TERCER CONGRES D'HISTORIA DE LA MEDICINA CATALANA

Actes - Volum Primer.

Lleida, 1981.

Organitzat per:

- Departament de Medicina Legal i Toxicologia de la Facultad de Medicina de la Universitat de Barcelona.
- Institut d'Estudis Ilerdencs
- Societat Catalana d'Historia de la Medicina
- Col.legi de Metges de Lleida.
- Reial Academia de Medicina de Barcelona, amb la col.laboració de:
- Excma. Diputació Provincial de Lleida
- Excma. Paeria de Lleida
- Excm. Ajuntament de Cervera

Comissió Organitzadora:

- Antics Presidents : Ramón Sarró i Burbano
  Manuel Carreras i Roca

President del Congrés: Jacint Corbella i Corbella

Vicepresident : Josep Mª Calvet i Camarasa

Secretari General : Manuel Camps i Surroca

President del Col.legi de Metges de Lleida: Bonaventura Lladonosa i Gallart

Secretari de la Comissió Local: Manuel Camps i Clemente

Edita: Seminari Pere Mata
Departament de Medicina Legal y Toxicologia
Facultat de Medicina. Universitat de Barcelona.

PRESENTACIÓ

Aquí tenim el primer volum de les actes d'aquest tercer Congrés d'Història de la Medicina Catalana. Ens ha semblat que calia fer l'esforç, autors i organitzador, d'oferir des del començament el text dels treballs que ens han arribat. S'han recollit per ordre estrictament cronològic de recepció fins a ferne un llibre. N'han quedat encara alguns més que ni eren suficients per a constituir-ne un volum ni ens deixaven marge de temps per a editar-lo. Poques vegades en un congrés de la nostra especialitat hem pogut oferir un fruit tan immediat.

Sabem que aquest sistema té inconvenients, el primer és el de la pressa, - que fa que no hi hagi tantes correccions de proves com caldria. Un altre és que els treballs no van ordenats per criteri d'afinitats sino que els hem posar per ordre alfabètic d'autors. Aquest també és un criteri vàlid. D'altra part un extens index al final de les actes ens facilitarà l'ordenació de tot el material que s'aporti.

Hem de dir que, una vegada més, ens ha sorprès -i ja hi hauriem d'estar acostumats perquè és un fet habitual, que esperem es faci tradició- la rica aportació que des dels diferents indrets de Catalunya, i de fora d'ella, i de diferents camps professionals, ens ha arribat. Aixi es demostra tant la riquesa - del material històric del nostre medi com la inquietud dels estudiosos. Aquesta és, doncs, una afirmació, ben vàlida, de la nostra realitat cultural,de la riquesa del treball, de les diferents linies d'interes i també de la heterogeneitat dels nostres valors. Però és aquesta heterogeneitat, el fet de no ésser pocs i comptats sino tots, la que ens dona l'harmonia, la mateixa harmonia que té el feréstec i diferenciat mantell de plantes, arbres, muntanyes, viles, pedres i riùs del nostre país, que és el nostre i per aixo treballem, per a conei xer i fer conèixer, la seva història.

Aquesta introducció vol ésser només una presentació del primer volum d'actes . Després vindrà, en un volum final, la crònica del Congrés, la relació d'activitats, la llista de participants, els index com hem dit, i els agraïments , que en tenim molts. Però ja des d'ara hem de dir la nostra gratitud a la ciutat de Lleida, que ens acull en el començament i a la de Cervera, que ho fa en la clausura del Congrés. No han estat escollides impensadament. Lleida fou la primera població de Catalunya on s'ensenyà oficialment medicina, al nivell més - alt d'aleshores. Cervera tingué durant moltes dotzenes d'anys la nostra universitat. I ara reprenem els estudis universitaris de medicina a Lleida. Estem en un nou començament, que és dificil, gens planer, ple d'obstacles de totes les menes. Ens caldrà una empenta molt forta, la voluntat d'arribar, les ganes de treballar, deixar de banda els interessos mesquins, un convenciment de l'exit abans d'assolir-lo, fins i tot si aquest sembla dubtós i, més que res, les ganes de fer que la universitat ho sigui no només pel seu nom -que també és important- sino per la qualitat real del que aquí es faci. La tasca, ho repetim, és àrdua i cal no malgastar-ni el boci més petit de la nostra energia. Esperem que aquest congrés, portat intencionadament a Lleida, ajudi a consolidar, en la part de la medicina, que és la que li pertoca, la represa de la universitat lleidatana.

Jacint Corbella
Degà de la Facultat de Medicina
Universitat de Barcelona.

He d'agrair l'ajuda que tant gentilment m'han donat, la senyora Alfonsina Zaragoza bibliotecaria de Tortosa, i la família del doctor Oliveres, especialment la seva filla Ma. Cinta, sense la col.laboració de les quals, no hauria estat possible aquest treball.

AUTOR: Ma. MONTSERRAT ALABEDRA i PONS

(Llicenciada en Medecina)

Barcelona, març de 1.981.

ANTONIO OLIVERES FRANQUET

Va néixer a Tortosa el 19 de setembre de 1877, fill d' Antònia Franquet, procedent de família benestant tortosina i d'Antoni Oliveres, home culte que tenia com a mitjà de vida una llibreria a Tortosa, en la qual si acostumaven a fer tertúlies literàries.

Va fer el batxillerat a la seva ciutat natal, i la carrera de Medicina a la Universitat de Barcelona, rebent el títol professional el 19 de juny de 1.901 amb la qualificació d'excel.lent. El mateix any publica un article a la revista "LA MEDICINA DE LOS NIÑOS", que feia referència al tractament de la pneumònia per embenats humits.

Sentint predilecció per l'Oftalmologia, va anar a París a fer l'especialitat, entrant d'ajudant a la clínica del Dr. Galezowski, on va rebre lliçons d'ell des del setembre de 1.901, fins a finals de l'any següent. Aquest aprenentatge l'anava alternant amb visites a la clínica "Quince Vingts" i a l'Hospital "Hôtel Dieu".

Degut que s'enyorava de la seva terra, i que tenia una gran afició per la pintura, va entrar en contacte amb els pintors catalans a París, com: Huguet, Cases, Santiago Russinyol i Picasso. Amb aquest últim va mantenir abundant correspondència, en la qual Picasso animà el Doctor Oliveres a dedicarse seriosament a la pintura. Així mateix li va enviar en tres ocasions dibuixos fets pel conegut pintor sobre cartolina, un dels quals encara conserva la família del seu fill, Ferran Oliveres.

En diverses ocasions va tornar a París, lloc on el varen fer membre de la "Société d'Ophtalmologie de Paris", essent el professor Terrien qui va fer la seva presentació. Això va possibilitar-li de donar compte a aquesta corporació científica dels seus estudis sobre les injeccions subconjuntivals de Benzoat de Litina en el conill, i la seva aplicació clínica a l'ull de l'home. Aquest treball es va veure reproduït a diverses revistes estrangeres: Dr. Sorini. "Precis de Thérapeutique Oculaire".- G. Steinheil, éditeur, París. Pàg. 181, Prof. Trombeta (de la Universitat de Torino) "Formulario regionato di oculistica".- Lattes C.editori - Torino. Pàg. 36. Dr. A. Darier, "Leçons de Thérapeutique Oculaire" 3a. edició. París 1907-Pàg. 61.

Acabada la seva formació professional a París, torna a Tortosa, muntant al carrer de la Rosa nº3, la seva clínica oftalmològica. Poc temps després - quan tenia 28 anys, es va casar amb Cecília Pallarès, matrimoni del qual varen néixer vuit fills: Antoni (que va seguir la professió delseu pare), Ferran, Cecília, Carme, Maria Cinta, i tres fills més que varen morir de malalties en la primera infancia.

Home afable, tenia especial carisma en les relacions humanes, essent - tan gram la seva popularitat y prestigi a Tortosa, que en diverses ocasions li varen proposar ser batlle, càrrec que va refusar sempre, car no s'havia - sentit mai atret per la política.

Resulta interessant veure com va compaginar l'exercici de la Medecina - amb altres aficions, com per exemple el co.leccionisme de monedes i de segells, i tal com hem dit abans, la pintura.

L'any 1908 pren la iniciativa de publicar "Hojas mensuales de Oftalmología", de les qual ell n'és el director. El mateix any és nomenat secretari - del Col.legi de Ciències Mèdiques de Tortosa. (1).

Deu anys després publica la tesi doctoral. Valor de los sueros y de las inyecciones subconjuntivales de cianuro de mercurio en el tratamiento de la úlcera serpinginosa de la córnea.

Amic del Doctor Vergés (farmacèutic de Tortosa), s'associa amb aquest, fundant el "Laboratorio quimioterápico del Ebro", publicant durant quinze - anys un butlletí bimestral de l'esmentat laboratori.

Una de les grans alegries que va tenir va ser que el seu fill Antoni es dediqués com ell a l'Oftalmologia. Tenia projectat treballar amb ell, per - tal que quan decidís retirar-se, aquest es quedés al càrrec de la seva clínica. Però això últim no va ser possible, car Antoni va morir als 29 anys en un accident de cotxe a la carretera de Tarragona, quan es dirigia a una sessió - del Sindicat de Metges de Catalunya del qual ell era membre. Aquesta circumstància tingué principalment dues conseqüències en l'aspecte mèdic; que a partir d'aquell moment existís un buit quasi total en la seva obra, i que quatre anys després, a instàncies de la seva esposa decidís traspassar la seva clínica al Doctor Loscos, car aquesta li portava a cada moment el record del seu - fill.

L'època de la Guerra Civil, igual que a molts d'altres ciutadans, va modificar la vida del Doctor Oliveres i l'exercici de la seva professió. Per - aquest motiu al començament de la guerra exerceix, a més de a la seva clínica, a l'Hospital de Tortosa, guarint els malalts d'afeccions oculars. Dos anys - després, degut que Tortosa per la seva situació era un lloc especialment afectat pels bombardeigs, es traslladà a Saragossa, juntament amb la seva família, treballant a l'Hospital d'aquesta ciutat en col.laboració amb el Doctor Palomar de La Torre (oftalmòleg). Acabada la guerra tornà a la seva ciutat natal, essent ja escassa la seva activitat professional.

Mor a Tortosa el 3 de març de 1956 degut a una neoplàsia a l'aparell digestiu.

De l'aportació feta pel Dr. Oliveres a la Medecina, podríem ressaltar - dos aspectes -d'entre d'altres -:

- El fet de ser un dels primers que van plantejar la importància de les afeccions oculars com a manifestació de malalties sistèmiques: "Manifestaciones oculares sobre el artritismo", i també els seus estudis del Tracoma, basats en un gran nombre d'experiències en aquesta malaltia, per ser el Baix Ebre en aquells moments una comarca molt afectada pel Tracoma: "Lucha contra el Tracoma" , 2 fascicles: "Como se previene". Tortosa 1927, i "Como trato yo el Tracoma" Tortosa 1929.

.....

(1) - Acadèmia de Ciències Mèdiques de Tortosa.

Es va constituir el mes d'agost de 1.908. La componien els Llicenciats en Medecina, Farmàcia i professors de Veterinaria, i en la Junta General estaven representades les tres facultats. De la dita Junta es van formar tres subseccions, constituïdes per les tres classes de professors que la integraven, els quals entenien tant en els assumptes científics com deontològics de la seva respectiva professió.

L'esmentat Col.legi celebrava sessions cada primer de mes, i els socis podien presentar les seves comunicacions, enviant el tema al president amb uns vuit dies d'anticipació. Si en aquestes sessions científiques mensuals, els socis del Col.legi, no sol.licitaven exposar cap mena de comunicació, el President plantejava questions científiques sobre Medecina, Farmàcia i Veterinaria, i convidava els professors que donessin la seva opinió sobre les mateixes. L'assistència a les dites sessions era obligatoria per als socis residents a Tortosa o Roquetes, i havien d'excusar-se per escrit davant la impossibilitat d'anar-hi.

Les seccions de Medecina, Farmàcia i Veterinària, redactaven a més els seus reglaments interns; a ells competia l'estudiar els assumptes que afectaven els facultatius i el públic en general; estudiar els mitjans per evitar l'intrussisme, etc. etc.

La Junta Directiva estava composta pels següents senyors:

President:	Antoni Segura i Isidro
Vice-President:	Josep Ma. Canivell i Curto
Bibliotecari:	Emili Sanz i Pertegas
Secretari:	Antoni Oliveres i Franquet
Tresorer:	Gerard Vergés i Zaragoza
Vocals de la secció de Medecina:	Josep Sabaté i Andrés
	Manuel Vila i Olesa
	Joan Josep Cucala i Gil
Vocals de la secció de Farmàcia:	Francesc Queralt i Clua
	Josep Roch i Oliva
	Joan Gamundi i Melia
Vocals de la secció de Veterinària:	Joaquim Monserrat i Vericat
	Josep Gaya i Forés
	Angel Salas

PRINCIPALS TREBALLS DEL DOCTOR OLIVERES i FRANQUET

1901 - El tratamiento de la pneumonía por vendajes húmedos
Publicat a la revista La Medicina de los Niños.

1903 - Un cas de déchirure de la choroide Memòria presentada a la "Société d'Opgtalmologie de París" Sessió del 7 de juliol del 1903.

1904 - Traitement des taies de la cornéa per des injections sousconjonctiveles de benzoate de lithine. Comunicació a la "Soc. d'Ophtalmologie de París" i publicada a la Clinique Ophtalmologique el 10 de febrer del 1904.

1905 - Quelques cas d'ulcére a hypopyon traités par la sérothérapie. Comunicació a la "Soc. d'Oph. de París" i publicada a la Clinique - Ophtalmologique el 25 de juny del 1905.

1906 - Du cacodylate de soude en Ophtalmologie. Comunicació al XV Congrés - Internacional de Medecina a Lisboa l'abril del 1906.

1908 - La oftalmo-diagnósis de la tuberculosis y su papel en la lucha social antituberculosa. Comunicació a l'Acadèmia de Medecina el 15 de gener del 1908. Traduït de la Clinique Ophtalmologique n° 5.1400 any per A. Oliveres.

Hojas Mensuales de oftalmología
Director: Dr. A. Oliveres i Franquet
Col.laboradors:

R. del Castillo, prof. de la clínica oftalmologica a l'Institut Rubio de Madrid.

J. Galezowski. prof. lliure d'oftalmologia a París.

Gama Pinto, director de l'Institut Oftalmologic de Lisboa.

S. Garcia Mansilla, Oculista de l'Hospital General i Hospici de Madrid.

Kalt, Prof. de la clínica Oftal. dels Quince Vingts de París.

Marín, Prof. lliure d'oftal. de París.

A. Mercader, prof. lliure d'oftalmol. de Reus.

F. Risech, oculista de l'hospital de sant Joan de Déu de Barcelona.

Sánchez Aguilera, prof. Aux. de la Universitat de Granada.

Terrien, oculista d'Hospital Enfants-Malades de París.

C. del Toro, president de la Reial Academia de Medecina de Cadis.

Truc, porf. d'oftal. de la Facultat de Montpeller,

Vidaur, prof. lliure d'oftal. de sant Sebastià

A. Wieden, oculista de les Escoles del Ave Maria de Valencia.

J. Wieden, oculista dels Asils de sant Joan Bta. i sant Eugeni.

La revista constava de quatre parts:

I - Treballs originals

II - Societats Científiques

III - Opuscles i Revistes

IV - Llibres nous i noticies

Posteriorment és va afegir una part que era de Treballs Aliens. Es van editar sis "Hojas Mensuales de Oftalmología" des del 1908, fins a l'agost del mateix any, a la imprempta Querol del carrer del Carme, 3 de Tortosa.

Articles publicats pel Dr. Oliveres en aquesta revista:

De la electrolisis en el tratamiento de las enfermedades de las vias lacrimales.

Principales indicaciones del nitrato de plata y cuando debe ser substituído por las sales organicas.

Diagnóstico y tratamiento de la iritis.

Valor de los sueros y de las inyecciones subconjuntivales de cianuro de mercurio en el tratamiento de la úlcera con hipopion.

Treballs aliens analitzats por A. Oliveres:

Société d'Ophtalmologia de París - Sessio del 14 de gener 1908.

La esterilización de las aguas del Nilo en el S. XI Dr. R. del Castillo.

Observaciones sobre el tratamiento de algunas afecciones de la conjuntiva y de la córnea por el Jequiritol. Dr. Cosmetatos.

Inyecciones subconjuntivales de cloruro sódico. Dr. Angelucci.

La punción lumbar en las neuritis ópticas por hipertensión craneana. H. Frenkel.

Precis d'Ophtalmologie. F. Terrien.

Société d'Ophtalmologie de París. Sessió del 4 de gener del 1908.

Hematomas de la vaina del nervio óptico. Prof. Rollet.

Obstrucción de la arteria central de la retina: masaje-presión y curación. Prof. Van Quise.

Condiciones para la eficacia de la irido-esclectomía. Dr. Rochon - Duvigneaud.

Sociéte d'Ophtalmologie de París. Sessió del 10 de maig del 1908.

Alteraciones oculares debidas al abuso del alcohol y tabaco. Prof. Terrien.

Algo sobre la conjuntivitis flictenular y su tratamiento. Dr. José Wieden.

Escalas optométricas. Dr. J. Pongilioni.

Del tratamiento del pterigion a propósito de un caso grave del mismo. Dr. José Wieden.

Diagnóstico y tratamiento de la iritis. A. Oliveres.

Société d'ophtalmologie de Paris. Sessió del 7 d'abril del 1908.

Empleo del frío y del calor en la terapéutica ocular. Dra. Bonsignorio, Revue Gral. d'ophtalmologie.

Complicaciones corneanas del sarampión. Dr. G.F. Cosmatatos, Archives d'Ophtalmologie.

1910 - Inyección intraocular de cuerpo vítreo de conejo en un caso de oftalmología clínica y laboratorio. Juny del 1910.

1910 - Sobre algunas manifestaciones oculares del artritismo.

Comunicació a la 7a. assemblea de la Societat Hispano-Americana, publicada a "Archivos de oftalmología Hispano-Americanos" de Barcelona A. Zeitchirift fur Augenheiekunde de Berlín. A. Ophtalmology de Seattle Wash E.U.A. vol. VIII, n°20. A la Clinique Ophtalmologique de - París, etc. etc.

1911 - Traitement des ulcéres infectieux de la cornée. La Presse Medicale, París 29 de juliol del 1911.

1912 - Traitement de la conjonctivite blennorràgique. Journal des Praticiens París 1 de juliol del 1912.

1912 - Valor de los sueros y de las inyecciones subconjuntivales de cianuro de mercurio en el tratamiento de la úlcera serpinginosa de la córnea. Tesi de doctoral - Octubre del 1912. (aquesta tesi consta a l'índex de la biblioteca de la Facultat de Medecina.)

1914 - Traitement de la conjonctivite granuleuse. Journal des Praticiens, París 7 de febrer del 1914.

1915 - Tratamiento de la iritis. España Médica, Madrid 1 de març.

1916 - Tratamiento de la oftamología flictanular. España Médica, Madrid, 1 de gener.

1919 - Sobre la sutura de la córnea en la operación de catarata: sus ventajas y necesidad de practicarla sistemáticamente. Comunicació al 1er. Congrés Nacional de Medecina, Madrid, abril del 1919.

1919 - Impresiones científicas de mi último viaje a París. octubre del 1919.

1921 - BOLETIN DEL LABORATORIO QUIMIOTERAPICO DEL EBRO. Publicació que s' autodefineix com a: "Revista bimestral de estudios y progresos de - Medicina y Farmácia".
Es va editar des del 1921, fins al 1936.
Eren directors, el Dr. A. Oliveres i el Dr. Vergés (farmacèutic)
Articles publicats en aquesta revista per A. Oliveres:

Tratamiento del reumatismo articular agudo por inyecciones E.V. de salicilato de sosa.

Trabajos de nuestro Laboratorio. A. Oliveres i G. Vergés.

Las compresas de tul engrasado en cirugía. A.Oliveres i G. Vergés.

Un producto para el tratamiento de la H.T.A. y de la arteriosclerosis. A. Oliveres i G. Vergés.

Higiene ocular mediante cristales protectores. A. Oliveres.
Publicat també a: Archivos de Oftalmología Hispano-Americana volum XII, nº 5 - España Oft. any VII, nº 3 - España Médica nº 395.

1924 - Como opero yo la catarata. Tortosa 1924.

1927 - Lucha contra el tracoma. Fascicle I: Cómo se previene.
Un opuscle de 16 planes - Tortosa 1927.

1929 - Lucha contra el tracoma. Fascicle II: Como trato yo el tracoma.
Un opuscle de 16 planes - Tortosa 1929.

El Dr. Oliveres divideix els tracomatosos terapeuticament en 3 categories:

1a - Aquells en els quals es pot practicar immediatament l'expressió.

2a - Aquells en els quals s'ha d'ajornar per existir complicacions - com són úlceres o supuració.

3a - Aquells en què per estar el procés en període cicatricial, no - cal practicar l'operació.

El tractament fonamental seria expressió seguida de fricció amb aigua sublimada al 1/500 i instl.lació posterior de blau de metilé - més adrenalina.

Després cura quotidiana consistent en la mateixa fricció sobre la mucosa expremida, que s'acaba amb l'esmentada instil.lació de blau de metilé i dutxa freda.

Si la secreció és quelcom purulenta o hi ha úlceres corneals, caldrà tractar primer aquestes complicacions, i una vegada normalitzat el - procés s'expremeran les granulacions, seguint després el curs ordinari del tractament.

Pel dolor s'utilitzaran injeccions parenterals de llet de vaca bulli de 5 cc.

El tractament fonamental esmentat anteriorment, es continua fins que la mucosa recupera l'aspecte sa. En aquest moment el malalt entra ja en el període de resolució i es pot dedicar a les seves ocupacions - habituals.

instil.lant-se un col.liri fórmula del Dr. Oliveres:

GLICERINA	8 cc.
AIGUA DESTIL.LADA	1 cc.
SOLUCIO DE CLORHIDRAT D'ADRENALINA 1/1000	1 cc.
CLORHIDRAT DE COCAINA	0'15 grs.
SULFAT DE COURE	0'10 grs.

S'instil.larà una gota, dos o tres cops al dia.

S'utilitzarà durant el tractament, i llarg temps després, ulleres fumades, tint nº 2 ó 3.

Es recomana balneació temperada i bona alimentació.

Fent el tractament de la manera exposada, els tracomatosos curen en 4 ó 5 setmanes.

1933 - Breviario de la tensión arterial. Publicat a la revista El Siglo - Médico en el número corresponent al 29 de juliol del 1933. Es varen fer quatre edicions.

Aquesta publicació consta a l'index de la biblioteca de la Facultat de Medecina del Clínic de Barcelona, pero s'ha extraviat.

1944 - Dos comunicaciones - Conservación del colírio de sulfato de zinc. Una Lupa retinométrica.

Conservación del colírio de sulfato de zinc: Analitzant els pros i contres de cada substància per a conservar el col.liri de sulfat de zinc, el Dr. Oliveres recomana la seguent fórmula:

AIGUA BIDESTIL.LADA BULLIDA	10 grs.
ACID SALICILIC	0'5 "
SULFAT DE ZINC	0'05 "
CLORHIDRAT D'ADRENALINA 1/1000	5 gotes

I suggereix la conveniència d'establir com a exploració habitual en les afeccions amb reaccions conjuntivals, l'aplicació d'un paper - reactiu per a saber l'índex de PH, per així poder prescriure el col. liri més adequat.

Una lupa retinometrica:

L'autor exposa el XXI congrés de la Societat Oftalmologica Hispano-Americana, celebrat a Valencia el setembre del 1943 l'ampliació feta per indicació seva a l'òptic Francesc Gómez, Ronda Universitat, 4, de la lupa retinometrica i la utilitat d'aquesta ampliació.

Feta la correcció, la lupa queda així:

Poder refringent + 16,6 D = augment de quatre vegades, proveida d'un reticle format per quadrets de 4 mm. de costat. D'aquesta manera, la part de la retina ocupada per un quadrat correspon a 1 mm. de les seves dimensions reals.

Les alteracions observades en el fons de l'ull examinat pel mètode indirecte amb l'esmentada lupa, es tracen en una quadrícula formada també per quadrets de 4 mm. de costat, invertint després la imatge del gràfic traçat, tindrem una representació directa i perfecta de la situació i extensió de les alteracions anotades.

. . . . . .

ANTONI OLIVERES i PALLARES - Tortosa 1906-1935

La seva instrucció medica la va adquirir a la Facultat de Medecina de Barcelona. on va cursar la carrera, desempenyant des dels primers cursos, el càrrec d'alumne intern en el laboratori de Fisiologia del professor Pi i Sunyer, i més tard per oposició adscrit al servei d'Oftalmologia del Prof. Soria, llicenciant-se el 1929 a l'esmentada facultat amb nota d'excel.lent.

Va fer la tesi doctorañ el 1930 desemvolupant el tema Contribución al estudio de la patogenia del glaucoma, sostenint amb abundancia de dades clíniques i experiments originals, la idea que les alteracions propies d'aquella afecció són degudes a una estenia de la fibra muscular llisa de l'ull. Tesi que el tribunal va qualificar com a excel.lent, comentant-la després elogiosament la premsa nacional i l'estrangera.

Va ampliar els seus coneixements a les Facultats de París i Berlín al costat dels professors Terrien i Kruckmann, exercint després l'Oftalmologia a Tortosa.

A part de la tesi esmentada, portava publicats altres treballs científics, entre els quals destaquem els dos seguents:

Alteraciones oculares en las enfermedades infecciosas propias de la infancia. Publicat a Barcelona a "La Medicina de los niños" el 1928, i Experimentos sobre las variaciones de la tensión ocular bajo la influencia de los medicamentos vasculares. Publicat a Barcelona a "Archivos de Oftalmología Hispano-Americana" any 30, n° 7 i 8.

El 22 de desembre del 1936, quan tenia 29 anys, anant camí de Tarragona per assistir a una sessió del Sindicat de Metges de Catalunya, acompanyat d'August Arraut i Torner, que era president de la secció comarcal de l'esmentat Sindicat, i Antoni membre del consell directiu, varen tenir un accident d'automobil en el que van perdre la vida.

FONTS D'INFORMACIO D'AQUEST TREBALL:

Biblioteca Popular de Tortosa:

Dos Comunicaciones, Conservación del colírio de sulfato de Zinc i Una lupa retinométrica

Ocho días con el profesor Terrien

Historia de Tortosa.

Ibérica

Familia Oliveres:

Cómo trato yo el Tracoma, Fascicle II.

Hojas mensuales de Oftalmología. Els 6 números.

Boletín del Laboratorio Quimioterápico del Ebro. 1921-1926

Boletín del Laboratorio Quimioterápico del Ebro. 1931-1936

LA BIBLIOTECA DEL MESTRE MARC ROCA METGE DE GIRONA . 1427.

Autor: Lluis BATLLE i PRATS
(Institut d'estudis Gironins).

La troballa de la marmessoria de mestre Marc Roca llicenciat en medicina, dit també físic en la terminologia dels segles XIV-Xv ens permet de donar com de la seva propietat una llista de llibres, la pertinença dels quals no ens semblava prou clara quan, ja fa molts anys, la varem donar a coneixer en la primera de nostres col.laboracions a la revista " Estudis Universitaris Catalana" (1). Ara, aquest document amb la detallada descripció que dona dels llibres ajuda per a identificar-los i s'acreix l'interès. Es tracta d'un manuscrit ben conservat, escrit sobre paper i a una sola línia, a base de cinc quaderns relligats que fan 15 x 22,50 cms. Procedeix de l'Arxiu Diocesà, Secció C, lligall 5, número 11.

Aquesta testamentaria va ésser començada el dia 19 d'agost de l'any 1427 pels marmessors del difunt, en primer lloc la seva vídua Narcisa, el ciurgià Antoni Plana i el prepòsit de l'Almoina del Pa de la Seu, Pere de Bergadà. Tenint en compte que la vídua tenia l'obligació legal de fer inventari dels béns que havien estat del seu marit, en virtut de la disposició de Pere III donada a la Cort de Perpinya l'any 1351 (2), que obligava a començar-lo dintre del mes en que havia mort i a acabar-lo en el termini del següent, no és difícil d'assenyalar en un dia de la primera quinzena d'agost del 1427 la data de la defunció. En acabar la relació de béns de disposició havia quedat complimentada i la vídua alliberada de qualsevol preocupació de tipus legal, i de retop deixa a la posteritat un inventari prou interessant perque sigui conegut, si bé nosaltres n' estudiarem només la biblioteca.

Per la testamentaria sabem que l'alberg del venerable Marc Roca estava en el burg o raval de Sant Feliu, prop de l'església i del forn de la mateixa església, i que afrontava a Orient "in balaguerio", és a dir, amb una pallissa i amb el carrer de l'església de Sant Feliu; a migdia , amb la casa del prevere Pere Plers; a ponent, amb la casa d'en Soler blanquer i, a cerç, amb el carrer que anava al forn de Sant Feliu (3). Sabem també que de l'any 1396 és el contracte nupcial i que va atorgar testament devant del notari Francesc Vidal a l'octubre del 1410, essent de lamentar que si bé a l'Arxiu de Protocols es conserven força registres d'aquest notari, no ens ha pervingut cap llibre de testaments i així no hem pogut llegir aquesta dispossició d'ultimes voluntats, segurament del major interès. Sortosament una recerca a través dels llibres d'acords del municipi ens ha donat la satisfacció de trobar l'honorable Marc Roca, "magistrum in medecina" elegit jurat de la ma mitjana l'any 1403 i prohom dintre d'aquest estament els anys 1399 (f.5 v i 33), 1401 (f.20) i 1402 (f. 12v). Sembla evident que va gaudir d'un cert nivell social i consideració dintre la vida de Girona.

Altres dades que ens proporciona la marmessoria diuen relació amb la família. Així anota Pere Serra, actor dels testamentaris, que el 5 de desembre del 1427 va donar a en Cases, procurador de Nicolau Roca i de les seves germanes, noranta sous: ço és, cinquanta pel dit Nicolau i vint a cada una de les germanes, que mestre Marc, oncle seu, els havia deixat en virtud de disposició testamentaria.

La major part, pero, fan referencia al difunt. Així, el 22 d'octubre, l'esmentat actor va donar deu sous a mossen Joan Roca prevere "levador dels drets de les sepultures de l'esglesia de Sant Feliu "aband, el dia 15, va donar a mossen Pere Nadal "sot capela de Sant Felu" una lliura i dotze sous - per un trentanari de misses que el dit difunt manà ésser-li fet, pels quals conceptres i sobretot per ser-ne feligres diriem que metge Roca va ésser sebollit dintre d'esglesia o en el cementiri annex a redós del temple. Al convent dels Dominicans i a altres esglesias també deixà almoines en sufragi de la seva àmina.

El 8 d'octubre va lliurar quinze florins a mestre Joan Gispert, segurament encarregat de la consulta dels malalts, pel treball "que hac de visitar e ordenar e per tot altre servey per ell fet a mestre Marc".

El mateix dia va satisfacer a Guillem Palliser, apotecari, deu lliures, sis sous i dos diners per les despeses que "feu apres que lo dit mestre Marc fo - mort". I setze lliures ,és per les "medesines per ell despeses en la malaltia del dit mestre Marc".

El 15 d'octubre van percebre quinze florins equivalents a vuit lliures i cinc sous a cada u dels senyors Guillem Montanya, Joan Costa i Pere Joan Castells, tots cirurgians, per diversos treballs que hagueren "d'alguna malaltia que lo dit mestre Marc hac". I finalment, l'11 de febrer de 1429, l'esmentat actor va satisfer a Miquel Ribot, "apotiquiari" de Girona, dos lliures i deu sous per "medesines o per species que lo dit mestre Marc avie preses del e de son pare".

Totes aquestes notes denoten el matis huma del difunt, però la seva formació i nivell científic ve donat pels llibres que integraven la seva biblioteca, que com era de costum es trobava reunida en una cambra anomenada l'"estudi" i on hi havia sobre tot llibres de medicina, dels quals se'n relacionen una cinquantena, entre els quals, uns quaderns de medicina i altres de varia, és a dir, de diverses matèries.

Destaquem d'aquest conjunt el volum assenyalat amb el numero 3 perque ofereix la particularitat d'ésser escrit de ma del dit defunct "no era pas pero, original, sinó que ello l'havia copiat. Es tracta del llibre de Gentile da Foligno, del qual Sudhoff creia que era el primer tractat sobre la poeta del segle XIV escrit en forma de "consilla", si bé Sarton pensa que l'obra fou precedida per la del lleidatà Jaume d'Agramunt (4).

D'entre els que no tenen cap relació amb la medicina farem especial menció del Llibre d'Hores que contenis fonamentalment els oficis de la Mare de Déu i de difunts i unes altres oracions especials; d'aquests devocionaris n'hi havia dos, l'un assenyalat amb el numero 58, més senzill, escrit sobre pergamí i amb cobertes de fusta, segurament d'ún del difunt, i un altre exemplar (número 62) Hores de Santa Maria belles e historiades - és a dir, amb precioses miniatures- i amb tancadors d'argent daurat, notable exemplar probablement d'ús de Madona Narcisa, esposa del difunt i, tal vegada, un obsequi seu. També una Vida de Sant Francesc (número 32), la Passió de N.S.J. segons Sant Joan (número 56). i el llibre De Consolació de Boeci, en romanç segons la versió catalana d'Antoni de Ginebreda (Núm. 38). La Historia hi és present per les Històries troianes, també en romanç de Guido delle Colonne, tan difundida a través de la traducció de Jaume Conesa, secretari que fou del rei Cerimoniós (num 40). D'obres historico-literaries (núm 46) amb les Histories del Sant Craal relats a l'entorn de la recerca del calze usat per Crist al Sant Sopar, segurament l'obra de Chretien de Troyes. La Filosofia compta amb tractats de Lògica (números 34 i 37) la Metafísica i Topicorum d'Aristotil (números 9 i 21). L'Astrologia amb la de Ramon

Llull; l'Agricultura amb el tractat De Re Rustica de Pal.ladi i, finalment, es fa menció d'una Gramatica sense especificar.

No cal dir que la major part de la biblioteca és integrada per llibres de Medicina. Destaquen els mestres de l'Escola de Salern, sens dubte la més antiga d'Europa, de la qual l'obra col.lectiva més famosa és el Regimen Sanitatis dit també Flos Medicinas, aplec d'aforismes medics sobre normes de viure i de caracter sanitari recentment traduides del llatí al catala (5) A més de les obres classiques d'Hipocrates, Gale i Nicolau salernità, s'hi compta també amb una Anatomia i un llibre de Maimonides anomenat a l'inventari Rabí Moises Egipci. La Cirurgia hi és present amb obres de Guiu de Chauliac, Mestre Roger, Lanfranc de Mila entre altres; la Patologia amb Filareto, Gentile de Foligno, Joan de Tornamire, Serapio, Simó Genoves i sobretot Arnau de Vilanova, el qual representa la medicina dels Països Catalans, que no solament va ésser metge sino reformista espiritual i escriptor en catala i llatí. A més dels Apeculum, pensem si seria d'Arnau de Vilanova el llibre de sangnies (número 51), ja que en el maticulós De considerationibus operis medicine i en el més breu De Flobothomia en fa un gran elogi i diu que "sincera la ment, enforteix la memoria, neteja la bufeta, asseca el cervell, escalfa la medul. la, obre la oida, disminueix el llagrimeig, calma la fatiga, arregla l'estomac, augmenta ço propi, expulsa ço estrany i allarga la vida" (6); la sagnia a l'epoca de la medicina empírica arriba a ésser aplicada d'una manera gairebé sistematica per la majoria dels metges a qualsevol malalt, que així experimentava una aparent millora.

Es sabut que la finalitat de les marmessories és la conversió en moneda dels bens de testador i en la forma per ell disposada. Els llibres de Marc Roca es van subhastar previa estimació que va fer el dia 20 de setembre" mestre Bernat Deslor licenciat" al qual es va gratificar amb una lliura "per regoneixer a estimar los llibres de mestre Marc", formalitat que demostra es va fer a consciencia i no de qualsevol manera. Dos dies després es va pagar "als corradors per tots los libres a correr que montaren en soma de cent setse lliures; pague de corradures trenta sous i per la crida un sou "I encara, l'actor dels marmessors el dia 15 havia pagat tres sous a Francesc Semsó" , lligador de llibres, "per un" llibre cubert de blau que havia lligat al di t defunct" i que aquest amb seguretat li hauria quedat a deure.

Consta de les despeses de la marmessoria que el llibre de les Histories del Graal va ésser adjudicat per quinze sous i sis diners; el llibre de la Passió de N.S.J., ho va ésser, així mateix, per quinze sous i dos diners, i que per un dels dos devocionaris Hores de Santa Maria es van percebre dues lliures, cinc sous i sis diners, sense que hi consti cap vegada el nom dels adquiridors.

Con hem reiterat, el lot més important era el dels llibres de medicina i aquest sortosament no es va pas dispersar; ens consta que el dia 6 d'octubre un dels corredors, dit Miquel, va fer "relació d'haver venut tots los llibres de la aretat del dit mestre Marc Roca en C. Negra, apoticari de Figueres, per preu de cent setse lliures i un sou". De moment, doncs, no es va dispersar aquesta biblioteca que va adquirir un farmacèutic per una quantitat respectable, i remarquem també que no era metge i que entre els llibres no n'hi havia gairebé cap de la seva professió o especialitat.

Podria tractar-se centament d'un bibliofil o, tal vegada, la intenció seria d'haver esmerçat una gran quantitat per rescabalar-se'n realitzant els llibres separadament i a poc a poc. Amb tot, i a través dels anys, és d'elogiar el gest de l'apotecari de Figueres, Guillem Nedra.

En acabar voldria fer notar la pervivencia d'aquest cognom Roca de mestre Marc. De la mermessoria no es dedueix pas que tingués filla, -ja que en algun lloc hi serien mencionats i hereter dels seus béns fou i l'Almoina del Pa de la Seu, pero almenys tingué tres nebots -Nicolau Roca i dues germanesals que va fer llegat d'uns diners; contemporani seu era un Joan Roca, sacerdot de la parroquia de Sant Feliu, que com hem vist era la propia; un Antoni Roca draperius, que el 1425 va ésser jurat en representació de la ma mitjana (7) i que consta diversos anys com a prohom pel dit estament. El 1445 un Nicolau Roca, notari, és elegit jurat per la ma mitjana, i a l'any seguent, escrivà, -avui en diríem secretari-, del Consell Municipal (8) i a la seva mort el 1477 el segueix el seu fill també notari i de nom Nicolau, fins el - 1519 en que va morir (9). Sabem que aquest Nicolau Roca notari, abans del -- 1492, havia comprat als regidors de l'Aljama uns patis i altres dependencies del que havia estat la Sinagoga, i que el seu fill Jeroni Roca, doctor en Dret Civil i Canonic i ciutada de Girona, com a hereu del seu pare, el 18 de Juliol de 1527, va vendre tot el lot al canoge Pere Rivo (10) I ara arribo alla on em proposava: ¿No seri el famós gironí Dr. Antic Roca catedratic de Medicina a Barcelona meritíssim per molts conceptes, descendent de Jeroni ? Heus ací una hipotesi de solució de la qual confio interessera els nostres investigadors.

Donem ara l'inventari d'aquesta bibliografia tal como ens ha pervingut a través de la marmessoria. Com hem dit, els llibres estaven en la cambra dita l'"estudi" , on només hi havia una taula o escriptori pintat. La descripció va composta en cursiva la identificació dels exemplars fins on hem sabut ferho, ja que bibliograficament manquen de vegades les indicacions d'autor i altres dades per l'estil o la noticia d'obres hi és donada de forma imprecisa que no ens ve a obrir cap camí per a llur identificació; amb tot aquesta relacio és un document bibliografic important

N O T E S

1) Batlle i Prats L. Noticies de llibres d'antics inventaris del bisbat de Girona. "Estudis Universitaris Catalans" 16 (Barcelona 1931) 335-7; Julia B., Medicina Gironina del segle XI" Boletín del Colegio de Médicos de la P.de G." num. 79 i 84.

2) Vives Pedro Nolasco, Usages y demás derechos de Cataluña, 2 (Barcelona 1883), 251.

3) No sabríem pas avui situar aquesta vivenda. En la marmessoria es fa menció d'un alambic petit que es trobava a "la cambra de la entrada del balaguer un jahia sovint lo dit deffunct".

4) Cardoner i Planas, Antoni: Historia de la Medicina a la Corona d'Aragó (1162 1479) Editorial Sciencia. Barcelona 1973, pg 160.

5) L'Art de conservar la salut, publicació del Col.legi de Metges de Girona. Text i comentaris del Dr. Josep Mª Pla Dalmau; traducció del llatí del Dr. Josep Calzada i Oliveras. Girona 1976. Cal felicitar el Col.legi esmentat per - aquesta publicació que molt l'honora, així com els autors.

6) Cardoner, Ob. cit., p. 166

7) Arxiu Municipal de Girona. Manual d'acords de 1425.

8) Arxiu Municipal de Girona. Manual d'acords de 1445.

9) " " " Manual d'acords de 1446,1477 i 1519.

10) Calzada, Josep. Les sinagogues de Girona. "Annals de l'Institut d'Estudis Gironins" vol. XXV-I (Girona 1980) p. 381. Homenatge a Lluís Batlle i Prats.

En lo estudi del dit alberch trobaren los libres siguents:

1. Primo i llibre de pergamin cubert ab posts de pel verda al iiii. gafets - qui és de diverses tractas. E en lo principi del primer corondel en letra vermeyla comensa: incipit liber de pulsu a Ffilareto composito. E la letra negra comensa: intenciones hominus. E feneix lo segon corondel:habitudines vero in utrique invenjantur. Lo comensament del derrer corondel : habentes quo. E fenex: partei hoc quod in sumus ei dicat.

Diversos tractas, un dels quals liber de pulsu de Filareto .

2. Item un altre libre de pergamin ab posts cubertes de pel verda am iii gafets apellat libra de compleccionibus lo qual es per corondels e comensa lo primer corondel en letra negra: ingisnis antocho. E fenex lo segon corondell: cum enim aliquid lucratur. E comensa lo darrer corondell: est quals nutrimentum. E fenex: explicit liber ypocrates de lege. Amen.

Galén.- De Complesionibus. Acaba amb el llibre De Lege d'Hipocrates.

3. Item un altre libra de paper sorit de ma del dit defunct ab poste e cubert, de pel blau scrit ab corondells apellat Gentilis de Fulgineo. E comensa la rubrica en letra vermeya: gentilis de fulguneo. E fenex lo segon corondell: in hoc tradicio. E comensa lo darrer corondell: dies qui jam fuerunt. E fenex - últime : cocto usque ad explicitudinem.

Gentile da Foligno.- Consilia.

4. Item i altre libre de papel ab post cubertes de pel verda fet a corondells apellat deffensorium vite. E comensa lo primer corondell en letra vermeya: incipit compilacio nova. E fenex lo segon: corporis recluduntur. E comensa lo darrer corondell: glandium partes, E fenex : cum ciropo citiminorum.

5. Item un libre de papel ab poste cubert de pel verda qui es ab corondells e ha nom de Clarificatori de mestra Johan de Tornamira. E comensa en lo primer corondel en lo vermey: clarificacions reverendi magistri Johannis de Tornamira. E fenex lo segon corondell: pilos maxime dolent. E lo derrer corondell comensa: regimine. E fenex: ex deo qui sit benedictus.

Joan de Tournemire. Preservatio contra pestilencia o tal vegada el De mictu - sanguinis.

6. Item un altre libre de pergamin appellat de vicenna fet a corondells ab cuberta de posts ab pel vermeya. E comensa ab letra megra: in primis. E fenex lo quart corondell de la primera pagena: de anatomia. E lo derrer corondell comensa: morde cum semine. E fenex: et inde et que buli.

Avicena.- Canon.

7. Item un libre de pergamin appellat antitotari cubert de post de papel ab pel vermeya. E comensa la rúbirca vermeya del primer corondell: incipiunt closule. E comensa en letra negra: operacio medicine. E fenex lo segon corondell aurea dicta etc. E comensa lo darrer corondell: explicit antidotarium Nicholai. E fenex: plenitudines glorientur.

Nicolai Salernitani.- Antidotari.

8. Item un altre libre de pergamin ab posta cubertes de pell verda appellat Johannici fet a corondells. E comensa la rúbrica vermeya: Mahunicius qui Averoys dicitur latine. E comensa la letra negra: quando ventilata. E fenex lo segon corondel: et ponet causas illarum. E comensa lo derrer corondell: ut libros. E fenex: illunimare dignetur.

Libre de Johannisi De introductions de l'art de Tegni.

9. Item un libre de pergamin fet a corondells ab posts cubertes de pell groga appellat metafísica. E comensa en la letra vermeya: incipit primus metafisice. E comensa en la letra negra: omnes. E fenex lo segon corondell: nesciunt. E comensa lo derrer corondell: omnes. E fenex: manifestum est et planum.

Aristotil. Metafisica. Potser el Comentari d'Antoni Andreu.

10. Item un altre libre de pergamin ab posts cubertes de pel vermeya appellat liber Secretorum Galieni. E comensa en lo primer corondell: incipit liber Galieni. E en la letra negra comensa: ad stuporem. E fenex lo segon corondell: et considerationes. E en lo derrer corondell comensa: medicine laboriosa solventes. E fenex: cal sobran.

Galén . Ars parva.

11. Item un libre de pergamin fet a corondells ab posts cubertes de pell verda appellat Rabi Moyses egipci. E en lo vermey del primer corondell comensa: incipit rabi moyses. E en la letra negra comensa: inquit . E fenex lo segon corondell: et eorum recepcionem. E comensa lo derrer corondell : onigi romano. E fenex: parum et nichil prosunt.

En la tradició europea Maimonides filosof, metge i talmudista hebreu nascut a Cordoba.

12. Item un libre de paper ab posts de paper cubert de pell groga appellat Arnau de Vilanova fet a corondells. E comensa en lo vermey lo primer corondell: scriptum Arnaldi de Villanova . E comensa en la letra negra: incendit Galienus, E fenex lo segon corondell: primum membrum. E comensa lo derrer corondell: medicus non curat. E fenex: accepere bonum.

Arnau de Vilanova. Tal vegada Speculum introductionum medicinalium.

13. Item un altre libre de pergamí fet a corondells ab posts cubertes de pell vermeya appellat viatich. E comensa en letra negra: quemquidem. E fenex lo segon corondell: similiter in amphrismis. E comensa lo derrer corondell: cum cissamelon. E fenex : ut modificare.

Ibn al Jazzar. Viaticum peregrinates. A la Biblioteca de la Catedral es conserva uns Comentaris al Ciaticum. Segle XIII.

14. Item un libre de paper appellat les sinonimes de Simon Genovés ab posts cubertes de pell verda scrites a corondells qui comensa en lo vermey: incipit liber serapionis. E en lo negra: dixit. E en lo segon corondell fenex: de frumento bono. E lo derrer corondell comensa: et cum volueritis. E fenex: neque impedimento.

Simó Genovés.- Clavis sanationes. Serapio. Liber de simplici medicine.

15. Item un altre libre de papel ab posts cubertes de pell groga de migranea e fet a corondells. E comensa lo primer corondell: clavis senacionis. E fenex: Lo segon corondell: mane pacienti. E lo derrer corondell comensa: et evacuaciones semel. E fenex: almedia supradicta.

Per com comensa el llibre podria ser en Simó Genover. Clavis sanations.

16. Item un altre libre appellat de animalibus Aristotilis ab corondells e es de pergamin ab posts cubertes de vert. E comensa lo negra del primer corondell: quedam partes corporum. E fenex lo segon corondell: quando querunt suum. E lo derrer corondel comensa: in animalibus forciores. E fenex: causas movetura.

Aristotil. Un dels tractas aplegats en la Parva naturalia dedicada als animals.

17. Item un libre de pergamin ab corondells escrit ab posts cubertes de pell blaue appellat Egidi. E comensa en letra negra: Rex romanorum. E fenex lo segon corondell: eam patet. E lo derrer corondell comensa: in ea lumina sua. E fenex: in saecula saeculorum amen.

Egidio Roman - De regimine principum.

18. Item un libre de paper fet a corondells cubert de posts cubertes de pell verda appellat Guido. E comensa la rúbrica vermeya : In Dei nomine. E lo negra: postquam prius. E lo segon corondell fenex: animi tunquem. E lo derrer corondell comensa: Et polpo que in naso. E fenex: tibiarum atque pedum.

Guido de Chauliac - Inventari de Cirurgia.

19. Item un altre libre de pergamin ab cubertes de paper e aluda blancha fet a corondells appellat Emforismes de Ypocras qui comensa en lo negra: prefacio domini. E lo segon corondell fenex: posuit cor omnibus. E lo derrer corondell comensa: ut sit multa. E fenex: infirmus dicat ei ipsas.

Hipocrates comentat per Galén. Aforime.

20. Item un libre de pergamin ab cubertes de pell morada fet a corondells qui comensa lo primer corondell: verba abubaçi. E comensa lo segon corondell: confert oleum mirtuum. E fenex : Deo gracias. amen.

Abulcasis - Liber servitoris o pot ser, Abubays - Lapidari.

21. Item un altre libre de pergamin noés fet a corondells ab cubertes de posts ab pell blancha appelat liber topicorum Aristotilis. E comensa la primera carta: primum oportet. E fenex la carta: si imnibus. E la derrera carta comensa: afferre autem. E fenex : inventi sunt.

Aristotil - Topicorum.

22. Item un altre libre de pergamin de posts cubertes de pell vermeyes empremtades fet a corondells appellat alaxandri jatros. E comensa lo primer corondell: pacio cadentibus. E fenex lo segon corondell: catoximia sufficit. E comensa lo derrer corondell: exustata duricies. E fenex: specialis.

23. Item un libre de permgamin fet a corondelles ab posts cubertes de pell vermeya empremtades e bulades appellat cerapio. E comensa la rúbrica vermeya: Incipit liber cerapionis. E fenex lo segon corondell: apreiens or avenaru,. E lo derrer corondel comensa: qum aliquis. E fenex: disticacions forti.

Serapio (Vegi's núm 14). Liber de simplicis medicine.

24. Item un libre de pergamin ab posts vermeyes appellat Speculum Arnaldi de Villanova fet a corondelles qui comensa en lo primer corondell: introducciones appellantium. E fenex lo segon corondell: corporis cum non. E lo derrer corondell comensa: danda sunt. E fenex: amatoribus veritatem. Amén.

Arnau de Vilanova, Speculum introductiorum medicinalium.(Vegi's n°12).

25. Item un libre de paper ab posts cubertes de pell verda fet a corondelles en que ha molts tractats de medicina qui comensa en lo primer corondell: cura cauculi. E fenex lo segon: multum Incidere. E lo derrer corondell comensa: capitulum secundum de hiis. E fenex: ylaritate anime.

Tractats varis de medicina.

26. Item un libre de paper ab posts cubertes de pell verda apellat questions de Ricart fet a corondells. E comensa: circa librum fisoloforum. E fnex lo segon: veniant a longe. E lo derrer corondell comensa: Ultimus. E fenex: utrius perfida.

Antoni Ricart. Libellus de quantitatibus et proportionibus humorum.

27. Item un libre de paper ab posts de paper cubertes de pell verda fet a corondells qui és apellat termens naturals. Comensa lo primer corondell: natura est primum motus. E fenex lo segon: confeccio del comprecio. E lo derrer corondell comensa: omni parti mundi. A fenex: benedicto filio in seculorum.

28. Item un altre libre de paper ab posts cubertes de pell verda appellat mestre Albert de Xixonia fet a corondells. E comensa: circa librum de anima. E lo segon corondell: fina tanquem de contrario. E lo derrer corondell comensa: Cane tibi. E fenex: remanebit de illo.

Albert de Saxonia. Sophismata.

29. Item un libre de pergamin fet a corondells ab cubertes de papel de pell - blaue cubert appellat mestre Roger. E comensa: sicut ab antiquis. E fenex los segon: nunc traheretur. E lo derrer corondell comensa: intrudas potest ducere. E fenex: Johannem Stephani.

Mestre Roger - Tractat de Cirurgia.

30. Item un altre libre de pergamin ab posts cubertes de pell groga fet a corondells qui comensa: prologue e fenex: pantegus eius teorica.

31. Item un libre de pergamin fet a corondells ab posts cubertes de pell blancha qui és estada vermeya fet a corondells comensa: Ego Nicholaus. E fenex: discrimine parbo.

Pot ser una obra de Nicolau salernita.

32. Item un libre de pergami ab cubertes de paper ab pel bermeya qui és la vida de Sant Francesch que comansa: aparuit gracia Dei. E fenex : et scientibus efundeis.

Vida de Sant Frances d'Asis.

33. Item un libre de pergamin de corondells ab posts de fust cubertes de pell blanques qui comensa :Interrogatus a quodam. E fenex: libellum de agradita - cions. E és appellat librum medicine.

Una obra de medicina sense especificar.

34. Item un libre ab posts cubertes de pell blancha de paper qui són questions sobre logica veya.

Questions sobre logica vella.

35. Item un libre de paper ab posts de paper cubertes de pell verda appellat Lamfranchs comensa: in ipso. E fenex: benedictus in secula.

Lanfranc de Mila. Cirurgia.

36. Item un libre de paper fet a corondells appellat principi de Albert ab cubertes de paper ab pell verda comensa :intencionis e fenex: istius tractatus.

37. Item un libre patit de paper ab corondells ab cubertes de paper ab pell verda de gramatica a logica comensa: ob rogatu. E fenex: in civitats Gerunds nuncupatur.

Llibre de Gramática i Logica. Curiós el nomenament de la ciutat de Girona al final.

38. Item un libre de paper ab posts verdes appellat libre de consolacio en romans.

Boeci. De consolatione philosophiae . Fou traduit al catala a mitjan segle XIV per Antoni Saplana i completat per Antoni Ginebreda, tots dos dominicans.

39. Item un libre de paper ab corondells cuberts de pergamin pratica de mestre Benet de Gorza, comensa: interrogatus. A feneix: de simplioi medicina.

Segurament ha de dir Bernat de Gorden i l'obra és practica de medicina.

Remanquem el final de Simplici Medicina llibre de Serapió (Vegi's el núm.14)

40. Item un libre de paper appellat lo troyà o instories troyanes.

Guido delle Colonne. Histories troianes, traduides per Jaume Conesa.

41. Item en libre de paper cubert de pergamin appellat palladi, tracta de empaltar comensa: de preceptis rei rustice. E fenex : iste decretat.

Pal.ladi. De re rustica. Segurament la traducció de Ferrer Sayol.

42. Item un libre petit de pergamins ab posts cubertes de pell verda appellat mestre Galén, qui comensa: est sciendum. E fenex: idem facit.

Galén. Obra sense especificar.

43. Item un libre de paper ab cubertes de paper e pel blancha que és receptari o vademecum qui comensa: de medicinis simplicibus. E fenex: quoque infancia.

Receptari o Vademecum. Pel començament podria ser el llibre de Serapio. Vegi's num. 14).

44. Item un libre de pergamin ab cubertes de pergamin qui comensa: cum anima verterens.

45. Item un libre de paper anotomia sutil.

Anatomia sense determinar l'autor

46. Item les istories del sant grasal.

Segurament l'obra de Chretien de Troyes. Perceval ou le conte du Graal.

47. Item un libre de paper en romans qui és appellat libra de atrologia de mestre Ramon Lull.

Ramon Llull. Libre de Astrologia.

48. Item de lectura de tractats.

49. Item de libret petit ab cubertes de vert qui és curacions de medicinas.

50. Item un libret patit de pergamin ab cuberta verda.

51. Item de libre petit de paper appellat libre de sagnies.

Arnau de Vilanova dedica a la sagnia : De considerationibus operis medicine i el de Flobothomia. Posiblement es tracti d'un dels dos.

52. Item un libre de pergamin ab posts qui comensa en la rúbrica vermeya: incipit compilacio necessarioum ad salutem anime.

53. Item un libre de paper ab cubertes qui comensa en la rúbrica vermeya: incipit tractatus quadranti novi.

Segurament un tractat d'Astronomia.

54. Item un libre patit de paper ab posts qui comensa: siquis vult videre virginem Maria seu ad mensam perveniens.

55. Item un libre petit de pergamin ab cubertes verdes de paper qui comensa: incipit tractatus de regimine et cura.

Tal vegada Arnau de Vilanova. Regimine sanitatis.

56. Item un libre de paper ab cubertes verdes qui comensa: la passió de JHU XSt segons sant Johan.

57. Item un libre petit de pergamin ab posts cubertes de cuyre vermey qui comensa: princeps gloriossissime Nichael.

58. Item unes hores de nostra dona de pergamin ab posts qui comensa:

59. Item un libre agavelat de pergamin ab posts descornat qui comensa: quod scripsi scripsi.

60. Item diverses coherns de diverses materias .

61. Item un libre de paper ab cubertes de pergamin qui comensa: assi comensa la obra del sarrahin.

Tal vegada d'Alcora llibre sagrat dels musulmans.

62. Item unes ores de Santa Maria Belas istoriades ab tanchador dargent deurat.

NOTICIA SOBRE PAL.LADI SERRADELL.

Aquest metge autor d'un tractar de Pestilencia el donarem a coneixer el 1932, quan van publicar l'inventari dels llibres de cardenal Berenguer d'Anglesola (1), que va ser bisbe de Girona del 1384 al 1408. D'aleshores ença s'ha incorporat a la historia de la Medicina catalana i, darrerament, a la meritoria "Historia de la Medicina a la Corona d'Aragó (1162-1479) "del Dr. Antoni Cardoner i Plana. (2).

Hi surt nomenat a la pagina 53, la qual a més remet a la nota 91 de la pagina 60. En aquesta nota es fa referencia a la publicació de l'inventari esmentat al principi i acaba dient: "Aquest inventari es va fer a Girona el 15 de - març de 1406. Malgrat tot, no tenia proves documentals que Serradell fos catala".

Ara podem dir que si que les tenim, ja que en estudiar els manuals d'acords de l'Arxiu Municipal, on hem documentat el mestre Marc Roca, segons hem expiiact més amunt, hem tingut la satisfacció de trobar també mestre Pal.ladi Serradell.En afecte, l'autor del llibre de pestilencia va ésser jurat primer o en cap l'any - 1405 (3) i prohom de la ma major els anys 1406 (4), 1407 (5) i 1411 (6). Recerques anteriors i posteriors ha resultat negatives. Totes aquestes dates concorden amb la de l'inventari, i per tant una persona que en diverses conselleries és inscrit com a prohom de la ma major i a més en una d'elles és elegit jurat en cap o primer, no hi ha dubte que no solament era un gironi sinó un esclarit ciutada de Girona, que a més seria un bon amic del bisbe-cardenal i el seu metge i que l'hauria obsequiat amb el seu llibre, que de no haver-se inventariat entre els altres de la biblioteca del Cardenal, avui, desconeixeriem un metge i una obra de patologia, que enriqueixen la historia de la Medidina nostrada.

1. Batlle i Prats, Lluis , Inventari del llibres de Berenguer d'Anglesola. "Estudis Universitaris Catalans", 17 (Barcelona 1932) 246.

2. Editorial Siencia. Barcelona 1973.
3. Arxiu Municipal de Girona. Manual d'acords de 1405 ff. 16,23,24 i 28.
4. " " Manual " 1406 f. 51.
5. " " Manual " 1407 f. 8 v°
6. " " Manual " 1411 f. 2 v°

NOTES SOBRE ELS ANTICS CIRURGIANS GIRONINS

Per Benet Julià i Figueras.

Introducció.

La història de la Cirurgia Catalana antiga, ja ha estat estudiada pels nostres investigadors. Nosaltres voldríem, en el present treball, aportar dades característiques de l'exercici de la Cirurgia en la ciutat de Girona, l'actuació de la cual s'estén a més de mig mil.leni recolzant-se en els dos extrems, inicial i final, amb èpoques on coincideixen les personalitats de més relleu en el camp de la Medicina local.

Efectivament, a finals del segle XVIII actuen en la nostra ciutat els primers cirurgians formats en l'admirable Reial Col.legi de Cirurgia de Barcelona, que fou fundat el 1760 per Pere Virgili. A l'altre extrem, i en plena edad mitjana, trobem la relació de Mestres Cirurgians medievals, com són els de la família Sarriera; Berenguer entre ells, el traductor del tractat sobre regim de sanitat d' Arnau de Vilanova (1) Hi ha, també, els representats de la família jueva Cabrit; el cirurgià reial Bonat Geronès; també Martí Balaguer etc. Es una època on el prestigi del quirúrgic es manté quasi al mateix nivell que el de pràctic en Medicina, i per això els trobem citats en els documents antics com a Metges de Cirurgia, enfront dels Metges de Física (2).

Però amb el temps, la imatge del cirurgià queda deteriorada. Foren diversos els motius que hi influiren. Per una banda tenim el desdeny que sentien els metges, amb llurs estudis universitaris, devant dels seus col.legues quirúrgics, als quals encarregaven les funcions manuals que ells menyspreaven de fer; a l'altra banda oposada, hi ha la intrusió i apropiació del nom de cirurgià per part de sanitaris de segon ordre o per simples empirics o impostors, provocant una assitència defectuosa. I, finalmente, les mateixes caracteristiques socials dels nostres sanitaris, amb conductes, a vegades barroeres, productores de conflictes ja en els seus mateixos llocs d'estudi, a més d'una defectuosa preparació professional que s'anà accentuant amb el pas dels anys.

Es comprensible que davant d'aquestes deficiències assistencials, les diverses comunitats prenguessin precaucions, no solament per reglamentar els seus estudis i millorar l'ensenyament, sino inclús, per poder ascollir professionals "idonis i hàbils". Per això voldríem centrar el nostre treball en l'exposició dels examens, segons antics privilegis, que havien de passar els futurs aspirants, i en els contractes, els quals havien de subjectar-se per a poder actuar i establir-se dins les corporacions religioses o seglars de la ciutat, i acabar amb algunes noves sobre el desaparegut Col.legi de Cirurgians de Girona.

Cirurgians Capitolars i llurs contractes.

La part religiosa secular de la població gironina, ja abans del segle X, vivia al voltant de la Mitra, dintre dels edificis de la Seu, en vida conventual, formant l'anomenada Canòniga. La seva assitència mèdica era proporcionada per un o més metges i cirurgians contractats per anys, els quals passaven "un diligent examen i deliberació" de tot el Capitol reunit per tal d'esbrinar el grau de ca

pacitat professional. Remarquem que aquesta reunió de canonges i eclesiàstics medievals presentava, en aquella època, una assemblea de la gent de més preparació cultural del país i, en certs casos, amb bons coneixements teòrics de la Medicina, segons es desprèn dels inventaris de llur biblioteca i àbhuc dels manuscrits que encara es guarden en els seus arxius, que han arribat als notres dies.

Acceptat el sanitari, s'estenia un document notarial, contracte laboral, dels més antics de la medicina gironina (3). S'hi especificava las diverses - condicions estipulades, com és la pensió que havia de cobrar; l'època de percebre-la; obligacions de curar tota ferida i malaltia quirúrgica al Bisbe, Canonges i familiars etc. Aquest document es repetirà al llarg dels anys, variant, però insistint en la presència física del cirurgià a la ciutat, així com insistint també en els casos d'absència i que creiem que es devien a la dispersió - que tenia lloc amb motiu de la més petita alarma de contagi, com ja javia passat en les epidèmies pestoses del segle XIV (4).

Cirurgians de la ciutat; privilegi reial.

Els Jurats, recolzats pel Col.legi de Cirurgians de Girona, feia temps que es preocupaven per obtenir una assistència correcta per a la població. Finalment, obtingueren de Carles I i de Dª Joana l'aprovació d'uns privilegis a - Montsó, semblants als d'altres poblacions de la Corona d'Aragó, on en l'article 6e. s'atorgava a la Ciutat l'autoritat per jutjar la capacitat del futur cirurgià de Girona. Aquest privilegi es féu també extensiu els apotecaris i - notaris locals (5).

No coneixem quan va començar a aplicar-se la dita prerrogativa reial, pero tenim coneixement dels primers examens practicats en la capella de Sant Miquel de la casa municipal vers l'any 1566. (6). El que sí tenim, és la relació completa dels examens a partir del 1588 fins a finals del segle XVIII, apuntats en el Llibre Verd o dels Juraments i guardat en l'Arxiu Episcopal (7).

Per aquesta documentació, més la guardada en l'Arxiu Municipal (8), ens assabentem de quina manera el Prior del Col.Legi presentava l'aspirant per a exercir a Girona davant del tribunal examinador, format per la majoria dels seus futurs col.legues, més alguns metges, i en presència de les autoritats locals.

L'examen constava d'una primera part o de temptativa, com era anomenat, seguit, en cas d'aprovar, del pràctic o secret. Durant el primer, es passava un refresc en plena cerimònia, cosa que se suprimí a partir del 1699 per mitja dobla a cada col.legiat (9). L'aspirant anava vestit amb "golilla"; el Prior i els col. legiats portaven guants, sembla que subministrats per l'examinat.

Aquest acte tenia lloc a la sala del Consell. El tribunal, com hem dit, estava format, al principi, solament pels cirurgians, afegint-s'hi posteriorment algun metge. Tot l'acte era propiament acadèmic, pero en el segle XVIII es transformà en festa social, anomenant-lo, puerilment en castellà, de "pompa y lucimiento", on el recipiendari havia de pronunciar una oració en llatí, per tal de confirmar, principalment, la seva qualitat de cirurgià llatinista.

Pel llibre de Juraments, ja citat, tenim notícia dels cirurgians que havien passat i reeixit aquesta prova, la qual els permitia d'exercir la professió en la nostra ciutat i formar part del seu Col.legi. Comença la relació l'any 1588, - amb només 4 cirurgians, que segons sembla formaven part del Tribunal; no és fins el 1595 que trobem la presència de metges en l'esmentat organisme, arribant a - - ésser sis, xifra elevada, que possiblement es deuria a la coincidència amb l'època

inicial de l'Escola de Medicina dels nostres Estudis Generals. En el 1637, no consta cap Dr. en Medicina; el 1687 tornen a desaparèixer fins al 1722, persistint, aleshores, fins a la seva extinció.

Col.legi de Cirurgians de Girona.

No coneixem dades que ens permetin de fixar el començament de les seves activitats (segle XV?). El que sí sabem, però, és que el 1529, el Col.legi fa certes ordinacions sobre els examens dels aspirants a exercir a la ciutat (10) També pel llibre de Juraments, coneixem els noms dels mestres cirurgians en exercici a la ciutat. A partir del 1699, per acord del Col.legi, és obligatoria l'assistència dels col.legiats als actes d'examen sota pena de 8 sous, mentre que llur compareixença és recompensada amb mitja dobla (11).

La vida del Col.legi segueix sense problemes durant el primer segle, però a partir de 1681 s'enfronten amb els Jurats per motius de protocol, acabant els uns per ignorar la presència dels altres, i adduc amenaçant-los amb la creació d'un altre Col.legi. I perquè veiessin que tenien tota la raó i poder, examinaren a quirúrgics aspirants per a establir-se a Girona en tres successives ocasions, a pesar de les protestes dels vells col.legiats. Segurament, i relacionat amb tot aquest enrenou, en la mateixa època hi ha el conflicte de la confraria dels "metges, especiers i barbers", els quals se separaren i formaren dues Juntes que es reunien respectivament a l'església del Carme, els antics, i en la de la Mercè els dissidents (12).

Finalment abans de 1687 es deuria arreglar tota aquesta intranquilitat, ja que en els exàmens següents consta citada la presència de vuit cirurgians, que correspondrien a la suma dels antics més els tres nous aprovats pel Tribunal dels Jurats. A partir de llavors, els col.legiats quirúrgics van augmentant lentament, oscil.lant el seu nombre entre 8 i 13 fins a arribar a l'any 1767 que ja comencen a descendir talment al 1804, s'extingeix el Col.legi, ja que només són dos els cirurgians llatinistes i no aconsegueixen el nombre marcat per les ordenances, per tal d'ésser reconeguts. Les causes d'aquest descens, són per diferents motius. Un d'ells és l'existència del Reial Col.legi a Barcelona, amb estudis forts, seriosos i llargs, cosa que fa vacilar i decantar l'estudiant cap a la Medicina, on amb el mateix esforç tenia més prestigi social. Altres vegades era l'oposició a passar l'examen de "pompa" dels nous llicenciats, ja que estaven convençuts que el seu títol tenia prou prestigi per superar-lo, posició que fou decididament protegida pels seus mestres, com ho veiem amb Gimbernat i Roland en l'assumpte d'Anton Dorca. (13) Finalment el descens econòmic de la població després de la "massacre" en vides i bens, que foren els setges de 1808-1809 (14). També s'insinua la possibilitat d'haver estat altres, separats (15).

Com ja hem indicat, la vida del Col.legi s'acabà el 1804 i l'ajuntament, el 10 de desembre acordà donar a Miquel Maspeu, sagnador, certificació de considerar se extingit el Col.legi de Cirurgians de Girona. Per això, més endavant, el 27-III-1805 hi ha un nou acord i decret de S^{a} E^{a}, perquè Maspeu usi la llibertat de "barbear". (16).

Encara el 1816 es presenta sol.licitud a l'Ajuntament per part de Josep Trèmol (fill), cirurgià, per tornar a donar vida al Col.legi. Els regidors li contesten que no hi ha cap inconvenient, sempre i quan hi hagi el nombre suficient d'individus que marca les Reials Ordenances. (17). Però com que no se'n parla més, hem de sospitar que no pogué prosperar la demanda.

El precinte que usava l'antic Col.legi es guardava en el Museu Provincial; hi havia les imatges dels Sants Cosme i Damià, i a sota, l'escut de Girona i la llegenda: S (igillum) Collegii Chirurgorum G (erund)e (18).

Extinció del Privilegi.

En desaparèixer el Col.legi, sembla que també es deixà d'aplicar el Privilegi Municipal, essent Josep Saló el darrer cirurgià apuntat en el citat Llibre dels Juraments. Malgrat això, sabem positivament la presència de nous llicenciats fins el 1828 amb Tremols i Ferrer com a darrers representants d'aquesta classe mèdica, ja que només s'inscriuran a la ciutat, cirurgians de 2ª o 3ª categoria o algun sagnador. Com a nota curiosa de l'època, tenim que, els anys 1867 i 68 dos metges obtenen la plaça de Cirurgians a la Presó .

De fet, però, l'anul.lació del Privilegi s'inicià amb l'assumpte d'Antoni Dorca i Puigmartí, cirurgià gironí procedent, segurament, de les primeres fornades de Llicenciats del Reial Col.legi de Cirurgia de Barcelona, fundat per Pere Virgili l'any 1760, ja que s'inscriu en el Col.legi de la seva ciutat l'any 1765. Dorca, possiblement fou el primer estudiant gironí del susdit Estudi de Barcelona. Fill del difunt cirurgià, també de la nostra ciutat, Magí Dorca, la botiga del qual encara era oberta segons costums antics del Col.legi, dirigides a protegir la vídua d'un company amb fill que estudiava la mateixa professió, va sol.licitar, el dit any 65, d'ésser admès com a col.legiat i fou acceptat pel Prior d'aquell any, Pere Saló, per obeir a Sª Eª, el Capità General.

El nou quirúrgic té la pretensió de no passar per l'examen de "pompa", ja que tenint aprovats els nou exàmens de Llicenciatura, considera que són de grau superior als que hauria de fer a Girona (19). Aleshores, tant el Col.legi com l'Ajuntament, consulten amb advocats i amb Madrid, disposats a defensar el dit privilegi. Pel Gener de 1766, el marquès d'Squilache contesta de part del Monarca, ordenant l'obligatorietat de passar per l'examen gironí, satisfer la quantitat acostumada al Col.legi i aconsellant també a aquest, que s'uniformi amb les disposicions emanades del Reial Col.legi de Barcelona, destinades a tot el Principat (20). Aquest ofici es comunica al Capità General i aquest, a consella passar-lo a l'Audiència.

Dorca, per la seva part, reconeix que a pesar d'haver jurat observar les prerrogatives del Reial Col.legi de Cirurgia, obeirà a qualsevol ordre superior. Les picabaralles amb el Col.legi de Girona, malgrat això, continuen. A més Lorenzo Roland, vice-president del R. Col.legi de Cirurgia de Barcelona, suplica a L'Audiència que obligui al Corregidor i a l'Ajuntament de Girona, a acceptar que el llicenciat Dorca solament hagi de complir el pagament dels drets de fill de Mestre, vestir "golilla", presentar-se a la Casa Municipal amb el Prior i dir l'oració inaugural en llatí, sense, però que hagi de subjectar-se a l'examen rigurós que abans es practicava als cirurgians , etc.

Finalment, el 14-VII-1767 per Reial Ofici se li exigeix passar l'examen, sota multa de 100 lliures, cosa que efectua l'11 d'agost.

Amb aquests antecedents, passaran aquest examen encara dos cirurgians més, tot i que procedeixen del R. Col.legi de Barcelona; el 1782 Jaume Viñas i el 1787 Josep Saló, que serà el darrer.

Aspecte professional.

Voldriem acabar el nostre treball aportant dades sobre la labor professional dels nostres mestres cirurgians, però per això hauriem de tenir a mà manus-

crits, quaderns de notes o llibretes d'honoraris, senzillament, per a poder tenir una idea de la seva tasca, cosa que, malauradament no hem trobat. Pensem, però, que la seva funció deuria ésser completament semblant a la dels altres pràctics que actuaven en la nostra terra, diferenciant-se només segons l'època en que exercien. El comportament d'un cirurgià medieval, seria distint d'un de l'era moderna, agobiat, aquest, amb la presència de les noves ferides per arma de foc, com també, per l'assiduïtat en les diverses epidèmies pestoses i el seu comportament en les morberies, on moltes vegades perdien la vida, com passà en la terrible pesta del 1650. (21). I, finalment, diferent seria l'actuació del cirurgià de l'era contemporània, sobretot els formats en els Reials Col.legis de Cirurgia de Cadis i Barcelona, que actuarien amb un sentit més científic i qualitatiu que els anteriors. Un altre contrast el trobariem en el procedir dels cirurgians llatinistes i el dels romanticistes, diferència que es respectava en la nostra ciutat quant a la posició de cada estament. Efectivament, ja en la funció de la confraria anomenada dels "metges, especiers i barbers" l'any 1366, trobem anotats els quatre quirúrgics gironins fundadors: Bonanat Geronès, Castelló de Coll, Guillem Vicens i Mestre Bertrand, a continuació del metge Guillem Colteller; els segueixen els 14 apotecaris, i a continuació, i deslligats dels anterios, els vuit barbers de la població, també fundadors (22).

També en el contracte dels cirurgians amb el Capítol de la Seu, s'estipula : "està obligat el cirurgià a curar i cuidar... al Sr. Bisbe, Srs. Canonges. ... de totes les llagues, ferides i malaties que es refereixen a l'ofici de cirurgià... usant dels ünguents modificatius, corrosius, purificatius i curatius ...", obligacions, com podem comprobar, totes molt ortodoxes per l'ofici de quirúrgic.

Un altre aspecte a remancar de l'actuació professional dels nostres sanitaris fou el docent. Es conegut que el títol de cirurgià s'obtenia per dos procediments : a) assistència o examens en les càtedres de Cirurgia que hi havia en molts Estudis Generals, abans de la implantació del Reial Col.legi ; b) estudis i pràctiques al voltant d'un Mestre de prestigi amb despatx o botiga (com s'anomenava) oberta i la corresponent verificació davant del tribunal del Protomedicat. (23) Per això, diverses disposicions del Col.legi local, ens confirmen l'existència d'estudiants en els establiments del nostres quirúrgics (24).

Abans d'acabar voldriem fer menció de l'existència de sanitaris forans militars, la majoria dels quals es localitzaven en el desaparegut Hospital del Rei, encara que durant els fets bel.lics del 1809, inclús n'hi havia en el castell de Montjuic. Amb l'entrada de la tropa francesa a la plaça, també degué haverhi una introducció de cirurgians d'aquest país, segons es confirma pels cognoms que surten en diverses disposiciones.

NOTES

1) ARNAU de VILANOVA. Obres catalanes, Volum II, Escrits mèdics. Pag. 75. Editorial Barcino. Barcelona, 1947.

2) A.H.M.G., (Arxiu històric municipal de Girona) Llibre vermell, foli 25.

3) BATLLE PRAT , Ll. Nomenament de metge del Bisbe i Capitol de Girona a favor de Ramon de Cornellà (1296). Boletín Colegio de Médicos de la Provincia de Gerona, n°76 4t. trimestre 1978 Girona.

4) A.C.G. (Arxiu Catedral de Girona) Llibre Calçada foli 217 r. Contracte del cirurgià Jaume Arloni. 1410 ... "assignaren pensió de 150 sous barcelonesos... en dues pagues, mestre el mateix Jaume Arloni fara en propia persona, el seu -

propi domicili i personal habitacio dintre la predita ciutat de Girona i no d'altre manera ni en altre lloc" ... "I també sempre que succeeixi que Jaume Arloni marxi de la ciutat... estigui obligat de donar i assignar als senyors del Capítol un altre cirurgia idoni..."

5) A.H.M.G. Llibre vermell. foli 165 r. "Capítol 6è. Item que semblantment y de la mateixa forma los cilurgians y apothecaris ans de poder fer de lurs oficis sien examinats publicament en lo mateix loc ..."

6) BATLLE PRAT, Ll. La antigua capilla de San Miguel de la casa de la ciudad. Pág. 333 Anales del Int°de Estudios Gerundenses, Volumen XX. Gerona , MCMLXXI.

7) A.D.G. (Arxiu Diocesà de Girona) Llibre verd o de registre de juraments. - Volum n°14-15-16 secció T.

8) A.H.M.G. Lligall "Cirujanos".

9) Id. id.

10) id. id. cartes

11) id. id. cartes 1699.

12) GIRBAL.ENRIC CLAUDIO. Noticias sobre los antiguos gremios y confradias de Gerona. Revista de Gerona, Tomo VI. Gerona, MDCCCLXXXII. pag. 235.

13) A.H.M.G. Lligall citat; documents A°Dorca.

14) A.H.M.G. Manual d'Acorts 1816, 21 de febrero. Solicitud de D. José Trèmols Licenciado en Cirugia Médica, vecino de ésta... que los individuos que componian el antiguo Colegio de Cirugia, solamente ha quedado él, a causa de haber fallecido unos y separados, otros, quedando el Colegio desreglado.

Creo que las circunstáncias de la pasada guerra fué el principal motivo de no haber comparecido nuevos facultativos...

15) id. id. Hi havia el problema dels afrancesats, uns voluntaris, els altres involuntaris per haver col.laborat amb els invasors. Per exemple en la Gazette de Gironne n°62 dimanche 2/VIII/1812, hi ha un decret per formar a Girona una Junta de vacunació amb els noms de Sr. de Foxà (alcalde), Dr. Viader, Dr. Pujadas, Duplan cirurgià, Viñas cirurgià , etc...

16) id. Lligall citat. Maspeu sembla que morí quant el setge se 1809.

17) Vegi's nota 14

18) Vegi's nota 12

19) A.H.M.G. Lligall citat; document Ant. Dorca.

20) id. Manual d'Acorts 1802, hi ha còpia de l'escrit de 1766.

21) de CHIA, Manuel. Contribución a la epidemiologia histórica de la provincia de Gerona. Gerona, 1901, Pág. 52.

22) Vegi's nota 12

23) A.H.M.G. Lligall citat. Escrit de Benet Manca a Ant. Dorca.

24) id. id. notes d'ordinacions. Vegi's també, l'empadronament dels anys 1808 i 1810 on Pau Bellmàs, cirurgià del carrer de Calderers, té estudiants a casa seva.

Apendix I

LLIBRE VERD. Volum 14

Relació de juraments de cirurgians de Girona anotats.
Començava en llatí, amb la següent introducció: Nos Antic Garau s.T.d. canonge de la Seu, vicari general en l'espiritual i temporal del Ilm. i Rdm. Pare en - Crist Dr. D. Jaume Cassador per la gracia de Déu i de la Seu Apostolica bisbe de Girona. Sobre vosaltres, honorables Rafael Vinyas, Joan Vio, Geroni Blasco i Miquel Golart cirurgians de Girona, donem sentencia d'excomunió, després de triple monició canonica donada per tres vegades, a que amb el degut examen féu justa i verídica relació sobre la idoneitat i suficiencia de Miquel Francboxer en l'art de Cirurgia en observança del reial privilegi sobre aquesta qüestió.

DATA	NOM ASPIRANT	CIRURGIANS I METGES DEL TRIBUNAL.
1588	Nicolau Costurer	Rafael Vinyas, Rafael Guardiola, Joan Vio, Geroni Blasco, Cirugians.
6/IV/1590	- Miquel Jacob Francboxer	- Rafael viñas, Joan Vio, Geroni Blasco, Miquel Golart. Cirurgians de Girona.
9/VI/1595	- Rafael Guardiola	- Miquel Guardiola, Miquel Golart, Francisco Vió, Miquel Francboxer, Nicolau Costurar. Cirurgians.
7/VII/1955	- Joaquim Moret	- Miquel Guardiola , Miquel Golart, Francisco Vió, Miquel Francboxer. Nicolau Costurar, Rafael Guardiola, Joan Dalta, Cirurgians. A més, Llatzer Scura, Gerald Scura, lluís Fabra, Bartomeu Pescador, Llatzer - Gombert, Joan Ribot Dr. en Medicina.
12/III/1600	- Pere Ribot	- Fco. Vio. Miquel Guardiola, Nicolau Costurer, Rafael Guardiola. Cirurgians. Llatzer Scura Dr . M.
I/IX/1609	- Rafael Guardiola	- Pere Ribot i Joan Moret. Cirurgians Gerald Scura. Llàtzer Scura, Miquel Riera, Rafael Campolier, Drs. M.
29/XII/1616	- Narcís Renart	- Fco. Vio, Joan Moret, Pere Ribot, Rafael Guardiola. Cirurgians. Llatzer Scura, Miquel Riera, Rafael Campolier, Baltasar Soler, Rafael Poch, Fernando Fuster Drs. M.
11/IX/1617	- Joan Moret	- Miquel Guardiola, Pere Antic Ribot, Rafael Guardiola, Narcís Renart. Cirurgians, Miquel Riera, Rafael Campolier, Baltasar Soler, Miquel Domenech, Poch, Fdo. Fuster. Drs. M.
18/XI/1622	- Narcís Vives	- Narcís Renart, Joan Moret, Pere A. Ribot Rafael Guardiola. Cirurgians . Llàtzer Scura, Rafael Campolier, J. Poch, Joan Moret Drs. M.

27/VII/1626	- Joan Matas	- Narcís Renart, Narcís Vives, Cirurgians Llatzer Scura, J. Poch, Joan Moret. Drs. M.
14/IX/1626	- Antoni Falques	- Narcís Renart, Narcís Vives, Joan Matas. Cirurgians. Llàtzer Scura, ciuatadà Honrat; R. Campolier, J. Poch Drs. M.
30/X/1626	- Rafael Viñas	- Pere Ribot, Narcís Renart, Narcís Vives, Joan Matas. Cirurgians. Llàtzer Scura, C. H.; R. Campolier, Baltasat Soler, J. Poch Drs. M.
6/XII/1627	- Geroni Sabater	- Narcís Renart, Rafael Viñas, Ant. Falques Cirurgians. Llatzer Scura, Baltasar Soler, Joan Moret, Drs. M.
16/IX/1613	- Fco. Puget	- Narcís Renart, Narcís Vives, Rafel Viñas, Joan Matas, Ant. Falque, Geroni Sabater, Cirurgians. Llatzer Scura, Balt. Soler, J. Poch, Llàtzer Riera, Drs. M.
5/II/1635	- Agustí Vicens	- Pere A. Ribot, Narcís Vives, Rafael Viñas, Joan Matas. Cirurgians. Balt. Soler, Llàtzer Riera, Josep Duran. Dr. M.
5/VI/1635	- Antoni Ribot	- Pere A. Ribot, Joan Matas, Rafael Viñas, Fco Puget, Agustí Vicens. Cirurgians. Llàtzer Riera. R. Campolier, J. Poch Drs.M.
27/XI/1637	- Joan Viñas	- Narcís Viñas, Joan Matas, Agustí Vicens, Ant. Ribot. Cirurgians.
2/XII/1637	- Miquel Cassa	- Pere A. Ribot, Narcís Vives, Rafael Viñas, Fco. Puget, Agustí Vicens, A. Ribot, Joan Viñas, Cirurgians.
30/VI/1643	- Fc. Salamó	- Narcís Vives, Rafael Viñas, Joan Matas,Agustí Vicens, Joan Viñas, Miquel Cassa. Cirurgians. Balt. Soler, Joan Vio, Pere Badia, Drs M.
9/IV/1649	- Miquel Viñas	- Miquel Cassa, Rafael Viñas, Joan Matas,Agustí Vicens, Ant. Ribot, Joan Viñas, Cirurgians. Balt. Soler, Pere Badia, Angel Bellveí. Drs. M.

LLIBRE VERD. Volum 15

11/XII/1652	- Fco. Pages	- Fco. Puget (Prior), Ant.Ribot, Joan Viñas, Cirurgians. Pere Badia, Rafael F. Fuster - Drs. M.
15/XII/1667	- Antoni Cassà	- Fco. Puget, Miquel Vives, Damià Roviera,J. Parés. Cirurgians. Salvador Badia, J. Suris Eudald Molins, Ignasi Duran, Drs. M.
6/II/1668	- Narcís Bayer i Cristofol Alenyà	- Ant. Ribot, Miquel Vives, Damià Rovira, Josep Parés, Ant. Cassà, Cirurgians. Pere Ba-

	dia, Rafael Fuster, P. Escuder, Joan Suris. Eud. Molins. Drs. M.
30/I/1673 - Jacobo Brotó	- Cristofol Alenyà, Josep Parés, Ant. Cassà Narcís Bayer. Cirurgians, Rafael Fuster Dr. M.
10/III/1679 - Paulí Miró	- Jospe Parés, Narcís Bayer, Jacobo Brotó. Cirurgians. Rafael Fuster J. Miró, Drs. M.
29/IX/ 1679 - Narcís Vehí	- Jacobo Brotó, Paulí Miró, Cirurgians. Gaspar Faja, Marià Estanyol. Honofre Badia, Jacobo Miró, Drs. M.
1/VII/1680 - Nicolau Fàbrega	- Rafael Fuster, Jacobo Miró. Drs. M.
6/XI/1681 - Pere Estela Pascual	- Nicolau Fàbrega. Cirurgià. Salvador Badia, Jacobo Badia. Drs. M.
6/XI/1681 - Jospe Palou	- Nicolau Fàbrega , Pere Estela. Cirurgians. Salvador Badia, Honofre Dedeu. Drs. Medicina.
30/VI/1687 Bernardi Vidal	- Cristòfol Alenyà, Paulí Miró, Narcís Vehí, Joan Dillet, Pere Estela, Josep Palou, Geroni Francesc, Gaspar Sabaté . Cirurgians. Josep Planas, Salvador Badia. Drs. M.
28/V/1691 - Fc. Masó	- Crist. Alenyà, Narcís Vehí, N. Fàbrega , Josep Palou, Gaspar Sabaté, G. Francesc, Bernardí Vidal. Cirurgians.
4/II/1692 - Ant. Jubert	- Crist. Alenyà, Paulí Miró, Josep Dillet, Josep Paolu, G. Sabater, Geroni Francesc, B. Vidal, Fco. Masó. Cirurgians.
22/III/1694 - Pere Presas i Busquets	- Paulí Miró, Narc. Vehí, Nicolau Fàbrega, Josep Palou, Geroni Francesc. Ant. Jubert. Cirurgians.
18/IV/1695 - Antoni Lluís	- Crist. Alenyà, Narc. Vehí, Josep Dillet, Geroni Francesc, Bernardí Vidal, Ant. Jubert, Cirurgians.
25/IX/ 1701 - Jacobo Mestres	- Bernardí Vidal, Paulí Miró, Joan Dillet, Joan Gaspar, Geroni Francesc, Pere Busquets, Ant. Lluís. Cirurgians.
14/VIII/1702 - Fco. Alenyà	- Paulí Miró, Narcís Vehí, G. Francesc, Bernardí Vidal, Ant. Lluís, Jacobo Mestres. Cirurgians.
21/VIII/1705 - Ant. Alenyà	- Paulí Miró, Ger. Francesc, Pere Busquets, Ant. Lluís, Jacobo Mestres, Cirurgians.
3/VII/1706 - Josep Dillet	- Paulí Miró, Narc. Vehí, Ger. Gaspar, Ger. - Francesc, Pere Preses Busquets. Fco. Alenyà Ant. Alenyà. Cirurgians.

30/XII/1706	- Pere A. Estela	- Paulí Miró, N. Vehí, G. Francesc, Ant. Jubert, Ant. Lluís, Josep Dillet, Cirurgians.
21/V/1708	- Jacobo Pagès	- N. Vehí, G. Gaspar, Pere Busquets, Fco. Alenyà, J. Mestres, Ant. Alenyà, J. Dillet, P.A. Estela. Cirurgians.
8/III/1709	- Jacobo Camps	- N. Vehí, G. Gaspar, Ant. Jubert, Ant. Lluís, J. Mestres, Ant. Alenyà, J. Dillet, P.A. Estela, J. Pagès. Cirurgians.
7/VIII/1713	- Jacobo Fàbrega	- G. Faspar, P.Preses, Busquets, Ant. Lluís Fco. Alenyà, Ant. Alenyà, P.A. Estela, J. Pagès. Cirurgians.
31/VIII/1716	- Jacobo Codolar i Duran	- G. Gaspar, G. Francesc, Ant. Lluís, P. Preses Busquets, J. Mestres, Ant. Alenyà P.E. Estela, J. Pagès, J. Fàbrega , Cirurgians
29/VI/1720	- Joan Francesc	- G. Gaspar, Ant. Jubert, P. Busquets Ant. Lluís, J. Mestres, Ant. Alenyà, P. A. Estela, J. Fàbrega, J. Codolar. Cirurgians.
31/V/1720	- Paulí Ferrer	- G. Gaspar, G. Francesc, A.Jubert, P. Busquets, A. Lluís A. Alenyà, P.A. Estela,J. Fàbrega, J. Codolar, Joan Francesc,Cirurgians.
20/XII/1720	- Joan Fuster	- G. Gaspar, G. Francesc, A. Jubert, P. Preses, A. Alenyà, P.A. Estela, Jacobo Fàbrega, J. Codolar, J. Francesc, B. Aloy. Cirurgians.
31/V/1723	- Narcís Colomer	- G. Gaspar, G. Francesc, P. Preses, Bus - quets, Ant. Lluís, Dr. Fco. Alenyà, J. Mestres, A. Alenyà, P.A. Estela, J. Codolar, J. Francesc, P. Ferrer, Baud. Aloy, Joan Fuster. Cirurgians. Onofre Dedeu, Miquel Riera. Drs. M.
20/IX/1728	- Narcís Busquets	- Ant. Lluís, Dr. Fco. Alenyà, J. Mestre, P. A. Estela, J. Fàbrega, J. Codolar, J. Francesc, B. Aloy, N. Colomer. Cirurgians. Josep Coquet , Miquel Riera. Drs. M.

LIBRE VERD. Volum 16

21/X/1728	- Magí Dorca i Puigmarí	- P. Preses, A. Lluís, J. Mestres, P.A. Estela, J.Fàbrega , J. Codolar, J. Francesc, P. Ferrer, S. Aloy, J. Fuster, N. Colomer, N. Preses i Busquets, Cirurgians. Jospe Coquet, Miquel Riera, Drs. M.
16/I/1730	- Joan Ros	- Dr. F. Alenyà, A. Alenyà, P.A. Estela, J. Codolar, J. Francesc, B. Aloy, N. Busquets

Magí Dorca, Cirurgians. J. Coquet, Miquel Riera, Drs. M.

30/IV/1744 - Joan Barthomeu - J. Codolar, B. Aloy, N.Busquets, M. Dorca J. Ros. Cirurgians. J. Coquet, M. Riera - Drs. M.

5/VIII/1746 - Pere Salò - Dr. F. Alenyà, J. Codolar, N. Busquets, M. Roca, J. Ros, J. Bartomeu. Cirurgians. J. Coquet, Miquel Riera, Drs. M.

13/VIII/1748 - Benedicto Manca - Dr. F. Alenyà, B. Aloy, N. Busquets, M. Dorca, J. Ros, J. Barthomeu, P. Saló, Cirurgians. J. Coquet , Sebastià Pagès Drs. M.

13/XII/1751 - Antoni Aloy - Dr. F. Alenyà, J.Codoler, N. Busquets, M. Dorca, J. Ros, J. Berthomeu, P. Saló, B. Manca. Cirurgians. J. Coquet, Sebastiã Pagès Drs. M.

1/X/ 1753 - Geroni Bussot - J. Codolar, B. Aloy, N. Busquets, M. Dorca J. Ros, J. Barthomeu, P. Saló, Ant. Aloy. Cirurgians. Seb. Pagès, Benedicte Conchs. Drs. M.

11/VIII/1767 - Antoni Dorca i Puigmarí - J. Ros, P. Saló, Ant. Aloy, G. Bussot. Cirurgians. Benet Conchs, A.Ros. Drs. M.

(La redacció continua en castella)
13/IV/ 1769 - Josep Trèmols - P. Saló, S. Manca, A. Aloy, A. Droca, Cirurgians, B. Conchs, A. Ros. Drs. M.

5/III/1782 - Jaume Viñas i Paragut - B. Manca, A. Aloy, A. Dorca. Cirurgians. A. Ros, J. Conchs. Drs. M.

8/XI/1787 - Josep Saló - A. Dorca, J. Trèmols, J. Viñas, "licenciados en Cirugia", Josep Conchs, Fco. Gelabert Drs. M.

Aqui s'acaben els darrers juraments anotats. La fórmula final de la redacció de l'acta, en castellà, era la següent: "De cuyas cosas se llevó el presente auto que fue hecho en la Sala Consistorial de la Casa del Ayuntamiento de esta Ciudad de Gerona y ante los muy Ilt. Sr. Alcalde y Regidores" etc.

Apendix II

Relació de cirurgians que exerciren a Girona.

SEGLE XIII
Ramón de Cornellà

SEGLE XIV
Jaume Sa Riera, Berenguer Sa Riera, Bernat Sa Riera, cirugians reials.
Vidal Cabrit; Bonjudà Cabrit, cirurgià reial; Saltell Cabrit; Guillem Johan;

Bonañat Geronès, cirurgià reial, que junt amb Castelló de Coll, Guillerm Vi - cens i Mestre Bertran foren fundadors de la confraria dels metges.

SEGLE XV

Jaume Arloni, cirurgià capitoler; P. Andreu, Albric, Aymeric. Anglada, Bonet, Costa, Coral, Esteve, Muntanya, Mascort, Marunt, Plan Sàbat, barbers. Pere - Durban; Bernat Marc, cirurgià capitolar; Antoni Solà, marmessor del metge - Marc Roca; Miquel Ramon, Narcís Mirambell i Sebastià Fullit, barbers. Joan - Garau de Nàpols; Joan Martí Balaguer, cirurgià del rei Ferran el Catòlic; Pere Fàlix Bas; Joan Comas, Esteve Roquer; Pere Salvatella; A. Gelats, Barber.

SEGLE XVI

Jacobo Bofill; G. Buscarons; R. Canals; Didac Hosta; Armandus, cirurgià capitolar; Miquel Eixuli, in.; Rafael Canals; Pere Bassols.

Segueix tota la relació copiada del Llibre Verd o de Juraments, que comença amb Nicolau Costurar.

A més, Geroni Güell; Juan Danta o Dalta; Anton Lluís; Joan Moret.

SEGLE XVII

Tota la relació del mateix llibre referent a aquest segle.

A més; Mestre Soler; Jaume Rius; Fco. Payró; Damià Rovira ; Josep Ros.

SEGLE XVIII

Igualment tota la relació del Llibre Verd; a més: Josep Bret, Lluís Sabarí, Joan Comalat, Martí Bret, i Joan Comas Verdaguer, Joves cirurgians. Esteve Coquet, Esteve Tort; Pere Aloy; Josep Aloy; Cosme Oliver; Josep Carbonell; Ferriol Pericay; Domingo Busquets; Pere, Antoni i Manuel Planells; Fco. Farriol, jove cirurgià; Miquel dels Sants Dorca, llicenciat; Fco. Segas o Seguí, cirurgià militar; Fco. de P. Trèmols; Josep Rigala; Josep Viñas; Miquel Dorca; Antoni Carbonell; Albert Viñas; Gisleno Planells; Joan Soler; Joan Casajoana; Domingo Boxa, fadrí ; Joan B^{a} Boxa.

SEGLE XIX

Ramon Viñas; Miquel Maspeu,sagnador; Fco. Planell; Pau Bellmàs, llicenciat; Salvador Planell; Joan Martinez de València; Josep Trèmols, llicenciat; Ramon Comas, llicentiat; Josep Carreras Dalmau, llicenciat; Salvi Gingi, llicenciat; Fco. Pardàs Romaguera; Joaquim Massanet, barber; Joan Costa, Barber; Josep Pla; Joan Fuster; Fco. Busquets, Josep Hugues; Albert Casadevall i Josep Carreras; fadrins absents de Girona quant el metge de 1809; Felix Pericot, id.; Valentí cirurgià militar; Pau Ballet, barber; Fernando Planell; Narcís Viñas Barnoya, llicentiat; Joan i Pere Fuster; Fco. Trèmols Busquets; Antoni Ministral; Joan Perts; Agustí Ferrer Manca, llicenciat; Ramon Boniquet Cot, sagnador; Pere Casiñol, segnador; Ramon Gorgas i Torrent, cirurgià de 2ª classe; Amerio Ros Valentí, cirurgià de 3ª classe; Duplan cirurgià francès militar.

LA PSIQUIATRIA

L'ORACIONER POPULAR

En el "Diccionari dels sants" de Don Philippe Rouillard, O.S.B., hi trobem inclòs un personatje que d'altres hagiògrafs passen per alt:

> "MATURI, 1 de novembre. Aquest reputat psiquiatra va tenir entre els seus clients la filla de l'emperador Maximilià (segle III). Patró dels bojos, que al'Edat Mitjana en deien maturins, dels joglars, dels mariners a la Bretanya i dels estanya- paelles a París.

Evidentment, l'emperador degué ser Maximià (Marc Aureli Valeri). Pel que fa a sant Maturí, només sabem que morí a França, concretament a Gatinais el 388. I d'ell prengué , potser, el nom, aquella boja Mathurine que rondà per la cort d'Enric IV i que un dia en el Louvre li feu saltar las llàgrimes recordant-li fets passats.

El títol de psiquiatra que Rouillard li dóna, suposaria, si no l'existència d'aquesta branca de la medicina, almenys d'una ciencia infusa en l'ànim del futur sant, capacitant-lo per al tractament dels desordres mentals, coneguts i diagnosticats molt abans del segle XVI que marca el començ de l'estudi de la patología psíquica, propiament com a tal.

A Maturí, tanmateix, no l'hem trobat mai classificat entre els sants que en vida excerciren la medicina, com Lluc, Antíago, Pantaleó, Cosme i Damià. Cal preguntar-se, doncs, si no exercí una mena de curanderisme. Almenys algunes de les oracions remeieres populars més o menys relacionades amb certs mals susceptibles de ser tractats pels psiquiatres i adreçades a diferents advocacions, solen anar acompanyades d'algun ritu o pràctica curandera.

Anem a veure algunes d'aitals oracions i si algun cop ens passem de ratlla, llecs com som en la matèria, que els doctes facin la vista grossa i sant Maturí ens ho perdoni.

Enaiguament o ull pres .

L'enaiguament o ull pres, pot considerar-se, segons la nostra modesta opinió, com una mena de melanconia -"melancoli n'est que folis recorda Rabelais- o hipocondria, generalment infantil. El poble, però, no fa massa distincions i quan un adult es troba melangiós, sovint diu, també, que està enaiguat, enyorat o ull pres.

Quan es tractava d'una criatura, la mare la portava a la vora d'un rec, o la situava davant d'una gibrella ben gran plena d'aigua i la criatura havia de tirar-hi nou pedres mentre la mare o altra persona resava:

Anant de camí	Tot seguit sant Josep
el Nen Jesús i sa Mareta,	exclama dient: -Salve Regina!
al travessa un rierol	Empren la burreta el camí
s'espanta la burreta.	gracies al poder diví.

Es resaven dues Avemaria i si la criatura no demostrava més interès en el joc de tirar pedres a l'aigua, es repetia més dies fins aconseguir la curació.

També per a desfer l'encantament d'una noia es resava:

Si estas ullpresa del matí
Déu et curi i sant Martí;
si estas ullpresa de part del migdia,
Déu et curi i la Verge Maria;
si estas ullpresa de part del vespre,
Déu et curi i sant Silvestre.

En aquest cas es posava una palangana amb aigua, al sol. S'hi tiraven tres gotes d'oli. Fins que no s'havien desfet, l'oració no havia fet efecte i calia repetir-la .

Amb el ritu de l'aigua o el de l'oli, si fa o no fa, afegint-hi Parenostres a la Santíssima Trinitat, o altres invocacions, hi ha diverses versions segons l'indret on es practicaven. Només com a mostra, una que calia resar de recules, després de senyar un plat amb aigua i les tres gotes d'oli:

Jesús ha nat,
Jesús ha mort,
Jesús ha ressucitat
Honra i gloria a Déu
i a la Santísima Trinitat;
feu la divina gracia
que N. sigui ben curat,
ben aviat,
com tot el que jo he dit és veritat.
d'ull pres o enaiguat,
tant és ullpres com enaiguat.

Per la histèria .

Per a guarir la histèria, calia resar durant nou dies, tres vegades cada un, poc abans de sortir el sol, repartint-la fent tres creus al llombrígol:

Mare rodona, tallo com una poma:
de nou branques que tens, me'n daras una. (es fa una creu)
Mare, entorna-te'n al teu lloc destinant,
que la Mare de Déu i la Santíssima Trinitat t'ho han manat: (segona creu)
que l'histeri meu,
no prengui més estat (darrera creu).

Hi ha diverses variants amb lleus diferències con dir "rompuda" per comptes de "rodona", però, el fons, és el mateix.

En el cas de que la histèria es manifesti amb convulsions es podien aplicar les oracions pròpies del "mal de sant Pau", bufant l'orella de la persona atacada:

Criatura, escolta al teu Creador:
Creador, escolta la teva criatura;
Gaspar, Melchor, Baltasar,
aixeca't per la Santísima Trinitat.

Una altra deia així:

Criatura de Déu, espera en Déu
que Déu t'ampararà.
Sant Déu, Sant Fort, Sant Immortal,
deslliureu-lo Senyor , d'aquest mal.

Dels somnis i els terrors nocturns

De totes les creences populars relacionades amb la psiquiatria, les més antigues són, segurament, les oníriques. Així, ja el profeta Daniel i Josep, fill de Jacob poden considerar-se oniromàntics.

I, encara més antigement, si ens embranquem en la Mitologia trobarem - Hipnos, o déu del son ja en els orígens del món, però on més relacionat amb la psiquiatria por considerar-se, és quan Psiquis, en obrir la capsa de Persefore pensant trobar-hi la bellesa que creia haver perduda, caigué embolcallada pel Son: Eros, enamorat de Psiquis va trobar-la dormida a la itemperie i apresant el Son el tanca de nou a la capsa i així la seva enamorada es desvatllà de la letargia.

La onirocrítica, doncs, va de temps molt reculats. Científicament, molt abans de que Freud fundés el mètode del psicoanalisi (1896) i escrivís "Die - Traumdeutung" (La interpretació dels somnis"), (1900), ja el grec Artemidor - (segle I), l'arab Apomazar i el francés Thibault (1530) havien escrit obres - d'interès amb claus de somnis que foren, al llarg dels temps, pautes per a -- obres similars d'afeccionats a les arts d'endevinar.

No és estrany, doncs, que el poble senzill cerqués l'auxili diví per a tenir bon son i bons somnis. L'Esglesia mateix, compta entre els catorze sants anomenats "auxiliadors", amb l'ermità Gil, advocat contra panics, bogeria i terrors nocturns: Vito, contra el mal o ball que duu el seu nom i les letargies; i a Ciriac contra les possessions diabòliques.

El poble n'hi afegeix d'altres que trobem en les oracions d'anar a dormir, les més populars de les quals són les que invoquen la Verge i els àngels, aquests en nombre de quatre o de set. La més corrent diu així:

En aquest llit em poso
set angels ni trobo:
tres als peus i quatre al cap
la Verge Maria al meu costat,
que em diu:-Dorm i reposa,
no tinguis por de cap mala cosa:
si cap mala cosa hi ha,
la Mare de Déu te l'en treurà.

Aquestes invocacions a la Verge i als angels es troben, també a d'altres països. A Italia:

Quando a letto vo la sera,
viene d'angeli una schiera;
que si stan del letto appio
que del cap presso a me ...

I a França:

En entrant dans mon lit
quatre anges j'y trouve
deux aux pieds, deus a chevet...

Tornant a casa nostra trobem:

Sant Simeó (el Vall)
doneu-me un bon son
i gardeu-me
tant de nit con de dia.

Altra:

Santa Llutgarda
que el somni
em guarda.

Més concretament contra la por i els terrors nocturns o malsons hom sol resar un Parenostre a sant Pasqual Bailon, o a santa Restituta, si bé no coneixem cap oració especial. A sant Cosme i sant Damià, sí :

Sant Cosme i sant Damià
lliureu-nos de por i de mal somniar

diuen a Eivissa. I tornant al Principalt, entre d'altres aquesta:

A Déu encoman l'ànima mia:
i a Vós, Verge Maria,
Mare del Redemptor,
guardeu-me aquesta nit de por.

Ja al despertar-se, al matí, trobem una oració a santa Teresa de Jesús, sens dubte influenciada per les lectures de la vida de la Doctora de l' Esglesia, plena l'èxtasis, visions i arrabataments:

A santa Teresa ofereixo
aquest somni que he tingut;
si és bo, que vingui amb mi;
si és dolent, que el mar se l'endugui

Igualmente la troben referida a santa Llutgarda, amb una lleu variació - del darrer vers: "... que se'n vagi a la vora de la mar".

Finalmente esmentarem dos sants poc coneguts, tanmateix relacionats amb la psiquiatria: santa Dimna, bella irlandesa del segle VI, que tenia la mania d'estimar Déu i per això el seu pare la decapità. Es patrona dels maniàtics. I sant Amat Ronconi (segle XIII) qui per les extravagàncies i miracles que - feia, fou tingut per boig. Bojeria per Déu que l'Esglesia reconegué prou greu per a ésser guarida a la Glòria.

De tots els sants remeiers i de les oracions que el poble els hi adreça, hem escollit aquestes per tractar-se de les aplicades a transtorns mentals, a vegades de més difícil diagnòstic. En canvi quan es tracta de mals de la boca, del cap, de coll, nas i orelles, de ventre, de la vista i d'altres més corrents els advocats i les oracions i jaculatòries a ells adreçades són força més nombroses i extenses.

Tot això sense comptar que molts sants són invocats, en els Goige -tema - que mareixeria amplis estudis a banda- per a guarir diferents mals . Nosaltres ens referim, només, als que podem classificar, valgui l'expressió com " especialistes". En un estudi inèdit, sobre l'oracionar popular, on portem enregistra

des prop d'un miler d'oracions per a tots els moments de la vida humana, un capítol força considerable és el dels guariments. Certament hi ha una bona dosi de superstició i, a vegades, incursions al camp del curanderisme, la màgia o la bruixeria. La seva anàlisi i diagnòstic correspon, potser, als psiquiatres. Aquesta és la darrera raó d'hacer-nos cenyit, avui, a aquesta especialitat.

LA CONDUCTA MEDICA

La present continuació de la presentada al "VI Congreso Español de Historia de la Medicina", constitueix un estudi ampli de la relació econòmica entre el metge i el malalt i entre aquell i la comunitat on desenvolupa la seva professió. Creiem d'interès estudiar aquest tema sobre tot perquè les formes de conducta, tal como han estat fins ara, tendeixen a desaparèixer, ja que d'una medicina individual o de petites colectivitats, s'esta passant a una altra d'institucional on la relació personal i directa metge malalt sembla en trànsit de finir.

La conducta en el sentit que nosaltres l'estudiem, és el contracte pel qual s'obtenen els serveis professionals d'un facultatiu (metge, cirurgià, apotecari o menescal) durant tot un any o altre termini, a canvi d'una quantitat fixa anual, pagada en diners o espècie.

Des de sempre el contracte s'ha fet mitjançant una serie de capitols o clausules que lligaven directament l'individu o comunicat amb el facultatiu.

La conducta és un aspecte de la professió que, naturalment, sempre ha preocupat al metge. Tant és aixi que inclús en el Congrés Mèdic de París de l'any 1845 fou l'estudi dels honorarios un dels temes centrals (1).

Procediments més freqüentment emprats pels municipis per l'elecció de metge:

Variaven notablement segons els llocs i les circumstàncies.

Quan l'ajuntament que necessitava aconduir metge tenia referencies d'algun de foraster de bona fama, solia intentar persuadir-lo oferint-li unes millors condicions econòmiques i altres beneficis com transpotar-li els mobles, casa franca, anticips en diners o blat, rellevament de l'obligació d'allotjament (o deure de donar hostatge a tropes de pas) etc.

A vegades l'ajuntament, per millor seguretat, sol.licitava del Protomedicat referències de possibles candidats al càrrec.

En moltes ocasions, el Consell anunciava la plaça a concurs. Els metges interessats escrivien aportant llurs mèrits professionals. Eren després els consellers els qui, per votació, decidien l'elecció . Un singular procediment de selecció, és el que hem trobat a l'Arxiu Municipal de Fraga. El 28 de decembre de 1698, per triar dos metges entre un total de tres aspirants, van ficar en una bossa faves blanques i negres en igual quantitat. Els candidats foren pregats a treure-les d'una en una correlativament, sent elegit el que'n va treure més de blanques i el que'n va treure més de negres.

Procediments per assolir la conducta.

Els metges, generalment, és contractaven per tres anys i la contracta sempre solia començar en una data senyalada: la Mare de Déu d'Agost en els pobles de Lleida i per Sant Miquel de Setembre en els limítrofs de l'Aragó.

Si era el comú qui liquidava els honoraris, gairebé sempre ho feia per quatrimestres. Quan eren els veins, d'ordinari el pagament era anual.

L.. aquest últim cas segons hem averiguat per tradició oral, anaven casa per casa el metge amb la "llibreta de conducta", dos mossos i un ruc per a transportar les dues taleques de blat. El facultatiu procurava que els ajudants fossin prou vius com per a evitar freqüents enganys en la qualitat del gra.

Cas de ser l'Ajuntament l'encarregat de pagar el metge, per recaptar els diners de la conducta, quan no els treia del seus fons comuns, es valia de procediments tals com posar una cisa a la carn (dos diners per lliura a Fraga l'any 1653) destinar l'import de la venda de les pells dels escorxadors, recaptar dels veins mitjançant el clavari un impost proporcional a llurs disponibilitats econòmiques etc.

Obligacions del metge :

Era obligació del metge visitar els malats dues vegades al dia i sempre que fos cridat tant de dia com de nit. En alguns pobles, per les visites fetes entre l'oració de la nit i l'albada podia percebre una quantitat extraordinaria (dos o tres sous).

No estava tampoc inclosa en la conducta l'assistència a ferits per ma airada i afectats de mal gàlic.

Si no hi havia cirurgià podia cobrar les sagnies.

En el cas de consulta amb un altre metge, el titular tenia l'obligació d'informar al consultat del remeis administrats fins aleshores i no podia rebre cap emolument.

Era obligat visitar els malalts de l'hospital, religiosos i mossos de soldada forasters.

En el cas l'absentar-se per malaltia o altra obligació havia de comunicar-ho a l'ajuntament i buscar substitut.

La conducta podia pagar-se amb moneda, amb espècia (blat) o mixta.

Apendixs:

Adjuntem les següents capitulacions recollides en distins arxius:

Notes

(1) Mata Pedro. Tratado de Medicina y Cirugia Legal, Tomo I Madrid 1874 p. 158.

I - ARXIU MUNICIPAL DE FRAGA

Fraga, any 1577.

"Item, pagará dicho clavario al doctor Ortiz físico de la villa de Fraga 60 libras, por su salario, pagaderas en tres pagas iguales de cuatro en cuatro meses y a la postrera paga cobrara apoca y affin de pago de todo el año que comenzó a correr el primero de julio de 1577 y más le pagará alquiler de casa 5 libras, que todo es 65 libras".

"Item pagará dicho clavario a Jusepe Lope médico 30 libras por su salario pagaderas de cuatro en cuatro meses en tres pagas iguales".

"Item pagará dicho clavario al doctor Navarro por la residencia en la presente villa 30 libras hásele de pagar la prorrata de ellas contando de 15 de febrero adelante"

II - ARXIU MUNICIPAL DE FRAGA

Fraga, 7 de marzo de 1655

"Primo unánimes y conformes la mayor parte acuerdan y determinan que se conduzca al doctor Bergara en compañia del doctor Blas Ferrer para que en caso de necesidad la villa y sus vecinos no sufran algun detrimento en las enfermedades por falta de doctor y que conducidos los dos se les de 500 escudos de salario entre ambos, a 250 escudos a cada uno. Los cuales los hayan de pagar los vecinos por repartimiento según la calidad de cada uno y no la villa, con que dichos doctores no pueden salir a visitar a otras casas fuera de la villa menos que con licencia de los SS Jurados".

III - ARXIU MUNICPAL DE FRAGA

"En la ciudad de Fraga a 20 de Abril de 1837.

Reunido el Ayuntamiento se presentó D. Ramón Canalda, médico electo por esta coporación para reemplazar la vacante de D. Luis de Antonio con el objeto de capitular con esta Municipalidad según así se le previno en oficio de 17 del actual y al efecto después de leidas y enterados de otras capitulaciones anteriores, se convinieron en otorgar la presente del modo y forma siguiente:

La ciudad y en su nombre el Ayuntamiento que la representa, se obligan en cada año a satisfacer por tercios del fondo propios, siete mil setecientos reales vellón pagados en la tesoreria.

Item es pacto: Que ninguno de los dos médicos pueda conducirse con otro pueblo aunque sea de los convecinos.

Item es pacto: Que si alguno de los dos médicos fuese llamado para consultas o visitas de enfermos como no sea en la ciudad, torres o molinos y casetas no podrá salir sin licencia del Ayuntamiento y esto quedando su compañero ágil para desempeñar las visitas de los moradores de esta ciudad; pero si la distancia de los caserios y casetas se hallasen a la de media hora, será obligación de los vecinos proporcionales caballerias de ida y vuelta, debiendo ser trasladados los enfermos de las casetas a esta ciudad tan pronto como estén en aptitudes de verificarlo.

Item es pacto: Que cuando alguno de los médicos tuviese precisión de ausentarse de esta ciudad para dependencia particular, deberá representar al Ayuntamiento en solicitud de su licencia con expresión del motivo y tiempo que necesite para ello.

Item es pacto"La ciudad eximirá a ambos médicos de toda carga concegil (comuun a los vecinos del pueblo).

Item es pacto: Que si alguno de los médicos estuviese enfermo o ausente con licencia como queda dicho, si fuese por corto tiempo se deberán asistir el uno al otro gratuitamente y si la enfermedad o ausencia fuese dilatada y ocurriese

muchedumbre de enfermos que no pudiere visitar el que queda en la ciudad, se dejen a la misma en este caso la facultad de poner sustituto por el ausente o enfermo, pagando del salario del ausente o enfermo o bién por prorrata o según ajustase el sustituto.

Item es pacto: Que podran cobrarse las visitas que hiciesen a los enfermos que resulten serlo de mano ayrada, pero no si fuese la herida por indisposición o casualidad.

Item es pacto: Será obligación de los médicos visitar a cualquiera hora así de dia como de noche si se les avisa por cualquier vecino.

Item es pacto: Que deberán visitar juntos ambos médicos a todos los vecinos de esta ciudad y sus dependientes que se hallen enfermos de cuidado, asistiendolos ya juntos o ya de por si desde la hora en que sean llamados.

Item es pacto: Que siempre que se ofreciesen consultas por cualquier enfermo entre ambos médicos, o con forasteros que quieran hacer venir a las casas de los tales enfermos, no podrán pedir por ello interés alguno.

Item es pacto: Que los dichos médicos tengan obligación de visitar diariamente a todos los enfermos de esta ciudad con dos visitas regulares y más si fuese menester, según lo pidiese la necesidad o enfermedad y casos de ella e inopinamos que puedan ocurrir.

Item es pacto: Que si se diese queja fundada sobre no cumplir dichos médicos en visitar los enfermos o mal trato de aquellos en el modo de asistencia, en tales casos precedida de parte del Ayuntamiento, primera, segunda y tercera amonestación, sino hubiera enmienda pueda el Ayuntamiento despedirlo libremente y no tendrá acción el médico despedido para reclamar ni otro ni más haber que el que le corresponda hasta el dia de la despedida quedando sin fuerza ni valor esta contrata.

Item es pacto: Que tengan obligación los médicos de visitar a los religiosos que se hallan en esta ciudad igualmente como a los enfermos paisanos que acudan al Santo Hospital de ella.

Item es pacto: Que si alguno de dichos médicos saliese a conducta mayor para otra ciudad que no le obste la presente capitulación, pero si el Ayuntamiento quisiera darle igual conducta a la que le saliese, deberá quedarse en Fraga.

Item y finalmente es pacto: que si en el cumplimiento de la presente contrata ocurriese alguna duda o dudas, se reserva la ciudad el resolverlas, a cuya decisión deberá estarse precisamente presente a todo lo sobredicho el mencionado D. Ramón Canalda aceptor de la conducta de médico Titular de esta Ciudad que se le ha ofrecido, bajo los pactos y condiciones estipuladas anteriormente a las cuales promete no ir ni contravenir en manera alguna y que los guardará y cumplirá en la forma que se hallan redactados, bajo los cuales el M.I. Ayuntamiento en representación de la ciudad le confiere la indicada plaza de Médico y obliga a su cumplimiento todas las rentas comunes de la misma, y el mencionado D. Ramón Canalda su persona y todos sus bienes muebles y sitio donde quiera habidos y por haber y acto contínuo queda posesionado de la relacionada plaza de médico de esta ciudad y la firman dichos señores con D. Ramón Canalda de que certifico, cuya conducta se le confiere por tres años que deberán contarse desde el 29 de septiembre del corriente año, sin contar el tiempo que media desde este dia al indicado 29 de septiembre, que también se le confiere".

IV - ARXIU DE L'ARQUEBISBAT DE TARRAGONA (Lligam d'Arbeca)

Arbeca 29 de juliol de 1651.

"Die vigesimo nona mensis julis anno Domini milesino sexagesimo quinquagésimo primo in passe mei Raimundi Ballesther Rectoria de Castellots modo etiam vicary de Arbeca.

Lo honorable e Ilustre Doctor en Medicina Sebastia Seris se condueix per a visitar als habitants de la vila de Arbeca fins al dia de la Nativitat del Senyor proxim vinent per preu y condupta de cent setenta lliures y lo modo de visitar dits habitants y naturals de Arbeca es en la forma seguent. Primo tots los que habitaran en lo ambit de dita vila los que puguen estar en Santa Catharina hermita de dit poble, als que estaran en Castellots y molins de Arbeca, als que estaran en la Floresta y també als que per la ocurrencia del temps se trobaren en los Borges y Puiggros i sobre tot als del Hospital de dita vila de Arbeca ab tal que sempre que dit señor Doctor Seris sagne se li han de pagar les sagnies a dos reals".

V - ARXIU MUNICIPAL DE BALAGUER

4 de Gener de 1722.

"A la proposta per dit iltre . Sr. D. Joseph Nogues Regidor primer que en la present Ciutat se reconeix molt convenient y necessari a la publica Universitat y benefici dels particulars de que se procuri introduir un Dr. en Medicina de bona literatura y experiencia per quant circunstancies concorran en los Drs. Joseph Miro y Joseph Espert que se troban actualment pero no son bastants per a donar la deguda assistencia al poble majorment concorrent lo perill de caurer malalt un o altre de aquells que en aquest cas se faria casi irremediable la prompta necessitat y haventse fet entendre per lo Dr. en Medicina Pau Salvador de la vila de Torà que si lo comu de la Ciutat de ajuda de costa per - poder subsistir en lo primer ingres sinquanta quarteres de blat y sinquanta lliures quiscum any durador per lo espay de dos anys y no mes y lo eximia del carrech de allojament, traslladaria sa habitació a esta Ciutat y faria residencia continua per visitar als malalts quel demanarien y ab obligació predita de visitar de balde lo St. Hospital de Religiosos de St. Francesch per lo espay de los anys. Precedida primerament informació exacta ab la qual sa constat concorrer dit Dr. Pau Salvador las prendas de literatura experiencia y prudencia conforme la fay sos fets han acreditat per lo espay de coranta anys que te de practica. Per tant proposa se li admètra la oferta a dit Dr. Salvador - donnatseli lo que demane per ajuda de cassa.

Y dit Dr. Joseph de Nogues, Regidor primer et de vot que ensidentment esser de molta utilitat y necessitat buscar la assistencia de un metge de experiencia y literatura y que com a Regidors y pares de la Patria en ninguna cosa deben cuidar mes que en la conservació de la salut humana tenint comte total certesa de la literatura experiencia y prudencia de dit Dr. Salvarod se li done per lo espay de dos anys sinquanta quarteres de blat y sinquanta lliures quiscun any pagaderes ab tres terses iguals quiscun any ab la obligació de haver de visitar els malalts del St. Hospital y malalts de St. Francesch y que el dit Dr. Salvador no se li done allotjament per dits dos anys menos que no vingue la precisa ocurrencia de haverne de tenir los privilegiats y los sobredits Srs. Regidors convenen el vot y parer del dit Dr. Regidor primer.

La qual resolucio fou presa en presenctia de dit Dr. Pau Salvador lo qual ha aceptat dita offerta y promet fer residencia personal en esta ciutat ab lo carrech de haver de visitar als malalts del St. Hospital y malalts de St. Francesch.

VI- ARXIU MUNICIPAL DE SOLSONA, Núm.Q.D.51

Solsona 1 de novembre de 1734

Sia en memoria com seguida la mort del Magnifich Dr. en Medicina Franc° Serch natural y habitant en la present Ciutat de Solsona (qui era metge de cabal inteligencia y coneguda pericia) rebent los Magnifics Regidors de dita Ciutat que lo poble no podia quedar assistit de metges per no haver mes de dos que habitaven en el qui son lo Dr. Ramón Foix y Dr' Carlos Regadà, y -- esser lo dit Dr. Foix home de edad molt avansada que ab dificultat podia asistir als malalts y ab major dificultat auria pogut assistirlos en lo cas (que Deu no permeti) de sobbrevenir una constellació de malalties; y lo dit Dr. Regada esser poch introduit o poch inclinat en visitar als habitants de dita ciutat per consistir son major y mes continuat negoci en conductas y visitas dels pagesos y habitants dels pobles vehins y circumvehins y haverse al mateix temps experimentat que despues en sa que falta lo dit q°Dr. Franc°Serch, diferents casas en que hi ha agut algunes enfermetats perilloses, son cridat metges forasters de la vila de Cardona o de altres llochs per consuelo de las mateixas casas y dels malalts gastant per est efecte considerables sumas, lo que se aurian escusat si en esta Ciudad hi hagués hagut altre metge de cabal inteligencia y practica a més dels dos sobredits; y de aqui altrament hajan tingut motiu moltas y diferents personas de bon zel y de representacio aixi eclesiasticas com seculars pera instar y solicitar a dits Magnifichs Regidors aplicassen tots medis y diligencias pera buscar un metge afamat e inteligent ab compoten salari per la conducta a la qual contribuihissin tots los estaments y gremis de est poble. Per lo tant los dits Magnifichs Regidors considerant lo just motiu de las sobreditas instancias y que la publica necessitat clamava al mateix fi conferida per moltes vegades esta materia ab los Magfcs. Srs. Batlles y Assessors de les dos jurisdiccions de esta Ciutat ab los Magfch. Advocat del mateix Ajuntament y ab altres persones de inteligencia aclesiasticas y seculars y comunicat lo negoci al Iltm. Sr. Dr. D. Thomas Broto y Perez meritissim bisbe de dita Ciutat, determinaren convocar en deguda forma son Ajuntament en lo lloch acostumat de la Casa Comu, al qual per instancia de dits Magfchs. Regidors assitiren los Rnts. Procuradors Generals de la molt Rnt. Comunitat de la Iglesia Cathedral de esta Ciutat, los Magfchs. Sres. Batlles y Assessors, molts dels Srs. Militars ho gaudints del for militar, y altras personas de compte de la mateixa Ciutat y proposada conferida y pensada la materia entre dits Magfchs. Regidors y demes convocats en dit Ajuntament fou deliberat y realt nomine discrepante que atessa la gran necessitat del Poble y los demes motius sobre expresats y altres que sen consideraren se fes puntual diligencia en buscar un metge cabal y experimentat per la assistencia tan precisa de tots los habitants ab aquell major o menor salari de Conducta que podria convenir agut respecte a les qualitats que en lo dit metge concorrerian y contemplant que la conduccion de dit metge en interes y utilitat notoria directa y inmediata de tots los estats esclesiastichs, militar y plebec, y que en consequent se feya precis contribuir en part de tots el salari de dits conducta fou tambe determinar en dit Ajuntament que se anomenessen quatre persones, dos per part de la molt Rnt. Comunitat y altras dos per la del Iltre. Ajuntament los quals en nom dels dos comuns y dels demes interessats se incorregeuessen la diligencia con cordasen los pactes y salari de la Conducta y corregués a son cuydado tot lo demés que sera necessari pera lograr lo intent de la precisa assistencia de metge y per est fi foren anomenats lo Iltre. Joseph Bertan Pre. y Canonge y lo Rnt. Domingo Soler alias Lluch Pre. y Beneficiat de la Igla. Cathedral de Solsona per part de la molt Rnt. Comunitat de dita Igla. y los Magnifichs Thomas Villaró advocat de dit Iltre Ajuntament y Bagimon Colanes en drets Dr. de la present Ciutat per part del referit Iltre Ajuntament, los quals despues de varias diligencias que han aplicat ab lo major cuidado aixi en Bar-

celona com en altres poblacions de Catalunya, tingueren noticia que en la vila de Esparraguera se encontrava lo Dr. Joan Clarís de coneguda fama, molt entés y experimentat en la Medicina y havent dits Srs. Comissaris (ab aprovació dels Magnfchs Regidors) enviat persona expresa a dit Dr. Clarís pera explorar lo animo y tractar sobre lo salari y condicions de la Conducta y en lo cas de inclinarse a admetrerlas y havent consentit este en aceptarla ab lo salari empero de 300 lliures per any y ab los pactes y condicions que mes havan se expresaran i le conferí lo mateix Dr. Joan Xlaris personalment en la pnt. Ciutat a fi de dita Conducta y lo dia del mes de octubre de 1734 en efecte se ajusta y conclogue dita conducta y se firma lo acte entre los Mgndhs. Regidors de una part y lo dit Dr. en Medicina Pau Claria de altra en poder de Thomas Llorens notari publich de la pnt. Ciutat asistint y entervenint en tot los dits. Iltres. Canonges Bertran Rnt. Soler, Dr. Vilaró, y Dr. Cabanes Comissaris sobredits y fou pactat y convingut del modo que en dit acte se expressa lo qual se explica y aclara del modo seguent para evitar tota dubtetat entre las parts.

Primo que la Ciutat o Ajuntament dega pagar a dit Dr. Joan Clarís per lo salari de la Conducta 300 lliures Bar. quincun any durant lo termini de dita conducta que son vuit anys que han tingut principi lo dia primer del mes de noembre de dit any 1734 y ditas 300 lliures se han de pagar per tres pagas per terzas iguals anticipadas.

Item que dit Dr. Joan Clarís tinga obligació de visitar en son cas de indisposicio o enfermedat al Iltme. Sr. Bisbe y a tots son familiars, als pobres malalts del Hospital, als Religiosos del Collegi de dominicos y del Convent de Caputxins, als altres Sres. Canonges, Dignitats y Beneficiats de la Igla, Cathedral y altes Prevs. de dita Ciutat, Cavallers o militars gaudins del for plebeos y altres qualsevols tan homes com dones richs y pobres de tots stats y condicions que tenen y tindran habitacio de qualsevol manera que sia dins la pnt. Ciutat no empero a altras personas, ni familias que habiten extra muros en casas o cabanas del terme de dita Ciutat de Solsona.

Item tindra obligació dit Dr. Clarís per rahó de dita Conducta de fer dos visitas cada dia si son necessarias a quiscun dels malalts durant la enfermedat de aquells y si lo malalt o la casa del malalt voldra altras visitas extraordinarias a mes de las dos ordinarias, lo deura pagar dit malalt, o la casa a raho tant solament de dos sous Bars. per visita extraordinaria, no poden exigir dit Dr. Clarís mes que dits dos sous per visita extraordinaria.

Item que si la casa o malalt que sera visitat per dit Dr. Clarís voldra o demanara consulta de altre o altres metges (ara sian de Ciutat o Forasteres) que per cada consulta que tindra dit Dr. Claris ab dits metges no puga ell exigir ni demanar, ni dega la casa o malalt pagar mes que quatre sous Bars.

Item que la obligació de visitar dos vegades al dia los malalts se entenga desde la punta del dia fins a las ultimas oracions de la nit y si en lo districte que va desde dita ultima oracio de la nit fins a la punta o albor del dia sera cridat o avisat dit Dr. Clarís para visitar en qualsevol casa que estiga en llibertat sua de ferse pagar la visita o visitas que fara de nit a raho empero de dos sous per visita y no mes.

Item que dit Dr. Clarís durant lo temps de dita conducta sera libre e inmune abtota sa casa y familia de alotjament de soldats y de totes altres servituts y carrechs personals que depenguien de la ma y autoritats del Iltre Ajuntament dels quals lo deura rellevar y conservar inmune y franch dit Iltre Ajuntament encra que per alguna raho fos dit Dr. Clarís subjecte als dits carrechs y sevituts.

Item que se ha considerat per lo dits Magnfchs: Regidors y Senyors Comissaris del Iltre Ajuntament y molt Rnt. Comunitat sobrenomenats que ab un sol metge conduit no podia el poble tenir la total asistencia que necessitava y a tes altrament que lo Dr. en Medicina Ramon Foix ab lo espay de vint anys que se troba domiciliat en la pnt. Ciutat estava bastantment introduit entre los habitants de ella y eren molts los conduits que tenia, molta part dels quals havia adquirit despres de la mort del dit q°Dr. Fc°Serch y que essent precis que la Universitat pera ampliar lo salari de les conductes de metges agues de fer repartiment entre los individuos y particulars y que tenint molts de ells conduit el dit. Dr. Ramon Foix los auria estat gravos haver de contribuir a la talla o repartiment de altre metge sens que tal vegada tinguessen inclinació a aquell de aqui se auria seguit una notable desatenció y no menos ingratitut contra lo dit. Dr. Ramon Foix de tants anys atras domiciliat en dita Ciutat y se aurian suscitat senss dubte varias dificultats en lo modo y forma de fer lo repartiment y exigir son contingent dels naturals y habitants de esta mateixa ciutat: per lo tant dits Magnfcs. Regidors ab consell e intervencio dels sobredits quatre comissaris y de altras moltes personas que entrevingueren determinaren que al mateix temps que se ajustas la Conducta ab lo sobredit Dr. Joan Clarís se conduis tambe al Comu al dit Dr. Ramon Foix donantli un salari competent y mes moderat segons y en la forma que ab ell se podria ajustar y haventse efecte ab lo dit Dr. Ramon Foix ab ell la materia fou ajustada y convinguda la Conducta del dit any 1734 ab acte en poder de Thomas Llorens notari de Solsona ab salari empero de 125 -libres y per any pagaderes ab tres iguals pagues per terces anticipades aixi y de la mateixa manera y en los mateixos termins que estava ajustat lo salari de la conducta (encara que major) al sobredit Dr. Joan Clarís y ab los mateixos pactes condicions y obligacions que se han dit al referit Dr. Joan Clarís sens la menor diferencia de un a altre menos en lo salari que com se ha dit se a de pagar al Dr. Clarís 300 lliures -- quiscun any y 125 lliures al Dr. Foix.

Aixi que durant lo termini de estas conductes tindra lo poble dos metges conduits que es lo sobredit Dr. Joan Clarís, y Dr. Ramon Foix los quals junta y cada un de per si tindran la obligacio de assitir a tots los habitants de esta Ciutat des del major fins al menor y estan en llibertat dels particulars de tots estats de cridar y avisar en sas enfermedats o indisposicions qualsevol de dits metges conduits y tindra obligació cada qual dels dos visitar y assistir a qualsevol dels habitants sempre que sera o seran avisats ben entes que -- cridat en una enfermedat lo un de dits dos metges y havent començat a visitar lo malalt no tindra obligacio lo altre de assitir ni visitar al dit malalt sino que sia per via de consulta pagant lo malalt o la casa los quatre sous per consulta menos que fos en cas de absencia, enfermedat o altre just impediment del metge que aura comensat a visitar en est cas si sera avisat lo altre tindre obligació de visitar y assistir al malalt durant la ausencia o impediment del altre metge.

VII - ARXIU NOTARIAL D'Albelda

Albelda 28 septiembre 1631.

"Capitulacion hecha, pactada y concordada entre Salvador Corts mayor en dias y Miguel Juan Matias, testigos de la villa de Albelda, en nombre de los Bayle, jurados, consejo y universidad de dicha villa de una parte y el Dr. Jacinto Cortés médico natural de la villa de Tamarit de Litera de la otra parte, acerca la conducción de médico para la villa de Albelda de dicho Dr. Jacinto Cortés, que comenzó a correr el dia de Ntra Sa. de Agosto del año mil seiscientos treinta y uno. mediante los pactos y condiciones siguientes:

Primo es pacto y condición entre dichas partes que el dicho Dr. Jacinto Cortés sea tenido obligado y se le obliga a visitar todos los dichos años a todos los vecinos y habitantes de la villa que durante dicho tiempo estuvieren enfermos y aplicarles los remedios le pareciose aquellos haber menester para la salud, incluyéndose en dichos vecinos los clérigos y moços que son naturales de dicha villa de Albalate y las moças de soldada y los pobres enfermos del hospital aunque no sean de dicha villa y esto dos veces cada dia a las horas acostumbradas.

Ittem ha sido pactado y concordado entre dichas partes que la dicha villa de Albelda le dará al dicho Dr. Jacinto Cortés de conducta cada uno de los dichos tres años por razón de lo sobredicho tres mil y seiscientos sueldos pagaderos en dos pagas iguales a la mitad y fin de año y así mismo todo tiempo dicha villa le dará casa franca y asi mismo le hace franco de males de la villa y de luchas y vecindades de aquella y de que haya de alojar soldados.

Ittem es pacto y condición entre dichas partes que atiendo que para pagar dicha conducta dicha villa entiende hacer una hecha por los testigos de aquella que dicha hecha no la puede coger el clavario de dicha villa sino que dicha villa nombre otra persona para cogerla pero no obstante lo dicho dicha villa se le obliga a hacerle buenos cada uno de los dichos tres años por razón de dicha conducta dichos tres mil y seiscientos sueldos que por razón de aquella se le promete dar en cada uno de dichos tres años.

Ittem es pacto y condición entre dichas partes que si alguna duda o dificultad se ofreciere entre la dicha villa o sus particulares y el dicho doctor Jacinto Cortés sobre las cosas contenidas en la presente capitulacion que la hayan de averiguar por parte de dicha villa el dicho Miguel Juan Matias y Juan Lucas Notario Capitulante, Testificante y por parte del dicho doctor Jacinto Cortés, el Canónigo Bernardo Abella y Domingo Mola de la villa de Tamarite de Litera.

Et con esto las dichas partes y cada una de ellas firmaron y otorgaron cada una por lo que a su parte toca firmar y otorgar los sobredichos capítulos y cada uno de ellos todas y cada una cosas en ellos y cada una de ellas contenidas. Et prometieron y se obligaron cada una parte a la otra et viceversa tener, firmar y cumplir todo lo que por virtud y fuerza de los sobredichos capítulos es tenido y obligado tener, firmar y cumplir.

Manuel Camps i Clemente
Manuel Camps i Surroca
Dolors Camps i Surroca

EL COLERA DELS ANYS 1854 i 1855 A BALAGUER

Per Manuel Camps i Clemente
Manuel Camps i Surroca

Balaguer va sofrir la primera epidemia de còlera l'any 1832. Entre un total de 300 afectats, va haver-hi 19 morts.

En una comunicació que va fer l'any 1855 el Dr. Biel, informava que des d'aleshores cada estiu havia vist algun cas de còlera esporàdic.

No obstant fou a l'any 1854 quan la ciutat patí potser la commoció més forta del segle XIX.

El rumors, cada vegada més consistents, referents al perill d'invasió d'una nova epidèmia colèrica, que ja havia fet acte de presència en algunes poblacions feu que, convocada pel Sr. Alcalde, és reunis la Junta de Sanitat amb la fi de determinar les mesures necessaries per tal d'intentar evitar l'aparició del contagi. Es va prendre l'acord de nomenar comissions encarregades d'inspeccionar els mercats i botigues de queviures. També és va decidir suprimir la fira de setembre per evitar les aglomeracions de personal i és prohibí l'establiment de noves families a la ciutat. Les reunions de la Junta serien diàries.

Aquella primera comissió, la van formar els següents membres:
Sr. Joan Falguera, Batlle.
Dr. Pere Soler, Subdelegat de Medicina.
Sr. Pere Joan Torremorell, Subdelegat de Farmàcia
Dr. Vicenç Sangenís metge.
Sr. Vicens Morell.

Malgrat les precaucions adoptades, el 28 d'agost va aparèixer el primer malalt. Va ser un nen de vuit anys que morí després de cinc hores d'iniciada la malaltia. En el decurs d'aquella mateixa nit, van presentar-se alguns casos de diarrea.

Segons el comunicat dels metges, el dia 30 eren ja més de trenta els afectats, però, sense cap apariència de gravetat.

L'1 de setembre, els criteris eren distints, evidentement és tractava d'una greu epidèmia de còlera. En molt poques hores havien mort un home i tres dones. Des de llavors, el progrés de la malaltia fou constant.

El convent de Sant Domènec fou destinan per encabir i aïllar malalts colèrics.

Bona part dels veins, alarmats, abandonaven la ciutat cercant refugi per pobles de les rodalies no infeccionats. No obstant en alguns d'ells no deixaven apropar els balaguerins per por al contagi. El 6 de setembre, la Junta presidida per l'Alacalde, va acordar per tal d'evitar aquestes vexacions participar-ho al Governador Civil en un ofici raonat i dient-li que els pobles que actuaven aixi eren els d'Os, Tartareu, les Avellanes, Santalinya i Vilanova de la Sal. La mort del batlle de Tartareu d'un preseumpte còlera contagiat pels balaguerins, va fer que aquelles actituds hostils, de moment, no cedissin, malgrat la intervenció del Governador.

Una altra greu conseqüència d'aquell pànic, fou el dessabasteixement de queviures dels mercats de Balaguer. Els pagesos de la comarca, habituals proveïdors, no hi volien concórrer.

En aquelles circumstàncies tan poc falagueres, el Batlle de la ciutat va trametre un escrit al Governador Civil, en el que l'informava de l'estat sanitari de la població, si be dramatitzant desorbitadament una conjuntura que en aquells dies no era encara tan greu (Apendixs I i II)

La ironia d'agunes de les frases emprades pel Governador al contestar l'escrit, demostren que havia copsat la desmesura del relat. L'Ajuntament, que no podia per manca de recursos afrontar les més peremptòries despeses, va prendre l'acord junt amb el Rector de la Parroquia, de passar casa per casa sol.licitant ajut. El veinat sembla que no és comportà amb la generositat que s'esperava, pero malgrat tot, és van plegar 3.000 rals, quantitat que va permetre - atendre els pagaments més inajornables.

La Junta de Sanitat per tal d'intentar pal.liar l'avanç de l'epidèmia, va dictar unes normes d'higiene que era obligat obeir. Així, no era permesa l'entrada de forasters a la població sense un previ coneixement de l'autoritat i quan eren sospitoses de contagi, s'internaven en la casa santuari del San Crist on restaven sotmesos a observació.

Les robes procedents de llocs dubtosos, ere obligat deixar-les durant vuit dies a sol i serena al convent de Sant Domènec.

Mantenir nets i empallotats els corrals.

Aquestes mides no impediren que la xifra de malalts s'incrementés implacablement.

El 7 de setembre moria de còlera el metge Pere Soler als quaranta anys d'edat. Dels tres metges restants, els Drs. Pau i Gaspar Balcells van caure malalts al llit, quedant solament dempeus el Dr. Josep Biel que havia de prestar auxili a tots els contagiats de la ciutat, als de les torres i cases de camp i als dels pobles de Gerp i la Rapita.

El 16 de setembre, un grup de divuit veins van dirigir una instancia al Sr. Batlle exponsant-li que des de feia uns dies habitava a Balaguer D. Miquel Rosell, resident a Barcelona, cursant de cirurgià i que segons notícies era molt acreditat en l'art de curar la malaltia que tan afligia la població. S'havia vist com els seus amics malalts de còlera, als que no havia pogut negar la seva assistència, havien curat radicalment. Tot i aixo, a molts malalts els hi negava dit favor al.legant que encara no estava legalment autoritzat a posar en pràctica les seves facultats. Els firmants demanaren se l'hi consentís visitar immediatament sota la inspecció d'un facultatiu.

La decisió del Sr. Batlle va ser que, malgrat que per exercir la professió era condició indispensable estar graduat i disposar del títol corresponent, al ser tants els malalts atacats, no tenia inconvenient si l'autoritat ho permetia, d'autoritzar a D. Miquel Rosell a anar per les cases a fi de tractar els atacats per l'epidemia regnant. Abans deuria ser examinat pels facultatius de la ciutat.

La Junta de Sanitat decidí designar un grup d'homes vigorosos per que anessin a fer als malalts les friccions que fos necessari.

També va determinar retardar la verema fins al dillums dos d'octubre pel perill que suposava per la salut. Així mateix denunciava el fet de que nois i grans mengessin raïm, pel perill que aquest abús podia representar per l'extensió del mal.

Els pacients eren tants, que els metges és veien impossibilitats d'atendrels tots. L'alcalde els va escriure un ofici redactat en termes molt forts "Con asombro ha llegado a noticias de la autoridad local que algunos infelices atacados del cólera morbo han muerto sin el auxilio de los facultativos. Este proceder tan repugnante a la humanidad, ha conmovido al Ayuntamiento y Junta de Sanidad a tomar medidas que impidan su reproducción y por esto de acuerdo con la autoridad municipal y Junta Sanitaria protectora de la humanidad, me veo en el duro pero indispensable caso de prevenir a V, y a los demás de su clase, acudan al auxilio que la dolencia le reclama, prescindiendo de si o no son los facultativos de la casa y en el caso de que los que den este aviso carezcan de médico o que por la gravísima enfermedad no puedan de momento ser trasladados al hospital colérico, el ayuntamiento gratificará prudencialmente este servicio".

Mai el poble havia presentat un aspecte tan colpidor.

Els cinc membres que encara restaven a l'Ajuntament, és distribuiren pels carrers més afectats per puguer auxiliar en lo possible. El Governador de LLeida va pujar personalment a consolar el poble. El Bisbe d'Urgell contribuí amb un donatiu de 1.000 rals.

El 14 de setembre, festa de l'Exaltació de la Santa Creu, és va realitzar la primera treta de la imatge del Sant Crist. La decisió és va transmetre als pobles veins de Menarguens, Torrelameu, Corbins, La Portella, Albesa, Alguaire, Almenar, Alfarràs, Tamarit, Ibars de Noguera, Algerri, Castelló de Farfanya, Gerp, Vallfogona, Termens, Poal, Bellvís, Llinyola, Castellserà, Ibars d'Urgell Vilanova del Segrià, Les Penelles, Boldú i Camarasa amb la fi d'organitzar torns de processons. El dia 16 ho feren Vallfogona i Termens. A partir dels primers dies del mes d'octubre, l'epidèmia comença a decréixer. El dia 13 foren encara 7 els atacats i 3 els morts. Malgrat això, el diumenge dia 15 es va celebrar una gran festa per tal de commemorar la fi de tan dramàtic esdeveniment. El dia abans a les dotze hi va haver repic de campanes i al vespre il.luminació general, cercavila de la música pels carrers de la ciutat i campaneig general. L'endemà diumenge és repetí el repic de campanes i a les vuit del matí va sortir la processó de l'església del Miracle pujant a la del Sant Crist on és va celebrar una missa solemne i Tedeum. Els balcons estaven endomassats i els gegants i nanos danzaren pels carrers. A la tarda és feu ball a la plaça i és van tornar a il.luminar els carrers.

La relació definitiva d'atacats i morts, fou la seguent:

	Total	adults	parvuls	homes	dones
Atacats	1.898	1698	200	789	1.109
Morts	315	285	30	110	205

Aquèstes xifres son prou eloqüents per demostrar la magnitud de l'estrall, si pensem que Balaguer va donar 4895 habitants en el cens de 1860. En la memoria que va fer l'alcalde en aquelles dades sobre les caracteristiques epidèmiques diu que "Balaguer tiene 860 vecinos y 4070 almas".

En la comunicació que van fer el metges, el Dr. Gaspar Balcells deia que la causa residia a l'atmosfera i que era afavorida per la temperatura humida i l'aire impregnat d'emanacions pútrides (principalment per la recole-ció del cànem), així com pels focus de corrupció dels animals domèstics criats dins la població.

El Dr. Josep Biel deia que els vents que regnaren a Balaguer durant la invasió colèrica foren del sud i sudest amb cel serè excepte el 25 d'agost.

Van dir també que la forma més comú va ser la inflamatòria, però de naturalesa específica, perquè els malalts donaven a entendre estar posseïts d'un agent tòxic, d'un enmetzinament miasmatic que alterava profundament les seves funcions orgàniques.

Com a tractament van emprar el mètode antiflogístic, calmant i antispasmòdic, a vegades el revulsiu i d'altres el sudorífic, sense oblidar la menta aquàtica.

contrastant amb la de Balaguer, la incidència de còlera als pobles del seu partit l'any 1854 fou mínima. Vegem algunes dades:

	Atacats	Morts
Bellvís	8	6
Bellcaire	5	2
Bellmunt	3	1
Castellserà	6	3
La Fuliola	1	1
Les Penelles	1	0

En d'altres molts pobles no va haver-hi cap cas. Entre ells, Cabanabona, Alfarràs, Tudela, Os i Dobzell.

Còlera de l'any 1855

El 10 de juny de 1855, el Batlle de Balaguer assabentat de que havien aparegut novament focus de còlera en algunes poblacions de la nació i pensant en el gran nombre de victimes que la ciutat sofrí per dita causa l'any 1854, va fer públic un ban en el que manava l'adopció d'un conjunt de mesures d'higiene orientades a eludir o al menys aminorar el perill (apèndix III).

El 22 de juliol, el Governador va escriure dient que el còlera havia envaït la capital i que s'informés al Subdelegat de Medicina i Cirurgia perquè prengués les mides oportunes. Molt lleu havia de ser a Lleida aquell episodi colèric ja que el 26 del mateix mes el Governador va tornar a oficiar a Balaguer dient que l'estat sanitari de la capital era satisfactori i havia desaparegut el còlera.

Es va nomenar una nova Junta de Sanitat formada aquesta vegada pel Sr. Alcalde Dr. Antoni Bonet, D. Pere Joan Torremorell que havia set subdelegat de Farmàcia, D. Ramon Balcells, D. Sebastia Santaeugenia, i com a Secretari D. Joan Gomà. Una Junta auxiliar la van integrar el Sr. Rector, Dr. Josep Biel, Dr. Gaspar Balcells, D. Vicenç Escribà, D. Francesc de Sangenis, D. Josep Balcells i D. Vicenç Bescó.

Com sigue que els veins no anaven massa depressa a complir les normes manades en l'edicte del dia 10, les autoritats es veien obligades a perseverar segons les circumstàncias, en el compliment dels distints apartats. El dia 22 es reiterava als hortolans l'ordre de no vendre verdures que no fossin ben madures i el 24 s'insistia en l'obligació de treure tots els porcs fora vila. Devant les protestes dels propietaris de cànem, se'ls va autoritzar embassar-lo de nou però solament des de la Torre de Sangenís als Ponts de Sió.

Tot i les mides preses, el 22 de Juliol apareixia el primer malalt colèric a

a Balaguer. Va assolir l'espidèmia la més alta incidència durant els primers dies de setembre per iniciar una ràpida devallada a mitjan del mateix mes.

Aquesta vegada els veins no van perdre la serenitat i ningú va fugir de la ciutat.

El número total d'atacats va ser de 243.

El número de morts 33.

Del total de malalts, 132 ho foren de formes lleus i 111 greus. Els metges de la ciutat, en una declaració que van fer després de l'epidèmia, manifestaren que en aquell any les sagnies havien provat molt en els inicis de la malaltia i que havien observat que la sang presentava sempre el caracter carbonitzat de les inflamacions i que el malalt que guaria, quan arribava al periode àlgid, presentava els símptomes d'una gastro-entero-encefalitis fixant-se la inflamació, segons les disposicions dels malalts, en el cervell, paidor o budells. Com en l'any anterior, el còlera va produir més estralls en l'època de l'embassament del cànem que es quan l'aire s'imprega de les emanacions putrides d'aquelles basses.

Les persones de temperament sanguini eren les més predisposades a partir la malaltia.

De l'enquesta que la subdelegació de Medicina de Balaguer va fer als pobles del seu partit sobre els aspectes epidèmics de l'episodi colèric de l'any 1855 van contestar els següents:

	Total de casos	greus	lleus	morts
Balaguer	243	111	132	33
Agramunt	566	166	400	44
Almenar	259	77	182	30
Anya	45	15	30	5
Algerri	28	14	14	14
Bellvís	149	19	130	18
Donzell d'Agramunt	68	25	43	7
Foradada	3	3	-	3
Ibars d'Urgell	67	7	60	3
Linyola	71	11	60	2
Montgai	15	8	7	3
Preixens	7	7	-	4
Tornabous	11	8	3	3
El Tossal	4	4	-	2
Vallfogona de Balaguer ..	1	1	-	1
Vilanova de Meia	69	29	40	18

APENDIX I

Ofici del Sr. Alcalde al Governador de Lleida demanant ajut:

M.I.S.

Cada dia va siendo mas espantoso el cuadro que presenta esta población. A cualquier parte que se tienda la vista, no se mira otra cosa que la muerte. Por doquiera no se encuentran mas que ayes de los infelices que tendidos en camillas son trasladados al Hospital de los coléricos. El Párroco con sus dos coadjutores igualmente que los demas individuos del clero no son suficientes para asistir a

los enfermos y suministrarles los consuelos espirituales que la religión reclama. LO médicos que ni de dia ni de noche pueden descansar un momento, se hallan enteramente abatidos y próximos a sucumbir al insoportable peso de tantas fatigas.

Yo no obstante la presencia y serenidad de ánimo que constantemente conservo y de todas las precauciones que he tomado, conozco que de dia en dia desfallecen mis fuerzas y que la naturaleza está próxima a doblegarse trabajando con el peso de tantos cuidados. Y gracias a que el oficial de la Secretaria D. Juan Ametlla no me abandona un instante trabajando sin descanso a mi lado si no ya habria sucumbido. De los nueve individuos de que se compone este Ayuntamiento, cuatro están con el cólera y los demás enfermos de otras dolencias.

Al Secretario hace quince dias lo tengo en cama sin esperanza por ahora de mejora. Los gastos que pesan sobre este común son tan enormes que pronto se lo adsorverán todo. Los productos de las limosnas se han consumido ya y no puede repetirse la súplica porque la población está cuasi desierta. Los que tienen facultades para mantenerse se han marchado ya y los demás muchos han muerto y otros se hallan en cama luchando con su enfermedad. Ni una casa siquiera se halla libre de este mal.

Por fin M.I.S, todo es trastorno todo es miseria en esta Población.

Hasta ahora los médicos y yo habiamos tratado de ocultar los estragos de la epidemia para no causar la alarma y consternación que son consiguientes a los pueblos comarcanos y no dejasen de venir para traernos los recursos que mas faltan, pero lo han entendido ya y no nos es dable disimularlo por mas tiempo.

El mercado se ha cerrado y los comestibles son tan escasos y caros que ni a precios triples del regular pueden adquirirse.

Una sola esperanza nos resta y está en la traslación de la milagrosa imagen del Santo Cristo votada para el dia de mañana. Si esta fiesta que con tanta ansiedad se guarda por toda la población no produce los resultados que fundadamente nos prometemos, el desaliento será grande y las consecuencias también y desesperadas.

Este cuadro que le presento de la población de Balaguer si bien sumamente aflictivo, es por nuestra desgracia enteramente exacto.

Dígnese pues Sr. Gobernador, elevar al conocimiento del Gobierno de S.M. la situación desgraciada en que se encuentra este vecindario para que se digne protegernos y ampararnos del modo que creya mas conveniente , pues le aseguro que si la epidemia reinante sigue algún tiempo mas como ahora causando tantos estragos, pronto quedará Balaguer enteramente arruinado.

Los invadidos el dia de la fecha han sido ciento y cuatro y ocho los muertos entre hombres y mujeres.

Dios guarde a V.S. muchos años
Balaguer 12 septiembre 1854
Valerio Arán.

APENDIX II

Resposta del Sr. Governador

"La lectura del oficio de V. en fecha del 13 recibido ayer noche, me puso en alarma pues la descripción que me hace de los estragos del cólera son no tan

solo tristes sino terribles, sin embargo veo con sorpresa agradable que el número de muertos es muy diminuto comparado con los atacados, prueba clara y evidente de que el cólera de esta ciudad es afortunadamente el mas benigno que se ha conocido hasta ahora.

Deseoso de estar al corriente de cuanto ocurra y con la brevedad que exige la gravedad del negocio, espero me remita mañana una historia o relato suscinto de todo lo ocurrido desde la aparición del cólera, con expresión del número de los atacados, de los muertos por todos conceptos con expresión de los de enfermedades naturales y coléricas en las casas particulares y hospitales firmada por los facultativos de cuanto haya producido la limosna recogida y su inversión y finalmente del número de coléricos ingresados existentes en los hospitales, con cuantas observaciones juzgue prudente añadir.

Y espero continuará desplegando la actividad y celo de que se halla animado y si juzga conveniente llamar a los concejales de los años anteriores para hacer frente a los apuros que le rodean. se servirá avisarlo para resolver lo más conveniente.

Dios guarde a V. muchos años
Lérida 15 septiembre 1854

Jaime Javier

APENDIX III

Ban de l'alcalde de Balaguer de 10 de Juny de 1855:

D. Valerio Aran Alcalde 1°Const. de la presente Ciudad de Balaguer:

Considerando que es muy posible que la terrible enfermedad del cólera morbo asiático que tantas víctimas hizo en esta ciudad en el año proximo pasado se reproduzca en el actual como por desgracia ha sucedido ya en varias otras poblaciones de España y siendo mi principal deber procurar sino impedir su invasión porque esto no cabe en lo posible adoptar a lo menos todas aquellas disposiciones conducentes para evitar su desarrollo y malignidad en cuanto a mi depensa con medidas higiénicas y saludables he creido oportuno mandar.

1 - Todos los dias por la mañana y tarde a las horas de las seis se barreran las calles callejones y plazas y se regaran abundantamente sacando antes todas las basuras e inmundicias y piedaras movedizas que haya en ellas. El que contraviniera pagará en papel la multa de dos pesetas.

2 - Se prohibe dejar descargados por la calle y plazas los burros y demas caballerias. Los forasteros que vengan al mercado inmediatamente de descargados, o los tendrán recogidos en las casas o los sacarán fuera de la Población. El que dejare, pagará multa de una peseta .

3 - Se prohibe igualmente a todos los hortelanos saquen a vender al mercado ninguna clase de frutas que no esten enteramente maduras y bien sazonadas y que puedan vender las hortalizas un dia por otro o sea a las veinticuatro horas de estar cogidas. El que contraviniera pagará multa de una peseta.

4 - Tan pronto como los gusanos de seda estén encapillados que será la semana próxima, todos los vecinos sacarán los estiércoles de sus casas dejando bien limpios, ensuelados, empallotats, los corrales interiores y exteriores de ellas sin que por ningún pretexto puedan criarse cerdos en dichos corrales. Todo bajo multa de cuatro pesetas por la primera vez y doble la segunda.

5 - Ningun vecino podrá sacar sus estiercoles ni dejarlos al frente de sus casas sino el tiempo preciso para cargarlos y aun esta operación ha de estar enteramente concluida a las siete de la mañana pues del contrario incurrirán en la multa de tres pesetas.

6 - Se prohibe dejar los estiércoles a mas corta distancia de un cuarto de hora de la población y que puedan amontonarlos en los caminos públicos. Bajo multa de dos pesetas.

7- Todas las caballerias que mueran deberán arrastarlas lo menos a media hora de distancia de la población y enterrarlas a cuatro palmos de profundidad. Bajo la multa de ocho pesetas. Los vigilantes de las puertas me darán parte de cada vez que suceda de los dueños de las caballerias que la hayan sacado por ellas.

Finalmente, como la limpieza y aseo en el interior de las casas sea una de las circunstancias más recomendables para procaverse del cólera morbo asiático, ruego con eficacia a todos los vecinos de la presente ciudad y muy particularmente a las Sras. mujeres que son las inmediatamente obligadas del desempeño de los quehaceres domésticos, los limpien diariamente cuidando estas con todo esmero lo estén sus fregaderas o aigueres no teniendo un solo momento aguas estancadas en sus barreños o gibrells a fin de que no espidan mal olor, invitándoles sobre la conveniencia de blanquear con cal sus casas interior y exteriormente y adoptando todas aquellas otras precauciones que les dicten su buena razón y aconsegen y prescriban los facultativos.

10 de junio de 1855.

BIBLIOGRAFIA

Arxiu Municipal de Balaguer.

LA MORTALITAT EN EL BAIX SEGRE DURANT ELS SEGLES XVII, XVIII i XIX

Per Manuel Camps i Clements
Manuel Camps i Surroca

Hom considera el Baix Segre, con aquella subcomarca del Segrià que compren els pobles riberencs situats al sud del Pla de Lleida.

Des de temps molt reculats el seu poblament ha estat mol important, com ho demostra l'abundància de jaciments arqueològics localitzats corresponents a totes les èpoques a partir dels finals del Bronze.

Creuat per l'antiga via romana que anava de Lleida a Saragossa, ha estat també durant segles important lloc de pas.

En temps dels àrabs aquesta via continuà mantenint la seva importància. Des d'Alcarràs per Remolins, Soses i Jebut arribava a Aitona i seguia per Carretelà, Seròs, Algorfa i Escarp on travessava el Cinca per Torralba. (1).

A Aitona l'any 1610 hi havia 136 focs que corresponien a uns 724 moriscos, dels quals foren expulsats 644. La comunidad morisca de Seròs la totalitzaven 178 focs amb 783 individus dels quals en sortiren expulsats 718. De les col. lectivitats d'Alcarràs, Soses, Escarp i Massalcoreig cap no en fou desallotjat (2).

La influència d'aquestes circumstàncies en l'etnologia de la comarca ha estat molt important.

Així mateix, hi ha particularitats que han repercutit decisivament en la seva demografia i epidemiologia. En citarem dues que considerem fonamentals: primerament el fet de ser important camí de comunicació amb l'Aragó la qual cosa féu que sofrís profundament les calamitats de guerres i ocupacions. En segon lloc, la seva condició fronterera. Els termes d'Alcarràs, SOses, Aitona i Seròs, limiten àmpliament amb el de Fraga. La Granja d'Escarp ho fa amb Mequinença.

Consultant l'arxiu municipal de la ciutat de Fraga, hem pogut averiguar molts aspectes mèdics esdevinguts en el decurs del temps, intimament relacionats amb l'epidemiologia del Baix Segre.

Demografia

A fi de fer més ràpidament copsables les variacions demogràfiques que segons les circumstàncies han sofert els pobles de la comarca, hem preferit transcriure la totalitat de les xifres expressades en número d'habitants. Quan el cens apareix representat en focs, els hem multiplicat per quatre que és la mitjana de veïns per llar considerada normal.

	1359	1497	1515	1553	1610	1708	1718	1787	1831	1860	1900
Alcarràs	446	-	320	-	320	20	97	863	684	2119	2342
Torres de Segre	-	-	236	-	-	140	213	1643	998	1691	1619
Soses	176	-	-	-	-	60	112	293	600	938	1116
Aitona	280	580	504	580	800	416	448	1254	1104	2095	2075

	1359	1497	1515	1553	1610	1708	1718	1787	1831	1860	1900
Seròs	208	516	636	676	-	420	447	1385	1500	2819	2683
La Granja d'Escarp	48	-	-	-	-	80	154	622	118	1207	1288

En el grafic queden clarament reflectides les conseqüències de les successives despoblacions que sofrí el territori:

- El baix index per població després de les pestes del segle XIV en el fogatge del 1359.

- Les pestes del segle XVI que també assoliren una molt alta mortalitat.

- Els despoblaments motivats per la guerra del Segadors

- Els efectes de la guerra de Successió.

- Els de la guerra de la Independencia

- La influència de les epidèmies colèriques dels segle XIX

Segle XVII.

La comarca durant les tres primeres dècadas del segle XVII va viure una època lliure d'epidèmies.

L'any 1599, fou un any d'elevada mortalitat degut a la pesta que tants danys va produir.

El consell de Fraga en sessió celebrada el 9 de juliol de 1599 decidí: "Por quanto podria acahecer Dios nuestro Sr. darnos enfermedad como en los demás lugares del principado de Cataluña y para en semejante caso es muy conveniente prevenir de médicos, medecinas, cirujanos y apotecarios. Por tanto determinan y son de parecer que los señores jurados en compañia de los electos traten y pongan - convenientes y precauciones necessarias dando razón al Consejo antes del efecto - de ellas".

Durant el bienni 1629-1630, a Catalunya hi hagué altra vegada pesta. De procedència francesa, a Lleida degut a les eficaces mesures d'aïllament preses per la Paeria, va tenir poca incidència. No obstant el Baix Segre es va veure seriosament afectat durant els mesos de setembre i octubre de 1630.

Observem el seguent quadre d'obits de Soses corresponents a aquells anys (referit solament a difunts adults ja que els albats no apareixen registrats en aquella època):

1620	2
1621	0
1622	7
1623	3
1624	1
1625	4
1626	3
1628	5
1629	2

1630	11
1631	5
1632	4
1633	1
1634	2

De les 11 defuncions corresponents a 1630, 6 van produir-se entre el 19 de setembre i el 21 d'octubre.

L'any 1652 la pesta retornà. En aquella ocasió, Lleida es va veure altament ferida. Les conseqüències foren greus ja que a més a més coincidí amb la fi d'un període de calamitats degut als 12 anys de guerra que havia patit la ciutat (3).

Per donar una idea de la situació, el 20 de setembre van morir a la parròquia de Sant Joan, cinc filles del tinent Pedro Català de la Companyia de Julio Visconti (4).

El Baix Segre, estatge i camí de pas de les tropes invasores que es dirigien a l'assalt de Lleida no va sofrir aquest contagi perquè en aquell temps estava - completament despoblat.

En els llibres parroquials de Soses hi ha un interval sense cap anotació que va del 26 de setembre de 1641 al 29 d'octubre de 1655, o sigui 14 anys de total despoblament.

En el corresponent llibre parroquial de Seròs, després de l'anotació d'un -- obit del 8 d'octubre de 1641, hi ha un escrit que diu: "Pase al any 1652 perque aquesta vila va estar abandonada onze anys per causa de les guerres".

"Comence dit llibre a 8 dies del mes de octubre del any 1652 que fou lo dia que determina de tractar de poblar dita vila després que estigue del any 1640 - fins dit any despoblada per los naufragis que los naturals patien de la guerra que y ague aquestos anys entre lo catolich Rey de España Phelip Quart y entre - lo principat de Cataluña sen favorit del Rey de Fransa y per causa de les avingudes del soldats de una y altra part y per los transitos de les armades estigue derrotat dit loc once anis...".

A Fraga, el 30 de Juny de 1652, l'ajuntament va acordar tancar la porta del - pont degut als indicis arribats de presència de peste a Saragossa, determinant-se a l'ensems treure la contratació i no admetre cap persona ni peça de roba -- procedents d'aquella ciutat. En el cas que arribés algun viatger, havia de ser sotmès a quarentena posant-li centinelles per evitar que sortís del lloc establert com llatzaret ni que ningú se li atansés. Va ser habilitada la Torre dels Frares de Sant Salvador per considerar-la punt adient per aquesta finalitat.

En sessió del 3 de setembre, es va prendre l'acord que en vista que la ciutat de Lleida patia de "malalties contagiosas", enviar-los una carta d'oferiment de les ajudes que la vila pogué oferir, pero que al mateix temps els fragatins evitaran tenir-hi comunicació. Per tal d'aconseguir-ho, es decidí posar guàrdia a la porta de la plaça de Lleida tal i com s'havia fet en la del Pont.

S'imposaria una multa de deu lliures a qui estan de guàrdia de portes no hi - acudís.

El mes de novembre i degut a la greu situació en què es trobava Lleida, el virrei va escriure als de Fraga ordenant-los tancar la porta a Catalunya. El 24

del mateix mes, el consell va contestar dient que ja havien complert allo disposat i que a més a més Fraga era una vila closa.

En la mateixa sessió és decidí treure de la presó l'hostaler sola fiança de cinquanta lliures. Es de suposar que el motiu de l'empresonament no havia estat altre que l'acollir algun viatger procedent de lloc empestat sense comunicar-ho a l'autoritat.

La vila aragonesa de Mequinença contigua amb la Granja d'Escarp, es va veurer críticament afectada de pesta per la qual cosa Fraga i Casp els van establir quarentena. El 24 de novembre el consell de Fraga va prendre l'acord d'encomanar a una comissió de metges i cirurgians la investigació sanitària d'aquella vila per si procedia establir nova comunicació.

Aquestes precaucions tan rigoroses preses pels fragatins a fi d'eludir el contagi, devien assolir l'efecte desitjat, ja que no hem trobat referència de cap cas de pesta en els llibres d'actes del municipi.

L'estiu de l'any 1677 va ser necessari controlar de nou els vianants i mercaderies, lliurant o exigint segons els casos els corresponents documents de sanitat.

Especial motiu de preocupació era també l'estar convenientment proveïdes les farmàcies de les drogues corresponents a fi de que en cap eventualitat poguessin quedar desproveïdes. El 25 d'agost de 1651, el consell decidí enviar una comissió a Monçó a cercar-ne amb participació dels apotecarisiassessorament del doctors.

NOTES

1) Pita Mercé - Lérica árabe p. 156
2) " " - Lérida morisca - pp. 171-72

3) Lladonosa - "Lerida Moderna" p. 147
4) Arxiu Parroquial de Sant Joan . Llibre corresponent d'òbits.

Segle XVIII.

Després de seixanta anys, la pau es vegué de nou truncada per la guerra de Successió. Una nova i pràcticament total despoblació va sofrir la comarca.

En el corresponent llibre d'òbits de la parroquia de Soses hi ha una nota que diu:

"1706 anys de les guerres que se despoblà et poble de Soses.1710".

Per tant, Soses va restar abandonat durant quatre anys. L'últim òbit inscrit correspon al 5 de novembre de l'any 1705 i no n'hi ha cap més fins el 24 de gener de 1710.

A Aitona la despoblació absoluta no fou tan llarga. També hem trobat un escrit del Rector que diu:

"De primers de juliol fins al primer de desembre de 1707, Aitona totalment despoblada".

La minva demogràfica de la contrada va ser molt greu. Pobles hi hagué que mai més no es van tornar a repoblar, com Vilanova de Remolins, Gebut, Carretelà, Vila-Seca i Algorfa.

Foren uns anys de fam i malalts. El 24 de gener de 1706, els metges de la Facultad de Medicina Drs. Joseph Miranda, Antoni Miramau (que ho era també del convent d'Avinganya de Seròs). Josep Maurisa i Jaume Aran, deien en un - escrit al clero de la ciutat de Lleida que l'epidèmia de malalties que hi havia era deguda als mals aliments, i que era convenient que es deixés menjar ous durant la quaresma (1).

Fent un parèntesi direm que el novembre de 1715, un matrimoni d'Aitona va morir de ràbia.

L'any 1720 degut al risc de la irrupció al país d'unes "febres malignes" que s'estenien per Catalunya, el Capità General del Principat escrivia el 31 de juliol als Regidors de Lleida perquè prenguessin mesures contra el contagi (2).

El 18 d'agost és l'ajuntament de Fraga qui rep una ordre del Marques de Caylus sobre la vigilància que era necessari observar sobre la pesta, i manant - que es guardin les portes de la ciutat per saber la identitat dels vianants i llur lloc d'origen. En el cas que algú procedís d'un indret sospitós, se l'havia de detenir i fer-li guardar quarentema. El Capítol de Sant Pere es va encarregar de la custòdia d'una porta. De l'altra ho feren l'alcade, regidors i altres prohoms per torn.

Pocs dies després, el consell rebia un escrit signat pel rei, disposant que es fessin pregàries als Sants Miquel, Sebastià i Roc, ja que el país estava en perill de sofrir els estralls d'un mal contagiós procedent de la ciutat de Marsella (3).

Van ser aquests, uns anys de molta fam i penúria i de moltes malalties. Per si fos poc, degut a la sequera, les collites foren força migrades

L'últim terç del segle, es carateritzà també per una mortalitat altament elevada.

La més greu incidència fou deguda a unes "febres pútrides malignes" molt contagioses i amb un alt índex de mortalitat.

A LLeida, va començar l'epidèmia a finals de 1782. El mes de març de 1783 - eren ja molts els malalts i pobles afectats.

A la vista del caire que anava assolint el cas, el mes d'agost fou enviat a Catalunya el metge de cambra Josep Masdevall com inspector d'epidèmies a fi que decidís les mesures profilàctiques i terapèutiques més adients.

El Dr. Masdevall, que era natural de Figueres, després de visitar Solsona, la Seu d'Urgell i altres poblacions, va arribar a Lleida des d'on va dirigir-se a assitir els malalts dels pobles del Baix Segre, Alcarràs, Soses, Aitona, Torres de Segre i d'altres (4).

A fi d'allunyar el perill de contagi, foren prohibits els enterraments a l'interior de les esglésies.

Els llibres parroquials d'òbits, fan palesa la gravetat que aquelles febres malignes assoliren al Baix Segre.

A Aitona durant aquell any van morir 118 veïns (68 cossos i 50 albats), 15 el mes de juny i 27 el de juliol.

A Soses, que tindria escassament 300 habitants, el nombre de morts fou de 35 (26 cassos i 9 albats), amb una màxima incidència entre el 9 i el 26 de juliol.

NOTES

1) Lladonosa J. "La medicina en Lérida p. 478
2) " " " " p. 480
3) Arxiu Municipal de Fraga. Llibre corresponent d'Actes.
4) Riera Juan " José Masdevall y la Medicina Española ilustrada" Valladolid - 1980 p. 89.

Segle XIX.

Les calamitoses conseqüències que succeiren a la guerra de la Independència i els distints episodis colèrics que van endevenir durant la centúria, són els incidents més remarcables del segle XIX .

L'aspecte epidemiològic dels primers anys, és mol anàleg al de les darreres dècades.

El 1802, a Aitona hi ha 82 obits. d'ells ho son per:

Febres intemitents	25
Alferecia	8
Febres malignes	1

El 1804, el nombre de morts és encara més elevat: 106 (45 cossos i 61 albats). Les defuncions degudes a malalties contagioses es distribueixen així:

Verola	36
Febres putrides malignes	29
Febre petequial	1
Angina	1
Febre ètica	1
Tisi	1

Soses patí més intensament encara el dany de la verola. Tot i la notable diferència del seu cens amb el d'Aitona, el nombre d'infants morts fou de 29.

El 3 d'octubre d'aquest mateix any, el consell de Fraga va prendre l'acord - d'establir un servei de guàrdia en el limit amb les terres lleidatanes del Baix Segre per tal de controlar la sanitat dels viatgers.

El mes de març de l'any 1809, les tropes napoleòniques invadiren els pobles de la comarca. Aitona va estar desocupat durant trenta-quatre dies.

La primera defunció que va produir-se després de la repoblació fou la d'un home de 70 anys que va morir el 26 d'abril degut "a les amargures de les coses - del temps present". Tres dies més tard, moria un altre home de 64 anys "dels insults i mals tractaments dels francesos".

Com a conseqüència de l'ocupació, la ruïna fou total. Els saqueigs, requises d'animals de treball, els impostos repetits en metàlic i queviures en foren - causes determinants.

El 1812 fou conegut com l'any de la fam.

Per tradició oral sabem que en moltes cases d'Alcarràs l'únic sopar es reduïa a un petit tros d'arengada escaldat amb aigua i pebre.

De les 104 defuncions d'Aitona, 26 ho van ser de misèria i necessitat. No era gens d'estrany, trobar gent morta de gana pels camins. Solament en el mes de maig, a Aitona se'n van trobar tres. A Soses un minyó de 10 anys morí de gana pel camí de l'horta.

Durant els mesos de juliol i agost unes febres malignes i febres petequials van produir gran quantitat de morts. Possiblement es tractaria de tifus exantemàtic , la presència tan habitual del qual ha estat sempre en temps de calamitats i guerra.

Es produeixen també algunes defuncions per "diarrea colecutiva" que tal vegada podrien ser les primeres manifestacions colèriques de la centúria.

El 13 d'octubre de 1819, l'alcalde de Fraga, degut a l'epidèmia de pesta present en molts llocs, va fer un ban privant als hostalers i a altres veïns particulars allotjar ningú en els seus hostals o cases sense donar-ho a conèixer al Sr. Gorregidor.

Els comerciants i tractants havien d'acreditar que els seus productes procedien de pobles lliures de contagi.

Es prohibia viatjar sense el corresponent passaport facilitat pel Corregidor i Junta de Sanitat.

Es prohibia vendre en la ciutat carns "mortuïnes" i aliments corromputs.

Com en altres circumstàncies semblants, es van establir guardians a les sortides de la ciutat, tant en la porta corresponent a Catalunya, com en la d'Aragó. Els guardians tenien l'obligació d'inspeccionar els passaports i gèneres a fi de comprovar la identitat personal i sanitat del lloc de procedència. Aquesta situació de perill va perdurar. El 20 de juny de 1820, el Cap Polític de Lleida oficiava a l'Ajuntament d'Alcarràs indicant que era necessari prendre precaucions respecte a la pesta llevantina.

Tot i això, les xifres de mortalitat corresponents a aquests anys en la comarca, és mantenen normals.

A la tardor de 1834, el còlera fa acte de presència al Baix Segre.

El 8 de setembre moria Pere Roige de 43 anys a Aitona de Còlera morbo asiàtic. Va ser el primer entrerrament efectuat en el cementiri municipal. La nova legislació prohibia els parroquials . Del 9 de setembre al 25 d'octubre hi va haber nou defuncions diagnosticades de còlic i vuit de còlera morbo.

L'any 1835 en que el còlera produí dos o tres morts a la ciutat de LLeida, estigué també present en el Baix Segre. Tan sols a Aitona entre el 24 de setembre i el 19 d'octubre causà sis òbits. Durant el mateix any van morir 45 albats de xarampió.

Una forta epidemia de grip va penetrar a la comarca durant la primavera de l'any 1837. El 16 d'abril, l'alcalde de Fraga volia aconduir un altre metge perquè a la població tothom estaba malalt al llit.

El còlera va retornar l'any 1854.

A Alcarràs, del 31 d'agost al 15 d'octubre produí 22 defuncions. A Aitona, solament durant el mes de setembre, van morir 26 colèrics. L'actuació del metge Pere Carreres fou molt meritòria. Morí el farmacèutic.

A la Granja d'Escarp la primera defunció va tenir lloc el 16 de setembre. En total van ser 20 els traspassats.

A Lleida l'epidèmia va començar el 3 de setembre.

Fraga, atemorida per la propagació de la malaltia pels propers pobles del Baix Segre, va prendre mesures per tal d'intentar defugir el contagi.

Un ban de l'alcalde orientat en aquest sentit, deia:

Es obligat escombrar i regar els carrers dues vegades al dia, precisament a les set del matí i a les cinc de la tarda.

Es obligat netejar corrals i clavegueres.

No és permès tenir en dipòsit materials immunds ni amuntegar els fems a menys d'un quart d'hora de distància de la ciutat.

Soterrar les cavalleries i altres animals morts, respectant la mateixa llunyària.
No es permes vendre que viures en putrefacció ni carns mortuines.
No és permès rentar robes en el riu Cinca. Si més no, fer ho més avall de la barca gran.

No és permès criar conills, perquè multipliquen els focus d'emanacions deletèries.

No és permès espolsar catifes ni cap mena de roba en els balcons.

Es necessària la netedat de persones i cases. Aquestes deuran d'emblanquinar-se i perfumar-les cremant romer, sàlvia o altres específics semblants, per considerar que és un dels recursos més poderosos de combatre el mal i purificar l'aire que es respira.

Malgrat tot, el 3 d'octubre va presentar-se el primer cas de còlera. Fins el 7 de novembre, van emmalaltir 140 persones a més de moltes diarrees que segons els metges podrien correspondre a formes més benignes. El nombre de morts va ser de 40.

L'alcalde de Fraga va oficiar al d'Aitona pregant-li que permetés al metge Pere Carreres d'acudir a la ciutat a fi de consultar detalls de l'epidèmia amb els tres doctors locals i decidir el programa més convenient d'actuació per combatre-la, ja que eren notoris els favorables resultats que el Dr. Carreres havia assolit en el tractament dels seus propis malalts d'Aitona.

El Dr. Carreras un cop personat a Fraga i després de visitar alguns malalts acompanyat dels metges de la població, els suggerí els mitjans higiènics i terapèutics que considerava més efectius.

El Dr. Ramón Canalda, Subdelegat de Medicina del partit de Fraga, el 3 d'octubre coincidint amb l'inici del contagi, va adreçar un escrit al Sr. Alcalde -

que pel seu interès, ja que denota els conceptes i circumstàncies del moment, transcribim literalment:

"Después de un verano el más exento de enfermedades que haya observado en los diez y ocho años que hace resido en esta ciudad, y que por consecuencia el número de defunciones era casi increible reducidísimo, hasta de párvulos; vino el quince de setiembre proximo pasado cierta y tan estraña disposición atmosférica, que las ligeras indisposiciones reinantes, aumentaron en número y gravedad propendiendo todas a revestirse de un caracter decididamente tifoideo, notándose algun caso de cólera, a mi entender esporádico, y dos o tres del -- asiático, mas por no difundir la alarma y pánico en esta vecindad ya muy trastornada con las novedades coléricas de los vecinos pueblos de Cataluña, Lérida, Soses, Aytona, la Granja y ultimamente del de Aragón Mequinenza, silencié dicho cambio sanitario, pudiéndolo con más motivo verificar cuando la ciencia lograba entonces un señalado triunfo venciendo las predichas indisposiciones y embotando los hilos de la desapadiada guadaña de la Parca.

Estábamos casi confiados de ser esta población predilecta de la Providencia y que no seria saludada ya por tan terrible huesped, como el cólera morbo asiático, cuando en la mañana del dia de hoy, el estado particular de la atmosfera, el cambio muy estraño y de alguna gravedad que se advertia en los enfermos casi convalecientes, y el estado de pesadez general y dolor obtuso de cabeza que me acusaban muchos convecinos entregados a sus ocupaciones a las primeras horas de la mañana, me anunció sobrevendria muy pronto una importante y gravísima alteración en la salud pública lo que por desgracia confirmó mi fatal presentimiento a las pocas horas con las siguientes llamadas facultativas.

La esposa de José Serran que vive en la calle del Forsal, vino ha llamarse apresuradamente, diciendo que dentro de medio cuarto de hora la traina una hija de siete años gravemente enferma del campo, constituido en el momento en dicha casa, vi el cadáver de la indicada niña traido de la huerta y que reconocido con toda atención no me quedó duda alguna que habia fallecido del cólera morbo asiático y informado minuciosamente del padre de la misma que presenció su muerte, dixo que la anterior habia cenado bien en la citada torre con sus - hermanitos y que a las dos de la madrugada habia sentido un fuerte dolor de -- vientre, calambres vehementes en las piernas, grande opresion precordial, un frio marmóreo, pocas ansias y tres o cuatro desposiciones blancas de vientre y que habiéndole hecho friegas y dado agua de manzanilla, único que tenia, murió a las cinco horas de padecer dichos síntomas y la facies suigéneris e inequivocable de haber padecido otro mal que deja el cólera morbo asiático despues de la muerte, me confirmó en la idea de que real y verdaderamente habia causado - su fallecimiento la antedicha cruel enfermedad.

A las dos horas del mencionado caso, se avisó para asistir a Teresa Por - ties, casada, de edad cincuenta y dos años temperamento sanguíneo nervioso idiosincrasia gastro hepática, combatida de fuertes y deprimentes pasiones de espiritu y acostumbrada a sufrir afecciones de histerismo, esta presentaba con poca diferencia los síntomas anteriormente descritos y sumbió a las siete y media de la noche, con todos los síntomas y ciertas señales de cólera morbo asiático .

A la una y media de la tarde de esta misma fecha se ha llamado para visitar a la esposa de Rosel Sampietro que vive en la calle de la Collada, siendo de temperamento sanguíneo nervioso idiosincrasia gastro esplénica, acostumbrada a sufrir dolores nerviosos intermintentes y dada a soportar grandes fatigas por exercer el oficio de lavandera, la que con poca diferencia presentaba iguales síntomas que la anterior y a la hora que escribo este oficio, que son las diez y media de la moche ofrece muy pocas esperanzas de salvación.

El còlera va retornar l'any 1854.

A Alcarràs, del 31 d'agost al 15 d'octubre produí 22 defuncions. A Aitona, solament durant el mes de setembre, van morir 26 colèrics. L'actuació del metge Pere Carreres fou molt meritòria. Morí el farmacèutic.

A la Granja d'Escarp la primera defunció va tenir lloc el 16 de setembre. En total van ser 20 els traspassats.

A Lleida l'epidèmia va començar el 3 de setembre.

Fraga, atemorida per la propagació de la malaltia pels propers pobles del Baix Segre, va prendre mesures per tal d'intentar defugir el contagi.

Un ban de l'alcalde orientat en aquest sentit, deia:

Es obligat escombrar i regar els carrers dues vegades al dia, precisament a les set del matí i a les cinc de la tarda.

Es obligat netejar corrals i clavegueres.

No és permès tenir en dipòsit materials immunds ni amuntegar els fems a menys d'un quart d'hora de distància de la ciutat.

Soterrar les cavalleries i altres animals morts, respectant la mateixa llunyària.
No es permes vendre que viures en putrefacció ni carns mortuines.
No és permès rentar robes en el riu Cinca. Si més no, fer ho més avall de la barca gran.

No és permès criar conills, perquè multipliquen els focus d'emanacions deletèries.

No és permès espolsar catifes ni cap mena de roba en els balcons.

Es necessària la netedat de persones i cases. Aquestes deuran d'emblanquinar-se i perfumar-les cremant romer, sàlvia o altres específics semblants, per considerar que és un dels recursos més poderosos de combatre el mal i purificar l'aire que es respira.

Malgrat tot, el 3 d'octubre va presentar-se el primer cas de còlera. Fins el 7 de novembre, van emmalaltir 140 persones a més de moltes diarrees que segons els metges podrien correspondre a formes més benignes. El nombre de morts va ser de 40.

L'alcalde de Fraga va oficiar al d'Aitona pregant-li que permetés al metge Pere Carreres d'acudir a la ciutat a fi de consultar detalls de l'epidèmia amb els tres doctors locals i decidir el programa més convenient d'actuació per combatre-la, ja que eren notoris els favorables resultats que el Dr. Carreres havia assolit en el tractament dels seus propis malalts d'Aitona.

El Dr. Carreras un cop personat a Fraga i després de visitar alguns malalts acompanyat dels metges de la població, els suggerí els mitjans higiènics i terapèutics que considerava més efectius.

El Dr. Ramón Canalda, Subdelegat de Medicina del partit de Fraga, el 3 d'octubre coincidint amb l'inici del contagi, va adreçar un escrit al Sr. Alcalde -

que pel seu interès, ja que denota els conceptes i circumstàncies del moment, transcribim literalment:

"Después de un verano el más exento de enfermedades que haya observado en los diez y ocho años que hace resido en esta ciudad, y que por consecuencia el número de defunciones era casi increible reducidísimo, hasta de párvulos; vino el quince de setiembre proximo pasado cierta y tan estraña disposición atmosférica, que las ligeras indisposiciones reinantes, aumentaron en número y gravedad propendiendo todas a revestirse de un caracter decididamente tifoideo, notándose algun caso de cólera, a mi entender esporádico, y dos o tres del -- asiático, mas por no difundir la alarma y pánico en esta vecindad ya muy trastornada con las novedades coléricas de los vecinos pueblos de Cataluña, Lérida, Soses, Aytona, la Granja y ultimamente del de Aragón Mequinenza, silencié dicho cambio sanitario, pudiéndolo con más motivo verificar cuando la ciencia lograba entonces un señalado triunfo venciendo las predichas indisposiciones y embotando los hilos de la desapadiada guadaña de la Parca.

Estábamos casi confiados de ser esta población predilecta de la Providencia y que no seria saludada ya por tan terrible huesped, como el cólera morbo asiático, cuando en la mañana del dia de hoy, el estado particular de la atmosfera, el cambio muy estraño y de alguna gravedad que se advertia en los enfermos casi convalecientes, y el estado de pesadez general y dolor obtuso de cabeza que me acusaban muchos convecinos entregados a sus ocupaciones a las primeras horas de la mañana, me anunció sobrevendria muy pronto una importante y gravísima alteración en la salud pública lo que por desgracia confirmó mi fatal presentimiento a las pocas horas con las siguientes llamadas facultativas.

La esposa de José Serran que vive en la calle del Forsal, vino ha llamarse apresuradamente, diciendo que dentro de medio cuarto de hora la traina una hija de siete años gravemente enferma del campo, constituido en el momento en dicha casa, vi el cadáver de la indicada niña traido de la huerta y que reconocido con toda atención no me quedó duda alguna que habia fallecido del cólera morbo asiático y informado minuciosamente del padre de la misma que presenció su muerte, dixo que la anterior habia cenado bien en la citada torre con sus - hermanitos y que a las dos de la madrugada habia sentido un fuerte dolor de -- vientre, calambres vehementes en las piernas, grande opresion precordial, un frio marmóreo, pocas ansias y tres o cuatro desposiciones blancas de vientre y que habiéndole hecho friegas y dado agua de manzanilla, único que tenia, murió a las cinco horas de padecer dichos síntomas y la facies suigéneris e inequivocable de haber padecido otro mal que deja el cólera morbo asiático despues de la muerte, me confirmó en la idea de que real y verdaderamente habia causado - su fallecimiento la antedicha cruel enfermedad.

A las dos horas del mencionado caso, se avisó para asistir a Teresa Por - ties, casada, de edad cincuenta y dos años temperamento sanguíneo nervioso idiosincrasia gastro hepática, combatida de fuertes y deprimentes pasiones de espiritu y acostumbrada a sufrir afecciones de histerismo, esta presentaba con poca diferencia los síntomas anteriormente descritos y sumbió a las siete y media de la noche, con todos los síntomas y ciertas señales de cólera morbo asiático .

A la una y media de la tarde de esta misma fecha se ha llamado para visitar a la esposa de Rosel Sampietro que vive en la calle de la Còllada, siendo de temperamento sanguíneo nervioso idiosincrasia gastro esplénica, acostumbrada a sufrir dolores nerviosos intermintentes y dada a soportar grandes fatigas por exercer el oficio de lavandera, la que con poca diferencia presentaba iguales síntomas que la anterior y a la hora que escribo este oficio, que son las diez y media de la moche ofrece muy pocas esperanzas de salvación.

Tres casos más de no tanta gravedad son los que han asistido hasta este momento, con la particularidad de recaer todos en el secso femenino, lo que me induce a creer que por ahora la causa de la enfermedad que para mi reside en la atmósfera, no es tan activa pues solamente ha atacado a personas débiles y de constitución enfermiza, no dudando que si la atmósfera cambia de carácter y se presentara libre de celages y del todo limpia y serena, quizá serán muy escasos los casos que de la citada enfermedad de presenten, pues me atrevo al citado pronóstico adiestrado con la ecsperiencia del año 1834, en que los notables cambios atmosféricos eran la causa de la aparición y desaparición del cólera morbo asiático, que en aquella época se observó.

El método de curación que entiendo debe producir mejores y decididos salutíferos efectos es el calmante enérgico y rebulsivo, conociendo y reputando hasta nociva la administración tan recomendada del carbonate de sosa, del sulphate de estrignina, de la magnesia con el aceyte esencial de anís y otros varios medicamentos, prescindiendo con la aplicación predilecte de estos, la oportunidad de los primeros.

Se hace precisa la estricta observancia de las reglas higiénicas demás acordado en las varias reuniones habidas con las Juntas de Sanidad y Beneficencia, pues en cuanto a la parte facultativa, suceda lo que Dios quiera, miro a todos mis comprofesores de la ciencia de curar, animados para imitar el noble y humanitario ejemplo de los esforzados campeones nuestros caros compañeros de Barcelona, Vich, Mataró, Manresa, Lérida y de diferentes otros puntos que con un valor y singular desprecio de los objetos mas caros, y de su vida propia han asistido con la mayor filantropia y esmerada asistenoia a todos los que han reclamado sus recursos, prodigándolos casi sin estipendio a los mas de ellos.

Cuanto ocurra se le participará a V. para los efectos convenientes y diariamente, por si tiene a bien elevarlo al superior conocimiento del M.I.S. Gobernador de la Provincia.

Dios guarde a V. muchos años.
Fraga 3 de octubre de 1854
Ramón Canalda

El consell de Fraga, decidí primar a cada un dels quatre portadors de morts amb un sobre-sou de cinc rals si el difunt era adult i la meitat si era albat.

A Lleida el nombre d'atacats va ser de 556 i el de morts de 207.

L'any 1865, el còlera va incidir de nou en el Baix Segre. Lleida no obstant, se'n va deslliurar.

La primera defunció registrada la trobem a Aitona l'1 d'octubre . Correspon a una dona de 52 anys. Fins el dia 9 va haver-n'hi 7 més (4 adults i 3 infants).

A Soses, el dia 9 va morir un nen diagnosticat de còlera esporàdic, l'11 - un altre, i de malalties etiquetades com enteritis o diarrea, fins un total de 15 més.

El 14 d'octubre, la Diputació de Lleida a la vista dels casos de còlera que hi havia a Aitona, va acordar destinar deu-mil rals del fons de calamitats públiques, per tal de combatrelès i ensemsintentar evitar que es propaguessin a -- llocs lliures de contagi.

El juliol de 1883, a Torres de Segre moriren un malalt de còlera i 3 de gastro-entero-colitis.

l'Any 1885, el còlera donà amb els seus estralls una emprempta forta arreu de les nostres terres, la qual podríem dir que és una de les característiques fonamentals de la societat de finals del selge XIX. Tant és així que quan es parla d "L'any del còlera" hom enten que és referit al del 1885.

A LLeida, la primera defunció va produir-se el 10 de juliol. El nombre - total de colèrics morts va ser de 1007. Dies hi hagué que s'assolí la xifra de 50 enterraments (1).

El 9 de juliol produi el primer òbit a Aitona en la persona d'Agusti Ibars de 70 anys d'edat. En total va haver-hi més de 70 defuncions.

A Torres de Segre el 21 de Juliol van morir dos malalts d'enteritis i el 25 el primer diagnosticat de "còlera morbo asiatic" : Antoni Ribes de 24 anys. Fins el 5 d'agost hi hagué 11 enterraments més (per la destrucció de l'arxiu durant la darrera Guerra Civil no ens permet conèixer més dades).

A Soses la primera mort per cólera va ser la de Josep Casals de 32 anys - d'edat ocorreguda el 15 de juliol. El total d'obits per aquesta causa fou de - cinc. L'últim va ocorrer el 29 del mateix mes. El 6 de setembre, el poble com agraiment a Sant Sebastià per haver set Soses la localitat menys afectada de la comarca va fer grans festes amb música, arcs de triomf i gallardets pels carrers i missa. Es va prendre l'acord de fer una campana votiva a Sant Sebastià que fou col.locada a l'abril de 1886.

A Alcarràs l'epidèmia començà més tard. Fins el 17 d'agost no va produirse la primera defunció. Va ser una dona de 36 anys anomenada Josepa Miret. No obstant, pocs dies abans hi havia hagut algunes morts per enteritis i gastritis.

El total d'obits inscrits en el Registre amb el diagnòstic de còlera, és solament de 14. L'ultim correspon al 4 de setembre.

Con en altres circumstàncies semblants, foren preses les mesures sanitàries pertinents per tal d'intentar evitar o si més no pal.liar els danys d'aquella adversitat.

Els cadàvers eren enterrats el mateix dia de la mort fos quina fos l'hora de l'òbit. Una monja d'Aitona que morí a les 11 de la nit, va ser enterrada el mateix dia.

A les tombes s'hi tirava calç viva.

Les habitacions dels malalts eren fumigades amb clor o d'altres desinfectants, i les robes cremades.

S'emblanquinaven cases i locals.

Era obligat escombrar i regar dues vegades al dia els carrers i treure els fems de bon matí.

Era aconsellable posar carbó en els recipients destinats a l'aigua de consum.

Per tal de no incrementar el pànic no es tocava a morts ni és feia dindejar la campaneta al portar el viàtic als malalts.

NOTES

1) Lladonosa - La Medicina en Lérida p. 228

Normes d'higiene i profilaxis en temps d'epidèmia.-

Gran era el temor que l'aparició de qualsevol brot epidèmic, per l'elevada mortalitat que li anava darrera, originava a la població.

El total desconeixement dels factors etiològics i epidemiologics ocasionants, feia que metges i veïnat analitzessin incansablement tots aquells factors, essencialment ambientatls, que per estar presents en èl moment del contagi, podrien ser-ne la causa.

Entre aquestes causes suposadament motivant, constitueixen un grup important, certs desordres atmosfèrics. Com hem vist abans, el Subdelegat de Medicina de Fraga relacionava "un estat particular de l'atmosfera" amb l'inici del cólera .

L'any 1855, l'alcalde de Balaguer va demanar parer als metges sobre les possibles raons de la ràpida propagació colèrica. El Dr. Biel va contestar dient que ho atribuïa als vents que regnaven a la ciutat durant l'episodi, procedents del sud i sud-est amb cel serè excepte el 25 d'agost (el primer malalt l'havia vist el 23 d'agost) (1).

L'opinió del Dr. Balcells fou que l'origen residia a l'atmosfera i que la temperatura humida ho afavoria, aixi com les emanacions pútrides.

Aquestes emanacions pútrides, van ser considerades com altre generador important de contagi. Per tant, tot element potencialment causant de putrefacció, devia eliminar-se.

Per tal d'acoseguir-ho, a més de les normes habituals d'higiene com escombrar i regar els carrers, eliminació de fems, soterrar les bèsties mortes lluny de poblat, buidar els orinals al carrer (costum força corrent), etc havia fets peculiars, estimats com singularment nocius.

Així a Fraga no era permès criar conills perquè "multiplicaven els focus d'emanacions deletèries"

Era frequent creure en els efectes malsans de l'aigua procedent de remullar el bacallà. En el Llibre del morbo de la ciutat de Solsona (anys 1651-1676), un dels apartats diu:

"Item, Que desta hora enavant, no sie persona ninguna que de dia ni de nit goso ni presumesque llansar en places ni carrers de la present ciutat aigues corruptes, orins, bacinades ni aigua de remullar bacalla sino que les ajen de llansar per les clavegueres que seran corrent o soterrar en ses cases estables o corrals en pena de deu sous".

L'Alcalde de Balaguer deia el 24 d'abril de 1849 en un ban destinat a protegir la salut pública amenaçada pel còlera:

"No se podrán hechar aguas de bacalao u otras corrompidas que no hayan tocado las diez de la noche, debiendose vaciar precisamente al abrevadero en por-

taderas o barriles tapados. Tampoco podran tirarse orines ni otras inmundicias por las ventanas". (2) .

També eren considerades com esencialment pernicioses, les aigues de les basses emprades per remullar cànem, cultiu per cert molt extès en aquells temps en el Baix Segre.

L'any 1833, va morir un home a Aitona, la mort del qual, segons dictamen facultatiu, "fou natural i repentina causada pels vapors mefítics d'una bassa corrompuda plena de cànem".

El febrer de 1868, els metges Pere Colomines i Josep Biel de Balaguer, van informar a l'alcalde dient que la causa de l'excés de malalties que aleshores patia la comarca, especialment febres intermitents, era degut a les basses de maceració del cànem i a les aigues brutes de les riades del Segre. Contribuia també, la miseria que sofria el país.

A LLeida al carrer de les Piques, en uns abeuradors reconstruits pel comte de Cron l'any 1730, hi havia una làpida en la qual junt a la data i nom del constructor podia llegir-se una ordre prohibint rentar-hi arròs per ser dolent per a la salut (3)

A més a més de les normes citades fins ara, era costum en cas d'epidèmia encendre grans fogueres pels carrers de les poblacions i cremar-hi sofre, amb el propòsit de purificar l'atmòsfera.

Si moria un malalt de qualsevol mal contagiós era disposat cremar el fustam i robes de llana i cotó del llit. Les de lli i cànem podien conservarse si previament eren sotmeses a tres bugades consecutives.

També era obligat cremar les sedes que havien estat en contacte amb el malalt, però podien retenir-se les de les cortines de les portes després de ventilar-les.

Els quadres i altres objectes rentar-los amb vinagre fort i les joies amb lleixiu.

Els objectes de vidre i pisa, després de trencar-los s'havien de llençar els trossos en el lloc prèviament destinat per l'ajuntament.

Les parets de l'habitació era necessari picar-les i també dessenrajolar el paviment. Després, purificar-la amb els perfums i antídots que el metge cregués oportú.

No podien comprar-se o vendre's robes i joies procedents de les cases on hagués mort algun malalt contagiós sense llicència de l'ajuntament.

El febrer de 1731, l'acalde de Balaguer va transmetre unes normes als metges i cirurgians de la població en les quals se'ls significava a més de les anteriors regles, l'obligació que tenien de declarar qualsevol malalt tísic al tercer dia de visitar-lo, sota pena, cas de no fer-ho, de 25 lliures. (4)

NOTES

1) Arxiu Municipal de Balaguer
2) " " "
3) Lladanosa F. "Las calles y plazas de Lérida"p. 121
4) Arxiu Municipal de Balaguer.

Altres aspectes de la mortalidad.

Dividirem aquests altres aspectes en:

- Mortalitat general.
- Mort violenta.
- Petites epidèmies
- Diagnòstics curiosos.

Mortalitat general:

Durant el segle XIX , que és el que millor pot estudiar-se, trobem en el seu primer terç una mortalitat anual mitjana de 47 òbits per mil habitants, dels quals un 17 per mil corresponen a adults i un 30 a albats.

A l'últim terç , les xifres són sensiblement més baixes: 34 per mil de les quals corresponen un 14 per mil a adults i un 20 a infants.

La proporció segons l'edat, és la següent:

Durant el primer dia de vida	31	per mil defuncions
Fins al primer any	200	" " "
D'1 any a 5 anys	320	" " "
De 5 a 10 "	45	" " "
De 10 a 15 "	20	" " "
De 15 a 20 "	15	" " "
De 20 a 30 "	50	" " "
De 30 a 40 "	70	" " "
De 40 a 50 "	50	" " "
De 50 a 60 "	65	" " "
De 60 a 70 "	90	" " "
De 70 a 80 "	35	" " "
De 80 a 90 "	8	" " "
Més de 90 "	2	" " "

Mort violenta:

Hem estudiat la mort biolenta en el Baix Segre des de finals del segle XVIII fins a mitjans del XIX i hem vist que representa un 2 per cent dels obits. La causa ha estat:

El 34 per cent per homicidi.
El 26 " " per submersió
El 6 " " per asfíxia mecànica per sofocació en lactants.
La resta comprèn diverses causes com són caigudes, atropell per carros, llamps, explosió, esfondraments , asfíxia en trulls, etc.

Petites epidemies:

Anomenen petites epidèmies les que incideixen d'una manera garirebé exclusiva en els infants. En realitat han estat grans epidèmies, però com sigui que la mortalitat infantil, epidèmica no, era extraordinariament elevada, el poble va arribar a considerar-la com quasi normal.

Les principals malalties d'aquest grup serien el xarampió i la verola.

Xarampió:

Aitona, any 1809 :

Maig	8	morts
Juny	25	"
Juliol	7	"
Agost	2	"
Total	42	"

El cens d'Aitona en aquest any era de 1200 habitants aproximadament.

Aitona, any 1835:

Juny	2	morts
Juliol	29	"
Agost	11	"
Setembre	1	"
Octubre	2	"
Total....	45	

El cens aproximat era de 1.100 habitants

Alcarràs, any 1876:

Abril	1	mort
Maig	2	"
Juny	14	"
Juliol	13	"
Agost	1	"
Total ..	31	"

Alcarràs tenia 2.200 habitants

Torres de Segre, any 1889 :

Agost	1	mort
Setembre	8	morts
Octubre	2	"
Novembre	2	"
Total ..	13	"

El cens era d'uns 1.700 habitants.

Com pot observar-se en les anteriors dades, el porcentatge de mortalitat ha anat disminuit en el decurs del segle.

Verola:

Aitona, any 1804

Febrer	2	morts
Març	8	morts
Abril	14	"
Maig	8	"
Juny	1	"
Juliol	1	"
Agost	1	"
Total	35	"

Torres de Segre, any 1883:

Agost	4	morts
Setembre	40	"
Octubre	11	"
Novembre	1	
Total	56	"

Una altra causa de mort molt important en la infància foren els processos diarreics. Dels 160 infants que van morir a Soses entre els anys 1861 a 1867, 100 ho foren per aquest motiu.

Diagnostics curiosos:

La dentició com a causa de mort, apareix constantment en els arxius estudiats. Debia ésser tan forta la creença en el perill d'aquest procés, que encara actualmente les mares atribueixen molts transtorns dels seus fills al citat fenomen.

Com altres motius de mort relacionats amb el període de la lactancia tenim la mort per "un infart de llet", "un acalorament de la mare", "un coagul de llet" "per mala llet", "per treure el pit", "de tip" i "falta de calor al païdor".

Hi ha alguns diagnostics de causa de mort poc freqüents però que criden l'atenció com:

- Laxitud d'humors.
- Convulsió d'humors
- Airada
- Lepiria o lepixia.
- Accident d'un humor salat
- Purgava flatosa.
- Ressecació de la mucosa
- Espessitut de la sang

Dins del camp de psiquiatria citarem:

- Hipocondria.
- Hipocondria exaltada
- Estèric
- Furor melancòlic
- Debilitat de nervis.
- Amargures per les coses de la guerra
- Prevaricada
- Insensata del tot.
- Malalt del cap.
- Dementat.

Metges cirurgians i apotecaris.

Hem trovat citats en els distints arxius consultats en el decurs d'aquest trevall un bon nombre de sanitaris amb exercici en el Baix Segre durant els segles estudiats:

Alcarràs.-

Metges :

Joseph Pellisé : Exercia el 1754
Francesc Llauradó : Exercia el 1762
Jaume Nuet : Exercia del 1776 al 1792
Joseph Martí : Exercia del 1845 al 1847
Iganci Carvajal : Exercia el 1862
Antoni Albiñana : Exercia el 1876
Josep Mª Huguet Biosca. Natural de Sant Boi de Llobregat. Exercia de 1888 al 1893 i el 1896.
Hermenegild Anglada. Exercia del 1890 al 1904.
Antoni Torres Duch: Exercia del 1890 al 1900.
Ramon Sambola Marsal : Exercia del 1891 al 1906.

Cirurgians:

Ramon Companys . Abans havia estat a Aitona. Exercia el 1667 i el 1686. Pare del Dr. en Medicina Faust Companys que exercí a Lleida.
Pere Navarro: Exercia el 1688
Joan Mongardio : Exercia a Alcarras i el 1695 es trasllada a Benavent.
Joan Moreno: Exercia el 1692
Andreu Martínez : Exercia el 1702.
Joseph Mata: Exercia el 1732
Joan Costa: Exercia el 1767
Francesc Lloret i Quier: Natural d'Estaras. Exercia del 1736 al 1742. Despres va anar a Soses.
Hieronim Ramonell : Exercia del 1768 al 1791
Mateu Tejedor: Exercia el 1783
Josep Teixidó : Exercia el 1787
Francesc Costa i Arán: el 1846 encara hi exercia
Joseph Foixench: Exercia el 1846.

Apotecaris:

Agustí Aragués: Exercia el 1765
Miquel Gallart : Exercia el 1783
Ramon Sancho: Exercia el 1855
Francesc Solà: Exercia el 1856. Procedia de Torrent de Cinca.

Torres de Segre:

Metges: Jacint Capdevila: Exercia el 1715.
Agustí Capdevila : Exercia el 1736
Christophol Solanes: Exercia el 1768. També encara el 1775.
Mariano Llop: Exercia el 1883. Morí el 29 d'agost de 1893 als 70 anys d'edat d'aplopexia cerebral. La mort esprodui a Sudanell.

Apotecaris : Joseph Montaner: Exercia el 1694
Jaume Pons: Natural de Torres de Segre. Exercia el 1715
Francesc Noet : Exercia el 1814

Soses.-

Metges: Hieronim Navarro : Exercia el 1630
Joan Campà : Hi va morir el 27-III-1679

Cirurgians : Francesc Lloret: Exercia el 1733 i encara el 1746.
Antoni Torres : Natural de Tamarit de Llitera. Hi morí el 11-XI-1743 a 60 anys d'edat.
Antoni Riba: Exercia el 1754.
Baptista Serra: Exercia fins el 17-VII-1759 en que morí a 60 - anys d'edat.
Pere Serra: Natural de Sudanell. Fill de l'anterior. Hi morí el 7-V-1768 a 34 anys d'edat.
Joseph Ollé: Exercia el 1768
Jaume Ballester: Natural d'Almatret. Exercia el 1777
Pere Monte: Exercia el 1781
Ramon Ramonell: Natural d'Alcarràs. Exercia fins que hi morí el 29-V-1817.
Miquel Anglada: Natural de Lleida. Morí a Soses el 25-IV-1840.
Pau Calzada: Exercia el 1842.

Aitona.-

Metges : Francesc Otín: El trobem l'any 1688.
Andreu Capdevila : Exercia el 1694
Andreu Mestre: Exercia el 1714
Josep Salats: Exercia el 1722
Domingo Solanes. El trobem l'any 1775
Josep Gasull: Natural de Bellpuig. Va arribar a Aitona l'any 1801 procedent de Vilanova de la Barca.
Antoni Exea: Natural de Vilanova de Meià. El trobem l'any 1806.
Joan Ochova: Natural de Tremp el trobem l'any 1835.
Bonaventura Masip: Exercia el 1893

Cirurgians : Joan Sans: Exercia el 1642
Isidre Ferran : Exercia el 1653. Es traslladà a Tàrrega.
Ramon Companys: El trobem l'any 1658
Vicenç Gutierris: Va morir al castell el 6-IX-1661
Christòfol Navarro: Exercia el 1688.
Jaume Capell: Exercí i morí el 21-III-1730
Antoni Torres : Hi morí l'any 1738.
Joseph Calzada: Natural d'Aitona on exercí. Va néixer l'any 1773 i morí el 8-XII-1838.
Benito Ferrer: Natural de Lleida. Exercia el 1800. Es traslladà al Palau.

Antoni Ferrer: Natural de Solivella. El 1803 el trovem exercin a Aitona. Pare del Dr. en Medicina Ramón Ferrer i Garcés que fou catedràtic de Medicina Legal a Barcelona .
Miquel Mañalic: Natural de Palamós. El trobem exercint el 1806.
Josep Guixer: Exercia el 1808.
Joan Calzada Sonadelles: Natural d'Aitona on exercí i morí el 4-IV_1871.

Apotecaris:

Josep LLeó : El trobem el 1728
Josep Garcia : Natural de Fraga. Morí el 6-II-1748
Ramon Macià i Gil: Natural de Tarragona . Morí el 17-XI-1796 a 73 anys - d'edat.
Thomàs Romeu: Exercia el 1785. Morí el 8-X-1811 a 68 anys d'edat.
Josep Mas: Natural d'Aitona: Exercia el 1796.
Antoni Miró : Natural d'Algerri. El trobem l'any 1809.
- Bonaventura Romeu: Morí el Juny de 1813 a 25 anys d'edat.

Seros.-

Metges:

Josep Costa: Natural d'Anglesola. Exercia el 1776.
Josep Costa Aràn. Morí el 20-VI-1844 a 77 anys d'edat.Era fill de l'anterior.

Cirurgians:

Bernard Monfort : Morí el 24-II-1660.
Jeroni Roca : Exercia el 1840

Apotecaris:

Ramón Nicolau : El trobem l'any 1767.

"EVOLUCION O REVOLUCIO SOCIAL" : UNA POLEMICA D'EMILI MIRA AL SETMANARI "JUSTICIA SOCIAL" 1924-1925.

per Salvador Carrasco Calvo, professor d'Història i
Miquel Porta Serra, metge.

L' octubre del 1924, el Dr. Emili Mira i López iniciava a les pagines de "Justicia Social" ("setmanari socialista"), una vivíssima polèmica al voltant dels conceptes "evolució" i "revolució" -aplicats al terreny socio-polític- que hauria de durar mig any llarg, amb una forta repercussió en els mitjans polítics i professionals -inclosos els mèdics- del país (1).

P A R T I

Objecte d'aquest treball

Aquest episodi ens interessa : a) per al coneixement d'una dimensió menystinguda de la vida i de l'obra d'aquest home agosarat i noble que fou E. Mira, i b) per a il.lustrar -com desenvoluparem a continuació- el fet que existeix una component ideologica d'inspiració darwiniana, àdhuc organicista,en personalitats científiques espanyoles de primer ordre; citarem M. Sales Farré (en el camp de la Sociologia) i Ceferino González (en el camp filosòfic), i veurem com també en Mira es dóna a aquest component evolucionista, formant part d'un ric univers d'elements dialectics, psicoanalítics i antropològics.

La campanya de les barraques.

Ja abans del debat "evolució-revolució" Mira -que apareix com a membre - del cos de redactors i col.laboradors de "Justicia Social" desde el numero 1 (2) havia signat una sèrie d'articles de molt impacte ciutadà (3), eix central de tota una campanya del setmanari. Titulada "Barracopolis (la vida a les barraques de Barcelona)", la serie constitueix tot un exemple de trebal de camp i d'analisi, des del punt de vista de la Salut Pública, del fenomen del barraquisme ; hi abunden els elements sociològics, epidemiològics i polítics (4). Malgrat que ell mateix reconegué la notable resposta de les institucions a la seva denúncia, d'autor no va deixar d'expressar el seu escepticisme en quant a la realització de les solucions oficialment promeses(5).No és aquest pero el moment de fer l 'estudi que aquest articles mereixen.

Mira i la medicina del seu temps.

En relació a les corrents mediques de l'època, ha estat assenyalat (6)que, si bé l'influència de Cajal és patent (entre altres, en el sentit d'un major - interes pels aspectes histològics que pels psicopatològics), Mira n'és un dels més allunyats, precisament per l'èmfasi que posa en la psicologia clínica (7).

Per altra part, tan ell com els altres membres de la seva generació mantingueren l'esperit de la Institución Libre de Enseñanza i de les doctrines krausistes (8), molt influits per la cultura germànica i, naturalment, per la psiquiatria germànica (la qual, recordem-ho, es basava fonamentalment en criteris histopatològics i evolutius).

Així mateix, tots els membres de la generació de Mira eren kraepelians, amb una actitud més o menys oberta a la psicoanalisi, pero evidentment accentuada en Mira, com tot seguit remarcarem.

Quant a les opcions politiques, Mira compartí plenament els importants moviments d'esquerres que es desenvoluparen també entre els metges del seu temps. Decisivament influit (9) pel prohom del socialisme catala, Rafael Campalans, Mira tingué sempre una forta vocació política (7) i establí vincles vitals i teorics indestriables entre els seus principis socialistes i la seva praxi profesional (10),(11),(12).

Mira, a l'época de la polèmica.

A continuació describim molt breument les activitats que Mira mena a l'època de la polèmica que ens ocupa, dins de la que ha estat anomenada època barcelonina (1919-1930) de la seva vida (13).

El primer article de la sèrie és publicat la setmana abans que Mira faci vint-i-vuit anys (14). L'any anteriór, el 1923, s'havia doctorat -Premi extraordinari- amb una Tesi que ja l'assenyala com un precursor en l'orientació psicosomàtica de la medicina. Va completant la seva formació fisiopatologica amb August Pi i Sunyer, bo i exercint també la cardiologia.

Quatre anys enrera (dos després de la Llicenciatura) havia entrat en el camp de l'orientació professional i la psicotècnia en guanyar el carrec del cap del Laboratori Psicomètric de l'Institut d'Orientació Professional (institucio organitzada per Rafael Campalans per encarrec de Prat de la Riba). L'any seguent -1920- és cap de la secció de Psicologia i el 1927 dirigit tot l'institut. Quan aquest esdevindra l'Institut Psicotecnic de la Generalitat (1931) en sera el cap.

El 1925 ha estat nomenat metge del servei psiquiàtric de l'Ajuntament de Barcelona. A més, és intessissima la participació en reunions internacionals de psicotècnia i també com a fundador de diverses associacions i revistes.

Però si volem situar correctament l'Emili Mira del temps de la polèmica, hem de remarcar la seva activitat com a traductor, la qual, en una personalitat peculiarment àvida i activa, i en un ambient d'ebullició culturista, el mena a summergir-se en el vast camp de la Psicologia. Aleshores es dedica intensament a l'estudi de Freud i de la psicoanalisi. El 1925 en dona un curs al Laboratori de L'Academia de Ciències Mèdiques de Catalunya, les notes del qual serien la base de la síntesi didàctica que publicarà, en dues parts -l'un "doctrinal" i la segona sobre les "aplicacions pràctiques"- el 1926, a la col.lecció "Monografies Mèdiques" que aleshores s'iniciava, dirigida pel Dr. Aiguader (15). Som tretze anys abans de la mort de Freud: Mira introdueix la psicoanalisi a l'Estat espanyol (16).

P A R T II

El debat mantingut a les pàgines de "Justicia Social" pot ser escomès des de diversos angles ; nosaltres ací ho farem des de tres: 1) l'utilització ideològica de l'evolucionisme spencerià a Espanya ; 2) el Socialisme eurepeu; i 3) Mira en el marc del Socialisme català sota la Dictadura.

La utilització ideologica de l'evolucionisme spencerià a Espanya

En efecte, en la historia contemporània espanyola hi hagué una utilització constant de les teories evolucionistes per part dels grups liberals que detentaven al nou poder econòmic. Aqueles legitimaven com a natural llur posi

ció social, en moments en que la legitimació religiosa no es donava, ateses les posicions ultramontanes d'una Església addicta als vells interessos (17).

L'obra sociologica del tortosí Manuel Sales Farré és una prova prou el. licuent del que diem. Sales, primer catedratic de Sociologia a Espanya, introduí aquesta ciència en la cultura academica autoctona en moments de reestructuració de la societat espanyola, i intenta "una síntesi teòrica personal definida per la integració del culturisme krausista en un evolucionisme spencerià radical de suposits clarament materialistes (18). La seva proposta, de caracter reformista petit-burgués no prosperaria : a l'Espanya de començaments del XX no li calien legitimacions d'aquesta mena.

Per altra banda, a finals del XIX, els homes de la "Unión Católica" -A. Pidal y Mon, amb l'assessorament del Cardenal Ceferino González i el recolzament d'altres neotomistes espanyols- s'havien incorporat al Partido Conservador i havien aportat una formulació tomista- evolucionista que legitimava la política conservadora de la Restauració.

Es tracta, doncs, de diferents alternatives socio-polítiques per a la vida espanyola (liberalisme radical, liberalisme conservador), legitimades per l'ús de conceptes evolucionistes-spencerians (19).

D'aquesta manera, l'organicisme fou una eina emprada en sentit revolucionari i antirevolucionari. Aquest fenomen d'utilització ideologica del darwinisme en sentit multiple es produí arreu d'Europa, i malgrat els advertiments -en sentit advers- del propio Marx i d'alguns teorics anarquistes, tampoc els socialistes i els anarquistes -inclosos, es clar, els espanyols- foren aliens a la influència evolucionista (20).

Assenyalem, doncs, el fet: varen ser organicistes els introductors de l'evolucionisme spencerià en la vida acadèmica universitaria (M.Sales Farré) i escolàstica (C. González). I aprofitarà també determinats conceptes evolucionistes l'introductor de Freud a Espanya, E. Mira.L'evolucionisme justificava l'entrada de noves idees com un procès natural d'adaptació al medi cultural dominant, tant si aquest era tomista (cas de C. González i de Juan Gonzalez Arinteri), krausista (cas de Sales Farré) o Freudià (cas de Mira i López).

Quant a aquest, en el ben entes que sempre emprà un metode dialectic,- preocupat per donar i assolir una visió de totalitat, des de la qual ell mal dà per assumir la complexitat de la realitat a través de l'ús flexible d'enfocs i paradigmes molt diversos.

Així ho escrivia en el capítol I de "La Psiquiatria en la guerra". quan assenyalava la "insuficiencia de tots els intents biologics per a explicar la guerra des d'un punt de vista purament naturalista. La mateixa ineptitud caracteritzà tots els esforços realitzats pels sociolegs per a donar-ne explicacions religioses, econòmiques o polítiques, Atès que es tracta d'un fenomen humà, no serà ben comprès si no tenia en compte tots els factors complexes - que integren la vida humana (21).

Els elements evolucionistes, tanmateix, resulten evidents en l'explicació que fa de l'evolució i la revolució com a fenòmens històrics i socials. En el cas de la revolució arriba a parlar de "tot un cicle biosocial"; l'home diu, "com a ésser viu esta en contínua evolució" y cal "veure en la successió de cicles biosocials no tan sols un fet fatal, derivat de la llei evolutiva, sino un fet favorable i esperançador" (22).

Mes avancem en l'explicació dels continguts i del marc històric del debat que estudiem.

La polèmica en les coordenades del Socialisme europeu.

En el quart dels seus articles, al bell mig de la discussió, Mira (a més doldre's del verbalisme esquerranista i dels atacs personals de que es objecte) cita Kautsky i Snowden, afirmant que "la revolució social no pot verificar-se d'altra manera que mitjançant l'evolució GRADUAL pel poder polític a la democràcia i la transformació GRADUAL del sistema capitalista en un sistema cooperativista, de riquesa comú" (23).

No ens pot extranyar, després del que hem dit, aquesta referència a Kautsky, en qui "marxisme i darwinisme es barregen en una síntesi sense problemes" (24). La "via kautskiana per a la conquesta de l'Estat" -comenta Salvadori- era la via no insurreccional i no armada de lluites de masses recolzades des del Parlament". Ens trobem davant d'una lectura socialista del darwinisme, contra altres. Des d'aquests suposits s'atacaria la dictadura del proletariat i les formes de vida instaurades a la Rússia sovietica (25).

Remarquem que l'autor confessa escriure, en el primer article, per tal de "desfogar-se" i per "lliurar la nostra consciència del terrible pes portat per l'acusació que algú ens ha fet d'ésser socialista, pacifista, anodí, estéril, pel sol fet d'haver blasmat alguns aspectes de la revolució bolxevista" (26). Un article posterior contrari a les tesis del nostre home, que li adreça un virulentíssim atac, afirmarà que "manca al socialisme netejar-lo d'un cert sentit plebeu que l'enmena cap a un cristianisme primitiu i líric" (27).

Un altre dels trets del debat sobre el revisionisme fora la preocupació per l'ètica (28). En Kautsky aquesta preocupació no és sinó l'explicació darwiniana de la llei moral.

Mira defensa les posicions de Kautsky, de manera que assistim, a la Catalunya de 1924-25, al mateix debat mantingut entre els socialistes europeus dels anys vint.

En el segon article, Mira expressaria així les seves tesis: "la revolució no és necessària per a la consecució d'un regim de justícia social. La revolució no assegura, ni tan sols facilita, l'adveniment del dit regim; aquest solament pot ésser el fruit d'una major perfecció moral de la Humanitat, conseguida merces a la Cultura, amb C majúscula". Tot seguit, matitza: és possible "accelerar el curs natural de l'evolució social mitjançant una intervenció activa, encara que no sanguinaria i turbulenta" (29).

Defensa el concepte d'evolució, "transformació paulatina de la societat que, seguint un ordre natural, va acomplint el cicle vital que té de fer", sobre el de revolució, "transformació brusca i explossiva, a consequencia de la qual es retarda la marxa natural de l'evolució"; "ve a ser", diu, "com una crisi de nervis del malalt social" (30).

També explica -al mateix temps- la necessitat d'una "ma tècnica directora" que vagi "fomentant l'evolució ideologica de la societat començant per l'evolució ideologica del proletariat". I diu als lectors treballadors que "qualsevol llibre de lectura us sera més útil per a la vostra emancipació que totes les tonelades publicades d'aquesta literatura revolucionaria tan estrident com absurda que reemplaça amb adjectius de mal gust la seva carència d'idees ".

Es també remarcable la seva admiració per l'evolució desemvolupada en paisos nordics (cita Suècia, Dinamarca, Anglaterra, Bèlgica, Nordamèrica), "cervells privilegiats" que "hem de fer tot el possible per imitar", així com l'afirmar estar "absolutament convengut que fondes diferències de psiquisme sesparen els pobles del Nord i del Sud ; crec també -continúa- que elles expliquen en gran part la major freqüència dels moviments revolucionaris en els darrers" (31).

Mira en el marc del Socialisme català sota la Dictadura.

Mira cita la Unió Socialista de Catalunya com "el partit al qual m'honoro de pertanyer". Efectivament, la Unió es funda el 8 de juliol de 1923, i ell hi pertany des d'aquell moment (32).

El proposit fonamental de l'U.S.C. era "regenerar el Socialisme a Catalunya per a conseguir el seu desenrotllament sense un enfrontament amb la C.N.T. (33). Inicialment, no tenia un programa o una doctrina estrictes; d'ací la importància del debat que ell suscità, i de la crida "als meus admirats" Almar, Serra i Moret, Comaposada, Campalans, etc. per tal que esclaris sin el debat al si de l'U.S. de C (34), intervenció que es produí cinc mesos després d'encetada la controvèrsia, en forma d'un editorial.

Diverses personalitats de la Unió Socialista i del moviment obrer i nacionalista català havien intervingut en la polèmica. Dels plantejaments del Dr. Mira, F. Muntanya en rebutjaria la tesis evolucionista i li retreuria "el seu apassionament antirevolucionari" en jutjar durament la Revolució Russa (35). Un altre polemista fou C. de Doménech, que en un article sobre el Front Unic es reia "d'aquesta brometa que se'n diu evolució" (36). També M. Vidal escrigué tres duríssims articles en contra, qualificant Mira de "bromista " i d'evolucionista reconsagrat" (37). Finalment, també intervingueren amb sengles col.laboracions J. Roure i J. Camposada (38) (39)

La polèmica que Mira havia encetat abastà, com veiem, qüestions debatudes al si de tot el socialisme europeu d'aquell temps.

Es tracta, a més, d'un episodi que convé situar dins del moviment obrer català d'aleshores, ja que relativitza algunes afirmacions segons les quals l'U.S.C. mai s'havia plantejat la qüestió de la revolució i el Socialisme hauria esdevingut un mer excercici acadèmic (40).

El cas de Mira contradiu, igualment, l'afirmació genèrica -i, almenys,inexacta- de que membres de l'U.S.C. mai havien militat a la C.N.T., essent membre destacat del corrent trentista. Amb tot -cal deicar-ne constància- després militaria l'U.G.T. (41).

Conclusió

Ens hem limitat a presentar un aspecte de la vida d'Emili Mira i López durant els anys 1924 i 1925. Voldriem emfatitzar, finalment, alguns punts ja comentats.

Es important constatar que Mira incorpora elements evolucionistes organicistes. En el seu pensament, doncs, l'evolucionisme és una component ideològica important de cara al trebal polític i a l'anàlisi de la realitat social.

Som davant un dels intel.lectuals condicionats a casa nostra, per l'influxe del darwinisme. Com d'altres, intentarà una síntesi teòrica caracteritzada per

un notable eclecticisme. Efectivament, en el pensament de Mira trobarem elements organicistes, funcionalistes, dialèctics, personalistes i psicoanalítics.

(Volem agrair molt amicalment al Dr. Jesús M. de Miguel l'haver-nos descobert E.M. i engrescat a conèixer-lo; a Eva Mila, el seu ajut.

N O T E S (1)

1. Els articles més importants de Mira van ser publicats als seguents núms.de "Justicia Social": 51,18.IX.1924, 2 : 55, 15.XI.1024, 2; 66,31.I.1925; 71.7. III. 1925.

2. "Justicia Social", 1, 3.XI.1923, 4.

3. Vegeu com a exemple les conclusions (17 punts) que sobre el problema féu públiques l'Acadèmia d'Higiene de Catalunya. "Justicia Social", 25,19.IV.1924.

4. Els articles signats per Mira apareixen als seguents núms. de "Justicia Social" : 4, 24.XI,1923; 8, 22.XII. 1923; 10, extraordinari, 5.I. 1924; 22, 29. III.1924. Els Drs. Muntanya i Aiguadé, entre altres,publicaren també diversos articles i notes d'actes públics.

5. E. Mira, Barracopolis IV "J.S.", 22, 29.III.1924.

6. Sarró, R., La generación psiquiàtrica de Lafora, Sacristan, Sanchis banús y Mira. I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana. Montpeller Barcelona, 1970. Llibre d'Actes, Vol. III pp. 326-330.

7. Vidal-Teixidor, R., Emili Mira i Lopez i la psicologia i psiquiatria catalanes, I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana. Montpeller-Barcelona, 1970. Llibre d'Actes, vol III pp. 366-370.

8. De Miguel, J.M., La Sociedad enferma. Akal ed., Barcelona, 1979.

9. Trueta, J., Emili Mira com a innovador. Revista del Departamento de Psiquiatria, Facultad de Medicina, Barcelona, vol.I, 1 (1973), p. 61.

10. Rodriguez , B., El Profesor E. Mira Lopez. Anales de Medicina, Especialidades, vol LI (1965) p. 282.

11. Vegeu el pròleg de La Psiquiatria en la guerra, ed. Mèdico-Quirúrgica,Buenos Aires, 1944. Versió castellana pel mateix autor de la 1ª edició, Psychiatry in War, publicada a Londres el 1943.

12. Vegeu Gasch, E., Roca, F., article Marxisme a Ictineu (Diccionari de les ciencies de la societat als països catalans) eds. 62 Barcelona, 1979,p. 295.

13. Vidal-Teixidor, R., pròleg a E. MIra, La Psicoanalisi, eds. 62, Barcelona 1974 p. 7.

14. Nasqué el 24 d'octibre de 1896, a Santiago de Cuba. No podem extendre's aqui sobre aquests i molts d'altres elements biografics, per raons obvies . Noticies més o menys fragmentaries apareixen a Mira i López , Emili, article de F. Roca i Rosell, Ictineu, ja citat, p. 312; diversos autors. Revista del Departamento de Psiquiatria, ja citada, vol. I, 1, octubre-desembre, 1973 (en ocasió de la rehabilitació de Mira que promogué el Dr. Joan Obiols en accedir a la mateixa catedra que havia ocupat Mira. Es de justicia remarcar, tanmateix, que

aquest acte resta limitat als ambients acadèmics i que Emili Mira no ha tingut encara el reconeixement massiu que Catalunya li deu); Emili Mira i López E. Galofré Illamola, Avui, 3.VII.1977; Mira i López, Emili article d'O. Casassas a Gran Enciclopedia Catalana, p. 104; La Medicina catalana del segle XX, O. Casassas, eds. 62, Barcelona, 1970. No coneixem encara cap biografia - sistemàtica editada aquí.

15. E. Mira, El Psico-analisi, col. Monografies Mèdiques, Academia de Ciències Mèdiques de Catalunya, 2, juny de 1926, i Aplicacions pràctiques del psico-analisi, col M.M., 3, juliol de 1926. E. Mira, La Psicoanalisi, Monografies Mèdiques, any X, núms 2-3 (2a. edició, corregida i augmentada), Llibreria Catalonia, Barcelona, 1935.

16. I és el moment de recordar el trist "gap", el tall que al nostro país esqueixa la publicació dels volums I i II de l'Obra Complerta de Freud, el 1929, del volum III, el 1971. Més de quaranta anys de silenci, que podria simbolitzar "La agonía del psicoanálisis" (López Ibor); pero l'"agonia" tenia una - causa i a la fi no fóra tal...

17. Vegeu D. Nuñez, el darwinismo en España, Castalia, Madrid, 1977 43-58.

18. R. Jerez Mir, La Introducción de la sociologia en España, Ayuso, Madrid, 1980, 323 ss.

19. Sobre el concepte de legitimació: J. Habermas, Problemas de legitimación en el capitalismo tardío, Amorrortu, Buenos Aires, 1973. També és d'interès G. Amengual, Lloc de la religió en la societat actual,"Questions de Vida Cristiana", Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 99 (1979), 66-75.

20. D. Núñez, El darwinismo... 55-57.

21. La Psiquiatria en la Guerra, ja citada. El mateix enfoc fa al seu manual de Psiquiatria, Salvat, Barcelona, 1935, 2-3 .

22. Psicologia de la conducta revolucionaria, en Problemas psicológicos actuales , El Ateneo , Buenos Aires, 1960, 130-132.

23. Evolució o revolució social?, "Justicia Social", 71, 7.III 1925.

24. Salvatori, M.L., La concepción del proceso revolucionario en K. Kautsky, en Historia del marxismo contemporáneo, vol. I, Avance, Barcelona, 1974,59.

25. El mateix Mira escrivia haver escoltat "de llavis de Paulow la narració - dels fets de la Revolució Russa; voldria que haguéssiu vist amb quina expressió d'horror el gran fisiòleg eslau recorda i plora les escenes viscudes (...) "J.S." , 55,15.XI. 1924, 2. Sobre la posició de Paulow entorn el darwinisme : Valderas, J.M., ¿Vuelve el lamarkismo? "Folia Humanística", 216 (1981) 57-65.

26. "J.S.", 51 18.X.1924, 2 . Els subratllats son sempre de l'original.

27. Cot de Reddis, El Plebeisme, "J.S.", 69, 21.II.1925.

28. Vegeu Zapatero, V., Socialismo y ética. Textos para un debate, Pluma, Madrid, 1980.

29 "J.S.", 55, 15.XI.1924, 2.

30. "J.S.", 51, 18.X.1924, 2.

31. "J.S.", 55, 15.XI.1924, 2.

32. Martin Ramos, J.L., Els orígens del PSUC (1930-1936), Curial, Barcelona 1977, 97. Vgeu també Molas, I., Lliga Catalana, vol II, eds. 62, Barcelona 1971, 277-280.

33. Balcells, A., Ideari de Rafael Campalans, Portic, Barcelona, 1973 18. El mateix autor comenta en un altre lloc que "el nou grup de l'U.S.C. intentava crear un socialisme autòcton, obert a les reivindicacions autonomistes catalanes,amb el convenciment de que l'estructura centralista i la tendencia a l'organització burocràtica adoptades pel socialisme espanyol, dirigit des de Madrid, era un dels principals factors del seu fracàs a Catalunya". El Socialismo en Catalunya durante la segunda República (1931-1936), en Sociedad política y cultural en la España de los siglos XIX-XX, Edicusa, Madrid, 1973, 182.

34. "J.S.", 55 15.XI. 1924.

35. Un article trascendental . "J.S" , 52 25.X.1924.

36. El Front Unic (enquesta de "J.S."), "J.S.", 53 1.XII. 1924.

37. Els titols éren els maitexos dels articles de Mira i foren publicats als núms. 57, 59 i 68 del mateix setmanari.

38. Roure publicara al núm. 64, 17.I.1925 i Camposada al 65, 24.I .1925.

39. L'editorial que hem al.ludit distinguí diferents fases del procès revolucionari ; vegem-ne alguns fragments significatius : "una fase és la que es determina per l'acció violenta contra el poder, i pot qualificar-se de catastròfica o negativa; l'altra, l'aprofitament del poder per a modelar l'organització social segons la concepció propia. Aquesta és la positiva i, en alguns casos, la creadora. Unicament apreciant aquestes dues fases, pot sostenir-se que la revolució és un mitjà i és un fi. Com a mitjà pot no ésser necessària en virtud d'un esgotament de les resistències o d'un voluntari emmotllament a les idees noves per part dels estaments socials adversos. Resta la segona fase que pot ésser benigna o violenta, pero que ha d'operar independentment de l'acció evolutiva a la qual tindrà cura de consolidar i consagrar l'obra revolucionària (...). Les dues fases de la revolució serveixen igualment per al porgués com per a la reacció (...) . Es summament perillós considerar-la com a fi. Es necessari establir una moral revolucionaria (...) que sigui per tothom acceptable (...) Contra la voluntat de la majoria no es pot moralment fer la revolució (...) Veu's aquí la discrepància fonamental entre nosaltres i els comunistes". "Justicia Social", 74, 28.III.1925.

40. Alba, V., Els problemes del moviment obrer de Catalunya , Portic Barcelona, 1976, 163-167.

41. Sobre l'actuació social de Mira al si de la C.N.T. i en els conflictes entre trentistes i faistes: Bonamusa, F., El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932) Curial, Barcelona 1934 i Vega, E., El trentisme a Catalunya . Divergencies ideològiques en la C.N.T. (1930-1932), Curial, Barcelona 1980.

NOTES HISTORIQUES SOBRE EL CONEIXEMENT DEL SATURNISME A CATALUNYA

Dr. Jacint Corbella
Departament de Medicina Legal i Toxicologia
Facultad de Medicina Universitat de Barcelona.

1. Introducció. La patologia tòxica pel plom, que rep el nom de saturnisme, és coneguda des de fa molts segles i ara té una actualitat renovada pel fet - que el plom és un dels elements més importants en la modificació de les característiques del medi en que vivim (contaminació) principalmente pel plom tetraetil de la benzina. La utilització del plom és molt antiga ; el coneixement dels seus perills té una llarga tradició i en el nostre país hem trobat dades que creiem d'utilitat per a demostrar l'interès, des de fa molts anys, dels - nostres metges per aquest tema.

2. Els coneixements antics sobre la utilitzacio del plom.

Es tenen dades de la utilització del plom des de temps històrics molt reculats. Són dades encara aillades, pero relativament nombroses. Se n'ha trobat en ceràmiques de l'Egipte antic: a Abydos, a l'Alt Egipte, s'ha datat una estatueta de plom de 3850 aC. També s'hi fa referència en la relació de tributs del faraó Tutmosis III, cap el 1500 aC. En temps més propers Xenofón, en el segle IV a C. esmenta que els egipcis l'empraven com a cosmètic. També es parla d'ell a la Biblia, en el llibre de Jeremíes de l'Antic Testament arran de l'obtenció de la plata a partir de la galena argentífera. Va tenir doncs una certa utilització en èpoques antigues, tant pel que fa a residus d'objectes - com per haver estat emprat com a pigment, fins i tot en pintures dels ulls (1).

El plom sembla que tingué una utilitat important dintre de la tecnologia dels romans de fet se'n utilitzaren quantitats molt elevades. S'ha calculat que la producció de plom durant els quatre segles de l'imperi romà fou aproximadament d'uns 15 milions de tones. D'aquesta època s'esmenta un forn de - plom a Arlés del Tec, al Vallespir (2). Els romans utilitzaren extensament el plom per a impermeabilitzar els aqüeductes. Encara avui es conserven restes de plom en alguns d'ells, per exemple el ben conegut del pont du Gard a la - conca del Roine. També se'l feia servir en canalitzacions de les aigues.i es fabricaven tubs de mides determinades, d'una longitud d'uns 3 metres i fins a 15 mides de diàmetre diferents. Es creu que en el temps finals de l'imperi ,a l'època de Constantí, hi havien unes 8000 tones de plom en els aqüeductes. Vitrubi, gran arquitecte, contemporani d'August també fa alguna referència al plom. Plini esmenta que les fonts més importants del material eren les d'Hispania i Britània (3). A la població britànica la impregnació per plom no degué ésser baixa, segons es despren d'estudis fets per Waldron i altres en restes ossis de diferents periodes (4). La font principal degué ésser l'alimentació i la beguda, perque les conduccions i dispòsits podien estar revestits de plom. L'evolució de la impregnació i dipòsit de plom ha estat relativament ben estudiada, tant pel que fa als ossos humans com fins i tot als gels de Groenlàndia (5). En aquest cas s'ha demostrat un lleuger increment del contingut de plom en el gel dipositat a partir del 1800 i un increment molt marcat del dels anys 40 d'aquest segle, coincidint amb la utilització del plom en el combustible. A l'Edat Mitjana el plom es féu servir també abundosament, entre altres utilitats en el revestiment de les teulades de les catedrals i pel

muntatge del vitralls.

Entre les referències d'autors antics sobre efectes patògens del plom cal recordar la descripció d'Hipòcrates (segles V-IV aC), les de Plini, Dioscòrides i sobretot Nicandre de Colofó a la seva Alexipharmaca, quan ja descriu de manera clara els principals símptomes clínics d'aquesta impregnació.

3. El camí de les adulteracions . La via alimentària.

Con veiem, el primer gran camí que introdui el plom dins una patologia que ja comença a ésser coneguda per les seves característiques i la seva etiologia, fou el de l'alimentació. De primer com a contaminant no conegut i després com a adulterant dels aliments. Una pràctica antiga, i estesa durant segles fou la de recuperar el vi que d'ha fet agre afegint-li algunes sals de plom. Així, amb el seu regust dolçós es podia dissimular l'inici d'un procés d'avinagrament. Quand el vi començava a tornar-se agre se li afegien les sals de plom per a poder vendre'l encara com a bo. El fet fou prohibit i ja ens consta un edicte - imperial del 1598 (6). Malgrat tot la practica persistí llargament tot i que les penes imposades eren greus.

Així és ben conegut que a la ciutat d'Ulm, els anys 1695 i 1696, es practicava aquest mètode i que cap a meitat del segle XVIII, a París, la pràctica era tan estesa que en tres anys s'havien refet, i per tant adulterat i venut com a vi, 30.000 bocois de vinagre. Mitjavila cita també la referencia de Stahl, que un vinater que afegia òxid de plom (litargiri) al vinagre , fou condemnat a mort "perque havia trobat el secret d'arreglar el vi fet agre mitjançant el litargiri". (7).

També s'emprà el plom per a recobrir elements metal.lics de cocció -recipients de cuina-, en part com a element de soldadura per la reparació dels recipients i sobretot perquè contaminava com a impuresa l'estany de que havien d'estar fetes les peces. A més donava també un gust dolcet als menjars. L'estany era car, venia d'Anglaterra ja amb una certa proporció de plom i aquí se n'hi afegia bastant més. Això tingué les seves consequències.

Així van fer-se famosos diferents episodis d'intoxicacions alimentàries, que persistien cronicament, i a cada país tenien la seva descripció específica D'aquesta manera es parlava dels còlics de Devonshire a Anglaterra; del còlic de Poitou a França; del còlic de Madrid a Espanya. En tots ells s'aclarí llur etiologia per diferents treballs del segle XVIII. També cal dir que aquest tipus de dolor colic ja estava relacionat amb l'activitat d'alguns pintors i se li donava el nom de "colica pictorum" . Malgrat tot el quadre clínic ja era ben conegut, pero l'etiologia restava aleshores fosca.

4. Els treballs dels segles XVII i XVIII.

Un dels textos més antics és el del metge francès François Citois, conegut pel nom llatinitzat de Citesius. Nasqué i morí a la ciutat de Poitiers - en el centre y capitalitat del Poitou per tant- entre els anys 1572 i 1652. Havia estudiat a Montpeller, fou metge del cardenal de Richelieu i més tard - s'establí a la seva ciutat nadiua, essent degà de la seva facultat de medicina. Entre els seus treballs cal esmentar-ne un sobre la prevenció i guarició de la pesta i sobretot, pel que ens interessa ara, l'escrit "De novo et populari apud Pictones dolore colico bilioso diatriba" que publicà a la dita ciutat de Poitiers l'any 1616 (8). Fou aquesta descripció, detallada, la que va permetre d'individualitzar el quadre clínic que durant moltes dècades fou conegut com a "oolica pictonum" (9).

Del mateix segle XVII tenim també l'escrit de Stockhausen "Libellus de littargyri fumo noxio" publicat el 1656 (10). I a la fi del segle l'obra bàsica de Bernardino Ramazzini "De morbis artificum diatriba" considerada com la que va obrir el camí a la que després seria la medicina del treball, descrivint malalties que tenien llur origen en l'ofici i activitat del malalt. Ramazzini publicà el seu text el 1700 i ràpidament tingué una considerable difusió. Dedica a partir del capitol quart les que nomena "De chymicorum Morbis", tenint principal relació amb el plom el capítol cinquè, que tracta de les malalties dels modeladors i on l'esmenta de manera molt expressa , i el capítol vuitè que parla de les malalties dels pintors.

Entre els treballs del segle següent hi ha una aportació ja molt important al'estudi del saturnisme. Seguint un ordre en certa manera cronològic i geogràfic, cal esmentar les aportacions sobre els tres còlics, de Devonshire, Poitou i Madrid.

Una descripció important del còlic de Devonshire la trobem en l'autor anglès John Huxham, autor de "De morbo colico Damnoniensi" publicat el 1739 a Londres. Pocs anys després, el 1745, es publicava a Filadelfia, a Amèrica, un text de Thomas Cadwalader, en el qual es fan la descripció del còlic i la paràlisi saturnina que s'atribueix al consum de ron destil·lat en aparells que lliberaven plom (12).

Però la gran descripció clàssica de la literatura mèdica anglesa d'aquesta època és la monografia de George Baker, publicada el 1767 "An essay concerning the causa of the endemial colic of Devonshire". També cal comentar un altre treball del mateix George Baker publicat l'any seguent (13), Baker demostrà que en aquella regió hi havia el costum de preparar la sidra en recipients que havien estat pulits amb plom, i que era a partir d'aquest fet - que venia la intoxicació. Quan se li va fer cas va baixar clarament la incidència d'aquests còlics. Baker fou un metge de molta nomenada en el seu temps. Havia nascut al Devonshire el 1722 i morí a Londres el 1809. Fou metge de la corona. Se li coneixen diferents obres, entre elles una memòria sobre la variolització i un llibret sobre malalties epidèmiques del seu temps (14).

Pocs anys despres, el 1774 fou publicada també a Londres una altra monografia important, la de Thomas Percival; "Observations and experiments on the - poison of lead". Percival fou una de les grans personalitats del seu temps, i sobretot tingué una visió oberta de com havien d'anar les coses. És una precursor de moltes idees. Així es un dels precursors de la medicina del treball a Anglaterra, visitant les fabriques de Manchester i intentant trobar solucions que millorin les condiciones de vida dels obrers. També cal esmentar, com a capdavanter, la seva activitat en el camp de l'ètica mèdica, i els escrits "Medical Jursiprudence" del 1800 i sobretot "Medical ethics" de 1803, son bàsics. Finalment voldriem esmentar encara el seu interés pel l'educació, quan escriu els consells:"A Father's instructions to his children " (1775)...Percival s'havia format a Holanda, fou metge a Leiden, a França i després s'establí a Manchester, essent membre de la Royal Society (15).

A França, després de l'antic treball, ja esmentat, de Citesius una nova descripció important del còlic de Poitou, és feta el 1757 pel metge de Ginebra Theodore Tronchin, autor de la monografia "De colica pictonum". Tronchin, metge també de primera línia a la seva època, havia estudiat a Leyden, a l'escola de Boerhaave, s'establí a Amsterdam, i a Ginebra, treballà en la introducció de la inoculació i passà més tard a París, on fou el metge de moda. Amic dels enciclopedistas, tingué una considerable influència. Assenyala que el còlic de Poitou es devia a l'aigua de beguda que passava a traves de conduccions de plom (16).

Pocs anys més tard Jean Jacques Gardane va publicar les seves "Conjectures sue l'electricité médicinale avec des recherches sur la collique metalique" (Paris 1768). Gardane s'havia dedicat molt als temes de la salut pública, per exemple la inoculació. També tingué un cert ressò el seu escrit sobre les morts aparents (1774) (17).

Un quadre molt semblant, la colica pictorum ja esmentada, es coneixia entre el gremi dels pintors. A París ja s'havia fundat, el 1602 un hospital de la Charité, a càrrec de Maria de Medicis, al qual anaven a parar gran quantitat de pintors atacats de la còlica metàl.lica. Es digué que durant anys, de 1755 a 1767, s'hi van anar a medicar 1353 malalts, i d'ells va notar Gardane que només n'hi havia 12 que no fossin pintors, persones que treballessin amb plom o tinguessin altres oficis que els exposessin a l'acció d'aquest metall (18).

A Espanya els episodis del còlic de Madrid foren aclarits pel metge basc Ignacio Maria Ruíz de Luzuriaga, el qual havia estudiat a Anglaterra; conseguí un nivell molt alt i fou un savi molt valorat aquí en el seu temps. (19). A la península ja havien estudiat anys abans el tema, Vicente Boibia, autor d'una "Breve reflexión o crisis médica sobre el dolor cólico" (1723) i Francisco Suarez de Rivera que escrivi unas "Reflexiones anticólicas...", probablement el mateix any (20). Encara té més interés la memoria de l'any 1761. feta per Alfonso Lope de Torralva i dirigida al Protomedicat, en la qual ja es relacionava aquest còlic amb els recipients on es guardaven els aliments (21).

Però el treball basic fou la "DIsertació médica sobre el cólico de Madrid" de Ruiz de Luzuriaga del 1796. Es un estudi ampli, ben fet, documentat. Reconeix com a causes més importants la contaminació dels aliments i begudes. Proposà unes mides, se li féu cas, i pocs anys després, el 1801, es dictaren normes de tipus preventiu per evitar la incidència de la intoxicació(22). Per aquests anys a Catalunya hi ha els escrits de Mitjavila, que després comentarem.

I encara en aquesta centúria, fora de les monografies d'interés més específic pel tema, cal recordar, a la primera part del segle, l'obra clínica d'Hermann Boerhaave, el més gran metge del seu temps, mestre a Leyden, que esmenta casos d'intoxicació per pintures fetes a base de plom (23); fins i tot pintures de la cara en algunes noies, i les referències a la toxicitat del plom en l'obra toxicològica de Jacob Plenck (24). També en aquest temps per altra banda s'insistia encara -i en el segle XIX i bona part del XX també- en la utilització d'alguns compostos de plom amb caracter terapèutic.

5. L'empenta del segle XIX. En aquesta època els coneixements sobre el saturnisme ja són prou extensos. Els llibres de Toxicologia, començant pel d'Orfila, ja a l'edició de 1814, li dediquen una gran atenció.

Entre les monografies cal esmentar, la primera cronològicament, l'extens "Traité de la collique metallique" publicat a Paris el 1803 per F.V. Merat de Vaumartoise, metge i naturalista de gran activitat. François Victor Merat de Vaumartoise, nascut i mort a Paris, visqué entre 1780 i 1851. De molt jove fou ajudant de Corvisart i ocupà lloc important en els serveis sanitaris de l'imperi. Després dirigi els treballs del Grand Dictionnaire des Sciences Medicales. En els seus anys de maduresa es dedicà més als treballs de caire naturalista (25).

Pero l'època en que s'ajunten més treballs és entre 1834 i 1840 . En aquest periode hi ha les aportacions clàssiques de Tanquerel , Grisolle y Burton. Un treball important és el de L. Tanquerel des Planches, autor de dos escrits bà

sics sobre el tema. El primer d'ells fou el "Essai sur la paralysie de plomb ou saturnine" (Paris 1834). El més conegut és el "Traité des maladies de plomb ou saturnines", de 1839 , treball que fou premiat per l'Institut: L'autor fou un personatge curiós. Nascut el 1809, féu aquests treballs quan tenia entre els 25 i 30 anys. Estudià a París, on es doctorà el 1834. Va exercir allí fins el 1848 quan, ja amb un cert prestigi, va deixar la medicina i se'n va anar a les seves terres de Rocheseille, dedicant-se a les tasques del camp. Allí en el castell de Rocheseille, morí el 1862 (26).

Un altre clàssic de l'època de l'anglès H. Burton, el qual descriguè el ribet gingival, conegut amb el seu nom, en un article publicat el 1840 en els Medico Chirurgical Transactions. De fet Tanqueret ja l'havia descrit l'any anterior. També es coetani el treball de A. Devergie i D. Hervy (27), en el qual suggereixen, per primera vegada, l'existència, amb caracter normal, d'una certa quantitat de plom a les persones. Amb això s'enceta una polèmica, que no va aclarir-se del tot fins que la sensibilitat de les tècniques demostrà la realitat d'aquesta suposició. En aquests anys encara cal recordar el nom d'Agustin Grisolle, professor de la Facultat de París, catedràtic de Terapeutica i de Clínica, i autor d'un llibre de text de gran difusió. Molt jove féu, el 1835, la seva tesi sobre el tema "Essai sur le colique de plomb" . L'any seguent publicà "Recherche sur quelques uns des accidents cerebraux produits par les preparations saturnines". Algunes vegades s'ha donat el seu nom (ribet de Grisolle) al que és més conegut amb el nom de ribet de Burton.

A partir d'aleshores els treballs sobre el tema ja foren bastant seguits. Nomes n'esmentarem alguns que ens han semblat de més interés (28). Aixi F.Aran el qual aporta tres casos de saturnisme en pacients afectats per la malaltia que duu el nom d'Aran (1850). M. Gombault, el 1880, publicà el primer estudi sobre les alteracions histopatològiques dels nervis pel plom. E. Lancereaux relaciona, el 1881, la patologia renal amb el plom. També ho feren Leyden, poc després (1893) i Gayler el 1887. Augusta Klumpke publica un bon text sobre les polineuritis per plom (1889). Important és el treball d'A.E. Garrod el qual demostrà el 1892, la presencia de la porfirina a La orina dels malalts intoxicats pel plom. T.M. Legge publicà el 1898 una monografia sobre el tema. L'última gran revisió del segle XIX la féu. T. Oliver , autor de "Lead poisoning" editat a Edimburg el 1891 i repetit fins a Londres el 1914 (29).

6. El plom com amedicament. Un altre punt polèmic havia estat la utilització del plom com a medicament. També aquí hi hagueren grans discordàncies i discussions. Boerhaave, el més gran clínic del seu temps, i de tot el segle, ho digué ben clarament: "es guardin bé els homes d'un veri que sense tenir cap gust ni olor és molt més perillos perque actua d'una manera amagada i els seus efectes no són vistos sinó en el cadaver... recordeu sempre que un heu de guardar del fum, de la pols i de les altres parts del plom perque es un verí molt dolent" (30).

En canvi altres, com Goulard, i entre els seus seguidors espanyols Vicent Ferrer Gorrais, el recomanaven com a medicament. Malgrat el risc evident, ja aleshores hi havia metges que receptaven l'oxid de plom, com és el cas del litargiri, que altres havien afegit també al vinagre.

LES APORTACIONS CATALANES

Entre les aportacions catalanes antigues al coneixement del saturnisme, la més important de totes fou la de Vicenç Mitjavila. Aquest autor publicà, el 1791 , un fulletó, de 44 pàgines, amb el títol "Noticia de los daños que causan al cuerpo humano las preparaciones de plomo, ya sea administradas como medicina, ya mezcladas fraudulentamente con los alimentos de primera necesidad". Es un text molt interessant, ben treballat, amb aportació de dades que demostren un bon coneixement del que es feia pel món i bastant actualitzat. Hi estudia principalment l'adulteració dels aliments pel plom, i entre ells amb detall el pa, el vi i l'orxata. També parla del perill que tenen els pintors, el juguets dels nens i els risc dels intruments de cuina. Mitjavila - aporta casos personals que donen riquesa al treball i demostren la vivor clínica de l'autor. Fou també autor d'altres escrits de tema toxicològic. Les altres aportacions d'interès, que analitzarem. són les que es feren a les memòries de l'Academia, una mica anteriors, i les dels textos del segle XIX- que detallarem.

Les Memories de l'Acadèmia Mèdico Pràctica de Barcelona.

La Reial Acadèmia Mèdico Pràctica de Barcelona, precursora de l'actual Acadèmia de Medicina, publicà el 1798 un volum molt gruixut, on reunia diverses memories que s'hi havien presentat entre els anys 1770 a 1790 (31). Entre elles n'hi ha una que té interès pel nostre tema : la del Dr. Sanponts, i les reflexions que sobre ella hi fa el Dr. Pau Balmes.

El Dr. Josep Ignasi Sanponts presenta a l'Academia, a la sessió del 29 de Juliol de 1771 una "Observación de una niña de cuarenta dias atacada de una - colica pictonum" (32). Es un treball relativament extens, fet amb una visió - principalment assitencial, això vol dir: clínica i terapéutica. Es recollida l'experiencia d'un cas vist personalment el gener del 1765, Cal remarcar aquestes dates perque el text es publicà el 1798 i en aquests anys les idees sobre el tema havien variat molt.

Es tracta del cas d'una nena, d'un mes d'edat, fins aleshores sana, que té un plor molt persistent durant més de 36 hores, amb febre a més a més, una -- gran contracció abdominal, sense deposicions, i molt aviat una paràlisi del - braç i la casa drets. L'episodi agut va millorar amb evaquants i altres medicacions de l'epoca, pero persistint la paràlisi. No la torna a veure fins al cap de mig any, quan ja tenia una hidrocefàlia molt marcada, amb convulsions i pèrdua de la visió. La nena moria als tres anys. Aquest és el relat clínic de Sanponts. Es curt i hi dedica dues pàgines del seu treball. Les altres sis són de comentari sobre el cas, i l'enfoca clarament cap el diagnòstic de "colica pictonum". Si la clínica no era excessivament demostrativa, les refle-- xions diagnòstiques de l'autor sí que son clares.

Si bé l'autor no fa esment de l'etiologia plúmbica del cas, ni vist des d'ara queda prou demotrada aquesta etiologia, si que fa reflexions utils per a coneixer l'estat de la qüestio aleshores. Segueix la nosologia de Sauvages, tot i que el cas no s'escau ben bé dintre de les classificacions excessivament rígides d'aquest autor. Es basa més en l'autoritat d'Antoni de Haen, de gran prestigi pels seus llibres i que també havia estudiat amb detall la colica pictonum . Sanponts la relaciona també amb la "colica de Poitou" que com sabem era el mateix, i amb la que en català se'n diu "còlica seca o convulsiva", associant-hi les convulsions. En altres llocs encara se li digué "còlica vegetal".

Santponts no tenia però experiencia d'aquests casos ço que fa suposar que no eren freqüents. Ell mateix ho diu: "confieso que al ver a la enferma creí - solamente que padecía un fuerte cólico, y no conocí ser de la clase que era - por motivo de no haber visto aún tal enfermedad". S'estén en consideracions - terapèutiques, basades principalment, en l'autoritat de van Swieten, i de Boerhaave, i del mateix Haen. Quan torna a veure la nena, al cap de mig any, ja fa el diagnostic d'hidrocefal: "quedé cerciorado que su enfermedad actual era un hidrocéfalo; enfermedad que a no ser en sus principios muy rara vez se cura". Encara comentant la hidrocefalia la relaciona amb el diagnostic de colica pictanum esmenta els resultats d'algunes autopsies fetes per Haen en aquests malalts.

Comentari; L'aportació de Sanponts és útil perque dóna noticia d'un cas - clinic en el que el dolor abdominal, sense deposició, i la paràlisi, fan pensar, fins i tot amb una visió actual, en un possible saturnisme. L'evolució del cas i altres punts de la historia no permeten d'assegurar-ho. Més aviat és un diagnòstic a posteriori dubtós, sobre tot perque en cap punt de la memoria s'esmenta cap relació amb el plom, tot i que és possible que hi fos. En canvi té interès perquè aporta dades sobre els coneixements de la qüestio per altres autors de prestigi a Europa, sobretot la disertació d'Antoni de Haen (33).

Com era costum a l' Acadèmia, la presentació d'una memòria era seguida - dels comentaris d'un altre acadèmic. Així ho trobem en aquest cas també, en - les "Reflexiones del Dr. D. Pablo Balmes sobre la precedente observación". Aquestes reflexions del Dr. Balmes són de caracter teòric, sobre la classificació - nosològica dels dolors de tipus còlic. Fa consideracions diagnòstiques i per a confirmar el de "colica pictorum", diferent d'altres còlics dels lactants i de l'entitat "colica lactantium" de Sauvages, insisteix en la paràlisi o perlesia que acompanya el còlic. (34).

La monografia de Vicenç Mitjavila

El Dr. Vicenç Mitjavila i Fisonell fou una de les grans personalitats mèdiques del periode de l'inici del Renaixement de Catalunya, a la segona meitat del segle XVIII. Morí el 1805 a Barcelona, fou un dels iniciadors del nostre periodisme mèdic i un dels caps de la introducció dels nous coneixements de la medicina europea aquí. Ara ens interessa comentar un treball seu dedicat als perills del plom. El publicà el 1791 i ja parla de manera ben explícita del plom. Hi ha unes observacions clíniques; hi ha una valuosa aportacio bibliogràfica que demostra que estava al dia, pero ja hi trobem també el nom concret del responsable de la clínica: el plom. L'observació anterior, de Sanponts era clínica i no etiològica, i per tant de diagnòstic en el fons dubtós. Ara el diagnòstic ja és clarament etiològic.

Es tracta d'una verdadera monografia, de 44 pàgines, dividida en 13 capítols de títol llarg: "Noticia de los daños que causan al cuerpo humano las preparaciones del plomo, ya administradas como medicina, ya mezcladas fraudulentamente con los alimentos de primera necesidad; se da un medio fácil e inteligible para toda clase de gentes para saber si el vino, pan, etc. están adulterados com plomo". Pel llarg títol -que seguint el costum dels temps són diferents subtítols, fins i tot amb importancia tipogràfica diferent, aclarint el contingut de l'obra- ja veiem la intenció preventiva que té el treball: avisar dels perills i donar un mitjà senzill i a l'abast de tothom per a detectarlos. Analitzarem la monografia.

Aquesta intenció preventiva és la més clara, i des del mateix pròleg: "..pero que el uso interno del plomo sea un veneno tan funesto, como voy a probar,

en este discurso, soy de parecer que será nuevo para algunos" "No puedo persuadirme que se mezclase tanto plomo con el estaño que ha de servir para los utensilios de comer y beber, ni que se corrigiesen con tanta frecuencia los vinos agrios por medio de este metal pernicioso, si conociesen los traficantes que lo hacen a que riesgo esponen la salud de sus compatriotas. Tampoco se prescribirian tan a menudo las preparaciones sobredichas, para la curación de algunas dolencias humanas, si se tuviese presente cuán peligroso es el uso interno del plomo ..." (35)

Aquest és el mèrit mes important de l'escrit, la intenció preventiva en l'ambient de la seva època. Un segon mèrit és l'aportació d'observacions pròpies, relacionant-les amb l'etiologia. Així explica el cas d'un nen de Barcelona, que vivia al carrer del Pou de la Cadena nº7, que tenia dos mesos i morí en 14 dies, intoxicat per una pomada que tenia plom. Aquesta pomada, receptada per una curandera, la feia servir la mare per curar-se lesions en els pits. Mitjavila fa no solament el diagnòstic clínic sino també el toxicològic "Examiné el referido unguento con la tinta simpática ... y al instante ese manifestó el plomo que contenia en abundancia..." (36).

Un temps abans, el 1789, havia tingut també un altre cas personal. Aquesta vegada la pomada, amb la mateixa intenció, fou indicada per un barber, pero el nen es guarí. Encara aporta un altre cas, de Tarragona, d'intoxicació per les pintures que tenen "oropiment" dels juguets dels nens. Es tractava d'una nena que també se salvà. Un altre perill eren els protectors dels mugrons, que n'hi havien de plom. Els feien servir algunes mares, i si no es rentaven bé podien passar el plom als fills. La lactància doncs, per una doble via, aquesta i la de les pomades, era un perill important pels infants pel que fa a la intoxicació saturnina.

També insisteix en els perills de la contaminació dels aliments per maniobres d'adulteració. D'una banda el vinagre que es tracta amb plom per vendre'l com a vi encara bo. D'altra en el cas dels instruments de cuina que, tot i que han d'esser d'estany, tenen gairebé la meitat de plom, i més encar quan més blavós és el color de l'estany. L'estany pur era escàs i car. El que s'importava d'Anglaterra ja tenia una part de plom, i aquí n'hi acabaven d'afegir: "...lo cierto es que no se encuentra hoy estaño puro, el estaño que viene de Inglaterra está siempre mezclado... y por venderlo por menudo en España se le hace mezcla de nuevo..." (37). També insisteix en el perill que hi ha en les bateries de cuina amb vernissos que tinguin continguts alts de plom. Més endavant para esment en les adulteracions dels aliments, el pa, el vi i l'orxata, explicant les maneres de detectar el frau.

En resum, creiem que Mitjavila fou una personalitat excepcional en el context local de la medicina del seu temps i que aquest treball, que és fruit d'un estudi aprofundit, cal que sigui més conegut per a valorar la persona, l'obra i les idees que pogueren influir en la societat del seu temps. Recordem que a Madrid una tasca fins a cert punt paral·la la dugué a terme Ruiz de Luzuriaga, ja esmentat, pero que l'escrit de Mitjavila és alguns anys anterior al del metge basc.

Les referències en escrits catalans del segle XIX

Des de l'escrit de Mitjavila, el plom ja havia de tenir aquí una identitat com a tòxic. Ara estudiarem el que es diu en llibres publicats aquí, o d'autor català, en relació amb aquesta patologia. Estudiarem principalment els d'Orfila (1814) Mata (1840 i 1875) Giné i Partagàs (1872), Valenti Vivó (1878), i el que diu, probablement Gaspar Sentiñon, a la Salut (1877-78)

L'Obra d'Orfila. Es ben sabut que Mateu Orfila, menorqui, estudiant un temps a Barcelona, desenvolupà la seva gran tasca toxicològica a París, on fou professor titular i degà de la facultat durant 17 anys. La seva obra tingué, al cap de bastants anys és cert, una considerable difusió a la península. Orfila escrigué bastant. Prendrem com a referència el seu "Traité des Poisons", en quatre volums, publicat el 1814, quan encara no era professor, pel valor que té. Fou un text cabdal. Entre molts altres toxics tracta extensament del plom, i ja fa una referència ben detallada als aspectes etiològics de tipus professional. (38).

Classifica el plom entre els tòxics astringents i tracta el tema molt aprofundidament i de manera sistematitzada, com tota la seva obra. Explica quins són els compostos tòxics, quines en són les causes, quina n'és la clinica, amb aportació d'observacions, i finalment la terapèutica. L'obra d'Orfila significà una actualització a nivell alt, i una recopilació de tota la toxicologia coneguda abans. Per això es important la llarga extensió que dedica al plom - encara que també analitza extensament altres substancies.

L'obra de Pere Mata. Pere Mata fou el professor de medicina legal de Madrid de 1843 al 1877. Fou autor d'una obra molt extensa que s'ha fet clàssica i encara avui cal rellegir. La Toxicologia és una part important d'aquesta obra. Va des d'un primer compendi del 1846, amb 499 pagines, fins al volum 4rt, del seu tractat de 1875, en el qual dedica 1251 pagines, molt atepeïdes a més, a la Toxicologia (39).

Mata estudia molt extensament la part general de la Toxicologia, deixant poc troç relativament a la descriptiva... Això explica que dediqui molt poca extensió a cada tòxic en concret.. En el cas del plom esmerça una pàgina i mitja al tema del "plomo y sus compuestos", i un total de 20 pàgines a tots els metalls, en l'edició del 1846. En el tractat de 1875 dedica també dues pàgines. En tot cas ens importa, i ja ho diu en l'edició del 1857, la menció que fa quan parla del tractament al Dr. Francesc Bages: "Mi amigo, el malogrado Dr. Francisco Bages , catedrático de Barcelona, publicó un opúsculo sobre un remedio empírico usado en un pueblo de Andalucia, que no solo es profiláctico de las emanaciones saturninas, sino excelente remedio contra las intoxicaciones por los preparados de plomo. Parece que es un secreto de una familia y que es efecto de ventajosos resultados " (40).

El professor de Barcelona, Ramón Ferrer i Garcés, va publicar també el 1846, un text molt curt- a més de la seva Medicina Legal- de 127 pàgines, de les quals en dedica deu al plom. Tot i que aquesta Toxicologia és inferior a la de Mata, la part del plom hi és més valuosa (41).

L'obra de Joan Giné i Partagàs. Joan Giné fou professor d'Higiene durant uns anys abans d'ésser catedràtic de Cirurgia, i fou autor d'un tractat d'higiene en quatre volums, l'ultim dels quals el dedica a la Higiene industrial. Estudià, en quatre pagines, els aspectes laborals i preventius de la patologia pel plom, en l'apartat "Industrias que exponen a la influencia del plomo". Insistix principalmente en el carbonat de plom i el risc que tenen els pintors. Tracta el tema correctament, dintre del context global del volum, que explica en 250 pagines tota la Higiene Industrial. De fet és un progrés important en la visió del que havia d'ésser la Higiene, per davant de la situació real de la societat del seu temps (42).

L'obra de d'Ignasi Valentí i Vivó, Valentí, catedràtic de Barcelona, publicà el 1878, un text realment important de Toxicologia. El féu amb un criteri modern i un nivell d'informació molt elevat. Dedicà gairebé dotze pàgines al - plom. Estudià amb detall els compostos tòxics; té un bon nivell de referències

bibliogràfiques i aporta una experiencia personal. Insisteix en l'acetat de plom i el carbonat . En conjunt és una informació de nivell suficient i el llibre està per sobre del terme mitjà dels textos científics d'aquells anys ença.(43)

"La Salud". Aquesta fou una revista que es publicà durant dos anys a Barcelona. portada sobretot des d'un segon pla per Gaspar Sentiñon, amb una visió divulgadora i preventiva (44). Hi ha algunes referències a noticies sobre la intoxicació per plom, que cal remarcar, diluïdes com estan en el text de la revista. Recordem un article a la secció "La Salud del Proletario" sobre el peril del plom i la profilaxi a les fàbriques de ceràmiques (45). A la mateixa secció hi ha una nota curta sobre un cas de "Envenenamiento con cromato de plomo" (46). Es comenten diferents casos, en un dels quals un nen va morir amb una úlcera perforada de l'estómac. Una nota més curta encara és a la secció IX "Pasos de la Ciencia", en que es recomana el iode com a element curatiu i profilàctic del saturnisme (47). També amb intenció terapèutica trobem la referència d'un antídot, el iodur potàssic. Cal dir que cap de les notes va signada per l'autor o recopilador, i només en una es dóna la revista d'on s'ha tret. Això coincideix amb l'estil de treball de Gaspar Sentiñón (49).

NOTES

1) Bona part d'aquestes dades historiques antigues sobre utilització del plom es troben a Waldron, H.A; Stofen , D: "Subclinical lead poisoning" London (Acad. Press) 1974 pp. 3 i segs. v.t. Hunter, D: The diseases of occupations" London (Hodder & Stoughton) 1975, 5ª ed. pp. 239 i segs.

2) Waldron i Stofen loc. cit. p. 5

3) Plini: Historia Natural, XXXIV, XLIV, 164.cit. per Waldron,H: "Metals in the environment". London (Acad. Press) 1980 p. 157.

4) v. Waldron,H: "Metals.."p. 158 v.t. el treball del mateix Waldron a "Proceedings of the 23rd. Congress of the History of Medicine" London (Welcome Inst) 1974 pp. 1286-1290.

5) Boggess, W.R.; Wixson, B.G. (edits) "Lead in the enviroment". s.i. (Castle House Pub. Ltd. 1979, 0. 19.
v.t. Barry, P.S.I. a Nriagu, J.O. (edit) "The bio-eochemistry of lead in the environment" Elsevier (Amsterdam) 1978, pp 142.-145.

6) Waldron i Stofen,loc. cit. p.6

7) Mitjavila , V.: "Noticia de los daños..." treball esmentat més endavant extensament, 1791, pp. 10 i 33.

8) Sobre aquest autor i algun dels seguents, v. Morton, Leslie T. "A medical bibliography" London (A. Deutsch), 1976, 3ª ed. pp. 249 i segs. nº2092-2102. v.t. Enciclopedia Universal Ilustrada (EUA) (Espasa Calpe) 13, 523.

9) Aquest tipus de còlic ha tingut diferents noms. Hi ha però una dualitat que cal aclarir. S'ha parlat sovint de "colica pictonum" i de "colica pictorum" i no és cap errada tipogràfica, tot i éssent la mateixa malaltia. Se li ha donat el nom de "colica pictorum" perque afecta els pintors, i aixi s'esmenta, i Merat parla, ja en Francés, de "colique des peintres".

Però per altra banda també es parla de "colica pictonum", i en aquest cas

es refereix al còlic del país dels pictons, que són els antics habitants del Poitou i així Citesius diu" ... apud Pictones dolore colico..." Els pictons eren un poble antic de la Gàlia que ja participà en les lluites dels romans. Probablement per evolució del nom del país que habitaven se'n digué Poitou. En altres llocs es parla també de "colica de Picton" (v. Balmes citat mes - endavant p. 82).

10) Citat per Plenck, J;v. nota més endavant,p. 263

11) Ramazzini, B:"De morbis artificum diatriba" Padua 1700. Ho hem consultat a l'edició de "Opera omnia medica et physiologica" . Londres 1739 t.II pp. 16-22.

12) Morton loc. cit. p. 249.

13) Fou publicat a Medical Transactions of the College of physicians 1768, I, 319. cit. per Waldron i Stofe, Loc cit. pp. 6 i 169.

14) Morton,Loc cit. p. 250 v.t. EUI 7, 261

15) v. Bariety M; Coury C: "Histoire de la médecine" Paris (Fayard 1963), pp. 567, 814, 926.

16) v. Bariety, Coury, loc. cit. pp. 548, 572-73, 591. c.t. Feller, F.X.: "Biographie universelle ou Dictionnaire historique" Paris 1841, 13 t. v. t. XII p. 198.

17) V. Feller loc cit. .T.V.p. 346 c.t. EUI 25, 239

18) v. Mitjavila, p. 12

19) Usandizaga, Manuel "Los Ruiz de Luzuriaga, eminentes médicos vascos ilustrados". Salamanca (Edit. Semin. Hist. Med. Esp) 1964 pp. 74-76.

20) v. Hernández Morejon, A: "Historia bibliográfica de la medicina española" Madrid 1842, t. VI, p. 405 i t. VII p. 8.

21) Corbella, J: "La medicina legal española en el siglo XVIII". Act. II Congr. Esp. Hist. Medicina Salamanca, 1965 t.II 1 3-143.

22) Usandizaga loc. cit. pp. 74-76. El treball és de 1796 encara que es publicà el 1797 .v. Usandizaga pag. 98 punt 10.

23) v. Mitjavila p. 8

24) Hi ha una segona edició del 1812. Citat per Orfila en el "Traite des poisons" de 1814 t.I. 2a part p. 233. Sobre Merat v. EUI 34, 773.

26) EUI, 59,406.

27) Publicat a Annales d'Hygiène 1838, 20, 463

28) v. Waldron i Stofen loc. cit.

29) Hunter, loc. cit. p. 241

30) Mitjavila p. 10.

31) "Memorias de la Real Academia Médico Práctica de la ciudad de Barcelona" t.I. Madrid (Imps. real)1798.

32) "Memorias ..." loc cit. pp. 74-81.

33) Haen, deixeble de Boerhaave, visqué entre 1704, i 1776, exercint en els últims anys a Viena. Fou autor d'una "Dissetatio de colica pictorum" que Sanponts esmenta.

34) "Memorias..." loc. cit. pp. 82-84.

35) Mitjavila, proleg pp. 1-2 (sense numerar)

36) Ibid. p. 17

37) Ibid. 21

38) Orfila, M: "Traité des poisons ou Toxicologie générale" Paris (C. Crochard) 1814, t.I. 2ª part pp. 231-287.

39) Mata, P: "Compendio de Toxicologia general y especial" Madrid 1846, pp. 398-399.

40) Mata, P: "Tratado de Medicina y Cirugia Legal teórica y practica: Madrid 1875 (ed. 5a) t.IV. (Toxicologia) p. 1099.

41) Ferrer y Garcés, Ramón: "Fragmento toxicológico" Barcelona 1846, pp 75-84.

42) Giné y Partagas, J: "Curso elemental de Higiene privada y publica" t. IV "Higiene industrial" Barcelona (Imp. Ramirez) 1872 pp. 189-192. Hi ha una edició del 1870 que repeteix exactament el mateix.

43) Valentí Vivó, I: "Tratado elemental de Toxicologia general y descriptiva" Barcelona (Imp. J. Jepús) 1878 pp. 62-65 i 262-270.

44) "La Salud" Semanario popular de intereses vitales. Barcelona 1877-78)

45) La Salud, t.I. 1877 pp. 136 -138.

46) Ibid. p. 600

47) Ibid. p. 624

48) Ibid. t.II 1878 pp. 360-361

49) sobre la personalitat de Gaspar Sentiñón v. Corbella,J: Calbet ,J.M.: "Introduccion al estudio de la obra médica y política de Gaspar Sentiñón" Asclepio 1969, 21, 135-156 v.t. Orbe Histórico 1972, I. n°2, 39-48 i n°4, pp. 25-30.

GIRONA A MITJAN SEGLE XIX : LES CASES DE TOLERANCIA

Per Josep Clara

L'existència de "bons llocs" bordells o cases de tolerància és documentada a Girona d'ença de l'època medieval (1). Modernament escriptors remarcables en la nostra literatura, com ara Bertrana, Sagarra i Pla, han evocat a través de pagines ben assolides aquest fet sempre actual que es desenrotlla principalment als peus del campanari gotic de l'ex-col.legiata de Sant Feliu, en un seguit de carrerons estrets i poc assolellats, poblats de misèria i humanitat (2).

El nostre proposit actual és de presentar la documentació que hem trobat a l'Arxiu Municipal de Girona sobre la pràctica de la prostitució a mitjan segle XIX, de la qual cosa ens interssen els aspectes social i de sanitat o higiene especial que comportava (3).

Girona 1854-1856

La ciutat durant el temps a que fa referència la documentació que serveix de base al nostre treball ens és descrita pel metge Josep Porcalla i Diomer - com una població de 14.615 habitants, els quals podien ser qualificats de treballadors i morigerats (4).

Pel que fa a l'estat sanitari, el doctor Porcalla relatava també que les malalties més freqüents eren:

> "en primavera las calenturas catarrales, angiotécnicas y exantemáticas, anginas, neumonías, pleuresías, congestiones cerebrales, el reumatismo, la gota etc; en verano las calenturas gástricas y biliosas, diarreas , erisipelas etc.; en otoño las catarrales biliosas, cólicos, disenterías, etc. y se recrudece la gota; y en invierno las inflamaciones pulmonares y cerebrales, oftalmías, catarros, calenturas catarrales, el reumatismo, asma, etc. La tisis, las escrófulas y el raquitismo no dejan de observarse, siendo poco común la afección calculosa, y muy frecuente la apoplejía en los viejos, que en su mayor parte son victimas de esta enfermedad. Se observan también bastantes fiebres tifoideas en todas las estaciones; y aparece de cuando en cuando algún caso de viruelas, aunque nunca llegan éstas a reinar epidémicamente a causa del mucho cuidado que tienen los profesores en practicar la vacunación".

I afegia encara:

> "Además son endémicas las fiebres intermitentes, que aparecen luego que asoma la primavera, y van tomando creces durante el verano y otoño. Sin embargo, debe dejarse sentado que desde algunos años a esta parte son mucho más reducidos los casos de esta enfermedad, resultado del mejoramiento de las condiciones higiénicas que rodean a la población"(5).

L'epidèmia del còlera es deixà sentir també la ciutat entre el 16 d'agost i el 16 d'octubre de 1854. Els atacats per la malaltia foren 513, i els morts a conseqüència de l'assot, 158.

A nivell industrial, Girona havia encetat un procés d'industrialització moderat, amb algunes fàbriques dedicades a la producció de paper continu ("La Gerundense" i "La Aurora") i als filats i teixits de cotó ("Planas, hijo y Du-

rán i la dels Bosch), les quals donaven feina a uns 500 operaris .

La petita capital de província era una plaça militar i seu dels serveis administratius del govern central, a més a més de centre comercial i religiós. L'envoltava un antic recinte murallat que hom relacionava amb estancament i enda-reriment: Efiex Reclus, el 1868, escrivia que "actualmente Gerona es una de las poblaciones más atrasadas de Cataluña. Las murallas que la circundan limitan su horizonte intelectual" (6).

Més que una ciutat de proletaris, la Girona del bienni progressista era un nucli de funcionaris, de clergues i de mitjanies conservadores que controlaven, sense gaires problemes, el centres de decisió local.

Les prevencions reglamentaries del 1854 .

L'Alcaldia constitucional de la Immortal Girona dicta, l'any 1854, unes normes preventives per tal de regular administrativament l'exercici de la prostitució, així com el control, la higiene i la rehabilitació de les dones afectades per les malalties pròpies de l'activitat. Aquestes mesures no eren pas les primeres ni serien tampoc las darreres, per tal como la tendència legislativa d'abolir l'ús de la prostitució ha estat sempre inoperant. Però d'aquesta manera hom mirava d'evitar mals mejors i de reduir-se la practica a uns llocs determinats. L'articulat d'aquesta disposició, que al final ere signada pels alcaldes Joan Balari i Josep Llach i Soliva, deia el que tot seguit transcrivim:

"Cualquiera persona que tenga en su casa habitación rameras o mugeres públicas, deberá presentarse desde luego al Alcalde de barrio respectivo y declararle por escrito el número de ellas que quiere tener, el nombre de las que tiene y donde se halla establecida la casa de postitución.

" El ALcalde de barrio pondra dicha declaración en conocimiento del Sr.Alcalde constitucional, y esta Autoridad por si o por delegado efectuará el reconocimiento de la casa, para en vista de la situación de ésta, de la capacidad, decencia, condiciones higiénicas y demás circunstancias de la misma, conceder o negar la tolerancia.

" Se prohibe toda casa de rameras o de prostitución que esté cerca de café, taberna, posada, teatro, salón de baile, fábrica, cuartel, oficina, iglesia y escuela.

" Dichas casas de prostitución tolerada, en el lenguaje oficial se denominarán casas de tolerancia; y quien las tuviese por su cuenta o solicitare establecerlas, se denominará su empresario o empresaria.

Cada una de estas casas deberá tener un empresario o empresaria que no podrá serlo de otra, y cuya edad sea almenos de 25 años cumplidos.

" Otorgada la tolerancia, bajo ningún pretexto, podrá haber en la casa ni por un solo día mayor numero de mugeres del que se hubiese señalado; ejerciéndose sobre el particular rigida vigilancia.

"Como dichas casas de prostitución tolerada jamás han de ser lugar de perdición para las mugeres honradas; el empresario o empresaria de tales casas no podrá admitir al efecto más que rameras o prostitutas; y aún éstas deberán tener la edad de 20 años cumplidos, y además no mediar reclamación en contrario de parte de sus padres o familias. A ninguna muger dedicada a la prostitución, se la retendrá en manera alguna contra su voluntad en las mencionadas casas; y el empresario no podrá por pretexto alguno detentarle

la ropa de su uso o vestido necesario para salir a la calle.

" La complicidad en punto a seducción de mugeres honradas menores de 23 años y escitar a favorecer su prostitucion; se castigará con todo el rigor de los articulos 366, 374 del código penal; y 363 parrafo 2°.

"Entre los concurrentes a las casas de prostitución, no podrá ser admitidos en manera alguna hombres menores de 20 años. Tampoco serán admitidos los ebrios. Y las mugeres de aquella casas deberán negars e a recibir a los atacados de venereo enfermedad contagiosa.

"Al anochecer, ningún hombre de los que concurren a casa de prostitución podrá permanecer en ellas más de 2 horas; ni pasada la hora de cerrar. A ninguno de los concurrentes a las mismas casas, se podrá recibir después de las 12 de la noche durante el verano y después de las 11 de la noche en lo restante del año. Tampoco se admitirá a hombre alguno de los dichos, antes de las 6 de la madrugada, cualquiera que sea la estación.

"Conforme a lo dispuesto por el artículo 365 del código penal, será castigado todo escándolo notable que ocurra en una casa de prostitución o con ocasión de ella. Se prohibe toda orgía entre las rameras y los que concurren a las espresadas casas. El empresario o empresaria de una (casa de protitución o el que represente dueño del establecimiento, será responsable de cualquiera incidente que dé lugar a riñas, excesos, alborotos, etc.; y desde luego y sin contemplación dará parte al Sr. Alcalde de cualquiera que se hubiese propasado, a fín de que la Autoridad pueda dictar las oportunas providencias.

"Insiguiendo el artículo 482 párrafo 2° del Código penal, se prohibe que en dichas casas de prostitución se espendan estampas, dibujos, figuras o libros que ofendan al pudor y a las buensas costumbres.

"Además del exacto cumplimiento de las prevenciones antedichas , el empresario o empresaria de una casa de tolerencia, deberá con gran cuidado y vigilancia, procurar la sanidad de las mugeres dedicadas a la prostitución, en su establecimiento. Al efecto, y por su cuenta, elegirá de los de la ciudad el médico que mejor le parezca, y cuidará de que éste en todos los miercoles y sábados, haga un escrupuloso reconocimiento favultativo de las mugeres mencionadas, consignando el médico de resultado de esta visita en un parte en que se diga concienzudamente el estado sanitario bueno o malo de cada una de las rameras. Este parte, sin escusa que valga, será traído por el empresario de la casa de tolerancia al Alcalde de barrio, a las 12 de la mañana del día mismo de la visita; y sin retardo de más de 6 horas, el citado funcionario lo pasará a la Alcaldia constitucional, disponiendo desde luego sean retiradas de la prostitución las mugeres s ifiliticas o enfermas.

"El empresario de las referidas casas, sin aguardar el día de la visita médica al menor indicio o sospecha de venéreo en las rameras de su establecimiento, dará de baja a las sospechosas, haciéndolas en tal caso visitar en seguida por el médico de la casa, y dando parte. Esto mismo hará siempre y cuando llegue de nuevo a su casa de tolerancia una muger más de las que ya tenía.

"Separadamente de las referidas visitas médicas ordinarias, el Sr. Alcalde Constitucional siempre que tuviere queja o fundada sospecha, podrá disponer que por un facultativo de su nombramiento, pagado por la respectiva casa sea visitada cualquiera de las mugeres dedicadas a la prostitución tolerada.

"Efectuada la visita medica, ordinaria o extraordinaria, siempre y cuando del parte del facultativo resulte que alguna ramera no esté en buen estado de salud, deberá la indicada salir irremisiblemente de la ciudad y arrabales a las 24 horas o ir la hospital; exigiendose de lo contrario la más estrecha responsabilidad a la individua y al empresario de la casa de tolerancia. Sin embargo, en vista de razones muy atendibles, el Sr. Alcalde constitucional podrá autorizar que una ramera sifilitica pase en vez de al Hospital, a una casa particular de curación, con tal que la interesada esté allí sola de las de su clase; y el médico que la asista certifique que aquella está en curación bajo su cuidado.

"Los Sres. Alcaldes constitucionales efectuarán o dispondrán semanalmente cuando menos una visita en persona o por delegado, a las casas de prostitución tolerada; a fin de cerciorarse del estado de limpieza y demás condiciones higiénicas de tales establecimientos, y para averiguar si se da exacto cumplimiento a lo prevenido.

"La prostitución clandestina o no tolerada por la Autoridad y la seducción de mugeres honradas; serán perseguidas con la más vigilada e incansable actividad y con todo el rigor de la Ley. No se hostilizará a las casas de tolerancia que cumplan con lo qeu queda dispuesto.

"Cualquiera contravencion a lo ordenado en las presentes prevenciones reglamentarias, será castigada según la gravedad del caso, con multa, cierre del establecimiento, expulsión de la ciudad, o formación de causa criminal para imponer el castigo que señala el Codigo penal.

"Las casas de prostitucion tolerada, deberán tener en la sala-recibidor y en tablón o cuadro un ejemplar de estas prevenciones, a fin de que se cumpla lo mandado. Los Alcaldes de barrio tendrán tambien un ejemplar en su poder; y estos celosos funcionarios por si o encargados lo conveniente a los Serenos o dependientes municipales vigilaran el fiel cumplimie nto de estas disposiciones reglamentaris, debiendo estar convencidos que haciendo lo asi prestaran un gran servicio a la salud publica, y a las buenas costumbres que tanto sufren con el desenfreno de la disolución.
Gerona 26 de octubre de 1854.

La repressió del 1856.

La fi del bienni progressista, el juliol de 1856, donà pas al restabliment del moderantisme, poc favorable a l'obrerisme i disposat a impedir que la crisi agrària dels anys 1856-57 servís d'excusa per promoure l'agitació urbana (7).

Aleshores també es donaren ordres per reprimir el joc i la prostitució,Els alcaldes de barri de Girona hagueren de fer un informe sobre aquestes qüestions, i de les comunicacions que trameteren a l'alcaldia es desprèn la situació real de les cases de tolerància regulades per les normes de dos anys abans.

L'alcalde del barri segon es limità a relacionar els noms dels amos i mestresses de les cases esmentades (8). Però els desls barris tercer i primer es mostraren més explicits. Sobretot és revelador el que escriu el del barri primer:

"... en el barrio de mi cargo existen dos casas donde se abriga la prostitución, la una de ellas en la calle de Isabel travesía de la calle de Sn. Francisco; vive Narcisa Rutllat (a) Merda, mujer que no solamente admite (sic) prostitutas, sino toda clase de personas que quieran entregarse al vicio de la desonestidad (sic), causando a veces gran escándalo a altas horas de la noche. Y en la calle de Canaders nº 3, José Roig (a) Pepillus,

este tiene dos hijas entregadas a la prostitucion y a la borrachera ocultando en su casa a otras prostitutas con gran escándalo, de subir y bajar soldados, y gente perdida y lo que es más muchachos de corta edad, de modo que según vos pública hay algunos al Hospital de resultas de esta casa" (9).

L'Alcalde del barri tercer, per la seva banda, referia que un dels amos de la casa del carrer del Llop era cec, pero "según disen (sic) los vesinos (sic) de su misma casa no es tal ciego, y a más recoge hombres de mal bibir (sic)"(10).

Quadre 1

Localització de les cases de tolerancia a Girona (Nombre d'establiments per carrer)

CARRERS	1856	1889
Ganaders	1	-
Llop	2	-
Mercaders	1	-
Portal Nou	1	-
Pou Rodó	1	4
Rosa	1	-
Sacsimort	-	1
Sant Josep	4	-
Sant Narcís	-	2
Travessia Sant Francesc . .	1	-
Total	12	7

No sabem si els informes del alcaldes de barri es refereixen solament a les cases de tolerància o si hi inclouen també algunes cases on es practicava la prostitució encoberta. De fet es comprova que les normes sanitàries i d'ordre públic establertes el 1854 no es complien, i que les cases de prostitució eren escampades pels diversos barris ciutadans, tot el contrari del que succeia a finals de segle, en que les cases de tolerància es localitzaven a la zona de la Barca i Sant Feliu (quadre 1).

Les accions aplicades el 1856 culminaren amb una disposició verbal del governador civil per la qual eren clausurats tots els establiments. A la vista de les comunicacions dels alcaldes de barri, l'alcalde de la ciutat havia pres algunes mesures que s'havien revelat insuficients, segons explicava ell mateix a la primera autoritat provincial:

"En su visita se tomaron por esta Alcaldía las oportunas medidas para corregir un mal que tanto lastima la moral y las buenas costumbres. Los resultados del correctivo no han llenado completamente mis deseos, porque circunscrita mi autoridad a un reducido círculo de facultades, no ha podido mi acción atajar de raíz el abuso, que facilmente se elude; habiendo, en mi concepto, llegado al extremo caso de adoptar una medida grave o eneérgica, que V.S., en uso de sus facultades extraordinarias, podría servirse adoptar encaminada a esterminar esos focos de corrupción tan perjudiciales a la sociedad" (11).

L'ofensiva contra els abusos comesos contra la moralitat i la decència fou també ordenada als alcaldes dels pobles pel governador E. Garrido en una circular del 26 de desembre de 1856, en la qual al.ludia a "la desmoralización que por desgracia se va infiltrando hasta en los pueblos que más se han distinguido por la morigeración de sus costumbres" (12). En una època amb problemes de

treball i de subsistències, però les mesures invocades suara en defensa de la moralitat i els bons costums equivalien d'alguna manera a la prevenció contra la possible revolta dels desvagats i dels miserables, que al capdevall eren els qui més en sofrien les conseqüències.

Per acabar diguem que, encara que no posseïm dades concretes del nombre de dones que a Girona es dedicaven a la prostitució tolerada durant els anys 1854-1856, el fenomen solament s'hi manifestava amb un caire provincià, poc - desenrotllat, molt reduit, si el comparem amb el de les ciutats més importants de l'Estat espanyol. Sabem que el 1889 Girona tenia inscrites 16 "pupiles" en els centres tolerats, mentre que per les mateixes dates Madrid en comptabilitzava un miler (13).

1) Hom pot trobar noticies sobre la prostitució a la ciutat de Girona, referides als segles precedens, al llibre de Julian de CHIA, la festividad del Corpus en Gerona, Girona. Imprenta y Llibreria de Paciano Torres, 1895 - (2° edició) apendix II, ps. 224-233, i al nostre article de divulgació "Dones erredes a la ciutat medieval", a Presencia. núm. 351, 4 de gener de 1975.

2) P. BERTRANA, Josafat. Barcelona Ed. 62, 1977 ; J.Mª de SAGARRA, All i salobre, Barcelona, Proa 1966; J. PLA. El quaderns gris , Barcelona, Destino, 1969 (2ª edició).

3) Totes dades les inedites que donem al llarg de l'article procedeixen del lligall Varia G-H plec "Higiene pública".

4) J. PORCALLA i DIOMER, Historia del cólera-morbo epidémico, que invadió la ciudad y partido de Gerona en el año 1854, Barcelona, Imprenta y Llibreria de Tomás Gorchs, 1859, p. 3 La xifra d'habitants correspon al cens - del 1857.

5) Ibid., ps. 3-4.

6) E. RECLUS, "Impresiones de un viaje por España", a La Revista B lanca, - núm. 212, 15 de març de 1832, p. 617.

7) Sobre la incidencia de la crisi a Girona, vegeu R. ALBERCH i J.PORTELLA, "La crisi de subsistencies del 1856-57", a Girona al segle XIX, Girona, Gothia, 1978, ps. 43-63

8) Ofici del 3 de setembre de 1856, signat per Jaume Esteve.

9) Ofici del 4 de setembre de 1856, signat per Josep Batlle.

10) Ofici del 4 de setembre de 1856, signat per Segismundo Ros.

11) Ofici de 25 de setembre de 1856, conservat en esborrany.

12) Boletin Oficial de la Provincia de Gerona, 29 de desembre de 1856.

13) A.NAVARRO FERNANDEZ, La prostitución en la villa de Madrid, Madrid, Imprenta de Ricardo Rojas, 1909, p. 113.

NOTES HISTÒRIQUES D'ESTUDIS SOBRE EL SUÏCIDI A CATALUNYA EN EL SEGLE XIX

Dra. Edelmira Domenech .
Dr. Jacint Corbella.

Departament de Psicologia. Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Medicina Legal i Toxicologia. Universitat de Barcelona

1. INTRODUCCIO .

El tema del suïcidi ha tingut, des de sempre, un particular interès des d'un punt de vista filosòfic i religiós. Es consideraven els factors morals i els aspectes teòrics. En canvi mèdicament tenia un resso molt més reduït i no ha estat fins al segle XIX que hi comencen a haver referències amb una certa continuïtat aquí. Ara aportarem algunes dades sobre estudis referents a aquest tema a la nostra terra, o per autors catalans, principalmente des d'una visió mèdica, centrant-los bàsicament en el segle XIX. Tot i que les referències són escasses -i no les hem investigades totes- ja podem sistematitzar-hi algunes orientacions (1).

a) Escrits de caire doctrinal, que tracten el problema de manera teòrica i general, i que poden estar representats pels discursos, a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, dels Drs. Rafael Nadal, el 1841, i Nicolau Homs el 1870.

b) Referències, comunament extenses, al problema del suïcidi en textos de medicina legal, que donen dades estadístiques , i s'estenen tant sobre els mecanismes -fet que els altres autors tracten superficialment o el deixen de banda- i els problemas de diagnòstic. Els més importants són els llibres d'Orfila (edició espanyola del 1847), Mata (estudiem la 5ª edició de 1875). Ferrer i Garcés (1847) i Ignasi Valentí i Vivó (1878).

c) Les idees de la frenologia sobre el suïcidi, representada aquí sobre tot per l'obra de Marià Cubí (1843 principalmente). Aquesta doctrina tingué una certa repercussió en ambients no mèdics, pero donant explicacions de caire científic sobre les funcions del cervell.

d) Estudis de caire estadístic, que ja consten en les obres de medicina legal (principalment Mata i Valentí), en part en la de Monlau i més extensament en la més tardana i judicial de Tapia.

e) Altres aportacions, que per regla general són més curtes i que van des del text de Medicina interna d'Ignasi Ameller (1844) a notes en diferents revistes, com són el Diario de Ciencias Médicas (1833) , La Abeja Médica (1846) ;la Antorcha (1848), les dades mallorquines de l'Arxiduc Lluís Salvador (1860) ; les idees de Pi i Molist sobre vigilància continuada (1860); els Aforismes de Giné i Partagàs (1885) o algunes referències extretes de la bibliografia recollida recentment per Dídac Parellada (2). Ara ens estendrem una mica en cadascun d'aquests aspectes, sense que creguen haver-los esgotat.

2. El discurs de Rafael Nadal. Un dels primers treballs d'una certa extensió, de caràcter teòric general, sobre el suïcidi, fet per un metge en el nostre - país, és el discurs que féu, en la sessió inaugural de curs de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, l'any 1841, el Dr. Rafael Nadal i Lacaba (3).

Nadal (1782-1855) fou una de les eminències locals de la medicina del seu temps. Tingué un considerable prestigi com a metge i una certa afició per les activitats públiques. Ara comentarem aquest discurs, pronunciat el 1841, publicat tres anys més tard, i que tingué una discreta repercussió. L'autor, immers dintre el corrent de la seva època, que començava a valorar una psiquiatria (coneguda encara amb altres noms) científica, sobretot per la influència francesa d'Esquirol, tendí a acceptar que el suïcidi era gairebé sempre un signe de malaltia mental. La seva visió però no fou absoluta, i ja valorava amb cap clar la importancia dels factors socials. Així ho recull en el paràgraf inicial del seu text, un fulletó de quinze pàgines ben espesses, quan remarca "La frecuencia de los que por desgracia se han observado en nuestro suelo en algunos años de este siglo no debe atribuirse a la perversidad del corazón, ni al abandono de los principios de nuestra creencia sublime, sino al mayor número y violencia de las alineaciones o de los trastornos cerebrales con motivo de las guerras y de los cambios politico sociales que hemos sufrido". (4).

Nadal ens aporta dades dels suïcidis consumats a la ciutat de Barcelona entre els anys 1830 y 1839, en total 77, d'ells 49 homes i 28 dones. Aquí cal - remarcar dos fets. El primer és que ja fa una diferència clara entre el suïcidi consumat i l'intent de suïcidi. Diu textualmente: "sin contar los que se han limitado a atentados o sin haberse consumado el suicidio". El segón és el percentatge de suïcidi femení, que és del 36,3%, que és alt i que representa, una característica diferencial amb els suïcidis en altres zones d'Espanya. Aquest fet, la taxa relativament elevada de suïcidi femení, és ben palès també actualment.

Un aspecte important, que era objecte de grans discussions en aquell - temps, era la valoració moral del suïcidi. Per aquesta raó podia ésser important la valoració que es fes del suïcida com a malalt mental. La pròpia -- Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona havia declarat, de manera expressa, - en sessió extraordinària de 26 de juliol de 1836, que el suïcidi s'havia de considerar com una prova constant i positiva d'alienació mental. Aquesta visió representava de fet seguir el corrent més científic del temps, marcat, com hem dit suara, per l'escola francesa i la influència d'Esquirol. Amb aixo també es podien estalviar algunes dificultats immediates a la familia del suïcida, com era l'enterrament en terra sagrada, fet que aleshores podia representar una - situació social molt negativa.

Aquest escrit de Nadal va ser l'origen d'una resposta, no pas immediata del metge de Tortosa Francesc Castellví i Pallarès el qual insistí, en la relació entre el suïcidi i la malaltia mental i una altra del metge de Sallent Josep M. Pascual, el qual va tenir una posició menys rígida pel que fa aquesta relació entre suïcidi i patologia mental . Les dues intervencions van ésser - publicades a "La Abeja Medica" revista que va tenir una influència molt considerable, encara que malhauradament massa curta, en l'ambient mèdic barceloní de la meitat del segle XIX (5). A la mateixa revista també trobem dues aportacions del metge de l'Hospitalet de Llobregat, Josep Faura, sobre un intent - de suïcidi amb verdet i un assaig més extens de caire teòric.

3. El discurs de Nicolau Homs i Pascuets. Gairebé trenta anys més tard, i també en la sessió solemne d'inauguració de curs a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, l'any 1870, Nicolau Homs, que anys més tard seria catedràtic de Patologia Mèdica de la universitat de Barcelona, féu un discurs sobre el tema :

"El suicidio en sus relaciones con las doctrinas filosóficas y con la civilización".. Aquest escrit té un caire intensament proteccionista de la vida i molt contrari als criteris materialistes (6).

Dóna, com abans Nadal, dades concretes sobre els suicidis a Barcelona, en el periode 1865-1869. Aporta un total de 103 casos la qual cosa representa un terme mitja de 20,6 per any, comptant-hi unicament els que es registraren a l'Hospital de Santa Creu. Això representava, per a la població de la ciutat d'aleshores, una proporció de 15 suïcidis per 100.000 habitants, això vol dir un nivel gairebé superior a l'actual. Però cal aclarir que no esmentava la separació entre suïcidi consumat i intent de suïcidi: no diu si hi van inclosos o no. La distribució per sexes és d'un 67,9% els homes i el 32,0% les dones. Aquest treball té un interès informatiu elevat, donant-nos dades tant de caire local com d'altres països (7).

Pel que fa a la posició conceptual sobre l'origen del suïcidi no està pas d'acord en considerar les malalties mentals com a causa determinant de tots els suïcidis. Valora principalment els aspectes ideològics, i així ens diu textualmente":Las doctrinas filosóficas son de gran peso en la balanza de la patogenia del suicidio. Entre estas las que mas afinidad tienen con el panteismo antiguo y el materialismo moderno... son las que más contribuyen a su progresivo desarrollo" (8).

Encara hi ha un altre punt de vista que cal fer palès. En aquest treball Homs intenta buscar una terapèutica a aquesta plaga i la cerca intentant enfortir el sentiment religiós de la població. Diuen les conclusions: "...el suicidio disminuiría sensiblemente , hasta llegar a ser muy raro, estableciendo el régimen social bajo el criterio filosófico de la moral cristiana, fomentando la instrucción, pero regulada y en armonía con la educación, y poniendo en justo equilibrio la civilización moral con la material" (9).

Aquesta intenció terapèutica també la trobem en un escrit d'Ambrosi Tapia autor del qual referirem més endavant un treball important -publicat el 1881, i que titula "Contra el suicidio. Propaganda útil", en el qual defensa una posició semblant a la del Dr. Homs.

3. Les referències en els llibres de Medicina Legal. Els llibres de text de Medicina Legal són una de les fonts d'informació sobre aquest tema, perque el suïcidi representa sempre una questió mèdico legal. Estudiarem aquí quatre obres, dues de professors a la facultat de Barcelona (Ramón Ferrer Garcés i Ignasi Valentí Vivó) i dues de catalans que desenvoluparen la seva activitat fora d'aqui (Mateu Orfila a París i Pere Mata a Madrid).

a) El Llibre d'Orfila. Mateu Orfila, menorquí (1787-1853) estudiant al Col.legi de Cirurgia de Barcelona, professor a París, fou un dels iniciadors -potser l'iniciador més important- de la Toxicologia moderna. Es autor entre molts altres llibres, d'un text de Medicina Legal , que fou traduït una mica tard al castellà (10). Comentarem aquesta edició espanyola. Orfila té referències abundants i relativamente extenses als aspectes psiquiàtrics de la seva especialitat (11). El suïcidi l'estudia no pas massa extensament i defensa una doble posició: part dels suïcidis serien deguts a malaltia mental, però una altra part no. Té doncs una posició més aviat eclèctica, i en tot cas no absolutista: "Me parecen erróneas ambas opiniones, porque son muy exclusivas... El suicidio dictado por ilusiones mentales... es ciertamente un acto de locura... Pero el suicidio fundado en motivos reales... no es un acto de enajenación mental.." (12). Encara que una mica més avall es decanta en part cap a la visió psicopatològica del suïcidi: "Es, sin embargo, más que probable que haya entre los que se matan a sí mismos muchos más locos se lo que comunmente se cree".

b) L'obra de Pere Mata. Pere Mata i Fontanet (Reus 1811 - Madrid 1877) fou una de les grans personalitats de la medicina del seu temps a Espanya. Estudiant a Barcelona, polític molt actiu i d'avançada, marxa encara jove a Madrid, on fou el primer catedràtic de Medicina Legal (1843). Féu un llibre de text que tingué una gran resso i fou de gran valor. El text es va ampliant conforme passen les edicions, i per aquesta raó hem consultat la cinquena, la qual fou l'última en vida de l'autor (1875) (13).

Tracta del suïcidi en dos apartats diferents. D'una banda amb relativa rapidesa dintre el capítol de la malaltia mental. S'hi nota una influència molt intensa de la seva formació francesa i de les opinions d'Esquirol. Parla tant de la "monomanía suicida", com de la "lipemanía con tendencia al suicidio". Recordem que el terme de lipemania equival a l'actual de depressió. Hi trobem, en aquest capítol, poques referències de caràcter personal, cosa no freqüent en Mata, el qual tenia el costum de donar un caire personal als seus escrits (14).

Pero estudia el tema molt més extensament en un capítol que dedica expressament al tema del suïcidi, en més de seixanta pàgines (15). Alla ens dóna un estudi mèdico legal molt detallat. Entra poc en les causes i explica en canvi els fets i els problemes que es plantegen. Ens aporta les estadístiques referides a tot Espanya, que el miniteri de Gràcia i Justicia havia fet publiques relatives als anys 1859 a 1862. Hi ha un total de 892 suïcidis (16) - dels quals n'hi han quatre que corresponen a infants de nou anys (dos nens i dues nenes). En la distribució per sexes, per tot Espanya repetim, el suïcidi femení representa el 29,3 %. Les causes, en l'explicació oficial, corresponen a malaltia mental en un 32%, al capítol de les desconegudes gairebé en un altre terç i totes les altres (mals físics, miseria, problemes d'amor o de gelosia, problemes de familia, deutes, etc) en un altre terç (17) .

Les referencies als mecanismes utilitzats tenen interès per veure com varien les combinacions, pero no els grans mecanismes. Els analitzarem breument. En la visió total els mecanismes més frequents són els següents: El primer les asfíxies mecaniques (penjament) en un 24,8% (18). Segueix la submersio (16,9%); els emmetzinaments (14,3%) les armes de foc (13,1%); les armes blanques (11,2%) i la precipitació (10,2%).

Si estudiem la distribució per sexes les coses varien una mica. Pel que fa als homes, l'ordre és: 1. Penjament (26%); 2. Arma de foc (18%) 3. Submersió (14%); 4. Arma blanca (14%); 5. Precipitació (9%); 6. Enmetzinament (7%). Pel que fa a les dones l'ordre és: 1. Enmetzinament (32%) ; 2. submersió (22%) 3. Penjament (19%); 4. Precipitació (12%); 5. Arma blanca (4%); 6. Arma de foc que no arriva a 1'1% (19). Totes aquestes dades són importants des d'un punt de vista mèdic i social.

Mata ens aporta també dades de la seva experiència personal, tant a Madrid, on era catedràtic, com de la seva etapa catalana. El treball és doncs extens, amb una bona documentació, i d'un bon nivell.

Mata també tracta aquest tema en una altra obra seva, molt ambiciosa, el "Tratado de la razón humana", que divideix en tres volums, dedicant-los a l'estudi de les funcions mentals en estat de salut, de malaltia, i als que en diu estats intermedis. A cada un d'ells dedica un volum, fruit de les conferències que féu a l'Ateneu de Madrid... Allí tracta del suïcidi, no amb masa extensió, i de fet amb les mateixes idees que trobem en el text de Medicina Legal, sobretot en el capítol ja esmentat dintre de la patologia mental (20).

c) L'obra de Ramón Ferrer i Garcés. Ferrer i Garcés fou el catedràtic de Medicina legal de Barcelona, comtemporani rigorós de Pere Mata. Féu un text, molt més curt que el de Mata, i dedica una certa extensió al suïcidi. El nivell del text, més d'acord amb les proporciones molt més reduïdes de l'obra, és també més reduït. Però no deixa de tenir el seu interès (21).

En el problema que en teoria era més important aleshores, el de si el suïcidi era o no fruit de la malaltia mental, Ferrer accepta també un criteri eclèctic, valorant tant "el extravio de la razón" com "el tedio que tiene a las cosas del mundo" .Diu ben clarament: "¿Debe el suicidio considerarse siempre como el resultado de alguna alienación mental?" "... no poseemos datos suficientes para adoptarla (esta creencia)" "hay la persuación de que es el libre albedrío y no un trastorno mental quien lo determina" (22).

Des d'un punt de vista pràctic adopta una actitud plenament proteccionista: "la sociedad tiene derecho a reclamar contra semejante atentado, pues se le arrebata una cosa que le pertenece"... i considera el suïcidii com "una de las más funestas plagas de las modernas sociedades".

Ens dóna algunes dades sobre els mecanismes, moltes menys que els autors esmentats anteriorment, y valora els tòxics: "... desde que se han hecho más familiares algunos cuerpos venenosos... el suicidio por veneno no es tan raro, por lo menos entre nosotros, como lo era en otro tiempo". I esmenta entre els tóxics utilitzats, els àcids cianhídric, nítric i sulfúric, el sublimat i el fòsfor. Finalment s'estén, amb una certa amplitud, sobre els problemes del diagnòstic mèdico legal, no sempre fàcils de resoldre.

d) L'obra l'Ignasi Valenti i Vivó. Valentí succeí en la càtedra de Barcelona a Ferrer i Garcés, i fou professor durant gairebé quaranta anys. El tema del suicidi el tracta en un text d'estructura i redacció complicades, el "Tratado de Antropología médica y jurídica". (24) Valentí esmenta algunes dades curioses i idees amb una certa punxa. De fet està bastant al dia i no es limita a llegir el que s'escriu sino que hi fa la seva interpretació i aportació personal. Recorda encara el terme d'"autochiria" com a sinònim del de suïcidi. Els aspectes psicopatològics, que aleshores se'n deia "frenopàtics" els valora potser més que els autors anteriors. Parla de la "herencia vesánica suicida" que és un fet positiu (24), dels "enfermos cuyo mal sólo es cerebral" i que "probablemente se demostrará muy en breve que el suicidio es acto de enfermo siempre" (26)... Pero també ens il.lumina en un altre aspecte que ell no inventa: "el hombre y la mujer en sociedad se cansan de vivir... proceden a modo de victimas de menor resistencia dentro de una familia política" (27) o bé quan citant a Morselli, diu: "El suicidio es un efecto de la lucha por la existencia y de la selección humana, que se opera según la ley de los pueblos civiles" (28). Hi han doncs aspectes que cal tenir en compte, com també la particular posició del tema dintre de l'obra. Valentí tracta en un mateix capítol de l'avortament i del suïcidi que "son modos capitales de la degeneración de la raza" (29).

Des d'un altre punt de vista ens aporta les dades d'estadístiques espanyoles referides als anys 1881-1884, que havia dut al Congrés mèdic de Barcelona de 1888 (30). En els mecanismes, en total, predominen les armes de foc, els tòxics i la precipitació, estant en primer lloc les armes de foc en els homes i els emmetzinaments en les dones (31).

Cal dir també que quan detalla els tòxics utilitzats hi ha destacadament com a tòxic més important en aquells anys el fòsfor (52,5%) seguit de l'àcid clorhídric (37%). Els altres en conjunt representen només una dècima part (32).

4. Les idees de la frenologia sobre el suïcidi. La frenologia fou una doctrina, iniciada pel Dr. Gall a finals del segle XVIII, que suposava l'existència de diferents òrgans en el cervell, cadascun d'ells amb una funció específica. El seu gran introductor a Catalunya i Espanya fou Marià Cubí, que no fou metge, autor de molts escrits de tema frenològic (33).

Gall suposava l'existència de 27 òrgans cerebrals, que els autors que el seguiren anaren incrementant. Cubí n'arriba a descriure 47. De les relacions entre ells i del predomini dels uns sobre els altres se'n deriven les característiques de l'activitat de cada persona.

L'origen que és més important en relació amb el suicidi és el que està catalogat amb el número 9, la "conservativitat". Aquest òrgan no estava encara prou ben definit en el temps en que Cubí escrivia els seus llibres -i eren els temps finals de la frenologia com a doctrina que encara podia esperar tenir algun crèdit científic-. Diu que va ésser descobert per Vimont, frenòleg francès. Se'l defineix com l'òrgan de l'estimació per la vida i la por de morir. Es tendia a colocar-lo a la regió externa, baixa i mitja del cervell, això és cap a la regió mastoidea, en el seu equivalent craneal, per sota de la destructivitat -el Wurgsinn de Gall- que és l'òrgan de l'agressivitat.

Respecte al seu grau d'activitat, Cubí assenyala que quan aquest és petit "poco le importa existir o dejar de existir: la muerte, la aniquilación no producen en él impresión alguna" (34). De totes maneres aquesta no fou pas una de les funcions més ben estudiades pels frenòlegs ni sobre les que tenien les idees més ben establertes (35).

5. La revisió d'Ambrosi Tapia. Una revisió monogràfica relativament extensa la trobem en el text d'Ambrosio Tapia y Gil "Los suicidios en Cataluña y en general en toda España" que es va publicar a Barcelona l'any 1900, i en el qual es recollia la casuística espanyola dels anys 1896 i 1897. Es una anàlisi extensa, feta per un funcionari de la carrera judicial. El Llibret, de 232 pàgines, recull moltes dades d'interes, però amb un enfocament principalment judicial. Però hi han dades interessants pel que fa a Catalunya (36).

Les xifres **oficials** de suicidis en el territori del principat, pels anys 1896 i 1897 són de 17 i de 52 suicidis consumats respectivament . En els mateixos anys les xifres totals espanyoles són de 205 i 432. Les distribucions per sexes són interessants de valorar, i es veu la constant de que a Catalunya el suicidi femení és proporcionalment més elevat. A Catalunya és del 30,4% en el periode mentre que a la totalitat espanyola és del 19,1%. Aquestes dades coincideixem amb les de Nadal, mig segle abans, o amb les actuals.

L'estudi de les causes que van portar al suïcidi, valorades segons les dades que consten en els sumaris judicials -que no sempre són de gran fiabilitat- atribueixen només un 26,0% d'intents i de suicidis consumats a la malaltia mental (genèrica i sense especificar). Com a altres causes importants es tenen en compte la malaltia, els factors econòmics i els problemes familiars.

També té interès, malgrat que les dades són globals per a tot Espanya i no desglossades territorialment, l'estudi dels mecanismes que s'utilitzaren per l'acte autolític. A les dades totals hi ha un predomini de les armes de foc - (30,5%) seguint les asfixies mecàniques (penjament) amb un 20,8% l'enverinament (20,7%); l'arma blanca (10,6%) i a més distancia la precipitació, submersió i morts per tren.

En el detall per sexes, en els homes van al devant les armes de foc (40,%)

seguint el penjament i l'arma blanca . A les dones van al davant les intoxi= cacions (58,5%) seguint el penjament i la precipitació.

També dintre d'aquesta línia jurídica i estadística cal esmentar l'aportació de Constancio Bernaldo de Quirós i Pérez , deixeble de Giner de los Rios, autor de molts treballs de Criminologia, entre ells un treball sobre "El suicidio en España", inclós dintre del Llibre" Alrededor del delito y la pena" publicat el 1904. Recull dades a Espanya del 1883 al 1900. Es un text general, amb una visió global per a tot l'Estat. Les dades coincideixen en grans trets amb les de Tapia.

6. Altres dades. De manera no tan sistematitzada tenim encara algunes dades que cal esmentar.

a) El text d'Ignasi Ameller. A mitjan segle XIX els coneixements sobre les malalties mentals les rebien els estudiants de medicina a l'assignatura que equival ara a la Patologia Mèdica o la Medicina Interna. Així en un text dels que aleshores se'n deia "Afectos Internos" trobem algunes referències al suïcidi dintre del capítol de les "Vesanias o estravios del entendimiento", que estaven incloses dintre les "neuroses o enfermedades del sistema nervioso" (37).

Ameller dedica una certa extensió a la patologia psiquica i dintre de les "vesanias" divideix tres capítols: hipocondria, deliris i mania, i àquest el divideix en onze espècies, de les quals l'última és el "Aborrecimiento a la vida, taedium vitae". Diu d'ell "Su único y principal objeto es acabar con la propia existencia, buscando de continuo el maníaco los medios para conseguirlo, ya procurando desplomarse por algún derrumbadero o desde un sitio muy alto, ya aproximándose a un río o al mar con intento de precipitarse al agua, o bien ideando otros varios métodos violentos para llevar a cabo su objeto, por cuya razón deben estar vigilados de continuo, pues a poco que se les descuide efectuan su intento" (38). Entre les causes que poden dur al suicidi dóna valor primordial a un aspecte que molts autors han passat a un segon terme: "una de las principales causas predisponentes es la hereditaria".

c) Alguns escrits de revistes. Ja hem esmentat abans tres articles publicats a la revista "La Abeja Médica" . Els comentarem breument.

Francesc Castellví i Pallarés, metge de Tortosa, publica un article sobre suicidis al Butlletí de l'Institut Mèdic Valencià, i envia un text a La - Abeja Médica on polemitza amb el Dr. Nadal i Lacaba, en relació amb la obra - de Descuret 'La Medicina de las pasiones' (39).

En el número anterior de la mateixa revista, d'abril de 1846, hi havia una referencia a un escrit que el Dr. Josep M. Pascual, de Sallent, havia enviat al Dr. Nadal i Lacaba. De fet es la resposta de Nadal a un escrit de Pascual del juny de 1844. De fet és un escrit, curt, de caire teòric, comentant idees d'altres autors (40).

Un tercer autor és el metge de l'Hospitalet J. Faura, el qual publica dos treballs. Un primer titulat "Conato de suicidio" on descriu l'intent d'una noia de vint anys de matarse bevent una solució de verdet, aixo és un compost de coure (41). El mateix autor publica, poc més tard un treball, més extens, de caire molt més teòric, en el qual estudia la licitud o il.licitud del suïcidi tant des del punt de vista social com religiós. Defensa que no; comenta les causes que porten al suïcidi i valora més que cap la disminució de les creències religioses, i en tercer punt remarca la insuficiència de la legislació per a prevenir el suïcidi. Val la pena de reproduir l'últim punt : "Finalmente procurando el Gobierno cumplir con su santa misión de labrar la felicidad de sus gobernados" (42).

Més curt també cal esmentar un article al "Diario General de Ciencias Médicas", l'any 1833, en el qual s'aporten dades sobre la realitat del suïcidi en alguns països d'Europa. Dóna dades sobre 525 casos, i per ordre de frequencia els mecanismes mes utilitzats són el penjament (44%); les armes de foc (31%) la submersió , armes blanques, precipitació i enverinament (43).

-També a "La Antorcha", organ del frenòleg Marià Cubí, abans esmentat, trobem dues notes de tipus estadístic, la primera referida a Barcelona, on recull les dades que dóna en una conferència l'economista Laureà Figuerola, i en les quals es demostra l'increment constant dels suïcidis a Barcelona durant la primera meitat del segle XIX. Segons aquestes dades, hi hagueren 32 suicidis en les dues primeres dècades (1800-1819); 45 suïcidis en les dues seguents - (182-1839) i 79 suïcidis en els anys que van de 1840 a 1847. El terme mitjà - fou de 1,6 a l'any en les dues primeres dècades; de 2,2 a l'any en les dues se -- güents i de 9,8 a l'any a l'últim període esmentat (44). Una segona nota aporta dades britàniques de 1838 a 1848 (45).

d) Les idees preventives de Pi i Molist. Emili Pi i Molist (1824-1892) fou un dels grans psiquiatres catalans del segle XIX. fou l'impulsor del manicomi de Sant Andreu, que depenia de l'Hospital de santa Creu, i el dirigí. Quan féu la memoria per a la seva construcció, l'any 1860 assenyala la necesitat que hi - hagi una secció que anomena de "Vigilancia continuada" destinada a un cert tipus de malalts : "Sección de impudicos, suicidas y homicidas o de vigilancia continuada". Cal protegir aquests malalts: "Necesidad de no perderlos jamás - de vista para desviarlos del nuevo infortunio a que los arrastra su aberración mental" i també perque "cubra la responsabilidad moral del gobierno del manicomio" (46).

Pi introdueix aquestes idees aquí, seguint a Parchappe, que era Director de l'asil de Saint-Yon (47).

e) Altres aportacions . Volem encara esmentar breument algunes aportacions. Són les dades que sobre el suïcidi a les illes Balears aporta l'arxiduc Lluís Salvador d'Habsburgo Lorena, autor d'un estudi monumental sobre les Balears. Ens dóna dades, parcials de fet, entre 1860 i 1869 (48).

Pere Monlau, català a Madrid, professor d'Higiene, hi dedica alguns paràgrafs del seu text d'Higiene. En té una visió negativa. El valora com una alteració de l'instint de conservació o de l'amor a la vida (49), amb un cert regúst o influència frenològica.

Finalment volem esmentar Giné i Partagas, un altre dels grans psiquiatres catalans de l'època, l'iniciador de l'ensenyament continuat de la frenopatologia, autor del primer text aquí, i que reuní també el primer congrés, el 1883. Publica uns "Aforismos frenopáticos" a la Revista Frenopatica Barcelonesa (50) que foren recollits després en l'edició de les "Obras escogidas" . Copiarem l'aforisme 280, de caràcter clínic i pronòstic. :"Las inclinaciones al suicidio contribuyen siempre a agravar el pronóstico; estas son empero más graves si aparecen como tendencias destructoras aisladas; si el suicidio se asocia a la tristeza melancolica de esperanzas de curación, y aún es menos grave cuando acompaña a la manía; pero es de mal aguero si se presenta bajo un aspecto - sonambuliforme" (51).

Mencionem finalment entre altres dades sobre el suicidi a Catalunya en el segle XIX, recollides per Parellada, un article de F. Carbonell i Solés (52), el 1898, i una nota històrica del menorquí Josep Miquel Guardia, publicada dintre del llibre , extens, "La medicine à travers les siècles" (53).

NOTES

1) Una revisió, més curta sobre aquest tema l'hem feta en la nostra ponència a les III Jorn. Mediterrànies de Medicina Legal i Social (Tunis, Djerba) 1978 "El suicidio consumado en España".

2) Parellada, Dídac: "L'obra psiquiàtrica catalana impresa a l'entresegle - 1875-1930" Barcelona (Ed. Glosa) 1980.

3) "Suicidios . Oración inaugural que en la apertura pública de las sesiones, celebrada por la Academia de Medicina y Cirugía de esta ciudad a los 2 de enero de 1841, leyó el Dr. D. Rafael Nadal y Lacaba". Barcelona (Imp. A. Brusi) 1844.

4) Nadal, loc. cit. p. 4

5) Sobre la revista "La Abeja Médica" v. Calbet Camarasa J.M.: "Prensa Médica en Cataluña" Barcelona (tesis) 1967, p. 255. Va publicar-se durant set anys de 1840 a 1853.

6) "El suicidio en sus relaciones con las doctrinas filosóficas y con la legislación . Discurso inaugural que en la sesión pública anual, celebrada por la Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona en 6 de enero de 1870 leyó D. Nicolás Homs Pascuets". Barcelona (J. Jepús) 1870. Es un treball extens de 73 pàgines.

7) Homs, loc. cit. pp. 37-38.

8) Ibid. p. 44

9) Ibid. p. 44

10) Orfila, M: "Tratado de Medicina Legal" (trad. española Dr. E. Ataide)Madrid (Imp. J.M. Alonso) 1847, 4 t.

11) Corbella, J.: "La psiquiatria en la obra de Orfila". Bol. Inst.Med. Psicol. 1966 n°110, 11-17.

12) Orfila , loc. cit. t I p. 378.

13) Mata, P.: "Tratado de Medicina y Cirugía Legal" Madrid (C. Bailly-Balliere) 1875, 5°ed. 4 t.

14) Mata, P. Loc. cit. tII, pp. 356-360

15) Ibid. t III pp. 481-549

16) Ibid. t. III pp. 489.

17) Ibid. t. III p. 495.

18) Ibid. t. III, p. 499.

19) Cal remarcar que Mata inclou les causes de tipus tòxic en dos epígrafs: "veneno" i "por el tufo del carbón" que són molt pocs (el 4% del total d'intoxicacions).

20) Mata, P: "Tratado de la razón humana en estado de enfermedad" Madrid (C. Bailly Balliere(1878) (2a ed.) (publicada un any després de la mort de - l'autor. Correspon a lliçons donades a l'Ateneu de Madrid l'any 1858) v. pgs. 272, 310 i 442-447.

21) Ferrer Garcés, Ramon: "Tratado de Medicina Legal" Barcelona (P. Riera) 1847 v. pp. 338-350. Hi ha una segona edició gairebé sense modificacions del - 1868.

22) Ferrer Garcés loc. cit. p. 339.

23) Ibid. p. 339.

24) Valentí Vivó, Ignacio : "Tratado de Antropologia Médica y jurídica" Barcelona (J. Jepús) 1889-1894 Són dos vols. pero amb numeració seguida v. pp. 544-553 i 623-627.

25) Valentí loc. cit. p. 544 .

26) Ibid. p. 545.

27) Ibid. p. 544

28) Ibid. p. 548

29) Ibid. p. 550

30) Ibid. pp. 551 i segs. Aquí cal dir que no sempre les dades numèriques que s'aporten en el llibre ens quadren i que fins i tot hi han discordàncies d'una certa entitat.

31) Ibid. p. 551.

32) Ibid. p. 553

33) Sobre el desenvolupament de la frenologia a Catalunya v. Domenech, E: "La frenología. Análisis historico de una doctrina psicológica organicista" Barcelona (sem. p. Mata ed) 1977. L'analisi de les diferents facultats es troba a pp. 193-206.

34) Cubí, M: "Sistema completo de frenología". Barcelona 1846, (3a ed.) 2 t. v. pp. 202-205.

35) Pers y Ramona, " "Manual de Frenología al alcance de todos". Barcelona 1849. v. pp. 332-333. Diu textualment: "...al suicidio; pero lo que lo ocasiona es el exagerado desarrollo del órgano de la destructividad y el escaso desarrollo del órgano de la conservatividad..."

36) Tapia, Ambrosio: "Los suicidios en Cataluña y en general en toda España" Barcelona (Tipogr. L . Tasso 1900).

37) Ameller y Ros- Ignacio: "Elementos de los afectos internos" Barcelona (P. Riera) 1844, 2 t. v.t. II,pp. 143-145.

38) Ameller, loc. cit. p. 144.

39) v. "La Abeja Médica" 1846, I, pp 142-144. Castellví havia publicat també un escrit sobre el suïcidi al Boletín del Instituto Médico Valenciano, n°6, de 30 de novembre de 1845.

40) La Abeja Médica 1846, I,p. 112.

41) J.F.: "Toxicologia, Conato de suicidio", La Abeja Médica 1849, 3, 112-115.

42) Faura, J.: "Medicina Legal. Suicidios" La Abeja Medica 1849 , 3, 185-194.

43) Diario General de Ciencias Médicas. Barcelona (A. Berges) 1833, t.X. pp. 253-255.

44) La Antorcha I, 1848-1849 p. 168.

45) La Antorcha I, 1848-1849 p. 312.

46) Pi i Molist, Emilio: "Proyecto médico razonado para la construcción del Manicomio de Santa Cruz de Barcelona" Barcelona (imp. T. Gorchs) 1860. v. pp. 123 i 160.

47) Parchappe: "Des principes à suivre dans la fondation et la construction des asiles d'alienés", Paris 1853, v.pp. 91-92 i 109. cit. per Pi Molist. loc. cit.

48) L'arxiduc Lluís Salvador, d'Habsburg-Lorena (1847-1815) Fou un personatge erudit i curiós, autor d'estudis extensos sobre les Balears: "Die Balearen in Wort and Bild geschildert" en volums publicats entre 1869 i 1891 ... Aquestes dades són recollides per G. Martí Amengual a la seva tesi "Análisis del suicidio consumado en las islas Baleares" Barcelona 1977. pp. 21-23.

49) Monlau, P.F.: "Elementos de Higiene Privada" Madrid (Lib. M. Fomento) 1870 4a ed. pp. 390-393.

50) v. Corbella, J.: Domenech, E.: "La revista Frenopática Barcelonesa y el manicomio de Nueva Belén" Bol. Inst. Med. Psicol. 1965, 6, n°64 pp. 9-16.

51) Giné y Partagás,J: "Obras escogidas" Barcelona (Tip. La Académia) 1903. La "Aforística frenopática" (1885-87) es recollida a les pag. 255-296. v.p. 281-282.

52) v. Parellada, loc. cit. nota 2. p. 47. El treball de Carbonell i Solés "Reflexiones sobre el suicidio" es publicà a "El sentido católico de las Ciencias Médicas" 1898, pp. 260-67 i 289-298.

53) Citat per Parellada, loc. cit. p. 85.

DUES NOTES SOBRE APLICACIONS TERAPEUTIQUES DE LA MUSICA A LES MEMORIES DE LA REIAL ACADEMIA MEDICO PRACTICA DE BARCELONA (1798)

Dra. Edelmira Domenech

Departament de Psicologia
Universitat Autònoma de Barcelona

La Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona va començar les seves tasques l'any 1770, amb el nom, aleshores, d'Acadèmia Mèdico Práctica. Feia reunions científiques amb una certa assiduïtat, i en elles es presentaren nombroses comunicacions. Algunes foren reunides en un primer volum, publicat l'any 1798 - això vol dir: recollint comunicacions o memòries d'un període de gairebé trenta anys- . En aquest volum hi ha 29 memòries, dues de las quals tracten de la utilització de les possibilitats de la música com a tècnica de tractament de certes malalties (1). En aquest treball donarem una referència de cadascuna - d'elles, remarcant l'interes que poden tenir com a precedent poc conegut d'una tècnica de tractament que ara en part es vol revaloritzar. També comentarem - una aportació que hi es connexa, per l'epoca i pel tema, de la Reial Societat de Medicina i altres Ciències de Sevilla.

1. Els antecedents de la musicoteràpia. La utilització de la música amb una intenció terapéutica era coneguda des de feia molts segles. En un principi potser va tenir una certa relació amb formes de terapèutica acústica. Com ha esmentat Gil, des de temps antics es feien servir els mitjans acústics, en forma de soroll, o de crit, més que no pas amb una melodia, per tal de fer fugir els mals esperits (2). Era una forma de lluita terapèutica. Hi ha dades, malhauradament incompletes, d'aquestes pràctiques en alguns textos grecs clàssics. Així Alexandre d'Afrodisia, i Llucià, ens expliquen que les vibracions d'elements metal.lics com és el cas del ferro o del bronze, feien fugir els mals - esperits. Es més conegut l'episodi de Saül rei del hebreus, el qual allunyava aquests esperits malignes manant a David que toqués l'arpa. S'ha suposat - que tenien un efecte psicoteràpic en les crisis de depressió que patia el rei Saül. Gil també ens aporta dades extenses sobre aquests fets a la Grècia: Es més, fins i tot havien arribat a establir una especie de farmacopea mitjançant de la música (exartysis), de les combinacions dels diferents sons (synarmoga) i tocant una lira (epapha)".

Les explicacions que es donaven per a comprendre aquestes accions tenien una certa congruència. L'aire o el vent rebien el nom de "pneuma" mentre que - els nervis, o els tendons, rebien el de "neura". Hom suposava que les vibracions del "pneuma" de la flauta es corresponien amb vibracions, paral.leles del "pneuma" de l'home, i que les vibracions de les cordes o "neura" de les lires, també es corresponien amb vibracions paral.leles del "neura" de l'home. Hi havia doncs unes bases teòriques que donaven suport a una explicació que permetia entendre uns mecanismes d'acció. Això permetia acceptar la idea d'una terapèutica per la música. Aquesta mena de terapèutica no tingué una - gran extensió, pero de totes maneres hi han suficients dades per creure que va tenir una relativa vigència.

Es conegut el cas del metge Asclepiades del qual es diu que per mitjà de la música va aconseguir de guarir un boig. Schipperges esmenta una guarició feta per Xenòcrates, i, l'interès que demostrava sant Isidor, el recopilador de les Etimologies, per les relacions entre medicina i música (3). També és coneguda l'aportació teòrica de l'escola de Pitàgoras i les aplicacions que en feu Jamblic a la medicina. Les referències a la utilització de la música per a modificar l'estat d'ànim són relativament abundoses.

Amb una finalitat terapèutica Teofrast la va recomanar en los mossegades d'algunes serps -com ho havia fet Xenòcrates, ja esmentat, en els animals portadors de ràbia- i Baglivi a les picades de les taràntules i escorpins (4). També es recomanava tractar per mitjà de la música altres malalties, com la corea o mal de sant Victo, i fins i tot es donava el nom de tarantisme -perque es creia que era deguda a una picada d'aquest aràcnid- a una forma de moviments que podien semblar una dança. Precisamente per això, es va creure que la música, que invitava a la dança, podia ajudar a la seva guarició.

2. La memòria de Domenech Amaya. La primera aportació que hem trobat en el volum d'actes de l'Acadèmia de 1798 es refereix a "Observación de un picado por la tarántula" i es va llegir a les Juntes de la institució del mes de maig de 1792. El seu autor fou Pere Francesc Domenech Amaya, que fou metge titular de la vila de Santa Marta, i després de El Almendral, a Extremadura. Es una comunicació llarga, de quaranta pàgines en el text (5).

Es tracta del cas d'un pastor el qual va ésser picat per una taràntula una nit del mes de juliol de 1790. L'explicació clínica del cas és força interessant, bastant concreta, i denota una bona capacitat d'observació. La clínica estava dominada, al començament per un dolor fort, que s'irradiava a diferents parts de l'organisme, dificultat de caminar, que podia arribar a una paràlisi, i alteracions vegetatives ben expressives; sensació de mareig, ganes de vomitar, suor, vertígen, impressió d'alteració important de l'estat general, una certa cianosi, sensació d'opressió toràcica i abdominal i fins i tot de mort inminent. També els qui volten al malalt es donen compte d'aquesta situació, i el dramatisme és intens.

Com que no hi havia altres possibilitats terapèutiques i el malalt semblava estar greu, va haver de recórrer a l'únic remei que tenia a mà, la música de violí, tocat per l'organista de l'església. Durant més de mitja hora la música no li feia cap efecte, fins que l'organista va tocar la "guaracha" amb el seu instrument. El seu efecte fou gairebé instantani. Ens diu Domenech : "cuando el primer golpe de ella (hallándose el paciente en la forma referida, hecho un ovillo, puesto boca abajo y causando lástima a todos con sus ayes) se volvió con furiosa violencia y dando una media vuelta quedó sentado y encarado".. de seguida un dels qui ho contemplaven es va posar a ballar, i el malalt també s'hi va posar: "lo que visto por el paciente, sin poderse contener más, executó lo mismo, y el que antes no podia estar de pié ni dar un paso, principió a bailar tan acordado y con tanta perfección, palmoteando las manos al compás de los golpes de los pies ..."

Quan es va perdre el compàs el malalt va fer una altra crisi: "al momento dió en tierra el enfermo, quedándose como asfíctico y volviéndose de nuevo a presentar los síntomas antecedentes de suspiros, quejas, ahogos, contracciones, frialdad universal con demasiada sensibilidad al frío y al calor y el dolor de las plantas de los pies; siendo así que durante el baile estaban todos estos síntomas como ligados y suspensos".

Vist el cas van tornar a tocar la música i "volvieron a pacificarse los síntomas", i així diverses vegades, quan parava la música el malalt es posava pitjor. Aquesta situació va durar tres dies, passats els quals el malalt es va posar bo del tot "a excepción de hallarse bastante cansado", com observa atina-

dament l'autor i creiem que no podia ésser menys després de tres dies tan agitats.

Aquesta es la descripció clínica del Dr. Domenech Amaya. Després seguei xen comentaris i reflexions sobre el cas. El primer punt perque el músic havia tocat una "guaracha" i no una tarantel.la . La raó era prou clara i suficient: l'organista no coneixia aquesta música. L'autor també esmenta l'experiència - de molts autors antics, fins al text de Baglivi (6), ben conegut o fins i tot els escrits dels pares Feijóo y Rodríguez.

3. L'aportació de Juan Pereira a Sevilla. Aquest autor va presentar a la "Real Sociedad de Medicina y demás ciencias de Sevilla" l'any 1772, una "Disertación médica...Del Tarantismo: prodigiosos efectos del veneno de la tarántula y maravillosa utilidad de la música para curarlo". Aquesta observació fou feta l'any 1767 i es tracta del cas d'un pagès de trenta anys que, com en el cas de Domenech, va ésser picat per l'aràcnid una nit d'estiu, el mes de juliol. La clínica fou semblant en els dos casos: "Se halló sorprendido y embargado por la dolorosa y universal rigidez que le imposibilitaba moverse. Cayó en tierra convulso, cubierto de sudor frío, fatigas y congojas... acudieron los compañeros llenos de espanto y compasión, hicieron los mayores esfuerzos para levantarlo y que anduviese, pero todo en vano".

També, com en el cas anterior, al començament la música no li feia res, va tardar una estona a demostrar la seva utilitat: "Empezaron pues a tocar varias sonatas y al punto comenzaron a calmar todos de un golpe; en tal conformidad que a poco de empezar un minué conocido con el nombre de "La máscara de Cádiz" llegó a decir que estaba perfectamente bueno". Quan es va parar la música les crisis van començar altre cop, això diverses vegades. Es va curar del tot al tercer dia (7).

Les explicacions que ens dóna Doménech Amaya sobre els possibles mecanismes d'acció del tractament per mitjà de la música val la pena de tenir-les presents; Creia que la musica actuava com un sedant, estabilitzant l'ànim i l'humor. Diu Domenech : "Ciertamente que la música merece el principal papel entre los hipnóticos, porque la suave modulación de sus voces, induciendo tranquilidad o excitando los espíritus entorpecidos, al paso que distrae la mente de algunas ideas tenaces y melancólicas, ahuyenta los cuidados... y toma el cuerpo su descanso necesario del sueño " (8).

4. Una segona observació de Domenech Amaya. Poc temps més tard el mateix Domenech Amaya aporta un segón cas de tarantisme. Es tractava d'un noi de 18 anys , picat també a la nit i en el mes de juliol. Les manifestacions clíniques són semblants a les dels altres casos. i a més hi ha alguns del signes que s'havien considerat com a típics del tarantisme, com eren les manifestacions d'alegria amb el color vermell, de tristesa amb el negre i de erecció continuada (priapisme). També va utilitzar la música, amb resultats terapèutics positius: "Dispuse tocaran la guaracha, por ignorar la tarantela, que oida por el paciente principió a respirar y alegrarse, suspendiéndose de golpe todos los síntomas y prorrumpiendo en las voces de que ya se hallaba bien, que nada le dolía y le daban impulsos de bailar".

I com en els malalts abans esmentats, quan els intruments ja desafinaven el malalt estava ben cansat, tornaven els simptomes, pero aviat "se repitió la música aflojaron los síntomas, volvió a alentarse el paciente" (9) També en aquest cas la musica va haber de durar tres dies "de modo que en los - tres dias naturales que duró la música, contados desde la hora de la picada, no cesaron de sonar los instrumentos sino en algunos ratos, que varios suje-

tos, de incrédulos o curiosos, los mandaban suspender para ver de repetir la escena en el pobre paciente, que se pacificaba tan luego como volvian a sonar".

5. L'escrit de Josep i Antoni Pascual. També relacionat amb aquesta questió dels efectes beneficiosos de la música per el tractament d'alguns malalts, hi ha un escrit del metges Josep Pascual i Antoni Pascual, de l'hospital de Vic, que demanen que es posi un orgue en aquella institució. El text és curt i en els seus primers paràgrafs hi ha un interès mèdic-social important, perque ens explica molt clarament la situacio ben desgraciada de molts d'aquells malalts Aixi quan diuem:

"... que entre las enfermedades de aquellos pobres que merecen mas atención se les ha llevado muchas veces la principal, el descontento, tristeza i temor en que están sumergidos los animos de muchos enfermos" . També estan tristos i sols: "La ausencia por otra parte de sus parientes y amigos de su país; el deseo de la patria o casa, que mata a tantos; el creerse aborrecidos y desechados de todos; tantos enfermos que los circuyen; La muerte de los vecinos que los aflige y trastorna ; Los ayes de todas las salas que vienen en repetidos ecos a resonar y multiplicarse en el ánimo de cada uno, todo los tiene continuamente en la más funesta tristeza" (10).

Els autors intueixen com la música pot tenir un efecte beneficiós, que pot ser el "lenitivo o bálsamo suave que modere su dolor". Creuen que la música pot millorat l'estat d'ànim: "No es necesario probar que la música tiene un influjo

Directo en la curación de muchos males en que el ánimo padece y está enfermo, sea por enfermedad del cuerpo o sin ella, y así que la manía, melancolía , frensí, delirio, hipocondria, tarantismo, pasiones de ánimo, de ira, tristezas etc. se han visto curar por este solo medio, cuando se habian resistido a los más bien concertados de la medicina, Las enfermedades de nervios en especial".

A més d'aquests arguments que són de caire mèdic, n'hi han d'altres de tipus religiós i fins i tot econòmics: "un medio tan fácil, útil, y que ahorrará gastos de estados o detenciones y medicinas de muchos enfermos". De otro lado se aportan también argumentos de caracter higiénico :"sirve también de mucho para todos el continuo movimiento y fuerte impulso del aire que disparan los fuelles del órgano con que se renueva y limpia la atmósfera, de los sanos y enfermos del hospital" (11).

6. Comentari: Hem vist en aquestes memòries del segle XVIII que la utilització de la música, amb caracter terapèutic, era un fet conegut però relativament limitat. De manera pràctica hi havia tres camps principals en que estava aconsellada. El primer era la lluita comtra els mals esperits, que era molt més pròpia d'etapes més remotes de la medicina, fins i tot amb una articulació musical pobre. Una segona indicació fou la utilització de la música en el tractament de lesions d'origen extern, principalmente picades d'animals, fossin serps o aranyes. Precisament per aquesta indicació hem comentat aquestes memories de l'Academia de Barcelona, i la de Peira de Sevilla. Una tercera indicació era el tractament d'algunes afeccions de l'esperit, de fet la patologia mental. En aquest context hem esmentat la nota, poc coneguda, dels metges Pascual, de Vic. A les ultimes pàgines del llibre de Memòries de L'Acadèmia de Barcelona, del 1798 repetim, hi ha un anex amb les partitures d'algunes tarantel.les.

RESUM

Es comenten dues memòries de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, dels anys 1792 y 1796, publicades el 1798, sobre la utilització de la música amb finalitat terapèutica. A la primera hi ha dues observacions del Dr. Pere Francesc Domenech Amaya, de malalts picats per taràntules, amb una descripció clínica força correcta i una guarició en el termini de tres dies, per mitjà de la música. També es comenta la comunicació de Juan Pereira a la Societat de Medicina de Sevilla, feta el 1767 i publicada el 1772 sobre aquest tema. En una altra memoria els Drs. Josep i Antoni Pascual de Vic, demanen que s'instal.li un orgue a l'hospital de Vic per tal d'alleujar l'estat de tristesa i desesperança del malalts allí ingressats.

NOTES

1) Memorias de la Real Academia Médico Practica de la ciudad de Barcelona" t.I. Madrid (Imprenta Real) 1798.

2) Gil, Luis: "La medicina en el periodo pretécnico de la cultura griega" a Laín Entralgo, P (dir.) "Historia Universal de la Medicina" Barcelona (Salvat) 1972, t.I. p.p. 282-285.

3) Schipperges, Heinrich: "La medicina en la Edad Media" A Laín loc. cit. (HUM) III, 206-207.

4) Domenech Amaya, Pedro Francisco : "Observación de un picado por la tarántula" A Memorias... loc. cit. 132-172 v.pp. 144-146.

5) Aquest treball, extens, consta de 33 capitols, més una breu "Carta del autor sobre el mismo asunto" v. pp. cit. pp. 132-172.

6) v. Jimenez Girona, José : "La medicina de Baglivi" Madrid (CSIC) 1955 v. pp. 160 i 170 i nota 985. El text de Baglivi és: Dissertatio de anatome, morsu et effectibus tarantula" a "Opera Omnia" Venecia 1738 4°ed. pp. 389-416.

7) Pereira, Juan: a "Memorias académicas de la real Sociedad de Medicina y demás ciencias de Sevilla" t. II, 1772, pp. 186 -216.

8) Domenech Amaya, loc. cit., p. 161.

9) "Memorial sobre la colocación de un órgano en una de las salas del Hospital de Vic" a Memorias... loc. cit. 173-178.

10) Pascual, loc. cit. p.173

11) Ibid. p. 177.

UNA POLEMICA SOBRE LES ATRIBUCIONS DELS METGES I CIRURGIANS EN EL TRACTAMENT DE LA RABIA A CATALUNYA DURANT EL SEGLE XVIII.

Autors: Iris Figuerola i Pujol
Joan Esteva de Sagrera

Càtedra d'Història de la Farmàcia i Legislació Farmacèutica . Facultad de Farmàcia. Universitat de Barcelona.

RESUM

A finals, de 1797 i començat el 1798, es produeix a l'Hospital General de Barcelona una polèmica sobre el tractament de les persones mossegades per animals rabiosos. Francesc Junoi, Cirurgià Major de dit hospital, reclama per als cirurgians, de manera exclusiva, el tractament de dits malalts, el que produeixs la rèplica de Vicenç Simón i Fabregat, en nom de l'Administració de l'Hospital, i l'informe dels Metges de Sanitat, obviament oposat a la pretensió de Francesc Junoi. La polèmica reflecteix les tensions existents entre metges y cirurgians a l'època en que aquests últims conseguiren el reconeixement legal i científic de la seva tasca, mercès a la labor dels Reials Col.legis de Cirurgia creats durant el segle XVIII. La documentació procedeix íntegrament de l'AHMB. (Sanitat, Ordres i Oficis, Volum 21) (1).

. . . . . .

El 31 de Desembre de 1797, Francesc Junoi, Cirurgià Major de l'Hospital General de Barcelona exposa per escrit la seva queixa (2) pel fet que Joan Bautista i Balguso, noiet d'uns set anys d'edat, hagi estat lliurat a cura de la medicina i no a la cirurgia.

> "... creo ser de mi obligación el reclamar al enfermo mordido, toda vez que el Facultativo que lo vió dispuso que pasase a la Sala de mi cargo, siendo este proceder tanto más arreglado cuanto es el mal de que se trata puramente topico, imposible de curarse desentendiendose del lugar mordido, y es sobre la parte misma mordida, donde se debe principalmente obrar: Han sido no pocos los mordidos por animales de rabia que he curado con solos los remedios aplicados a la parte, y en el día sabe la Cirugía juntamente con los tópicos administrar los remedios internos que parezcan mas acomodados en cuia consequencia espero se servira V.S. disponer que el chico mordido sea transferido a una de las salas de Cirugía".

Pocs dies després, el 9 de gener de 1798, quatre administadors de l'hospital General informen (3) a la Junta de Sanitat de l'ingrés del citat noiet tot i exposant que se li aplicaren els remeis prescrits pel metge que l'atengué, comunicant al mateix temps que el cirurgià Francesc Junoi no sols reclama el tractament del malalt per la cirurgia, sino que dona a entendre que tot individu mossegat per animal, sigui o no rabiós, i inclús tot malalt que pateixi una malatia mixta (4) ha d'ésser tractat pels cirurgians i no pels metges.

La resposta de l'Adminitració de l'Hospital a Francesc Junoi es produeix l'1 de gener de 1798 i la realitza Vicenç Simó i Fabregat (5), tot i exposant

que les mesures preses s'han ajustat a les normes comunicades per l'Ajuntament reunit en Junta de Sanitat, el que havía decidit que el noiet fos visitat simultaniament per Joseph Sala, metge que en dit moment ocupava de forma interina el lloc de Benet Pujol i per Francesc Colom, també metge, " A fin de que consultando los dos Facultativos sobre el estado, y los progresos de la indicada dolencia, se procediese de común acuerdo a la dirección de los remedios que se considerasen oportunos; lo que no es contra la practica que tiene todo Hospital, si mui conforme a ella y a la que se sigue el de esta Ciudad en los casos de declararse un tísico en el grado de entrarle en la sala llamada de San Lucas, lo que executa con consulta de los tres Medicos de fuera casa, por razón de ser la tisis enfermedad contagiosa, como lo es tambien la rabia".

De la resta de l'informe es dedueix que Joseph Sala es negà a visitar al malalt conjuntament amb el seu col.lega Colom, desobeint a l'Administració de l'Hospital i que per tal d'eludir les seves responsabilitats ordenà que el dit noiet passés a la sala de Cirurgia. Vicens Simó i Fabregat argumenta que això no vol dir que el cas pertanyi en exclusiva a la Cirurgia, ni que el malalt li sigui arrebassat a Francesc Junoi per tal de guarir-lo segons les normes de la Medicina, car l'origen del problema està en la conducta improceden de Joseph Sala, que envià el malalt a la sala de Cirurgia quan no calia fer-ho, doncs la malaltia del noi havía estat qualificada, el mateix dia, com pertanyent principalment a la Medicina, per necessitar de remeis interns i ésser tant sols accessòria a la Cirurgia, la intervenció de la qual queda reduida al guariment local de la ferida.

El 2 de gener respon Francesc Junoi, dirigint-se a l'Administració General de l'Hospital (6) en els termes següents:

> "El unico motivo que tuve para reclamar al chico mordido, en la mañana del dia 31 (con entera ignorancia informado el Practicante Maior de haverse dispuesto en la visita del 30 el que pasase el chico a la vera de mi cargo, y el haverse dispuesto otra cosa por V.S., entre como debía en sospecha de que V.S. no tenia á bien fiar el mordido á mi cargo, cuia desconfianza no podia menos de inducirme á la reclama ó a solicitar el que se verificase ser el enfermo del resorte de la Cirugía; pues que en el caso concreto nada tiene que obrar la Medicina".

Francesc Junoi aprofita per a recordar que en ocasió anterior es negà a que uns mossegats per animal rabios fossin tractats amb les uncions propies de la medicina interna, guarint-les amb mesures purament topiques; que els malalts que es negaren a ingressar a l'Hospital i van preferir romandre a casa seva foren medicats amb les uncions, sense resultat positiu; i que també llavors l'Administrador Genral de l' Hospital, Joan de Ponsich, s'inquieta, doncs pensava que es criticaría que ell, éssent membre de la Junta de Sanitat, permetés que no s'apliquessin les uncions als internats dins l'hospital i que, per contra, fossin tracts amb elles aquells que restaren a casa seva; Joan de Ponsich es lamentava perque creia que se l'acusaria d'obrar d'aquesta manera, per tal d'estalviar les despeses de la medicació, en opinió de Junoi, pero, fou el seu tractament topic el que dona resultat.

Després l'exposar-ho, el Cirurgià Major aprofità per a sol.licitar: "que todo mordido por perro que se sospeche o no rabioso, y que todo enfermo que padezca la enfermedad mixta, sea colocado en las Salas de Cirugía, para que sea tratado por los cirujanos, todo con arreglo a las Reales ordenanzas, y a dos posteriores ordenes de Su Real Magestad, cuias soberanas disposiciones no pueden eludirse en honor de la Cirugía".

La resposta donada pels Metges de Sanitat (7), després d'ésser consultats sobre el problema plantejat, es molt extensa i configura una Instrucció per a

la Junta de Sanitat i la Reial Audiencia, a la que s'indica com han d'ésser tractats els individus mossegats per gossos rabiosos. La instrucció consta de 20 articles i les seves paraules inicials mostren un rebuig complert de les idees expresades pel cirurgià Junoi:

> " Aunque podiamos desde luego haverle manifestado a V.S. la ninguna solidez de muchos de los fundamentos, en que se confianzan los Cirujanos su nueva e inaudita pretensión de querer tratar exclusivamente los mordidos por animal rabioso, y demas enfermedades mixtas, sin embargo como para ello se abroquelan con dos posteriores ordenes del Soberano, que lexos de haverse publicado, el Real Colegio de Cirugía procura ocultarselas..."

Diferencien entre el mal local, topic, reservat als cirurgians desde que la Medicina se separa de la Cirurgia, i l'afecció interna, més important i delicada, que no pot ésser guarida amb medicacions tòpiques i precisa l'administració de remeis interns, tasca reservada als metges, pel qual finalitzen despectivament" que hace sospechar que el Cirujano que afirmó ser imposible el curarse un mordido por perro rabioso desatendiendose del lugar mordido, no se havía procurado en este particular toda la instrucción que era necesaria para proferir aquel aserto con el magisterio que ostenta".

Jutgen poc prudent limitar la medicació, reduint-la a les formes tòpiques, com proposa Francesc Junoi, i prefereixen combinar la cura total amb la interna; insinuen, per altre banda, que, en cas de produir-se una exclusivitat en el tractament, hauria de concedir-se als metges i no als cirurgians ; doncs la cirurgia sols serveix per a preservar de la ràbia, i no es eficaç en el tractament de la malaltia un cop declarada.

A continuació, els Metges de Sanitat realitzen una curiosa i tal vegada malintencionada oferta: que els defensors de la preeminència de la cirurgia-se sotmetin a l'experiment d'adquirir la rabia, "por medio de una leve herida en alguna parte de su cuerpo alguna porcion de saliva de animal en rabia, cuidando que la herida no dé sangre, o que la dé en menor cantidad posible"; que a continuación s'oblidi la ferida fins que els símptomes indiquin que el verí rabiós s'ha apoderat de l'organisme; i, finalment que la terapèutica es limiti a l'ús de la Cirurgia, mitjançant el tractament de la ferida. Si la cura local dona el resultat pretès pels cirurgians, els Metges de Sanitat es rendiran a l'evidència.

> "Con estos experimentos el Cirujano que en si mismo lo ejecute se adquirirá el honor, y aprecio que han merecido aquellos Medicos que antes de aconsejar el uso de algunos venenos, y de prescribirlos a sus enfermos, provaron y experimentaron en sí mismos sus efectos. De este modo saldremos de la duda en que nos tienen las aserciones de los Cirujanos y las observaciones que evidencian lo contrario de lo que estos afirman".

Posats a combatre els arguments exposats pels cirurgians sobre la necessitat de que els mossegats per animal rabiós siguin tractats de forma exclusiva pels cirurgians, ja que els remeis dels metges son "inciertos" els Metges de Sanitat sostenen en el seu informe que encara es més incert el mètode preconitzat pels seus rivals, i que, en conseqüència, utilitzant el seu propi argument, no s'hauria de recórrer a la cirurgia per tal de combatre la ràbia,"por el número de estropeados que se nos presenta a la vista despues de haber sido tratados por los Cirujanos".

Defineixen a continuació les malalties mixtes com aquelles que presenten

una alteració local unida als trastorns interns i aprofiten per a refutar, una vegada més, les pretensions dels cirurgians, doncs "la presencia de un leve rasguño o granito bastaría a los Cirujanos para llamar mixta qualquiera enfermedad interna en que concurriere semejante circunstancia"; pel qual, amb dit pretexte, exigirien l'exclusiva del tractament de la major part de dolences.

En opinió dels Metges de Sanitat els cirurgians no tenen raó en la seva petició i sols podria justificar-se la seva sol.licitut si existía alguna disposició del monarca en aquest sentit. Segons, però, el Ministre consultat, no existeix dins les ordinacions reials cap article que recolzi l'argumentació dels cirurgians ni la seva pretensió de tractar, en exclusiva, les malalties mixtes, ja que no és el mateix afirmar que els cirurgians poden tractar les malalties mixtes que sostenir que tant sols ells poden fer-ho.I en conseqüència:

> " Si para socorrer a un mordido por animal rabioso llega primero el Médico, este desde luego deberá disponer no solo los remedios internos que estime oportunos, sino tambien la curación local propia de la Cirugía, providenciando que se lave la herida, y se haga sangrar lo mas que sea dable, y que se cauterice. Todo lo que algunas veces podrá haverse ejecutado antes que llegue el Cirujano quien deberá cuidar de la herida, y practicar lo conveniente a fin de lograr una copiosa y larga supuración... lo mismo decimos si el Cirujano llega primero que el Médico, -- pues en este caso no solo deberá practicarse la curación local sino tambien prescribir los remedios internos, que al pronto estime convenientes para asegurar al enfermo, prosiguiendo después de acuerdo con el médico".

I com exemple de la conveniència d'aquesta col.laboració entre els metges i els cirurgians exposen el guariment de l'oftalmia que patí la reina, mercès a l'administració dels remeis interns prescrits per Francesc Sobral , i a les cures externes ordenades pel Cirurgià de Càmara ignasi Lacava.

Conclusió :

La Cirurgia, unida originariamente a la medicina general, conegué un -- llarg període històric d'abandonament, quedant en mans de modests operaris , sagnadors i barbers cirurgians. Fou al segle XVIII quan la Cirurgia recobra la seva antiga dignitat, mercès a la creació dels Reials Col.legis de Cirurgia. Quedavan així equiparats els cirurgians als metges, pero fins que ambdues professions s'uniren, sorgiren polèmiques i discrepancies entre elles, per qüestió de competència i atribucions. Els cirurgians tenien reservada la cura local de les malalties, i els metges la prescripció de remeis interns, pero aquesta divisió, evidentment, motivava que uns i altres intentessin ampliar l'àmbit de la seva influència.

Un exemple d'aquestes polèmiques el constitueix la controversia motiu del present treball: pel desembre de 1797 un nen es mossegat per un animal rabiós i internat a l'Hospital General de Barcelona. El Cirurgià Major, Francesc Junoi, reclama el cas per considerar-lo mixte, doncs opina que la llei sosté que les malalties a la vegada internes i externes han d'ésser tractadas exclusivament pels cirurgians. Intervenen els Metges de Sanitat, que evacuen un informe contrari a les pretensions de Junoi, en el que matitzen que així com el metge pot tractar els mals locals, en absència del cirurgià, també --- aquest pot prescriure remeis interns en casos d'urgència, sens que sigui lícit concedir a una de les dues professions l'exclusiva d'aquest tipus de dolences. En cas de dubte sobre a qui correspongués l'exclusiva, prenen, lògicament,par

tit per la seva professió, la de metge, en raó de la major complexitat dels tractaments interns, i del reduït àmbit d'aplicació de la cirurgia, tant sols capacitada, segons ells, per al tractament local de les malalties; per evitar en el cas de la ràbia, la seva aparició, essent ineficaç per a combatre-la - un cop la malaltia es fa present amb tots els seus símptomes.

N O T E S

(1) Cf. Figuerola, Iris, i Esteva, Joan; "Rafael Steva, Pablo Balmes, Luis -- Prats y el control médico-farmacéutico en Barcelona (177171781) en "Jesús Isamat Vila" Barcelona 1979, págs 53-79; Figuerola, Iris i Estava, Joan: "La cuenta de medicinas administradas a la hija del Marqués de la Quadre", Bol. Soc. Esp. Hist. Farm. XXXI 97-107 (1980); Figuerola, Iris i Esteva, Joan "Dos tratamientos antirrábicos de finales del siglo XVIII" Bol. Soc. Hist. Farm. en - prensa.

(2) Sanitat, I, 21 1/2
(3) Sanitat, I, 21,1 1/1
(4) S'enten per tal la que combina trastorns externs i interns.
(5) Sanitat I, 21,1/3
(6) Sanitat I, 21,1/4
(7) Sanitat I, 21,16

TRACTAMENT DE LES CARNOSITATS DE LA VEIXIGA AL SEGLE XVI ALS PAISOS CATALANS

Per Antoni Gelabert i Mas

Doctor en Medicina. Metge del Servei d'Urologia i Trasplantament Renal de l'Hospital Clínic. Professor N.N. d'Urologia a la Facultad de Medicina.

La patología de les Carnositats comença a tenir cos de doctrina cap el Renaixement, si bé en la medicina de 2-3 segles abans ja s'esmentaven malures - que podem identificar con aitals. Metges con Galien, Paul d'Egine i Albucasis, ja esmentaven aquest patiment, encara que els noms que li donaven: isquiúria, disúria, estrangúria, englobaven quasi tots els trastorns miccionals, foren o no produits per les carnositats.

L'Italià Ferri, de Nàpols, cap a l'any 1530, escritu un tractat que s'intitula "De caroncola sine collo quas servivi vasicae innascitur"' aquest apuscle estudiat i comentat per Malgaigne, reconeix unes catorce causes de carnositats, algunes, les més, són fruit de les idees més fantastiques i especulatives, en canvi d'altres són molt logiques i certeres: calcul enclavat a l'uretra, abcés vesical, ulceres de la gonorrea, i les caruncules. Com a tractament proposa els cateterismes uretrals per "candeles" i fomentacions perineals.

Contrari a aquestes practiques i burlant-se d'elles, ens trobem amb joan de Vigo, igualment italià que proposava les cauteritzacions mitjançant la introducció de substancies detersives a la veixiga. Al mateix temps, Maria Sanctus, ideà l'instrument "terlinum", per aitals practiques. Com a dada curiosa, per primera vegada es reconeixen les retencions espasmòdiques.

Pero no fou fins que Ambrós Pare sortí a l'escena que s'aportaren els primers coneixements que en podriem dir científics i uns tractaments basats en el bon sentit i esperit clinic, fruit de l'observació.

L'etiologia de les Carnositats segons Pare era: "l'humeur virulante qui sort des glandes prostates et passe continuellement per le canal de la verge érode par son acrimonie et ulcere en quelque endroit le conduit de la verge. Qualques fois en ces ulceres s'engendre una chair superflue laquelle empesche quelquesfois la semence et l'urine ne passent aisément par leus vois ordinaire" (sic.)

Descriu magistralmente la simptomatologia miccional que provoquen. fins a - l'extrem que hauran de passar encara més de tres segles per a millorar l'exactitud en que ell la descriu : (sic) "L'urine sort grandement deliés, fourche, ou de travers, quelquesfois ne vieut que goutte a goutte avec grandes empreintes: de façon que le patient voulant uriner est contrait d'aller a la selle ; d'avantage apres avoir pissé, demeure uns petits portion d'urine derriere la carnosité: ainsí fait la semence apres la coit ... Aucunes fois est advenue a quelques uns une entiere suppression d'urine que leur a causé une telle extension de leur vessie qu'il en ensuivoit une grande inflamation et quelques apostemes en divers lieux, dont l'urine regorgeant en haut pris apres sortait par plusierur endroits, çavoir a l'environ du siege, par le perineum, les bourses, le penil asinsi que j'ai veu a plusieurs qui est un mal du tout incurable".

En aquelle temps, en ple segle XVI, com estava la Urologia als Paisos Catalans?. Ens resultaria impossible de saber-ho cientificament si ens hem de basar en tractas escritus entre nosaltres ja que aquests no existeixen, si bó a Castella, Andrés Laguna, segovià, ja havia escrit una obra interessant damunt el tema : "Methodus cognosoendi, extrahendique in vesicae collo carunculas". Pero gràcies a la conservació d'unes cartes manuscrites entre el Metge i Filòsof català Narcís Solano i el també Metge mallorquí Bernat Jeroni Vidal, agrupades en el Manuscrit F.F. 29-561 conservat a la Biblioteca de la Universitat Central de Barcelona, podem tenir-ne notícia.

Awuestes cartes manuscrites podem considerar-les com un autèntic tractat de Farmacopea Urològica; encara que a més de les receptes urològiques n'hi ha d'altres per diverses malaties; conjuntament valorades, al costat d'unes que tenen un valor científic molt acceptable per aquell temps, d'altres son fruit de l'obscurantisme més pur tocant a practiques de bruixeria. Cenyint-nos a les urològiques i més propiament a la que s'intitula : "Recepta per a curar de mal de pedra i més propriament de la carnositat en la verga que impida la orina" dirigida a Bernat Jeroni Vidal (Maioricar Incolae) que l'hi havia sol.licitada, passem a comentar-la:

El tractement es basa en dues actuacions: directa i indirecta.

1º- Indirecta: Es prepara una fomentació amb herbes: rels de malva i malvins, àpit , julivert, gilbar vero i llavor de lli, tota vegada preparada la fomentació i mentre és molt calda, es fan banys de seient aguantant el màxim de temps possible. Després es col.loca un unguent en forma d'emplastre sota els companyons durant moltes hores.

2º- Directa: De seguida que amb aquest tractament venga fluix l'orina, es passa a la segona acció: s'agafa una branca de julivert ben untada amb oli d'ametlles dolces, es passa per l'uretra per lubricar-la de manera que permeti una candela fins a la veixiga, entrant un bon palm. Mentres es col.loca la candela, el pas assenyalarà el lloc exacte de la carnositat, en aquest punt, pel periné, es col.loca l'unguent calent. Cada cert temps es cavia la candela per d'altres més gruixudes, fins que l'orina pugui sortir de manera natural i plaentera. Una vegada desobstruida l'uretra es fan rentats de veixiga, aixeringant-la amb aigua de fulles de fenàs vert, destil.lada amb alambí. D'aquesta manera s'aconseguirà vencer les carnositats i evitar la rentenció d'orina que inevitablement deixada a l'evolució espontànea acabaria fatalment.

Aquest tractament estudiat des d'una perspectiva actual,creiem que s'ajusta en tot als paràmetres mes exigents quant a actuació medicamentosa en cas de retenció crònica d'orina, ja sia per estenosi d'uretra, d'adenoma de pròstata i - de prostatitis crònica en fase congestiva, entitats que sense cap mena de dubte hem d'incloure dins l'amorfgrup de les Carnositats.

Encara un altre aspecte, al nostre parer, és extraordinariament important, el tenim en la sigüent descripció : (sic) "e si acabada la cura algun temps los vendra escalfament de Renyons fassen-se aixeringar amb les dites aigues, i guardin-se de viandes salades i de altres coses agres com ya tots los metges saben".

Aquest apartat, fuit d'una molt encertada visió clínica, l'hem d'identificar, necessariament, com episodis de Pielonefritis aguda per refluix vesico-ureteral, que moltes vegades acompanya les grans retencions i els rentats vesicals retrogats; és creiem, el primer indici d'observació de Refluix vesico-ureteral amb les seves principals manifestacions: les crisis de Pielonefritis agudes ascendents.

I per més seguretat, acaba recomenant les dilatacions cada cert temps: (sic)

"De dos en dos mesos es de provar la candela per tenir més seguretat de la cosa".

Aquest document, ja conegut, pero mai comentat ni valorat degudament, representa una dada molt clara de la situació en que es trobava la medicina i en particular la Urologia del segle XVI als Paisos Catalans; podem assegurar taxativament que gaudia dels coneixements i tractaments més avançats i eficaços - del seu temps, tal i com ho està els nostres dies, comparable, si més no millor a la més renombrada praxis mundial.

MANUSCRIT F.F. - 29-561
RECEPTA PER A CURAR DE MAL DE PEDRA Y MES PROPIAMENT DE LA CARNOSITAT EN LA - VERGA QUE IMPIDA L'ORINA.

La fomentació: primerament malvas amb arrels, i raels de malvins, i branca orfina de cada un dos manats, Raels d'api, i Julivert, i gilbar vero, llavor de lli, i de malvas i fenigrech de cada un dues unces i sia bullit amb aigua i aixo ha de ser pel bany.

Han de posar dita fomentació calda dins un bany, y apres que sega sobre dit bany y que soporte la calor tant com puga y has de fer aquesta manera de matí, y devespre, no es una volta al matí, y altra al vespre.

Apres se ha de posar devall dels companyons lo unguent devall scrit a modo de emplastre, y portar lo ha ordinariament, fins a tant que la candela passe molt bé. Lo unguent es lo seguent.

Aprés de haver rompuda la carnositat si li vendra fluix de urinas fraa - aquesta fomentacio devall e scrit ab unas esponjas sobre la veixiga.

Primerament per començar la cura se ha de metre una branca de Julivert per la verga untada ab oli de ametlles dolças y dit Julivert se pra posar fins que la candela pora passar y quant las candelas pasarran sense treball posaran del unguent en la candela andret de alla ahon tendran la carnositat han defondre lo unguent ab una cassoleta nova, y aprés que sia fus pendran no ab una paleta mentes sera calt y poseran la candela y ab lo dit allí han mentre sera calt lo - unguent , y de aquella manera faran las candelas, fins que urine molt bé, y dada candela podra tenir deu hores o lo que poran comportar, y per orinar no es menester que traiga la candela sino que tenint la en la verga pot urinar, y acabada aquesta de la candela per a rentar aprés la verga es menester axiringar se ab les aiguas devall scritas. La candela ha de entrar dins la veixiga un bon palm.

Has de fer aquest lavatori cuatre o cinc dias, y aprés mudar lo lavatori seguent que ayguas de cargols, y ayguas de les fulles de les fenas verdas que sia destil.lada ab alambí o verament ayguas de malvins que diu en althea destil.lada ab alambí de cada una una unça y mitja unça de sucre blanc, y mitja de sief blanc que a casa altres apothecaris ne trobaran ab lo que pora leugerament curar.

E si acabada la cura algún temps los vendra escalfament de Renyons fassen se aixitringar ab ditas ayguas, y guarden se de viandes salades y de coses agras con ya de tots los metges saben.

De dos a dos mesos es de provar la candela per tenir més seguritat de la cosa. La candela ha de ser com la mostra que va aqui dins la present recepta y es una condela blanca dival grosseta de bona mort.

BIBLIOGRAFIA

1) LAIN ENTRALGO, P. "Historia Univerdal de la Medicina". Ed. Salvat Barcelona.

2) TORMASO ALGHISI. "Litotomia ovvero del cavar la pietra". Stamper di Ciusepe Manni. 1707. Firenze. Biblioteca Apostoloca Vaticana.

3) GELABERT i MAS , ANTONI. "Cirurgia Renal Extracorporia. Indicacions i resultats" . Tesi Doctoral: Octubre 1980.

4) ENCYCLOPEDIE MEDICO-CHIRUGICALE. Tome I. Histoire de l'Urologie. Parsis 1910.

5) MEDICINA E HISOTIRA. Tomo I (segunda epoca). Publicaciones Médicas Biochorm. Barcelona.

6) R. TEJERINA j.M^{a}. "La medicina antigua en Mallorca" . Historia de Mallorca, Coordinada por J. Mascaró Pasarius. Palma de Mallorca.

7) GELABERT i MAS , A. i GIRONELLA i COLL, J. "El Papa Inocencia XI, Estudio aproximativo a su patocronia". Comunicació al XXVII Congreso Internacional de Historia de la Medicina. Barcelona-1980.

CONTRIBUCIO A LA FITOTERAPIA UROLOGICA POPULAR MALLORQUINA

Per Antoni Gelabert i Mas

Doctor en Medicina. Metge del Servei d'Urologia i Trasplantament Renal de l'Hospital Clínic. Professor N.N. d'Urologia a la Facultad de Medicina.

AGRAIMENT Incommensurable als pacients visitats a l'ambulatori de Son Dureta els anys 1874-75, que malgrat llurs patiments i estat d'anim, volgueren contestar desinteressadament els questionaris.

El saber medic popular fruit de criteris fonamentats en l'observació i en el sentit comú, les bases del pensament cinetífic, no ho oblidem, ha emmagatzemat una amplíssima documentació que s'ha anat conservant fonamentalment en la trasmissió oral del avantpassats als joves, perdent-se, desgraciadament, bona part d'ella, precisament, de la mateixa manera.

A ningú no lo escapa la gran importancia d'aquests coneixements, malgrat en molts casos ésser difícil demostrar llur validesa i en d'altres dubtar cientificament de llur eficacia. Ara bé, sabedor del valor d'questes coneixements "strictu sensu", i imitant els avantpassats hel·lenics que aixecaren un petit temple en un racó a un Déu desconegut, com a reserva a la parte de veritat que hi pugui haver en algunes concepcions de l'esperit huma, encara que no els coneguem explicació plausible, per aixo mateix hem volgut contribuir a conservar "calamus scriptotus" aquestes dades.

La medicina popular folklotica basada fonamentalmente en les plantes, antigament quasi els unics elements curatius a l'abast que coneixia l'home, no han desaparegut del toto ni en les zones d'alta tecnologia medica. ¿Quin uroleg no s'ha trobat amb el cas d'explulsió de pedres per alguns pacients mitjançant prendre infusions casolanes, que ni amb els medicaments més moderns i cientificament més adquats no ho havia aconseguit?.

Altre temps fou molt estes el consum d'herbes medicinals a Mallorca, com per tot arreu, i encara ara l'utilització com a remeis casolans segueix sobretot a la pagesia. Pero hem de constatar un fet, que cal considerar important, no hi ha hagut tradició druidica que hagi conservat com a cos aquests sabers; així com a Galiza existeixen emples coneixements de practiques antigues conservades i practicades pels bruides, barreja de bruixots-"curanderos"-metges, aquí no hi ha hagut personatges mítics ni específicament dedicats a aquest ofici. Per aixo mateix hem volgut contribuir a deixar trestimoni escrit.

Hom agrupat per temes les distintes herbes segons l'ús que se n'ha fet, amb més o menys eficacia.

PLANTES AFRODISIAQUES

Antigament eren molt emprades com a herbes d'enamorament en practiques de bruixeria; per aquest fet el Sant Ofici encara al segle XVII persegueix a llurs practicants. Tenim el cas d'una dona, Na Catalina Ribas i Aulí, de Santa Margarida qui l'any 1634 fou empresonada per practicar la bruixeria amb Herva valeriana (Valeriana Officinalis). Beguda llur infusió la vigília de Sant Joan, quantes connotacions té aquesta data!, donava als homes gran amor per la dona que els - l'havia oferta.

L'Apit (Apium graveolens) ara ja en desús, el donaven les mares als joves abans del casori.

La Senyorida de Jardí (Satureja hortensis) era emprada per la impotència coeundi als sexualmente dèbils o en el climateri masculí.

PLANTES ANAFRODISIAQUES

Practicament en desús total actualmente. Els Ugons (Onoris spinosa), coneguda també popularment com Ungla de gat, és planta abundosa per les marjals mallorquines.

L'Aloc (Vitex agnus castus), és una herba molt difícil de trobar actualment havent conegut altre temps, millor creixença. Si bé hi ha una zona on actualment hi creix abundosament, ressenyada pels botànics; el Torrent de Pareis, i diuem els entesos que es troba allí per estar a l'abast de les parelles que hi van qualsevol dia a posta de sol, així el Creador dóna facilitats per apagar els molt comprensibles impulsos...

PLANTES ANTIENURETIQUES

Els testimonis són molt escardussers i ara quasi del tot desconeguts. L'Alsina (Quercus ilex) era emprada com aital. La Tresflorina (Hipericum perforatum) coneguda també con Herba de Sant Joan, també anomedada Pericó groc i herba foradada. S'utilitzava per als al.lots i al.ltes afectats d'enuresi, perquè té la propietat de tonificar els esfínters.

Aquesta planta és molt coneguda i emprada en la composició de molts balsàmics, ja des del segle XVIII; anteriorment a l'Edat Mitjana s'utilitzava per espantar els mals esperits. La nostra estimada poetessa Na Maria Antònia Salva glossà les escel.lències guaridores de la planta contra el mal de pit, en el seu meravellós llibre "Les Flors de Maig":

.... tots creuran
en l'oli de les floretes
de l'herba de Sant Joan

Cada any m'aixeco a l'alba
per anar a recollir-les;
ha d'ésser de matinada
poc abans de sortir el sol ...

PLANTES ANTIESPASMODIQUES

Són moltes les plantes emprades com aitals. Si bé d'algunes esta comprovat que contenen principis espasmolítics, d'altres actuen per acció puramènt sedant-analgèsica, és a dir, secundariament antiespasmòdiques.

L'alfabaguera (Ocinum Basilicum); l'Herba sana (Mentha piperita); el Moraduix (Oginum majorana); el Poliol (Mentha pulegium); la Camamilla pudenta -- (Anthemis cotula) i l'Iva (Ajuga iva).

Però destaca sobre totes elles la Tarongina (Melissa officinalis), de la que es treu la famosa Aigua Carmelitana, d'acció analgèsica. En una planta que creix abundosament per les voravies i camins; aquesta planta segons conta En Joan Amades en llurs llegendes, va tenir relació directa en la història dels Paisos Catalans. En Ferran d'Antequera, trobant-se a prop d'Igualada li va agafar un aml de pedra rabiós, tant ho era que no l'hi podien calmar; enviaren missatgers a Mallorca, terra de bons metges, a cercar-hi remei, pero com que

el vaixell no arriba a l'hora no hi foren a temps i de resultes en va morir.

PLANTES DIURETIQUES

Dins aquest grup és on hem pogut recollir més gran nombre de noms; unes - utilitzades unicament com aitals i d'altres, les més, que essent conegudes - per altres propietats, també són bones diurètiques. I efectivament no anava desencaminat del tot el saber popular, ja que gairebé totes les plantes tenen Nitre, Uropoiètic molt eficaç, si en això hi afegim les Resines i els -- Olis essencials que són eliminats pels ronyons, és just reconèixer l'encert d'aquesta experiència. Així un famós Fitoterapeuta de començament de segle, Lutz, quan examinava un alumne i li preguntava sobre les virtuts d'una planta, si aquest entrava en dubtes, li confesava amistosament: "Heu de dir sempre que és diurètica, així tindreu un vuitanta cinc de probabilitats sobre - cent d'encertar". Evidentment no hem parat esment si l'efecte diurètic és motivat per acció dialítica o cardiovascular, és a dir mecànica, que d'entre - elles ben segur que n'hi ha de tota casta:

Esbarzer (Rubus fruticosus)
Bardana (Lappa tomentosa)
Cama-roja (Cichorium intybus)
Civada (Aneva sativa)
Card girgoler (Eryngium campestre)
Fonoll (Foeniculum vulgare)
Heura de terra (Glechoma hederacea)
Ortiga (Urtica urens)
Vinagrella (Rumex acetosa)
Aritja (Smilaz aspera)
Blat de les Índies (Zea mays)
Cirerer de Betlem (Nuscus aculestus)
Esparraguera (Asparagus officinalis)
Cervellina (Senebiera corinopus)
Gram (Cynodon dactylon)
Julivert (Petroselinum sativum)
Trencapedres (Herniaria cinerea)
Arenària (Spergularia rubra)

PLANTES HIPOTENSORES

Si la Corriola (Polygonum aviculare) ja esmentada, també s'ha emprat com hipotensora, l'herba princeps com autal, a més, coneguda pertot arreu de Mallorca, és la Falguera (Pteris aquilina). Aquesta planta que la veiem pels llocs humits, als vells claustres abandonats, dins els colls de les cisternes dels monestirs i cases de possessió, és abundosament estesa pels camps; pero no serveix qualsevol herba de qualsevol indret, ha d'ésser la Falguera de Lluc, aquella que antany recollien les nostres avies tot passetjant pels Misteris després de resar la Salve a la Moreneta. Ara encara algú en recull els diumenges aurant els cotxes a la voravia tornant d'excursió; les Falgueres d'altres indrets no són - arrencades, hom no sabria dir si la guarició de la "sang espessa", la "sang carregada" o la "pujada de sang" es deu a l'efecte de la planta o a la devoció - per la Falguera de la Moreneta de Lluc.

Aquesta mateixa planta és emprada per a tres indrets d'ací i de l'estranger com a vermífug, per combatre la solitària fonamentalment, propietat que nosaltres no hem pogut esbrinar ací, adhuc insistint-hi .

PLANTES LITONTRIPTIQUES

Tal volta és aquí on queda més justificada aquesta comunicació, si bé no pel volum de les espècies consignades, sí, per la importància d'elles, a més a més, gairabé totes les altres esmentades giren entorn d'elles quant a la seva finalitat.

La selecció i utilització de les plantes d'aquest grup arriba fins i tot a separar-les segons la composició química de les pedres a que van destinades.

Plantes per les pedres d'acid úric: s'ha emprat i encara ara s'empra, la Gavarrera (Rosa canina) que a més s'utilitzava com astringent consumint els fruits secs i com a purgant si s'utilitzen els fruits verts.

El Rave (Raphanus sativus) ja recomanat per Dioscorides sempre que se'l mengi sense peladures; és un bon dissolvent de les litiàsis úriques.

Plantes per les altres litiasis en general: Els Ugons (Ononis spinosa), ja esmentada com anafrodisíac, la varietat spinosa és també litontríptica, molt probablement per la gran acció diurètica.

Trencapedres (Herniaria cineres), coneguda també con Herba del mal de pedra, Herba de Noé i Herba de Sant Francesc; el seu decuit és probablement el que produeix més abundosament diuresi, malgrat això, o millor dit, per això, se'n fa ús per eliminar les litiasis micricristal.lines, la sorra, que tan freqüentment produeix els còlics nefrítics banals arreu.

BIBLIOGRAFIA

1) WILLIAM A.R. THOMSON. "Las plantas medicinales. Editorial Blume.

2) MICHEL CARON i HENRY CLOS JOUVE. "Plantas medicinales". Editorial Daimon.

3) PERE C. PALOU i FERRER. "Les plantes medicinals baleqriques" . Editorial Moll. Col.lecció "Les Illes D'Or".

4) GABRIEL BARCELO i BOVER. "Perlas y Cuevas" Secció : "Es Ros des Carritxar" N°225, 226, 207.

5) PALACIOS F. "Palestra farmaceutica chymico-galenica". Madrid , Juan Garcia Infanzon , 1706.

6) FRANCESC RIERA i MONTSERRAT. "Bruixes i bruixots davant la inquisició de Mallorca en el segle XVII. Pequeña Biblioteca Calamus Scriptorus. Barcelona-Palma de Mallorca.

7) LECLERC H. "La terapeutica por las plantas. Fitoterapia. " Bazar Médico-Quirúrgico Juan B. Aragonés . Barcelona.

8) JOAN AMADES. "Les millors llegendes populars" Editorial Señecta. Barcelona.

BASES PER UN ESTUDI DE L'EVOLUCIÓ DEL MEDICAMENT A L'HOSPITAL DE LA STA. CREU (1793 - 1796). HOSPITAL GENERAL DE BARCELONA (1812 - 1814). INTRODUCCIÓ.

Autor: RAMÓN JORDI i GONZALEZ.

En la seva tesi doctoral Padró Alcoverro ens parla de que, durant l'ocupació francesa, el dia 6 de novembre de 1812 es feia l'inventari de tot el que hi havia en la farmàcia de l'Hospital de Santa Creu de Barcelona (1). L'inventaria havia de fer-lo l'apotecari Major, junt amb Joan Ameller, també apotecari, (2) que era qui havia de subministrar medicaments a l'Hospital des de finals de 1812 fins a finals de 1813.

Amb l'interès d'esbrinar les llistes de medicaments existents en diferentes èpoques a l'Hospital de Sta. Creu per obtindre un criteri vàlid sobre l'evolució del medicament, en aquest cas en l'important Hospital barceloní, hem acudit a fons originals que ens han proporcionat algunes dades d'utilitat pel nostre propòsit.

En el "Extracto del Registro de las Deliberaciones" pertanyent a la "Comisión de Hospicios" es troba que, en data 6 de novembre de 1812, la Junta d'Hospicis prenia l'acord de que es fes l'inventari de "drogas, medicamentos y utensilios existentes en la botica del hospital General" (3).

La mateixa data -6 de novembre-, figura al peu dels articles del contracte que l'alcalde de Barcelona, Melcior de Guàrdia (4) enviava a l'ecònom de l'Hospital, Camy, contracte acceptat per la Comissió d'Hospicis per el qual l'apotecari Joan Ameller subministraria en millors condicions econòmiques els medicaments a l'Hospital, des del dia 20 de novembre de 1812 al 31 de desembre de 1813 (Anex I).

El dia 7 de novembre de 1812, el secretari de la Comissió d'Hospicis, Carrere, es dirigia a l'ecònom, Camy, per a comunicar-li l'acord pres el dia anterior. Al mateix temps li comunicava que ell estaria present a la una del migdia per a començar l'inventari i l'invitava a que hi fos present (5). Si per una part coneixem els acords per fer l'inventari de les existències de l'apotecaria, per altre part hem de creure que hi havia certa disbauxa en el suministre de medicaments. Així es dedueix després de llegir l'acord prés per a evitar els abusos que es produien en la distribució de medicaments, la major part dels quals es consumien fora de l'Hospital.

El 13 de novembre de 1812 la Comissió d'Hospicis decidia que des del dia 20 de novembre l'Ajudant major de Farmacia no podia lliurar cap medicament per l'ésser usat fora de l'Hospital o per empleats del mateix, i que les receptes havien de portar la firma de dos metges o dos cirurgians de dit Hospital.

Sense cap excepció, els empleats que visquessin dintre de l'Hospital podrien en cas d'enfermetat, anar a buscar a la farmàcia de l'Hospital aquells medicaments que necessitessin, mitjançant una recepta de metge o de cirurgià

de l'Hospital en la que hauria d'indicarse el nom del malalt per el qual es prescribia el medicament.

Els empleats malalts rebrerien durant la seva malaltia la mateixa ració alimentària que tenien asignada estant sans.

La Comissió acordava que aquesta deliberació havia de ser comunicada als metges als cirurgians, al Ajudant major de Farmàcia de l'Hospital General, i també a l'Econom de l'establiment que era qui havia de comunicar-ho a tots els empleats i als carrecs citats.

El document era signat per Melcior de Guardia, Sans, Delàs, Castañer, d'Estreux, Gonima, Altube i Gelabert, confirmant l'extracte de l'acord el secretari, J.A. Carrere, el dia 13 de novembre de 1812 (6). El dia 17 l'alcalde i president de la Comissió, Melcior de Guardia, comunicava l'acord a l'econom de l'Hospital, Camy.

El dia 12 de decembre de 1812, el secretari de la Comissió, Carrere, és dirigia a l'econom indicant-li que tots aquells articles que no es trobessin recollits en el tracte fet per l'apotecari Ameller per subministrar els medicaments necessaris a la farmàcia, considerats com a aliments lleugers i que no havien de ser subinistrats per la cuina, havian de ser lliurats pel econom i el control del seu consum havia de ser portat segons les indicacions de Mr. Delàs fins que la Comissió decidís sobre les ofertes fetes per distints subministradors.

Conseqüentment, el secretari, Carrere, invitava a que l'econom, fins a nova ordre, lliurés a Fors, Mitjançant rebut, els ous, l'arròs, el pa i el vi que es necessitéssin per la farmàcia, ja que dits articles no entraven en l'acord suscrit per l'Hospital i Ameller (7).

Practicament un mes després, el 17 de setembre de 1813, la Comissió d'Hospicis deliberava sobre la substitució del farmacèutic principal de l'Hospital provisional de Venéries, Mr. Bernard Locherie, cridat per l'exèrcit, per Mr. Ettiene Oms, qui, empleat de la farmàcia de l'Hospital Civil, estava encarregat del servei provisional del mateix. La Comissió, després d'examinar i sospesar els mèrits dels individuus proposats, acordava que Raimundo Fors, farmacèutic de l'Hospital Civil, fos el farmacèutic principal de l'Hospital provisional de Venéries, tot i continuant ocupant la plaça d'Ajudant major de Farmàcia de l'Hospital General, reservant-se la Comissió el determinar la gratificació adecuada per a recompemsar el servei de Fors a l'Hospital de Venéries.

El 24 de setembre era aprovat dit acord pel Prefecte de Montserrat i de les "Bocas del Ebro", Treilhard (8), el que era comunicat tres dias després, el dia 27, a l'econom, Camy, pel batlle Melcior de Guardia, qui, a més, comunicava a Camy que Fors havia de ser instal.lat en la seva plaça d'Ajudant major de Farmàcia de l'Hospital General i com a farmacèutic principal de l'Hospital Provisional de Dones Venéries, pel Canonge Gelabert, el dia 1er d'octubre (9).

El 3 de novembre de 1813 l'alcalde de Barcelona informava a Camy que l'Hospital Provisional de malaltes venéries, no éssent un establiment particular, devia des de la data ser considerat com una sala de malalts de l'Hospital General, tant si les malaltes permaneixien en el lloc on estaven com si eren situades en una nova sala. També havia decidit la Comissió que les malaltes afectades de mal venèri serien tractades de la mateixa manera com ho eren les que estaven a l'Hospital General, seguint l'opinió de Mr. Vicent

Pozo, opinió que, trasmesa a l'alcalde per l'ecònom, havia estat acceptada - per la Comissió. Per dit motiu s'acordava fer un inventari de tots els efectes existents a l'Hospital de Venéries, que dit Hospital fos atés pels metges, cirurgians i farmacèutics de l'Hospital General i que es donès a les - malaltes venéries les mateixes raccions alimentàries i la mateixa dedicació que a les hospitalitzades a l'Hospital General (10).

Al dia següent l'alcalde accusà rebut de la lletra enviada per l'ecònom Camy en la que aquest li donava compte de que havia reunit les venéries de - l'Hospital Provisional amb les altres malaltes de l'Hospital General i que - els cirurgians de la casa havien realitzat la deguda visita matinal. En la - mateixa nota el president de la Comissió es pronuncia en el sentit de que - des del dia present podia acomiadar les dos criades i la cuinera que servien en l'Hospital Provisional de Veneries, i que la portera podia continuar fins a nova ordre. Seguint les indicacions de l'ecònom, s'acceptava que els serveis de la sala els fessin dos joves expòsites. A la portera, es considerava que també, de moment, se li podia subministrar la racció que es cregués convenient, atenent que la Comissió determinaria la que se li hauria d'asignar definitivament.

L'alcalde indicava a l'ecònom que parlés amb el comisari de policia per sapiguer si les venèries tenien que seguir considerades com a dipositades - per la policia i, al mateix temps, que li fos comunicat la naturalesa, qualitat i quantitat de la racció que s'estava subministrant a les malaltes de venèria (11).

El 6 de novembre de 1813 es comunicava a l'ecònom de l'Hospital que la Comissió d'Hospicis havia decidit que a la portera de l'Hospital Provisional de venèries, que també ho era de l'Hospital General, si li subministrés la - mateixa racció que la que rebien els altres criats empleats en les altres sales de malalts de l'Hospital (12).

La Comissió d'Hospitals veié la necessitat de designar provisionalment alguns empleats per a tenir un registre d'entrades i sortides de l'Hospital General i, tenint en compte que feia falta un individu per fer-se càrrec - d'aquesta feina, vist que els contractes establerts amb diferents subministradors d'objectes necessaris havien de començar el dia 1er de gener de 1814 -aquest document porta data del 31 de desembre de 1813- i considerant que - era important tenir coneixement de tots els individus sans i malalts existents el dia 31 de desembre per la nit, així com de tots els medicaments i - objectes de totes menes existents en la Farmàcia de l'Hospital, havia deliberat que el vailet Josep Arenys, expòsit, travallant junt amb l'ecònom de - l'Hospital General en els assentaments d'escritures, quedava encarregat d'ocupar provisionalment les funcions d'oficiniste per les entrades i sortides de dit establiment, sota la direcció y responsabilitat de l'ecònom Camy. També es prenia l'acord de que el mateix ecònom, d'acord amb Ameller, apotecari subministrador, prengués nota exacta de tots els malalts externs folls, expòsits i empleats existents el dia 31 de desembre per la nit en el dit Hospital, amb distinció de sexe, sense tenir en compte moviments de personal anteriors, i lliurés les relacions els dia 1er pel matí, igual que es feia amb - les relacions de moviment diari i estada mensual. Pel mateix acord, l'ecònom havia d'aixecar inventari de totes les drogues, medicaments simples i composts així com de tots els utensilis i llibres existents en la farmàcia el dia 31 per la nit, havent de remetre un document per duplicat, signat per Ameller, i certificació autèntica de l'ecònom. Aquest document era signat per Melcior de Guardia, Castañé, Gonima, i Gelabert i conformat el 31 de desembre pel secretari de la Comissió, J.P.Avril, i el 15 de gener de 1814 pel Prefecte del Departament de Montserrat i de les "Bocas del Ebro", Treilhard (13).

El 15 de febrer de 1814 l'alcalde de Barcelona es dirigia a l'econom per a comunicar-li que la Comissió d'Hospicis, vistes les despeses excessives en medicaments ocasionades pels empleats de l'Hospital General durant el mes de gener ultim, i degut a que s'havia de mantindre l'economia de l'hospital dintre dels termes requerits en els moments actuals, havia decidit que en totes les ocasions que es tinguessin que prescriure medicaments de poc valor destinats als empleats de l'Hospital les despeses anirien a carrec de l'Administració, però que els medicaments de cost mes elevat havien de ser receptats pels Metges i Cirurgians majors de l'establiment i per un sol dia. Transcorregut aquest, l'individu malalt seria considerat com a malalt d'hospital (14).

El que fins aqui hem explicat ens fa veure per aquests dates que a l'Hospital General es procedia a una reestructuració de tipus general en la que no hi entren doncs els documents ja son prou explicits al mostrar que s'intenten establir unes condicions mes economiques pel suministre de medicaments mitjançant la contracta establerta per Ameller, una unificació de l'atenció a les malaltes venèries, una lleugera modificació de personal i un inventari d'existències de l'apotecaria, sense deixar, però, de cantó l'interès de reprimir els abusos en el consum de medicaments per part del personal hospitalari.

Però això es el que te més interès per nosaltres, ja que hem dit al principi que per acord de 6 de novembre de 1812 s'havia de fer inventari de les existències de l'apotecaria de l'Hospital, el que es repetiria per l'acord de 31 de desembre de 1813.

Ignorem si l'acord de 6 de novembre de 1812 es va o no es va complir. No hi ha motiu per a pensar que no s'aixequés el pretés inventari, però, de moment, desconeixem el contingut de l'inventari que correspondria a dit acord.

Nosaltres coneixem, próxims a aqueste dates, els inventaris aixecats el 27 de novembre de 1813, el del 1er de gener de 1814 (15), el del 3 de gener de 1793 i el del 4 d'agost de 1796, dels quals -aquests últims- tractarem en altra ocasió (16).

En el nostre treball publicat l'any 1977 ja es posà en evidència les diferències existents entre els components dels inventaris de 1793 i de 1796, i per les dades obtingudes i tenint present les proporcionades per Isamat referides a 1820 (17) afirmàvem que "Durante el primer cuarto del siglo XIX, el arsenal terapéutico de la farmacia disminuyó considerablemente en cuanto a variedad, pero no en cuanto a eficacia, puesto que estaba a la altura de las mas modernas i racionales terapéuticas, y fue esta justamente la causa de la citada reducción. Es suficiente comparar el número de medicamentos registrados durante los siglos XVII y XVIII, con los registrados a principios del siglo XIX que sólo eran 200 incluídos los preparados en el laboratorio de la farmacia del Hospital" (18).

Aquesta ocasió hem procedit, dins d'una mateixa línia de criteri en quant a la importància dels inventaris (19) a una comparació general entre l'últim inventari que coneixem del segle XVIII, pertanyent a l'apotecaria de l'Hospital de Sta. Creu -el de 4 d'agost de 1796- i el segon dels obtinguts en aquestes noves recerques -el de 1er de gener de 1814- amb l'objecte de reafirmar els nostres criteris sobre l'evolució de l'arsenal terapèutic de l'apotecaria del dit Hospital.

A la vista de dits inventaris pertanyents a finals del segle XVIII i dels aportats en aquesta ocasió -27 de novembre de 1813 i 1er de gener de 1814- i dels pertanyents a l'"Hospital de Mujeres Venéreas" (20) de 1er de

setembre, 1er d'octubre, 4 i 27 de novembre de 1813 i 1er de gener de 1814, que queden reflectits a l'anex II, obtenim les seguents dades:

Biblioteca: Tenint sempre en comte els possibles errors de transcripció per part de qui aixecà l'inventari o les probables diferentes denominacions donades als mateixos llibres, l'any 1814 es troba una diferència de 21 llibres menys: 117 - 21 = 96 llibres.

Utillatje: En quant a l'utillatje també ens trobem que 80 objectes i accessoris usuals no figuren a l'inventari del any 1814. Però 87 objectes i utensilis que no figuraven en els inventaris de 1793 i de 1796 figuren en el de 1814. Entenem com a utillatje: morters de diferentes menes, caixes, barrils i barrilets, alambins, envasos de vidre, pisa, terra vernissada, retortes de vidre i metàl.liques, vasos, etc.

En quant al mobilari necessari pels practicants de l'apotecaria, havia disminuit el nombre de llits del dormitori que havia passat de 9, el 1796, a 5, el 1814, el que comportava la reducció de l'aixovar corresponent.

Substàncies medicinals i recipients: Altre característica diferencial entre els dos inventaris que comparem consisteix en que, així com en el de 1796 no s'especifiquen les quantitats de medicaments que hi havia en els seus respectius recipients, però sí la classe dels mateixos, en el de 1814 es poden apreciar clarament les diferències existents entre les quantitats en més, en menys o igual, que hem registrat durant el periode comprès entre 27 de novembre de 1813 i 1er de gener de 1814, el que ens ofereix una noció d'aquelles substàncies medicinals les quals quantitats restaren inamovibles en consum i aquelles que havien estat consumides, així com de les que s'havia introduit com a noves en l'apotecaria de l'Hospital de Sta. Creu. Tot queda reflectic a l'anex II, on s'hi ha anotat M en cas de major quantitat entre un i altre inventari, m en cas d'haver-ni menys, en el cas de no haver sofert variació les quantitats del mateix producte i o en cas d'haver-se eliminat el medicament o de no haver-hi existències.

Per altra part, el que no s'especifica en aquests inventaris es el tipus de recipients que contenien les substàncies medicinals. Hem d'admetre que els recipients son expressats globalment i de manera menys definida del que s'havia fet en els inventaris del segle XVIII que coneixem.

A efectes d'inventari veiem com se separen els medicaments propis de l'apotecaria de l'Hospital General i els propis de l'Hospital de Venèries. Hem de fer constar que en la relació de medicaments corresponent a l'any 1814 l'anotació dels mateixos no ha estat fruit d'una tasca acurada, el que complica el seu estudi, perquè, a diferència dels inventaris dels anys 1793 i 1796, l'any 1814 els medicaments no estan agrupats per formes farmacèutiques.

També s'ha posat en evidència que medicaments detallats en l'apotecaria de l'Hospital de Venèries no els trobem detallats en la de l'Hospital General i a la inversa, el que fa creure que en cas de necessitar-se algun d'ells s'hauria de recorrer a l'apotecaria que el tingués en existència. Respecte als recipients de fusta o caixes, en 1814 s'en troben uns 184, aproximadament, i de recipients de vidre, pisa o terra vernissada uns 891, que hem de creure estarien ocupats per part dels medicaments inventariats, o be, de no estar buits, haurien de contenir medicaments en males condicions, o no inventariats, o en desús, si es que tenim en compte la reducció del nombre de medicaments que segons els inventaris esmentats, es registra des de finals el segle XVIII, a principis del any 1814.

Estudiats numericament els inventaris als que hem prestat atenció, el nombre dels medicaments ressenyats, sense intervindre en la seva qualitat, podem dir que segons els inventaris de 1793 i de 1796 es de 1032, mentre que segons l'inventari de 1er de gener de 1814 son de 308 en l'apotecaria de l'Hospital General i de 67 en el departament dedicat a Venèries, xifra aquesta última a la que s'hi arriva contabilitzant en els inventaris el nombre seguent de medicaments:

1er de setembre de 1813	103	medicaments
1er d'octubre de 1813	100	"
4 novembre de 1813	80	"
27 novembre de 1813	83	"
1er gener de 1814	67	"

Si tenim en compte que son 308 els medicaments existents en l'apotecaria de l'Hospital General i 67 els de l'apotecaria de l'Hospital de Venèries, la xifra total es de 375 medicaments, uns 650 menys dels registrats als inventaris de 1793 i 1796, el que significa una reducció d'un 63,6%, aproximadament, xifra gens menyspreable i que està en la norma de la que ja haviem intuit en un altre treball quan en 1820 es mostra una reducció de medicaments, modernització de l'utillatje i modificació de les dependències (21).

Habitacions: Durant els anys 1793 a 1796 poguerem constatar que les dependències anexes a l'apotecaria estaven definides en l'inventari i les especifiquem en la columna I. En la columna II es resenyen les de l'inventari de 1814:

I	II
Requartet de les oficines	Una primera habitació de l'entrada
Magatzem	Magatzem petit per a guardar els medicaments per l'Hospital de les Venéries.
Rebotiga	
Magatzem de l'entresol	Una habitació gran
Magatzem de l'apotecaria	Un magatzem gran
Magatzem de l'entresol	Oficina
Botiga dels despatxos	Magatzem de l'oficina
Sexta habitació	Altre magatzem darrera l'oficina
Sèptima habitació	Habitació de Jesús
Octava habitació	Habitació dels practicants, on hi dormien

Totes aquestes dades recollides ens fan pensar que, degut a la guerra de la Independència (1808-1813), l'Hospital de la Santa Creu va sofrir algunes modificacions, igual que l'apotecaria, i que en aquesta època en la que s'aixecaren els inventaris, 1813-1814, s'estava procedint a una reorganització interna que de totes maneres requereix, abans de sentar un criteri definit, el seu coneixement i, sobre tot, un estudi comparatiu d'aquests resul-

tats i una revisió sobre els inventaris originals de 8.5.1822, 23.10.1829, 31.12.1830, 31.12.1831, 31.12.1832. 24.2.1838 y 14.11.1844 que Padro Alcoverro ens cita en la seva tesi, per procedir aleshores a un estudi farmacològic que ens podria donar un resultat molt apreciable sobre l'evolució del medicament a l'Hospital de Sta. Creu durant la primera meitat del segle XIX.

No es menys interessant determinar que el que podria portar a confusió seria la diferenciació entre l'encapçalament dels inventaris de 1er de setembre i el de 1er d'octubre de 1813, corresponents a l'Hospital de Venèries, per quant en el primer es diu: "Hopital de Femmes" i en el segon "Hopital de filles". Si tenim en compte el significat real de les dos paraules: "femmes" equival a dones i "fille" equival a noia, donzella, ramera, podriem creure que existia una subdivisió entre les malaltes venèries. Observant però, el dos inventaris veiem que la quantitat d'alguns dels medicaments inventariats es la mateixa el 1er de setembre que el 1er d'octubre, com succeeix, per exemple, amb les ametlles dolces, àcid nitric dulcificat, acetat de coure, coliri de Lan franc espècies amargues, aromàtiques, sodorífiques, etc., el que ens mostra que les paraules "femme" i "fille" les hem d'agafar en un sol sentit doncs corresponen a una sola qualificació de done malalta.

N O T E S

1.- PADRO ALCOVERRO, E.: Farmacéuticos de Barcelona durante la primera mitad del siglo XIX. Tesis doctoral (Arxiu part.)

2.- El seu cognom s'ha escrit, a vegades, con Ametller - Joan Ameller i - Mestre, fill d'Ignasi Ameller i Oliu, establert els anys 1778/1814 en el carrer de la Boria.

Mes dades sobre Joan Ameller: JORDI GONZALEZ, R.: La Conspiració de - les metzines (Barcelona, 1812). Episodis de la Historia (Barcelona, - 1974) 51 pp. - 4 graf.; 47/49.

3.- A.H.S.C. y S.P. - H.17 - Ocupació francesa. Comisión de Hospicios. Extr. Reg. de Delib. f. 51.

4.- Melcior de Guardia i Ardevol, Magistrat de l'Audiencia i Alcalde de - Barcelona els anys 1812-1813. Traduí al Castellà "Elementos de Quimica" de Moneau. G.E.C.T.8; 286.

5.- A.H.S.C. y S.P. - H.17 - Comission des Hospices, n°164.

6.- Id. Extrait du Registre des Deliberations; f. 59-59 v.

7.- Id. Comission des Hospices, n°239

8.- Id. Extrait du Registre des Deliberations.

9.- Id. Departement du Mont-Serrat. Hospices de Barcelone n°503; f. 119

10.- Id., n°528

11.- Id., n°533

12.- Id., n°535; f. 102

13.- Id., Extrait du Registre des Deliberations; f. 106 i 106 v.

14.- Id., Département de Mont-Serrat. Hospices de Barcelone n°596.

15.- A.H.M.B.: Guerras, 255.

16.- JORDI GONZALEZ, R.: L'Hospital de Sta. Creu i Sant Pau. L'Hospital de Barcelona. (Barcelona, 1971) p.p.; 89/100

Id. autor: La botica del Hospital de Sta. Cruz de Barcelona. "Bol.Inf. Circ. Farm." (1977) 89; 57:70

17.- ISAMAT VILA, J.: Notas históricas: la farmacia del Hospital de la Sta. Cruz de Barcelona. "Rev. Real Acad. Farm. de Barcelona" B) n°8, junio 1961, 65:76; 79

18.- JORDI GONZALEZ, R.: Op. cit. La botica del Hospital; 67

19.- JORDI GONZALEZ, R.: Reflexions sobre un inventari d'una apotecaria - barcelonesa del segle XVIII. Real Acad. de Med. de Barcelona. Conf.ined. 14.10.1980.

20.- De les relacions dintre de l'Hospital de Sta. Creu entre dites malaltes i la farmàcia, ens diu Padró: "En 24 de septiembre de 1813 era nombrado Raimundo Forns farmacéutico principal del Hospital de Venéreas a partir mes de octubre porque Bernard Locherie farmacéutico había ido a cumplir sus deberes con el ejército (Vegis: PADRO ALCOVERRO, E.: Op. cit.;277). Altres antecedents de les malaltes de veneries els proporciona Danon - quand diu que estant installats definitivament els malalts veneries en un departament especial: "la quadra gran de cirurgia", el 20 de setembre de 1824 eren aprovades les noves ordinacions de la "Quadra titulada de Santa Creu destinada per los malalts venereos y sarna gàlica solament" per quant hem d'admetre forçosament la separació clara i diferenciade entre homes i dones, en primer lloc per quant a finals del segle XVI estaven recollides en el Convent de les Egipciaques i a finals del segle XVIII el Capità General recomanava que la terapèutica aplicada - als homes fos aplicada a les dones. (Vegis: DANON, J.: Visió historica de l'Hospital General de Santa Creu de Barcelona (Barcelona, 1978) 207 pp.; 103)

21.- JORDI GONZALEZ, R.: Op. cit. La botica del Hospital; 67

Anexo I

Traducció lliure del francés

La Comissió d'Hospicis, vista l'oferta feta per Mr. Joan Ameller, farmàceutic d'aquesta ciutat, pel subministre de medicaments necessaris a l'Hospital General i considerant que els preus als que Ameller s'obliga per aquest subministre semblen moderats i que la manera d'atendre les peticions deu ésser preferit com el més comú usat pels establiments publics, ordena que:

1er.- L'oferta feta per Mr. Juan Ameller serà acceptada per l'alcalde en nom de la Comissió d'Hospicis, per posarse en vigor des del dia 20 del mes corrent del present any de 1812 fins el compliment del dia 31 de desembre de 1813.

2on.- Sempre que es cregui convenient, els Metges majors i l'Ajudant Farmaceutic major de l'Hospital General farán conjuntament la petició i el reconeixement dels medicaments necessaris i sota aquesta petició l'Ajudant de Farmaceutic major dirigirà acta de la recepció dels medicaments lliurats i en serà el responsable.

3er.- Al començament de cada mes, els suministres fets el mes anterior seràn pagats per ordre de l'ordenador de pagaments dels Hospicis.

4t.- Tots els mesos l'Ajudant Farmaceutic major enviarà el secretari de la Comissió dos estats, un dels medicaments existents en la farmàcia de l'Hospital General i l'altre dels medicaments consumits el mes anterior, fent relació de les prescripcions.

5t.- Per les disposicions preses, no tenint necessitat de Farmaceutic major l'Hospital General, Mr. Raimundo Fors serà conservat com Ajudant Farmaceutic major i continuarà tenint sota d'ell a Mr. Sebastian Roca i a Etienne Oms, com ajudants, i com a tissaner a Mr. Ferran Audet.

6e.- Immediatament serà aixecat inventari de les drogues, medicaments i utensilis de la Farmàcia de l'Hospital General, inventari que serà firmat pel secretari de la Comissió, l'econom, l'ajudant farmaceutic major y Ameller.

La deliberació i acta tenien que ser enviades a Mr. Delaz, ordenador de pagaments, a M. Bacardi, receptor general dels Hospicis, a l'econom, als metges majors, a l'ajudant farmaceutic major i també a Ameller.

El document datat a 6 de novembre de 1812 estava signat per Melcior de Guardia, Sans, Delars, Castañer, Gonima, d'Estreux, Altube i Gelabert, amb el vist i plau del secretari de la Comisió J.A. Carrere.

(Vegis:Comission des Hospices n°177)

ANEX 2

HOSPITAL DE DONES VENERIES

	1.9.1813			1.10.1813				4.11.1813				27.11.1813			1.1.1814			
	Libras	Onzas	gros	Libras	Onzas	gros	granos	Libras	Onzas	gros	granos	Libras	onzas	dracmas	Libras	Onzas	adarmes	granos
Almendras dulces	9	4	2	9	4	2	-	12	-	-	-	12	-	-	1	-	-	-
Alcanfor (dos onz. 6gr.y med.)	-	2	6	1/9	2	-	-	-	-	4	30	-	1/2	-	-	1	-	-
Acetato de plomo liq.	2	6	7	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Agua de flor de azahar	2	4	-	2	4	-	-	2	6	-	-	2	4	-	-	-	-	-
Agua de menta	2	4	-	2	4	-	-	2	4	-	-	2	4	-	-	-	-	-
Alcohol de coclearia	-	8	-	-	8	-	-	-	8	-	-	-	8	-	1	3	-	-
Acido nitrico	-	13	-	-	13	-	-	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-
Acido nitrico dulcificado	-	7	-	-	7	-	-	-	7	-	-	-	7	-	-	-	-	-
Acido sulfurico	-	6	-	-	6	-	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Acido boracico	-	3	-	-	3	-	-	-	2	4	30	-	2 1/2	-	-	-	-	-
Azufre sublimado	1	3	-	1	3	-	-	1	4	-	-	1	4	-	-	-	-	-
Acetato de cobre (un gros 44 granos)	-	-	1	44	-	-	1	44	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-
Amoniaco	-	7	-	-	6	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-
Agua de vida	-	-	-	2	4	-	-	6	-	-	-	6	-	-	3	-	-	-
Aceite	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6	-	-
Arroz	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alcali volatil																		
Azafrán	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Aceite de almendras dulces	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Alcohol de melisa compuesto	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
Alcohol de romero	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-
Arseniato de sosa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-
Alcohol nitrico etereo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-

Balsamo de copaiva	-	-	-	-	8	2	67	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Corteza de canela (un gros y 1/2)	-	3	4	-	5	1	36	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Corteza de naranjas	-	3	2	-	3	2	-	-	6	-	-	-	6	-	-	-	-	-
Corteza de quiquina	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-
Cera amarilla	2	10	6	1	-	6	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Cantaridas	-	-	7	-	-	7	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Colirio Lanfranc		11	-	-	11	-	-	-	11	-	-	-	11	-	-	-	-	-
Carbonato de amoniaco	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-
Cal	3	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cebada	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	-	-	-
Conserva de rosas inutil	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Carbonato de plomo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	-	-	-
Dulcamara	-	11	6	2	4	6	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Diascordio	-	2	2	-	2	2	-	-	2	-	-	-	2	-	1	8	-	-
Especies amargas	1	7	6	1	7	6	-	1	10	-	-	1	10	-	6	-	-	-
Especies aromáticas	3	7	-	3	7	-	-	4	6	-	-	4	6	-	8	-	-	-
Especies emolientes	1	2	2	1	5	6	-	1	5	-	-	1	5	-	2	-	-	-
Especies pectorales	-	9	1	-	9	1	-	-	9	-	-	-	9	-	4	-	-	-
Especies sudorificas	6	-	-	6	-	-	-	40	-	-	-	40	-	-	-	-	-	-
Esponjas finas	-	1	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Estracto de cicuta (4 gros 48 grains)	-	-	$4\frac{2}{3}$	-	-	4	36	-	-	4	30	-	1/2	-	-	-	-	-
Empl.diaquil gomado	9	6	-	7	14	-	-	8	-	-	-	8	-	-	-	-	-	-
Empl.mercurial Vigo	8	12	-	5	12	-	-	5	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-
Empl.de jabon alcanforado	-	14	-	-	14	-	-	1	3	-	-	1	3	-	-	-	-	-
Eter sulfurico	-	-	7	-	-	7	-	-	1	-	-	-	1	-	-	7	-	-
Especies astringentes	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Flor de manzanilla romana	-	11	2	-	9	6	-	-	10	-	-	-	10	-	2	-	-	-
Flor de azafrán	-	-	-	-	-	3	-	-	-	4	30	-	1/2	-	-	-	-	-
Flor de alcornoque (?)	-	15	-	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Flor de sauco	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-	1	3	-	-	-	-	-

Goma arabiga entera	-	6	$3\frac{1}{4}$	1	-	3	36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Goma adragante	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Goma aloes	-	-	7	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Goma Mirra	-	-	7	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hojas de sen	-	8	1	-	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	10	-	-
Hojas de absenta	1	-	7	1	-	7	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Hojas de ruda	4	12	3	1	12	3	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Hojas de Morella	-	15	-	-	15	-	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Hojas de sabina pulver	-	2	-	2	-	-	-	2	6	-	-	2	6	-	-	-	-	-
Harina de habas	3	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-
Harina de altramuces	3	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-
Hojas de té	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-
Harinas emolientes	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Jarabe de Cuisinier	7	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jarabe de azucar	1	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jarabe de diacodio	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Leño de guayaco rapé	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Láudano líquido	-	8	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Liquen de Islandia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	-	-
Licor anodino	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	8	-	-
Maná dulce	-	12	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mercurio dulce	2	14	-	2	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Miel despumada	1	7	-	-	1	7	-	1	10	-	-	1	10	-	-	-	-	-
Muriato de antimonio	-	-	3	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muriato de mercurio dulce	-	-	4	-	2	1	55	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muriato de mercurio sobreoxigenado (1 onza, 7 gros, 7 granos)	-	1	$7\frac{1}{9}$	-	1	4	56	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Muriato de sosa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-
Muriato de mercurio sublimado	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Muriato de mercurio precipitado	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Muriato de varita liq.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-

Nitrato de plata fundido	-	1	4	-	1	-	-	-	-	4	30	-	1/2	-	1	2	-	-
Nitrato de potasio	4	2	1	2	3	7	-	1	6	-	-	1	6	-	8	-	-	-
Oximiel simple	-	5	-	-	3	-	-	-	6	-	-	-	6	-	-	-	-	-
Oxido de manganesa	-	12	-	-	12	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Opio en bruto	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Opiata astringente	-	9	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oxido de antimonio hidrosulfurado rojo	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Oxido de plomo 1/2 vitreo	2	-	-	2	-	-	-	2	6	-	-	2	6	-	-	-	-	-
Oxido de plomo rojo	-	-	6	-	-	6	-	-	-	4	30	-	1/2	-	-	-	-	-
Oxido rojo de mercurio	-	-	2	-	-	-	-	-	-	4	30	-	1/2	-	-	-	6	-
Oxido blanco de plomo	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Orge	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pez negra	1	2	-	1	2	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Pez resina de pino	1	2	-	1	2	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Pildoras de Belosta	-	9	5-12 gr.	-	8	1	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Poligala amara	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6	-	-
Pomada oxigenada	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Raiz de angelica	-	3	2	-	2	7	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Raiz de Ipecacuana pulv.	-	3	4	-	3	4	-	-	3	4	30	-	$3\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-
Raiz de Jalapa pulv.	2	12	$4\frac{1}{4}$	2	12	4	36	1	6	-	-	1	6	-	-	-	-	-
Raiz de regaliz	6	4	2	3	11	7	-	8	-	-	-	8	-	-	15	-	-	-
Ruibarbo entero	-	4	4	-	4	4	-	-	4	4	30	-	$4\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-
Ruibarbo en polvo	-	-	3	-	-	3	-	-	-	4	30	-	1/2	-	-	-	-	-
Raiz de malvavisco	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-
Rob antisifilitico	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-
Sal	-	7	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Sasafrás	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Squine	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Semillas de anis	-	2	4	-	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Semillas de lino	-	9	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sulfato de alumina desecado (un gros y media)	-	-	$1\frac{1}{9}$	-	-	1	36	-	-	-	-	-	$1\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-

Id. anbidro	-	1	4	-	1	4	-	-	-	4	30	-	-	-	-	-	-	-
Sulfato de cobre	-	1	6	-	1	6	-	-	-	4	30	-	$1\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-
Sulfato de Zinc	-	1	4	-	1	4	-	-	-	4	30	-	$1\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-
Sulfato de magnesio	-	5	-	1	5	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Sulfuro amarillo de arsenico	-	-	6	-	-	6	-	-	-	6	-	-	-	6	-	-	-	-
Simiente de anis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	6	-	-
Simiente de lino	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Sublimado corrosivo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Sulfureto rojo de arcenico	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-
Terebentina	-	4	$11\frac{1}{2}$	-	3	7	-	-	3	4	30	-	$3\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-
Trociscos de minio	-	3	2	-	3	2	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Tintura de canela	-	-	4	-	-	7	-	1	-	-	-	1	-	-	10	-	-	-
Tintura de quina	-	4	1	-	3	4	36	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Tintura Roborante de Witt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-
Tintura de	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-
Tintura de Mirra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	6	-	-
Tartaro soluble	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Tartrato acidulo de pot.	-	15	4	-	13	4	-	-	6	-	-	-	6	-	-	-	-	-
Id. soluble	-	3	3	-	3	3	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Tartrato antimonial de potasa (7 gros, 50 granos)	-	7	50	-	-	7	50	-	-	4	30	-	1/2	-	-	-	-	-
Unguento antipsorico	1	-	1	-	12	7	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Unguento Basilicon	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-
Unguento cerato simple	-	-	-	3	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Unguento de la mere	-	12	-	-	12	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Unguento mercurial	1	9	$1\frac{1}{9}$	-	12	7	36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Unguento populeon	-	12	-	-	12	-	-	-	10	-	-	-	10	-	1	6	-	-
Unguento estoraque	3	-	-	2	-	-	-	2	4	-	-	2	4	-	6	-	-	-
Unguento egipciaco	-	4	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Unguento blanco de Rhasis	1	-	-	1	-	-	-	1	2	-	-	1	2	-	7	-	-	-
Ung. cerato de minio	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-
Ung. cerato de saturno	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-
Ung. rosado	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Ung. Balsamo de Arceo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	6	-	-

Ung. contra sarna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6	-	-
Ung. para apartar la leche	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Vinagre	-	-	-	2	-	-	-	20	-	-	-	20	-	-	34	-	-	-
Vino emetico claro	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-	-	-
Vino emetido turbido	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6	-	-
Vino scilitico	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Vino generoso	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-
Zarzaparrilla	-	-	-	2	-	-	-	6	-	-	-	6	-	-	2	-	-	-

Utensilios

Botellas de porrón	4 unid.	4 unid.	4 unid.	-	-
Barricas	-	-	-	-	6 unid.
Esponja	1 unid.	1 unid.	1 unid.	-	-
Redomas	95 unid.	48 unid.	-	-	-
Flanella de 4 palmos	4 unid.	4 unid.	4 unid.	-	-
Madera	-	8 libras	-	-	-
Redomas regulares	-	-	-	-	6 unid.
Tinajas vernisadas	-	-	-	-	23 unid.
Vasos de vidrio, dichos Monjos	-	-	-	-	16 unid.
Vasos de cristal	-	-	-	-	8 unid.
Vasos de vidrio	-	-	-	-	14 unid.

Taula d'equicalencias d'els pesos expresats en els precedents inventaris

Segons Dorvault:

1/50 gra	=	0,001 gram		
1 gra	=	0,053 grams		
12 grans	=	1/2 escrúpul	=	0,637 grams
24 grans	=	1 escrupul	=	1,274 grams
36 grans	=	1/2 gros	=	1,912 grams
72 grans	=	1 gros	=	3,824 grams
4 gros	=	1/2 unça	=	15,297 grams
8 gros	=	1 unça	=	30,594 grams
2 unces	=	1/2 quart	=	61,188 grams
4 unces	=	1 quart	=	122,376 grams
8 unces	=	1/2 llire	=	244,752 grams
16 unces	=	1 lliure	=	489,503 grams
2 lliures	=	976,007 grams		
3 lliures	=	1468,511 grams		

Segons el Codex:

1 gra	=	0,05 grams
2 grans	=	0,1 grams
18 grans	=	1 gram
36 grans	=	2 grams
1 gros	=	4 grams
2 gros	=	8 grams
4 gros	=	16 grams
1 unca	=	32 grams
1 1/2 unces	=	48 grams
2 unces	=	64 grams
3 unces	=	96 grams
4 unces	=	125 grams
8 unces	=	250 grams
1 lliure	=	500 grams
2 lliures	=	1000 grams

Inventari dels medicaments existents a la botiga i la seva dependencia de l'Hospital General als 27 de novembre de 1813 i 1 de gener de 1814.

SUBSTANCIES MEDICINALS *En la relació que segueix s'ha conservat la grafia original i s'han col.locat les sustancies medicinals per ordre alfabetic.	27 novembre 1813			1 gener 1814				VARIACIONS
	libras	onzas	dracmas	libras	onzas	adarmes	granos	
Antimonio en polvo	12	-	-	-	-	-	-	0
Aceite de yema	-	6	-	-	6	-	-	=
Astas de ciervo preparadas	-	1	-	-	-	-	-	0
Aceite de jabon	-	6	-	-	8	-	-	M
Aceite de succino	-	2	-	-	3	-	-	M
Aceite de hastas de ciervo fetido	-	9	-	-	-	-	-	0
Antimonio diaforetico	-	1	-	-	6	-	-	M
Antiectico de Poterio	-	9	-	-	9	-	-	=
Azafran de marte astringente	-	6	-	-	6	-	-	=
Azafran de marte aperitivo	-	6	-	-	-	-	-	0
Anthimonium diaforeticum	-	3	-	-	-	-	-	0
Agua rosarum	156	-	-	80	-	-	-	m
Agua de menta	60	-	-	40	-	-	-	m
Agua de Isopo	104	-	-	-	-	-	-	0
Azafran	-	3	-	-	-	-	-	0
Aceite de linaza	-	2	-	-	-	-	-	0
Alcool nitrico etereo	1	8	-	-	-	-	-	0
Agua rafani composita	2	-	-	2	-	-	-	=
Alcool roris marini	-	6	-	-	-	-	-	0
Acido muriatico	-	4	-	-	4	-	-	=
Agua theriacal	4	-	-	4	-	-	-	=
Astas de ciervo quemadas y preparadas	1	6	-	1+3	8	-	-	M
Aloes apathico	6	-	-	10	-	-	-	M
Almaciga	4	-	-	-	-	-	-	0
Assa fetida	-	6	-	1	4	-	-	M
Aloes sucotrino	2	-	-	1	6	-	-	m
Acido nitrico	27	-	-	20	-	-	-	m

Azeite de Terebentina	-	6	-	-	6	-	-	=
Amonio	1	6	-	-	-	-	-	0
Anacardos	1	6	-	1	6	-	-	=
Algengibre	8	-	-	-	-	-	-	0
Antimonio	60	-	-	60	-	-	-	=
Agarico	4	-	-	4	-	-	-	=
Arcenico blanco	-	6	-	-	3	-	-	m
Amapolas (gastadas)	13	-	-	2	-	-	-	m
Aceite de almendras dulces	2	-	-	1	-	-	-	m
Alcali volatil	-	3	-	-	-	-	-	0
Agua spirituosa de canela	6	-	-	-	-	-	-	0
Alcohol de melissa	2	-	-	-	-	-	-	0
Alcohol de 34 grados	2	-	-	-	-	-	-	0
Acetato de plomo liquido	2	-	-	-	-	-	-	0
Astas de ciervo raspadas	4	-	-	-	-	-	-	0
Azucar	3	-	-	-	-	-	-	0
Acido sulfurico	-	6	-	1	-	-	-	M
Azufre	-	4	-	-	6	-	-	M
Aceite de petroleo	-	-	-	-	3+6	-	-	M
Alumbre quemado	-	-	-	-	2	-	-	M
Aceite de hastas de ciervo	-	-	-	-	6	-	-	M
Aceite de aneti recinificati	-	-	-	-	5	-	-	M
Acido boracico	-	-	-	-	2	4	30	M
Arnica	-	-	-	1	-	-	-	M
Alumbre crudo	-	-	-	1	6	-	-	M
Aragaranjas	-	-	-	1	-	-	-	M
Acetite de plomo liquido	-	-	-	-	8	-	-	M
Betun de Judea	-	2	-	-	2	-	-	=
Bezoardico animal	-	$2\frac{1}{2}$	-	-	2	-	-	m
Balsamo de azufar anisado (?)	-	1	-	-	-	-	-	0
Balsamo Judaico	-	10	-	1	-	-	-	M
Borata de sosa	-	3	-	-	8	-	-	M
Balsamo Locatelli	2	-	-	2	-	-	-	=
Balsamo de copayba	-	4	-	-	-	-	-	0
Borrax	1	-	-	-	-	-	-	0
Betun judaico	-	8	-	-	8	-	-	=
Balsamo de Perú liquido	-	3	-	-	3	-	-	=
Balsamo de peru solido	1	6	-	1	-	-	-	m

Bezoardo animal	-	-	-	-	-	-	30	M
Balsamo verde de Mus (?)	-	-	-	-	11	-	-	M
Balsamo de azufre terebentinado	-	-	-	-	1	4	30	M
Balsamo de Maria	-	-	-	-	3	-	-	M
Balsamo catolico	-	-	-	-	1	-	-	M
Balsamo de copaive	-	-	-	1	-	-	-	M
Bol armenico	100	-	-	60	-	-	-	m
Cristal montano	8	-	-	-	-	-	-	0
Colirio blanco de Rhasis	-	3	-	-	2	-	-	m
Costo arabico	-	3	-	-	2	-	-	m
Corallum rubrum preparatum	-	4	-	5	6	-	-	M
Corallina	-	1	-	-	-	-	-	0
Creta	20	-	-	20	-	-	-	=
Cimaruba	-	6	-	-	6	-	-	=
Cinabrio....	-	7	-	-	6	-	-	m
Cirupius caulium	1	6	-	1	6	-	-	=
Carbonato de potasa	2	-	-	-	-	-	-	0
Cardamomo menor	-	1	-	-	1	-	-	=
Cascarilla	-	10	-	-	7	-	-	m
Cassia fistula	8	-	-	8	-	-	-	=
Cubebas	-	8	-	-	5	-	-	m
Cinco mirabolanos	10	-	-	-	-	-	-	0
Castor	-	1/2	-	-	-	4	30	=
Cardamomo	-	6	-	-	-	-	-	0
Costo amargo	-	9	-	-	9	-	-	=
Costo blanco	-	4	-	-	1	-	-	m
Calamo aromatico (corcat)	-	3	-	2	-	-	-	M
Cera blanca	2	-	-	-	5	-	-	m
Crístal montano	8	-	-	8	-	-	-	=
Canchelagua	-	6	-	-	6	-	-	=
Curcuma	-	3	-	-	3	-	-	=
Calamo aromatico	2	-	-	-	-	-	-	0
Calisaya	5	-	-	3	6	-	-	m
Canela de Holanda	-	2	-	-	-	-	-	0
Cerusa blanca común	20	-	-	-	-	-	-	0
Conserva de rosas verdes	1	-	-	-	-	-	-	0
Corteza de quina superior	6	-	-	-	-	-	-	0
Coloquintidas	1	-	-	-	-	-	-	0

Colirio exitante	-	-	-	-	-	4	-	M
Calcota vitriolada	-	-	-	1	-	-	-	M
Canela	-	-	-	-	4	-	-	M
Cimienta de mostaza	-	-	-	-	6	-	-	M
Coloquintidas	-	-	-	-	4	-	-	M
Coral roxo	-	-	-	-	3	-	-	M
Costo blanco	-	-	-	-	1	-	-	M
Colofonia	-	-	-	2	6	-	-	M
Cremor tartaro	-	-	-	-	5	-	-	M
Campetcho	-	-	-	-	4	-	-	M
Cera rafus (?)	-	-	-	-	6	-	-	M
Carboanate amoniacal	-	-	-	2	-	-	-	M
Cantharidas	-	4	-	1	-	-	-	M
Digestivo animale	2	-	-	-	-	-	-	0
Dientes de jabali	3	-	-	3	-	-	-	=
Dictamo blanco	1	-	-	1	-	-	-	=
Dictamo Kretico	1	-	-	-	-	-	-	0
Diascordio	2	-	-	-	-	-	-	0
Digestivo Común	-	-	-	1	-	-	-	M
Digestivo animado	-	-	-	2	-	-	-	M
Dulcamara	-	-	-	1	7	-	-	M
Euforbio	1	6	-	-	-	-	-	m
Ethiope mineral	1	-	-	1	6	-	-	M
Extracto de estramonio	1	-	-	2	-	-	-	M
Esmeraldas preparadas	1	-	-	1	-	-	-	=
Extracto de enula campana	-	3	-	-	-	-	-	0
Elaterio	-	1	-	-	1	-	-	=
Extractum chamaedrus	2	-	-	1	-	6	-	m
Extractum sicori	-	8	-	-	6	-	-	m
Extactum siculo	2	-	-	-	-	-	-	0
Elixir vitrioli pharmacopea Edinburguensis	1	-	-	1	2	-	-	M
Emplastos de ranas mercuriales	7	-	-	12	-	-	-	M
Emplastos de jabon	-	6	-	-	-	-	-	0
Emplasto negro de Vidos	2	6	-	2	6	-	-	=
Emplasto de betonica	-	8	-	-	8	-	-	=
Emplasto contraructura	-	6	-	-	6	-	-	=

Emplasto magnetico angalizado	-	6	-	-	6	-	-	=
Emplasto Manus Dei	-	6	-	-	6	-	-	=
Emplasto Diaforetico de Minzic	-	6	-	-	6	-	-	=
Emplasto de Bonito (?)	-	6	-	-	6	-	-	=
Emplasto stiptico Croeli	-	2	-	-	2	-	-	=
Emplasto stomatico confortativo	-	3	-	-	3	-	-	=
Ethiope marcial	-	3	-	-	-	-	-	0
Estoraque calamita	-	6	-	-	3	-	-	m
Espiquanardi	1	-	-	-	-	-	-	0
Esquenanto	-	1	-	-	1	-	-	=
Ether sulfurico	1	-	-	-	-	-	-	0
Escamas de cilla	-	6	-	-	6	-	-	=
Especies amargas	6	-	-	-	-	-	-	0
Especies pectorales	3	-	-	-	-	-	-	0
Especies astringentes	2	6	-	-	-	-	-	0
Especies aromáticas	-	6	-	-	-	-	-	0
Especies emolientes	3	-	-	-	-	-	-	0
Esperma de ballena	-	$1\frac{1}{2}$	-	-	4	30	-	=
Extracto de cicuta	-	-	-	1	6	-	-	M
Extracto de pulsatilla	-	-	-	1	6	-	-	M
Extracto de jusquiamo	-	-	-	1	6	-	-	M
Emplasto de Hernandez	-	-	-	2	-	-	-	M
Especies sudorificas	-	-	-	40	-	-	-	M
Extracto de regalicia	-	-	-	-	3	-	-	M
Espongas	-	-	-	-	1	-	-	M
Etiope marcial	-	-	-	-	1	-	-	M
Folio malabatvum	1	6+2	-	1	6	-	-	m
Flores de manzanilla	2	-	-	-	-	-	-	0
Flores de zinc	-	-	-	-	-	4	-	M
Flores de balsamo de perú	-	-	-	-	-	6	-	M
Goma de enebro	2	-	-	-	-	-	-	0
Goma de hiedra	-	4	-	-	-	-	-	0
Goma amoniaco	3	-	-	-	-	-	-	0
Granates preparados	1	6	-	1	-	-	-	m
Gomma Gola (Gutta) (Laca?)	-	3	-	-	3	-	-	=
Goma Lacca	6	-	-	9	-	-	-	M
Galanga	1	-	-	-	-	-	-	0

Goma guayaque	-	1	-	-	1	-	-	=
Goma Caranna	3	-	-	3	-	-	-	=
Goma Baelio	1	6	-	1	6	-	-	=
Goma alagica (arabica?)	9	-	-	-	-	-	-	0
Goma galvano	-	7	-	-	10+1	-	-	M
Goma arabiga	-	4	-	1	6	-	-	M
Goma mastechs	-	-	-	-	4	-	-	M
Goma tragacante	-	-	-	-	2	-	-	M
Goma resina euforbio	-	-	-	1	-	-	-	M
Goma tragacante	-	-	-	-	1	-	-	M
Hermodatiles	1	6	-	1	5	-	-	m
Hierba The	-	5	-	-	-	-	-	0
Harina de linassa	15	-	-	-	-	-	-	0
Harina de lupins	-	-	-	3	-	-	-	M
Hojas de Sen	3	-	-	-	-	-	-	0
Infusión de rosas añeja	74	-	-	-	-	-	-	0
Infusión florum persicorum añeja	50	-	-	-	-	-	-	0
Ipecacuana	-	6	-	-	2	-	-	m
Jacintos preparados	-	6+2	-	-2+10+10-			-	M
Kermes mineral	-	1	-	-	1	-	-	=
Laudano opiado	-	6	-	-	8	-	-	M
Lapis Besoard occidental	-	5	-	-	-	-	-	0
Litargirio	100	-	-	62	-	-	-	m
Lapis medicamentosus	-	2	-	-	8	-	-	M
Lac terra	-	6	-	-	6	-	-	=
Lapis magnetis arsenical	-	6	-	-	6	-	-	=
Lapdano de.....lado (?)	2	6	-	-	-	-	-	0
Lignum sbodium	-	6	-	-	-	-	-	0
Linimento de sesarios (?)	1	-	-	-	-	-	-	0
Liken islandico								
Laudano depurado antiguo	-	-	-	2	-	-	-	M
Leño santalo	-	-	-	15	-	-	-	M
Lignum rodium	-	-	-	1	-	-	-	M
Laca de Salo	-	9	-	-	-	-	-	0
Litargirio	-	-	-	62	-	-	-	M

Mirobolanos citrinos	-	4	-	2	-	-	-	M
Menjui residuo	-	5	-	1	-	-	-	M
Mirabolanos amblicos	-	6	-	-	-	-	-	0
Mirabolanos Indicos	4	-	-	2	-	-	-	m
Murias oxigenate antimonio	-	1	-	-	-	-	-	0
Madre de perlas preparada	-	6	-	-	-	-	-	0
Muriato de sosa	24	-	-	24	-	-	-	=
Mercurio vivo	8	-	-	5	6	-	-	m
Madre de perlas	1	6	-	1	-	-	-	m
Menjui	1	6	-	-	-	-	-	0
Metxoacana	1	6	-	-	-	-	-	0
Muriate de mercurio sublimado	1	4	-	-	-	-	-	0
Muriate de mercurio sublimado preparado	-	2	-	-	-	-	-	0
Muriate de varita liquido	-	5	-	-	-	-	-	0
Miel común	1	-	-	-	-	-	-	0
Manna	2	-	-	-	11	-	-	m
Mirabolanos Quevos	-	-	-	2	-	-	-	M
Mirabolanos citrinos en polvo	-	-	-	-	1	-	-	M
Minerales	-	-	-	-	6	-	-	M
Manganesa	-	-	-	2	6	-	-	M
Mixtura acustica de Fuller	-	-	-	-	-	2	-	M
Masa de Pildoras sephalicas	-	-	-	-	1	3	-	M
Massa pilular aloetica Rosar	-	-	-	-	1	-	-	M
Mirra electa	-	-	-	-	-	7	-	M
Mirra comun	-	-	-	-	5	-	-	M
Muriate de cal liquido	-	-	-	-	1	-	-	M
Manteca de puerco	-	-	-	-	9	-	-	M
Nitro jovial	-	4	-	-	8	-	-	M
Nitro estibiado	-	4	-	-	-	-	-	0
Nitrate de potassa	1	6	-	8	-	-	-	M
Nitrato de plata fundido	-	$1\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-	0
Nitrostibiado	-	-	-	-	7	-	-	M
Oleum anheti destilado	-	4	-	-	-	-	-	0
Oleum scorpionum Mateoli	1	-	-	1	-	-	-	=
Oleum Camphora	-	9	-	-	6	-	-	m
Ojos de cangrejo preparados	-	2	-	2	6	-	-	M

Oesipo	2	-	-	-	-	-	-	0
Oleum escenciale Baccarum Laurini	-	$1\frac{1}{2}$	-	-	5	-	-	M
Oleum juniperi esenciale	-	3	-	-	-	-	-	0
Oleum fueniculi esenciado	-	1	-	-	-	-	-	0
Oleum aneti destillati	-	1	-	-	-	-	-	0
Oximiel colquico	4	-	-	4	-	-	-	=
Oleum animali Dipelli	4	-	-	4	-	-	-	=
Opoponaco en polvo	-	6	-	-	-	-	-	0
Oxido de mercurio rojo	-	$1\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-	0
Opobalsamo	-	-	-	10	-	-	-	M
Opio	-	-	-	-	1	-	-	M
Occido de cobre acetado	-	$1\frac{1}{2}$	-	-	-	-	-	0
Polvos de Cordeleros	-	1/2	-	-	-	8	-	?
Polvos de escamonea	-	1/2	-	-	-	-	-	0
Polvos de Guteta	-	3	-	-	6	-	-	M
Piedra lazuli preparada	-	1/2	-	-	-	-	-	0
Pulvis Kelarum cancrorum preparatorum	-	4	-	-	-	-	-	0
Pulvis Calaguala	-	2	-	-	-	-	-	0
Pulvis calibis rosa mayali preparati	-	1	-	-	1	-	-	=
Pulvis poligala	-	2	-	-	2	-	-	=
Pulvis calibis nutriti musgava	-	6	-	-	-	-	-	0
Pulvis de aro compuesto	-	2	-	-	2	-	-	=
Pildoras mesentericas de charas	2	9	-	2	-	-	-	=
Polvos de Hiera picra	-	9+2	-	-	-	-	-	0
Piedra medicamentosa	-	6	-	-	-	-	-	0
Polvos de Diarrodón	-	1	-	-	6	-	-	M
Pulvis Calibis cum sulphura	-	2	-	-	1	-	-	m
Pulvis Papaveris Rubri	-	1	-	-	1	-	-	=
Pulvis contracasum	-	1	-	-	-	-	-	0
Pitula balsamica Ricardi Mortonis	-	1	-	-	-	3	-	m
Pulvis mirabolonorum rubrorum	-	1	-	-	-	-	-	0
Pilula contrasanguis fluxum	-	6	-	1	-	-	-	M
Pulvis corallina preparata	1	6	-	1	6	-	-	=
Pulvis diarodonis abbatis	-	5	-	-	8	-	-	M
Pilula cephalica	-	2	-	-	1	-	-	m

Pilula tartaro Bonsi	-	6	-	-	-	-	-	0
Pulvis succini albi preparati	-	3	-	-	-	-	-	0
Pilula calibeato	-	1	-	-	-	4	30	m
Pilula coccia Majores	-	1	-	-	-	-	-	0
Pilula Lucis Majores	-	2	-	-	1	-	-	m
Pilulas familiaris Musitani	-	4	-	-	-	-	-	0
Pulvis aristoloquia rotunda	1	-	-	-	-	-	-	0
Pulvis	3	-	-	-	-	-	-	0
Pomata mercurialis	-	8	-	-	1	-	-	m
Polvos de Incienso en grano	-	3	-	-	-	-	-	0
Polvos de raspadura de marfil	-	2	-	-	1	-	-	m
Piedra calaminadis preparata	8	-	-	-	-	-	-	0
Polvos de Aro	1	-	-	1	-	-	-	=
Piedra tosca	10	-	-	10	-	-	-	=
Palo santo	25	-	-	-	-	-	-	0
Piedra Lipis	1	-	-	1	1	4	30	M
Piedra bezoard occidental	-	3	-	-	-	-	-	0
Pimienta larga	-	1	-	-	1	-	-	=
Poligala amarga	1	6	-	-	-	-	-	0
Polvos de especies emolientes	15	-	-	-	-	-	-	0
Polvos de hojas de Mellice	-	-	-	-	6	-	-	M
Polvo de jalapa	-	-	-	3	2	-	-	M
Polvo de cascarilla	-	-	-	-	-	8	-	M
Polvo de ruibarbo	-	-	-	-	1	-	-	M
Polvo de sevina	-	-	-	-	3	-	-	M
Polvo de agallas	-	-	-	-	1	4	30	M
Polvos de lombrices terrestres	-	-	-	-	2	-	-	M
Piedra calaminar	-	-	-	-	3	-	-	M
Polvos de dictamen cretico	-	-	-	-	1	-	-	M
Pildoras mercuriales baloeste	-	-	-	-	3	-	-	M
Polvos cachecticos	-	-	-	-	-	6	-	M
Piedra divina	-	-	-	-	1	-	-	M
Polvos de minio	-	-	-	-	-	2	-	M
Polvos epilecticos	-	-	-	-	-	3	-	M
Pildoras familiares de Musitano	-	-	-	-	3	-	-	M
Pildoras tartaricas de Boncio	-	-	-	-	6	-	-	M
Pulv. diamargaritonis frig.	-	-	-	-	2	-	-	M
Pildoras mercuriales de Plenck	-	-	-	-	-	7	-	M
Polvo de azero nudrido Musurabe	-	-	-	-	-	3	-	M

Polvo diatrilon santalon	-	-	-	-	4	-	-	M
Polvo pro Benedicta laxatis	-	-	-	-	2	-	-	M
Polvos de olivano	-	-	-	-	1	-	-	M
Polvos de peruviana	-	-	-	-	1	4	30	M
Piedra ematitis preparada	9	-	-	-	9	-	-	?
Raiz de Polipodio	1	-	-	-	-	-	-	0
Resina de pino	1	6	-	10	-	-	-	M
Raiz de Valeriana	1	-	-	1	2	-	-	M
Raiz de Meo	-	6	-	-	6	-	-	=
Resina de quina	-	$1\frac{1}{2}$	-	-	1	4	30	=
Radix saxifragia	-	6	-	-	-	-	-	0
Raiz de zedoaris	2	-	-	-	-	-	-	0
Resina de pino	3	-	-	10	-	-	-	M
Raiz de Azaro	5	-	-	5	-	-	-	=
Raiz de ardica	1	6	-	-	-	-	-	0
Rosas veras	20	-	-	20	-	-	-	=
Rob antisiphilitico	6	-	-	-	-	-	-	0
Raiz de Binsetoccio	2	-	-	1	-	-	-	m
Raiz de angelica	1	-	-	-	-	-	-	0
Raiz de contrhierba	1	-	-	1	-	-	-	=
Raiz de serpentaria virginiana	-	3	-	-	1	-	-	m
Raiz de malvavisco	8	-	-	-	-	-	-	0
Raiz de hipecacuana	-	-	-	-	1	-	-	M
Raiz de algengibre	-	-	-	-	3	-	-	M
Raiz de sexifragio	-	-	-	-	3	-	-	M
Raiz de oronidas en polvo	-	-	-	-	-	3	-	M
Raiz de calaguala	-	-	-	-	1	-	-	M
Raiz de aristoloquia redonda	-	-	-	1	-	-	-	M
Raiz de gingiber	-	-	-	8	-	-	-	M
Residuo opoponax	-	-	-	-	4	-	-	M
Residuo dictamen cretico	-	-	-	-	3	-	-	M
Raiz de china	-	-	-	2	-	-	-	M
Rabarbaro cariado	-	-	-	1	6	-	-	M
Regulo de antiminio	-	-	-	4	-	-	-	M

Sarcocola	-	3+9	-	-	9	2	-	m
Sandalo blanco	6	-	-	-	-	-	-	0
Simiente de niella	-	2	-	-	-	-	-	0
Simiente de Cardo Santo	1	-	-	-	-	-	-	0
Simiente milli solis	-	8	-	-	6	-	-	m
Simiente de Alejandria pulv.	-	6	-	-	-	-	-	0
Santalum citrino	1	-	-	-	8	-	-	m
Simiente de hinojo	-	4	-	-	4	-	-	=
Succino blanco preparado	-	5	-	-	4	-	-	m
Saphiros preparados	-	1/2	-	-	-	6	-	m
Soliman	-	1	-	-	-	-	-	0
Semen foenum graeci	6	-	-	5	-	-	-	m
Sanguis preparati (?)	-	1	-	-	-	-	-	0
Sal Martis	2	-	-	1	6	-	-	m
Sal tamarisci	2	-	-	2	6	-	-	M
Simienta de Alexandria	12+1	-	-	12	6	-	-	m
Sal herbecali (?)	10	-	-	10	-	-	-	=
Sangre de Orago comun	-	6	-	-	8	-	-	M
Sulfate de zinc	1	6	-	-	-	-	-	0
Suco de regalisa	-	3	-	-	-	-	-	0
Sal de Madrid	2	-	-	-	-	-	-	0
Succino blanco	1	6	-	-	6	-	-	m
Sandalos blancos	13	-	-	-	-	-	-	0
Serato de minio	2	6	-	-	-	-	-	0
Simiente de anis	3	-	-	-	-	-	-	0
Sevada	4	-	-	-	-	-	-	0
Sanguijuelas (?)	30	-	-	-	-	-	-	0
Sarsaparrilla	6	-	-	-	-	-	-	0
Simiente de cardo benedicto	-	-	-	1	-	-	-	M
Sandalos roxos en polvo	-	-	-	-	1	-	-	M
Sangre de cabrio macho	-	-	-	-	6	-	-	M
Sulphate de Hierro	-	-	-	-	1	-	-	M
Sal fuliginis	-	-	-	1	2	-	-	M
Sulfate de alumina	-	-	-	-	8	-	-	M
Sal febrifugi Silvi	-	-	-	-	-	3	-	M
Spodio preparado	-	-	-	-	-	6	-	M
Sasafrás	-	-	-	2	-	-	-	M
Succino rojo	-	-	-	1	6	-	-	M
Spice nardi cariati	-	-	-	-	6	-	-	M

Sulphate de magnesia	-	-	-	1	-	-	-	M
Seminis amini (ammomi)	-	-	-	1	6	-	-	M
Sal saturno	-	-	-	-	1	-	-	M
Sal tartaro	-	-	-	1	-	-	-	M
Spice cenititum	-	-	-	-	6	-	-	M
Troquici Diarodonis Mesues	-	6	-	-	-	-	-	0
Troquici agarici	-	9	-	1	2	-	-	M
Tacamaca	-	2	-	-	-	-	-	0
Turbit mineral	-	1	-	-	-	6	-	m
Tintura corallorum	-	6	-	-	6	-	-	=
Tartaro emetico	-	1	-	-	1	4	30	M
Trociscos de Agarico	-	1/2	-	-	-	-	-	0
Trociscos de Carabe	-	1/2	-	-	-	-	-	0
Trociscos de Minio	-	6	-	-	-	-	-	0
Tintura alcoholica de castor	-	3	-	-	-	-	-	0
Troc. sublimati corrosivi	-	3	-	-	11	-	-	M
Trocisqui de Mirra	-	3	-	-	4	-	-	M
Tintura guayacis	-	4	-	-	4	-	-	=
Tintura Minqueciano	-	9	-	-	-	-	-	0
Trocisqui alquiquengia	3	-	-	-	-	-	-	0
Tintura de Cantharidas	1	-	-	1	-	-	-	=
Tintura de Castor	1	6	-	-+1	3+6	-	-	M
Tintura de guayaco	5	-	-	5	-	-	-	=
Tierra cato	1	-	-	1	-	-	-	=
Tintura alcoolica de mirra	3	-	-	2	6	-	-	m
Tintura aloes compuesta	1	6	-	-	-	-	-	0
Tintura alcoolica corroborante de With	5	-	-	-	-	-	-	0
Tartrite acidulo de potassa	2	-	-	-	-	-	-	0
Tintura de zafran	-	-	-	-	-	6	-	M
Trociscos eupatorios	-	-	-	-	-	4	30	M
Trociscos de karbe	-	-	-	-	-	7	-	M
Trociscos de Herber	-	-	-	-	-	3	-	M
Tierra vitriolada dulcis	-	-	-	-	6	-	-	M
Tinctura nicotiana	-	-	-	1	-	-	-	M
Turis	-	-	-	1	6	-	-	M
Therebentina	-	-	-	1	-	-	-	M
Trociscos akekenges	-	-	-	3	-	-	-	M

Tintura vinosa de opio	1	6	-	-	-	-	-	0
Tartrito de potassa soluble	1	8	-	-	-	-	-	0
Ungula alsis	-	3	-	-	2	-	-	m
Unguento blanco	4	-	-	-	-	-	-	0
Unguento para apartar la leche	2	-	-	-	-	-	-	0
Unguento contra sarna	2	-	-	-	-	-	-	0
Unguento serato de saturno	1	-	-	-	-	-	-	0
Unguento balsamo Arceo	-	2	-	-	-	-	-	0
Unguento estiraco	2	-	-	-	-	-	-	0
Unguento rosado	2	-	-	-	-	-	-	0
Unguento pomada oxigenada	2	-	-	-	-	-	-	0
Unguento egipciaco	-	-	-	1	-	-	-	M
Unguento de althea	-	-	-	1	-	-	-	M
Unguento de bufonum	-	-	-	2	-	-	-	M
Unguento Mal Insa	-	-	-	1	6	-	-	M
Unguento gumma elemi	-	-	-	1	6	-	-	M
Unguento bruno	-	-	-	1	-	6	-	M
Unguento magistral	-	-	-	1	-	-	-	M
Unguento epispastico	-	-	-	9	-	-	-	M
Vitriolum..... calcinatum	-	4	-	-	-	-	-	0
Vitrum plumbi	-	8	-	-	6	-	-	m
Vino emetico claro	10	-	-	-	-	-	-	0
Vinagre	18	-	-	-	-	-	-	0
Vino generoso	2	-	-	-	-	-	-	0
Vino escilitico turbido	2	6	-	-	-	-	-	0
Vino escilitico	3	-	-	-	-	-	-	0
Vitriolo calsinado ad albedinem	-	-	-	2	6	-	-	M
Vidriol blanco	-	-	-	1	-	-	-	M
Viridis eris	-	-	-	-	1	-	-	M
Vinagre antipestilencial	9	-	-	9	-	-	-	=
viscum cuercinum	-	6	-	-	6	-	-	=
Xavon tartarico	-	4	-	-	-	-	-	0
Xalape	1	6	-	-	-	-	-	0
Xarabe diacodium	1	6	-	-	-	-	-	0
Zacarum...aruminis	-	6	-	-	6	-	-	=
... cancr. pp.	-	-	-	-	4	-	-	M

Utensilios de la botica

*(S'ha conservat la grafia original.)

	Unidades	
	1814	1793
Almireces de latón con sus manos de latón.	3	(4)
Almireces de vidrio sin mano.	1	
Balanceros con sus balanzas de diferentes tamaños.	3	
Banco de madera con respaldos.	2	
Botes de loza grandes entre los cuales hay algunos de rotos.	182	
Botes de loza medianos, nombrados unguenteros.	66	
Botes de loza pequeños nombrados unguenteros.	13	
Cajas de madera grandes para poner hierbas.	45	
Cajas de madera pequeñas para poner hierbas.	31	
Caja de madera doradas para poner hierbas.	35	
Cubas de tierra para cataplasmas.	6	
Espatulas de hierro.	9	(15)
Espatulero.	1	
Escaleras de madera, la una rota.	2	
Embudos de hoja de lata.	5	
Jarras de tierra vernisadas.	11	
Mesa con una piedra de marmol.	1	
Morteros de bronce el uno muy grande y el otro mediano.	2	
Manos de mortero de hierro.	6	(9)
Mesa con una piedra de marmol para porfirizar.	1	
Lamparon.	1	
Plata de cobre de dos palmos en Quadro.	1	
Tablero grande para despacho de madera de nogal.	1	
Tinajas de loza grandes.	35	
Tinajas de tierra barnizadas.	41	
Tabla grande para escribir.	1	
Vasos o redomas de vidrio, dichos masas.	15	
Vasos o redomas de vidrio, dichos pomos.	13	
Vasos de vidrio de diferentes tamaños.	280	
Vasijas de loza grandes	6	
Vasos grandes de vidrio, dichos monjos.	11	

Utensilios de la Grande estancia	1814	1793
Azadera de cobre vulgo Greixoners	1	
Alambique de vidrio	1	
Barricas	13	
Balanzas de alambre, una grande y otra mediana	2	(3)
Belón de latón	1	
Cajas grandes de madera	11	
Cajas medianas de madera	40	
Cajitas redondas pintadas	21	
Escalera de madera	1	
Evaporadoras de vidrio	4	
Jarras de tierra barnizadas	55	
Matrás grande de vidrio	1	
Riscleta de hierro	1	
Retortas de vidrio	3	
Recipientes de vidrio	3	
Redomas de vidrio para poner aceite	4	
Vasos de hoja de lata	5	
Vasos de vidrio de diferentes tamaños	46	
Vasos de cristal	5	

Oficina		
Calderas dos grandes y dos pequeñas	4	
Cazos de alambre de todos tamaños	7	(4)
Calderos de id.	3	
Caños de alambre de 10 palmos de largo	2	
Espumadoras de alambre de todos tamaños	3	(4)
Fogones de hierro	2	(1)
Ladrillos para colar xarabes	5	
Morteros de marmol	2	(4)
Ollas de alambre	2	(5)
Palas	2	(5)
Sedasos de seda muy usados	3	
Tenaza	1	

	1814	1793
Almacén detrás de la oficina		
Arca grande que contiene siete jarras medianas para unguenteros	1	
Alambiques el uno muy grande y el otro mediano	2	
Barricas de madera de varios tamaños	7	
Calderas de alambre medianas	4	
Calderas de hierro	1	
Calderas de alambre grandes	5	
Calderas de alambique de vidrio	24	
Maderas para llevar medicinas	3	
Morteros grandes de marmol fijos al pavimento	2	
Matras grande	1	
Ollas de alambre inservibles	2	
Presas de madera grandes con su torculo	2	
Retortas grandes de hierro fundido	3	
Retortas de tierra	3	
Tinajas de tierra grandes y pequeñas barnizadas	12	
Quarto de Jesús		
Basijas de madera	7	
Caja con 4 arrobas de pez negra	1	
Jarras barnizadas de diferentes tamaños, de tierra	48	
Vasijas de tierra	6	
Vasijas llamadas Berengueras	6	
Quarto de los practicantes		
Arca para las sabanas	1	(1)
Camas	5	(9?)
que contienen:		
Almohadas	4	(11)
Colchones	5	
Xergones	4	
Cubiertas de lana	6	(11)
Pies de madera	8	(27)
Pies de hierro	2	
Tablas	15	(18)

Llibreria (Tots molt usats i alguns incomplerts.) (S'ha conservat la grafia original dels llibres.)	Exemplars 1814	1793
Aphorisme de Cognoscendi et curandis morbis de Boerhaabe	1 en 8°	
Continuación de la Lithgoeswoyre de Mr. Pott	1 en 8°	
Controversias de Loeche	1 en 4°	
Chimie Metallurgique de Mr. Gellert	1 en 8°	
Chimie Medicinale de Mr. Maloin	2 en 8°	
Chimie experimentale de Mr. Baume	3 en 8°	
Charteuscribi Farmacologia teorico practica	1 en 4°	
Disertacions chimiques de Mr. Pott	4 en 8°	
Diccionaire Botanique et Pharmaceuticque	1 en 8°	
Diccionaire de Chimie	2 en 8°	
Elements de Chimie Practique de Macquer	Vols. I y II	
Elements de Chimie Theorique de Macquer	2 de 1° c.	
Elements de Dosimastique de Mr. Cramer	4 en ...	
Elements de Chimie de Boerhaabe	6 en 8°	
Enumaratio plantarum Horci Gottmoensis Haller	1 en 8°	
Elements de Chimie de Mr. Macquer	6 en 8°	(3)
Elements de Farmacie de Mr. Baume	1 en 8°	
Elements de Chimie Boerhaabe	2 en 4°	(6)
Element de chimie Thesari	1 en 4°	
F.F. Cartheueris fundaments Materia Medica	1 en 8°	(2)
Farmacopea Matritensis	1 en 4°	
Fonte de Mines de Publich par Mr. Stellot	1 en 4°	
Farmacopea Universal de Mr. Lemeri	2 en 4°	(1)
Farmacopea Moises Charas	3 en 4°	
Fisique de Musichenbruch	2 en 4°	
Farmacopea Parisiensis	1 en 4°	
Farmacopea Londinensis	2 en 4°	
Farmacopea Scrodero Hoffmaniana	1 en fol.	
Farmacopea de Fuller	1 en 8°	
Farmacopea Valentina	1 en fol.	
Farmacopea Quarcetani	1 en 4°	(2)
Formlurarium nosocomium antiqum	1 en 4°	
Introducción a la Mineralogie de Mr. Henckel	2 en 8°	
Joannes Zebelfferi Farmacopea Regia	1 en fol.	
L'art d'essayer les mines de parell Echindlers	1 en 8°	

	1814	1793
Letres sur l'electricité de Mr. Nollet	2 en 8°	
L'art de dreser les formules de Medicine par Gaubius	1 en 8°	
Materia Medicale de Mr. Geoffroy	16 en ...	
Materia Medica Ludovici tesiasi	1 en 4°	
Mutintanis Matina	1 en 8°	
Ouvres Metalurgiques de Orschall	1 en 8°	
Piritologia de Mr. Stenc hel	1 en 4°	
Tracte de Maladies de femmes grosses de Mr.Mauriceaux	1 en 4°	
Tentamina experimentorum Musschenbroch	1 en 4°	
Tournefort institutiones Rey herbarie	3 en 4°	
Tracte de Drogues de Mr. Lemeri	1 en 4°	
Tracte de Chimie de Mr. Maloi	1 en 8°	
Tabula botanica Tournefort		

METGES JUEUS DE BESALU (s. XIV - XV) SA SALA, DES PORTAL I CERET

Per Manuel Grau i Monserrat

1.- Introducció (1).

La confiança que la medicina que exercien els jueus va mereixer per part dels pobles a la Edat Mitjana, esdevingué tan gran i remarcable que al llarg dels segles XI al XIV va suscitar severes prohibicions per part dels sants pares, prelats i concilis, en contra de l'exercici de dita professió pels hebreus, els quals atenien no solament la salut dels magnats, sino que també feinejaven per diverses localitats i fins, de vegades, amb llurs crèdits i serveis, com a prestamistes, substituint els antics arquiatres populars. Treballaren contractats pels municipis o bé exercint lliurement l'art de la medicina.

Potser que els metges de més renom de tota la Corona d'Aragó foren jueus, com els que varen medicar al darrer Comte d'Empuries, Pere II en la malaltia, de la qual va morir l'any 1401 o com aquell Mošé Zarc, de Bagà, contractat pels cònsols de la vila, pel terme d'un any i 90 sous de soldada anyal, partida en tres pagues, en 1337, o Astruc, de la mateixa vila, que amb un contracte de 100 sous anuals no podia eixir de la població perque devia tenir cura de les aigues i visitar els malalts.

De la llarga llista de metges jueus que vixqueren a Besalú a la segona meitat del segle XIV posem aquí de relleu els pertanyents a les famílies Sa Sala, Des Portal i Céret.

2.- Mestre Mose Boaç sa Sala (1360-1367).

Mestre Mošé Boaç sa Sala formà part d'una il.lustre i autèntica família dedicada fonamentalment al conreu de la medicina; el seu pare, Mošé, l'exercia a Perpinyà i el seu oncle, Abraham, a Puigcerdà. En arribar a Besalú, l'any 1360 no era molt jove, tal volta passava ja dels 60 anys i no era tampoc un desconegut, puix que una part de la família residia ja a la Vila comtal: Bonadona, la descasada muller del també metge Abraham des Castlar, era germana del seu pare Mošé . La família Des Castlar era ja antiga i meritíssima, a Besalú, lloc on la trobem de 1315 a 1423; foren metges reals i gaudiren de notables privilegis i exencions d'impostos (2) autorització per mudar de domicili a d'altres poblacions (3). Feia poc temps que els néts -Jaacel i Bonadona - del seu cosí germà, Jaacel des Castlar,s'havien casat, el primer de febrer de 1359, a l'era del Mas Boxols, avui conegut com a Mas Colomer, de la parròquia de Sant Pere de Lligorda, amb els fills de dues poderoses nissagues jueves de Besalú: Jaacel, amb Astruga, filla de Bonjuha Benvenist i Bonadona amb Caracausa Mair, fill de Mair Caracausa (4).

Bonadona sa Sala, tia del nostre metge Mošé Boaç germana dels així mateix metges Mošé i Abraham, manifestava el 10 d'octubre de 1334, que el seu espòs - Abraham des Castlar,- galèn de Pere IV , fill de mestre David des Castlar, mort ja el 1320; tanmateix fou una familia lliurada per complert a la medicina sense oblidar el seu esbargiment, fer préstecs -ad instantiam et requisitionem meam habui et recepi a vobis libellum refugii meorum more judeorum. La convivència familiar era força estantissa per a la parella Des Castlar Sa Sala i després - de moltes discussions es va arribar al divorci. Amb el testimoni de Jaume de Pont,

sabater, G des Far, Vital de Monells i Mošé de Besalú, tots quatre besalunencs Bonadona va recuperar els 120 morabetins alfonsins d'or, de la dot, així com omnes vestas meas et yocalias et quosdam alias res, a canvi de la renuncia a tot el que pogués tenir dret en els béns parafernals (5), rebent, a major seguretat el quinyam ... iuxta morem judeorum.

A Puigcerdà, a les darreries del segle XIII, cap al 1287, residien uns Sa Sala, Astruc, Mošé, Jacob i Abraham, dit també aquest darrer , Abraham Mošé - (6); ultra això, a Perpinyà. el 1276, vivia un Mošé sa Sala que, per les seues relacions familiars, semble ésser el pare dels dos metges d'aquest llinatge (7). Tres anys més tard, el 29 de juny de 1279, de Valencia estant, Pere III, ordenava a tots els seus oficials i vassalls que donessin llicencia als jueus perpinyanencs Astruc i Mošé sa Sala, per a establir-se a qualsevol lloc de la Corona i no fossin objecte de cap violència (8).

Mošé Boaç sa Sala degué establir-se pels volts del 1360 a Besalú, mort ja el seu pare, puix que l'any seguent, el 9 de juliol, els jurats de la vila, Pare de Santa Maria, Bernat de Setcases, que era boticari, Pere Argimond i Berenguer Jordà, el contractaren per a exercir la medecina a Besalú, amb una assignació de 15 lliures anuals a cobrar, d'antuvi, 100 sous pels quatre primers mesos- juliol, agost, setembre i octubre- i després, cada quatre mesos, 66 sous i 8 diners, amb l'obligació de no romandre, fora de la vila, més de dos dies seguits, visitar els malalts et orinas eorum custodiam et spiciam et suum regimentum ordinabo (9).

El 8 d'abril de 1362, Mestre Boaç judeus medicus ville Bisulduni, va signar la corresponent àpoca d'hacer rebut dels jurats Bernat de Prat, Bernat -- Squerd, Pere de Vilardell i Jaume d'Olzinelles, els 60 sous i 8 diners de la - darrera paga; la liquidació la va fer Pere de Vilardell, campsor, essent testimoni Dalmau Jaspert, Bernat Cornell i Joan de Roure (10).

El contracte amb el nostre metge degué allargar-se per cinc anys més. En 1367 encara cobrava una soldada del municipi: aixi ho podem vore per l'àpoca de l'onze d'agost, per valor de 100 sous mesos de Juny, juliol, agost i setembre -rebuts de mans de Bernat de Setcases, signant, entre els testimonis Gil - Periç , scutifer de Bernat de Cornellà (11). A més a més, aquell any va subscriure altres dues àpoques, ambdues per 50 sous, cobrades del mateix jurat i boticari citat abans; mestre Mošé Boaç , ara, es titulava phisicus; el primer dels rebuts porta data del 8 d'octubre i l'altre del 8 de desembre (12).

La postrema referència que tenim d'ells es la del 14 de febrer de 1368 quan l'infant Joan, des de Besalú estant, donava permís a un Boaç , Mosé, tal vegada fill del nostre metge, per a exercir la medicina a Catalunya, exceptat de les viles de Perpinya, Puigcerda, Vilafranca del Penedés i Cervera (13).

3.- Des Portal (1362-1399)

Tres metges d'aquest llinatge - Mošé Abraham, Duran Mošé i Nassan Mošé- es varen establir a Besalú al llarg dels anys 1362 a 1399, pero no ens ha estat possible establir el parentiu entre ells.

3.1.- Mestre Mosé Abraham des Portal. Estigué a Besalú entre 1362 i 1371; després anà constantment d'una a altra jueria, per terres gironines.

En 1362, el 29 de març Joan de Garriga, de Banyoles, va reconeixer deure a Mošé Abraham des Portal i a Vital Maimó, 24 lliures i mitja, a tornar en tres mesos. El 18 de maig seguent era Jaume Draper de nissaga camprodonenca,

pero habitant a Besalú, qui li devia 14 lliures i 14 sous, a pagar en tres mesos, com abans (14).

Nou anys es va allargar la seua estada a Besalú . A l'acabament del 1371, al mes de desembre, el trobem a Camprodon i allí, ensems amb Samuel Bonsenyor, jueu del mateix lloc, va rebre un comunicat de Bernat Cavaller, donzell, Procurador General de l'infant Martí al Comtat de Besalú (1369-1385) i Vescomtat de Bas (1369-1374), imposant-los una multa de 50 sous, per una talla feta a la comunitat; però abans de fer la talla havian de jurar davant del batlle que amb la quantitat recaptada farien un celles (?) e un ascaros qui son affer de necessitat en la scola o sinagoga de Campredo. Es possible que els jueus de Camprodon, en l'aspecte econòmic, no fossin massa prepotents; aquell mateix mes de setembre el propi Bernat Cavalles els comunicava, de part de l'infant -en una nota conservada incomplerta - que ratificamus approbamus et confirmamus omnibus judeis et judeabus Camporotundi omnia privilegia et consuetudinis vobis concessa per dominum Regem Aragone i uns dies abans cap al 21 de novembre- havia d'adreçar-se a Ramon Ferrarons, batlle i procurador de la vila i vegueria de Camprodon, per a notificar-li que Vidal Maimó, de Besalú, li havia comunicat que moltes persones de la dita vila i vegueria li devien diners i no hi havia manera de cobrar-los, per la qual cosa li demanava, i ell trametia el prec, que fes manera de poder percebre les quantitats pendents o, manco, arribar a un acord plausible (15).

Bernat Cavaller, sempre com a procurador de l'Infant, no en nom propi, el 27 de gener de 1372, havia rebut del nostre Mošé Abraham, en diverses pagues, 6 -liures, sobre una quantitat de 12, restant per conseqüent altres tantes, a satisfer en el termini de tres anys (16).

A mig març - el 19- del 1374 , habitava encara a Camprodon. En aquesta data nomenat procurador d'Ishaq de Tolosa i Ferrer Bonastruc, ambdós besalunencs, per a reclamar de Pere de Bianys i Bernat Marqués, d'aquella vila, les 55 lliures que restaven a satisfer d'un deute de 109, des de feia un any; Mošé Abraham poc pogué fer en aquell moment i els seus amics li varen revocar la procuradoria dos mesos després (17).

Poc més hauria de viure a Comprodon. En 1375 altra vegada el trobem a Besalú, i ara és ell qui nomena procurador; ho feu -el 5 de juny- en la persona de Salomó Bonjuha de Carcassona i, com sempre per a cobrar deutes (18). Pero la seua estada va ser més curta que la primera: un any mal comptat; al març del 76 ja és a Girona; per aquells dies escrivia al seu procurador i li notificava que, per fi, Arnau Costanyany, d'Oix, havia liquidat els 75 sous que, dotze anys abans li havia prestat mentre romania a Camprodon (19).

Mai oblidaria la seua professió; l'apel.latiu mestre anirà sempre al davant del nom i el de fisichus, al darrera. Però, fora del contracte amb els de Besalú, esmentat abans en parlar de Mošé Boaç sa Sala, les dades que tenim son sempre de caire econòmic.

Del 76 al 84 viu a Girona. El 27 de novembre de 1376, Mosé Abraham declarava que el seu procurador besalunenc ara residia a Camprodon i allí cobrava les 60 lliures, que els devien el homens de la parròquia de Vilallonga, per mitjà de Ponç des Catllar, donzell (20). Vital Maimó li trametia les seues 30. El mateix dia Miquel Carrera, de Besalú, va recuperar, cal pensar que després d'haver pagat, tots els objectes que tenia pignorats a Mestre Mošé i a Mošé Votal Vives mestre d'escola hebraica (21). El nostre metge va ser el responsable de liquidar l'operació puix que la seua dona, Bonadona era hereva de la del mestre d'hebreu, Gracià, i li havia pertocat la liquidació de l'afer (22).

Pareix que tenia pressa per rescabalar els seus negocis. Vejam: - El 18 de juny de 1377, Bernat Cavaller, de Besalú, li tornava els 150 florins que dos anys abans li havia prestat davant del notari Jaume d'Olzinelles (23).

- Quatre dies després, com ja havia fet el dia 17, renovava a Salomó Bonjuha de Carcassona, la procura que li tenia feta (24) i aquest, el 6 de juny de 1380, li cedia els seus drets sobre 50 sous que li devia Pere Argelar de Palera, i dos dies després, altres 71 sous, sobre 7 lliures i dos sous, de Bernat de Costa, de Lledó, pendents amb Salomó y amb Ishaq Alí, de Castelló d'Empúries aquest últim (25).

- El 12 de gener de 1380, fou Samuel Bonsenyor, qui vengué al nostre metge, els seus drets sobre 110 sous de Pere de Condamina, de Llorença , de Maià de Montcal (Besalú, 25 d'octubre de 1377); 6 lliures i mitja (25 de febrer de 1378); 65 sous (7 juny de 1378); 30 sous (22 de desembre de 1378); 70 sous (25 d'agost de 1379) i altres 20 sous sobre una obligació de 100. Per aquesta venda va rebre 20 lliures i 5 sous (405 sous) ; va perdre 20 sous puix que les quatitats venudes muntaven a 425 sous (26).

- Darrerament Mestre Mošé, fisichus judeus Gerunde, el 20 d'abril de 1384, va absoldre Ramon Serrat, de la Vall de Bac, i els seus, de tot deute (27).

3.2. Mestre Duran Mošé des Portal. No sabem quin parentiu podia tenir amb Mošé ni amb Nassan, sols que el 17 de Juny, de 1384, Duran Mošé des Portal, de Girona, anomenava procurador a Falcó Bondia, també gironí, per a cobrar deutes, signar àpoques i definicions a la vegueria de Besalú (28).

3.3. Mestre Nassan Mošé des Portal.- Totes les dades, economiques, que tenim d'ell son del 5 de març de 1399 :

- Bonjuha Salomó de Carcassona, li vengué la meitat d'un deute de 8 florins, de Pere Ors Plana, d'Oix (14-Novembre-1398).
- 5 florins de Berenguer Joan (15-Abril-1398).
- 1 florí i mig, del mateix Berenguer (15 d'abril 1398)
- 6 florins dels homens de la parroquia de Stella (27 de març de 1398).
- 6 florins, 8 sous i 6 diners, d'en Pineda, de Toralles (15 de gener de 13-9).
- 6 florins, 8 sous i 3 diners de Pere Conill de Serinyà (29 de maig de 1398).
- 3 florins, 3 sous i 8 diners, de Pere Cabanelles i Pere d'Olm (15 de novembre 1398).

Aquell mateix any va nomenar procurador, a Bessalú, Boaç Salomó de Carcassona, per a cobrar aquest deutes (29).

4.- Els Céret

La senyorívola vila de Céret al Vallespir, amb els seus privilegis signats per Jaume el Conqueridor, a Girona, i un Consell de 12 membres com tingué Perpinyà, va tenir una notable comunitat hebraica ja a la segona meitat del segle XIII (30). En 1413-1414 trobem a Perpinyà diferents metges jueus procedents de Céret (31) i a un padró de contribuents d'aquella ciutat figuren tot sovint gents ceretanes (32). Des del darrer terç del segle XIV-1370- apareixen els Mošé de Céret, a Besalú; val a dir que traslladaren llur residencia mantes vegades fins al 1414, any -el qual és l'ultima dada que posseim d'ells.

4.1.- Mestre Jucef Mošé.- Per primera vegada trobem -el 13 de novembre de 1370- a un Jucef Mošé, de Céret, commorans , a Besalú; possiblement havia -

fet una estada a Camprodon, solsament així es pot explicar quq aquell 13 de novembre designés a Abraham Aymí, hebreu camprodonenc, procurador seu per a cobrar les quantitats que li eren degudes a la vila (33).

Gairebé sis anys després, el 29 d'octubre de 1376, Ramon de Prat va llogar a Salomó Bonjuha de Carcassona, per un any, a comptar del dia de Tots - Sants, i per 40 sous, una casa que tenia a prop de l'escola dels jueus, éssent una de les llindes de sala en la que habitava Mestre Jucef; era condició indispensable que, si volia fer obres, demanés autorització al seu procurador Guillem Pineda;

> " ... quodam hospitio meo quod habeo teneo et possideo intus villam de Bisulduno prope scole judeorum bisulduni prout affrontatur ab oriente in platea dicte scole ab occidente cum hospicio Johannia de Casadevall exceptis tamen domo in qua tener tinctus et quadam sala quam tenet magister jucefus iudeus Bisulduni ..." (34).

Solá-Morales (35) considera com aquell peraire que es deia Ramon de Prat

> "... hereta del seu pare Francesc, mercader, la casa-habitació que posseien, en lliure i franc alou, vora la sinagoga, coram sinagoga judeorum les afrontacions de la qual són: el Fluvià; part amb casa de Joan de Casadevall i part amb la de Maimó de Piera, jueu, i abans d'Astruc Zarc; i per altra, amb la planicie seu platea quod ibi est..."

el traspàs del domini de la casa, indubtablement la mateixa esmentada abans, tingué lloc el 8 de juny de 1381.

Aquest habitatge, com podem vore, ix manta de vegades en els contractes dels anys subsegüents. El 21 de novembre de 1377, Ramón de Prat, peraire -pensem en el sou ofici de peraire, tintorer i la miqué -va llogar i quasi bé segur que era una renovació, a Jucef Mošé, de Sant Miquel en dos anys, una part de la seua casa que es a la vora de la

> "scollam judeorum/de Besalú/ quandam bordam inferiorem que est in intrata cum emprivio intrate hospici et cum emprivis portichi ante eandem..."

pel preu de 4 florins anuals a pagar, dos per a Tots Sants i dos més a finals de l'any (36). Prop de tres anys més tard hi ha una renovació d'aquell lloguer per un any, també a comptar des de Sant Miquel .

> "... quandam salam et studium que vos jam tenetis ex una pro conducto its quod per tatum tempus moremini in dicta sala et studio etc. precio iiii.or florenorum quos habuisse.." (37).

El 18 de juliol de 1377, Salomó Abraham de Borgos, de Perpinyà, va fer a Mestre Jucef Mošé de Céret, de Besalú, una definició general de totes les quantitats i qüestions amb ell pendents, ho va fer sobre els deu preceptes de la - llei de Moisès que eren in manu David Salomó. L'acte tingué lloc a Besalú i en foren testimonis dos cristians besalunencs: Pere de Casadevall, escriptor i Pere d'Olm bracerius (38).

Amb aquest Mestre Jucef Mošé signaren els jurats de la Vila Comtal un document-contracte per a exercir la medicina, per 12 florins anuals. No tenim el contracte pero sí dos apoques del clavari; la primera, del 7 d'octubre de 1383 és d'en Joan Lledó i la segona, per valor de mig any, és a dir, 6 florins del 8 de juliol de l'any seguent (39). Més endavant tornem a trobar àpoques, essent sempre clavari Guillem Roig, i que van de 1385 a 1390. Després, a partir del - 1388, la pensió es va augmentar a 25 florins anuals (40); aquestes àpoques són:

- 1385, 18 d'octubre : 12 florins, per un any.
- 1387, 11 de juliol : 33 sous pel temps que va de Nadal a Pasqua, passats.
- 1387, 10 de novembre; 12 florins i mig per la solució deguda per a Sant Miquel i la pensió de la vila.
- 1388, 26 de maig; la mateixa quantitat per la solució de Pasqua passada i altres tants per l'any actual, és a dir que li paguin 25 florins.
- 1388, 5 de novembre; 12 florins i mig per la solució de Sant Miquel. En nom del clavari, Guillem Roig, li fa el pagament el sabater Pere de Figuera.
- 1389, 10 de maig; 12 florisn i mig de la solució de Pasqua.
- 1390, 5 de maig; 12 florins i mig, també de la solució de Pasqua.

Encara hi ha una papereta de mitjans l'any 1396 que ens documenta a Jucef Mošé com a metge contractat per la vila. El 19 de juliol, Mateu de Figuera, sabater, potser familiar de l'anterior, va comprar les imposicions del vi i va pagar, en nom del poble, al jueu , 10 florins d'or, corresponents als mesos de Gener a Juny. Cal consignar que un dels testimonis fouel boticari Bernat Rovira (41). A principis d'aquell any no tingué sort en l'exercici de la professió; un malalt, del que tenia cura, va morir. La malaltia era, possiblement, molt greu a l'època, puix que la familia del difunt es va fer càrrec de la situació i de l'interès esmerçat pel metge jueu, al menys això ho demostra el fet de que, el 18 de febrer, el sabater Ramon Solé, tutor de Joan, fill i hereu del difunt, Guillem Boanton, baster, li entregava 16 sous i 6 diners.

"... pro diversis visitationibus per me factis infirmitate dicti diffunc ti..." (42).

L'any seguent va morir el sacerdot Ramon Cerola, de Besalú, i els seus marmerssors - Pere Tasquer, sacerdot i Ramon Martí, ambdós de Besalú; Berenguer Pagés, alias Serra, de Montagut; Bisulduno de Guixer, de Sales - varen pagar al metge Bernat Ferrer, 4 florins pel tractament i medicaments prescrits al difunt, el qual, a més a més, va ser medicat, pel nostre Jucef Mošé a qui els marmessors abonaren 3 florins pels seus serveis. (43).

Com la de tots els altres metges jueus de Besalú, la seua altra activitat, la de prestamista, ens és més coneguda que la de galèn. Aquestes son de les més, destacades dintre d'aquesta segona professió força més lucrativa:

1381, 3 de gener. Abraham Aron, de Girona i Pere Argimond, peraire de Besalú, es fan mútua absolució dels seus deutes, segons dues cédules que són en poder de mestre Jucef Mošé (44)

1382, 14 d'agost, Ishaq Vidal Leví va vendre a Maimó de Piera els seus drets sobre 27 sous de Pere Jover de Parellada i Pere Casa, tots de Camprodon, pendents des del 12 de març de 1380. A la vegada li va vendre 3 florins i mig dels 7 que Joan de Cases, de Sant Julià de Vallfogona, devia a ell i a mestre Jucef Mosé (45).

Mestre Jucef Mošé fou un d'aquells jueus que l'any 1385, juntament amb Ishaq Bonastruc, Maimó de Piera, Jaacel des Castlar, Salomó Bonjuha de Carcassona Salomó Ishaq, Bonastruc Ishaq , David des Castlar, Benuenist Jucef, Bonjuha Salomó de Carcassona, Vital Ferrer i Vital des Mestre - podem dir que seria la nòmina complerta dels jueus besalunencs, o els més notables- entregaren al prior del monestir de Santa Maria Infra castri, el tribut pel cementiri jueu, vocato de Montjuich, que tenien infra parrochiam, de Sant Vicenç, al lloc nomenat La

Reyall. Cadascú d'ells havia de satisfer anualment al monestir, 6 diners. Fins i tot els va pagar Salomó Bonjuha de Carcassona que ja no habitava a Besalú pel temps que hi va ésser (46). Onze anys després, a pesar del progrom de 1391, els jueus de Besalú eren pràcticament els mateixos, com es pot vore per la liquidació que el 8 de març de 1396, varen fer al prior del monestir citat abans (47).

El trobem el 17 de gener de 1389, amb el seu fill Lleó de Céret, disputant amb Pons de Noguer de Pedrinyà, de Crespià, per raó del deutes i obligacions que tenia amb ells; com que no es posaren d'acord nomenaren àrbitres a Pere de Mallorques, sotsveguer de Besalú, i a Guillem de Riera, de Dosquers, per arreglar amicalment la questió. No sabem si ho conseguirem pero ambdues parts varen prometre sotmetre's a la decisió arbitral sots la multa de 10 lliures, la meitat per la curia i l'altra meitat per a la part no contestària (48). Aquest Lleó va traslladar-se a viure a Perpinyà cap a l'any 1392 que és quan -el 22 de març- va nomenar el seu pare, Jucef Mošé, i al seu germa, Mošé Jucef, procuradors seus,per a demanar i exigir pagament de deutes i, signar documents (49) en nom seu. Pocs dies abans, el 6 de febrer, Mestre Jucef Mošé i el seu fill Lleó de Céret, Maimó de Piera, Bonjuha Salomó de Carcassona, Ishaq Maimó, Vital Ishaq, Jaacel des Castlar i d'altres que el notari no va citar tot i que va deixar espai en blanc al document, es varen congregar a l' escola o sinagoga, com era costum, davant del batlle Berenguer Sabater i els testimonis Pere d'Argimond i Berenguer Avenal, per a prestar el jurament ut solitum est (50).

La estada a Perpinyà de Lleó Jucef no degué ser molt llarga o no li va ser rentable. El 27 de març , ja tornà a ésser a Besalú i fiu al seu pare donació de les seguents quantitats:

- 15 florins . Debiter : Ramon de Quintana, de Setcases. Fiador: Guillem Vital, del mateix lloc. (Camprodon, 6 de febrer de 1391).

- La meitat dels 32 florins que Guillem Morera, de Setcases, devia a ell i a Ishaq Maimó (Besalú , 22 de febrer de 1391).

- 3 florins . Debitor: Francesc Calliç i Pere Folrà, de Sant Joan les Abadesses (Besalú , 28 de febrer de 1392).

- 39 florins . Debitor: Joan Martí, del mateix Sant Joan. Fiador: Joan des Puig de Salarça de Beget (Besalú , 1 maig de 1391).

Encara al mes de maig -el 27- li va vendre altres 15 florins de Ramon de Quintana, de Setcases, esmentat abans (51).

Jucef Mošé i Lleó encetaren l'any 1395, el 21 de gener, signant una àpoca de solució a favor de Joan des Camp, de Vilademires, pel deute i el mateix feren l'onze de març - Bonjuha Salomó de Carcasona i Lleó Jucef- amb Joan de Fortià , de Sant Miquel de Campmajor (52).

L'activitat econòmica de Lleó, sol o no, encara va durar un temps. El 4 de gener de 1396 va prestar 60 florins a Guillem de Llavanera, de Lledó, com a procurador i síndic de Lledó, Cabanelles, Vilademires, Sant Martí de Serra i Estela; a Arnau de Condamina, de Palera, pels del seu lloc; a Bernat Pallatges, de Sant Vivenç de Besalú i Pere Torroella, alias Monell, de Mieres, pels de Mieres, el Torn , Ventajol, Sant Miquel de Campmajor, Santa Maria de Campmajor i a des Frecen et des Cols. de Puigarnol i de Merlant. El préstec havien de tornar-lo en mig any, sota la pena del terç, als deu dies després del venciment, i a més a més, tres sous diaris de multa i un lucre de 20%. Els testimonis foren - Joan Valle, civitatis de Renes, i Pere Torrent, de Sant Joan les Abadesses, commorans cum domino, C. de Pontons, prior del monestir de Santa Maria infra cas-

tri (53) . Els seus drets sobre els 10 florins pertanyents a Bernat Pallatges els va vendre, a finals d'agost de 1397, a Guillem Carrera, de Besalú (54).

De l'any 1396 tenim tres paperetes mes de Lleó Jucef (55):

- El 24 d'agost. Joan Pirario, de Beuda, li deu 7 sous.
- El 20 d'ctobre. Bernat de Pirario - Familia de l'anterior escriptor, de Besalú, li ven 11 sous de G. Albussa, de Serinya.
- El 22 d'octubre , diumenge. Antoni Codina, d'Ursinya, 2 florins.

A mitjans de juny de l'any següent el nostre Lleó, juntament amb Ishaq Maimó de Piera, Biona Maimó, Salomó Bonjuha de Carcassona, Bonjuha Salomó de Cascassona i Boaç Salomó de Carcassona, tenien en comanda i dipòsit, d'Agnes muller de Dalmau de Mallorques, 45 florins a tornar a voluntat (56).

l'any 1399, va tornar a ésser prou actiu per a Lleó Jucef (57):
- El 4 de maig, Pere Colell, de Palera, li resta a deure 8 sous.
- El primer d'agost, Jaume de Camplonc, de Begudà , 23 sous.
- El 7 d'agost , Vital Ishaq, li ven els seus drets sobre 27 sous i 6 diners de Joan Texidor, de Lledó. Onze sous de Pere Terrats, de Sales. Setze sous i 6 diners del mateix Terrats. Era procurador de Vital Ishaq el seu germà Jucef Ishaq.
- El 14 de novembre Lleó nomenava procurador, a la batllia de Camprodon, a Mošé Sanç Cohen, camprodonenc.
- El 26 de novembre Ishaq Maimó de Piera i Lleó Jucef, devien a Pere Arnau ça Gordia, sastre besalunenc, 26 lliures per les quatre peces de - tela blanca que li compraren.
- El 14 de desembre, Pere de Lahona, de Beuda, li devia 27 sous, ratione trium cannarum panni burell blanquinos per me a vos empte.

Encara va atorgar poders, aquell any, a Salomó Bonjuha de Carcassona i a David des Castlar, juntament amb altres jueus, par a resoldre problemes de la comunitat de Besalú (58).

L'any 1401, el 24 de Gener, va vendre a Ishaq Maimó de Piera els seus drets sobre 26 sous deguts per Pere Poc, Alias Feu, i 7 florins d'Antoni Codina, citats abans, tots dos d'Ursinyà (59).

Lleó Jucef de Céret era novament a Perpinyà l'any 1414. Al mes d'agost va cedir a Salomó Maimó de Piera, els 6 florins que encara li devia Antoni Codina, per a pagar la corresponent solució dels 100 sous censals, anuals, que ell, la seua familia i altres jueus de Besalú devien a Pere Vilar de Martí, d'Esponellà. El mateix dia va vendre a Vital Carauida, 8 florins de Guillem d'Oliva, de Pompià, de Crespià, des del 26 de Juliol de 1413 (60).

Poques notícies tenim ja del mestre Jucef Mošé. Pel maig de 1396 havia arribat a un acord amb el seu gendre Alí Salomó Badoç, sobre les quantitats que li devia, no sols per algunes comandes sinó més que res per la dot de la seua filla i que encara no li havia acabat d'entregar (61). Gairebé un any després, el juny de 1397, Alí reconeixia que el seu cunyat Lleó Jucef li havia fet entrega de tots els bens mobles que ell tenia i que possiblement abastarien per pagar la dot (62).

La darrera papereta sobre el mestre Jucef és del 10 de maig de 1400 quan ya reconèixer que Joan de Frigola li fiu liquidació de tota quantitat pendent de liquidar (63).

4.2.- Mestre Mošé Jucef.- D'aquesta mateixa familia de metges de Céret, Pierre Vidal, ens fa saber el nom d'un altre, Jussuf de Ceret, phisicus, establert, en 1403 a Insula i tres anys més tard a Jussuf Mose, també físic, habitant a Tuir, en 1410 (64).

Quina relació hi ha entre Jussuf Mosse de Ceret i Mose Jusuf de Céret ? Sens dubte que el segon era fill del primer. El 8 de desembre de 1390, Lleó - Yusuf, procurador de Mestre Mošé Jucef, jueu olim de Tuir i que ara viu a Torroella de Montgrí, va rebre en diferents solucions 66 florins sobre de deute de diversos síndics, des del 4 de gener de 1390; són els mateixos que sis anys després devien 60 florins (65). Mestre Mošé Jucef era una altra vegada a Tuir, comitatus Rossilionis, en 1397, quan Lleó Jucef novament va tenir problemes amb els síndics citats i va vendre al metge, per 66 florins, l'instrument de deute darrerament mencionat (66).

5.- Addenda .

Cal tenir present que, endemés dels metges jueus esmentats abans, exerciren a Besalú, al llarg del segle XIV, tot un seguit de metges cristians -físics i cirurgians- a la vegada que hi havia una munió de boticaris, menescals i mestres d'escola. Tots ells donen fe d'una població dedicada a les professions liberals, molt interessant, i que ens permeten copsar l'existencia d'una vida i ordinació social, a la antiga capital del Comtat i el seu territori, força notable i amb un nivell d'activitats més creixent que avui (67) . Crec que val la pena citar-los tot seguit.

Metges

Pere Raimon de Pedrinyà. Fisic. Originari de la diocesi de Narbona. Era a Besalú pels anys 1329 i 1332 (68).

Joan de Lausana. Cirurgia. El trobem a Besalú des de 1331 a finals de 1333 any en que degué morir. La seua vídua va fer testament el 26 de Juny de 1343. Vivien al costat de la casa de Bernat Cavaller: domos vestra vocata turris. El matrimoni constituit per Jaume Oliver i Guillema els lloga el 25 d'abril de 1333, per deu anys , els banys -balnea- que foren de Pere Ponç i que eren a la mateixa casa on vivien (69).

"... juxta hospicium domine Geralda uxoris Bn de Sancto Romano milites - qum domo in quo sunt ipsa balnea et cum quatuor domibus eidem domi balnerorum contiguas et cum quodam patio quos est retro dicte balnes et cum puteo quod est in viridario juxta ipsas domos... Ita que in dictis balneis emetis de vestro proprio calderariam pro calefacienda aqua ad opus dictorum balneorum... et ad tenendum ibi ligna et alis utilis necessaria ab ipsos dictorum balneorum..."

El lloguer era de 100 sous a pagar en dues vegades. Del testament de la - vídua de Joan de Lausana cal assenyalar, pel seu interès per el coneixement de la vida religiosa a Besalú, al segle XIV, una clàusula per la qual es llega a la Confraria del Corpus Christi:

"...Item dimito confraria noviter ordinate in villa Bisulduni ad honorem Domini et Sactatissimi Corporis Ieshu Xristi Centum solidos..." (70).

Guerau de Castellverd.- El trobem a Girona en 1325, Vuit anys més tard ja és a Besalú, lloc on va romandre fins al 1349, al menys, o fins al 14 d'agost de l'any següent en que ja era mort. La seua vídua i fills els trobem com habitants de Castelló d'Empúries en 1368. No se sap si mestre Guerau de Castell-

verd va morir a Besalú o a Castelló.

Encara que vivia a Girona el 1325 el descobrim ja a Besalú el 7 d'octubre de 1325; aquell dia, ultra manifestar ésser originari d'aquella ciutat, va signar uns pactes amb Bernat de Quer, pels quals li lliurava, en comanda, vuit llibres de medicina:

- Ars Medicina, et incipit medicina dividitur in duas partes.
- Compendium Medicini, et incipit a morbis universalis prepositi nostri.
- Librum Gordoni, et incipit interrogatus a quodam Socrates.
- Volumen diversorum in practica peritorum, et incipit sicut in Gualienus in libro de Interioribus circa curationem egritudinis.
- Rasis, et incipit Liber qui dicitur Almassoris.
- Et aliud incipit prefacio Domini Constantini
- Volumen Galieni, et incipit quem elementum.
- Teodorium de Ci (71).

Llastima que el document sigue sense acabar. El Bernat de Quer a qui el metge Castellverd deposita en comanda els llibres relacionats, deu ésser el boticari de Besalú que el 30 de maig de 1333 va absoldre a la familia de Mangesta damunt, de Sant Salvador de Bianya, del deute sobre el forment que li varen comprar (72).

Benet de Forn. Originari de Castellfollit. Va viure a Argelaguer. Sempre s'intitula cirurgià. Encara era viu l'any 1345 (73).

Francesc de Comba.- Cirurgià de Besalú de 1348 a 1368. Va testar el 22 d'agost de 1362. Era fadrí i va tenir cura del taverner Guillem d'Anglesola en sa darrera malaltia; pels seus serveis va rebre 20 sous (74).

Mestre Joan. Originari de Portagelia (?) Vivia a Banyoles. El 5 maig de 1356 residia a Besalú.

Bertrand de Maquessa.- Es trobava a Besalú pels anys 1356 a 1363 (75).

Pere de Benovisio.- Sabem d'ell que era cirurgià i que en 1357 va cobrar mil sous de la dot de la seua esposa Agnés (76).

Pere Benuy (Beney Benuhi) .- Cirurgià. Era mort ja en 1368 (77) .

Mestre Duran.- Originari de Banyoles. El 20 d'agost de 1370 el trobem establert a Besalú (78).

Berenguer Jorda.-L'any 1370 era cirurgià a Besalú (79).

Bernet de Manso.- Cirurgià. Vivia a Besalú en 1373 (80).

Mestre Ramon.-Cirurgià. Va tractar i aconsegui guarir a un tal Pere, fill de Salvador, de quoddam morbo vocato de graua: cobra pel tractament, el 4 de juliol de 1375, un florí (81).

Pere d'Olm. Exercia, com a cirurgià, a Bessalú, l'any 1376 (82).

Guillem Colteller.- Metge reial. Apareix en un document signat per l'infant Joan, l'any 1382 (83).

Bertrand ça Mora.- Cirurgià de Besalú l'any 1384 (84)

Antoni Erola.- Físic, Residia a Besalú en 1385. (85).

Guillem ça Garriga.- Cirurgià de la casa del Duc de Girona. Era a Besalú en 1385 (86).

Bernat Ferrer.- Físic de Besalú en 1400 (87).

Boticaris.

Bernat de Quer. Era boticari de Besalú en 1333 segons el document d'absolució signat a favor de Mangesta, de Sant Salvador, de Bianya, ressenyat abans el qual havia comprat, a crèdit certa quantitat de forment a Bernat de Quer - (88).

Berenguer Cavaller.- Apareix a Besalú per primera vegada, en 1344. A l'agost de l'any següent, a causa del treball que li produien els seus afers i artis mee apothecarie, va renunciar a la marmessoria per la qual fou nomenat per Guillem d'Auladell, en el seu darrer testament. En 1350, el 12 d'abril, havia traslladat la seua residencia a Girona i allí va signar un document pel qual - reconeixia deure a Pere de Vilardell 100 sous per compra de teixit.

Va vendre, abril de 1355, a Bernat Jonquer, Taverner, la seua casa besalunca, per 700 sous i, quatre anys més tard, al mes de gener, una altra que posseia ultra pontem Bisulduni , al mateix taverner i a son fill Antoni, clergue de Sant Vicenç per 35 lliures. Encara vivia en 1368; aquest any va absoldre a un altre boticari, Francesc Lledó, por valor de 50 lliures a que muntaven els seus drets en una societat que havien constituït anys abans (89).

Pere Ferrer.- Originari de Beuda; en sabem d'ell de 1356 a 1364. La filla del jurisperit Pere Ferrer, que no te res a vore amb el nostre boticari, Agnés, per a pagar els medicaments i atencions que d'ell havia rebut va entregar a la seua esposa Sil.la Bondia un violari, de 40 lliures, que ella cobrava. La cessió és del mes d'octubre de 1356, el mateix dia que Francesca, vídua de Joan d'Olm , li entregava 44 sous i 7 diners per les medicines i despeses fetes al llarg de la malaltia del difunt: ratione sucare et cere et aliarum rerum que eptorem fuerunt... pro infirmitats et obitui.

Sibil.la Bondia era d'una familia ben situada econòmicament; en 1357 va cobrar una herència de 600 sous, però el boticari gastava més del compte o tenia negocis tan poc productius que tot i la herencia de la dona, en 1361, estava - entrampat, amb Guillem de Vilardell, per valor de 30 florins.

No obstant això, dos anys després, va entregar una quantitat indetermina - da al seu para Bernat, de Beuda, per a tornar, quatre anys més tard a deure, juntament amb altres, al jueu Ishaq Bonastruc, de Girona, 107 sous. I per acabar - amb els seus tripijocs el veiem, el 1368, amb negocis amb Aaron Jucef i Jucef Benvenist, dels quals acceptava certa quantitat d'or en un saquet sigillatum, a canvi d'una hipoteca que desconeixem (91).

Francesc Lledó. Tenim notícies seues de 1356 a 1377 . L'onze de juny de - 1356, adquiria de Berenguer de Portell, una vinya al lloc dit d'Orayon, per 10 lliures. Un any després , Bernat Colell, de Besalú, li pagava 76 sous per la - cera gastada amb motiu del sotarrar de Pere d'Astmar i pel xarop et sucxi. consumits al llarg de la malaltia del difunt. Pero Bernat Colell i la seua esposa Eldiarda no trigaren a morir; al febrer de 1361 els seus marmessors entregaren al boticari 56 sous i 11 diners, per la cera per al sotarrar i per raó d'un panni liuidi in quo ipsa fuit cooperta, es a dir, la mortalla.

Fou el novembre de 1363 que vengué a Ishaq Bonastruc els seus drets sobre els 70 sous que li devia Pere d'Ort, de Sexà, de Sant Martí de Capsec, de Sales,

i Pere Belurç de Montellà. Al cap de dos anys, el 3 de maig de 1365, juntament amb Bernat de Prat, Pere de Vilardell i el notari Guillem Moner, fou nomenat jurat de Besalú, i el 15 de novembre procurador de Berenguer Cavaller, boticari també com hem vist, que residia a Girona, procuradoria que encara tenia en -- 1372.

La darrera papereta que fa referència a la seua estada a BEsalú és de 1377 i en ella s'intitula apotecari o speciarius (92).

Joan Lledó. No sabem quin parentiu pot tenir amb l'anterior. Era boticari de Besalú l'any 1392 quan es va afermar amb ell, Joan des Serrat, de Serinyà, per un any i el preu de 6 lliures, a fi i motiu d'aprendre el seu ofici. Al març de 1401 fou donació al seu fill, per raó de casament, de la quantitat de 4.000 sous (93).

Bernat de Setcases. Els Setcases foren molt coneguts a Besalú per molt de temps, i més que mai, al segle XIV. Bernat, boticari, fou nomenat per l'Oficial del Bisbe de Girona, al mes d'Agost de 1368, tutor de Joan pupillo clerico tonsurato, fill del difunt taverner de Besalú, abans esmentat, Guillem d'Anglesola (94).

Joan Giner.- El trobem per primera vegada a la Vila Comtal el 6 de març de 1370, vint dies abans de rebre del seu sogre, Pare d'Illafrigida, 15 lliures i 14 sous, de les 40 lliures corresponents a la dot de sa filla Cilia, casada amb el boticari; el 15 de gener de 1372 ja havia cobrat tota la dot.

Era fill de Guillem Giner o Janer, texidor de Perelada. Vengué el 5 de desembre de 1373, a Pere de Vilardell, una casa que tenia a la plaça de Besalú. Potser després de la venta marxa ja de Besalú; no sabem res més d'ell (95).

Ramon Maries.- Només sabem que era boticari l'any 1372 (96) .

Bernat Rovira.- La primera vegada que el trobem citat és el febrer de - 1396, el dia 18, amb motiu de l'entrega que el sastre Ramon Soler, en nom del baster Joan Boanton, li fiu de 9 lliures i 3 sous pels medicaments fets i aplicats al difunt Guillem, son pare.

Va signar en 1399 - 20 de març i 18 de desembre - diferents documents en els quals prengué part, així mateix, el metge jueu David des Castlar (97).

Francesc Orts. Només sabem d'ell que el 10 de juliol de 1399 va cedir al notari Pere ça Casadevall, els seus drets sobre les obligacions que amb ell tenia Bonjuha Salomó de Carcassona (98).

Menescals.

Pere de Roure.- Aquest menescal va viure a Besalú, al menys, exercint el seu ofici, entre els anys 1356 i 1370. Possiblement era de la família del mateix nom, Roure, dedicada als teixits.

Tenia una masia, Can Ot, a la parròquia de Segueró que va vendre en 1356 a Pere Guillem Renart de Centeys, d'Esponellà. A Argelaguer rebia un violari anual de 12 sous. L'any 1360 també va vendre, a Pere de Sasadevall, de Maxella unes terres que possela a Serinyà.

L'abat de Camprodon li va satisfer, en 1361, un violari de 15 lliures i, un any després, era el de Sant Pere de Besalú, qui li vengué un altre per valor de 9 lliures.

Al mes d'abril de 1370 va marxar a viure a Girona. Si abans havia venut un mas i unes terres, ara ho fa amb la seua casa, situada al carrer que pujava cap al catllar de Besalú, per 3.000 sous. El comprador fou Ishaq de Tolosa qui, set anys després la vengué a Berenguer Miquel, L'altra casa que els Roure posseïen a les Grases també fou traspassada el setembre de 1372 (99).

Arnau Suybes.- Fill d'una ferrer del mateix nom és designat ja com a menescal l'any 1372. Només sabem que quatre anys més tard, el 2 de novembre de 1376, Jaacel des Castlar, amb el consentiment de la vídua de Salomó Bonjuha, Jorn, li vengué, 10 florins d'or que li devia Pere Vital, d'Olot, des de maig de l'any anterior (100).

Mestres d'escola.

Guillem Gilabert d'Alborns. Clargue. El trobem dedicat a l'ensenyament - regens scolas gramatice Bisulduni.- entre 1330 i 1333, al seu domicili privat: la casa de Tarascona. Signa un pacte amb l'abat de Sant Pere, Fr. Berenguer de Sant Esteve, el 28 de setembre de 1331 obligant-se a mostrar als monjos i clergues del seu monestir, als seus parents i a sis deixebles seglars, els - seus coneixements gramaticals (101).

Berenguer Jordà de Palera.- Clergue. Pere de Triles, de Segueró, en - 1343, va signar un contracte amb ell pel qual, a canvi de medocere literas clericales bene et sufficienter ac legaliter, al llarg de sis mesos, conrearia la seua vinya i el seu verger. A més a més de les lliçons rebrie 4 mesures ordei et duas migerias gruani i 18 sous en moneda (102).

Nadal Cerera .- Mestre contractac, en 1368, per Bernat de Font, per a mostrar de lletra al seu net, per 5 sous de soldada (103).

Joan Guillem.- L'any 1381 el varen llogar els jurats besalunencs, com a mestre, amb un salari no especificat (104).

Francesc de Costa.- Fou mestre, al menys, entre 1383 i 1388,,. El clavari de la vila, i boticari alhora, Joan Lledó, li va entregar en 1383, 10 florins. La vila l'havia contractat per 30 florins anuals. Els primers 10 els va rebre el 16 de març i els altres 20 el 15 d'octubre. Cinc anys després encara era vigent el contracte i el nou clavari, Guillem Roig, li va dar el mes de maig de 1388, deu dels trenta florins de la pensió (105).

Aleshores, com ara, també hi havia famílies que enviaven llurs fills a - aprendre fora de la vila nadiua. Al febrer de 1347, el sabater Francesc Andreu pagava a Pere de Roure , clergue gironí, tal vegada familiar dels Roures mercaders de teixits i del menescal del mateix nom, per el manteniment, llibres i vestit del seu fill que va anar a Girona, a casa seua, pro adiscendo literas sex migerias ordei boni et pulcri sicci et nitidi... et quindecim solidos barch pro vino et compapatido et aliis; no cal dir que això era el salari d'un any (106).

Manuel Grau i Monserrat
de la Universitat de Barcelona.

N O T E S

1). GRAU I MONTSERRAT, MANUEL : Metges jueus a Besalú (s. XIV) "Amics de Besalu. I assemblea d'Estudis del seu Comtat" (Olot) 1968,pag. 29-33.

2) ACA, Reg. 218-219, 29 r i 230, fol. 96r.

3) ACA, re 429, fols 94r-95rv.

4) GRAU : Metges ...pág 31

5) Arxiu Historic Notarial d'Olot (AHND/ Besalú, vol. 40 1333-34.

6) DELCOR, MATHIAS : Les juifs de Puigcerdà au XIIe siècle. "Sefarad" (Madrid-Barcelona) vol. XXVI, núm. I (1966), 17-46, cf. pág. 37 i Doc. XVI.

7) EMERY, RICHARD E.: The Jews of Perpignan in the Thirteenth Century. New - York, 1959, pag. 147.

8) REGNE , 738

9) APENDIX I.

10) APENDIX II

11) Hi ha dues redaccions d'aquest document; una al vol. 151 del AHND, Secció de Besalú anys 1367-68 i l'altra a una fulla solta de l'any 1367.

12) AHND, Besalú, vol, 151, 1367-68

13) ACA, reg. 1649, fol. 43

14) AHND, Besalú, vol, 129, 1362.

15) AHND, Besalú vol , 196, 1371.

16) AHND, Besalú, vol 174, bis 1372.

17) AHND, Besalú, vol. 176-79, 1374

18) AHND, Besalú, vol. 185, 1375.

19) AHND, Besalú, vol. 190, 1376.

20) AHND, Besalú, vol. 193, 1376. Els Catllar foren, des de la segona meitat del segle XI, senyors de La Roca de Palencia (Vilallonga), el Catllar i la Sala. Cf. GRAU MONSERRAT, MANUEL : Los judios y la nobleza en el antiguo Condado de Besalú (X.XIV) "Annals", 1978 "Patronats d'Estudis Historics d'Olot i - Comarca" (Olot) 1979, 63-64.

21) GRAU MONSERRAT, MANUEL : La Judería de Besalú (s. XIV-XV). Tesis Doctoral, inedita, vol. I, 387.

22) AHND, Besalú, vol, 193, 1376.

23) AHND, Besalú , vol 199, 1377. Per a les relacions dels Cavaller amb els jueu vegis GRAU : Los judios... pags. 64-71.

24) AHND, Besalú, vol. 197, 1377

25) AHND, Besalú, vol. 221, 1380.

26) AHND, Besalú, vol. 214 i 234, 1380

27) AHND, Besalú, vol 246,1384

28) AHDN, Besalú, vol. 246, 1384.

29) id id 292, 1399.

30) REJ, XV, 32 GALLIA JUDAICA, 535-536.

31) REJ, XIV, 49.

32) REJ, XIV, 75

33) AHNO, Besalú, vol, 165, 1370

34) AHND, Besalú, vol 193, 1376-77

35) SOLÀ-MORALES I DE ROSSELLÓ, JOSEP Mª DE: Llinatges besalunencs del segles XIV i XV.- "Amics de Besalú. I Assamblea d'Estudis del seu Comtat" (Olot) 1968, 169-216, cf. pag. 179.

36) AHND, Besalú, vol. S.N., 1377.

37) id id 234, 1380

38) id id 199 1377

39) id id 262 1383-84

40) AHND, Besalú, vol. 262, 1385-1390

41) Id id 283, 1396-98

42) id id 284, 1396

43) id id 289, 1397

44) id id s.n., 1381

45) id id s.n., 1382.

46) GRAU MONTSERRAT, MANUEL : Notas sobre los judíos de Besalú. "Pyrene" (Olot) I, (1962), pags. 34 i ss. cf. pag. 39.

47) AHND Besalú, fulls solts 1396.

48) id id s.n., 1389.

49) id id 275, 1392.

50) id id 275, 1392

51) id id 275, 1392.

52) id id 278, 1395.

53) id id 284, 1396.

54) id id 289, 1397-98

55) id id 283, 1396

56) id id 289, 1397

57) id id 292, 1399.

58) id id 290, 1399.

59) id id 295, 1402

60) id id 344, 1414

61) id id 283, 1396

62) id id 284, 1397-98

63) id id 298, 1400

64) REJ, XVI, 172.

65) AHND, Besalú, vol. 262, 1390.

66) id id 289, 1397-98

67) GRAU: Tesis Doctoral, vol, I, 364-396

68) AHND, Besalú, vol. 36 i 54, 1332 i 1325-1339

69) id id 31, 1331

70) id id s.n. 1343.

71) AHND, Besalú, vol. 13, 1325.

72) id id 37, 1333.

73) id id 75, 1345

74) id id 155, 1368

75) id id 55, 1356-1363.

76) id id 106, 1357-58

77) id id 153, 1368

78) id id 165, 1370

79) id id 164, 1370

80) id id 175, 1373

81) id id 185, 1375

82) id id 193, 1376.

83) id id 160, 1382

84) id id 246, 1384.

85) id id 262, 1385.

86) id id 253, 1383.

87) id id s.n., 1400

88) id id 37, 1333

89) id id 120, 1359 i 155, 1368.

90) id id 55, 1356.

91) id id 55, 1356; s.n., 1357; fulls solts 1362;151, 1363-67; 143, 1364-65.

92) AHND, Besalú, vol. 55, 1356; 106, 1357; 120, 1361; 117 i 125, 1362; 133, 1365; 171, 1356-72; 192,1376 i 198, 1377.

93) AHND, Besalú, vol, 275, 1392 i 295, 1401.

94) id id 155, 1368

95) id id 158, 1370; 166, 1373 i 94, 1373.

96) id id 174, 1372.

97) id id 284, 1396 i 292, 1399

98) id id 292, 1399

99) id id 55, 1356; 122, 1361; 131, 1362; 140, 1370; 137, 1373; 192, 1377 i 171, 1372.

100) AHND, Besalú, vol. 171 ,1372 i 193, 1376-77.

101) id id 25, 1330; 27, 1331 i s.n., 1332-33.

102) id id 62, 1343.

103) id id 153, 1368.

104) id id 227, 1381.

105) id id 262, 1383-1388.

106) id id 78-81, 1347.

APÈNDIX DOCUMENTAL

I

1361, 9 de juliol

Magister Boaç judeus fisichus filius Magistri Mosse Sasala judei condam Perpiniani ex certa scientia promito et convenio... vobia ven. Petri de Sancta Maria Bernardus de Septem Casis Petro de Argimundo et Berengiraus Jordinil juratis Bisulduni nomine universitatis ville Bisulduni et eiusdem universis quod ego per unum annum primo de hodie in antea venturum tenebo mem domicilium in villa Bidulduni et quod de ipsa villa no exeam pro eundo ed aliquod locum nisi infra duos dies revenirem et etiem pro emnibus personis ville Bisulduni ego/ il.. legible/ seu infirmis visitabo simul vel Bisulduni et orinas custodiam et spiciam et suum regimentum ordinabo quotiens homo evenerit sive alique persone et salario quo michi prohac faciendo non debet cum pro hiis vos promotatis dere inferius quantitate subscripta Verumtamen nisi alieni vel aliquibus de dicta villa visitaverim ultra Bisulduni vel electuarium xerupum Cristiria vel alia indicialia ordinabo seu faciam illi tales indemecum convenient Pro labora meo predictorum vos detis et solvatis me xv. libras Barchinone per heos terminos scilicet - modo de presenti C. solidos et de hodie ad quatuor mensis, 1xvi, solidos viii. dineros et sic de quatuor in quatuor mansibus totium tamen quousque et sicut - in predictis de fecero vel aliud meum domicilium transportatem nisi in casu subcripto et proinde dapnum... Renuncio tam ni si quod nisi major pars judeorum - Bisulduni se censi ad aliud locum sua domicilia quod possim exire a me restituerat vobis pro ratione tempore id quod a vobis recepi Et nos dicti P. de Sancta Maria Bn. de Septem Casis P. de Argimundo et Brg. Jordani jurati nomine nostro et ut jurati... firmamus et promitimus soluere...

Testes Jacme de Condamina de Pedriniano parrochia de Crespiano et G°de Casalibus textor.

- Apocham de C. solidos... solutionis per manus Br. Jordani.

/ AHND , Besalú, vol, 122 1361 .

II

1362, 8 d'abril.

Magister Boaç judeus medicus ville Bisulduni confiteor et recognoscho vobis venerabilibus Bernardo de Prato Bernardo Squerdi et Petro de Vilardello et Jacme de Ulzinellis juratis ville Bis licet absentibus... quod soluistis michi sexaginta sex solidos et acto dineros de ista solucione proxime preterita per manus dicti petro de Vilardello campsoris Bisulduni de illa pensione Quindecim libras etc. quas juratis proxime preteritis promiserunt michi dare cum publico instrumento inde confecto in presenti scribania...

Testes Dalmacius Jasperti, Bernardus Cornilli et Johannes de Robore Bisulduni.

AHND, Besalú, vol, 129 1362.

EPIDEMIA DE PESTE DE 1.589 EN IGUALADA Y SUS RELACIONES CON LA DE BARCELONA DE 1589 a 1590

Autores: Carlos Ibañez Fina y
José Mª Ibáñez Claris

Con el lema por : "Liber Universitatis", los autores de este trabajo obtuvieron el premio "Salvá y Campillo" de la Real Academia de Medicina de Barcelona, el - 25-1-81.

A) INTRODUCCION.

Permítasenos una introduccion a esa epidemia de peste igualadina. Porque en Igualada, como en todas partes, hubo muchas otras epidemias de peste antes y despues de 1.589. Y por ello requiere una explicación y una justificación - la descripción de la peste citada.

La capital de la "comarca de l'Anoia" no pudo, evidentemente, sufrir la terrible peste del siglo VI después de Jesucristo la llamada "peste de Justiniano", que asoló lo que habia sido el Imperio Romano y que el emperador que da - nombre a la peste trataba de restaurar. Igualada no pudo sufrir esa epidemia, especialmente cruel, que destruyó ciudades y amontonó cadáveres, por la sencilla razón de que no existía. Igualada nace en el siglo XI, como lugar avanzado de la Marca Hispánica. Una capilla y una guarnición fueron sin duda sus origenes. Aunque España no interviniera en ellas , por tener una Cruzada propia y - específica, precisamente la que dió origen a la ciudad del Anoia, las epidemias surgidas en la época de las Cruzadas debieron probablemente afectar a la población igualadina. Sí la afectó y terriblemente la peste que procedia de la India y de China llegó a Europa en 1347, que destruyó a la cuarta parte de la población europea. Esa epidemia, a la que se llamó "peste negra", en los ocho años que duró, causó en Europa 25 millones de muertos. Y la población europea era entonces de sólo 103 millones de almas.

Prescindiendo por un momento del aspecto local, da la impresión de que la humanidad estuvo en trance de desaparecer vencida y destruida por esa antropozoonosis. Unas pocas epidemias como la de 1347, algo más cercanas en el tiempo de lo que fueron, hubiesen acabado la historia de la especie humana al final de la Edad Media, Sin posibilidad alguna de Renacimiento de ninguna clase, ni cultural, científico, humanístico, ni tan siquiera físico; la historia de la Medicina hubiese sido breve. Los hallazgos básicos del siglo XIX sobre los que se apoya la Medicina actual y los logros y avances constantes de la Medicina de - nuestro siglo no hubiesen tenido lugar. Por falta de hombres a quien curar y por falta también de hombres que curasen. La Tierra hubiese sido un planeta - vacío de humanidad. Es. realmente, difícil hoy imaginarse así nuestro planeta cuando lo verdaderamente agobiante es la idea de que se nos está haciendo pequeño, que nos parece insuficiente para albergar con decoro a los millones de hombres que lo van a poblar en un futuro inmediato si el crecimiento de la población humana sigue el ritmo geométrico iniciado hace unas pocas decenas de años. Precisamente, porque la Medicina ha logrado vencer a la peste bubónica y a muchas "pestes" más. El progreso médico nos ha llevado a esa inquietante situación.

Pero ciñéndonos a la peste bubónica es razonable pensar que algunos intuyeron ya siglos atrás el papel que las ratas jugaban en la transmisión de la antropozoonosis. Muchos de nuestros antepasados observaron que toda epidemia de peste iba precedida de una gran mortandad de ratas. No es raro que alguien soñara que un flautista se llevara con los dulces sones de su flauta las ratas a otra parte...

Han tenido que ocurrir muchas intuiciones geniales y muchos hallazgos afortunados para que el bacilo pestoso, las ratas y las pulgas dejasen de ser la agobiante amenaza que fueron durante siglos. La pasteurella pestis fue descubierta por Yersin en 1894 en una epidemia sufrida en Hong-Kong. Luego se descubrieron diversas variedades del germen, pero el agente causal había sido ya hallado.

La profilaxis actual es de una eficacia casi absoluta. La desratización activa juega un papel preponderante. Se realiza con cianhidrización de locales cerrados, sobre todo de barcos y bodegas. Y con los modernos raticidas anticoagulantes de la sangre que han hecho realidad el cuento del flautista. Nos referimos al grupo de la 4-hidrozicumarinas y a los derivados del ácido piválico. Utilizándolos se destruyeron 30 millones de ratas en una campaña llevada a cabo en Filipinas. Precisamente en la cifra de roedores que poseemos en nuestro país. No estaría mal una campaña de desratización en la piel de toro hispánica. No ya por el peligro de peste, que, evidentemente, es hoy muy remoto, sino por multiples razones higiénicas y económicas.

Estos modernos raticidas son un pequeño símbolo de la edicacia de la sencillez. Porque antes se emplearon otros a base de arsénico y de fosforo que originaban una gran mortandad inicial, seguida de una ineficacia absoluta. La muerte de las ratas se producia con grandes sufrimientos y dolores. El instinto - llevaba a las supervivientes a no ingerir los cebos. En cambio, con los actuales raticidas anticoagulantes de muerte se produce sin dolor, con una debilidad cada vez más acentuqda, determinada por sucesivas hemorragias. Las ratas no relacionan la debilidad con el cebo y siguen infiriéndolo con lo que la mortalidad es continuada y persistente.

Se actúa también eficientemente contra las pulgas. Estos artrópodos son - extraordinariamente sensibles a los insecticidas sintéticos. Se espolvorea con ellos los orificios de las madrigueras de las ratas y los lugares por donde los roedores deben pasar y esto es suficiente para conseguir la eliminación de sus pulgas. También se espolvorean o pulverizan soluciones o emulsiones en todos los locales y viviendas que rodean o donde aparecen un caso de peste. Algunas cepas de pulgas -y tambien otros artrópodos e insectos- se han hecho resistentes a los plaguicidas órgano-clorados utilizándose los órganofosforados, carbomatos y piretroides naturales y sintéticos con resultados definitivos.

Tan eficaces son los pulicidas y raticidas que la vacunación antipestosa de las personas, pese a ser eficaz, no es obligatoria ni siquiera indispensable. De emplearse, puede hacerse con vacunas vivas o muertas. La tendencia actual es a vacunar con vacunas muertas, aunque esto obligue a revacunar cada seis meses.

Este conjunto de medidas, junto con la declaración obligatoria nacional e internacional de la enfermedad, con el complemento necesario del aislamiento de los enfermos o de los contactos en una cuarentena no superior, como es natural, al periodo de incubación de la enfermedad que es de seis días, han acabado con la peste, por lo menos como plaga epidémica.

Es más, de aparecer algún caso esporádico es actualmente mucho más favorable de lo que fue hasta hace muy poco. Es sabido que la letalidad de la peste -

bubónica era alrededor del 50% y que las formas cutánea, neumónica y septicémica alcanzan una letalidad de casi el 100%. Actualmente, se emplean en el tratamiento de la peste bubónica la estreptomicina y las sulfamidas, particularmente la sulfadiazina. Algunos autores, Mercier entre ellos, han utilizado el cloramfenicol también con excelentes resultados. Con los antibióticos y los quimioterápicos actuales se ha conseguido reducir la letalidad al diez por ciento.

Deciamos al principio que en Igualada, como en todos los lugares del mundo, hubo muchas epidemias de peste. Si hemos elegido para su descripción la de 1.589 fue por haber logrado reunir de esta epidemia -especialmente del Libro de Obitos de la Parroquia de Santa María- una serie de datos que estimamos que tienen el notable valor de poder dar hoy con precisión la letalidad de una epidemia ocurrida en el siglo XVI. Estableceremos las relaciones que tuvo con la sufrida en la ciudad de Barcelona que empezó unas tres semanas después de la igualadina, concretamente el 15 de Junio de 1589, pero terminó bastante más tarde pues no se extinguió hasta marzo de 1590. En realidad la peste se extendió por todo el Principado, pues por el norte la sufrieron Rosas y Perelada y no se libraron de ella Vilafranca del Penedés, Santa Coloma de Queralt y poblaciones cercanas a Igualada. El caso es que el 4 de julio de 1589 prohibieron la entrada en Barcelona a las personas procedentes de la entonces villa de Igualada, La Pobla de Claramunt, Jorba y Masquefa.

B) RELATO DE LA EPIDEMIA IGUALADINA Y SUS CONEXIONES CON LA BARCELONESA

En 1.589, hubo, pues, una epidemia de peste bubónica en Igualada. Nada extraordinaria en la Edad Media y hasta bien entrada la Moderna. En realidad, estas periódicas epidemias no han cesado nunca, porque en Barcelona tuvo lugar una en 1.905, que careció de los alarmantes caracteres numéricos de las medievales, en gran parte por las acertadas medidas tomadas por los doctores Macaya, Viñas y Cusí y Rosendo de Grau. Los dos últimos aplicaron a la epidemia barcelonesa su experiencia adquirida en la ocurrida en Oporto (Portugal) en 1.899, a la que combatieron junto con el gran higienista catalán Jaume Ferrán. Recordamos que el bacilo pestoso había sido descubierto cinco años antes por Yersin. Volviendo a nuestra epidemia el interés nace de poseer de la que vamos a comentar datos tal vez suficientes para justificar este trabajo y además porque podemos suponer fundadamente que las anteriores, de las que no tenemos otras noticias que los actos religiosos pidiendo a Dios misericordia, debieron tener una características muy parecidas, aunque variara naturalmente la importancia de cada una de ellas. En este sentido la epidemia de 1.589 no fue excepción. Los hombres, impotentes, para luchar contra los estragos del mal, dirigen sus miradas a lo alto. El Consejo Secreto del 6 de agosto confirma el voto hecho por los reverendos rector y presbíteros de la comunidad igualadina de guardar fiesta perpetuamente el dia de los Santos Fabián y Sebastián y tambien el día de San Roque, lo que ratifica el Consejo General de 21 de enero de 1.590, ya terminada la epidemia. Añadamos que era frecuente en aquella época incluir como peste bubónica otras enfermedades epidémicas, especialmente el tifus exantemático.

Se ha dado repetidamente como fecha de comienzo de esta epidemia la del 25 de Junio a pesar de que cuatro días antes, es decir, el 21 de junio, en vista de que existían sospechas de pestilencia, el Consejo Secreto de la villa había tomado determinadas medidas. Pero, en realidad, como consta en el libro de Obitos del Archivo Parroquial de Santa María , la epidemia comienza casi un mes antes, concretamente el 26 de mayo, fecha en la que, en el hospital de la villa, muere de peste un peregrino frances llamado Nicolás. quien trajo la "glánola" del Rosellón. Veamos el porque de la diferencia de la fecha oficial del comienzo de la epidemia y la real que acabamos de dar. El 11 de junio muere en el Hos-

pital un tal Ramón, tejedor de lino, hombre de media edad, al que el día antes habian visto los médicos porque la sospechaba que estaba enfermo de un proceso contagioso. El día 25 mueren otras dos personas y en ambos casos estaban en duda "que no fos mort de pesta". En fin, el 29 del mismo mes mueren otras dos mujeres y la sospecha debió ser más evidente porque fueron enterradas sin solemnidad alguna.

No puede realmente elogiarse la actuación de los Consellers igualadinos en el comienzo de la epidemia. El día 11 de junio, a las pocas horas de morir el tejedor de lino del que hemos hablado y como se sospechase que hubiese muerto de peste, se reúne el Consejo Secreto, y luego de oir a Juan Cortés y a Francisco Pere, médicos residentes en Igualada, determina que el cadáver sea enterrado rápidamente, en una profunda fosa y además que su estancia sea cerrada y su cama y ropa quemadas. Aislan durante 40 días a su mujer e hijos en una cabaña. Ordenan que se hagan fumigaciones de enebro en el hospital donde murió el sospechoso y que los enfermeros estén unos dias sin salir del hospital. Cuando se tomaron estas medidas las sospechas de peste debieron ser muy fuertes; pues bien los Consellers igualadinos contestan cuatro dias después, es decir, el dia 15, a una carta de los señores "Pahers" de la villa de Cervera diciéndoles que no era verdad que hubiese muerto de peste ninguna persona en el hospital y que lo sucedido era simplemente que un extranjero, que desde Carnaval trabajaba aquí, fue llevado al hospital porque no tenia con que alimentarse. El médico lo hizo sangrar y por la tarde se le soltó la sangría, perdió mucha sangre y el día siguiente murió. El médico -añadian- dijo que era modorra y no otra cosa. Y agregaba: "un minyó que tenia, que stava de mala gana, está ya bo". Seguian: "si fuera peste hubiesemos dado el aviso de que tenemos obligación a todas las universidades de este principado, porque en cosa de tanta importancia no caben la simulación y el encubrimiento".

Su obligación era dar cuenta inmediata no sólo de un caso comprobado de peste, sino ante la simple sospecha de lo que fuera y cuando fue escrita la carta a los Pahers de Cervera había muerto de peste hacía casi tres semanas el francés Nicolas, procedente del Rosellón y acababa de morir en el hospital aquel enfermo tan sospechoso que obligó a tomar las severas medidas relatadas.

A pesar de su carta optimista el 21 de junio el Consejo Secreto iguala a dos médicos, dos cirujanos y dos boticarios y el 25 determina que se cierren las puertas de las casas de los que están enfermos, de manera que ninguna persona pueda entrar ni comunicarse con ellos; y manda llamar a los doctores Oliver de Villafranca y Serra de Calaf, que el dia 27 de junio se reunen en consulta con los doctores Cortés y Pera y con "mestre" Martí de Regia y Gaspar Matheu, cirujanos. El objeto de la consulta era precisar si era peste lo que padecian los enfermos de la villa. Según el Libro de la Universidad, la consulta no aclaró gran cosa ya que el dictamen, fue que podía ser peste, pero que podia no serlo... Este resultado está, tal vez en oposición con otra nota del Libro de Obitos. En ella consta que "mestre" Martí , cirujano, uno de los participantes en la consulta, murió de peste el dia 12 de Julio y afirma: "fou lo primer que digué que era pesta". Estimamos que o bien la opinión de los más se impuso al que tenia razón o bien que el dictamen fue amañado porque los Consellers de Barcelona venian apremiando a los nuestros para que les aclararan las alarmantes noticias llegadas extraoficialmente hasta ellos. El día 29 de junio escriben una dura y merecida carta a los Jurados de Igualada en la que les dicen que, en lugar de dar aviso de peste a Barcelona, a los lugares vecinos y a los viajeros, han extendido certificaciones de buena salud de la villa, lo que ha sido causa de que el mal se extienda a otras partes y de que se ponga al Reino en gran peligro. Los Consellers Barceloneses, además de censurar, actúan. En los "Llibres de Deliberacions", que son las actas del Archivo Municipal de Barcelona, consta con fecha de 22 de junio de 1.589 que los Consellers nombraron a

dos doctores en Medicina y a dos cirujanos para que fueran a Igualada y pueblos cercanos a la capital de l'Anoia para que dictaminasen si era peste la enfermedad que en la comarca reinaba. Fueron designados los doctores Gerónimo Mediona y Gerónimo Merola y los cirujanos Jaime Alou y Gaspar Massaguer. Todos ellos fueron escogidos entre "los más hábiles y más prácticos" y en el acuerdo constaban que debian ir a Igualada de buen grado o a la fuerza y que se enterasen con todo sigilo de si los enfermos igualadinos lo estaban del mal de la peste. A los doctores les señalaron cuatro ducados de dieta y a los cirujanos cuatro libras y, en caso de que los enfermos de Igualada sufriesen un mal contagioso, los cuatro al regresar a Barcelona, debían sufrir cuarentena en Los Angeles, San Beltrán o en el lugar que los Consellers designasen.

Llegados a Igualada reconocen a los enfermos y afirman categóricamente que se trata de peste. A su regreso a la capital los doctores y cirujanos barceloneses debieron, pues, sufrir cuarentena. Ignoramos cual fue su suerte, pues como en Barcelona, aunque no lo reconocieron oficialmente, la epidemia se havia iniciado ya, corrieron en el aislamiento obligado el gran riesgo de ser contagiados por pulgas que previamente hubiesen picado a ratas o a hombres enfermos.

En Igualada se toman medidas. Se contrata a médicos, a cirujanos y como boticarios a Antonio Queralt y a Mosén Montserrat Spiell. Se nombran "morbers" quienes compran 100 cuarteras de trigo, cantidad que multiplican en el acmé de la epidemia. No descuidan lo espiritual, pues gestionan que vengan cuatro frailes capuchinos para que rueguen a Dios y auxilien a los enfermos, administrándoles los Sacramentos y ayundándoles a bien morir . Se decide aislar a los enfermos llevándolos a un edificio situado fuera de las murallas de la villa. Era una tintorería propiedad de un tal Bartolomé Santa Susana, que se convirtió en Hospital de apestados. Murieron allí más de 70 personas, que fueron entrerradas en la huerta contigua. Ponían cal viva en las fosas. Al frente de la morbería estuvo el doctor Pere y dos cirujanos y se dijo que "gracias a sus cuidados sanaron más que murieron". No muchos más , como veremos.

Del Liber Universitatis recogemos la frase "era tanta la furia del mal que espantaba". Cunde el pánico, la gente huye de la población y el éxodo es estimulado por el Consejo Secreto del 6 de agosto, que estima que de esa manera se recobrará la salud más fácilmente. Ordena que cesen todos los juegos, que sean expulsados de la villa las personas de mala vida y que las que tengan enfermos en sus casas deben permanecer encerrados en ellas y hacer lo que los "morbers" les manden. Si no obedecen, disponen que les sean puestos, a expensas de ellos mismos, guardias que les obliguen a acatar las órdenes y, si no pueden pagarlos, los enfermos serán llevados a la morbería y a los sanos expulsados dela villa "manu armata". El aislamiento en la tintorería de Santa Susana no era pues obligatorio. Los enfermos podian permanecer en sus casas, pero debidamente aislados, es decir, que nadie a excepción del médico y del sacerdote, podía entrar o salir. No obstante, las disposiciones del Consejo Secreto nos evidencian que estas severas medidas no eran cumplidas.

En el libro de óbitos de 1.589 hay una página que, equivocadamente, fue saltada. Se trazaron sobre ella unas líneas y posteriormente el entonces rector de la parroquia, Mosén Juan Puig, escribió varias notas, algunas de las cuales ofrecen notable interés. Recogemos el comentario que Mosén Amenos en un "Rectorologio" hace de dicho sacerdote, afirmando que durante la epidemia dió muestras de celo y verdadera caridad. Y así debió de ser porque en una de sus notas declara que ni al doctor Pera, el director de la morbería, ni a él mismo, pese a realizar normalmente su misión y decir una misa diaria "nons feu mal de cap en tot aquell temps que dura la pesta". Eso basta para hacer un elogio de todos ellos. Era, desgraciadamente, frecuente que cuando una epi-

demia azotaba una ciudad y el pánico se apoderaba de sus habitantes que huyeran la mayoría de ellos y no pocas veces tambien los que tenian a su cargo misiones que no se deben abandonar en ningún caso. Incluso, aunque en pocas ocasiones médicos y sacerdotes desertaron de su deber. Estos temores no hicieron presa en el ánimo de Mosén Juan Puig, del doctor Pere y del "maestre" Martí, cirujano, héroe doble de aquel triste episodio igualadino y al que todos los sanitarios que ejercen en esa ciudad -y los que lo hagan en lo sucesivo- deberían guardar un emocionado recuerdo. Fué el primero que hizo el diagnóstico de peste, acreditándose de buen clínico, a pesar de ser solamente cirujano, en el sentido peyorativo que entonces se daba a la palabra y además, seguramente atendiendo a los enfermos, se contagió del mal y murió el dia 12 de julio.

Tampoco estamos de acuerdo con la fecha en que se dice terminó la peste. Castellá da la del 20 de enero de 1.590 y Mosén Segura la del primero de enero de dicho año, fecha en la que realmente el Consejo Secreto comunicó a todas las Universidades la buena salud de la villa. Mosén Juan Puig escribió: "comenza lo mal de morbo o pesta en lo hospital a 26 de Maig proposar y finir a 6 Desembre de 1.589..." y añade que un mes después de terminada, es decir, el 6 de enero de 1.590, se celebró en Te-Deum Landamus en acción de gracias. Mosén Puig es, como vemos, el único que da le fecha real de comienzo de la epidemia, pero sufrió un pequeño error al decir cuando terminó, pues en el Libro de Obitos comprobamos que el 9 de diciembre de 1.589 murió Maria Martina, mujer de Rafael Martí, y en una nota marginal que se debió añadir más tarde precisa "fou la darrera que morí de morbo".

Tratándose de una enfermedad infecciosa, cuyo agente transmisor, la pulga, inocula el bacilo pestoso por picadura al hombre, después de haberlo hecho a la rata o al hombre enfermo, es natural que cuando en una familia se daba un caso de peste rápidamente enfermaran otros familiares convivientes con él y como este proceso tiene una elevadísima letalidad (que en la epidemia que estudiamos podremos precisar con exactitud) era frecuente que familias enteras sucumbieran por la enfermedad. El comprobar los nombres de los fallecidos nos llevó a realizar una curiosa observación. Y es que en el siglo XVI las mujeres igualadinas tomaban al casarse el apellido del marido, como sucede actualmente en muchos países extranjeros; pero con una particularidad, la de que cuando el apellido del cónyuge no terminaba con la vocal "a" se modificaba dándole una fonética femenina. Simplemente como ejemplo citamos que el 4 de agosto de 1589 muere Eleanor Sanahuja, mujer de Rafael Sanahuja, que, por cierto, murió pocos dias después y tambien el 4 de agosto del mismo año murió Eleanor Symona, mujer de Juan Symo. Otras víctimas del morbo que corroboran lo afirmado fueron Elisabet Farrera, esposa de Juan Farrer, Juana Caragola, mujer de Gaspar Caragol, y entre muchas otras -pues esto se repetía sistemáticamente- la ya citada María Martina, última víctima de la epidemia, que estaba casada con Rafael Martí.

Del 26 de mayo al 9 de diciembre de 1.589 murieron de peste bubónica en Igualada 112 personas. En las defunciones inscritas en los Libros del Archivo Parroquial no consta generalmente la causa de la muerte. Alguna vez, por excepción, el diagnostico establecido era el de "modorra". Afortunadamente, se declara el "morbo" o "peste" cuando esta era la causa del fallecimiento. La cifra dada es el recuento de los que figuran inscritos como muertos por la epidemia, a los que hemos añadido aquellos sospechosos de los primeros dias, pues lo sucedido ulteriormente aclaró que las sospechas eran totalmente fundadas. Sabemos, pues, la mortalidad y también, gracias a Mosén Puig, la morbilidad. El número de enfermos fue de 237, pues el citado rector escribió en el Libro de Obitos... "foren ferits de aquet mal en dita vila doscentes trenta set persones entre grans y xichs, toca en norante y set cases y XVI cabanyes"...

Gracies a esta anotación del susodicho rector podemos conocer hoy la - letalidad de una epidemia que tuvo lugar hace cuatro siglos, cuando acostumbra a ser imposible o por lo menos dificil poseer este dato no solo de las - epidemias sino de cualquier enfermedad contemporánea. Como por letalidad se entiende la mortalidad referida al número de enfermos y no a la cifra total de la población, estas tasas se evalúan en número de defunciones por cada - 100 casos de enfermedad. De modo que mientras no podemos conocer con exatitud la letalidad actual del sarampion (pues no se declaran la mayoría de casos) o de cualquier otra infección más o menos endémica, sabemos que en 1.589 en Igualada hubo una epidemia de peste bubónica cuya letalidad fué de 47,34 es decir, que por cada 100 enfermos hubo 47,35 muertos. Esta cifra ya nos - asegura que no se trató de una forma neumónica, como la que tuvo lugar en Manchuria en 1.910 , pues ésta da un 100% de letalidad. Se trataba de la forma bubónica y nos orienta a ello, a falta de descripciones de los médicos - igualadinos de la época, una carta del 10 de julio en que los Consellers igualadinos comunican a los de Barcelona que han llevado los enfermos a la morberia y añaden "que per avuy son los que tenen bony set..." El "bony" significa indudablemente el bubón que da el nombre o mejor el apellido a la enfermedad. Nos confirmará este aserto la descripción de la enfermedad hecha por un sacerdore, jesuíta, testigo presencial de la epidemia de peste en Barcelona, que se inició casi un mes después de la que tuvo lugar en nuestra ciudad para terminar a primeros de marzo de 1.590. Es imposible determinar si la epidemia barcelonesa se inició a partir de algún residente en Igualada, que saliendo de nuestra villa en periodo de incubación de la enfermedad fuera a la capital del Principado, pues no basta para afirmarlo la circunstancia de que en Barcelona empezara la peste tres semanas después de haber iniciado aquí sus estragos. Es probable que las autoridades barcelonesas lo sospecharan así, por el cruce de cartas que tuvieron con las igualadinas, a lo que hemos hecho detallada referencia. En el estudio comparativo de nuestra epidemia con la barcelonesa (que siendo contemporáneas y posiblemente una causa de la otra tanta semejanza debieron de tener) observamos ante todo que las vacilaciones, dudas e inseguridades que tuvieron nuestros conciudadanos de la época, se repitieron exactamente en la capital. Sirva esto de descargo a nuestro Consellers y a nuestros médicos. En Barcelona el primer caso de peste tuvo lugar el 15 de - junio de 1.589 y fue diagnosticado de tabardillo, es decir, de tifus exantemático. Rapidamente aumentaban los casos de enfermos con "granos", adenopatías, y fiebre y a todo esto los médicos barceloneses discutían si se trataba o no de peste, predominando la opinión de los que no lo admitían. Hasta el 25 de julio no se reconoció por todos la existencia de peste en Barcelona. Pere Gil el sacerdote jesuíta que vivió intensamente la epidemia barcelonesa, hizo una, a nuestro juicio, interesantísima descripción de su clínica y del tratamiento que se efectuaba, que creemos es aplicable a la epidemia igualadina. Dice así: "Los hombres enfermaban de pestilencia de diferentes maneras. Algunos tenían grano y ganglio y poca o ninguna fiebre pestilencial, de éstos muchos morían. Otros tenían grano, ganglio y fiebre pestilencial y de éstos los que tenían el grano en los brazos o en las piernas muchos se salvaban; pero los que tenían los granos en los costados o en el pecho o en la cabeza casi todos morían. Otros no tenían ni grano ni ganglio, sino sólo la fiebre pestilencial y éstos (como la naturaleza no tenía por donde evacuar el veneno) todos morían infaliblemente. Los que tenían los granos en los pies, piernas, muslos y cintura tenían los ganglios correspondientes en la ingle. Los que tenían los granos en los brazos y en el cuerpo casi todos tenían los ganglios correspondientes debajo las axilas. Los que tenían los granos en la cabeza tenían los ganglios correspondientes detrás de las orejas. Porque el autor de la naturaleza ha dado al hombre estas tres partes: ingle, axila y detrás de las orejas para descubrir y evacuar el humor venenoso" Y prosigue relatando el tratamiento que se realizó: "Al principio los médicos no acertaban a curar porque sangraban y hacian guardar dieta y no remediaban el grano ni el ganglio. Despues, a costa de muchos que murieron, comenzaron a acertar bien la cura. No sangrando y

y dando caldos de pollo o gallina de dos en dos o de tres en tres horas; alternando una vez cordial o "triaca" con agua "escurçonera" y otra vez caldo. Y los cirujanos aplicaban a los granos medicamentos para matarlos y con ventosas hacían salir los ganglios y despues con "pultras" los maduraban y, si no se abrían, lo hacían con lanceta o cauterio al fuego. Y aplicaban aceites a la cabeza para refrescar para que los enfermos no delirasen y "pictimas" al corazón y otros medicamentos con buen concierto y orden y curaron a muchos. Y era tan fácil curar que muchos hombres y mujeres que habian atendido a muchos apestados sabían curar muy bien". Esto es lo que les sucedia y de esta manera se les trataba a los enfermos barceloneses y. sin duda alguna también, a los igualadinos, relatado por un testigo presencial de excepcional calidad. De haber sido médico hubiera destacado notablemente, pues a su inteligencia unía dotes de observación poco comunes. Su descripción clínica es clara y agudos sus comentarios pronósticos. Cuando nos dice que algunos enfermos no tenían grano ni ganglio sino sólo fiebre pestilecial y que estos morían todos infaliblemente, nos describe la forma septicémica o peste siderante de nefasto pronóstico. El "grano" de que nos habla debe referirse a las ampollas pestosas, es decir, a las manchas azuladorojizas, hemorrágicas, aparecidas en la piel, por la emigración del bacilo pestoso desde los ganglios a las vías linfáticas cutáneas. Precisa el papel defensivo de las formaciones ganglionares y el significado maligno de la fiebre elevada. Observa la perfecta relación entre las lesiones cutáneas y los grupos ganglionares correspondientes como si hubiera podido intuir las comunicaciones linfáticas existentes . Tambien hace referencia a casos con pocos síntomas y apiréticos de los que curaban todos y esto se corresponde con la pestis minor o peste abortiva. Nos relataba tambien los resultados terapéuticos señalando que eran mejores cuando se les daba caldo de pollo o de gallina y no se les sangraba que cuando se les sometía a laterapéutica contraria, extenuando a los enfermos con dietas absolutas y copiosas emisiones de sangre.

En la carta de los Consellers igualadinos en que afirmaban que nuestros enfermos tenian "bubones" añadían que los fallecidos lo hacían al quinto, al séptimo y algunos al décimo dia de ingresar, lo que, junto a la letalidad, nos hace suponer que, en algunas ocasiones, la forma septicémica de peste complicaba a la bubónica. Aunque mejor es admitir que todas las formas clínicas cuando evolucionan a un final mortal tienen una fase última septicémica.

Los 112 muertos se distribuyeron así:

Mayo	1
Junio	6
Julio	56
Agosto	32
Septiembre	9
Octubre	6
Noviembre	1
Diciembre	1

Como en todas las epidemias, comprobamos la típica curva de ascenso, acmé, que duró dos meses, los de julio y agosto, que cuentan la casi totalidad de las defunciones, y la de descenso.

Es imprescindible para conocer la verdadera importancia dela epidemia referirla al número de habitantes de la villa en aquella época. Prescindiendo de otros censos posteriores hechos en la propia Igualada, pero a propósito abultados para simular una importancia mayor de la que tenía para conseguir determinados fines, nos atendremos al recuento de familias existentes en el Archivo de la Corona de Aragón de fecha 1.553, que registra el número de "fogàtges" de todas las poblaciones catalanas y asigna a Igualada 179 familias o sea 895 habitantes.

De modo que sin contar la producida por otras causas, la mortalidad por la epidemia fué en poco más de seis meses 125, 13 por mil habitantes. ¡Por cada 100 personas murieron más de 12 en medio año!. Ninguna epidemia igualadina histórica ha producido una mortalidad semejante. Ese 125,13 por mil es realmente una cifra impresionante que, a nuestro juicio, refleja casi exactamente lo sucedido, pues si bien es cierto que desde 1.553, fecha del censo, a 1589, fecha de la epidemia, es posible que aumentara algo la población, es también verdad que, cuando a finales de julio arreciaba el mal huyó de la villa la mayor parte de vecinos y es muy probable que no pocos de ellos estuvieran en periodo de incubación del proceso, de los cuales, vista la letalidad, la mitad aproximadamente debieron morir.

En realidad, el éxodo fué masivo, pues asi lo afirma una carta del 11 de agosto de 1589 dirigida por los Consellers de Igualada a Mosén Mulet, Paher de Cervera, en la que dicen que tienen noticias de que cuadrillas de gentes quieren venir a Igualada a saquear la villa y a matar a la poca gente que permanece en ella, rogándole que informe lo que sepa de este asunto y que lo haga rápidamente, como lo hariamos nosotros -dicen- por vuestra merced y por esa universidad en caso parecido.

En Barcelona la epidemia que comenzó el 15 de junio de 1.589 terminó a primeros de marzo de 1.590, es decir, se prolongó durante casi nueve meses, unas diez semanas mas que la igualadina.

El 20 de octubre de 1.589 los Consellers remitieron al Rey una carta diciéndole que hasta la fecha el número de muertos era de 10.935 y que todos eran individuos pobres y de baja condición, por lo que debido a falta de recursos no habian podido ausentarse. Le informaban también que en los últimos dias se habia iniciado un claro descenso de la epidemia. Este optimismo era más producto de sus deseos que de un examen objetivo de la realidad, porque la carta se escribió en octubre y la epidemia se agotó al marzo siguiente, añadiendo a los ya contabilizados casi dos mil muertos más. Este explicable deseo de que terminase de una vez la epidemia pestosa se renovaba en las remisiones parciales del proceso infeccioso y era frecuente que en ellos se cantasen Te-Deums, como si la enfermedad hubiese ya concluído, con lo que se pretendía además levantar el decaído ánimo ciudadano.

A la citada carta que los Consellers enviaron al Rey acompañaban un documento en el que detallaban lo que habían hecho para evitar la propagación de la enfermedad y para tratarla.

En primer lugar describían la enfermedad diciendo que los enfermos sufrian -fiebre general- putrefacción-bubones -y en ocasiones carbunclos, que a veces se difundían por todo el cuerpo en forma de llagas.

En cuanto al tratamiento diferenciaban el quirúrgico y el de farmacia. El tratamiento quirúrgico consistía en: -sangrías, que no tardaron en ser abandonadas por sus malos resultados- ventosas escorificadas- a los que sufrían dolor de cabeza con delirio les aplicaban sanguijuelas en la nariz, pero lo hacían después que el enfermo hubiese evacuado el vientre; sanguijuelas en los brazos a los niños que no podian soportar las sangrias -emolientes- vejigatorios en las piernas, cerca de los tobillos y en los brazos más arriba del carpo, dejando espacio para tomar el pulso. Los vejigatorios los preparaban con cantáridas, mostaza y vinagre de albarrama y sobre las ampollas que levantaban aplicaban manteca con hojas de col o de yedra- . Solo cuando la fiebre pestilencial originaba un sueño profundo aplicaban cauterios. El cauterio se preparaba con fuego y se colocaba entre la primera y segunda vértebra cervical.

El tratamiento de farmacia (médico, podriamos decir) abarcaba medicamentos suaves, espectantes, purgantes y tónicos.

1) Medicamentos suaves: Casia con frutos de tamarindo y jarabe de rosas Alex. A todo esto se añadían lavativas preparadas con un cocimiento de cebada, con hojas de zarza, aceite de violetas y un huevo entero batido.

2) Medicamentos espectantes eran considerados los jarabes de achicoria y de endivia y el jarabe de cidra.

3) Medicamentos purgantes. Se añadian a este grupo los vomitivos y también aquellos que se expulsan por la orina y por los poros de la piel.

Emplearon, ademas el eléboro contra la bilis venenosa, el agárico contra la pituita y el sen, epitimio y prolipodio contra el humor atrabilioso.

Sin embargo eran parcos en el uso de vomitivos. Solo los administraban cuando las fuerzas del enfermo lo consentían. Tampoco abusaban de los medicamentos que se eliminan por la orina. En cambio prescribieron con frecuencia y con buen éxito emulsión de leche de cabra con un cocimiento ácido de semillas de melón.

Con el objeto de atraer el humor venenoso desde el centro a la periferia prodigaban los unturas preparadas con aceite común y nitro mezclados con agua. Con ellos embadurnaban las erupciones pustulosas y lo hacían precisamente antes de la comida y de la cena y después de evacuado el vientre. Y afirmaban que este proceder era a menudo eficaz.

4) Medicamentos tónicos. Sólo eran aplicados a los que no morían. Formaban parte de este grupo de medicamentos el ácido cítrico, el jacinto, las hojas de oro, las margaritas y la Triaca magna con vino blanco.

Para comunicar fuerzas a la parte externa del cuerpo compusieron una triaca con agua acidulada con ácido cítrico, vinagre y polvos adecuados. Esta gran triaca la aplicaban repetidamente sobre el corazón, las grandes arterias, las arterias temporales y sobre las partes externas en donde se notaba ausencia de calor,

Sobre los bubones colocaban primero ventosas y luego unturas de triaca o emplastos diversos y, en ocasiones, vejigatorios.

En el documento que acompañaba a la carta que los Consellers dirigieron al Rey se recogía tambien esta observación clinica: "Los que tenian bubón y carbunclo murieron todos a los tres o cuatro dias". Estimamos que se referian a la peste cutánea, de pésimo pronóstico, en la que el bacilo pestoso va desde el bubón -siguiendo las vías linfáticas- a la piel y allí origina unas manchas hemorrágicas rojoazuladas, que se transforman en ampollas pestosas y adquieren un aspecto parecido a la pústula maligna con ulceraciones y llagas - de fondo negruzco, característica que debió ser el origen de la llamada muerte negra.

La cifra total de muertos, según detalle por días y parroquias fue de 12.690.

En octubre, en vista de que los cadáveres no cabían en los osarios, el señor Obispo empezó a considerar seriamente la necesidad de un nuevo y espacioso cementerio fuera de la ciudad de Barcelona y cuando hubo hecho la de-

terminación comenzó a decrecer la intensidad de la epidemia y el cementerio no llegó a ser construido. No es nuestro objeto realizar un estudio exhaustivo de la epidemia barcelonesa; pero nos hubiera gustado, a fin de compararla con la nuestra, poder determinar su letalidad y la mortalidad que ocasionó - referida a mil habitantes. No es posible determinar la letalidad sin conocer además del número de muertos, la cifra de enfermos, pues, como hemos dicho, no es otra cosa que el número de defunciones por cien casos de enfermedad. No habiendo hallado referencias de la morbilidad, no podemos precisarla. De un modo indirecto podemos suponer que fue notablemente elevada. Así entre los padres jesuitas que se cuidaron de administrar los Santos sacramentos a los apestados enfermaron nueve y de ellos murieron seis. Y entre los padre de Santo Domingo enfermaron dos y los dos murieron. Reconocemos que los datos son -por escasos- de poco valor para determinar la letalidad, pero son los únicos que en este sentido hemos podido recoger, ya que el objetivo de Pere Gil, de quien están tomados, era solamente precisar quienes fueron los religiosos que, pese a todos los peligros, perseveraron en el cumplimiento de su sagrado ministerio durante todo el tiempo que duró la epidemia. Debemos añadir que debieron de ser la mayoría porque prácticamente todos los enfermos recibieron los Sacramentos.

Nos encontramos con una importante dificultad para tener una idea ni siquiera aproximada de cual fue la mortalidad por mil habitantes de la epidemia barcelonesa y es que en el recuento de familias correspondientes a 1.553 existente en el Archivo de la Corona de Aragón falta precisamente el de la ciudad de Barcelona, constando, en cambio, los habitantes o mejor los "fochs" de todas las restantes poblaciones catalanes. En 1.657, fecha la más cercana a 1.589 de la que tenemos noticia de su publación, Barcelona contaba con 64.000 habirantes . Tomando esa cifra como referencia la mortalidad por mil habitantes en la epidemia de 1.589 debió ser 198, 28; mortalidad abrumadora, superior a la sufrida en Igualada. Debemos recordar, no obstante, que en Barcelona la peste tuvo una duración algo mayor que en la capital de la comarca de l'Anoia.

C) EPILOGO

Pocos meses después de la historia relatada ocurrió en Igualada un episodio singular, cuyas consecuencias perduran aún. Sucedió concretamente, el 20 de abril de 1590 . En ese dia, festividad del Viernes Santo, se veneraba en la capilla de Ntra. Señora del Rosario una imagen de Jesús Crucificado Varias mujeres que oraban en dicha capilla vieron que dicha imagen sudaba sangre. El hecho, después de la oportuna información testifical, se calificó de prodigio. Esa imagen ha sido siempre objeto de una especial veneración igualadina, tanto que se la trasladó a la Basílica de Santa Maria y se construyó para ella una capilla especial. Creo que incluso ha motivado un cierto orgullo localista, pues hemos podido oir más de una vez frases que afirmaban que pocas poblaciones -si es que alguna otra existía- podian vanagloriarse de tener una imagen de Cristo que hubiese sudado sangre. Además -por ello hemos dicho que las consecuencias del hecho están presentes- se celebra anualmente una procesión, la del Santo Cristo de Igualada, que supera en concurrencia a pesar - de limitarse sólo a varones, a todas las procesiones tradicionales. Nos referimos a la del Corpus Christi y a las de Semana Santa, aunque en realidad, estas últimas han sido suprimidas recientemente.

Creemos que, sin pecar de heterodoxos, pues al fin y al cabo el episodio relatado muy lejos de ser dogmático, podemos estimar que es muy posible que la visión de sangre sudaba por la imagen, afirmada tesoneramente por las mujeres que oraban aquel viernes santo de 1.590 en la capilla del Rosario, es-

tuviese influida por un estado emocional determinado por la epidemia recién sufrida por la población y que, inconscientemente, el hecho tuviera para aquellas mujeres la significación de que la protección divina no dejaría de hacerse ostensible en lo sucesivo.

D) BIBLIOGRAFIA

AMENOS ROCA, Amadeo. Rectoriado de Santa Maria de Igualada y otras obras. Presbiterio, Igualada, 1949.

CARNER, Antonio. Historia de Igualada en 150 fechas. 1952

CASTELLA , Gabriel . Efemerides igualadines

CASTELLA Y RAICH, Gabriel. Monografia histórica y folklorica del culte dels igualadins a la Mare de Deu. Igualada , 1908.

FARRERAS-ROZMAN. Medicina Interna. Barcelona 1.972

IBAÑEZ, Carlos . Apuntes sobre una epidemia igualadina. Trabajo presentado en Historia de la Medicina, Barcelona 1968.

IBAÑEZ, José M. Una epidemia igualadina del XVI. Conferencia pronunciada por el CECI de Igualada, junio 1954.

IGLESIES Josep. "Pere Gil S.I."

MERCADER R. La ciutat d'Igualada

SEGURA MOSSEN. Historia de Igualada, 1907.

PIEDROLA GIL, G. y otros. Medicina Preventiva y Social. Madrid, 1971.

Datos históricos sobre las epidemias de peste ocurridas en Barcelona. Instituto Municipal de Historia, Barcelona , Febrero 1965.

Liber Universitatis. Villa Aqualata de Anno Nativitate Domine MDLXXXVIIII (Archivo Histórico Municpal de Igualada . Caja Z).

Libro de Obitos del Archivo Parroquial de Santa Maria de Igualada.

NOTÍCIA DE L'HOSPITAL DE SANT JAUME D'OLOT DURANT L'OCUPACIÓ NAPOLEÒNICA

Autor: RICARD JORDÀ i GÜELL

L'Hospital Municipal de Sant Jaume d'Olot és una vella institució que arrenca dels temps medievals. La seva existència ja és documentada el 1375 pel testament de Pere de Moliveda, que llega els seus béns a la institució, situada llavors al carrer Major, en el lloc on avui s'aixeca la Casa de la Ciutat. Al segle XVI, per una deixa del notari Miquel Març, es trasllada a la seva actual ubicació. De l'edifici bastit aquell moment, només en resta, sense modificacions posteriors, la portalada, en la llinda de la qual una inscripció mig esborrada serva la memòria del vell notari: "MARS ME FUND (AVIT).

La casa degué passar els seus alts i baixos, sense que, en el curs dels segles, deixés mai d'haver-hi benefactors que ajudessin al seu sosteniment. Però, també, ha sigut el Comú d'Olot el seu patró primer i principal. No és la nostra intenció fer una història "in extenso" del nostre Hospital, sinó centrar-nos sols en un moment determinat: el de l'ocupació napoleònica a Olot.

Entre l'abundosa documentació relacionada amb la institució hospitalària existent a l'Arxiu Històric Municipal d'Olot es troba un registre d'actes i correspondència referent a la Junta d'Administradors que comença, precisament, pel maig de 1813 (1), poc després de què el govern napoleònic adoptés el regiment de la població als patrons que regien a la Catalunya controlada pels francesos. Això era cosa d'un any després de que Olot hagués estat ocupat, fet que tingué lloc el 9 d'abril de 1812. De totes maneres Olot quedava sotmès al fur militar i la màxima autoritat era el comandant superior de la plaça, càrrec que habitualment era exercit per un coronel.

Dels temps que la vila es va mantenir en el camp ferrandista poca cosa en podem dir. Per unes cartes circulades entre la Junta Corregimental de Vic i la Junta Local d'Olot pel maig de 1809, sabem que l'Hospital olotí es trobava replert de malalts i ferits, segurament a causa dels evacuats de les forces que intentaven aixecar el setge de Girona i de les que operaven per l'Empordà. La Junta Corregimental de Vic, el 8 d'aquell mes, expedeix un ofici, datat a Ripoll (perquè Vic es trobava ocupat per les forces imperials, comandades per Gouvion Saint-Cyr), indicant a la Junta local que no traslladi més militars malalts a Ripoll, on ja no saben on col.locar-los, que també estaven saturades les possibilitats de Camprodon, havent, ja, de trametre'ls a Manresa. A això responen des d'Olot el dia 11 dient que s'ha fet tot el que es podia, però que amb 150 malalts que hi ha a la vila ja no se sap on enquibir-los, i manquen els recursos per al seu sosteniment. Aixo, diuen, fa precís que les altres poblacions del Corregiment també es facin càrrec de la seva part d'hospitalitzats, en proporció de les seves possibilitats (2). Aquest escrit ens proporciona una dada, que podem acceptar com a vàlida, de la capacitat hospitalaria d'Olot, la qual havia de ser inferior a aquesta xifra de 150 hospitalitzats, ja que el 14 de setembre d'aquell any, el director de la casa demanà al batlle i a l'Ajuntament que li sigui proporcionada palla, puix que els pagesos no li reconeixen cap autoritat i l'Hospital esta ple de malalts, que han de dormir per terra (3). Es a dir que, no ja de llits, sinó que ni de màrfegues

es disposava per als malalts i ferits; per això dèiem que la xifra de 150 hospitalitzats que donava la Junta Local, havia de ser superior a la capacitat hospitalària de la vila.

I amb això s'acaba tot el que podem dir de l'Hospital fins el 1813, quan, com hem dit, s'obre el registre d'actes i correspondència, pel maig, poc després que fos adoptat per a Olot el regim civil imposat a la Catalunya que ocupaven els napoleònics. Això devia comportar també una reorganització de l'Hospital per retornar a un ordre que les viscicituds bèl.liques devien haver desballestat.

Així, en la primera anotació, veiem que el "maire", Alexandre de Soler, actua com a president de la Junta d'Administradors, exercint el patronatge de l'Ajuntament, i aquesta anotació és, precisament, l'acord de nomenar com a secretari de la Junta el que ho era de la Municipalitat, "conformándose al estilo se ha guardado de elegir secretario", és a dir, retornant a la normalitat que devia haver quedat interrompuda per l'ocupació imperial (4).

Ben aviat, però, aquest retorn a la normalitat es veia trencat. Pel 30 d'abril el comandant francès havia passat un detall de la dieta que s'havia de donar als hospitalitzats militars (5). I això va ser la causa de disconformitat per part d'aquests i motiu de topades entre el personal de la casa i els cirurgians francesos.

Aquest dieta era la que transcrivim amb detall a continuació:

"La porció entera (de pa), es fixada a 18 onsas per dia: 9 al matí y 9 a la tarda.

Los tres quarts à 14 onsas per dia: set onsas matí y tarda.

La mitja a 12 onsas per dia: 6 onsas mati y tarda.

Lo quart a 8 onsas per dia: 4 onsas, matí y tarda.

La porció entera de carn es fixada a 16 onsas per dia, 8 onsas matí y tarda.

Los tres quarts a 12 onsas per dia: 6 onsas matí y tarda.

La mitja, a 10 onsas per dia; 5 onsas matí y tarda.

Lo quart a 8 onsas per dia: 4 onsas matí y tarda.

La porció entera de vi es fixada a 16 onsas per dia: 8 onsas matí y tarda.

Los tres quarts a 12 onsas per dia: 6 onsas matí y tarda.

La mitja a 8 onsas per dia: 4 onsas matí y tarda.

Lo quart a 4 onsas: 2 onsas matí y tarda.

La porció de prunas sera de 12 prunas cuitas dins lo vi.

La porció de arròs de una onsa cuit dins lo caldo, o llet segons les receptes.

La porció de fideus de dos onsas cuit dins lo caldo.

Quan se receptará ous sen donara un, al malalt que serà un quart, y dos ous

a aquell que serà a mitja racció: es facultatiu als oficials de Sanitat de - receptar ous, per posar dins lo caldo de aquells que son a la dieta, segons ho judicaran convenient per lo bé dels malalts . Quan se donarà als malalts, los aliments lleugers, tindrà igualment la carn a menos que los oficials de Sanitat, no ho prohibescan, en ninguna circunstància no podrà donarse aliments lleugers als malalts que son als tres quarts."

En aquesta ordre es fixava també l'horari per servir el menjar; un primer apàt, a les 10 del matí i, l'altre, a les 4 de la tarda.

Així mateix l'Hospital havia de tenir un infermer per cada 12 internats i un mosso per la farmàcia.

No es diu a canvi de quins emoluments l'Hospital havia de fer-se càrrec d'aquestes obligacions. Amb tot, per altres anotacions de Registre, sabem - que el servei d'Intendència de l'exercit fornia la farina per fer el pa. Precisament aquesta va ser una de les causes del malestar manifestat pels soldats acollits a la casa, ja que, a l'exigir-se per part dels oficials de sanitat que certa quantitat de farina lliurada per la Intendencia militar fos passada a qualitat superior, va quedar reduïda a dues terceres parts, minvantse, per tant, la ració. Per altra banda els oficials de sanitat volgueren mudar les racions determinades per l'autoritat superior, ocasionant major despesa a l'Hospital i pitjor servei als malalts.

D'aquests fets se n'aixeca un raport que es fa seguir al comandant de la plaça. D'aquest raport es desprèn que l'actuació dels cirurgians militars no era gens correcta, ja que ultra el que ja portem dit, s'exposen una sèrie de circumstàncies indicatives de mala voluntat. Així, es diu que en un mes que - porten a l'Hospital els nous cirurgians, s'ha despès més en medicaments que - fins aleshores en quatre mesos; que els 300 llençols que posseïa la casa, en un mes i mig han quedat reduits a 50, per haver-se malmès els altres fent-ne benes sense cap necessitat; aixímateix s'ha pogut constatar que la baixa mortalitat que fins aleshores s'havia donat entre els internats, ha augmentat - considerablement d'ençà que han entrat els tan citats cirurgians.

Per justificació del personal civil de la casa, fan constar els elogis - que sempre hamerescut els caps militars superiors, molt especialment del coronel baró Petit (6).

Tot això no devia satisfer massa, com és natural, els oficials francesos, ja que la tivantor no va pas minvar, ben al contrari. Encara no havia passat un mes, el 14 de juliol, els administradors han de tornar fer intervenir el - "maire" per posar en coneixement del comandant superior de la plaça la intolerable actitud del cirurgià militar en cap, que al ser-li negat pel reboster - paper i altres efectes, al.legant no estar facultat per fer-ho i que ho havia de sol.licitar al "maire" o a l'Administració, després d'insultar el reboster, va manifestar que, i cito literalment, "se futia" de l'Administració i del - "maire", que ell, el cirurgià, era l'únic cap de l'Hospital (7).

La intervenció del comandant de la plaça no es feu esperar i, malgrat ignorar les seves disposicions, per una carta de la Junta d'Administradors de - l'Hospital, on s'agraeix la seva intervenció, podem creure que va posar les - coses al seu lloc, apaivagant el malestar regnant entre els soldats internats (8). D'aquests fets, ens sembla, que se'n pot deduir una actitud de frau per part dels oficials sanitaris, que devien actuar "pro domo sua", intentant fer recaure sobre l'Hospital i els seus empleats les deficiències causades. D'altra manera no s'entendria que la màxima autoritat militar a Olot refermés la seva confiança en els administradors i el personal civil de la institució hos

pitalària. Perquè la cosa quedés ben clara i no es tornessin produir alteracions en el règim alimentari dels malalts militars, el 30 d'agost ratifica - les racions que se'ls havia de subministrar, tal com s'havia comunicat el - 30 d'abril.

Es possible que arran d'aquests aconteixements es produís un canvi en - el personal mèdic militar. El primer metge francès de qui tenim notícia, és un tal Josep Coll, el qual havia presentat al "maire" el seu nomenament pel 30 d'abril d'aquell any, just en el moment en que s'establia la dieta alimentària dels malalts, i el 19 d'agost ho era un senyor Blanch, a qui els administradors, en aquesta data, li confirmen per escrit la seva acceptació per instal.lar una farmàcia a fi de procurar alguna economia en les despeses que ocasionava la medicació dels internats (9). I l'escrit reflecteix una voluntat d'entesa tant per una part com per l'altra.

Es curiós que els dos noms siguin catalans, cosa que ens fa suposar que es podia tractar d'afrancesats - si no eren rossellonesos. Adhuc podria confirmar-ho l'expressió "se futia" que hem anotat més amunt, una expressió que tant pot ser la transcripció de l'exclamació catalana, com la traducció del francès "je m'en fut".

Mentrestant, la casa continuava amb les estretors que ja hem exposat patia des dels temps anteriors a l'ocupació francesa. Per això el 30 de juny - es dirigeix al prefecte del Ter i del Segre, cavaller Roujoux, exposant-li - les dificultats de la casa. Dificultats que ja s'havien exposat per l'agost de l'any anterior i que a causa d'una malaltia del prefecte, havien quedat - sense solucionar. Ara es veuen en la necessitat d'insistir sobre aquesta qüestió, puix les dificultats no han disminuït, sinó que, al contrari, han augmentat. Es efecte, no trigaria gaire a ser demanat un augment de salaris per - part del personal de la casa, una petició que va ser atesa.

Sobre les solicituds de l'Hospital es va creuar diversa correspondència entre la Junta i el prefecte fins el 12 d'agost de 1813, data en què el cavaller Roujoux demana que li sigui facilitat un detall exacte dels ingressos i despeses de la casa, així com dels malalts que hi són assisits regularment.

Aquesta carta fou corresposta pels administradors el 21 d'aquell mes, - indicant que no es pot precisar el nombre exacte de malalts atesos - per una altra anotació que exposarem més endavant sabem que s'atenien uns 35 o 40 - paisans i uns 45 o 50 militars, havent arribat a estar hospitalitzats 145 militars, - i pel que fa als ingressos i despeses s'acompanya un estat detallat (11).

Per aquest estat sabem els béns de la institució. La part més considerable era constituïda per diversos censals que produïen uns rèdits anyals de - 1.717 lliures, 48 seus i 4 diners. A més posseïa 8 cases a Olot, que produïen 433 lliures; una casa a Begudà i una altra a Castellar, que rendien 90 lliures, i els masos Solà de Gou a Sant JOan les Fonts, mas Garrinada i el Pont de Sant Privat de Bas, i el mas Caseta de les Preses, amb uns arrendaments de 134 lliures, 2 sous. Els masos Solà de Gou i Caseta, ultra l'arrendament, - lliuraven una part de la collita que es calcula, un any per altre, en 383 - lliures entre tots dos. Tot plegat proporcionava a l'Hospital uns ingressos - anuals de 2.872 lliures, 13 seus i 4 diners.

Per contra, l'Hospital tenia unes obligacions: diverses pensions i censals i algunes causes pies i els seus i despeses del personal adscrit a la - casa: 2 metges, 2 cirurgians, 1 capellà, 1 pastisser, 1 acaptador, una infermera, una criada, una ròbera, dues vetlladores; dues bugaderes, 1 hortalà, i

1 estellador de llenya. D'aquests, el capellà, la criada, la rebera i la infermera, a més del sou se'ls feia la vida.

I encara hi havia 9 persones que treballaven a la casa sols per la manutenció i el vestir: 2 germans -no sabem de quin orde- 3 infermers; 1 traginer; cuiner i cuinera, i 1 reboster.

Els sous oscil.laven entre 109 lliures i 10 sous anuals de les vetlladores -hem de tenir present que la seva feina era a la nit-, a les 15 lliures, més menjar i vestir, de l'aplegador, la criada, la robera i la infermera. La manutenció es calculava en 50 lliures anyals per persona i el vestir en altres 25 lliures. Els metges cobraven 25 lliures cada un i els cirurgians 20; però no estaven tan sols al servei exclusiu de l'Hospital, sino que també devien exercir fora de la casa.

El què acabava d'empitjorar la situació de les finances hospitalàries eren les dificultats per cobrar les pensions dels censals, ja que, com es manifesta en les acotacions a l'estat d'entrades i sortides: "La major part de estas pencions las prestan subgectes de molta distància de la Vila y se consideran en la actualitat incobrables a motiu de las circunstàncias de la guerra". I també l'augment de preu dels articles de primera necessitat, queviures, medicines, roba...

D'una de les sortides de què es fa especial esment és dels impostos que graven les finques. Sobre aquest apartat s'havia aconseguit quedar-ne exempts però precisament per aquells volts, els recaptadors dels llocs on radicaven, exigien el pagament. Contra això es fan gestions davant totes les autoritats i, pel que sembla, es va aconseguir anar allargant l'afer, ja que, a les darreries de l'ocupació francesa, encara es cursa correspondència demanant la condonació de les imposicions; àdhuc pel gener de 1814, el comandant superior de la plaça, en aquell moment el coronel baró d'Aubrée, avala les peticions de l'Hospital davant del general Lamarque, governador de l'Alta Catalunya -segons la divisió que els imperials havien fet del Principat-, recolzant la raó d'aquestes peticions amb les xifres d'hospitalitzats que citavem més amunt i indicant que l'any 1813 s'havien tancat els comptes de l'Hospital amb un dèficit de 3.453 lliures (12). I ell ho havia de saber ja que, degut el seu càrrec, també participava en el control de la casa.

Potser amb l'intent de mirar de trobar solucions a les estretors continuades a què es veia sotmesa l'administració del nostre Hospital, és degut que el 29 de desembre de 1813 es redacti un reglament. Aquest reglament venia inspirat per les mesures que durant aquell any s'havien adoptat, tant referents a l'administració dels cabals, com al control de despeses, i així sols es donava una estructura a les referides mesures, reglamentant les obligacions de tots i casa un dels membres que intervenien en el rem de la casa, des de la Junta d'Administració, als servidors (13).

De totes maneres aquestes mesures no aconseguiren aturar el dèficit que sofria la casa, car pel febrer següent en caixa hi havien 699 lliures, 9 sous i 1 diner. D'aquesta quantitat s'acordà lliurar 100 lliures a l'apotecari Francesc Xavier Bolós, a compte del que se li devia pels medicaments servits. En la mateixa reunió, "atenent y considerant la mateixa Administracio, ab annuencia del Sor. Comandant Superior de esta Plaza, los molts atrasos y gastos en que se troba lo present Hospital que li son molt gravosos y li costara molt de liberarse. Ha unaniment resolt, que no tractara de donarse de aqui al devant ningun honorari al Secretari de la Administració", el qual continuara exercint les seves funcions -cal tenir present que ho era el de l'Ajuntament. (14).

Com es pot veure, tot aquest període de la història de l'Hospital de Sant Jaume d'Olot ve presidit per les estretors, conseqüència de les circumstàncies bèl.liques que travessava el país; circumstàncies que a cada moment sorgeixen en tots els fets que hem anat relatant.

Clou aquest període una citació del comandant de la plaça al "maire" per reunir-se amb la Junta d'Administradors a fi de repassar la comptabilitat de la casa i donar-hi l'aprovació (15). Es gairebé la darrera dada documental que coneixem de l'estada dels napoleònics a Olot. Era el 4 de març de 1814 i el 9 d'aquell mes, els imperials evacuarien la població després d'haver-la ocupada durant ben prop de dos anys.

NOTES

1.- Arxiu Històric Municipal d'Olot. Registro general de las Deliberaciones, oficios y contextaciones de la Administracion del Sto. Hospital Militar y Civil de la Villa de Olot (citat Registro).

2.- Id. Lligall de Correspondència oficial, 1808-1810.

3.- Id. Lligall de Correspondència oficial, 1808-1810.

4.- Registro, anotació del 20 de Maig de 1813.

5.- Biblioteca Municipal d'Olot. Documents per a la Història d'Olot durant la Guerra de la Independència, 1808-1814, foli 154.

6.- Registro, anotacions del 15 i 16 de juny de 1813.

7.- Registro, anotacions del 14 de Juliol de 1813

8.- Registro, anotacions del 16 de juliol de 1813

9.- Registro, anotacions del 17 de juliol de 1813

10.- Registro, anotacions del 30 de juny de 1813

11.- Registro, anotacions del 30 de juny, 12 i 22 d'agost de 1813 i 12 de gener de 1814.

13.- Registro, anotació del 21 de Desembre de 1813.

14.- Registro, anotació del 7 de Febrer de 1814.

15.- Documents per a la Historia d'Olot durant la Guerra de la Independència, foli 132.

CONTRIBUCION AL ESTUDIO DE LOS HOSPITALES MEDIEVALES DE MORELLA

Dr. José Mª Mulet Ortiz.

Morella, en la Provincia de Castellón de la Plana, se fundó como población en el eneolítico a principios de la Edad de Cobre, 2.500 años a. de J.C., o sea hace 4.500 años, por lo que es una de las poblaciones mas antiguas del pais. Está declarad Monumento Nacional.

En este trabajo, vamos a resumir la tradición hospitalaria de Morella, posiblemente, como veremos, difícil de superar por ningún otro pueblo del orbe. .

Así encontramos que en 1248, junto a la Iglesia de San Nicolás, que según tradición, respetaron los moros para el culto de los critianos, durante la dominación, se fundó un Hospital para enfermos y se encargó a Berenguer de Aguilén, que comprase algunas casas y levantase una Iglesia más capaz " e fes cambres per als malats" (1).

Los sentimientos benéficos y humanitarios de los morellanos, se reglejan al ser Morella una de las primeras poblaciones o quizá la primera, que atendió a los enfermos leprosos. En efecto, en 1289 según Orti Miralles, fué creado el primer Hospital de Leprosos, posiblemente de toda la cristiandad, emplazandose en lo que hoy constituye la Ermita de Santa Lucía a 1 km. del actual casco urbano.

Los morellanes de la Cofradía de San Lázaro, se comprometían a convivir un día con los leprosos y comer con ellos, según rezan sus estatutos, conservados en el Archivo de la Corona de Aragón.

La cofradía de San Lázaro estabe formada por ciento veinte cofrades, entre los que se encuentran los principales señores de la población.

Al principio, los leprosos, iban errantes y les metian en cuevas, como era costumbre, pero Morella, comenzó habilitando una de éstas cuevas (Covas dels - Cagets) donde les refugiaban y socorrian , hasta llegar el año 1280 en que los vecinos de Morella fueron mas lejos y recaudaron fondos para fundar el Hospital de Leprosos antedicho, posiblemente como ya hemos dicho, el primero concedido como Hospital. La fundación tuvo lugar en 1289. El suministro de medicinas se realizaba por los apotecarios de la población, según opinion que nos transmite el Académico morellane Mosen Manuel Milian Boix, Director del Museo Etnológico de Maestrazgo.

En 1289, se hallaba pues concluido y funcionando el Hospital de Leprosos - de Morella , hecho confirmado igualmente por Segura Barreda.

Si importante fue la fundación del Hospital de Leprosos en Morella, igual o más, supuso la fundación en dicha ciudad del Hospital de Madona Maria dels Inocens y del Foll, en 1378.

En realidad fue en ficho año cuando se inicia la construcción del Hospital que entonces se llamó del Pater Noster, y que luego, como más adelante explicaremos, seria el ya citado de Madona Maria.

Valencia se ufana. tal como se reconoció tambien en el I Congreso Internacional de la Historia de la Medicina Catalana, de haber instituido la primera

casa del Ignocens o del folls, por el fraile mercedario Joan Gelabert Jofré

El 24 de febrero de 1409, el Padre Jofre, según nos dice Aparicio Olmos, dispersa a un grupo de mozalbetes en Valencia, que maltrataban a un demente y aquel mismo domingo, en la Catedral dijo" "En la present ciutat falta molta obra pía, ço es, un Hospital o casa hom les pobres ignocens o furiosos fosen acullits".

Y así sucedió, es decir se fundó dicho Hospital o Casa de Nuestra Señora de los Inocentes en Valencia. El privilegio real de la fundación fué firmado en Barcelona el 15 de marzo de 1410 por el monarca Marti l'Humá (ultimo rey - de la dinastia catalana de la Corona de Aragón) con el titulo de Hospital del Ignocens, Folls o erats.

Era un Hospital donde se consideraban como enfermos a sus habitantes, a - los locos, como ponen de manifiesto los Drs. Domingo Furié y Calatayud Boya - en su obra "El primer Hospital Psiquiactico del mundo".

Pero la paciente Cofradía, no consiguió la autorizacion real hasta el 29 de Agosto de 1414 por Fernando de Antequera, en la población castellonense de Morella.

En efecto, en 1414, hallándose en esta villa el Rey D. Fernando de Antequera, se presentaron dos caballeros valencianos, según nos dice Segura Barreda, con el objeto de alcanzar del monarca "el permiso para fundar el Hospital de Nuestra Señora de los Inocentes de Valencia", ahora de los Desamparados y "establecer una Cofradia" . "Obtenida la licencia antes de regresar a su patria, quisieran hacer participes a los caballeros morellanos, que copiaron sus estatuas y la establecieron en Morella".

Desde entonces se admitian sigue Segura Barreda en el Hospital del Collet del Pater Noster a los locls y se recibian espósitos, cambiando el nombre con el del Hospital de Madona Maria del Inocens o dels Folls. Igual que el de Valencia. Para nosotros, ambos hospitales ya funcionaban antes de su autorización.

El prof. Dr. Sarró i Burbano (2). Presidente del I Congrés Internacional - d'Historia de la Medicina Catalana, dijo en dicho Congreso que "la primera revolució psiquiàtrica no havia estat la de Pinel ni la de Weyer (un metge renaixentista), concepció inadmisible per dues raons; en primer lloc, sols una mínima part de les víctimes de la Inquisició, eran malalts psíquics (psíquics) potser en cap cas greus- en segón lloc, la primera revolució psiquiàtrica ha havia estat feta un segle abans pel Pare Jofré a València el 1409, quan regnava Martí l'Humà".

Això significa que la primera revolució psiquiàtrica-si es que volen adoptar aquesta terminologia-fen catalano-valenciana, i per tant, a tenint-nos a l' epoca, catalano-aragonesa" (aclaro sobre esta afirmación del Dr. Sarré , que en dicha epoca, ya existia el Reino de Valencia, fundado por Jaime I el Conque - ridos, con sus FURS moneda. etc0.

Así mismo, continua, diciéndonos el Dr. Sarré que "en la medida en que se - transforma el concepto de Psiquiatria, debe hacerle también, su historia. El modo de concebir la historia hasta ahora vigente, era adecuada a la fase maniconial de la Psiquiatria. Sus principales protagonistas eran el Padre Jofre (de Valencia) y Pinel, en el campo de la asistencia y Esquirel y Kraepelin en el de la nesología".

Así mismo, en la mesa redonda del antedicho Congreso, mesa en la que era moderador el Dr. Parellada i Feliu, se dijo" La influencia àrab que junt amb la jueva tant enriquí la cultura catalana recorden l'obra de Raimon Llull-degué contribuir que el fervor cristià del Pare Jofre es canalitzés a favor dels Inocents, Folls i Orats del 1409 a València, durant el regnat de Martí l'Humà i que fos creat el primer Hospital psiquiàtric de la Cristiandat".

Pues bien, a todo esto y siguiendo nuestras propias investigaciones, queremos indicar que el Hospital dels Inocens y del Foll de Morella, es practicamente coetáneos del de Valencia, con idénticas denominaciones, los mismos estatutos y desde luego con Cofradias autorizadas el mismo dia y año, por todo lo cual consideramos justo, que ambos Hospitales deben citarse juntos.

En la actualidad, dicho hospital morellano, que aun conserva su capilla dedicada a la Virgen de los Desamparados (patrona de Valencia, ciudad) es el Hospital Municipal.

Supongo y espero, que en esta breve comunicación, haya quedado bien patente, el espíritu hospitalario del pueblo morellano.

BIBLIOGRAFIA

1) Mulet Ortiz, Jose Mª : "Contribución al estudio histórico de la Farmacia en Castellón" Tesis Doctoral. Barcelona. 1971.

2) Sarro i Burbano, Ramon :"Cine fites de la Medicina psicologica a la Catalunya d'antany i d'enguany". L Congrés I d'Historia de la Medicina Catalana. Llibre d'actes, volum I, Barcelona Juny 1970.

COL.LEGI OFICIAL DE METGES DE LLEIDA

DOCUMENTS PER A L'ESTUDI DE LA PEDIATRIA ALS ESTABLIMENTS DE BENEFICENCIA DE LA CIUTAT DE LLEIDA.

Autor: JOSEP LLADONOSA i PUJOL
(Cronista Oficial de Lleida)

Justificació d'aquest treball.

A primers del mes de març d'enguany vaig escriure, per al "Primer Congrés de Pediatres de Llengua Catalana", un breu resum històric sota el títol, La Pediatria als antics hospicis de Lleida, un treball molt reduït i amb caràcter divulgador, que solament reflecteix la meva aportació a l'estudi dels dits establiments benèfics, apareguda en treballs, com ara, El desarrollo urbano de Lérida (1), Calles y Plazas de Lérida (2), Història de Lleida (3) i un sobre la Medicina a Lleida (4).

En aquest nou treball intento una revisió a fons sobre el tema, de caire crític i amb aportacions documentals inèdites, a més de l'examen d'obres dels historiadors que s'hi han referit, el P. Sanahuja (5), Pleyan de Porta(6), Prim i Tarragó (7) i Tarragó Valentines (8), sobretot quan a la localització de les cases-hospitals del Sant Esperit i d'Infants Orfes, que per la interpretació de llur situació, vida i desenvolupament, finalitats i emplaçaments, poden donar peu a confusions, a idees contradictòries i, fins i tot, a polèmiques enutjoses.

Tanmateix creiem del tot necessària la tal revisió, és a dir, posar-ho tot en clar a la vista dels instruments documentals. El perill de tantes referències sobre un mateix tema és evident. Per això cal revisar de tant en tant, els escrits, i més si es tracta d'estudis històrics, tot temps revisables. Es difícil de no caure en inconvenients i errors, sempre lamentables, on precisa l'esmena i la rectificació.

Está clar, que amb els autors esmentats en allò essencial coincidim. No es tracta de fer la llesca ni esmenar la plana a ningú. Només voldria posar els punts sobre les is. Concretament, exposar la qüestió d'aquest aspecte dins la beneficència i la sanitat local a l'àmbit de la Història, amb claretat i nitidesa, cosa que exigeix tot plantejament científic. I encara més, atesa la meva dedicació pedagògica com a ensenyant d'infants escolars i preescolars, sempre, no cal dir amb caire professional

Lleida, Juny del 1980

L'autor.

I

L'HOSPITAL DEL SANT ESPERIT I LA SEVA PROBLEMATICA AMB LA PAERIA DE LLEIDA

1.- La fundació: Guiu de Montpeller. Els dos Peres.

L'hospital del Sant Esperit fou una fundació del mercader Guiu de Montpeller, ciutadà de Lleida, vers l'any 1199. La seva finalitat era de recollir els nens expòsits abandonats pels seus pares. Una bella intenció, no gens inèdita en la mentalitat de l'home medieval dins el mon cristià, freqüent, sobretot els dies de la reconquesta de Lleida, els repobladors de la qual, moguts per íntims sentiments de caritat crearen diversos establiments de beneficència a través d'aquella bel.licosa centúria de croades i de lluites feudals i religioses.

No oblidem que aleshores regia els destins de la monarquia Pere el Catolic (I de Catalunya i II d'Aragó) el qual pel seu matrimoni amb Maria de Montpeller, era senyor d'aquesta ciutat, on nasqué Jaume I el Conqueridor una senyoria que aportarà sang nova i mestres a la Catalunya nova. En el decurs del segle XII trobem a Lleida Pere i Ramon de Montpeller, el primer propietari d'un alberg o cases situades al raval de la Porta de Corbins (la Porta Ferrissa, dels segles XIII i XIV), on s'havia desenvolupat un nucli industrial i comercial que donarà vida al barri de Magdalena, origen de l'actual parròquia del Carme. Pero ambdos posseïen terres a l'Areny major del Segre (avui Fernando) i al Cap-Pont. (9).

Sembla que Pere de Montpeller era el pare de Guiu, el fundador. Ho diem, perquè la casa que aquell posseïa l'any 1167 a les afores de la Porta Ferrissa, coincideix amb un solar contigu a un carrer que davallava fins a una clamor (El rierol Noguerola) que era salvat per un pont de pedra que comunicava amb el dit Areny, on hi havia una albereda que també era dels Montpeller. El pont de pedra, en els capbreus de 1380 de la Catedral, s'anomena pont del Sant Sperit, desigació que també s'extendrà al portal immediat i al carrer que muntava fins a la dita porta de Corbins. Allí, doncs, on feien partió les parròquies de Santa Magdalena i de Sant Joan, apareix ja aleshores l'hospital del Sant Esperit. Ocupava el solar de la moderna Diputació Provincial. I, on actualment hi ha el Palau de Justícia o Audiència, en aquells anys existia la Blanqueria o gremi dels curtidors o blanquers.

No és inversemblant que Pere de Montpeller rebés les cases i terres predites, així com els altres membres de la nissaga instal.lats a Lleida, del rei Alfons I el Cast, que alguns historiadors moderns l'han anomenat el Repoblador, com ho feu també el seu fill Pere el Catòlic, senyor de Montpeller, sobirans tan vinculats feudalment a la Provença i al Llenguadoc, regions que com la Gascunya també aportaren gent repobladora a les terres del baix Segre, i per tant, fautors de fundacions com la que feren possible dos homes nou vinguts o descendents d'aquests, Pere de Montpeller i Guiu Pere de Montpeller, car en el rerafons dels cognoms de ciutats il.lustres sovint s'hi aprècia una mà reial. Això ens podria explicar el que ens relata Villanueva a través d'una lletra signada el 17 de maig del 1420 adreçada a l'arquebisbe de Tarragona, Dalmau de Mur (un antic canonge de Lleida), pels paers d'aquesta ciutat, on deien que l'hospital del Sant Esperit havia estat fundat "per los Peres, així vulgarment apel.lats" (10).

La referència esmentada apunta clarament als repobladors procedents de Montpeller. Per la seva actitud posterior és evident que es tracta d'un llinatge força estimat pels dits monarques. Des d'un bell principi el novell hospici d'infants orfes havia obtingut favors i indulgències. I no solament d'Al

fons I i Pere I, ans també, com veurem, del seu successor Jaume I, fill de Montpeller.

Els Peres, donant per bona la definició dels paers de Lleida de l'any 1420, lliuraren el seu asil a l'orde hospitalari del Sant Esperit, una institució piadosa prou coneguda per ells, ja que tenia establiments similars i sota el mateix títol a Montpeller i a Perpinyà, si bé la casa matriu radicava a Roma, in Sàssia, con afirma el P. Sanahuja O.F.M., malgrat ésser originària de Saxònia (11). Aquests hospitals estaven regits per un Comanador que solia ésser una persona eclesiàstica de l'orde. Ho podia ésser també un canonge o un prevere, quan aquell mancava. Aleshores constava com a procurador, prior, mentor o preceptor. Amb tots els mencionats títols apareixen en el decurs dels segles. Rarament tals oficis els ostentava un cavaller. Però si que sembla cert, que molts religiosos que regien el Sant Esperit coneixien la ciència mèdica del seu temps, i més els procedents de la Casa de Montpeller on la Medicina, com se sap, estava nimbada d'un extraordinari prstigi per la fama dels seus mestres i galens.

Tanmateix, el P. Villanueva, es manifesta com un admirador de l'hospici de Lleida. Fou ell que ens proporcionà les primeres notícies, i de primera mà. Ens diu que a l'església de l'establiment hi radicava la Confrari de Llauradors de la Ciutat de Lleida, anomenada ja el segle XIV, com a devota Confraria del Sant Sperit, amb uns estatuts de l'any 1363. Els seus majorals tenien vot i veu al Consell General. (12). Les confraries antigues, des del regnat de Jaume II (1295), assoliran drets i categoria gremial.

Igualment, Villanueva ens donà a conéixer, sumariament i per primera vegada, el testament del poderós mercader lleidatà Ramon de Segarra, que era veí de la parròquia de Santa Maria Magdalena, a la qual, com hem vist, pertanyia l'hospital del Sant Esperit. (13) Però, nosaltres poàrem tals notícies a la mateixa font, és a dir, al Libre Vert de la catedral de Lleida, on ens assabentàrem que el dit testament fou segellat el 27 d'abril del 1214. Ramon de Segarra disposava que fós sebollit al claustre de la Seu, anomenada posteriorment, Santa Maria l'Antiga, per a diferenciar-la de la que construí Pere de Coma a partir de 1203, la Seu Vella actual. Entre altres deixes, el dit mercader, atorgava 12 diners censals als hospitals de Santa Magdalena, de Sant Martí, de Sant Tomás, de Pere Moliner, a un apel.lat ante Garden, al de llebrosos de Sant Llàcer i al de Sancti Espiritus. (14).

Altrament sabem que entre les deixes testamentàries de Bernarda de Gayllach (1225) hom menciona també l'hospital del Sant Esperit; (15) hi ha un llegat al dit assil de 6 diners censals, atorgat el tres de setembre de 1227, per Na Ermeniatz Balaguera, esposa que fou d'Arnau de Balaguer, un industrial que vingué a Lleida vers el 1187 i posseïa un alberg i uns obradors a la parroquia de Sant Joan. (16) Un altre fabricant de teles de Magdalena, Guillem Petit, moria, aiximateix, a l'any 1225 i no s'oblidà tampoc dels hospitals de la parròquia. (17)

Durant aquests anys encara vivia Pere de Montpeller, que sembla fill o nebot de Guiu de Montpeller, el fundador de l'hospital del Sant Esperit (18). Aquesta família també tenia una vinya supra Pardinas, in loco qui dicitur ad Petram, és a dir, al planell on avui hi ha el suburbi del Secà de Sant Pere. Pel maig del dit any, Guillem de Caldes, ardiaca de Santa Maria Magdalena, donava al Cambrer de la Seu de Lleida, una vinya situada al camí que del dit lloc anava al monestir de Sant Ruf, afrontant amb un carreró que s'adreçava a la Coma de Santa Fe (camí d'Alguaire) a través dels vinyals de Joan Macip, Pere de Montpeller, Domènec Sequier i Joan de Manlleu (19).

A l'albereda de l'Areny del Segre, a més dels Montpeller tenien terres els veïns Bertran Suau (6 abril del 1228) i el seu fill Berenguer, ambdós d'ofici corretgers, un tal Angelerii, amb un hort que confrontava amb la clamor del Noguerola, prop del Pont del Sant Esperit i l'hort també vora la clamor que era dels fills d'Esteve Larredorta. (20)

A les donacions de les cases esmentades de la parròquia s'hi afegiren altres famílies i barons de pro de la ciutat. Només cal recordar persones tan piadoses com ara Pere Moliner, el canonge Caceola, el sacerdot Joan Escolar, Pere de Bellvís, Pere Tarascó, Bernat del Coll, tots fundadors d'obres pies, i tants, el record dels quals, queden prou reflectits en la documentació dels nostres arxius i en les làpides encara existents de la vella catedral lleidatana.

2.- L'asil, durant els segles XIII i XIV.

D'aquestes dues centúries no posseim gaires notícies del primer hospici que tingué Lleida per acollir expòsits i infants llançats per causa de la misèria, per la desídia o pel vici. Pero, certament, en aquest llarg període es va consolidar la casa, i les seves funcions benèfiques, no tant per les campanyes d'almoines i gràcies arreu del país, com per l'ajuda del municipi i la protecció reial.

Com hem dit abans, els tres reis de nissaga catalana (Alfons I, Pere I i Jaume I), descendents directes de Ramon Berenguer IV, protegiren la Casa del Sant Esperit. Jaume I el Conqueridor, el 12 d'agost del 1237, en regressar de Valencia, on ja havia iniciat la campanya reconqueridora d'aquest reialme sarraí, des del castell de la Suda de Lleida, signava un diploma a favor de l'hospital del Sant Esperit. (21) També apreciàrem la protecció reial en els monarques successors del rei Conqueridor.

La Casa-hospici del Sant Esperit admetia tota mena d'infants pobres, expòsits, orfes, minusvàlids, innocents o retrassats mentals. Sabem que el mercenari valencià Fra. J. Gilabert Jofré era de nissaga lleidatana, el qual ja en el segle XIV havia creat a vora el Túria un hospital de caire psiquiatric. Aquest piadós baró, que estudià a l'Estudi de Lleida, on tenia parentela molt aproximada (22) no s'hauria decidit a fer la seva fundació, l'exemple personal experimentat a l'hospital del Sant Esperit de la ciutat del Segre? Está clar que és només una suposició, però hi cap una possiblitat. No oblidem que entre els frares del Sant Esperit hi havia galens de fur eclesiàstic, que podien exercir la Medicina, provinents de Montpeller, com els primers catedratics d'aquesta ciència que vingueren a estudiar a l'Estudi General de Lleida.

Val a dir, també, que la dedicació de la petita església de l'establiment contribuí al foment de la devoció a l'Esperit Sant, la tercera persona de la Trinitat divina, com ho prova la presencia allí de la primera confraria de pagesos sota el dit patrocini, fundada probablement abans de l'any 1293, ja que en aquesta anualitat, Jaume II prohibí per primera vegada aquest tipus d'associacions car, segons ell, amagaven intencions distintes de les de pietat i cooperació amb que es volien presentar de cara al poble. (23) La Confraria del Sant Esperit oferia aquest caràcter i deuria ésser la de més afluència popular, atés que la majoria d'habirants de Lleida eren pagesos.(24) Tal popularitat, evident, per quant les advocacions al Sant Esperit a les capelles parroquials de la ciutat eren nombroses, és un indici que cal tenir en compte per a calibrar àdhuc el prestigi de la nostra institució benèfica i la seva problemàtica social i humana.

També Jaume II protegí la casa-hospital del Sant Esperit, car segons Pleyan de Porta, el 9 de març del 1295, el monarca ordenava al batlle de Lleida, que s'eximís als hospitalers del Sant Esperit l'impost dels cuçols (tribut reial sobre el pes de la farina). Segons el mateix autor el rei, amb data 27 de maig de 1298, autoritzava al ciutadà Ramon Pere, un terra tinent de l'Areny major la cessió a l'asil d'un pati vora la dita casa, valorat en 130 sous jaquesos. (25) Es evident, que els Comanadors del Sant Esperit, davant l'augment d'acollits, es veien llavors obligats a eixamplar la Casa i les seves dependències.

En començar l'any 1300, que és el de la fundació de l'Estudi General de Lleida, el llinatge dels Montpeller desapareix de la documentació local. S'hauria extingit. Tal vegada emigrà a terres de Llevant, com tantes altres famílies del Segrià. Pero és inquestionable que la situació de l'hospital del Sant Esperit coincideix amb el lloc on tenia l'alberg aquella nissaga occitana des de que vingué a Lleida els dies de la repoblació cristiana. La casa, els horts i els predis, que haurem de citar diversament, deurien constituir el primitiu patrimoni de l'antic hospici. Pero de la seva localització exata en parlarem més avall.

Durant tot el segle XIV l'hospital del Sant Esperit seguia regit pels frares del dit Orde. Constituïa una Comanda. Els alts dirigents, els comanadors, els sacerdots, els metges-cirurgians, els infermers, els mestres de minyons sí n'hi havia, tot el personal dependent de la casa, religiosos llecs, estaven sota l'autoritat de la Casa hospitalària. Fins ara, no hem trobat cap cas que hi intervingui la Paeria. Ni tan sols en el nomenament de dides. Això no vol dir que el municipi es desinteressés de l'establiment. Només, traspassat el llindar del tres-cents, notem la presència a l'hospital d'un canonge nomenat pel Capítol de la Seu, com a visitador en nom de l'Església.

Aquesta serà la raó per la qual les actes de la Paeria apenes ens parlen de la Casa. Ni tantost hi ha referències en temps de pesta i de calamitats, com ara, quan s'esdevingué el gran terratrèmol del 3 de març de 1373 que obligà al Capítol catedralici a fer processons i pregueres per aplacar la ira divina. (26) Durant l'epidèmia de glànola del 1380, que estimem tant o més mortífera que la famosa Epidèmia de l'any 1348, el Consell General de la Paeria, amb data 4 de juliol del 1380, acollí la proposta del clavari Bernat del Coll de permetre matar cabrits de llets pels malalts. I a més acordà:

> "Item, lo dit Consell General acordà..... que per Consell General fós ordenat que la sglésia de Sent Lar, no tochàs a nengun cors, però per tal que les gents digan les oracions qui s'acostumen de dir, que (en) la dita sglésia puguen sonar a cascun confrare hun toch tan solament e no pus". (27)

Hom pot veure, i en semblants cassos també, que llevat del llatzaret esmentat, en temps de pestilència, el municipi prescindia dels altres establiments hospitalaris per admetre malalts de pesta. Aleshores encara no existia l'hospital General de Santa Maria, i ni molt menys l'hospital que al segle XVI s'anomenarà del Morbo.

Cap referència, doncs, a l'hospital del Sant Esperit, quan coneixem l'interès de la ciutat pels hospitals de Santa Magdalena, Sant Martí i de Sant Antoni, posats ja llavors sota la seva inspecció. Tampoc l'Index de la Paeria fa cap al.lusió a la casa del Sant Esperit fins l'any 1456, que és quan els paers toparan declaradament amb els Comanadors del dit hospital,

per causa de la seva mala administració. I és que en tal data, la Ciutat ja havia rebut un privilegi, en virtud del qual, els pahers de Lleida podien intervenir en el control i en el règim administratiu de tots els establiments benèfics de la urbs.

Interessa l'examen de l'Index citat, aquest registre del segle XVII no tant com a instrument indicador, com perquè ens assabenta de notícies inseri des en alguns volums de l'arxiu de la Paeria, avui desapareguts, tant a causa de les guerres i altres calamitats, com per l'abandó en que foren sotmeses en èpoques passades.

3.- Intervenció de la Paeria en l'administració de l'hospici, a partir de 1420. La qüestió de les dides.

Els passats cicles pestífers, ¿i perquè no?, la petita guerra que el comte d'Urgell, Jaume el Dissortat, (1413) promogué contra Ferran d'Antequera, afectaren a la barriada de Santa Magdalena, més que en cap altra. Però, sobretot repercutí en la vida interna de l'hospital del Sant Esperit, ja que l'intent d'assaltament de la ciutat pels valedors del comte és féu pricipalment entre la Casa Antiga (hospitalers de Sant Joan de Jerusalem) i el portal del Sant Esperit, a través dels amagatalls que oferien les arbredes del Noguerola. (29).

Sembla que el temor de la invasió, amb una possible escapada del personal dirigent de la Casa, ocasionaren l'abandonament a la seva sort dels assilats, anomalia que encara durava quan el 1416 ascendí al soli de Catalunya-Aragó, el segon Trastamara, Alfons IV el Magnànim. Aquella lletra a què es refereix Villanueva, qué fou adreçada a l'arquebisbe de Tarragona el 17 de maig del 1420, i la qual fa referència a la fundació de l'hospital pels "dos Peres", és reveladora quan al mal estat en què aleshores es trobava l'asil del Sant Esperit.

Tanmateix, encara és més reveladora una altra lletra que el 23 d'octubre dels mateix any escribiren els paers a la reina Maria d'Aragó, esposa del Rei Magnànim, que governava el reialme en nom d'aquest, absent dels seus estats peninsulars. La missiva ens diu que l'hospici acollia a més dels expòsits i infants orfes, a homes i dones miserables. L'establiment per passats abandonaments i mala administració havia caigut en gran destrucció fins a tal punt que ja ni s'hi celebrava en la seva església l'ofici divinal ni cap culte. Els pahers i prohoms de la ciutat, en vista de tanta deixadesa i abandó, consultaren a persones entenedores i doctes, per tal de proveïr l'hospital d'un bon Comanador, que posés en ordre i bon regiment la casa i evitar així que els infants assilats morissin per la mala dieta amb que eren alimentats. Es tracta de la primera intervenció directa de la Paeria a l'asil que en tenim noticia.

Aquells anys tan calamitosos per l'hospital del Sant Esperit, la casa estava regida per comanadors procedents dels asils de Montpeller i Perpinyà, que pertanyien al mateix Orde religiós. Una altra referència que pot explicar el per que els dos Peres, vulgarment apel.lats, posaren la seva fundació sota el règim d'aquella institució hospitalària, que des de Roma havia estés una xarxa d'hospicis per tota l'àrea de la Mediterrània occidental i cristiana. Una circumstància també coincident amb la presència a darrers del segle XIV i primeres dècades de la centúria següent, de metges també procedents d'Occitània, com ara Joan de Perúsia i Guillem de Cascassona només per esmentar-ne dos que exercien a Lleida aquells anys. (30)

Deurien desconfiar molt dels jerarques del Sant Esperit de Roma, els nostres pahers, quan veiem que pel redreç de la casa de Lleida no s'adreçaren a aquells sinó al papa, que aleshores era Benet XIII, el papa Luna, quan encara era reconegut pels Trastàmares d'Aragó, i residia a Penyíscola. El papa Benet, designà pel seu propi compte un tal Deudat Rivet, que actuà amb el beneplàcit dels magistrats de la ciutat. Però el Comanador de la Casa de de Montpeller, sota el que deuria estar el dit Fra Deudat, que pel que es veu no reconeixia l'antipapa Luna (car era vassall del rei de França), no acceptà el seu nomenament i actuà contra el comanador novell. Els paers feien saber a la reina Maria la bona tasca realitzada pel dit frare, que havia restaurat la Casa, reparant finestres, cubertes i cambres, tot sanejant l'administració i adquirit noves finques per a l'establiment. Demanaven a la reina que fés costat a Fra Deudat Rivet car seria conservació de la Casa i hospital del Sant Esperit i amb això serviria a Déu, en benefici dels asilats (31).

A jutjar pel que escriviren els paers a la reina, en cent anys la casa del Sant Esperit no havia tingut un comanador tan eficient con Fra Deudat. Els regidors de la Paeria n'estaven contents, perquè amb ell podien exercir una tutela i un patronat, cosa que anhelaven des de feia molt de temps. Les passades rivalitats promogudes pel cisma que acabà amb la deposició definitiva de Benet XIII (1417), no feren possible tal desig, car sembraren un clima de rivalitats del que no se n'escaparen ni els humils frares al servei d'un simple asil d'orfes i expòsits.

Ignorem de quina mena de persones es valien els comanadors de Montpeller per incordiar a Fra Deudat i als paers, el seus protectors, pero per una nota que ens facilità el Dr. Jordi Rubió i Balaguer, de l'Institut d'Estudis Catalans, amb data de 12 de novembre del 1422, sabem que arribà a la Cancelleria Reial de Barcelona una denúncia contra "alguns fills de perdició, armats amb bombardes, ballestes i altres armes que han invadit la Casa i hospital del Sant Esperit, impedint que en prengués possessió com a preceptor Fra Deudat Rivet. (32) "Pel que hem vist abans, la persecució, "contra tota justícia" del Comanador de Montpeller de que havia estat objecte Fra Deudat, havia impedit que aquest en prengués possessió definitiva. I quan ho anava a fer dos anys després de la lletra a la reina, sobrevingué la relatada invasió.

La Paeria hagué de lluitar amb escreix per tal d'assossegar tanta passió i rivalitat, que afectava principalment als establiments benèfics i al sí dels gremis, al mateix Estudi General i també al Capítol de la Catedral. El cisma, la qüestió del "vectigal" promoguda per Ferran d'Antequera que exaltà els ànims igualment a Lleida que a Barcelona, l'absència del rei Magnànim i la debilitat de la reina Maria, tot hi va contribuir a aquell desori social que provocà cassos com el que acabem de narrar. Hi ha un fet concret, des de llavors, ja no apareix cap relació entre l'hospital del Sant Esperit de Lleida amb els comanadors de Montpeller, si bé no es perdé el contacte amb la Casa de Perpinyà.

4.- El privilegi de la reina Maria sobre els hospitals de la ciutat. El pleit de l'any 1456 entre la Paheria i el Capítol de la Seu.

Ja ho hem vist. La Paeria tendia a posar el seu control els asils i hospitals de la ciutat de Lleida. Semblants afanys culminaren amb la publicació d'un privilegi de la reina Maria, signat el 25 d'agost del 1453. Lleida queda va autoritzada a unir els hospitals de la ciutat en un de sol, que hauria d'estar sota el patronat de Santa Maria. En aquest document,consta també el dret de la Paeria a controlar tots els establiments benèfics de la ciutat.(33)

Els hospitals de Sant Antoni i del Sant Esperit, per expressa voluntat dels seus respectius ordes en quedaren exclosos de la dita unió. Però, ambdós instituts benèfics quan els convenia un adjutori de la Paeria no s'oblidaven de recordar als prohoms de la Ciutat, el privilegi de la reina Maria. Els hospitalers de Sant Antoni Saberen reconéixer el dret dels pahers i mai no tingueren problemes amb ells, cosa que no podem dir dels Comanadors del Sant Esperit que succeïren a Fra Deudat Rivet.

Naturalment la Paeria sentia més la responsabilitat de cara als infants del Sant Esperit, que no als escassos malalts del "mal de fóc de Sant Antoni". Es tractava de protegir una infància abandonada, promocionar uns futurs homes per al demà. Semblants idees les veiem repetides insistentment a través de la documentació, darrera un segle i l'altre. Saberen defensar la mainada marginada davant els jerarques de Roma i davant els comanadors de Montpeller. Ara ho faran enfront del Capítol. Si a l'any 1420 apel.laren a la reina-governadora, movent els seus bons sentiments, pel retorn de la pau i la tranquilitat al vell hospici, ara, durant el conflictiu any del 1456, els paers hauran de pugnar contra un altre Comanador del Sant Esperit i també contra l'ardiaca major de la Seu, en un any de no gaires bones relacions amb els canonges.

S'esdevingué que aleshores ja feia dos anys que governava el país, tot substituïnt la reina Maria, l'Infant Joan d'Aragó i Navarra (el futur Joan II), germà del rei absent. Com a resultat dels fets del 1420-1422, el lloctinent havia acceptat que els paers fent us del privilegi del 1453 intervinguessin els afers de l'hospital del Sant Esperit. Però ara hi havia un inconvenient que no existia en temps de Fra Deudat, i és, que a conseqüència d'aquella primera intromissió municipal, els caps de l'Orde havien encomanat la inspecció i conservació de l'asil lleidatà al canonge Blai Claver, ardiaca major de la Seu, eclesiàstic molt influent a la cort pontifícia. Per cert que el dit any, la Paeria tenia paers de la talla de Bernabeu Assam, jurista i escriptor (34) i Joan de Casagualda, terratinent de Lleida. (35)

La Paeria que ja havia iniciat les obres per a la construcció del grandiós hospital de Santa Maria, edifici que durant cinc-cents anys acollirà tota mena de malalts, esperava qualsevol ocasió per a intervenir dins la casa del Sant Esperit, aprofitant la força que li donaven els privilegis reials. L'ocasió s'oferí tantost arribaren les primeres queixes ciutadanes contra el comanador Fra Antonio Ponç, per la seva negligència en recollir els infants que trobava abandonats a les mateixes portes de l'establiment.

El primer advertiment dels paers al dit Comanador data del 15 de març de 1456. Li tiraven en cara d'haver-se negat, amb paraules dures i malsonants, a admetre darrerament dos menuts expòsits, tot i que els prohoms encarregats d'atendre la beneficència s'havien comprométs a facilitar-los una dida per cada un a despeses de la casa del Sant Esperit, que cobrava rèndes del Comú de la ciutat. Per això el mateix dia apel.laren al Veguer i al Capítol contra aquell comanador que havia respost indegudament en un cas tan greu, tot dient que ell no estava obligat "al dit carrech" i si abans no havien fet els coma-

nadors passats "que ara ell no entenia fer-ho", i si la ciutat no els volia criar que els llancessin al Segre. (36)

Els paers que havien escrit a la Casa central de Roma, invocant el privilegi de la reina Maria, reberen contestació del general de l'Orde del Sant Esperit, amb data del 13 de gener del mateix any, accedint. Llavors ben decidits optaren per la intervenció. La lletra del General i el dit privilegi reial els donava força i poder. I així nomenaren un procurador en la persona de Tomàs de Lleyda per a que és fés càrrec del govern del Sant Esperit, atesa la incapacitat del Comanador. Però en arribar a l'establiment per a prende'n possessió, aquell no el deixà passar de la porta.

A continuació els paers s'adreçaren a l'ardiaca Claver, aquest, a desgrat de la lletra del General de l'Orde, donà la raó al Comanador, car la Paeria no podia, en cap cas, inmiscuïr-se dins una institució de fur eclesiàstic. L'hospital del Sant Esperit no tenia perquè donar compte dels seus actes al Consell General. Tenia la seva regla, els seus estatus i els seus superiors. No admetia altra inspecció que la del Mestre General de l'Orde, o dels seus enviats o representants, com ara ell.

Naturalment el Capítol de la Seu recolzà la tesi de l'Ardiaca. També li féu costat l'oficial o Provisor del bisbe, mossèn Francesc de Roda. I als diversos pleits que la Paeria aleshores sostenia amb els clergues i canonges, s'hi afegí aquest altre. El degà de la Seu, mísser Manuel de Montsuar, home bo i talent conciliador cercà la concòrdia. El 26 de juny en companyia dels canonges Vallterra i Rabins, es presentaren davant el Consell General de la Paeria. El degà pronuncià un discurs breu i convincent com els que solia pronunciar en situacions conflictives, prou de manifest a les actes municipals. (37) Tampoc hi hagué avinença. La Paeria, decidida a jugar fort, expulsà de la Casa del Sant Esperit, i també de la ciutat, al Comanador.

Diverses persones, advocats, prohoms i ciutadans cercaven la manera d'arribar a una concòrdia. Hi hagué reunions laborioses, entrevistes personals, cartes al lloctinent del Regne, al general de l'Orde, al bisbe-cardenal Antoni Cerdà que residia a Roma, al Papa (aleshores Calixte III) que sojornava a Lleida el 1420, vinculat al Capítol i a la Universitat. Tant de paperam, no servia de res. El litigi es trobava en un carreró sense eixida. Els dos bàndols s'acusaven mutuament d'intransigents. I en aquesta ocasió demostraren esser-ho força.

El 13 de juliol, el prohom Jaume Riquer, proposà al Consell de la Paeria que el litigi fós lliurat a dos advocats de prestigi. S'acceptà de designar el jurista Bernabeu Assam en nom de la Ciutat i de Tomàs de Leyda que exercia com a procurador del Sant Esperit, i que de part de l'ardiaca Claver actués Blai Ram, cabiscol de la Seu. (38) Tampoc s'avingueren i l'Oficial del Bisbe excomunicà els paers. Intervingué l'infant Joan, aleshores només rei de Navarra. I com a representant reial i a tall de contrarèplica al Clero, el Veguer de Lleida llevà les temporalitats al Capítol. (39)

El futur Joan II, remeté a Lleida mísser Joan Ros, jurista de la Reial Audiència de Barcelona. Aquest s'entrevistà amb el veguer, Joan Foxà, i el 9 de novembre amb el degà Montsuar, el canonge Giner i el prohom J. Martí Gralla, els quals interoldiren de nou davant el Consell General de la Paeria per al retorn del Comanador de la casa-hospital del Sant Esperit resident aleshores a Barcelona. Pero els regidors de la Ciutat no transigiren, adhuc havien posat en pràctica el privilegi de Defensió, convençuts que els assistia la raó i la força del dret. (40) Tot i això, la Paeria elegí una comissió de prohoms constituïda pels ciutadans Andreu d'Espens, i Jaume Riquer i el ci

tat Martí Gralla. (41)

Els registres Index i el Regestrum Diversorum de l'arxiu de la Paeria, - també al.ludeixen a aquell procés inesperadament tan conflictiu. Els Oficials de la Cúria Reial, els advocats de la Ciutat i el mateix Lloctinent haurien - volgut que l'Orde del Sant Esperit hagués deixat en mans de la Paeria l'administració de l'hospici, el qual es comprometia a prendre cura de tots els serveis de la Casa, sanitaris, docents i econòmics. No oblidem que llavors, sota el mandat de Tomàs de Leyda, no mancaven a l'establiment, ni dides, ni assistència mèdica, ni aliments.

Així mateix, els al.ludits registres mostren, ensems, la intenció del municipi, des d'anys ençà de fer-se amb el control de l'establiment. Tot això - queda ben pal.lés a les lletres que els Paers dirigiren al General de l'Orde i la réplica d'aquests als magistrats lleidatans, escrits que porten data des del dia primer de setembre al set del dit any. La lletra de l'infant Joan al Preceptor General de l'Orde, Gregori de Santa Fe, exigint que la Paeria assumís l'administració de l'hospital del Sant Esperit, és el.loquent. (42) Però de res tampoc no va servir.

Un pleit tan enutjós no es va solucionar fins el 7 de febrer de 145.... No pas del tot. L'assumpte deixà rastre, car, el 17 d'agost i posteriorment encara deliberaven els canonges sobre l'afer. (43) Fou per sentència arbitral de l'abat d'Ager Pere d'Urrea (arquebisbe de Tarragona el 1462), i del síndic de la Paeria Miquel de Boixadors. Naturalment es fallà a favor del Comanador del Sant Esperit. Els ciutadans no hi pogueren amb una clerecia unida i poderosa, ni comptant amb l'adjutori decidit del lloctinent del Rei. No contà la intervenció directa d'Alfons el Magnànim, que seguia residint a Nàpols, on moriria l'any següent. El 14 de desembre el bisbe-cardenal, monsenyor Antoni Cerdà, des de Roma confirmava el veredicte. (44)

La Paeria, però, reforçà els seus drets al patronat de l'hospici. Tampoc la sentència li tancà totes les portes. Era una institució que radicava a la Ciutat. Canonges i comanadors de l'Esperit Sant sabien que no podien prescindir-ne. Una prova que se sabé defensar i féia valdre els seus drets, ho és - la petició que feren els frares carmelites l'any 1463. Aquests religiosos hagueren d'abandonar el seu monestir de les Pardinyes a causa de la irrupció - de l'exèrcit de Joan II per l'horta de Lleida, en establir el rei el famós - setge de l'any següent. El prior del convent demanà al Consell General que els cedís el vell asil, ya que per causa de la guerra els acollits havien estat evaquats. S'oferien a pagar 100 lliures. El Consell no ho accepta. (45) Això vol dir que els frares del Carme reconeixien als paers com a patrons de la Casa del Sant Esperit, així com ho eren de l'hospital dels Antonians, - sinó que aquests més pobrets i humils, amb la bonhomia dels mendicants, mai no posaren pleits ni conflictes als regidors de Lleida.

5.- L'hospital del Sant Esperit, durant el regnat de Ferran el Catòlic.

Els comanadors del Sant Esperit, durant el regnat de Ferran II el Catòlic (1479-1516), s'avingueren bé amb la Paeria. Després de la guerra de Catalunya contra el pare d'aquest monarca (1462-1472), els infants expòsits tornaren a l'asil. Els paers es mantenien ferms en ostentar el dret de patronat. Un dret com aquell, arxivat a l'armari de privilegis, no s'oblidava tan facilment. I no deixaven de vigilar el capteniment dels preceptors de la Casa envers els acollits. La mateixa actitud observem devers el malalts de l'hospital de Sant Antoni. Aquest interés motivarà la creació del Procurador o Pare d'Orfes.

Encara regnava Joan II, i en plena guerra contra Lluis XI de França, per la recuperació del Rosselló i la Cerdanya, un any després que els catalans féren les paus amb el rei quan veiem com la Paeria es preocupava dels establiments benèfics de la ciutat, tant de l'hospital de Santa Maria, aleshores en construcció, com del de Sant Antoni, que rebé força durant la passada guerra, puix la seva proximitat a la porta i baluard del mateix nom, el feien molt vulnerable. El del Sant Esperit, també vora un portal i unes muralles, igualment castigades per l'artilleria joanista, rebé alguns desperfectes.

Mentre hi hagué guerra, la Comanda del Sant Esperit és queda sense preceptor. La Paeria, una vegada més féu us del seu dret de patronat. Per a substituir l'absència de comanador, nomenà un procurador en la persona d'Antoni Llentés, que actuà a títol de prior. Morí abans d'acabar-se la lluita. Com l'Orde no feia cap nomenament de comanador, els paers designaren prior a mossén Gabriel Silvestre que també ho era de l'hospital de Santa Maria. El dia 11 de juny de 1473, aquest s'adreçava als regidors de la Ciutat perqué facilitessin queviures als pobres de l'hospital General i contratessin dides i dones que nodrissin i prenguessin cura dels expòsits del Sant Esperit. Fou llavors que la Paeria inicià una política de captes i almoines per parroquies i pobles de distints bisbats, tant per acabar l'hospital de Santa Maria, com per a socórrer els infants orfes i expòsits (46).

Pel altra banda els Comanadors del Sant Esperit continuaven éssent nomenats des de Roma. I el municipi lleidatà seguia protegint indistintament hospitals i cases benèfigues. El 13 de març del 1483, els paers Gispert de Remolins i Gaspar Robió convocaren la Prohomenia de la Salut, per posar ordre a l'hospital General, i a "les cases del Sent Sperit e de Sant Anthoni", com a patrona que era la Ciutat dels dits establiments.

L'acta diu, entre altres coses, que els prohoms, curadors de la salut del poble, feien us del dit patronat, per l'afany que els movia d'actuar en servei "grandíssim de Nostre Senyor Deus", de cara al bé comú i conservació de la cosa pública. Per això els era plavent d'intervenir dins les institucions de beneficència, sobretot aquelles que prenien "cura dels pobres de Jhesuchrist". I al marge dels rezels constants dels frares de l'Orde del Sant Esperit, donaren plens poders als pahers perquè "en lurs consciencies", ordenessin el redreç tan necessari. (47)

Del 1483 al 1486 hi hagué pesta tant a Lleida com a comarques. Es feren processons públiques per impretar al Cel. I la Paeria conduí alguns metges per a visitar els pobres internats i posà les medicines a càrrec seu. Observem com el municipi no feia cap marginació social quan atendre els necessitats, fossin asilats de cases religioses o d'administració seglar.

Això, no obstant, continuaven les queixes contra els comanadors del San Esperit, tan aviat com aquests tornaren a fer-se'n carrec. El 16 de juny del mateix 1483, la Prohomenia indicada rebia queixes contra el comanador Fra Guiu. Desconeixem la identitat de tal individu. I resulten un xic sorprenents tantes denúncies contra el poc zel dels regidors d'aquella Casa hospitalària. Precisament en aquella sessió els paers havien proposat de fer una bona provissió a favor dels infants del Sant Esperit i ajudar a les monges de Sant Hilari, que féien obres al convent (48). La denúncia en aquesta ocasió era ben concreta, els orfes que portaven a l'hospici hi morien tots de fam. L'alimentació era deficient i dolenta. El comanador utilitzava els emoluments i rendes de l'establiment en usos al.lients a la fundació. I tan si com no, s'ordenà de fer una requesta, en cas que els prohoms no fossin atesos, i que fós elevada als superiors de l'Orde. (49)

En tant, i durant tot el regnat de Ferran el Catòlic, prosseguiran per part de la Paeria les campanyes a favor dels tres hospitals esmentats; acudint als prelats i abats de la Corona d'Aragó, per a suplicar autorització i gràcia a fer col.lectes i plegues en llurs esglésies; als lloctinents reials, als governadors, al mateix rei, als infants de la Cort, a la reina i als magnats de la terra. Al Cartulari de la Paeria n'hi ha una munió de tals peticions. Hom hi nota un interès especial devers la Casa del Sant Esperit de Lleida.

El 12 de juny del 1499 els paers escrivien a l'arquebisbe de Saragossa, don Alfonso d'Aragó, fill natural del rei Catòlic, lloctinent general del Regne, on entre altres assumptes li recomanaven la casa i hospital del Sant Esperit, "un assil per alletar infants orfes pobres". I una vegada més, trobem una altra queixa contra un innominat Comanador que no feia sinó tombar pel país a la bona de Déu, desentenent-se de l'asil i dels infants acollits. Li pregaven també d'usar de certs diners a favor de l'establiment. (50)

Sembla que la denúncia de la Paeria a les altes dignitats de l'Orde del Sant Esperit sortí efecte, ja que del 1501 al 1505 consta que al tal Comanador el substituí un altre, que tampoc sabem el seu nom, pero que tant els paers com els prohoms de Lleida n'estaven força contents, fins a manifestar-ho dins la mateixa sala de sessions. Les seves gestions eren elogioses a casa de la Ciutat i al carrer. Un cas quelcom paregut al d'aquell Dedat Rivet de l'any 1420.

Per una lletra, amb data del 29 d'agost del 1502 i adreçada a la reina de Nàpols, Joana d'Aragó,filla de Joan II (1455-1517) i lloctinent General del regne, sabem el bon cencepte que els paers tenien del dit Comanador, el qual pugnà per alçar l'hospici de la seva inòpia. Aquells dies treballava per a cobrar unes pensions que la casa del Sant Esperit rebia dins el regne de València. Però, posteriorment el bon Comanador havia estat empresonat per denúncies injustes i "informations sinistres", segons una altra carta dels magistrats de la ciutat lliurada al procurador del bisbe de Barcelona el 10 de setembre del 1505, on li pregaven que fós posat en llibertat.

Encara dos dies després, els pahers s'adreçaven al dit Bisbe. Li deien que fóra de justícia que deixessin anar al Comanador, car, mentre els predecessors seus en el càrrec havien deixat la casa del Sant Esperit en un estat de màxima pobresa a causa dels seus furts, el comanador actual s'havia esforçat en el bon regiment i fins el dia de la seva detenció treballà incansablement per al seu redreç. Feien al.lusió a un tal Benat Perpinyà, bastard, que havia pres de la casa una suma de diners i, deuria haver originat l'empresonament. Era necessària la llibertat per quant la seva absència deteriorava el bon ordre de l'establiment. (51)

No és extrany que cada vegada que un Comanador actuava a gust dels paers, aquell era mal vist, perseguit i fins empresonat, per culpa "d'informations sinistres"? I, en canvi, els dignataris de l'Orde del San Esperit defensaven a capa i espasa a tants preceptors immorals i malversadors, llevat d'alguna excepció, no molt clara. Un misteri més en una època discutida i contrastant, com cap altra.

Abans, com ho hem vist, els comanadors del Sant Esperit contractaven les dides i la llet per al nodriment dels expòsits i els infants orfes. Després de la guerra civil del 1462, veiem com la Paeria se'n feu càrrec d'aquest servei, tot aprofitant l'avinentesa dels priors de nomenament municipal. Com els comanadors posteriors reincidissin en llur despreocupació, els paers, o amb pactes o amb imposicions per la força dels privilegis reials, acabaren

per a fer-ne una qüestió pròpia.

També ens adonem que el municipi llavors tenia càrrec de facilitar als infants orfes, amb regularitat o quan convenia, l'assistència mèdica. Al menys notem al dit hospici la presència de cirurgians conduïts. Una cosa és evident en aquella època. No coneixem cap cas de metges que es dediquessin a la pediatria entre els que tenim documentats als segles XV i XVI, almenys especialitats com a tals. Sabem, però que vers l'any 1466, el famós mestre Felip de Soldevila, catedràtic de l'Estudi General de Lleida, (52) consta com a metge dels hospitals citats. El 1472, continuava regint la primera càtedra de la Facultat de Medicina, i havia estat encarregat de la conducta dels canonges de la Catedral.

El seu fill, Climent de Soldevila, el 1500 ocupava la dita càtedra de la mateixa Facultat. Apareix en un procés de Pau i Treva de l'any 1503. (53) I com son pare obtingué la iguala als dits establiments, en particular de l'hospital del Sant Esperit, tal com es dedueix d'una lletra que els pahers adreçaren a la reina de Navarra (10 de gener del 1510), tot pregant-li que acceptés els plegadors d'aquell hospici, ja que les almoines eren indispensables per al sosteniment dels infants desemparats. El mestre Climent, de féia un temps era metge pensionat de la reina, el qual li faria esment de la gran necessitat de la casa del Sant Esperit, que ell coneixia prou bé.

Per cert, que en partir cap a Navarra, mestre Climent de Soldevila, en arribar a Saragossa, els jurats d'aquesta ciutat, li exigiren de pagar el dret de peatge, cosa inaudita dins les relacions entre la ciutat de l'Ebre i la del Segre. Hagué de bestreure vint sous per les atzembles d'ell i del seu escuder, a més de la roba que portaven. En una lletra dels pahers als jurats de Saragossa, els pregaven que retornessin les penyores al mestre Soldevila. (54)

Ferran II, dos anys abans de morir, (55) per mitjà de mossèn Francesc Pineda, oficial seu, exigí a la ciutat de Lleida el pagament de 135 sous que aquest se li devia del recabtament de les butlles del Sant Esperit, que sumaven una quantitat no consignada en la lletra que els paers adreçaren al rei, el dia 11 de maig del 1514. Com tal despesa hauria de recaure sobre els béns de l'asil, i els administradors del qual, no havien rebut la suma expressada, que retenia mossèn Aguilar (no sabem si es tracta d'un Comanador), la inòpia i la urgent necessitat de socórrer els infants orfes, suplicaven al monarca que obligués al citat mossèn Aguilar a satisfer les pecúnies retingudes. (56)

NOTES DEL I CAPITOL

1.- Josep Lladonosa, El desarrollo Urbano de Lérida a través de la Historia, dins "Divulgaciones Leridanas" emisions de E.J. 42, "Radio Lérida" (Lleida, Artis, 1950-1951).

2.- Lladonosa, Las calles y plazas de Lérida a través de la Historia, 5 volums (Lleida, Comissió de Cultura de l'Ajuntament, 1961-1978).

3.- Lladonosa, Història de Lleida, 2 vols. (Tàrrega, Camps-Calmet, 1972-74)

4.- Lladonosa, Notícia Històrica sobre el desarrollo de la Medicina en Lérida, publicació del Col.legi de Metges de Lleida (Lleida, A.G. Larrosa, 1974).

5.- P. Sanahuja O.F.M., La Casa de Huérfanos de Lérida y el P. Juan de Cárdenes O.F.M., dins "Archivo Ibero-Americano" (Madrid, 1949).

6.- J. Pleyán de Porta, Apuntes de Historia de Lérida (Lleida, 1973) i Guia-Cicerone de Lérida (Lleida, Imp. Sol i Torrents, 1877).

7.- A. Prim i Tarragó, Cosas Viejas de Lérida (Lleida, Imp. Provincial, 1893).

8.- José Tarragó Valentines, Hospitales en Lérida durante los siglos XII al XVI, dins "Anales 1975", pub. del "Col.legi de Metges de Lleida" (Lleida A.G. Larrosa, 1975).

9.- Lladonosa, Calles y plazas, vol. V, pags. 59-72 y vol. V, pags...També Historia de Lleida, vol. I, pags. 142, 176 i 196. En una escriptura del 6 de setembre del 1180, Jori, fuster, i Ramon, aluder, concediren unes cases situades a l'Aluderia (actual carrer del Carme), a Pere Bernat, sabater, que fora de Ramon de Montpeller, de seva muller Ramona i del fill d'ambdós, Esteve. El document que procedeix de l'Arxiu Capitular de Lleida (A.C.Ll.), Llibre Verd, fol. 329, el publiquem dins el IV volum de Calles y plazas, págs. 227-228. Es ben pales que els repobladors procedents de Montpeller, en el repartiment de la ciutat de Lleida obtingueren alguns predis i albergs als environs de la porta de Corbins, on començava el raval de Santa Magdalena.

10.- J.Villanueva, Viage Literario a las Iglesias de España, vol. XVII, pag. vol. XVII, pag. 102 (madrid, 1951). S'hi refereix Tarragó Valentines, Hospitales rev. cit., utilitzant la dita referència de Villanueva, que considera a l'esmentat arquebisbe un descendent del fundador Guiu de Montpeller.

11.- No és acceptable, doncs, el supòsit de Pleyan de Porta que l'establiment (tant si es refereix a l'hospital del Sant Esperit com al d'Infants Orfes), va ésser fundat per Sant Vicenç Ferrer. Pleyan, Apuntes, pag. 425 i Guia-Cicerone, pag. 36. Aixímateix aquest autor opina que la referència de Villanueva "dels dos Peres", es tracta dels reis Pere I i II d'Aragó, idea que també segueix Prim i Tarragó en op. cit.

12.- Villanueva, Viage, vol. XVII, pag. 101. Els gremis o Confraries de llauradors i menestrals tingueren accés al Consell General en virtut d'un privilegi atorgat per Pere III el Cerimoniós l'any 1386.

13.- Villanueva, Viage, vol. XVI, pag. 81.

14.- A.C.Ll., Libre Vert, fols. 135r-136.

15.- Tarragó Valentines, op. cit., cita com a referència, unes Notas varias sobre Historia de Lérida, cfr. Arxiu Capitular, extretes per Pleyan de Porta. Agrairíem a l'autor que ens les fés conéixer aquestes notes, - que suposem inèdites.

16.- A.C.L., Libre Vert, fol. 159-160

17.- Aquest industrial féu testament el 5, idus de maig del dit 1225, un document força interessant per a conéixer els costums del primer terç del segle XIII (A.C.Ll., Libre Vert, fol. 146).

18.- La referència documental de la fundació de la Casa-hospital del Sant Esperit de Lleida, l'hem extreta de l'obra de Joaquim Miret i Sans, Itinerari de Jaume I "el Conqueridor", pub. de l'"Institut d'Estudis Catalans", pag. 15 (Barcelona, 1918).

19.- A.C.Ll., Libre Vert, fol. 241. Vegeu també Lladonosa, Calles y plazas, vol. V, pag.

20.- A.C.Ll., Libre Vert, fol. 160.

21.- Miret, Itinerari,pags. 128-129.

22.- Sobre el famós psiquiatra medieval, d'origen lleidata vegeu Dr. J. Calatayud Bayá, Juan Gilabert Jofré, Providencia de desgraciados, (València - 1946.

23.- Lladonosa, Història de Lleida, vol. I, pag. 415.

24.- R. Gras, La Peheria de Lérida, docs. 9-10, pags. 188-91 (Lleida, 1911).

25.- Tarragó Valentines, op. i rev. cit. De les Notas de Pleyan'

26.- A.M.Ll., reg. 402, fol. 57 (Consells).

27.- A.M.Ll., reg. 460, fol. 8 r (Consells, 1380?. No hi ha data.

28.- A.M.Ll., reg. 1405, fol. 81 r (Index).

29.- El camí que anava a Balaguer per Corbins arrancava precisament del portal del Sant Esperit.

30.- Del primer dels galens esmentats, en fem referència a Lladonosa, La Facultat de Medicina de l'antiga Universitat de Lleida, dins "Episodis de la Història" (Barcelona, Ed. Dalmau, 1969). Sobre el segon, mestre de - la càtedra de Filosofia Natural, com l'anterior, a més del que narre en el citat treball, hi ha referències, a A.M.Ll., reg. 793, fol.159(Crims, 1390).

31.- Vegeu l'Apèndix, doc. 1.

32.- A.C.A., reg. 3,167, fol. 20 (Cancelleria Reial). Com. Dr. Jordi Rubió i Balaguer.

33.- El privilegi està contingut al Llibre Verd de l'A.M.Ll., pág. 433.

34.- Lladonosa, Mícer Bernabeu Assam, escritor, maestro y político leridano (Lleida, Imprenta Sel.lecta, 1955).

35.- El seu llinatge donà nom a la partida de Gualda, dins el terme de Lleida.

36.- Vegeu l'Apèndix, doc. 2.

37.- Lladonosa, Manuel de Montsuar (Lleida, 1950). Vegeu l'Apèndix, doc.3.

38.- Vegeu l'Apèndix, doc. 4.

39.- Vegeu l'Apèndix, doc. 5.

40.- Era usat per a defensar els drets de la Ciutat contra qualsevol opresor. En aquest cas, posaven la Bandera al finestral central de la casa de la Paeria, i els paers convocaven la host de Defensa i Bandera.

41.- Vegeu l'Apèndix, doc. 6.

42.- A.M.Ll., reg. 1,405 (Index del segle XVIII), fol. 81 r i reg. 702, fols. 56-57 (Regestrum Diversorum o Paperots).

43.- A.C.Ll., reg. 91 (numeració antiga), fol. 32 (Del.liberacions Cap.)

44.- Lladonosa, Montsuar, pág. 112.

45.- A.M.Ll., reg. 1405, fol. 81 r (Index citat). La nota correspon a un volum de les Actes del Consell General de la Paeria, fol. 64, desaparegut probablement a conseqüència del setge de 1464, com altres llibres i documents d'aquest període. Cal dir que el palau de la Paeria sofrí notables danys durant aquella lluita fratricida, àdhuc, l'arxiu municipal - hagé d'ésser traslladat al palau de Montcada, vora les grades de la - Seu, a dalt el barri de la Suda.

46.- Vegeu l'Apèndix, doc. 7.

47.- Aquest document el publicàrem íntegre a Lladonosa, Notícia històrica sobre el desarrollo de la Medicina en Lérida, págs. 455-456, Vegeu - l'Apèndix, doc. 8.

48.- El monestir de Sant Hilari, fundat per la comtessa Elvira d'Urgell vers el 1204, cinc anys després de l'erecció de l'hospital del Sant Esperit, estava situat al camí de Montsó (Carretera d'Osca) i davant l'actual - Camp d'Esports, a un kilometre de la Porta de Boters. Ambdues cases estaven sota el patronat de la Paeria.

49.- Vegeu l'Apèndix, doc. 9

50.- Vegeu l'Apèndix, doc. 10.

51.- Vegeu l'Apèndix, docs. 11, 12 i 13.

52.- Lladonosa. Noticia Histórica sobre el desarrollo de la Medicina en Lérida, pags. 443-444.

53.- Sobre aquest metge hi ha notícies a l'A.M.Ll., regs. 332 i 333, s. f. (Seguretats).

54.- Vegeu l'Apèndix, docs. 14 i 15.

55.- Morí el febrer de l'any 1516, en un llogarret d'Extremadura.

56.- Vegeu l'Apèndix, doc. 16.

II

FUNDACIÓ D'UN NOU HOSPITAL D'INFANTS ORFES I INTENTS D'UNIÓ AMB L'HOSPITAL DEL SANT ESPERIT.

1.- Els Observants de Jesús i el P.Càrdenes.

El P. Sanahuja O.F.M. que estudià en diverses obres seves la llarga estada dels franciscans reformats, més coneguts per frares Observants, a la ciutat de Lleida, vers la segona meitat del segle XV, assenyalà per primera vegada la part principal que els dits frares menorets tingueren en la fundació del nou hospici, "anomenat en son començament Casa de Déu" u Hospital d'Infants Orfes. Els Observants que intentaren de bell antuvi instal.lar-se dins la ciutat, acabaren per construir el convent de Jesús a l'antic raval de Sant Salvador a extra-murs de la Ciutat, on avui hi ha la plaça de mossèn Jacint Verdaguer. (1).

Segons el citat historiador franciscà, el nou hospital o asil per acollir infants orfes i desamparats, s'instituí entre els anys 1552 i 1553. Aleshores el P. Custodi dels Observants de Barcelona era Fra Joan Càrdenes, el qual havia estat també prior de l'Hospital d'Orfes de Perpinyà. Aquest, doncs, serà el que organitzarà la Casa de Déu de Lleida, que tindrà practicament una finalitat complementaria amb l'hospital del San Esperit que atenia especialment exposits. Es dona la circumstància que mentre aquest darrer asil fou una fundació de la casa de Montpeller, l'altre ho fou de l'Hospital d'Infants Orfes de Perpinyà, ciutats transpirinaiques tan vinculades, des del segle XII, amb Lleida, com ho hem pogut apreciar en el capítol anterior.

Però, així com la casa del Sant Esperit de la nostra ciutat pertanyia a l'Orde religiós del títol expressat, és a dir, de Sanctus Spiritus Saxonio in Sassia, Romae, el d'Infants Orfes de Lleida, serà sempre un establiment de jurisdicció civil i depenent en tot del Consell General de la Paeria, tant en el règim administratiu, com en l'econòmic, l'alimentari, el mèdic i en la disciplina. Àdhuc els capellans encarregats del servei religiós de la casa eren nomenament exclusiu del municipi.

Som del parer, i la documentació recollida ho confirma, que la intenció dels magistrats lleidatans era d'anar al control definitiu de la beneficència local, o sigui, de fer-se càrrec, tant si com no, de l'assistència dels pobres expòsits i orfes que assiduament eren abandonats o llançats al vell hospici, regits per uns comanadors despreocupats i tostemps en conflicte amb els paers i prohoms del Consell General. Una idea que deurien ja tenir-la al magí abans de cridar els frares de Jesús per a emprendre la fundació.

Calia convéncer a l'Església i als jerarques de l'Orde del Sant Esperit, que amb una administració directa, regida pels ciutadans (el flamant hospital general de Santa Maria, n'era un viu exemple), els infants orfes estarien millor assistits que no pas per uns preceptors forasters, alguns d'ells, vinguts de terres llunyanes, i que féien servir les rendes i les almoines de la Casa per a satisfer llurs interessos, tal com ho hem vist sobradament. L'ulterior objectiu de la Paeria fóra la unió dels dos establiments sota la direcció dels menorets de l'Observància, un orde tant popular i tant arrelat a la terra nostrada. Tals intents d'unió foren immediats.

De bell antuvi, hom s'adona que les gestions d'unió dels dos hospitals comencen abans de l'any 1558, tres anys després de la fundació de la Casa de Déu. Potser una política persuasiva fou aquella campanya de la Paeria, intensa fins el 1560, a favor de l'Hospital d'Infants Orfes, amb nomenament de baciners i plegadors, per a la capta, en uns dies que els regidors de la ciutat no es preocupen gens d'aplegar pels expòsits del Sant Esperit. Talment com si esperessin un determini favorable dels jerarques de l'Orde.

Les actesdel Consell General i, encara més, les lletres dels Paers a les autoritats civils i religioses de la Corona, són el.loqüents. La ciutat, i els frares observants, dirigits pel P.Joan Càrdenes, prior de l'Hospital d'Infants Orfes de Lleida, trametén captadors arreu i els mateixos asilats de major edat els acompanyen en llurs col.lectes pels pobles i esglésies del país. Els frares de Jesús, fins i tot, el mateix P. Càrdenes, com a bons mendicants també sortien a plegar. Els Paers preparaven l'arribada dels captaires amb lletres adreçades als bisbes de Lleida, d'Urgell, de Vic i de Pamplona; als abats i priors d'Ager de Montaragó, d'Alguaire, de Balaguer, de Barbastre; als jurats i justícies de Montsó, de Ribagorça i altres indrets d'Aragó. (2).

Cinc anys després de la fundació de la Casa de Déu o més simplement, de l'hospital d'Infants Orfes, aquest asil ja contava amb uns vuitanta acollits, mentre que la Casa del Sant Esperit, que passaven els dies i no atenia les peticions ciutadanes d'unió, es debatia dins la indigència més lamentable. Aquella oportunitat unificadora no ocasionava cap impacte a Roma. Tot i això, hi hagué negociacions a nivell local. Mentrestant, la Paeria adquirí en propietat la casa on residien els infants orfes, que fins aleshores el comú la tenia a lloguer. A més, les adquisicions i deixes testamentàries anaven augmentant. Tantmateix el Comanador que ho era l'any 1558 s'avingué a parlar, ja que les proposicions de la Paeria li semblaren ventatjoses.

Tot queda reflectit en la reunió del Consell General de la Paeria de 27 de maig del 1558, on el Comanador, fent cas omís als oponents al pacte, s'avingué a tractar. Els paers confiaven que tals opositors, com a bons cristians acabarien accedint, puix la caritat al proïsme estava per damunt de tota rivalitat en bé de la ciutat i dels seus pobres. El Consell General designà tres juristes que eren catedràtics de renom a l'Estudi, míssser Perot Robió, míssser Pere Molí i míssser Francesc Porcela, els quals haurien d'informar a la Prohomenia, composta de 22 membres. Aquell dia s'acordava de donar als frares de Jesús i al prior de la casa d'Infants Orfes, que tenien a càrrec la cura i instrucció dels minyons acollits, un cafiç de blat. (3)

Pels regidors de la Paeria serà un greu contratemps el trasllat del P. Càrdenes a l'hospital dels Infants Orfes de Perpinyà. Els pahers de Lleida pugnaren pel seu retorn "ja que havia estat l'ànima d'aquest hospital de dits pobres desemparats, novament construhit". Així ho comunicaren en cartes sotscrites el 18 i el 23 de març del 1559 a Fra Andreu de la Insul que era Comissari General de l'Orde de Jesús. En la lletra els paers també li exposaren el projecte recentment aprobat pel Consell de la Paeria d'instituir en la Casa de Lleida, tres hospitals o establiments; un per a teòlegs, on els minyons asilats estudiarien i es prepararien per a ingressar a l'Estudi General de la Ciutat; un altre hospital per acollir tota mena de pobres miserables i així evitar que anessin pel món fets uns perdulaires i un tercer departament on s'assistiria donzelles orfes en espectació de matrimoni i així obviar el perill que corrien d'anar a parar dins un bordell. (4). En una altra lletra del 3 d'abril al P. Trujillo del mateix Orde, insistien en el retorn del P. Càrdenes, (5) que també fou requerit per a que negociés la unió dels dos hospicis.

Hi hagué entesa amb el Comendador a nivell local car a les darreries de l'any 1559 es negociava l'afer a Roma, i el 9 de desembre, els paers escrivien a mísser Bernat Valls, un clergue diocessà i domèstic del cardenal de Carpi, resident a la Cort pontifícia, al qual, tot pregant-li que s'interessés en el negoci de la unió dels dos hospitals, es queixaven del comanador de torn, mossèn Joan Montgay, que, oblidant el temor de Déu, utilitzava les almoines i els béns destinats al nodriment dels infants acollits al Sant Esperit, "pels seus profans i viciosos vicis", cosa que ells no podien permetre. En la lletra els paers, es titulen, sense cap reserva, governadors i administradors de la cosa pública i com a tals havien construït un nou hospital, on els pobres infants eren acollits i adoctrinats, actitud tan contrària a la del comanador Montgay què deixava morir els expòsits del Sant Esperit, al no donar-los dides i aliments suficients. Per això desitjaven que el cardenal servís d'intermediari per aconseguir la tant desitjada unió amb la qual els infants allí recollits tendrien assegurada l'alimentació i l'educació. Ensems li comunicaven que també s'havien adreçat als servidors del rei, sobretot "al mossen Reboster" Darrerament li pregaven per la llicència atorgada al P. Càrdenes, al qual volien, nogensmenys, per a regir els dos hospitals un cop estinguessin reunits. (6). Per aquesta lletra, endevinem que els paers no s'entengueren amb el dit Comanador. Tampoc, com veurem, no reeixiran amb els magnats de l'Orde, tot i que entenem que el cardenal Carpi no desoí la seva súplica. Ni les llicències esmentades de P. Càrdenes serviren de gran cosa.

Això no obstant, els paers no desistiren en llurs propòsits. A més d'escriure de nou al P. Càrdenes, amb data del 28 de juny del 1560. exhortanlo al retorn, car la seva presència a Lleida era molt necessària, no paraven d'enviar missives. I per a demostrar el seu interès per ambdós hospitals no dubtaren el 2 d'abril del mateix any d'escriure al bisbe de Barcelona, tot pregant-li que deixés predicar a les esglésies i pobles de la seva diòcesi les indulgències i butlles concedides a la casa del Sant Esperit pels darrers papes. Així mateix, el primer dia de juliol escrivien als procuradors d'una causa pia, atorgada per mossèn Guerau Oller, de 480 lliures a benefici de la dita Casa. Els procuradors de la deixa eren mossèn Freixes i mossèn Potau. Sense oblidar-se, naturalment, de l'hospital d'Infants Orfes, a favor del qual, escriviren el 22 d'octubre d'aquell any, perqué un botiguer de roba, de la vila de Valls, els servís tela, i així poder vestir als asilats de l'establiment. (7).

2.- Fracassa la unió dels dos hospitals.

Tot i el poc èxit del P. Càrdenes en obtenir la unió dels dos hospitals, els paers, el 26 d'agost del 1563, insistien dins el Consell General i s'acordà de continuar treballant, a desgrat de l'escàs èxit de les gestions anteriors. Es nomenà una comissió de pahers i prohoms de la Prohomenia del Capbreu, donat-li plens poders per a treure els diners d'on calgués. Fent recalcar que s'hauria de continuar protegint els infants de l'hospital del Sant Esperit, i que de cap manera els hauria de mancar el recapte necessari. No coneixem el resultat d'aquestes noves negociacions. (8).

Però sí que podem dir que, a partir de la darrera data, si bé els comanadors del Sant Esperit continuen al front de l'establiment, la Paeria intervé, cada vegada més, en el seu règim i en la seva administració, fins a donar la impressió que els regidors de la ciutat obren tant en aquest hospital com en el d'Infants Orfes, amb tota llibertat; intervenen en el nomenament de priors, de metges, de cirurgians, i més d'una vegada en la designació de comanadors. Veiem com els dies 25 i 27 de maig del 1627, a precs del Comana-

dor del Sant Esperit, el Consell General de la Paeria acordà de donar a aquest asil les menudències de la carn (freixura i cap) i alguns diners de l'administració de les Carnisseries. S'aprecia una coordinació preestablerta entre les dues cases. Quelcom s'hauria pactat. Continuaven els Comanadors, però el municipi disposava.

A mesura que passaven els anys, la intervenció de la Paeria es feia més ostensible. El 16 de juliol del 1630 el mateix comanador s'adreçava al Consell General, tot demanant per l'hospital del Sant Esperit una protecció i un tracte idèntic al que es donava a la casa dels Infants Orfes. Degué respondre la reclamació a un dret adquirit o pactat, quan veiem que els regidors de la Ciutat, sotmeteren l'afer a la consideració d'una comissió d'advocats. I el 28 de maig del 1632 els de dit hospital del Sant Esperit demanaven a la Paeria una quantitat de llana per a fer matalassos, ja que alguns asilats tenien que dormir a terra. Veiem als Manuals del 1658 com n'era d'efectiva l'administració comuna de la Paeria als dos establiments, car, a la sessió del 10 de maig els paers es confessen i es titulen "administradors de les cases dels Infants Orfes i de l'Esperit Sant". Fins anuncien revocar tot nomenament d'actors dels dos hospitals sinó era fet per ells. I dit això donaren el càrrec d'actor al mercader Antoni Ortiga. (9).

Tot i això, la preferència sempre fóra per l'hospital d'Infants Orfes. Es tractava d'una fundació minicipal que continuava sota la direcció espiritual i pedagògica dels frares observants del convent de Jesús, que seguien la línia trazada pel P. Càrdenes, tot i que ja no tornà. De tal guisa, ens trobem en la sessió del 15 de juny de 1590, on els pahers, després de fer-la visura d'un pati dins el clos del dit hospital d'Infants Orfes, proposaven al Consell General la construcció d'un apartament destinat a recollir dones públiques penedides del seu passat, a les quals, després de reeducar-les hom cercaria un marit per a les que volien contraure un legítim matrimoni, proposta que el Consell accepta, amb la condició que l'estatge d'aquelles dones només fós provisional, fins que se les pogués instal.lar en un lloc més adient. (10)

Així com el bisbe Jaume Conchillos, en la primera meitat del segle XVI establí una fundació per a dotar donzelles orfes en expectació de matrimoni, i la Paeria, anys a venir, fundà l'anomenat Pare d'Orfens, ens adonem, que el 19 d'abril de 1599, els frares caputxins, instal.lats a Lleida no feia gaires anys, obtingueren de la Paeria, trenta lliures d'almoina per a dos dones penedides, les quals trobaven marit si se les dotava. Tot això com a fruit de la predicació quaresmal d'aquell any, a càrrec dels dits caputxins. (11)

La ressistència del Consell General a construir dins el clos de l'hospital d'Infants Orfes, un pavelló de dones penedides amb caracter definitiu,(12) tant podia ésser pel temor que sentirien aquells prohoms del perill que suposava per les noies orfes acollides a l'asil, com pel desig de la Ciutat de millorar la casa a profit dels hospicians, i més davant l'esperança, mai no perduda, d'unir els dos establiments, davant la inoperància dels comanadors del Sant Esperit que, segons observem en la sessió municipal del 27 de maig del 1629, portaven els expòsits grandets a l'Hospital General de Barcelona, i "tots los que s'hi envien es perden". Era llavors comanador Fra Laurencio Madeira, que sembla d'origen portugués. (13)

Segons referències del P. Sanahuja, la casa dels Infants Orfes, situada molt prop de la del Sant Esperit, com veurem, a darrers del cinc-cents havia augmentat sensiblement el seu patrimoni. Els 600 sous atorgats per la Pia Almoina de la Seu l'any 1553 s'anaren incrementant amb donatius successius del canonge Onofre Moliner fins el 1557. Després vingueren els censals "novament instituïts", entre altres, els del canonge Pere Garcia del 28 de juliol del

1581 i el del doctor Diego Cívico (1585), amb els quals es pogué edificar - l'església del nou hospici, obra de Jaume Oduga, mestre de la Seu de Lleida, entre 1591 i 1592, amb l'altar i el retaule major, sembla d'estil barroc, on campejava la imatge de la Verge, tot decorat per mestre Antoni Bonay, vers - el 1596. (14) L'església era servida per un capellà. El 12 de maig de 1625 - els paers dessignaven el prevere mossèn Pere Cassador. (15)

3.- La Paeria patrona i administradora dels hospitals i hospicis de Lleida.

Si bé la preferència de la Paeria per l'hospital d'Infants Orfes era manifesta, els prohoms del Capbreu tampoc desatenien els expòsits del Sant Esperit. L'arxiu conté documentació, no massa suficient, per ben significativa del que exposem, de la qual, hem inclòs a l'Apèndix, uns cinquanta instruments, complets o fragmentariament.

També els registres de la Paeria mostren diverses actes, amb contracte de metges i cirurgians, sobretot d'aquests, com un del cinc de maig de 1617 on consta l'augment de salari a favor d'un metge-cirurgià (no diu el nom) - conduït per a l'assistència dels minyons orfes. El dit augment, suposava unes sis lliures de més, tant pels excessius treballs que comportava el seu - comés com pels successius treballs in sagnis, cures, remeis, medicines, etc. Igualment, el 3 de gener del 1637, els paers conduïen el cirurgià Joan Anglada, el qual succeí a mossèn Mombrilla. (16)

Un altre aspecte, quan a la formació espiritual i social que es donava als infants orfes, és la cura de la Prohomenia dels Hospitals (una auténtica junta de beneficència, que ens recorda a les modernes de la Diputació Provincial) de la Paeria en fer d'aquells pobres abandonats a la caritat pública, uns homes útils a la societat en un pròxim futur, i aptes per a guanyarse la vida. Abans hem vist l'interès del municipi d'instal.lar a l'hospital d'infants Orfes una escola per a preparar els nois que optessin pels estudis de la Teologia o altres disciplines de la Universitat. També els paers es preocupaven perquè els nois que ho vulguessin podrien aprendre un ofici ensenyats per bons mestres.

El 20 d'octubre del 1622, els paers contractaven el mestre sastre, Francesc Miralles, perque ensenyés el seu ofici a l'assilat Agustí Vinet, de dotze anys i fill de Lleida. Aquest accepta de prendre el dit sastre per son - amo durant quatre anys, el qual es comprometia de tenir-lo a casa seva, en - dit temps, bo i malalt, ensems que alimentar-lo, donar-li roba interior i - vestit amb tots els drets i atributs que conferien les ordinacions gremials de la Ciutat. (17). Les actes dels registres de Manuals de la Paeria mencionen altres contractes d'hospicians amb mestres fusters, ferrers, etc. (18)

Tanmateix, trobem que la Paeria proveïa de vestit i calçat als infants orfes, adhuc en dies de tantes dificultats econòmiques com ho foren entre - els anys 1644 i 1647, en que Lleida hagué de suportar tres duríssims setges, un contra l'exèrcit de Felip IV, i dos contra les tropes del rei de França. Malgrat la manca de roba i de queviures, els acollits eren socorreguts en - quan era possible, tot i, com veurem, els hagueren d'evacuar dels hospicis - per la seva proximitat a les muralles de la urbs, entre dos portals de molt transit. No implica, però, que el 16 d'octubre del 1644, amb Lleida reintegrada a la sobirania espanyola, faltant roba per a la meitat dels minyons de l'hospital d'Infants Orfes i per tal d'adquirir tela i cuiro per a confeccionar cotes, calces i sabates el municipi destinés les pensions que la ciutat cobrava a favor del dit hospital. Però hagué d'esmerçar les de l'any 1645, - car, les d'aquell any ja s'havien gastat per altres necessitats. (19).

La Comanda del Sant Esperit, passades les penúries i dificualtats d'aquella lluita (una vertadera guerra civil, ja que s'enfrontaren catalans contra catalans, uns per filipistes, altres com a partidaris de la integració del Principat a França), estava en situació tan difícil i miserable, que no tingué altre remei que humillar-se del tot davant el poder de la Paeria. Ja abans de la data expressada i durant la rebel.lió contra la política del comte-duc d'Olivares, tal com ho llegim als Manuals del 1641, fol. 132, trobem una definició feta pels paers d'aquell any, intervenint clarament en l'administració de l'hospital del Sant Esperit. Els preceptors anaven cedint prerrogatives. Els paers, es pot dir, que aquells anys, disposaven tant de la dita Casa com de la pròpia dels Infants Orfes.

A l'any 1684, un comanador innominat, invocava el patronat de la Paeria i el control municipal sobre l'administració de l'hospital del Sant Esperit, davant el Consell General perquè aquest fés adobar un forat de la muralla immediata al dit establiment. També el 1690 el mateix Consell, designava una comissió de prohoms per a vendre una finca situada prop d'Artesa de Lleida, que era propietat d'aquella Casa. (20) I això, quan el 28 d'octubre del 1658 els veedors de la Paeria estimaren que el valor de l'hospital del Sant Esperit era de 575 lliures, mentre que els Manuals de l'any 1670, fol. 252, mostren una època de les joies d'argent que l'assil posseïa aleshores. El control del municipi sobre béns i propietats de la vella Comanda és evident. (21)

L'hospital d'Infants Orfes, havia rebut importants danys a causa de la Guerra dels Segadors (1640-1652). Sembla que quedà més malparat que el del Sant Esperit. La reparació d'ambdues cases fou a despeses de la Ciutat. Recordem, com el 10 de maig del 1658, els pahers es titulaven "administradors de les cases i hospitals d'Infants Orfes i del Sant Esperit", els quals en el dit nom, revocaven tots els nomenaments d'actors dels esmentats establiments fets abans contra la seva voluntat. També veiérem com nomenaren sota el dit càrrec, el mercader Antoni Ortiga, amb el salari que gaudia el seu antecessor, càrrec que li conferia el dret de signar àpoques, albarans i els documents jurídics propis en tota mena de pleits. Aquell any, ho direm més avall, la Paeria cedí temporalment a les monges de Santa Clara l'Hospital d'Infants Orfes.

Per cert, que el 20 de març del 1669, i com una prova més, del control de la Paeria sobre l'hospital del Sant Esperit, els paers lliuraven al seu comanador Fra Esteve Figuera, una caixeta amb els documents i actes del citat establiment, tot exigint-li que donés compte de tals escriptures sempre que el municipi li ho demanés. (22) També observem que des d'aleshores es designava un Prior de nomenament reial. Ho sabem per l'esmentat Index de la Paeria, en les referències que hi ha entre aquell any i el 1688. En una altra nota del 1694 edvertim que el prior del Sant Esperit passava comptes amb el procurador de la Paheria encarregat del control de l'hospital. I encara notem que aquest darrer any el prior Alberni se'l nomenava Comanador amb el beneplàcit dels paers. Es també cert que a l'any 1702 els magistrats de la Ciutat dessignaven l'administrador de la mateixa Casa hospitalària.

Es veu prou clar, doncs, que després de les dues guerres dels Segadors i de Successió, el municipi continuarà regint els dos asils. El Consell General i en son nom, els pahers de Lleida, continuaven fidels a llur missió a desgrat de tantes dificultats i abominacions sofertes per una població feta a la desolació i la ruïna i això en un curt espai de seixanta anys. Encara el dia primer de maig del 1706, quan Lleida, ja s'havia pronunciat a favor de l'arxiduc Carles d'Austria i contra Felip V, l'hospital d'Infants Orfes rebia un nou prior en la persona del prevere mossèn Francesc Daniel. (23)

Després de l'ensulziada de l'any 1707, ja apenes es parla dels dos hospicis. Les dues cases quedaren enrunades. Felip IV el 1644 entrà a Lleida mitjançant unes capitulacions honroses i amb el manteniment de les institucions forals. Felip V, ocupà la ciutat a l'assalt i la sotmetè a un dur saqueig, privant a llurs habitants dels seus antics privilegis. I la duresa dels combats tingueren lloc, principalment, entre els portals del Sant Esperit i dels Infants Orfes. El P. Sanahuja diu que els seus acollits foren traslladats en una dependència de l'hospital de Santa Maria. (24)

En la famosa relació de Francisco de Zamora, alcalde del Crímen en el Principat per mandat de Carles III, en la visita que féu a Lleida durant l'any 1787, ens cerciora també que la casa del Sant Esperit en els darrers dies de la seva existència estava regit per un prior de nomenament reial. La Comanda, pel que sembla, deixà d'exercir la seva antiga funció els dies de l'adveniment a Espanya de la casa de Borbó. Zamora, ens diu també que el dit Prior continuava amb l'obligació de traslladar cada infant exposit "al primer poble, camí de Barcelona". Segons ell, l'edifici estava fet una ruïna. (25)

Pleyan de Porta, diu que l'hospital del Sant Esperit fou derrocat l'any 1791, i la pedra del vell edifici va ésser aprofitada per a la construcció d'un nou hospici, (26) en el mateix solar, com veurem en el capítol seguent.

4.- Localització dels dos hospicis.

En els documents i actes del Consell General de la Paeria, abunden les referències dels dos hospitals i els seus encontorns. El del Sant Esperit sempre ha estat ben localitzat. No podem dir el mateix de la Casa de Déu o dels Infants Orfes, més posterior, i tostemps d'incerta situació. Nosaltres intentem de concretar-la.

Ja ens hi hem referit de passada a la localització de la casa-hospital del Sant Esperit. Ocupava bona part de l'actual palau de la Diputació Provincial, amb façana que donava al carrer de l'Audiència. Davant per davant hi havia la casa gremial dels Blanquers o Assaonadors, que al segle passat s'anomenava el palau de les Doveries, avui substituït pel modern Palau de Justícia. Tant Pleyan de Porta com Prim i Tarragó situen bé aquests indrets que ells coneixeren abastament, així com el portal veí, també dit del Sant Esperit i a vegades Portal d'Assahonadors, que donava a un pont sobre el Noguerola, d'on arrencava el vell camí de Corbins. (27) Allí existí, com sabem la casa d'aquells repobladors procedents de Montpeller, fundadors de l'antic hospici.

L'hospital també queda localitzat en el mateix lloc a través del Capbreu Autentich de la Catedral (1382). (28) En els Censos manifestats de la parroquia de Santa Maria Magdalena (1429), hi ha un capbrevament del 9 d'agost del mateix any, en el carrer del Sant Esperit s'anomena "carrer de la Blanqueria", i esmenta el portal i el pont sobre el Noguerola, riu que el menciona com si fós una sèquia, car, en realitat es tractava d'un cabal de rec, com ho és avui encara. (29)

Aleshores, confrontant amb l'hospital del Sant Esperit hi havia un hort que era de l'asil. El 5 d'abril del 1598, el Consell de la Paeria acordava de reparar la muralla contigua, que estava a punt de caure. (30) El carrer durant tot el segle XVII continuará rebent el nom de l'antic asil. (31). Vora el portal existia un abeurador construit l'any 1632. Segons un acord, on s'expressava la necessitat d'establir-lo, estava entre aquesta porta i el

Portal dels Infants Orfes. Per cert que tal notícia contribuí a identificar - erroniament ambdos portals com un de sol. (32).

L'examen i revisió de la documentació existent a l'arxiu de la Paeria, ha fet possible la perfecta localització tant dels hospitals com dels portals del Sant Esperit i dels Infants Orfes. Es trobaren en el mateix pany de la muralla de l'Areny Major o de Magdalena. El dels Infants, estava vora on a mitjan segle XVIII edificaren la moderna església del Carme. Allí hi hagué l'antic portal Pintat, tant esmentat durant tota la Edad Mitjana. (33)

Totes les denominacions expressades encara eren vives en el llenguatje - del poble en començar la guerra contra Felip IV (1641-1643) el governador francés de Lleida, Mr. de Rogles ordenàva que fossin derrocades les cases existents entre els portals d'Assaonadors i dels Infants Orfes, on s'esmenta encara el molinet del Portal Pintat. Calia deixar un passadís entre aquells establiments, els albergs i la muralla per a facilitar el pas dels soldats en cas d'assedi. Les mocions del governador, comportaren moltes discusions car a més de ferir els interessos particulars, eren un atemptat als valors artistics i tradicionals de la Ciutat. (34)

Els hospitals d'Infants Orfes i del Sant Esperit, només els separava uns patis per a edificar, segurament derrocats per les dites dispossicions de - Mr. de Rogles. La Paeria, en cas d'unió dels dos establiments, sembla que hauria adquirit els solars per engrandir l'hospital unificat. Segons un cosal - del 17 d'agost del 1429, el portal Pintat comunicava amb el carrer de la Font de Cardona (35). Ara bé, aquest no és altre que el carreró sensen sortida avui conegut com a carrer de la Font de l'Aiguardent, que té l'entrada al cantó est del palau de la Diputació. Però, la dita calçada a la segona meitat del segle XVII era coneguda també per carrer dels Infants Orfes, ja que donava al dit - portal. (35)

Podem oferir diverses referències sobre el carrer i el portal d'Infants Orfes. En un procés de Crims, incoat pel Tribunal de Coltellades de la vegueria de Lleida, el 15 de juny del 1591, hom esmenta el sastre Pere Barrà, un - dels testimonis, el qual diu "que ell venint del monestir del Carme (a extramurs aleshores) entrà a Ciutat i en ésser al cap del Rench de la plaça, que - los cavallers han fet allí... y com fuy davant la Creu que és prop lo portal dels Infants...". (37). Encara que nosaltres dubtem si no es tracta del portal, del dit nom, de la Seu antiga.

Són més concretes referències com la del 20 de maig del 1636, on llegim que en tal jorn els paers anaren a examinar la teuleria situada a l'Areny, vora el portal d'Infants Orfes, per a veure si l'obra del teuler era bona. (38) Igualment al mateix portal hom verificava el control de la verema. L'1 d'octubre del 1637, veiem que francesc Picons, "plegador dels ploms per la verema - en lo Portal dels Infants Orfens", accepta l'encàrrec d'examinar els dits - ploms. (39)

Durant la guerra dels Segadors, com hem vist, els dos hospicis quedaren sense asilats. I momentaniament ambdós locals foren ocupats per la tropa, - fins l'any 1644 en que entraren a Lleida les forces del general Felip de Silva. (40) El set de juliol del mateix any acudia el rei Felip IV, que agraït - dels lleidatans per haver retornat a la seva Obediència, volgué venir personalment a jurar els privilegis de la Ciutat, dalt l'altar major de la Seu. S'allotjà dins el monestir de Sant Hilari, de monges del Císter, on fou saludat pels paers i entrà pel portal d'Infants Orfes. (41)

Els dos hospicis quedaren abandonats, tantost acabada la guerra, es retirà la tropa. Ni els frares de l'Observança s'hi pogueren encabir l'any 1644, els quals, com els restants religiosos l'any anterior perderen el seu monestir . Els menorets havien fet la seva petició el 18 d'agost, després de l'estada a Lleida del rei. Ells bé prou que permeteren retornar la pau a l'asil, educar-los i instruïr-los. Però com els minyons estaven ben guardats en un local provissional i fora de perill, els paers preferiren que els frares s'aixopluguessin a l'alberg del ciutadà Antoni Joan Pelat, situat al carrer de Sant Gili. En canvi, el 10 d'octubre del 1658 la Paeria accedia a la petició de les monges clarisses de deixar-les instal.lar a la Casa dels Infants Orfes. (42)

En tant, havien tornat els exposits a l'hospital del Sant Esperit, per mitjà d'una gestió que féu la Paeria al marge de les autoritats de l'Orde. Roma era lluny. I la Casa de Montpeller, obeïa a un monarca enemic. Tot un joc de circumstàncies que la Ciutat aprofitava. El 20 d'octubre del 1691 el prior Rafael Roca presentava un informe al Consell General sobre el mal estat de conservació de l'edifici. I el 17 d'abril del 1696 feien obres en una casa veïna de l'hospital, propietat del povill Bosc de Benavent, per tal d'eixamplar un quarter allí situat, on s'hi encabirà bona part de la guarnició destinada llavors a la plaça de Lleida. En el document consta que el quarter estava situat al carrer dels Infants Orfes. La caserna fou derrocada de resultes del setge del novembre del 1707. (43) La mateixa sort tingué aquell hospital que amb tanta il.lusió edificà la Paeria devers el 1552.

NOTES DEL II CAPITOL

1.- En construir l'edifici actual de La Gremial, apareguéren els antics fonaments del monestir de Jesús, amb altres vestigis anteriors del raval de Sant Salvador. El Dr. Manuel Camps i Clemente en féu una fotografia d'aquestes interessants deixalles del passat.

2.- Lletres procedents de l' A.M.Ll., reg. 849. Les de l'any 1558 foren publicades pel P. Sanahuja, op. cit. Vegeu també del dit treball, els Apèndixs, docs. 1-7. La carta a l'abat de Montaragó és del 4 de maig de 1558 (A.M.Ll. reg. 849, fol. 59 (Cartulari)).

3.- Vegeu l'Apèndix d'aquests Documents, docs. 17 i 18.

4.- El bisbe Jaume Conchillos, que ascendí a la prelacia de Lleida el dia 1 d'octubre del 1512, a més d'establir una càtedra de teologia a l'Estudi General, va fundar una pensió perpètua per tal de dotar a les donzelles orfes de la ciutat en expectació de matrimoni (Lladonosa, Història de Lleida, col. II, pags. 144-170-175, 194 i 229-236.)

5.- Vegeu l'Apèndix del present treball, docs. 19 i 20.

6.- Vegeu el mateix Apèndix, doc. 21.

7.- Vegeu l'Apèndix, docs. 22, 23, 24 i 25.

8.- Sanahuja. op. cit.,pags. 75-76 i l'Apèndix nostre, doc. 26.

9.- Vegeu l'Apèndix, docs. 27,29,31,32,34,35 i 36.

10.- Pleyan de Porta en Apuntes de Historia de Lérida, págs. 249-250, sobre aquest assumpte escriu: "Del año siguiente, 1590, es la creación de la primera Casa de arrepentidas, tan necesaria a las pobres mujeres que después de reconocido el torpe error em que cayeron, desean salir del lozadal. Este benéfico pensamiento es el que indujo a mosén Antoni Maní, mosén Antoni Cellers i mosén Pere Balle, doctores en Teologia, a la realización y consecución de tan útil proyecto. Para ello, solicitaron del municipio les cediesen una porción del local de la casa de Infants Orfes, situada proximadamente en el ensanche de Magdalena, que estaba desocupado, el cual se les concedió por acuerdo del Consejo habido en 15 de junio de dicho año, tres días después de haber presentado aquellos su solicitud. El municipio les auxilió además con la prestación de sus carros y peones, si bien este local fue solo ocupado interinamente, pues la cesión se hizo por medio año a uno, a beneplácito del Consejo".

11.- A.M.Ll., reg. 433, fol. 225 (Consells)

12.- Vegeu l'Apèndix, doc. 34.

13.- Arxiu Històric Provincial (A.H.P.), reg. 165, fol. 6 r (Protocols de Josep Aparici, any 1588).

14.- Sanahuja, op.cit., pp. 76-83. Llegim a l'A.M.Ll., reg. 459,fols. 111-112 r, dins la sessió del Consell General del 28 de maig del 163.. que mossèn Ciurana feia un censal de 5 lliures de pensió a la casa dels Infants Orfes. La marmessoria del dit Ciurana revertí a la Comunitat de preveres de la parroquia de Santa Maria Magdalena. Aleshores era procurador de l'asil el capellà Jaume Oller.

15.- A.M.Ll., reg. 465, fol. 249 (Manuals).Vegeu també l'Apèndix, doc. 3. El 6 de maig del 1589 eren prohoms dels hospitals i hospicis de Lleida els ciutadans Guillem Iborra, Francesc de Gomar, Miquel d' Olzinelles, Josep Benach i els metges Melcior Pastor, Antoni Ardió, Francesc Ferrer, amb el cirurgià Josep Puig.

16.- A.M.Ll., reg. 465, fols. 13r i 168 (Manuals). Encara, el 6 d'octubre del 1676, trobem ací Pau Messeguer i Francesc Miranda, llicenciats en Medicina per la Universitat de Lleida (A.H.P., reg. 314, fol. 15; Protocols de J. Monhereu).

17.- Vegeu l'Apèndix, doc. 31.

18.- El dia 7 de febrer del 1623, l'asilat Joan Don, natural de Casserres (bisbat d'Osca) rebia formalitat d'aprendre l'ofici de corredor i trompeta, de mans d'Antoni Llobet, nunci de la Paeria (A.M.Ll., reg.465, fol. 170) (Manuals).

19.- Vegeu l'Apèndix, doc. 40.

20.- A causa de les guerres dels Segadors i de Successió, desaparegueren alguns llibres de l'arxiu de la Paeria. Aquest Lapsus hom pot salvar-lo, en part, tot consultant l'Index (segle XVIII), on en el full 81 s'hi troben diverses referències dels dos hospicis, motiu del nostre estudi, que a vegades supleixen la manca dels registres corresponents i desapareguts. Podem assenyalar, quan al fitxer de registres del dit arxiu, els de 1521-1532 salten als de 1556-1561, i d'aquets als de 1572-1574. Les actes del 1555-1559 (reg. actual 430) passen a les del 1563 (reg. 431)

21.- Vegeu l'Apèndix, doc. 43 i l'Index citat, fol. 81

22.- Vegeu l'Apèndix, docs. 41, 42 i 44.

23.- Vegeu l'Apèndix, doc. 46.

24.- Sanahuja, op. cit., pag. 105.

25.- Vegeu l'Apèndix, doc. 47.

26.- Pleyan de Porta, Historia de Lérida, pag. 425

27.- Pleyan de Porta, Historia de Lérida, pag. 570 i el mateix autor en Guia-Cicerone de Lérida, pags. 35-36 (Lleida, 1877). Agustín Prim y Tarragó, en sus citadas Cosas Viejas de Lérida,ens parla d'un hospici situat al carrer Major, afrontant pel darrera amb la sèquia d'Alcarrás. Aquest asil es va suprimir al segle XV. L'autor ens diu que el tal local fou venut amb escriptura atorgada el 2 d'abril del 1465, a favor d'Alonso Gonsales, edifici que fou habilitat per a rebre viatgers, és a dir, fou l'Hostal de l'Angel. Mosaltres nohem trobat cap referència documental d'aquest hospici. I com Prim i Tarragó no ens dóna la procedència de les seves referències, només ens podem atendre al que ens diu a l'esmentat llibre.

28.- Aquest registre esmenta "el carrer del Tau, prop Sent Sperit", amb albergs i tres obradors de blanquers que foren de Bartomeu d'Albesa, els quals per estar vora els murs, foren derrocats l'any 1366, car el rei Pere III temia una invasió castellana, car estava en guerra amb Pere I el Cruel. També en el mateix registre hom parla de Joan Roig, "que sta

als Tamboret prop Sent Sperit, per un ort que té, assetiat prop Santa - Maria del Carme" (A.C.Ll., reg. 21, fols. 9r i 122, Capbreu Autentich, 1382).

29.- "Na Maria, muller d'En Nicholau d'Abella, quondam, texidor... un alberch situat en lo carrer de ka Blanqueria. Affronte d'una part ab lo corral de Na Vilarona, de l'altra ab lo portal que ix a la Cequia, de l'altra ab lo mur, e d'altra part ab dit carrer. (A.C.Ll., Censos de - Sant Joan, fol. 62,9 d'agost del 1429).

30.- Vegeu l'Apèndix, doc. 29. Sobre l'estat i reparació de les dites muralles, en la sessió del 15 de juny del 1601, es disposava el següent: "Ahir comença la visura de les muralles y trobaren que endret los horts de don Francisco Gilabert, Pedro Villagordo i casa del Sant Esperit està la muralla en gran perill de derrocar-se y demanen s'adoben, y tots los que tenen horts confrontants a les muralles tenen obligació de mantenir-les. S'acorda es fasse manament als amos de cases, horts y corrals confrontant a les muralles, que dins cert termini reparen aquelles y - s'ordene que les tapies dels dits horts y corrals se'ls sien derrocades y que les muralles que toquen a la Ciutat se'ls tengue en adobar-les, ordenant que en reparació de les muralles se gaste cent lliures y que - la muralla del Sant Esperit promptament s'adobe y que lo portell que's fet a la muralla de Sant Martí promptament se tanque, ab dues tapiades de terra, per ara" (A.M.Ll., reg. 434, fol. 76, Consells).

31.- A l'A.H.P., Protocols notarials, hi ha diverses referències amb esment del dit carrer. El 22 de febrer de 1604, Venet Xifrés, nunci del Consell General de la Paeria, venia a Joan Rovira, pagès,un corral badívol, situat al carrer del Sant Esperit, sota dos cambres sobre la entrada que confrontaven amb la casa de Joan Cases, amb l'hort de la vidua Calafa i a la part superior amb l'alberg de la vidua Salmons (Ibid., reg. 176, - fol. 33, prot. J. Aparici). El 13 de febrer del 1614, Joan Cortés y - Anna Maria Aguilar, muller seva, tenien una casa al dit carrer del Sant Esperit, afrontant amb l'alberg de T. Xicot, amb el de Joan Balaguer i amb un hort que era del canònge Mahull (Ibid., reg. 183, fol. 35 r. - prot. G.Aparici).

32.- A.M.Ll., reg. Index, fol. 81. Vegeu Lladonosa, calles y plazas,vol. IV, p. 67'

33.- Sobre referències del Portal Pintat, vegeu igualment Lladonosa, Història de Lleida, vol. I, pags. 484, 563 i 656.

34.- Quant a tals mesures hom pot consultar, A.M.Ll., reg. 441, fols. 121, 128, 143 i 180 (Consells). Pel que fa als indrets entre el portal del Sant Esperit i el portat Pintat, vegeu Lladonosa, Calles y plazas,vol. IV, pags. 59-112.

35.- "N'Anthoni Jaqua, assahonador, vehí e habitador en la parrochia de Magdalena... ha e possehex un alberch de cel en abís, situat en la dita - parrochia, en lo carrer de l'Aluderia, lo qual solien ésser dos alberchs, e la hu que sta a la part del portal Pintat, és franch e quiti, l'altre fa vint sous jaquesos davall mencionats. Affronte lo dit alberch, qui com dit és, solien ésser dos, de una part ab l'alberch d'En Pere Miquel, fuster, de l'altra ab l'alberch de Cara de Plata, trompeta, de l'altra ab via publica, e de a part detras ab lo mur e ab lo carrer (de la - Font de Cardona)". A.C.Ll., Censos de Magdalena, fols, 16r-17, Censal del 2 d'agost del 1429. Un altre cens del 20 d'octubre del mateix any,

hi ha unes confrontacions semblants (Ibid., fol. 70 r). I en un altre - del 12 gener 143... (Ibid, id, fols. 131r.132)

36.- Vegeu l'Apendix, doc. 27, on el 5 de setembre del 1587, el Consell de - la Paeria acorda d'empedrar el carrer d'Infants Orfes. També doc. 33. El 2 d'abril de 1696, hi ha una estimació en 25 lliures d'un pati situat al carrer d'Infants Orfes, en el qual vol edificar-hi una casa Sebastia Bigons, pagès, fill de Francesc Bigons (A.M.Ll., reg. 469, fol. 157 (Manuals).

37.- A.M.Ll., reg. 829, s.f., data ut supra (crims).

38.- Lladonosa, Calles y plazas, vol. V, pag.

39.- Vegeu l'Apèndix, doc. 37.

40.- El 13 de juliol del dit any es firmaren les capitulacions entre Felip - de Silva, general de Felip IV i la ciutat de Lleida, a la Casa-hospital dels Infants Orfes. Entre altres, es trobaven allí el general de cavalleria Carles de Padilla, els canonges Ribot, Bellver, Quer i Mercer i els ciutadans Alexandre Calaf, Joan Baptista Canet, Jeroni Bernat i - Joan Lluch Gispert (Lluis Borras, Efemérides religiosas del Obispado de Lérida, pag. 144. Lleida, 1911).

41.- Vegeu l'Apèndix, doc. 38

42.- Vegeu l'Apendix, docs. 39 i 42.

43.- Lluis Roca i Florejachs, Fastos Ilerdenses. Vegeu l'Apèndix doc. 45.

III

ELS HOSPICIS MODERNS

1.- Gestions per a la fundació del nou Hospici.

La història del tercer hospici de Lleida (el del carrer Major, tancat segons Prim i Tarragó, l'any 1465, no té base documental) l'hem extret d'un dictamen formulat per una comissió de Beneficència especial, i presentat a la Corporació Provincial, el 20 de febrer del 1890. Es tracta d'un estudi dels antecedents referits a la propietat del vell hospici fundat pel bisbe Jerònimo Maria de Torres, anomenat també Casa de Misericordia. El dictamen disposava a l'acord pres abans de traslladar allí el palau de la Diputació Provincial, trasllat que ja era una realitat l'any 1898.

Pels documents presentats per la mencionada Comissió, sabem que l'Hospital d'Infants Orfes, estava situat entre les dues muralles que tancaven el barri de Magdalena, l'antiga (amb eixida pel portal del mateix nom) i la nova que fou alçada pels francesos l'any 1812. (2) No insistim, car ja el tenim prou localitzat el dit asil. Ens assabenta també el dictamen que a l'any 1658 l'hospital havia estat cedit a les monges de Santa Clara de l'Orde de Sant Francesc. En canvi no fa cap referència a la Casa del Sant Esperit que precisament havia ocupat el solar d'aquell establiment en qüestió.

Les gestions per a la fundació d'un nou hospici que substituís els dos d'Infants Orfes i del Sant Esperit, més que en el dictamen expressat més aviat apareixen al mencionat Índex de la Paeria, redactat durant el segle XVIII, com veierem, anys després que desaparegués de la Ciutat l'antic règim foral, en virtud del Decret de Nova Planta, promulgat l'any 1716 Cal, doncs, que ens hi referiment sumariament. Serà la cabal obra benèfica creada per les autoritats borbòniques abans de l' època liberal.

Ja en una reunió municipal del 26 d'agost del 1772, l'ajuntament de Lleida designava dos comissionats, perquè tractessim amb el Bisbe (3), el Capítol de la Catedral i el Corregidor, (4) sobre els asils existents. (5) Encara el 20 de juliol del 1774 els regidors de la ciutat demanaven al Corregidor que era convenient de prendre cura de l'hospital del Sant Esperit, que com observarem en el capítol anterior, malgrat la seva miserable situació encara acollia expòsits. Sembla que també s'hi havien acomodat els minyons del ja desaparegut asil d'Infants Orfes. (6)

Total, que al llarg d'aquella centúria es feia bon palesa la manca d'establiments on acollir la infància abandonada o sumida en la orfanesa. El 30 de gener del dit any, a precs del tinent de corregidor, Vicenç Sampe i Ferrer, l'ajuntament féu un informe sobre els antics hospicis, amb una relació de vagabunds, captaires, i pillets, que era acompanyat d'un breu estat de les pies institucions de Caritat i de les rendes existents per a socorrer-los.

Altrament , el 2 de juliol del 1775, l'Intendent General demanava una nova relació del nombre d'asilats, pensions i almoines que posseí l'Hospital d'Infants Orfes. I el 29 del mateix mes i any hi ha una representació repetida al gobernador militar de la plaça, sobre l'erecció d'un nou hospici, junt amb la dotació per a reparar el pont major sobre el riu Segre, ja que el dit establiment s'hauria d'edificar en terreny travessat per muralles i fossanes, és a dir, una zona polèmica de guerra, com es deia en el llenguatge castrense d'aleshores. (7)

No coneixem la Carta o Breu pontifici que degué ocasionar l'extinció definitiva a Lleida de la Comanda del Sant Esperit. Degué venir junt amb la que Pius VI estengué el 24 d'abril del 1791 sobre la supressió de la casa i hospital dels Antonians. (8) Recordem aquesta data, com la de l'enderrocament de la dita Comanda, segons Pleyan de Porta. El mateix Francisco de Zamora ens diu que el vell hospici l'any 1787 era una desfeta.

La fundació del nou hospici partirà del testament atorgat pel veí de Lleida, Josep Grau, en que disposava, que vint anys després de la mort de la seva muller, els seus béns fossin destinats a un nou asil o Casa de Misericòrdia, que acolliria infants orfes, expòsits, ancians i dones de mala vida. Ensems, el tinent de Rei, Enric de Wijelz, que fou governador militar del castell de Lleida, destinà per tal obra pia, unes cases anexes que posseïa a la placeta del Crucifix, contigües al ruinós edifici que contingué l'hospital del Sant Esperit, a més d'un troç de terra a la partida de Gindavols. També s'hi aplicaren part dels béns testamentaris del célebre Gaspar de Portolà, descobridor que fou de Califòrnia, el qual morí havent fet testament el 29 de maig del 1780. (9)

2.- Funcionament de l'asil i inestabilitat. El bisbe Torres.

Així, doncs, el 9 de juny del 1791, es reuniren tots els marmessors de les predites atorgacions testamentàries, presidits pel bisbe de Lleida Jeroni Maria de Torres, que seria l'ànima d'aquella fundació. (10) S'encarregà de l'acta, el notari de l'ajuntament de Lleida, Ignasi Madriguera. Quedà constituïda la Junta de govern i el bisbe, d'origen navarrés s'oferí en donar el seu cognom als assilats, fills de pares desconeguts que ingressessin en la Casa.

D'aquesta manera es col.locà la primera pedra el mateix any, per a edificar un nou hospici on estigué l'antic. Però això sí, construït tot de nova planta, des dels subterranis fins la teulada. El solar, per tant, seria de superior capacitat al que tingueren els dos hospitals d'Infants Orfes i del Sant Espirit. L'any següent vingueren a Lleida les Germanes de la Caritat de l'Orde de Sant Vicenç de Paul. I amb llicència del rei, es feren càrrec de l'assistència dels malalts de l'hospital de Santa Maria, i també dels assilats de l'hospici o casa de Misericòrdia. (11) La institució seria governada per un Consell mixte de clergues i seglars. El Real Consejo de Castilla, el 10 de març del 1799, aprobava el reglament de la Casa. (12) Es contractaren dides, zeladors, un metge i un cirurgià. L'any 1828 s'aplicarà, als infants acollits, la vacuna contra la pigota. (13)

Això, no obstant per causa de la invasió napoleònica,el nou hospici no pogué rebre immediatament expòsits i assilats. L'any 1812 era una caserna, i ho tornarà a ésser el 1822. (14) No serà fins l'any 1823 que el Capità General de Catalunya ordenà el trasllat a l'edifici dels assilats, que acudiren acompanyats d'una germana de la Caritat.

Però, entre realistes i constitucionalistes, ara per causa del trienni liberal, ara per l'esclat de la guerra carlina, els pobres acollits hagueren d'evacuar l'hospici una vegada més. Així, l'any 1825, van refugiar-se a les cases de Gomar i de Pallarés, (15) car el seu estatge havia estat ocupat per la Legió extrangera. De fet, no serà fins l'any 1836 en que els asilats foren recollits definitivament a l'Hospici. Aleshores ja havia estat restablerta, també, la Dipuració Provincial. Les oficines radicarien fins a darrers de segle al convent exclaustrat de Sant Francesc avui església parroquial de Sant Pere.

La Diputació Provincial tenia el control de la Beneficència. L'Hospici, la Casa de Misericòrdia (asilats grans i adults) que s'instal.là al convent dels Descalços, i l'hospital de Santa Maria estaven sota el control d'una Junta de govern, formada pel canonge Josep Vidal (16), el rector de Sant Joan, el procurador del Comú, el regidor Josep Biguera i el depositari Marià Gil. Ni cap pediatra, ni cap paidòleg apareix a les actes. Què es podia esperar d'una societat post-medieval?

Tot i això, aprovat el nou reglament de Beneficència, notem que a les Actes de l'any 1845, hi ha el nomenament d'un metge efectiu per a l'establiment, el doctor Carles Mostany, amb un salari de 250 escuts anuals; un cirurgià, Francesc Florensa, 270 escuts, mentre que el farmacèutic cobrava 70 escuts, el metge de dements, doctor Marià Pérez, 250 i el director de la Inclusa uns 200.

Els dements havien estat traslladats a un altre convent exclaustrat, el dels frares caputxins, contigu on el 1865 s'alçarà la Inclusa moderna. Però les dides estaven molt mal pagades, fins l'extrem, que en diverses ocasions es negaren a donar el pit a les criatures si abans no rebien la paga convinguda . (17)

Es veritat que aquell local, alçat a darrers del segle XVIII a mitjan del XIX, ja només assistia expòsits i recent nascuts de la Maternitat. També ho és que les seves dependències eren insuficients. No oblidem tampoc que l'hospici vell del bisbe Torres sols admetia asilats de Lleida i comarca. Ara, des de 1836, hi acudien de tota la provincia que era una de les més extenses del país. Des de 1858 es comença a parlar d'un nou Hospici, d'una nova Maternitat. Tot i això, el vell establiment persistirà fins a les darreries del vuit-cents. Tanmateix les obres haurien estat iniciades aquell any, sota la direcció de l'arquitecte Agapit Lamarca (el futur sogre de Francesc Macià) i donades a contracta a l'empresa Labau-Capdevila. Però, vers el 1865, s'hagueren de suspendre.

Mentrestant, els nens de l'Hospici havien superat els cicles pestífers de 1854 i 1865. L'establiment no fóra més afortunat durant el còlera del 1885. Llavors era metge de la Inclusa el doctor Màxim Josa, que donarà proves d'un heroic comportament durant aquella mortífera epidèmia. Hi havia 31 expòsits masculins i 97 nenes. Només tres dides. Victimes del contagi, a la ciutat de Lleida moriren més de mil persones. Els asilats adults dels establiments benèfics foren traslladats a l'antic edifi de la Universitat de Cervera. Però els de la Inclusa i de la Maternitat romangueren a l'Hospici. Un greu error. Al cap de quatre dies d'haver-se propagat el flagell per la ciutat de Lleida ja havien mort vuit infants. Després foren atacats pel còlera unes dinou nenes i set germanes de la Caritat, de les quals en moriren dues. Es lluità molt per a extirpar el mal, tant, que mori del contagi el metge de l'establiment, el dit doctor Màxim Jorba.

I les obres del nou Hospici romanien parades. En tant, seguien les queixes per les males condicions en què estava el vell edifici, i més encara, per l'estat lamentable amb què es trobava l'establiment mancat de tota mesura higiènica. La lactància dels nens expòsits també era deficient. L'escassetat de dides es reflecteix a les actes de la Diputació, com ara, en una de la sessió del 25 de juny de 1875. S'hagué d'anunciar al Boletín Oficial de la Provincia de Lérida i àdhuc a la premsa local, oferiments de dones que es prestessin a fer de dides sota les més òptimes condicions.

3.- La moderna Inclusa o Casa de Maternitat.

La casa de la Maternitat, el nou Hospici del passeig de Boters, serà inaugurat el 9 d'agost del 1889, al cap de vint-i-cinc anys d'haver-se col.locat la primera pedra. Es un grandiós edifici d'un neoclàssic tardà, d'un gust arquitectònic molt propi d'Agapit Lamarca, que tants edificis d'aquest estil deixà a Lleida durant la centúria passada. Llavors era governador de la provincia el senyor Llorenç Moncada i bisbe de la diòcesi el doctor Costa i Fornaguera, dues rellevants personalitats de l'època.

Les condicions de vida dels asilats milloraren molt amb el nou casal, tot i que l'arquitecte Lamarca concebí l'edifici com una grandiosa mansió monàstica; amb dos cossos corresponents als departaments de nois i de noies, cada un amb la seva escola, el menjador, els domitoris, la infermeria, els serveis i els patis d'esbarjo, amb balconades de ferro entorn de les parets. Sobre la capella de l'establiment hi havia la residència de les germanes de la Caritat. En la galeria d'enfront, la Maternitat i el departament de parteres.

Per primera vegada, dins l'assistència d'orfes i expòsits als quatre hospicis que ha tingut Lleida a través de la seva historia, els responsables de la Beneficència, nomenaren un metge que s'havia especialitzat en pediatria, el doctor Francesc Fontanals i Araujo, fill d'una de les famílies patrícies de la ciutat. Fou nomenat per concurs-oposició el 17 de novembre de 1898, el qual ja es distingí durant el còlera de 1885, on suplí interinament el doctor Josa. Entre altres treballs, el doctor Fontanals era autor d'un llibret de la seva especialitat medica. Higiene de la Lactància, que li fou premiat per l'Acadèmia d'Higiene de Catalunya. Els seus successors, que tindran cura dels nous nats i lactants de la Maternitat, seran també pediatres; els doctors Castro Vicen, Cava Pintí, Cava de Llano, Cava Comabella, etc.

L'any anterior a la inauguració de la nova Inclusa s'aprovà el nou reglament de Beneficència, que serà hàbil àdhuc quan el 1914 s'establí la Mancomunitat de Catalunya. Cal dir, que el traspàs de funcions provincials i administratives de la província al nou organisme mancomunat fou lent. Només observant que els serveis de Beneficència de Lleida no passaren a la Mancomunitat fins el 1920 quan ja era mort Prat de la Riba, ja és una dada el.loqüent.

En el període que estem narrant (1889-1936), la direcció de l'establiment no corresponia a un prohom, sinó que anava a càrrec de la superiora de les germanes de la Caritat, període que omplí quasi totalment sor Hipòlita Azcàrate, una religiosa navarressa, que col.laborà amb la Mancomunitat, en les seves noves instal.lacions. com ara, la sala de bressols, la Escola Montessori per a orfes i expòsits pàrvuls, els moderns serveis de neteja, tot contribuint ella amb el seus bens particulars, com consta al Ple del primer de maig de 1915, on també es parlà sobre millorament d'havers per a les dides. Una Memòria d'aquest anys es refereix a la col.locació de rajoleta valenciana als menjadors, l'adquisició d'una cuina moderna, substitució del paviment amb nous mosaics, lavabos de porcellana, water-clossets, i una nova galeria d'insolació.

Els acollits a la Inclusa, orfes que havien conegut els seus pares i expòsits, gairebé tots eren de la regió de Lleida, des de la Vall d'Aran fins a Mequinença, inclosos els provinents de la Ribagorça, la Llitera i el Baix Cinca. La Diputació lleidatana s'esforçà en vigilar tot brot epidèmic, car tals flagells rebrostaven, tard o d'hora, dins els establiments de Beneficència com se presencià els anys anomenats de la passa; còlera, tifus, dissenteria pigota, grip, etc.

El doctor Francesc Fontanals en diverses vegades s'interessà davant la Diputació per l'adquisició d'aparells, i aplicació de normes pròpies d'una sanitat avançada. Així, mentre el doctor Ximénez del Rey, inspector de Sanitat, que havia estat cridat per la Superioritat, pel temor d'una nova invasió colèrica, inspeccionava les zones fronteres de la Seu d'Urgell, del Pallars i de la Vall d'Aran, la Corporación Provincial encomanava al metge de la Inclusa la instal.lació d'un Parc Sanitari, que el setembre del 1911 quedà ubicat entre el pati exterior de la Maternitat i l'hort dels Descalços. Conseqüència de tals preocupacions fou el llibre del doctor Fontanals Fiebre tifoidea del Valle de Arán de 1912-1913. Durant l'any 1914 escriví un tractat sobre les primeres vacunacions antitifoides col.lectives de la infància, fruit dels seus experiments dins el Parc Sanitari.

També el Boletin Médico, òrgan del Col.legi Oficial de Metges de Lleida, en el núm. 112, assenyalava casos de pigota entre els asilats dels establiments benèfics, consignats en la Lista de Acuerdos de la Diputación Provincial, impresa a Lleida l'any 1911, i també de l'Extracto de las Actas Provinciales de 1910-1911 de la dita anualitat. La Junta Provincial de Sanitat, contribuí igualment a l'obra del doctor Fontanals.

El Parc Sanitari contenia un pavelló especial, amb llum, ventil.lació i diverses orientacions sobre higiene. Tenia diversos aparells: una estufa Genester de vapor a pressió, altres que eren per a desinfectar pel formol, legiadors, irrigadors, pulverizadors, etc., tots amb suficients garanties d'eficàcia i seguretat. El doctor Fontanals hi passava llargues estones. El laboratori i cada departament es destacà sempre per la netedat i la bona distribució de cada servei.

El 2 de maig de 1912 l'Inspector Provincial de Sanitat sol.licitava de la Diputació una Memòria redactada pel director del Parc, car es preveia una possible epidèmia colèrica. En la memòria, el doctor Fontanals consignava la tasca realitzada i a mes estimà la necessitat d'una potabilitzadora, d'un laboratori portatil per a l'anàlisi microbiològic del terreny a examinar i l'esterilització de l'aigua infectada.

La tasca realitzada al Parc s'aprècia a les Memòries de la Comissió Provincial des d'octubre de 1915 a la tardor del 1918, on el doctor Fontanals, secundat pels doctors Marià Torres i Castro Vicen, treballaren tant dins els establiments de Beneficència, com en els pobles del Segrià i de les Garrigues, per a deturar tota mena d'epidèmies gàstriques, còlics, febres, constipats de tota mena i sobretot la grip del darrer any, que ocasiona moltes defuncions a la Inclusa, de tot el qual n'és testimoni l'autor d'aquest treball.

La labor higiènica, profilàctica i mèdica, dins el nou Hospici i Casa de Maternitat, que amb tanta eficàcia inicià la Mancomunitat de Catalunya (1920-1924), serà prosseguida y continuada per la Diputació de la Dictadura de Primo de Ribera, segons la Memòria (1928-1929) del secretari de la Corporació, Manuel Moix i Gombau. La Comissaria de la Generalitat de Catalunya (1931-1938) disposant dels mateixos medis que l'antiga Diputació Provincial, complí la seva tasca amb eficàcia sota els comissaris senyors Bellí, Valldeoriola, Carrové i Vilà. (18)

NOTES DEL CAPITOL III

1.- Vegeu l'Apèndix, doc. 50.

2.- Lladonosa, Història de Lleida.vol. II, pags. 671-684.

3.- Llavors era bisbe de Lleida, Joaquín Antonio Sánchez Ferragudo.

4.- El corregidor Francisco Crespo Ortiz, que l'any 1765 succeí al baró de Maials, Procope François de Bassecourt, morí el 1774.

5.- A,M.Ll., reg. 916, s.f., data ut supra (Cartulari).

6.- El P. Sanahuja (op. cit., pag. 105) diu que els Infants Orfes, després de l'entrada de les tropes de Felip V, foren encabits a l'hospital General, cosa inversemblant, ja que l'hospital de Santa Maria, segons el Cadastre de 1716 de l'arxiu de la Paeria, fou habilitat des del 1707, per hospital de guerra. En tant, els malalts civils foren traslladats a una casa del carrer Major, on no era possible d'acomodar-hi nois en bon estat de salut. Aquesta anòmala situació durà bona part del setcents.

7.- A.M.Ll., reg. 918, s.f., data ut supra (Castulari).

8.- Lladonosa, Historia de la Diputación Provincial de Lérida.pag. 125.

9.- F.Boneu Companys, Fundación y su posterior ocupación militar de la Primera Casa de Misericordia y Expositos de Lérida. rev. "Ilerda" de L'I.E.I., núm. XXXII, pags. 179-96 (Lleida, 1971).

10.- Regí la diòcesi de Lleida del 1784 al 1816. La seva gestió és a Lladonosa, Història de Lleida, vol. II, pags. 640-693.

11.- Lladonosa, Història de Lleida, vol. II, pag. 813.

12.- Vegeu l'Apèndix, doc. 50.

13.- Lladonosa, Noticia historica sobre la Medicina, pag. 484, doc. 23.

14.- Vegeu l'Apèndix, doc. 50.

15.- Les cases de Gomar i de Pallarés estaven al carrer de la Palma. Aquesta darrera ocupava el solar actual de les religioses dominiques de l'Anunciata, entre Caldereries i Almudí Vell.

16.- Vegeu l'Apèndix , docs. 48, on hi ha una relacio de l'hospici de Lleida a partir del 1792, presentada vers el 1836 pel canonge Vidal, vocal de la Junta de Govern Provincial.

17.- Vegeu l'Apèndix 48 que presenta l'estat de comptes de l'administració - de l'Hospici (1808), sobre contracte i salari de dides, i adquisició de llet de cabra.

18.- Lladonosa, Historia de la Diputación Provincial de Lérida, passim, Los volums, (Lleida, Imp. Prov., 1974).

APENDIX DE DOCUMENTS

(1)

Lleida, 23 d'octubre del 1420

Lletra adreçada a la reina Maria d'Aragó a favor de la casa i hospital - del Sant Esperit de Lleida.

Molta alta e molt excel.lent Senyora. A la vostra molt alta e excel.lent Senyoria ab tenor de la present notificam que alguns cops ha passat la Casa - del Sant Sperit d'aquesta Ciutat, la qual és diputada per tenir hospitalitat a homes e dones miserables e per recollir los infants petits que en aquell - són exposats axí ocultament com manifesta. Lo Comanador de la qual Casa ha - càrrech de provehir a tast e mesió seva les dides que nodreixen los dits in- fants e de paguar les lurs soldades, ere venguda per mal regiment en gran cai ment e destrucció, en tant que no si tenie hospitalitat ni lo ofici divinal - se celebrave en la església d'aquel e los infants en aquell exposats morien - per mala dieta que havien. De què, Senyora, nosaltres e per doctors hagut ma- dur e digest consell sobre la reparació faedora de la dita Casa, suplicàrem - Nostre Sant Pare, que ladonchs ere papa Benet, que fós sa mercé de provehir - la dita Casa de un bon Comanador lo qual li nomena'm e ell de fet ne provech a un bon hom apel.lat Fra Daudé o Deudat Rivet,bon administrador e hom de bona vida, lo qual acceptà la dita Comanda, la qual trobà fort ronegua. Mas, per - sa bona indústria e bo regiment ell ha reparada. Així, la dita Casa e Spital que no. y fall res, ans continuament ço XV o XVI dides e axí mateix provehides, macips de laurahó e altres providós en nombre de XXV a XXX persones, les - quals necessariament ha menester.

Ara, molt alta Senyora, lo Comanador de Montpeller, sots lo qual és lo - dit Fra Daudé, més tip de malícia que per zel de justícia, a inducció d'alguns homes iniquitadors, perseguex lo dit Comanador contra tota justícia, volent-lo privar de la dita Comanda, vexar-lo de mesions e de despeses, no contrastant que sie apel.lat del dit Comanador de Montpeller e de tots sos enantaments. E encara, Senyora, ha tramés aquí, a la vostra Senyoria per impetrar provisions contra lo dit Comanador e sa Casa per fer ofendre e vexar-lo. E com nosaltres, Senyora, veyam e us testificam lo dit Comanador ésser bon administrador e que té la casa en tal regiment que cent anys ha no estech en tant bona manera com ara sie o hage reparada aquella de finestres e cubertes, cambres, comprades - vinyes e terres per provisió de la dita Casa s Spital estigue canonicament e jurídica en la dita Casa. Dolem-nos-en molt, sie assenyalat nombre que sens - rahó se tracte així, que caurie e error pigor la dita mesura que la primera - mutació de Comanador e prior de la dita Casa. com no sie sinó metre. y foch e tornarie la didipació en que la dita Casa ere constituïda ans que lo dit fra Daudé acceptas la dita Comanda.

E per ço, Senyora, ab aquella magor instància que mills provehirats a la dita Casa e Spital e a la conservació d'aquella e a la persona e ab aço servi rats Nostre Senyor Deus e farets star la dita Casa en bon regiment e a nosal- tres que farets singular gracia e mercé. E tingau molt alta Senyora la Sancta Trinitat en vostra guarda, la qual vos vulle prosperar de bo en millor alí - exactament de la vostra persona. En Leyda a XXIII d'octubre, any MCCCC vint.

A la molt alta e molt excel.lent e poderosa senyora, la senyora Reyna.

Senyora, los vostres humilds vassalls e sotmesos que us recomanen sempre

en vostra gràcia e mercé, pahers e prohomens de la vostra ciutat de Leyda.

A.M.Ll. reg. 843, f. 140 (Cartulari).

(2)

Lleida, 15 de març del 1456

La Prohomenia d'hospitals proposa mesures contra el Comanador del Sant Esperit al Veguer i al Capítol de Lleida, pel comportament inhumanitari d'aquell amb els infants exposits

Als quals fonch proposat com la Casa de l'Orde del Sant Sperit de la present Ciutat ha acostumant rebre e criar infants petits lançats així a la dita Casa, com en altres parts de la dita Ciutat de tant temps que no és memòria en contrari. E com de pochs dies a encá haguessen posats dos infants a la porta de la dita casa del Sant Sperit, los quals no havien volgut rebre ni entenien rebre en alguna manera de que los dits infants per la dita denegació eren venguts a punt de morir. De que feta oer los dits Pahers exclamació e requesta als de la dita Casa del perill, n'avien respost de no ésser obligats al dit carrech, e si fins ara haien sostenguts los Comanadors passats, que ell ara no entenie a fer-ho. E no fós dedicada al dit us, ni's podia mostrar perque si la Ciutat no'ls volia fer criar que los lancessen en Segre. E feta d'aço proposició en lo Consell General proposaren havia remés la provissió e consell en açò donador per que'ls fós plassent voler consellar lo que's deu ffer.

Consellaren al present perquè los dits infants no peresquen les sie provehit pres de dides e aprés prestament sie donat protest rigorós e ben ordenat al Comanador e procurador d'aquell e per lo salari de les dides executar se face en los béns que trobaran en la dita casa e les rendes d'aquella ésser posades en mà tota. E attés que's trobe per loable cotum e antigada, que memòria no és en contrari, la dita Casa e Comanador d'aquella rebre e fer criar los infants e aquells alimentar e haien denegar ffer-ho, e prou ffort haver dit lançar aquells en Segre e en ls cíquia. Que sie comets ordinador per aquesta rahó e altres que's trobaran. Sie rebuda informació degudament per lo honorable Cort e Paers sobre scrits, tots prohomens necessaris e oportuna. E sie expedierir a instar hi lo Oficial (del Bisbe) e Capítol de Leyda contra lo dit Comanador.

A.M.Ll., reg. 366, f. 45 r. (Prohomenies).

(3)

Lleida, 26 de juny del 1456

El Capítol de Lleida abona l'actuació del canonge Blai Claver, procurador de l'Hospital del Sant Esperit enfront de l'actitud de la Paeria.

Davant e en presència dels quals foren personalment constituhits los honorables mícer Manuel de Montsuar, degà, mícer García de Vallterra e mossèn Johan Rabins, canonges de la Seu d'aquesta Ciutat. Com lo honorable Capítol de la present Ciutat entesa la distància o alteració suscitada entre la present ciutat e lo procurador de la Casa del Sant Speri d'una part, e mícer Blas Cla

ver, artiacha, assert, sots-conversador de l'Orde del dit Sant Sperit sobre la dita Casa, contra aquell havia per raó de certs procehiments fets per lo dit assert, sots-conservador, la Ciutat havia principat fer protest de deffensió, qual cosa crehia la dita ciutat no deure fer per justítia, com lo - senyor Rey no podia semblant privilegi en los ecclessiàstichs atorgar, com en aquells jurisdiccio alguna no hagués ni hàia e per conseqüent contra lo dit artiacha, assert, sots-conservador, tal procehiment com a persona ecclesiástica e singular de Capítol fer no porien. E per quant lo dit artiacha - recorrent al dit Capítol havia dat un protest que'l deffensessen contra la dita Ciutat e altres que en açò facen part, protestant de injúries, despeses, largament segons ere en lo dit protest contengut. E lo dit Capítol, entesa la dita alteració, havia destinats a ells per venir a lurs reverències pregants a ells volguessen posar per for,a la dita qüestió cessàs. E, on no, que almeny la Ciutat se'n apart, lexant aquella dita qüestió a les parts - decisidores per lo Papa o lo major del dit Orde, en manera, que lo privilegi de Deffensió no habia de venir en disputa ni contra el Rey o el Governador, desitjants aquell romangue il.lés, la conservació del qual affecte bé com ells matexos, com en son cas lo Capítol e singulars d'aquell se entenia ajudar e alegrar del dit privilegi com a vehins de la dita Ciutat, e així - los fós plassent de prendre e entendre en tal remey que tota manera de distància cesse sobre'ls dits negocis.

E los dits Cort, paers e promens responents, pretegueren que bé e legitimament podien fer los dits procehiments en virtud del dit privilegi juxta los costums e pràctiques d'aquells en semblants actes ja acostumats majorment que Capítol e singulars d'aquell se són sotmesos a la Ley del dit privilegi e d'aquell se són alegrats e se entenien alegrar juxta sa proposició, emperò, per justificació de la present Ciutat e perquè veuran coneguen que la Ciutat en açò no la.y porte alguna passió, sinó solament conservació de la dita Casa del Sant Sperit per raó del regiment e administració que ha la dita Ciutat en aquella, de bon grat scoltaran e prendran tot partit que sie útil e expedient en lo sobredit negoci.

E fets los sibredits rahonaments e altres molts en haver si sobre'l - dit negoci romangueren en acord. Que los dits de Capítol, d'açò comunicarien ab lo dit Artiacha e Capítol, e aprés refferirien a la present Promenia lo que trobarien e pensar haurien d'aquests negocis, diluns o dimar primer vinent.

A.M.Ll., reg. 366, ff. 59 i 59r (Prohomenies)

(4)

Lleida, 13 de juliol del 1456

El jurista mísser Jaume Riquer, proposa que es posi en mans d'advocats l'afer de l'hospital del Sant Esperit.

Als quals proposà lo honorable mícer Jacme Riquer, conseller designa la qüestió que era entre la ciutat de Leyda e Thomas de Leyda, procurador de la casa del Sant Sperit d'una part, e mossèn Arthiacha, sots-conservador, e lo Comanador de la dita Casa, ab totes ses dependències, prenguess report haurien tractat e concordat que lo dit Arthiacha e lo procurador del dit Comanador metessen ab soltament la dita qüestió en mà del honorable Blas Ram, Cabiscol de Leyda per sa part, e la ciutat e lo dit Thomàs que ho metessin en mà d'altra persona. E vista la dita qüestió que es tractas reposadament en -

abdues parts.

Los quals prohomens hagueren per bona dita questió, si fer se podie se - levas per expedient o manegant contractat per les persones electes. A la qual cosa per expedient elegiren per la Ciutat lo honorable mícer Bernabeu Assam, donant-li plens poders.

A.M.Ll., reg. 366, fol. 65 (Prohomenies)

(5)

Lleida, 11 d'agost del 1456

Uns emisaris de la Paeria visiten el rei de Navarra, lloctinent General del Regne, perqué el veguer de Lleida llevi les temporalitats a l'Oficial - del Bisbe i a l'ardiaca Blasi Claver.

Als quals féu relació per ordinació sua, en anant al senyor Rey de Navarra, lochtinent general, en lo loch de Sangüesa, dins Navarra, on personalment residia, lo qual, fetes les salvetats, e feta à ell sa reverencia, e explicar a sa senyoria lo comés, si ell per la dita prohomenia havia obtingut - letres del Official del Biebe e a mossèn Blas Claver, arthiacha, sots conservador del Orde del Sant Sperit, que tots entre dits vers entredits, sospengueren del tot en altra manera que lo Veguer los leve les temporalitats e letres al Papa, al senyor Rey e al Cardenal, bisbe de Leyda, segons veran en aquella.

(6)

Lleida, 9 de novembre del 1456

El dega Montsuar i el prohom Gralla, tracten amb la Paeria sobre el retorn del Comanador Antoni Ponç a la Casa del Sant Esperit d'on havia estat - expulsat pels regidors de Lleida.

Los honorables en Johan de Foxà, varvessor, Cort e Veguer de Leyda, mícer Grabiel Beralda e en Johan de Casagualda. Pahers, feren justar los Prohomens següents, entrevenint ab ells los hon. mossèn Graylla e mícer Jaome Riquer:

Johan Vinyes, Johan Calla. Johan Sunyer, Johan Olives Johan Tapioles, - Berthumeu Vell, G.Spolter y Pere Texidor, Promens de la Defensió.

Als quals Prohoments fonch proposar per lo honorable mícer Manuel de Montsuar, degà de la Seu de Leyda, com lo honor.mossèn Graylla que aquí era present era stat a sa casa dient-li com lo Comanador del Sant Sperit era vengut a la Paheria e hauria refferit a ells donassen ordre, si cars era volien - tractar dels expedients ell tornàs en sa casa del Sant Sperit, perque no actuas per cases stranyes car altrament mossèn Artiacha no entraria en la present. Ciutat, e per quant la dita Ciutat habia cursat d'aquest aiers ab ell e Capitol e ells havien scrit al dit mossen Arthiaca el fehien venir de Barcelona que sens ell no volien enantar en res e que aquella resposta era stada feta al dit Comanador. E que ells donassen orde que qualque canon se anàs al - dit mosèn Ardiaca lo qual ere a Cervera per ferlo venir, perque hoc lo dit - mossen Gaylle ell o referí a Capítol e així Capítol deliberà que mossèn Bote

lla anàs al dit mossèn Artiacha per ferlo venir e que no stigués per res lo qual creu demà serà ací. E, entretant vosaltres pensau de expedients e partits segons coneixeu perque no calga star per vosaltres. Així mete pregà - als dits Cort, Pahers e Prohomens que prometessen lo dit Comanador entràs e tornàs a sa casa cars los afers ne venien mills per tant que no anàs per ca ses alienes, e apres feta la dita proposició per lo dit mosèn Degà lo dit - mossèn Giner se adheri a aquella e apres feren aquells exir de la dita Proho menia. Deliberaren los dits Prohomens sie feta resposta per lo present als - dits mossèn Degà e mossèn Giner.

Aprés fonch proposat per lo dit hon. mossèn Graylla que per quant tot - hora que han obs les persones de defensió los aplegue ab gran dificultat e - per quant ara sobre aquells afers los hauran mester sovint los fós plasent - en llegint alguns de la dita promenia los quals haguessen poder de tractar, pactar e acordar ab los dits hon. Capítol, Artiacha, Comanador del Sant Sperit a fi que los affers haien millor recapte.

Deliberaren los dits prohomens que los dits affers mills venguen a bona conclusió e final e per quant axí matex los qui ells eligiran se hauran prou facilment que no a ells tots de promenia, elegiren en e sobre les dites coses per promens los hon. mossèn F. Marti Graylla mosèn Andreu d'Espens e mícer - Jacme, attes que ja han treballat en los dits affers donant os plen poder de contractar e traure aquells partits que seran profitosos e útils a la Ciutat e apres ho haurien a referir als dits prohomens.

A.M.Ll. Reg. 366, f, 74 (Prohomenies)

(7)

Lleida, 11 de juny del 1473

El prior de l'hospital de Santa Maria de Lleida s'adreça als paers i Con sell General, sobre eficàcia de les col.lectes a favor del dit establiment, - majorment quan havien d'admetre exposits del Sant Esperit i, ensems, pagar a les dones que nodrien i bolcaven les criatures.

En aprés proposà lo venerable mossèn Grabiel Silvestre, prior del Spital General, dient que com per òbit del venerable mossèn Anthoni Lentés, quondam, olim prior, ell sie stat admés en prior del dit Spital, lo qual el trobà molt pobre de pitances,e ab prou treball lo haga sostengut, axí al de la Casa com als malalts venidors. E, encara, ara li hagen tramés criatures e per quant, - les quals per temps són stades a la Casa del Sant Sperit. E com a la vora de les tals criatures seran mester dones per bolcar e dar la llet e lo recapte - degut.

E més, com en Çaragosa e diòcesi de aquella no's permeten sinó tres acap tes, e lo finar del Spital General e per obres, al qual hi són diputades per- sones de les promenies. E axí valga molt més e sie lo fer-se axí en la pre- sent Ciutat. E més, com alguns de Sent Johan no vullen fer les acaptes los - diumengues acostumats fer personalment, segons és ordenat, suplique ho vullen en tot provehir-ni com se pertany. E encara en veure los malalts qui en dit - Spital són e seran affi mills se'n provents.

A.M.LL., reg. 423, f. 5r (Consells).

(8)

Lleida, 13 de març del 1483

"De metre en orde, lo spital, la casa del Sant Sperit e de Sant Anthoni de Leyda", on consta el patronat de la Ciutat sobre aquests.

"Los quals honorables prohomens, a la proposició feta per los senyors de Pahers, per quant és servey grandíssim de Nostre Senyor Deus e conservació de la cosa pública de la present Ciutat haver cura dels pobres de Jhesuchrist e de la casa del Sent Sperit e de Sent Anthoni, com a patrons de aquelles, com stiguessen molt desordenades.

Remeteren lo redreç e ordinació de aquelles (cases) als senyors de Pahers, ab plen podre que provehisquen segons mill vist lo's será, encarregant-los-ho molt en lurs consciències".

A.M.Ll., reg. 369, f. (Prohomenies)

(9)

Lleida, 16 de juny del 1483 (Prohomenies)

Aplicació per part del consell particular de Prohomenies, l'acord pres del Consell General de la Paeria, el 23 de maig proppassat, contra el comanador Fra Guiu del Sant Esperit per manca de zel en el servei i cura dels infants acollits al dit hospital.

Als quals prohomens fonch proposat per los dits senyors de pahers, dient com en lo Consell General celebrat a 23 de maig proppassat, ere stat proposat per ells, dit Consell fés alguna bona provissió en los infants del Sant Sperit e en obrar lo monestir de Sent Ylari e altres coses.

E com a notícia sua ere pervengut que, lonch temps ha, los infants que porten a la casa del Sant Sperit tots hi moren pel mal recapte e cura, els lexen morir de pura fam e de mala diligència, e tot per culpa del Comanador, e converteix los emoluments e rendes de dita casa en altres usos e no en alimentar dits infants, per la qual causa principalment fonch constituhida tal casa e spital, lo que ere grandíssim càrrech de consciència.

Los quals prohomens, ohides dites coses e altres moltes, acordaren e deliberaren que per los senyors de Pahers, ensemps, ab aquells prohomens de la Prohomenia que vist los serà, parlen ab Fra Guiu e veure quines rahons donarà de les coses que's diuen públicament, e si conexeran si dega fer altres provissions puguen, ab los migans deguts, una sumaria informació de les coses que's diuen e si conste passar per veritat que los infants moren per mala cura, sie provehit en Roma e al Superior de lur Orde com és menester, en manera que la cosa se mete en altre tayll que no stà.

A.M.Ll., reg. 369, f. 93 (Prohomenies).

(10)

Lleida, 12 de juny del 1499

Lletra dels Paers de Lleida a l'arquebisbe de Saragossa, a favor de l'hospital del Sant Esperit.

Per lo Provincial de l'Orde de la Santíssima Trinitat nos és stada donada una carta de V^{a}.S^{a}. dada en aquexa Ciutat a .V. del present mes e any, encarregant-nos haguessem aquell per recomanat, la qual lesta li fone significat que per servei de vostra Senyoria faríem per ell quant a nosaltres fós possible. E aprés, senyor, no's és stat dit, que dit provincial haurie fet e presentat certs actes al General, e se n'ere anat. Nosaltres senyor, per servei de la molt Il.lustre Senyoria Vostra, anam a Framenós, on nos digueren s'ere retret, e digueren-nos que no. y ere. Però, si podie venir al segur farieu vindrie. E nosaltres, senyor, assegurant aquell hi encara teníem offertes del General que satisfie molt per a ell, e a més és tornat, ni havem vist aquell. Crehem no ha fiat de nostra seguretat. Nosaltres, senyor, e aquesta Ciutat, en qualsevol cosa que Vostra Senyoria mane servirem aquella amb molta promptitut.

Senyor, en aquesta Ciutat ha diners que són e han sguart a la Casa e Hospital del Sant Spirit, servexen per aletar e nodrir infants orfens e pobres. Es grandíssima almoina esta dita Casa, en molta pobretat e desemparada del Comanador, lo qual s'és absentat e no's trobe. Tot lo càrrech reste a la Ciutat per part de la qual serà solicitada Vostra Senyoria, soplicant aquella dits dinés se haguessen e servissen en subvencide tanta necessitat e almoyna e ultra lo servey de Nostre Senyor aquesta Ciutat restarà en grandíssima obligació a la molt Il.lustre Senyoria vostra, la qual la Santíssima Trinitat tingue en sa protecció e custòdia. Data en Leyda, a dotze de juny, any MCCCCLXXXXVIIII.

De vostra molt Il.lustre Senyoria, devots servidors promptes en servir aquella, los Pahers de la Ciutat de Leyda.

Al molt Il.ltre. e Reverendíssimo Sr., lo senyor Archebisbe de Çaragoça, lochtinent General de la Magestat del Rey Nostre Senyor.

A.M.Ll., reg. 846, f. 24r (Cartulari).

(11)

Lleida, 29 d'agost del 1502

Carta a la reina de Nàpols, lloctinent del rei, sobre les necessitats de l'hospital del Sant Esperit.

Molt Excma. Senyora. En aquesta Ciutat tenim una casa del Sant Esperit, on se han de nodrir e alimentar los infants lanzats que nos reguisse los pares de aquella, los quals per la gran misèria e inòpia de dita casa pareixen y van a total perdició. E com en lo regne de València dita Casa tingue alguns emoluments dels quals se puye socórrer o subvenir per a dites necessitats, e lo Comanador de dita Casa sie en aquestes parts per a exhigir e cobrar dits emoluments, suplica humildament a V^{a}.S^{a}. vulle aquella favorir e expedir offici perqué pugue haver prompta resposta e expedita e que pugue ésser satisfet (per) el gran perill que dit casa e infants stan. E encara

que açò sie de justítia. E que vostra Excel.lencia hi és convidada per sa manera, e ho ffaci encara ho tindren a mercé e gràcia senyalada. An aquella la què Nostre Senyor Déu conserve e guarde de tot mal.

A la molt Excma. Sra., la senyora Reyna de Nàpols, lochtinent General - del Rdm. Senyor (Rey), en València.

A.M.Ll., reg. 846, f. 31r (Cartulari)

(12)

Lleida, 10 de setembre del 1505

Lletra al procurador del bisbe de Barcelona, pregant la llibertat del - Comanador del Sant Esperit de Lleida, suara detingut.

Molt magníffich y virtuós senyor. Entés avem que aquí en lo palau del - Rdm. Senyor Bisbe estarie pres lo Comanador de la Casa del Sant Sperit de ací, lo qual injustament lo havien fet pendre ab informacions sinistres. E per - quant aquesta casa stá en total ruína per causa de dita presó, vos pregam - quant poden vos sie plazent fer-nos gràcia ab la senyor Bisbe treballar en - fer (que) dit Comanador sie desliurat o aluquo ab fermances de la presó soltat, e ultra que de Déu ne aurà gran merit, aquesta Ciutat lo.y servarà molt, e farà per ell quan porà. E Nostre Senyor Déu guart la virtuosa persona vostra. De Leyda a deu de setembre, any 1505.

Al molt magníffich virtuós Sr., lo senyor mossèn Jaume Pau, procurador - del senyor bisbe de Barcelona.

A vostra honor e beneplàcit aparellats, los pahers de la ciutat de Leyda.

A.M.Ll., reg. 846, f. 50r (Cartulari)

(13)

Lleida, 12 de setembre del 1505

Una altra lletra sobre la llibertat del Comanador, adreçada al bisbe de Barcelona.

Molt Reverendíssimo Senyor. A notícia nostra és vengut que vostra Reverendíssima Senyoria tindrie pres en son càrrech lo Rnd. Comanador de la Casa del Sant Esperit de aquesta Ciutat, la qual stà pobríssima per mals comanadós passats, e per los que la regien furtaven lo poch que tenien. E per quant ara novament lo dit Rnd. Comanador treballave en reparar aquell e demanave a Bernat Perpenya, bestart, que ha pres de dita Casa alguna bona summa de pecúnies, e per algunes coses no inhonestes, alguns han donat clams del dit Comanador, per veure si porien liurar al dit Perpenya, lo qual se creu vostra Senyoria ha manat pendre per dites informacions o clams injustament contra dit Comanador donats. E el té pres ab grandíssim danys d'aquesta pobre Casa i Spital e ab conclusió en dany e destrucció de aquesta Casa e de la Ciutat, e perdició dels - infants, tot per causa de dita presó de dit Comanador e clams contra ell fets.

Perquè havem desliberat per la present e suplicar-lo se recort d'aquesta

ciutat e coses d'aquella, e (de) que manera liurar lo dit Comanador, per - ésser la primera cosa que li ha demanat e ultra que farà la justícia lo.y reputarem a gràcia singular. E Nostre Senyor alargue la vida de V^{a}.S^{a}. amb augment de prosperitat. De Leyda, a XII de setembre, any 1505.

Al molt Reverendíssimo Senyor, lo Senyor Bisbe de Barcelona. A la ordinació de Sa Rdma. Senyoria, aparellats los pahés de la ciutat de Leyda.

A.M.Ll., reg. 846, f.5) r (Cartulari)

(14)

Lleida, 10 de gener del 1511

Carta dels Pahers de la Ciutat a la reina de Navarra, tot pregant-li - acceptés els recaptadors de l'Hospital del Sant Esperit.

Molt Sereníssima Senyora Reyna. Per quant en aquesta nostra Ciutat de - Leyda tenim un Spital del Sant Sperit ahont los infants desamparats de sos - pares y mares són recaptats y alimentats, lo qual Spital, de sí, no té renta neguna, sinó sols les almoynes y Karitats que en nom d'aquell s'apleguen. E ara per causa de la Santa CReuada en los regnes del Rey, notre Senyor, no's pot ni's comporte se pugue, en nom del dit Hospital, se pugue plegar, ni - prehicar vulles negunes al dit Hospital, per lo Sant Pare atorgades, per la qual cosa vuy sia en gran necessitat passar.

Perque, suplicam a sa Real Altesa vulle manar y donar licencia a so regmes (que) a sos regnes dites bulles e indulgències se puguen prehicar ja que los pobres infants del dit hospital puguen ésser sostenguts e ultra, que de açò, Nostre Senyor Déu ne serà servit, aquesta Ciutat li'n restarà tostemps en molta obligació per al servey seu.

E per quant lo Reverent mestre Climent de Soldevila, metge de Sa Altesa, és en sa Cort, la informarà de la gran necessitat del dit Hospital, e del que tocarà al servey de Sa Altesa. E restam promptes al seu servey, suplicant - Nostre Senyor Déu conserve son Real stat. De Leyda, a X de gene e any MD y - onze.

De V.R.M., restem al servey sue, los Pahers de Leyda.

A.M.Ll., reg. 846, f.67r (Cartuari).

(15)

Lleida, 18 d'octubre del 1511

Carta dels paers de Lleida als jurats de Saragossa, pregant-los que retornin el metge Climent de Soldevila els bagatges retinguts, el qual, com - hem vist en la lletra anterior havia anat a la Cort de Navarra, on informà a la reina sobre les col.lectes en favor de l'hospital del Sant Esperit.

Molt magníffichs senyors e de gran providència. Per lo Reverent mestre Climent de Soldevila, mestre en Medicina, ciutadà d'aquesta Ciutat, som stats avisats que éssent en aquexa vostra Ciutat, anant a la Reyna de Navarra de -

la qual és pensionat, lo peatge de aquesta Ciutat li haveu fer pagar per les cavalcadures d'ell i de un scuder y roba de vestir de son propi us que portave per son servey a XX sous, que dit peatge haie demanat y exigit semblant - dret, lo qual ja més fonch que ningun ciutada d'esta Ciutat pagat. Com quiscun dia passen molts per a altres regnes per la dita vostra Ciutat e jamés - de cavalcadures ni robes de vestir fonch demanat ni cullit semblant dret. Haurem vós a singular gràcia vullau manar y fer tornar la dita quantitat al dit mestre Climent de Soldevila o al portador de aquesta, qui és Rodrigo de la Torre, ciutadà de aquesta Ciutat lo qual a vostres magnificències informarà de la cosa compossa, perqué ell hi trobe en lo dit fet, e perque sempre - havem coneguda y tenguda germandat ab aquexa Ciutat, haurem a molt plaher - aquella fassau servar, com de la virtut i magnifficència de vosaltres se confie. E sie la Santíssima Trinitat en guarda y protecció continua de tots. De Leyda a XVIII de octubre, any MD y onze.

Comanant-se a les magnifficències vostres los Pahers de la Ciutat de - Leyda.

A.M.Ll., reg. 846, f. 71r (Cartulari).

(16)

Lleida, 11 de maig del 1514

Carta dels Paers de Lleida a Ferran II per causa de les butlles de - l'hospital del Sant Esperit, amb certificació de la pobresa i inòpia del benèfic establiment.

A Sa Real Magestat. Una letra de vostra Real Magestat nos és stada presentada per part de mossèn Francisco Pineda sie pagat y satisfet complidament del que li és degut i reste a pagar de uns CXXXV sous per vostra Magestat a ell consignats del procehit de les Bulles del Sant Sperit de sta sua - Ciutat...

Jatsia tenim cregut Vostra Altesa ésser certificada de la gran pobresa e inòpia de aquesta Casa del Sant Esperit, de hont per al present, no sols - falten les facultats per a pagar al dit mossèn Francisco Pineda, més encara, per a socórrer a les urgents necessitats dels infants de aquella, les quals necessitats causen mossèn Berenguer Aguilar de tenir-se molta summa del procehit de les Bulles de dita Casa, de les quals, no sols se puye satisfe dit mossèn Pineda, més encara socórrer en gran manera a dites necessitats.

De hont supplicam a Vostra Magestat, tant per satisfer cumplidament a - la solució i paga del dit mossèn Pineda, com encara per socórrer e provhir - a dites urgents necessitats de dita Casa, vulle manar alguna letra al dit - mossèn Aguilar, nos hinc dites pecúnies, ab les quals, farem lo que per Sa - Real Magestat nos és manat e per medi de aquella serà subvengut a les dites necessitats, car, per moltes diligències que fins ací aquesta Ciutat haie fetes jamés se's pogut obtenir.

Sie la Santíssima Trinitat en contínua protecció i augment de la vida i stat de Sa Magestat. De Leyda a XI de maig de MD y quatorze.

De vostra Real Magestat, humils y devots vassalls qui ses reals mans - besen. Los Pahers de la sua Ciutat de Leyda.

A.M.Ll., reg. 846, f. 74 r (Cartulari)

(17)

Lleida, 27 de maig del 1558

El Consell General de la Paeria acorda de nomenar una comissió de prohoms per tal de gestionar la unió de l'hospital del Sant Esperit amb el d'Infants Orfes novament creat per la Ciutat.

Mes, fonch proposat, com ja saben, com moltes vegades són paets per entendre, may entés, per a unir lo hospital del Sant Spirit ab la Ciutat y ara ne tenen bona avinentesa perque lo Comanador és stat content de entendre en concòrdia, encara que augmentassen més qui tenen contràries, lo que pensen que plaurer-los no ho impediran, perque són xristians y veura és en bé de la Ciutat, ultra una suplicació que han feta al dit Comanador y vista aquella miren lo fahedor en tot.

Die XXVII mensis maii anno a nativitate domini millessimo quingente simo quinquagessimo octavo.

Sant Spirit unir-lo a la Ciutat.

Quant al capdamunt proposat per lo negoci del Sant Spirit, acordà delibera lo dit magníffich Consell General que los magníffichs senyors pahers, ab dos promens de cada mà del dit Consell General, per dits senyor pahers elegidors i aplicadors, tracten, manegen ho apunten dit negoci (de l'unió), e tots actes fahedors y necessaris en acabament y conclusió de di negoci, en semps, ab los magníffichs mísser Perot Robió, mísser Pere Molí y mícer Ffrancesch Porcela, los quals se referesquen dit apuntament y conclusió al consell de vint-i-dos. Oyda dita relació, se comés tot y bastant poder, tal qual, qual (sic) lo dit Consell General ha ab los incidents, dependents y emergents largament i bastant, ab obligació dels béns de dita Ciutat.

A.M.Ll., reg. 430, s.f., data ut supra (Consells).

(18)

Lleida, 27 de maig del 1558 (tarda).

Donatiu d'un cafís de blat als frares Observants de Jesús i a la Casa d'Infants Orfes de la Ciutat.

Quan a la suplicació dels frares de Jesús y del Prior de la Casa del Orfens Infants Pobres, acordà y delibera lo dit magníffich Consell general que sie donat de caritat del blat de la Ciutat, un caffiç de forments als frares de Jesús y al dit Prior de la Casa dels infants horfens, ne sie prestar un caffis de dit blat a ffi que sie tornat a la Ciutat.

A.M.Ll., reg. 430, s.f., data ut supra (Consells)

(19)

Lleida, entre el 18 i el 23 de març del 1559

Fragment d'una lletra adreçada a Fra Andreu de la Insula, Comissari General de l'Orde de Jesús, sobre el nou hospital d'Infants Orfes de la ciutat de Lleida.

Reverendíssim Pare. Bé crehem Vostra Paternitat tindrà a recort quant passà per aquesta Ciutat, e quant nosaltres e tots los poblats de ella restàvem aconsolats en la mercé tant complida nos féu a tots y en les bones speràmces nos dexà de acabar ab aquex Reverent Capítol General que lo Pare frare Joan Cardenes, prior que és stat tant temps de l'hospital dels pobres Infants Desamparats de la vila de Perpinyà e de altres parts d'aquest principat de Catalunya, posteriorment del de aquesta Ciutat que no poch ha volat, les bones obres e causes pies que en ells e quiscú de ells ha fetes e dexades ab tanta fama e memòria d'elles, lo que ab molts treballs e favors aquesta Ciutat ha treballat arribàs en ella, perque aquest hospital de dits pobres desemparats, novament construhit, arribas a ésser hu dels que per ell són stats ben ordenats e ab avantatge dels altres, perqué lo intent d'aquesta Ciutat és stat sempre que de dit Spital procehissen tres hospitals, ço és, hu per a theolegs dels matexos pobres Infants, que de allí procehiran, per tenir ací lo avantatge de la Universitat del General Studi, que ab menys dificultats se farie que en altres parts, e altre de pobres continuos per traure'ls de perill de vaga mundos, e altre per a tenir tancades les pobres òrfenes que allí arribe per levar-les dels perills que les dones corren de quiscun, de hon no hisquen sinó col.locades a casament. ...

D'aquesta lletra en férem un resum a la nostra Historia de Lleida, vo. II (vegeu la nota bibliografica). El P. Sanahuja la transcriví tota ò en el seu treball citat, La Casa de Huérfanos de Lérida, quan jo, independentment, en vaig donar els mencionats fragments d'A.M.Ll. reg. 849, full solt (Cartulari).

(20)

Lleida, 3 d'abril del 1559

Un altre fragment de la lletra adreçada al P.Trujillo, frare observa sobre el mateix tema.

"Passant per aquesta Ciutat lo Revdmo. General de l'Orde de Jhesús, ara pochs dies ha, quant anave al Capítol, li fou soplicat de part nostra li fós servey de donar licència al P.ffrare Joan Càrdenes per a que, no obstant, lo abbit de Jhesús, entengués en lo mirament e redrés d'aquest hospital dels Infants Desemparats, com havie fet ffins en aquella hora que havia tornat a cobrar sos hàbits de Jhesús fins a tant lo dit Capítol General si li obtingués altra licència, al qual Capítol tenim scrit larch"

A.M.Ll., reg. 849, f. (Cartulari)

(21)

Lleida, 9 de desembre del 1559

Carta dels paers de Lleida a mísser Bernat Valls, domèstic del cardenal de Carpi, resident a Roma, interesant-lo per la unió dels dos hospital d'Infants Orfes i del Sant Esperit.

Molt Reverendíssim i magníffich senyor. Com en los negocis e afers se oferiran en aquesta Ciutat, en ningú tengam la confiança tant bona com ab - Vostra mercé, vista la bona voluntat, vostra mercé té a sa pròpia pàtria, - que no poch así ne estam contents, per lo qual no deixarem de sopliquar a - V^{a}.M^{e}. sie servit manar pendre un poch de treball y de ocupar-se en lo que - en aquesta Ciutat y al present tant necessite y així se fasse en servey de - Nostre Senyor Déu. Y és que el Hospital del Sant Sperit de aquesta Ciutat, - ahont són lansats los pobres infants per a que sien nodri com V.M. sap, y - ha tant mal horde o culpa de mossèn Joan Mongay, comanador qui's diu ésser - de dita Comanda, qui olvidat del temor de Déu y distribuhint almoynes y quaritats que a dit hospital per a nodrir dits infants se donen, en sos profans y viciosos vicis lansen a total perditió dits infants los quals deixen allí morir sens voler-los provehir de dides y de altres aliments necessaris, que vista la gran cruelldat és stat forssat que nosaltres com a verdaders governadós y administradós de la república prenguesem a mà dits infants y que a - propies despeses de la Universitat manera podríem criar. Y com en dita Universitat novament sa construhit altre Spital y ahont los pobres Infants Orfes - són acullits y adoctrinats, voldríem mitjançant lo intermedi y favor de V^{a}.M^{a}. unir lo hun hospital ab l'altre a ffi que dits infants e horfens sien millor alimentats. E per en asso trametem poder per a V.M. i al senyor mossèn Rebester al qual també a part scrivim, e V.M. advertesqua que lo nostre intent és que la persona que allí se posará sie adnudum de nosaltres successors perquè dit hospital tingue lo regiment que's requer al servey de Déu en ves los pobres. Que sols per así fe.o va fra Joan Càrdenes, prior del Hospital de dits pobres orfens, lo qual porte informació larga ad partem. Vostra Mercé lo - hoige y así en los negocis del Sant Sperit. Com ebcara en obtenir dit frare Joan Càrdenes la licència que, ab son òbit ho ab altre, pugue sta regits e - gobernats dits hospitas per lo que necessite molt per sa bona industria e - diligèntia e devoció té en mirar per dits pobres en tot lo supliquam fer-ho mire de aquella manera que bé té acostumat V^{a}.M^{e}., la molt reverent y magníffica persona del qual Nostre Senyor guarde y aumente com és desigat. De Leyda, de desembre a VIIII, MDLVIIII.

Al molt Rnt.e magníffich senyor, lo Senyor mísser Bernat Valls, mestre - de casa del Sr. Cardenal de Carpí en Roma.

A la ordinatió de V.M. ben promptes, los pahers de la Ciutat de Leyda.

A.M.Ll. reg. 849, f.110 r-111 (Cartulari).

(22)

Lleida, 2 d'abril del 1560

Els paers de Lleida s'adrecen al bisbe de Barcelona, tot suplicant-li - que autoritzi dins la seva diòcesi de predicar les indulgències i butlles - pontifícies concedides a l'Hospital del Sant Esperit.

Reverendíssimo Senyor. És tanta i tant gran la misèria del hospital del Sant Spirit de aquesta Ciutat al qual són lançats y arriben tots los Infants desemparats de sos propis pares, y tants los dits Infants que de quiscun dia arriben allí que sinó fóssin les subventions dels fels cristians, mijançant la divina clemencia, ja no's trobarie forma de hont dits pobres orfens fossen nodrits y alimentats. De hont sopplicam a V^{a}.S^{a}. li sie de la mercé manar per sa diòcesi y districte expedir les licènties per a obs de prehicar - les Indulgènties y butlles a dit hospital y a dit effecte concedides per los summos Pontifics, ab aquell favor que per a tant pia causa són menester. Y - ací ho ajam tengut sempre confiat de V^{a}.S^{a}. Reverendíssima, la vida y stats del qual, Nostre Senyor per molts y felicíssims dies guarde com és desitjat. De Leyda y de abril a do MDLX.

Al Rdmo. Senyor, lo Sr. don Jacme Cassador, bisbe de Barcelona. A Sa - Reverendíssima, molt affectats servidors, los Pahers de la ciutat de Leyda.

A.M.Ll., reg. 849, f. (Cartulari)

(23)

Lleida, 28 de juny del 1560

Carta dels paers al P. Joan Càrdenes, absent, exhortant-lo al retorn.

Molt Reverent P. Molt restam maravellats de sa tardança, vistes les necessitats de la Casa, ha passades de persones stant aguardant de quiscun dia sa presèntia, que cert lo stam aguardant ab gran desig y haguéren molt folgat V°.R°. en tant temps se és detengut per aqueixa terra, no's hagués donat algun avís del que per aquí ha fet. Però todavia se li envien ab la present les letres y licència envie a demanar demanar-li de quan que en dites plegues se aje com de vosa reverentia tenim confiat. E la Casa té les necessitats com sap. Sap Reverent Senyor, lo dex ben plegar y regir com és desijat. Des de - Leyda y de juny a XXVIII, MDLX.

Al molt Reverent Pare, lo psre frare Johan de Càrdenes, prior de la Casa de Dios de Leyda, en Benasch.

A la ordinatió de Vostra Reverència, prests. Los pahers de la ciutat de Leyda.

A.M.Ll., reg. 849, f. (Cartulari)

(24)

Lleida, 1 juliol del 1560

Una lletra dels paers als procuradors d'una causa pia a benefici dels - infants de la casa del Sant Esperit de Lleida.

Molts reverents senyors. Per letra particular tramesa per mestre Miquel Montgay, çabater d'aqueixa ciutat al senyor m° Valls, paher en Cap de aquesta ciutat, havem entés com en la taula stan per soncasar de la causa pia de mossèn Guerau Oller pels Infants del Sant Spirit de aquesta Ciutat, quatrecentes vuytanta liures, les quals diu los sobre un smerç y que aquelles pen-

drie mossèn Salvador Besturç de Tèrmens y persona perseguretat posarie entre máns un censal té propietat mil liures sobre la universitat de Tèrmens. E - hagut lo consell y ni que's deu entre nosaltres, no's ha paregut que per ésser la cosa tant pia com és no deure's smerçar sobre particular. Peró dit - mossèn Bestruç tindrie un remey y és que porie fer que la mateixa universitat de Tèrmens prengués dits diners y ell les storés per les vies que millor se proprie concordar ab ells, lo prengués y de aquesta manera, vostres mercés y tots nosaltres estaríem molt descançats y complirìem millor a la voluntat del testador, com poden veure vostres marcés. Les vostres molt reverents persones de les quals Nostre Senyor guarde com és desìjat. Des de Leyda y de - juliol, lo primer. MDLX.

Als molt reverents senyors, los senyors mossèn Freixes, canonge de Santa Anna y mossèn Potau, beneficiat en la Seu de Barcelona.

A la ordinació de vostres mercés, ben promptes, los pahers de la Ciutat de Leyda.

A.M.Ll., reg. 849, f. 152 (Cartulari)

(25)

Lleida, 22 d'octubre del 1560

Lletra dels paers de Lleida a un botiguer de la vila de Valls sobre adquirir drap per a vestir els infants orfes de la ciutat.

Molt honorable y virtuós. Per lo que li parlàrem lo dia de la fira de - Sant Miquel nos endreçar del drap fore menester per a obs de vestir y remediar los pobres Infants de la Casa de Dios de aquesta Ciutat, que tanta necessitat ne tenen. E vista la possebilitat de dits pobres Infants havem acordat per - lo que sabem senyor correspondreu ab bona voluntat aquesta ciutat vos té ferli la present y demanar-li de gràtia no's provehesque per a dit effecte de - un blanquet que sie trie fins a quaranta alnes y que sie d'aquell profit que sap, senyor, és menester y ab aquella comoditat de preu que la obra requereix ab si. E aquell no's trameteu lo més prest li sie possible, com lo temps los alcanse. Y la paga ha d'ésser aquesta que de present donaran a Vostra Mercé - la mitat de la paga i l'altra mitat li manarem donar per a Sant Thomas. Tant senyor fereu ací que ultra la bona obra senyor farà, aquesta ciutat li'n restarà, obrero, la obligatió. E Nostre senyor, sa virtuosa persona guarde com desija. Des de Leyda, de octubre a XXII, any MDLX.

Al molt honorable y virtuós, mossèn T. Pedrolo, botiguer de draps de la vila de Valls.

A la ordinatió promptes, los Pahers de la Ciutat de Leyda.

A.M.Ll., reg. 849, f. 178r (Cartulari).

(26)

Lleida, 26 d'agost del 1563.

Comissió de paers i de prohoms per a entendre el negoci del Sant Esperit.

"Quan al proposat pels dits magníffichs senyors pahers sobre los negocis del Sant Sperit y los grans treballs y gastos que si offereixen, acodà y del liberà dit Magníffich Consell General que sie comés, com de fet se comet, als senyors pahers e prohomens de Capbreu per a que ells traguen diners de hont - los apparrà y a dits infants se'ls done lo recapte necessari".

A.M.LL., reg. 431, f.19 (Consells).

(27)

Lleida, 5 de setembre del 1587

Sobre empedrar el carrer dels Infants Orfes, parròquia de Santa Maria - Magdalena.

E més fonch per dits senyors pahers proposat que lo carrer de la parrochia de Magdalena que esta prop lo portal dels Infants Orfens està en mal estament, per ço que quan plou se fa en dit carrer grandissims fanchs de tal manera que les azembles van o venen carregades, per ell passen ab gran perill - com a la experiència se's vist y assó se remediarie si lo dit carrer se empedregave com los demés carrers de la ciutat. Y per relació dels obrers de dita parròchia hi ha, tenen entés que han determinat empedrar lo dit carrer, empe rò, no poden bastar al gasto, se'ls ofereix per ésser los vehins pobres y si la Ciutat los affavori en alguna cosa, que per ço'ls plàcia del.liberar lo - que'ls volran donar.

Acordà i del.liberà lo dit magníffich Consell General que'ls sien donats tres caffissos de blat dels molins per ajuda del gasto de empedrar lo dit car rer (dels Infants Orfens), sempre que per dits obrers será demanat.

A.M.Ll., reg. 432, f. 42r (Consells)

(28)

Lleida, 15 de juny del 1590.

Erecció d'un pavelló per a dones penedides al pati de l'hospital d'Infants Orfes.

E més fonch proposat per dits senyors Pahers, que los senyors Pahers - acompanyats de molts prohomens y persones honrades són anats a fer visura del pati vagant de la casa dels Infants Orfes a effecte de entendre y veure si - serie lloch acomodat per a obrar apartaments per a habitació de les dones repenedides y assò enseguint lo tenor de la delliberació del Magníffich Consell General últim celebrat y segons lo discurs del dit pati ha paregut serie cosa convenient y no embargarà lo exercici de la servitud de la Casa dels dits - Infants y que puye de diners de Almoynes, y (si) se ha de obrar, deu la Ciu-

tat animar als que ho volen empendre y en lo que pugue valer-los, com és en lo que ells demanen, que és voler-los alguns dies deixar-los los carros de - la Ciutat per a portar la pedra y manobra (que) hauran menester en dies que los carros a la Ciutat no puguen fer falta y també si alguns residuum haurà de diners en la casa dels dits Infants, no que no pot ésser sinó cosa poca - donar-los per a ajuda de dita obra. Que per ço en lo sobredit los plàcia fer deguda provisió.

Acordà y deliberà lo dit magníffich Consell General últim celebrat, suplicaren se'ls concedís llicència de obrar lo dit pati per a l'efecte davall scrit, que se'ls concedesca llicéncia de obrar lo dit pati per a effecte de fer casa y habitació decent per a les dones repenedides que eixiran del Públich, ab pacte que no sie habitació perpètua per a semblants dones, sinó - per a entre tant que se'ls trobará altra comoditat y que no se'ls done residuum dels béns dels Infants perquè prou ho han menester per altres necessitats precises. Emperò, que los carros de la Ciutat se'ls deixen sempre - (que'ls) pareixerà als senyors pahers a effecte de portar la pedra y manobra necessària per a dita obra, sens pagar-ne cosa alguna, declarant que la intenció dels Consellés que la dita obra se fassa en nom dels infants y que - sie com ho és ara del domini de aquells, declarant que no hevent-hi dones repenedides ne usen los infants com a casa llur propia, declarant també que - les dites dones repenedides no puguen habitar en dita Casa més de sis mesos y si als senyors pahers aparrá fins en un any, lo qual passat, si no'ls hauran trobat comoditat, així com asixí, no gosen a eixir del dit pati y casa, y aquesta concessió fan durant lo beneplácit del Consell General y, revocat lo beneplàcit, ne sien los infants ni la Ciutat obligats a restituhir ne pagar les obres allí fetes.

A.M.Ll., reg. 432, f. 168r-169r (Consells)

(29)

Lleida, 5 d'abril del 1598

Deliberació sobre reparar la muralla prop la Casa i l'hort del Sant Esperit.

"Més fonch per dits senyors pahers proposat que la muralla prop la Casa y hort del Sant Esperit esta molt reduhida y senyaladament los fonaments de aquella, de tal manera, que tenen per cert, si no's remedie, ne anirá a terra. Acordà y deliberà lo dit magníffich Consell General que la dita muralla per - ara la socalse la Ciutat".

A.M.Ll., reg. 433, f. 191r (Consells)

(30)

Lleida, 5 de maig del 1617

Conducció i augment de salari al metge-cirurgià de l'Hospital d'Infants Orfes de la Ciutat.

"Los molt magníffichs senyors Joan Batiste de Mongay, mossèn Pere Oliver y mossèn Sanou, pahers lo any present de la ciutat de Leyda, per quant se'ls

ha feta relació del excés y número dels Infants Orphens y minyons conforme al temps passat que vuy té la Casa dels Infants Orphens de la Ciutat, de la qual són protectors y que lo sirurgià qui stà conduït per a les coses y onres se - offereixen en dita Casa, té excessius treballs y grans, axí en sagnis, com en cures y per a que tinguen bon sirurgia en dita Casa los ha aparegut augmentar lo salari, segons del dia present e havant lo augmenten en summa de sis lliures, que's confirme, ordenant al procurador y actor, ho a qui toque, que del dia present en havant paguen y donen quiscum de conductió, al sirurgià de dita Casa, sis lliures ab le tasses acostumades. "Testes sunt, discretus Marcus Pallisser, notarius, et Jacintus Casanoves, scriptor Ilerde"

A.M.Ll., reg. 465, f. 60r (Manuals)

(31)

Lleida, 20 d'octubre del 1622

Contracte d'aprenentatge d'un asilat de l'hospital d'Infants Orfes amb el sastre Francesc Miralles.

Los honorables y molt magnífichs senyors don Miquel de Ager, Pere Spígol, Pere Olivier y Hieronim Barceló, pahers lo any present y corrent de la ciutat de Leyda y en dit nom administradors de l'Hospital d'Infant Orfens de dita - present ciutat, per temps de quatre anys, que començaran a córrer lo dia de - Sant Simó y Judes, primer vinent, affermaren Augustí Vine infantó de dita Casa y Hospital, natural de la present ciutat, de edat de dotze anys, poch més o manco, ab mestre Francesch Miralles, sastre de la present ciutat. Y lo dit minyó prometé servir al dit Miralles, són amo, per lo dit temps, bé y degudament. Y Miralles accepte lo dit minyó en aprenent, y promet com a amo ensenyarli lo offici durant dit temps, segons millor pora y la capacitat de dit minyó podra aprender, y aquell tindrá sa y malalt, calsat y vestit, segons sa possibilitat. Y si durant lo dit temps se li manave lo pugue compellir a acabar lo dit temps, ab les mateixes forces que en les confraries de la present ciutat se acostume. Y promet que al cap del dit temps li fara un vestit de drap, de color setje, ço és, caxa baló y ropilla, un gipó, manegues y sombrero, calces y sabates. Et pro his...

A.M.Ll., reg. 465, f. 162r (Manuals)

(32)

Lleida, 25 de maig del 1627

El Comanador del Sant Esperit demana el cap i la freixura per als expòsits i infants pobres del dit hospital.

"Quant al suplicat per part del Pare Comanador del Sant Sperit asserca - dels dos caps y freixures acostumades, donar quiscum any la Ciutat de charitat als pobres Infants del Hospital del Sant Sperit, acordà y delibera dit - magnídich Consell General que per ara se'ls dóna quiscuna setmana del caixó - dos rals y de altra manera los dos caps y freixures.

Diu dit Comanador, se'ls demane (la dita caritat) attesa la necessitat - representada. Y que en lo entre tant dits senyors Pahers conferecan entre sí,

y veyan de hont puga ésser esta caritat augmentada, y conferit, com dit és, ho refferescan en aquest magníffich lloch per (que) aquest puga pendrer la deguda delliberació".

A.M.Ll., reg. 438, f. 217 (Consells)

(33)

Lleida, 20 de desembre del 1627

Pous de gel entre els portals dels Infants Orfes i del Sant Esperit.

"Sobre provissió de basses per a empouar gel. Més, fonch proposat, com a tots és cosa notòria lo gran profit y utilitat que resulte a la Ciutat de la provissió del gel que és hu dels més principals membres del patrimoni de la Ciutat y de major regalo per als ciutadans....., apar serie cosa molt convenient que's fessen moltes basses, perqué així en temps de grans gels com de pochs, amb molta major facilitat se porie fer provissió y que per a poder fer basses, hi ha puestos molt apropòsit detràs la muralla que està entre los portals dels Infants Orfes y del Sant Spirit, allí ahont avuy y ha dos horts, y també en lo hort del costat del portal dels Inphans Orphens, perqué de allí éssent un puesto tant y acomodat ab poch fred se pot fer provisió de gel, tenint provissió de basses, per co que en dit puesto se porà conservar molt que casi en tot lo dia no.y toque lo sol en lo ivern y que així se servesquen en tot del.liberar lo fahedo.

A.M.Ll., reg. 465, f. 162r (Manuals).

(34)

Lleida, 27 de maig del 1629

A precs del Comanador de l'hospital del Sant Esperit, el Consell de la Paeria acorda fer al dit establiment una almoina en menuts de l'Escorxador i diners.

"Sobre la caritat del Pare Comanador del Sant Esperit. Quant al suplicat per lo Pare Comanador de la Casa y hospital del Sant Esperit de la present ciutat de Leyda, en que demane sien servits socórrer-lo e o afavorir-lo en alguna caritat per a poder alimentar los molts minyons e o exposits té en dit hospital, attés ni arribe molts y aquells no gose enviar al Hospital General de Barcelona, perque en lo camí, anant de assí a allá, se'n pert molts o, per millor dir, tots los que s.i envien, que és cosa llastimosa perdre-se així.

Delibera y acorda dit magnífich Consell General, que attesa la gran multitut (que) hi ha de minyons y la necessitat de dita Casa, se li done de caritat a dit pare Comanador, durant, empero lo beneplacit del Consell y no altrament, a més de la caritat del cap y freixura, se li done y ademés dels dos reals, se li done cada setmana del caixó, quatre reals cada setmana, y que aquestos quatre reals los (h) y pague lo Administrador de Carnisseries sens ninguna polissa, sinó com a càrrech ordinari y pagarse a dit Comanador de vuy en avant".

A.M.Ll., reg. 438, f.270 (Consells).

(35)

Lleida, 16 de juliol del 1630

El Comanador del Sant Esperit demana protecció y acolliment pel seu hospital tal com en gaudia el dels Infants Orfes.

"Quant al suplicat per part del Pare Comanador del Sant Spirit de la present Ciutat, ab sa supplica enserits, contenint, en effecte, se servesque la Ciutat oendrer sota sa protecció y amparo la dita Casa y hospital del Sant Spirit, conforme tenen la Casa y hospital dels pobres Infant Orfens.

Acorda y del.libera lo dit magnífich Consell General, oyda la dita supplicació, que fós feta segons que féu llarga y bastant comissió als senyors Pahers y Prohomenia de Capbreu per a que de consell dels advocat de la present Ciutat provehesquen sobre lo suplicat per dit Pare Comanador del Sant Spirit ab la súplica ab tots los incidents, dependents y emegents".

A.M.Ll., reg. 459, f.37r (Consells)

(36)

Lleida, 28 de maig del 1632

El prior y Comanador del Sant Esperit demana al Consell General de la Paeria, la llana sobrera per a fer matalassos pels seus acollits.

"Mes fonch proposat per dits senyors Pahers, com lo Pare Prior, comanador del hospital dels pobres Infants del Sant Sperit de la present ciutat los ha demanat que com la necessitat de la Casa és gran, per les poques necessitats que.y acuden per la sterilitat del temps, que per ço se li li fasse caritat per a fer alguns matalassos y adobar los que té per a dormir los pobres Infants, que en dit hospital hi ha poca roba y pocs matalassos y han de dormir en terra, de algunes poques de bassures, o garres, serpes de llana de la Ciutat, com ya en altres ocasions ho ha supplicat, que per ço los placie deliberar.

Acorda y delibera lo dit magnífich Consell General que's per les necessitats representades, los Senyors Pahers donen a la dita Casa del Hospital del Sant Esperit per aquest any tantum de caritat que reste de les bassures, garres y serpes de la llana d'aquest any".

A.M.Ll., reg. 459, fols. 112-112r (Consells)

(37)

Lleida, 1 d'octubre del 1637

El portal dels Infants Orfes, i la plega de la verema.

"Francesch Picons, plegador dels ploms per la verema, per lo portal d'Infants Orfens. Los dits honorables y magnífichs senyors (pahers), haguda rahó de la bondat de Francesch Picons, sastre, habitant en Leyda, concernent

en examinador dels ploms per la verema en lo Portal dels Infants Orfens, lo - qual acceptá y jurá en la forma acostumada".

A.M.Ll., reg. 466, f.35 (Manuals)

(38)

Lleida, 7 de juliol del 1644

Els paers saluden a Felip IV que posa al monestir de Sant Hilari i determinen que faci l'entrada a Lleida del portal dels Infants Orfes.

"Y despedits dits senyors Pahers se'n tornaren a ciutat per lo cami del portal dels Infants Orfens, restant-se lo Síndich en dit monestir, per a tractar ab don Luis Méndez de Haro, gentil-home de la Cambra de Sa Magestat y altres Ministres acerca de la entrada que's farie fer Sa Magestat en la dita - Ciutat y a quina hora y se resolgué que entrarie ab palis, entre les cinch y sis hores de la vesprada, lo mateix dia per lo portal del Infants Orfens y - que així, entre tant, se previngués lo necessari y que sa Magestat pujarie - fins a la Seu. Y tornant dit Síndich a la Casa de la Paheria, ahont estaven - aguardant dits senyors Pahers la resposta. Y referi la forma de la entrada - damunt dita. Y com la Ciutat tingués ja preparat un palis de tela de or y de seda vermella, ab caigudes de domás vermell y floradura d'or y seda, ab armes de la Ciutat y cordons de palafré de seda blanca y vermella". (A continuació la llista dels cavallers que portarien el pal.li. Els pahers l'esperaven dins l'Hospital dels Infants Orfes.

A.M.Ll., reg. 700, fols. 211 i ss. (Cerimonia Antich).

(39)

Lleida, 18 d'agost del 1644

Els frares de l'Observància demanen a la Paeria la casa dels Infants Orfes, car per causa de la guerra ha estat destruït el seu convent.

"Al suplicat per los Pares, Guardià y Religiosos del Convent de Jesús ab sa súplica en scrits contenint, en efecte, que se'ls deixe per a sa habitació lo Hospital dels Infants Orfens offerient-se a fer tot lo que convingue per a la educació y ensenyança de dits Infants Orfens, conforme en dita suplicació més llargament stà contengut.

Acorda y delibera lo dit Magnífich Consell General que per ara, persistan solament, se acomoden dits frares de Jesús en la casa dels hereus del - quondam Antoni Joan Pelat, en lo carrer de Sant Gili, prop lo portal dels Infants, puix és prou capaç y té hort a ella contiguo y que la Ciutat los pague lo lloguer uns sis mesos".

A.M.Ll., reg. 422, f.280 (Consells)

(40)

Lleida, 16 d'octubre del 1644

Provisió de vestuari per als assilats de l'hospital d'Infants Orfes.

"Mes fonch proposat com la casa dels Infants Orfens al dia d'avuy se trobe ab una gran necessitat, perque falta roba per a la meitat dels infants, perque per a l'altra meitat ja tenen drap y lo que se haurà menester (serà) fer a drap per a set, o, vuit cotes y calces y sabates per a tots, que e perço, los plàcie deliberar si la Ciutat ho gastarà aturantho desprès de la renda que la Ciutat fa a dita casa, és a saber, de la de l'any que ve, perque la del corrent ja l'ha consignada per a subvenir altres necessitats de dita casa.

Acordà y deliberà lo dit magnífich Consell General que gaste la Ciutat lo que faltarà per al vestuari dels Infants Orfens, cobrant-lo de les pensions que da la ciutat a dit hospital en poder-se cobrar, atés (que) dita casa corre per compte de la Ciutat, puix los senyors Pahers sòn los regidors y administradors de aquella".

A.M.Ll., reg. 433, f.18 (Consells)

(41)

Lleida, 10 de maig del 1658

Administració en comú dels hospitals i Cases dels Infants Orfes i del Sant Esperit de Lleida per part de la Paeria de Lleida.

"Lo molt Il.lustre, senyor Ramon de Margalef, mossen Gaspar Pallás, y mossen Joan Trullas, pahers lo any present y corrent de la Ciutat de Leyda, y en dit nom administradors de les cases y hospitals dels Infants Orfens y (del) Sant Esperit de dita ciutat; en dit nom, revocam qualsevols altres nominations de tions de actors de dits hospitals fins al dia present fetes nomenem en actor de dits hospitals a mossen Antoni Ortiga, mercader de Leyda, y acceptant-lo ab lo salari que se ha donat a l'últim actor, donant-li tot lo poder que de dret y altrament podem y debem donar-li, y en particular per a concordar per rahó de pensions descorregudes ab les solempnitats y decret que li requereixen per demanar y rebrer y firmar apoques y albarans, y per a tots plets, ab poder de substituhir per a plets,tant solament. E dita nominació fan durant lo beneplàcit dels senyors pahers.

E lo dit mossèn Antoni Ortiga present, accepta dita nominació y conv en bona seva, promet donar bon compte y cobrar de tot lo que cobrarà ab obligació de tots los seus bèns".

A.M.Ll., reg. 467, f. 24 (Manuals)

(42)

Lleida, 10 d'octubre del 1658

Les monges franciscanes de Santa Clara demanen l'Hospital d'Infants Orfes, per a establir-s'hi provissionalment.

....

Die X Octobris MDCLVIII, Ilerde. Los molt Illtres. Srs., lo doctor Josep de Sabata y Castells, mossèn Josep Bullfarines, mossèn Emanuel Sampsó y Pere Jover, pahers lo any present y corrent de la ciutat de Leyda, constituïts - personalment en la casa e hospitals dels pobres Infants Orfens, en la parroquia de Santa Magdalena de esta Ciutat. Attenent que la casa de D.Joan Batiste de Veyà, ahont habitaven les religioses de Sant Francesch, se és derrüida la major part y per habitació, e o, hospici de dites religioses deliberá lo Illtre. Consell General de dita Ciutat, que se'ls deixés y senyalás la Casa dels Infants Orfens de la qual és patrona la Ciutat. Y en execució de dita - deliberació dits senyors Pahers entreguen dita casa dels Infants a la Reverent Mare sor Inés Freixenet, abadessa, y demés religioses de dit convent, - allí convocades y congregades, senyalant-los la dita Casa per hospici durant lo beneplacit del Consell General de la Ciutat, ab expressa protestació que en nengun temps, ni per possessió, ni per altra prescriptió alguna, etiam - immemorial, puguen dites religioses allegar ni tenir dret algú en dita casa dels Infants Orfens. Ara bé, dita Ciutat se reté la pocessió y drets de la - dita casa, y facultat de expellir de ella a dites religioses en qualsevol - temps y sempre si apareixerà. Y en convinent, dita Sor Inés Freixinet, abadesa, en nom de dit convent y de kes religioses de aquell, acceptà dita deixa de la Casa dels Infants Orfens, ab lo modo, forma y protestacions sobredites, ab referiment de moltes gràcies que'n féu a la Ciutat, de quibus ....

A.M.Ll., reg. 467, f. 31-31r (Manuals).

(43)

Lleida, 28 d'octubre del 1658

Estimació i valoració de la casa del Sant Esperit.

"Mestre Vicent Rossell i mestre Pere Gispert, vehedors dels predis urbans: mitjançant jurament per ells prestat en lo ingrés de son offici, fan relació que, de manament dels senyors Pàhers, se han conferit a la Casa de - Sant Sperit y havent mirat y regonegut aquella, troben que ab la disposicio que està de present, val sinch centes setanta y sinch lliures, moneda corrent en Leyda".

A.M.Ll., reg. 467, f.32 (Manuals).

(44)

Lleida, 20 de març del 1669

Els paers de Lleida lliuren al comanador Esteve Figuera del Sant Esperit, una caixeta amb documents i actes del dit hospital.

"Los molt Il.lustres Senyors, Joseph Maranyosa, mossèn Pau Bragós y -

Mateu Jover, pahers lo any present y corrent de la ciutat de Leyda, entregaren a mossèn Estevan Figuera, Pare Comanador, novament provehit de la Casa y hospital del Sant Sperit de Leyda, una caixeta plena de actes escrits en paper y en pergamí, y de Cabreus y comptes y altres papers fahents per la dita Casa y ospital. Y lo dit mossen Esteve Figuera contest haver rebuts dits actes y - papers en son poder y promet donar-ne un bon compte y rahó de tots ells, sempre que li sera demanat, y ho jure supra.....

A.M.Ll., reg. 467, f. 227 (Manuals)

(45)

Lleida, 17 d'abril del 1696

Establiment de quarters al carrer d'Infants Orfes.

"Acorda y delibera dit Il.ltre. Consell General, que supuesto la Ciutat té quartels, se represente al senyor Governador que en cas passen soldats y - no's puguen acomodar en lo castell, per a sa major conveniència los mane portar als quartels de la Ciutat, en lo carrer dels Infants y per ampliar dits - quartels, que la Ciutat compre la casa del pobill Bosch de Benavent, que esta junt als quartels predits y que per a comprar dita Casa fa comissió allí, - senyors pahers, per a que dits senyors pahers, facen los pactes de major conveniència per a la Ciutat. Y en cas que se porten soldats a dits quartels, en ser fora los soldats, se entreguen les claus de dits quartels als senyors - pahers".

A.M.Ll., reg. 454, f. 147 (Consells)

(46)

Lleida, 1 de maig del 1706

Nomenament de prior de l'hospital d'Infants Orfes de la ciutat de Lleida en la persona del prevere Francesc Daniel. Es un document molt deteriorat

Die prima, mensis maii, anno a Nativitate Domini, Millessimo Septingentessimo sexto Ilerde.

Los molt Il.lustres senyors, doctor Joseph Mallada, y Jacintho Fortuny, pahers en orde segon y quart de la present Ciutat de Leyda, per absencia de la present ciutat de mossèn Ignasi de Gomar y de Vilaplana, Paher en Cap y - per mort de mossèn Anton Messeguer, quondam, paher en orde ters de dita ciutat, y en dits noms, administradors y regidors de la Casa y Hospital dels - Infants Orfens de la present Ciutat de Leyda, en dits noms y de són grat y - durant lo beneplàcit de dits senyors Pahers y successors en dit offici, nomenen, elegeixen y deputen en Prior y Procurador de la dita Casa y hospital al Reverent Francisco Daniel, prevere y beneficiat de la iglesia parroquial de Sant Joan de la plaça de la present ciutat de Leyda, present, ab los salaris y carrechs acostumats, de mantenir los Infants Orfens, que sustentar se podran de les rendes de dit Hospital y de educar-los y enseñar-los bé y deguda ment, donant-li lo poder acostumat per a cobrar les dites rendes y demés pecúmies y emoluments de dit Hospital, y per a firmar apoques y albarans, lo - qual dit Francisco Daniel present, accepte dita nominació de Prior y Procura

dor de dita Casa y Hospital de dits Infants Orfens, y promet a dits molt Il. lustres senyors Pahers, en dits noms, que administrara les rendes y emoluments de dit Hospital y sustentara ab les dites rendes los Infants que sustentar se podran y los enseñarà y educarà bé y degudament. Y donarà compte y rahó del que haurà cobrat y administrat de les rendes y entrades de dit Hospital quiscun any, als molt Il.lustres Senyors Pahers de la present Ciutat de Leyda, - vuy són y per temps seran, de aquella, y que prendrà Inventa del que's trobarà en dit Hospital, y Casa dels Infants Orfens de la present ciutat de Leyda. Y per so, cumplir y observar tot lo sobredit, lo dit mossèn Francisco Daniel s'obligue en tots sos bens, mobles i immobles, haguts y per haver, ab totes - les clausules y renunciacions necessàries y oportunes y en semblants actes posar acostumades.

Y per mayor seguritat de tot lo sobredit, done en fianses y principals - pagadors a Salvador Escuder, ferre de Leyda y a Batiste Mur, guante de la present ciutat de Leyda, los quals presents accepten lo carrech de fiansa y tant principal confiansa s'obliguen en complir tot lo sobredit ab obligació dels - seus bens y de l'altre d'ells in solita... (esborrat).. mobles haguts y per - haver... (de nou esborrat)...

Y així...renúncien a son propi for y submissió al for y jurisdictió dels molt Il.lustres senyors Pahers de la Ciutat de Leyda, com a hàbils executors dels debitors de la Ciutat y Hospital de aquella y al jurament llargament... (esborrat)...

Testes huius rei sunt: discretus Johannes Cases, notarius publicus Ilerdae, et Franciscus Cassany et Stephanus Massó, virgarii, admodum magistrium Cominorum Cabiariorium Civitatis Ilerdae.

A.M.Ll., reg. 471, f. 13-14 (Manuals)

(47)

Lleida, any 1787

Francisco de Zamora, alcalde del Crimen, en la seva estada a Lleida tot tombant per Catalunya, veie la Comanda del Sant esperit d'aquesta manera:

"Luego fuimos al Priorato de Santi Espíritu, que se halla cerca de la - puerta cerrada de este nombre, y, aunque arruinada, denota lo que habrá sido para el socorro de los expósitos. En el dia solo hay un Prior que nombra el Rey y tiene la obligación de enviar cada niño al primer pueblo, camino de - Barcelona, por cuyo trabajo paga 3 sueldos".

A.M.Ll., Diario de los Viages hechos en Cataluña, por Francisco de Zamora, Alcalde del Crimen de la Audiencia Real de Cataluña (1785-1790). Foto-copias adquirides de la B.N. de Madrid.

Darrerament n'ha fet una edició amb el dit títol, Ramon Boixareu a cura de Ed. Curial, secció Documents de Cultura (Barcelona, 1973).

(48)

Lleida. No hi ha data. Entre 1808-1809

Estat de Comptes de l'Hospici de Lleida, sobre el que s'ha pagat a les - dides.

Estado de lo que ha pagado, don Joaquín Canalda, recividor del Hospital de Caridad, a las amas de leche a los Expósitos.

Lérida. A Teresa Esteve, de 15 septiembre a 15 octubre, 3 libras, 15 - sueldos.

Lérida. A Paula Roda, de 10 septiembre a 10 septiembre, 3 11.15 s.

Corvins. De Maria Baró, por la que no lacta, de 12 septiembre a 12 de - octubre, y por la que lacta, de 6 septiembre a 6 octubre, 5 libras, 12 sueldos, 6 dineros.

Lérida. A Isabel Oumacellas, de 12 septiembre a 12 sepbre. 3 11.15 s.

Grañena. A Madalena Miró de 13 de septiembre a 13 de octubre, y la dejó 13 libras, 15 sueldos.

Lérida. A Maria Capdevila, de 16 septiembre a 16 octubre, 3 11.15 s.

Lérida. A Esperanza Morell, de 27 septiembre a 27 octubre, en casa, 3 11., 7 s., 6d.

Lérida. A Maria Canal, sin leche, de 25 agosto a 25 octubre, 3 11., 15 s.

Lérida. A Josefa Bertrán, de 22 septiembre a 22 octubre, 3 11., 15 s.

Alguayre. A Rosa Manuel, de 15 septiembre a 30 octubre, 5 11., 12 s.,

Lérida. A Ramón Inglés, por una cabra que ha dejado al Hospital de 12 de octubre a 31, y solo se le pagan 18 dias por haberle pagado dos de demás la - última vez. Son, 4 11., 4 s., 5 d.

Lérida a Paula Roca, de 10 octubre a 10 noviembre, 3 11., 15 s.

Lérida. A Teresa Esteve, de 15 octubre a 15 noviembre, 3 11., 15 s.

Suñer. A Francisca Sovila, de 24 agosto a 24 noviembre, tres meses, 11 - libras, 5 sueldos.

Lérida. A Madalena Farré, de 13 octubre a 13 noviembre, 3 11., 15 s.

Lérida. A Maria Cabdevila, 16 de octubre a 16 noviembre, 3 11., 15 s.

Lérida. A Teresa Carnisé, de 17 octubre a 17 noviembre, 3 11., 15 s.

Lérida. A Isabel Omacellas, de 12 octubre a 12 noviembre, 3 11., 15 s.

Lérida. Da la Casa a Maria Giné, de 18 de septiembre a 18 noviembre, - 6 libras, 15 sueldos.

Lérida, Da la Casa a Magdalena Escarp, de 20 octubre a 20 noviembre, - 3 libras, 7 sueldos, 6 dineros.

Lérida. A Josefa Bertrán, de 22 octubre a 22 noviembre, 3 11., 15 s.

Lérida. A ramón Inglés, por 26 días que ha dejado una cabra, se le ha pagado, de 1°noviembre a 20, habiendo habido días de dos, que por eso son como si fuesen 26. A 5 vellones son, 6 11., 1 s., 10 d.

Suma 98 libras, 16 sueldos, 3 dineros.- Visto Bueno, Vidal.

A.M.Ll., Reg. de papers diversos, 1800-1810

(49)

Relació sense data del canonge Josep Vidal, sobre hospitals i hospicis - de Lleida a partir del 1792.

"A los 27 de Mayo se entregan los siguientes":

La escritura de las hijas de la Caridad del Hospital de Lérida otorgada a los 30 de Nov. de 1792, en poder del Dr. Ignacio Madriguera, de los Sres. - Administradores, de una parte y el P. José Murillo Superior de la Casa de la Mision de Barbastro y Sor Mª. Esperanza Blanco, en representación del padre - Vicario General y de la Superiora de las hijas de la Caridad de España, de - otra.

La escritura provada de arrienda de toda la tierra contenida en la femosa de esta ciudad, propia de los niños expositos de la misma, firmada por los administradores de la Ilustre Junta Administrativa del Santo Hospital, a favor de Pedro Serrer,a 1° de Mayo de 1832. Este arriende empezó el 1° de Nov. de - 1832 y concluirá el 1° de Nov. de 1852.

Un cuaderno en folio con cubierta de pergamino, que contiene la reunida de las obras pias de Portolá, Wiels, y Grau, al Hospital Gral. de Lérida, con aprovación de S.M.

Un libro en folio con cubierta de pergamino cuyo titulo es: "Establecimiento de Hermanas de la Caridad en el Hospital Real y general de Lérida. Formación de Nueva Junta para el regimen y gobierno del mismo hospital y casa de misericordia y acuerdos y deliberaciones de esta Iltre. Junta". Estas empiezan el dia 4 de Enero de 1793 y concluyen el dia 7 de abril de 1794.

Contiene también la correspondencia original de la Junta de Lérida con - la de Pamplona, sobre el pedido de hermanas hechas por esta, y cedidas por - aquella, para la fundación de la Casa Inclusa de Pamplona, reconociendose la de Lérida, como fundadora de la de la Capital de Navarra, como lo manifiesta aquella junta en su oficio de 31 de Julio de 1809.

Traslado auténtico autorizado por tres Excsmos, de la Real Cédula fechada en Madrid el 10 de Diciembre de 1806, concediendo el permiso de la cuestación y licencia para la rifa de un cerda anual a la Junta de Administración y Gobierno de los niños expósitos de Lérida.

Finalmente, Copia del Decreto de la real Cámara para que la Junta no permita que por ningún pretexto o titulo se le quite el huerto y la pieza de -

tierra que tenían los Antonianos junto al muro de esta Ciudad, porque cuando alguno intentaria algún derecho debe hacerlo en este Supremo Tribunal de la - Real Cámara, que es el encargado por su Magestad para la aplicación y destino de los bienes de los ex- antonianos sin que ningún otro deba conocer estas materias. Fué dado este decreto por haberse negado el Gobernador de esta Plaza a la entrega de dicha finca porqué creía perteneciera a la fertilicación de - ella.

A.M.Ll. Carpeta de documents sobre els establiments de Beneficència. (1792-1850).

(50)

Lleida, 20 de febrer del 1890

Dictamen formulat per la Comissió especial designada per la Diputació de Lleida, per a l'estudi dels antecedents referits a la propietat del vell Hospici o Casa de Misericordia, i dels establiments anteriors, situats al mateix solar, és a dir els hospitals del Sant Esperit i l'Hospital d'Infants Orfes. La Corporació Provincial, utilitzará aquest local dès del 1898 per a oficines de la Diputació provincial, un cop s'inaugura la nova Casa de Maternitat o - Inclusa Provincial.

"Excmo. Sr.-La Comisión nombrada en 4 de noviembre último para dar dictamen acerca de la habilitación y destino de la antigua Casa-Hospicio ha estudiado los antecedentes que sobre la creación de dicho establecimiento aparecian en los archivos de Beneficencia, de los cuales tiene el honor de exponer a la Diputación.

1°- Que en el año 1658 existia una casa llamada dels Infants Orfens, sita en la parroquia de la Magdalena de esta ciudad, de la que era patrona la misma - ciudad y en su representación los paheres de la misma y que estaba situada entre las dos murallas de la puerta llamada de Magdalena, cuya casa en el año - antes citado fue cedida para que habitasen en ella las religiosas de Santa - Clara de la orden de San Francisco, reservándose los mismos paheres los derechos de propiedad.

2°- Que la referida casa fue derribada en las guerras y sitios de esta misma ciudad, que acontecieron el año 1706, según resulta de un testimonio certificado, fecha 1774.

3°- Que por testamento otorgado por José Grau se disponia después de otras - cláusulas que todos sus bienes que restasen después de determinadas disposiciones, hacia heredero a Dios Nuestro Señor, y a su alma, expresando que si - dentro el término de veinte años después de la muerte de su mujer Gerónima - Grau, se erigiese en esta ciudad una Casa de Misericordia para recoger e inclinar buenas costumbres a huérfanos, impedidos, viejos, mugeres perdidas y - otras gentes pobres, quiere que todos sus bienes se apliquen por sus albaceas en aumento de ella.

4°- Que en la memoria testamentaria reservada, dictada por don Enrique de - Wiels, Teniente de Rey que fue de esta plaza se hallaba un párrafo en que se contenia que por cuanto deseaba fomentar la obra pía de erección de una casa de Misericordia que seria para amparo, recogimiento y custodia de muchachos - pobres de esta ciudad, disponia que sirvan para fundación de dicha Casa de Mi

sericordia las casas de su habitación con sus anexas que tenia y poseia en esta ciudad, parroquia de Sta. Mª. Magdalena y plaza del Crucifijo, aplicándose tambien a dicho objeto una pieza de tierra de dos jornales, sita en la huerta de esta ciudad, partida de Gindavols.

5°- Que en el testamento de D. Gaspar Portolá se disponia nombrar herederos de confianza al Ilmo. Sor. Obispo, Sor. Gobernador y doctor D. Francisco Pinós para que empleen todos sus bienes en objetos pios, cuyo testamento fue otorgado en 29 de mayo de 1780 y fue ratificado y aclarado en codicilos de 14 junio y 24 de julio siguientes en el sentido de que debian de entenderse objetos pios y de utilidad pública.

6°- Reunidos el día 9 de junio de 1971 todos los albaceas existentes de los nombrados en los antedichos testamentos, ante el notario de esta ciudad D. Ignacio Madriguera, declararon haber convenido anteriormente que se uniesen y agregasen las tres testamentarias de que se ha hecho mención, habiendo obtenido para ello la autorización del Real y Supremo Consejo de Castilla para que asi reunidos los haberes destinados por los tres testadores a los objetos expresados, pudiese efectuarse dicho establecimiento con la posible solidez, y al propio tiempo con la agregación de otro objeto pío igualmente interesante al público, cual es el recogimiento de los expósitos. En este documento se hace constar que los citados albaceas convinieron en que dicha casa se colocara en las mismas casas de los referidos D. Enrique de Wiels y de D. José Grau, que estan contiguas y en alguna de las vecinas si fueren necesarias.

7°- En el mismo documento consta en la relación de bienes de D. Enrique de Wiels, entre otros el asiento siguiente: Primo, la casa con sus anexos que poseia en esta ciudad, parroquia de la Magdalena, plazuela llamada del Crucifijo. En el estado de sus bienes de José Grau aparece lo siguiente: Primo la casa que dicho difunto poseia en esta ciudad, parroquia de Sta. Magdalena y plazuela del Crucifijo con su bodega.

Aparece también que los expresados Sres. testamentarios de D. Gaspar de Portolá habian comprado a José Sirach, Vicente Cau, Mª. Ana Nicolau y Mollet y gremio de Zurradores las casas y terrenos respectivos que se reconocieron necesarios para construir dicha casa de Misericordia con agregación a las que fueron de dicho D. Enrique Wiels y José Grau con las cuales confinaban, para, con esta agregación, dar la posible comodidad, ensanche y distribución al edificio.

8°- En esta escritura se hace constar que todos conformes, consienten en que se agreguen las tres testamentarias al objeto de erigir la casa de Misericordia para los destinos contenidos en las mismas disposiciones y para la crianza de los niños expósitos de esta ciudad, se consigne también que esto se lleve a cabo antes de que terminen los veinte años, a contar el dia del fallecimiento de Gerónima Grau. Y finalmente se ordenó en el mismo acto que fuesen administradores de la casa y sus dependencias el Iltmo. Sor. Obispo de esta ciudad, el Muy Iltre. Sor. Gobernador de la misma, el Sr. Provisor y Vicario General y el cura párroco de la iglesia de la Magdalena.

9°- En el año 1792, con permiso de S.M. se establecieron las Hermanas de la Caridad de San Vicente de Paul en este hospital general de enfermos de esta ciudad. El Sr. Obispo y los administradores de dicho Hospital acordaron que se recogiesen en el mismo los niños expósitos manteniéndose por de pronto a expensas del prelado D. Gerónimo Mª. de Torres.

10°- En virtud de la escritura de unión otorgada en 4 de enero de 1793 aprobada despues por el Supremo Consejo de Castilla, quedó unida la casa de Misericordia al hospital general, formándose una nueva junta compuesta de los antiguos administradores del hospital, los albaceas de los tres testamentarios y dos vecinos del pueblo.

11°- Previa solicitud del Sr. Obispo y administradores del hospital, S.M. el Rey Carlos IV, en Real Orde de 24 de noviembre de 1799, aplicó para la manutención de los niños expósitos todo el fondo pio beneficial de este obispado expresando que su Real voluntad era que los expósitos estuvieran fuera del hospital añadiendo que respecto de que se habia fabricado una casa para ellos, quería S.M. que se trasladasen a ella todos los expósitos que fueran saliendo del destete, lo cual estaba ya recomendado en las constituciones para el gobierno del hospital general aprobadas por el Supremo Consejo de Castilla en 10 marzo 1799.

12°- A pesar de estas órdenes y recomendaciones, las vicisitudes de los tiempos impidieron que se realizase la traslación de los expósitos a la referida casa, que estuvo algún tiempo ocupada por las tropas y convertida en cuartel hasta el año de 1813, en que mandada evacuar por orden del Capitán Gral. de Cataluña se verificó la solemme traslación de los expósitos en la Casa-Hospicio, en unión de seis Hermanas de la Caridad que se destinaron para el cuidado de los mismos, pasando alli desde el oficio del hospital, donde habian permanecido hasta entonces.

13°- El dia 16 de julio de 1822 la Casa-Hospicio fue de nuevo invadida por las tropas, dando pocas horas de tiempo para que sus moradores y efectos pudiesen trasladarse a las casas llamadas de Gomar y Pallarés, sitas en la calle de la Palma. Alli permanecieron hasta el mes de noviembre de 1823, en que por disposición militar de la plaza fueron restituidos al Hospicio. Empero la residencia tranquila en el establecimiento no fue larga, puesto que a últimos de agosto de 1825 debió ser desocupada de nuevo para convertirlo en cuartel de las tropas aliadas, volviendo los expósitos a las mismas casas de Gomar y Pallarés. Al retirarse de esta ciudad la legión extranjera, el Gobernador militar de la plaza demoró con pretexto frívolos la entrega del edificio hasta noviembre de 1836, en que se le mandó verificarlo por medio de una real orden terminante.

14°- En sesión de 30 julio de 1841, en vista de las necesidades que por falta de fondos acometen en la casa Inclusa de esta capital, la Excma. Diputación declaró provincial dicha casa de expósitos, tomando a su cargo el déficit que resulte anualmente después de gastadas las rentas que tenia asignadas y las que adquiera en lo sucesivo, disponiendo que un diputado provincial y el Secretario formasen parte de la Junta de gobierno de la misma casa.

Hecha ya, aunque suscintamente la historia de la fundación, vicisitudes y diferentes administraciones por que ha pasado la antigua Casa-Hospicio, restamos tan solo examinar, siquiera sea ligeramente porque los datos a que hemos de referirnos no requieren mayor detenimiento, el aspecto legal, en cuanto se relacione con el derecho a nuestro ver inconenso que tiene la Diputación para disponer con entera libertad de dicho edificio.

En el cuerpo del relato hemos consignado ya, copiándolo de la escritura de unión otorgado por los albaceas de las tres testamentarias que concurrieron a fundar el asilo benéfico de que se trata, las cláusulas que revelan el carácter íntegro de la donación, cláusulas en las cuales no se consigna reserva de ninguna clase para el caso de que el mencionado edificio dejase de servir de una manera directa al objeto a que entonces se le destinaba.

Pero aun en el caso de que existiese condición reversional, todavia sería a - todas luces evidente el derecho de la Diputación a poseer y disponer libremen te de su antigua Casa-Hospicio como así fue reconocido al autorizar el gobier no a la Junta de Beneficencia en Real Orden de 28 de diciembre de 1861 llevar a cabo la venta de la expresada casa destinando su producto a la nueva casa - de Maternidad y Expósitos, entonces en construcción, y hoy felizmente termina da, por que esta casa no solo cumple con el objeto benéfico y patriótico que inspiró las donaciones de los tres primitivos fundadores, sinó que las sobre- puja dadas la amplitud y comodidades de que se ha procurado dotar a un edifi- cio cuya construcción y sostenimiento ha costado y cuesta cuantiosas sumas a la provincia; de suerte, que los primitivos legados apenas si pueden contarse como una cuarta parte o menos del capital y partidas invertidas anualmente y que en lo sucesivo se invierten en su conservación.

Pero además las leyes desamortizadoras y de Beneficencia han establecido en - favor de la Diputación un estado de derecho incontrovertible en lo que se re- fiere al dominio y propiedad de los edificios destinados a la Beneficencia - provincial. Dicha Casa-Hospicio que ya por acuerdo de 30 de julio de 1841 to- mó la Diputación a su cargo el cubrir el déficit que resultaba anualmente des pués de gastadas las rentas que tenia consignadas como hemos dicho anterior- mente por la ley de 1849, organizando el importante ramo de Beneficencia pú- blica, quedó incluida entre los establecimientos provinciales, toda vez que - el art° 3º de dicha ley atribuye este carácter a los establecimientos de Mater nidad y Expósitos, y creó las Juntas de Beneficencia provinciales, a cuya - dirección confió la administración de aquellos establecimientos y de los bie- nes y rentas que tenian consignadas para su sostenimiento.

Desamortizados por el Estado los bienes que pertenecian a Beneficencia por la Ley de 1° de mayo de 1855, fueron exceptuados los edificios destinados a di- cho servicio, que continuaron bajo el dominio de las Juntas provinciales, has ta que por decreto de 17 diciembre de 1858 quedaron dichas juntas suprimidas, y se dispuso que todos los bienes de su pertenencia pasasen a las Diputacio- nes provinciales, a cuyo cargo corren desde entonces todas las atenciones de la Beneficencia provincial, y a cuyo dominio y propiedad han pasado los edifi cios destinados a la misma.

En vista, pues, de lo que se deja expuesto, los infrascritos diputados entien den que no cabe la posibilidad legal de que se entablen reclamaciones o deman das sobre la propiedad del edificio que fue Casa-Inclusa, y en su consecuen- cia opinan que la Excma. Diputación puede dar a dicho edificio el destino que considere más conveniente a los intereses de la provincia.- Lérida, 20 de fe- brero de 1890.- Manuel Ribalta.- Pedro Moles y Pons.- Antonio Xuclá".

A.D.P.Ll. (Arxiu Diputació Provincial, Lleida), Actes Provincials, vol. 33, s.f., data ut supra.

INDEX GENERAL

JUSTIFICACIO.....

I. L'HOSPITAL DEL SANT ESPERIT I LA SEVA PROBLEMÀTICA AMB LA PAERIA.

1. La fundació. Guiu de Montpeller. Els dos Peres
2. L'asil durant els segles XIII i XIV.
3. Intervenció de la Paeria en l'administració de l'hospici, a partir de 1420. La qüestió de les dides.
4. El privilegi de la reina Maria sobre els hospitals de la Ciutat. El pleit de l'any 1456 entre la Paeria i el Capítol de la Seu.
5. L'Hospital del Sant Sperit durant el regnat de Ferran el Catolic.

II. FUNDACIO D'UN NOU HOSPITAL D'INFANTS ORFES I INTENTS D'UNIO AMB L'HOSPITAL DEL SANT ESPERIT.

1. Els Observants de Jesús i el P. Càrdenes.
2. Fracassa la unió dels dos hospitals.
3. La Paeria patrona i administradora dels hospitals i hospicis de la ciutat de Lleida.
4. Localització dels dos hospicis.

III. ELS HOSPICIS MODERNS.

1. Gestions per a la fundació de un nou hospici.
2. Funcionament de l'assil nou i inestabilitat. El bisbe Torres.
3. La moderna Inclusa Provincial o casa de Caritat.

APENDIX DE DOCUMENTS.

ELS GRANS CANVIS DE LA DEONTOLOGIA MEDICA EN CENT-CINQUANTA ANYS: DES DE LA MORAL MEDICA DE FELIU JANER (1831) A 1981.

Autor: Joan Parellada i Feliu.

Feliu Janer i Bertran (1781-1865) nasqué a Vilafranca del Penedès. Estudià Medicina i des del 1807 fou catedràtic a la Universitat de Cervera, on tenia la càtedra de Clínica Interna. Després passà a catedràtic de Clínica Interna al "Real Colegio de Medicina y Cirugía de Barcelona".

L'any 1831 publicà els "Elementos de Moral Médica o Tratado de las obligaciones del médico y del cirujano" (1). Aquesta moral mèdica és completament diferent de les actuals, doncs no hi ha problemes, excepte en parlar del secret mèdic, que és probablement el més remarcable que hi ha a l'obra.

Podríem dir que aquesta és com un "tractat d'urbanitat" que regula les relacions del metge i els malalts, com les dels metges entre ells.

Per tractar-se d'un professor d'una de les famoses institucions dels nostres Pere Virgili i Antoni Gimbernat, al primer moment vaig pensar fer un extens comentari al seu contingut; però en llegir l'obra, tot i tenir més de quatre-centes pàgines, vaig creure que podia celebrar els dos-cents anys del naixement de l'autor i els cent-cinquanta de l'aparició del text, fent una comparació de la simplicitat d'aquest amb la complexitat dels problemes deontològics actuals del metge.

Fem abans, però, una breu descripció del llibre de Janer. Després d'un pròleg, en els dos primers capítols descriu l'objecte, la necessitat, els avantatges, les bases i els motius de la moral mèdica. En els capítols tercer a setè explica la dignitat, noblesa, utilitat, importància i dificultats de la Medicina i la Cirugia. El capítol vuitè és refereix a les obligacions dels metges i cirugians entre ells; i en els següents analitza les que fan referència als malalts, segons siguin rics o pobres, infants o dones; s'hi estén molt en les virtuts i qualitats del metge: humanitat, afabilitat, gravetat, candor, prudència, desinterès, confiança, etc.

Parla, també, del comportament amb els malalts que porta un altre metge, de les consultes amb els companys, de les relacions amb els farmacèutics, i de les obligacions amb l'Estat, el govern, magistrats, tribunals, etc etc.

Com hem dit, cada dia hi ha més preocupació pels problemes deontològics del metge, que molts anomenen bioètics. A nova-York, el 1969 es fundà d'Institute of Sosiety, Ethics and the Life Sciences, del Hastings Center; i a Washington, el 1971 es creà, dins de la Georgetown University, l'Institute for the Study of Human Reproduction and Bioethics.

No parlaré d'anovulatoris, avortament, eutanàsia, distanàsia, etc; preferexo tractar de coses menys conegudes. En primer lloc descriuré dos casos del "Procès des Grands Criminels de Guerre devant le Tribunal Militaire International, Nuremberg (2). Aquest "Procès" esta publicat en trenta-sis volums : els 24 primers contenen taquigrafiats i gravats en cinta magnetofònica, tot el que es digué -paraula per paraula- pels processats, defensors, jutges, etc. En els volums 25 y 26 hi ha reproduïts tots els documents que s'usaren al procés.

Hi ha molts casos de deontologia mèdica; però he escollit aquests dos - perque els pacients eren metges prestigiosos.

Declaración resumida del Dr. Franz BLAHA (3).

Estudià medicina a Praga, Viena, Strasburg i París. El 1939 era director d'un hospital xecoeslovac; i, després de la invasió nazi, estigué a diferents camps de concentració, especialment els quatre darrers anys de la - guerra, a Dachau. Es sotmeteren a experiències sobre la febre tifoidea. Després volien fer-li una operació experimental, que sospengueren en saber que ere metge.

Llavors li manaren operar l'estomac de vint presos sans; en negar-s'hi l'enviaren més de tres anys a la secció d'autopsies, practicant-ne unes set mil i dirigint-ne unes dotze mil.

Es van fer unes cinc-centes operaciones abdominals difícils a presoners sans, sense consentiment dels pacients, per tal de que practiquessin estu - diants o metges sense experiència quirúrgica. Molts moriren sobre la mateixa taula d'operacions, o poc després, per complicacions. Tot era supervisat per sis metges, els Drs. Lang, Mürmelstadt, Wolter,Ramsauer, Kahr i Lolling.

En una altra sèrie d'experiències, uns mil dos-cents presos foren contagiats de paludisme, sota la direcció del Dr. Schilling; de trenta a qua - ranta moriren de paludisme, i de tres-cents a quatre-cents, per altres ma - lalties degudes al gran estat de debilitat que els sobrevingué del contagi. També hi hagueren enverinaments mortals per dosi excessiva de medicació.

El Dr. Rascher experimentava amb canvis de pressió atmosfèrica, simu - lant un vol a gran altura i un ràpid descens en paracaigudes. No feien en - un furgó especial on cabien cint-i-cinc persones; els de fora miraven per - una finestra. Tots queien sense coneixement, morint la majoria per hemorragies pulmonars o cerebrals; els altres eren trets escopint sang. Si no mo - rien, els "liquidaven". Això ho van fer a quatre o cinc-cents presos.

Rascher experimentà també l'acció de l'aigua gelada sobre suposats aviadors caiguts al mar: pocs aguantaren vint-i-quatre i fins treta-sis hores - sense perdre el coneixement.

En algun cas la temperatura baixà a 19° C, pero la majoria moriren als 26 o 25°C. Un dia hi assistí Himmler i s'experimentà en uns tres-cents presos. Tots moriren, menys dos que presentaren trastorns mentals i es volgué veure el curs de la malatia.

Els Drs. Schúts, Babor, Kieselwetter i Lauer posaren a diferents grups de vint presos injeccions intramusculars de pus de diferents malalts; i a altres grups de vint els en posaren en injeccions intravenoses. Tot tractament estava prohibit per tres dies. Molts tingueren inflamacions i alguns, septicèmies greus. Després cada grup es subdividia en dos de deu pacients : els uns rebien un tractament amb liquids i píldores, i els altres un tractament quirúrgic i sulfamides. Les píldores (no se sap el que hi havia) pro - duien perforacions gàstriques. Els pacients eren sacerdots polacs, txecs i holandesos. La majoria -de sis-cents a vuit cents- moriren; i els altres no es curaren, matant-los després.

Els Drs. Rascher i Wolter demanaven pells humanes del tronc, curtintles per fer-ne selles de montar, guants, pantufles i sacs de mà per a dones. Especialment eren apreciades les pells tatuades; generalment eren de russos o polacs. Si no tenien cadàvers amb pells "bones", el dia següent Rascher -

enviava vint o trenta cadàvers de joves amb un tret al coll o al cap.

L'octubre de 1944 un comboi hongarès contagià el camp de tifus exantemàtic; Blaha va fer l'autòpsia de molts dels que morien; no es prengué cap mesura preventiva. Al bloc trenta, per tres vegades, moriren tots els que hi vivien. Cada dia hi havia dos o tres-cents nous malalts, morint-se un centenar diari. En total hi hagué uns vint-i-vuit mil malalts de tifus i en moriren uns quinze mil. Aquests morts eren generalment hongaresos, italians russos i francesos. En morir sols pesaven de cinquanta a seixanta lliures i els seus organs interns sovint estaven reduïts a un terç de les seves dimensions normals.

Declaració resumida del Dr. Alfred BALACHOWSKY (4):

Nasqué a Rússia l'any 1909 i es naturalitzà francès el 1932. Era metge director del Laboratori de l'Institut Pasteur de París. Estigué, primer, al Camp de Concentració de Dora i, després, del 1944 al 1945 -fins acabar-se la guerra-, al de Buchenwald, on treballà al bloc cinquanta, en la preparació d'una vacuna contra el tifus exantemàtic. Estava a les ordres del Dr. Schuler, el que també dirigia el bloc quaranta-sis, on es fèien experiències amb "cobayes humans".

Balachowsky es va fer amic del pres polític austríac Eugene Kogon, que era el que portava l'arxiu dels dos blocs; per això Balachowsky aconseguí veure l'arxiu del bloc 46, que en acabar la guerra passà a poder dels nord-americans.

Aquest arxiu començava a l'octubre del 1941. Hi havia cinc tipus d'experiències. Tots els pacients dels cinc grups eren obligats a sotmetre's als experiments, tant els presos polítics com els criminals. La majoria dels pacients del bloc quaranta-sis eren russos, ja que els caps del camp creien que aquests resistien més la fam i els mals tractes; però també hi havia bastants francesos. Les experiències eren:

1. Sobre el tifus exantemàtic: com els altres quatre experiments, tenia un fi mèdic, però Balachowsky crèia que eren molt imperfectes. Provaven diferents medicaments i verins. Es mirava l'eficàcia de la vacuna feta allí, la qual es comparava amb altres de Dinamarca, Itàlia i Polònia; les de Polònia eren les millors.

A molts presos se'ls inoculava el tifus exantemàtic: els no immunitzats morien als quinze dies. A altres se'ls vacunava després de la inoculació, i uns morien i altres no. I un tercer grup era de control, doncs no eren inoculats ni vacunats. Però a tots els que no morien del tifus, eren occits, injectant-los-hi deu centímetres cúbics de fenol intracardíac.

2. experiencies amb cremades per fòsfor, que sovint deixaven al descobert els ossos. S'intentava curar-los amb diferents mètodes. Es feia perquè les cremades de les bombes de l'aviació aliada eren molt difícils de curar.

3. Experiències amb hormonas sexuals: se'n aplicà als homosexuals. Balachowsky deia que era una cosa ridícula. Després se'ls matava a tots.

4. Experiències amb edemes per avitaminosis.

5. Experiències mèdico-legals, que no descriu perque el tribunal digué que no els interessava.

A més, Balachowsky s'assabentà de que al bloc segon hi havia pells humanes, tatuades o no, que es curtien i es regalaven a visitants d'importància, per enquadernar llibres. En ocupar el camp l'exèrcit americà trobà pells d'aquestes.

Pero cal fer constar que no tots els metges alemanys es portaren com molts dels citats, sinó sols una petita minoria, i fins hi hagué casos notables. Per exemple el del Dr. Hirt que volgué provar en ell mateix el que li havien manat que tenia d'experimentar amb els presos; procurà que no en morís cap, encara que en un dels seus grups no pogué salvar quatre presos, degut a la seva gran debilitat.

Malauradament, no sols els hitlerians atentaren contra la moral mèdica. Entre els mateixos que els jutjaren també n'hi havia que hi havien faltat greument, ja des d'abans de començar la segona guerra mundial.

Als Estats Units la revista "Time" del 7 d'agost del 1972, a la pàgina 54, deia que, durant 40 anys, o sigui, des de l'any 1932, l'U.S. Public Health Service havia realitzat un estudi en persones sifilítiques. sense fer-los cap tractament, per observar els seus efectes sobre el cos humà. L'estudi comprenia 625 homes negres, gairebé tots pobres i sense educació, de la població de Tuskeges, Estat d'Alabama, on llavors hi havia el tant per cent més alt de sifilitics dels Estats Units. Dos-cents d'ells no tenien sífilis i servien de control, els altres 425 tenien una sífilis latent, no contagiosa. Se'ls tractava per qualsevol altra malatia, se'ls pagava al dinar, i l'enterrament, després de l'autòpsia.

Fa 40 anys el tractament de la sífilis era insegur i perillós, a base de bismut, arsènic i mercuri. Però des de fa 25 anys, després de la segona guerra mundial, aquella experimentació era immoral car hi havia la penicilina que la curava ràpidament.

El 1972 sols vivien 74 dels 425; però tots eren ja vells i no aguantarien les fortes dosis de penicilina precises per guarir una sífilis que havia estat més de 40 anys sense tractament. Després foren ben assistits i s'acordà crear una junta nacional que controlés la investigació humana.

També parlà d'aquest cas la revista "Tribuna Médica" del 13 de juliol del 1973, a les pàgines 11 i 12 .

El mateix número d'aquesta revista, a la pàgina 11, tractava d'un altre cas seriós d'infracció a la deontologia mèdica, també als EE.UU. Sense el seu consentiment, ni el dels seus pares, onze noies d'onze a quinze anys, foren esterilitzades pocs mesos abans; la majoria eren negres de Montgomery , igualment a l'estat d'Alabama.

Encara que és un cas molt conegut, potser serà bo el recordar el què va succeir vers el 1960, a l'Alemanya Occidental, on neixeren uns 7.000 infants amb un o més munyons en el lloc corresponent a les extremitats superiors o inferiors. El 1961 es celebrà a Dusseldorf l'assemblea anual dels pediatres de la província Rhin-Westfàlia. L'investigador hamburgués Lenz digué que tots aquells casos eren produïts per la Talidomida, també anomenada "Contergan", una substància usada com a tranquilitzant o somnífer. Probablement s'havia posat a la venda abans dels necessaris experiments en animals.

Passem ara a tractar d'un aspecte de la deontologia mèdica que va començar fa prop de trenta anys, el del transsexualisme.

El dia 3 de desembre del 1952, el "Daily News" donava la notícia de que a Copenhaguen tres cirurgians, Hamburger, Sturup i Iversen havien operat a un nord-americà, George Jorgensen; i que, després de fer-li set operacions quirúrgiques i de prendre prop de dos mil injeccions d'hormones femenines, quedà convertit en una noia, Christine.

Al "New York Times" del 20 de novembre de 1972, a les pagines 1 i 32 - en un llarg article-Jane E. Brody anunciava que, en els darrers sis anys -- cinc-centes persones dels Estats Units s'havien fet practicar el mateix tractement. Deia que aquest costava més de deu mil dòlars, o sigui prop d'un milió de pessetes, i que el feien almenys una dotzena de famoses facultats de Mecidina: la Johns Hopkins University i les de les universitats de Minnesota, Michingan, Washington in Seattle, Virginia, Stanford, Baltimore, etc. La més freqüent i més fàcil de fer era la de canviar el sexe masculí a femení.

Se n'han fet tambe al Canadà i a diferents paisos d'Europa i Africa: Xecoslovàquia, Itàlia, Marroc, etc. A molts d'altres no és permés.

No tots els que han fet el tractament eren joves i gent desconeguda; així per exemple, James Morris, un anglès que ja tenia 45 anys, després d'haver estudiat a Oxford, i assolir una alta graduació durant la darrera guerra mundial. Era, també, famós periodista del "Times" i del "Manchester Guardian ", i havia participat en la primera expedició que coronà l'Everest (1953) a més d'autor de diferents llibres etc.

Cal no confondre'ls amb els homosexuals ni amb els transvestistes; són persones que, encara que somaticament tinguin un sexe determinat, psíquicament creuen que són de l'altre.

Con és natural, al lloc on els fan aquestes operacions abans estudien bé el cas i sols ho fan a un petit percentatge dels que ho demanen; per exemple a Toronto (Canadà) sols ho van fer a set dels setanta-quatre homes que ho havien demanat.

Deontològicamente, aquestes operacions són molt difícils de justificar. En canvi n'hi ha moltes altres que són aconsellables i moralment lícites. En descriurem algunes de les que hem trobat en publicacions mèdiques, començant per les -relativament- més simples.

1. F.VARGAS TORCAL . Estat actual del tractament del criptorquisme (5). Generalment hi ha una atròfia dels testicles criptorquídics als dos primers anys de la vida. Si el lactant té un criptorquisme, cal intentar el descens testicular amb tres injeccions de gonadotropina coriònica, a intervals de deu dies. Si no s'aconsegueix, cal fer una orquidopèxia al segon any de la vida. Les dosis de gonadotropina seran:

Edat òssia	Unitats
0-1 any	3 vegades 500
1-3 anys	3 vegades 1000
3-6 anys	3 vegades 1500
6-10 anys	3 vegades 3000
10-13 anys	3 vegades 5000

Bastants testicles criptorquídics ja estaran alterats i l'orquidopèxia sols conseguirà un efecte estètic. Si amb aquest tractament no hi ha descens, caldrà operar.

Els tractaments amb testosterona o derivats són nuls o perjudicials.

2. Absència o aplasia vaginal: S'ha escrit molt sobre aquest tema, però sols citaré l'article que m'ha semblat millor, el de J.L. Faus Díaz i J. M.Fernández Vicolta (6). Fan la reconstrucció amb empelt cutani, que té l'inconvenient que la cavitat feta es contrau; amb budell la dificultat és que cal fer una important intervenció abdominal.

3.Cirurgia de l'esterilitat d'origen tubàric: P.N. Barri Ragué té un article molt interessant. No aconsella els túnels peritoneals, l'apèndix, ni la implantació directa dels ovaris en l'úter; creu que el millor és el trasplant tubàric (7).

4. Cirurgia de la infertilitat: Fa poc R.W. Kistner i G. W. Patton, Jr. han publicat un atlas sobre aquest tema. Parlen sobre diferentes tècniques : colposcòpia i laparoscòpia, la cirurgia cervical, de l'úter, trompes i ovàrica; neurectomia presacra, i suspensió uterina. Posa les indicacions, contraindicacions, complicacions, etc (8).

5. Sindrome de feminització testicular (Sindrome de Morris): A. Santos i Briz (9) han estudiat detingudament un cas en un pacient de 17 anys . Es una forma de pseudohermafroditisme masculí per alteració en el mecanisme intracellular de resposta als andrògens que condiciona fenotipus femení, genotipus masculí, aplàsia dels òrgans derivats dels conductes de Wolff i de Müller, testicles disgenètics i vagina curta i cega.

Les gonades s'han de conservar fins després de la pubertad. Al faltar l'úter, poden donar-se estrògens, com a mesura profilàctica.

6. Estats d'ambigüetat sexual: M. Bueno et al. Són casos que plantejen una sèrie de problemes.

Els autors n'han vist cinc casos: a) un hermafroditisme ver; b) una virilització intrauterina per gestàgens; c) un síndrome adrenogenital amb pèrdues salines associat a un mosàic XO/XX, i d. dos síndromes de Morris. Diuen que Overzier (1963) calcula que la freqüència global d'aquests casos és de 2 a 3 per mil neixements. Cal fer una minuciosa exploració per si hi han malformacions digestives o urogenitals.

Es possible una degeneració maligna gonadal, que justifica l'extirpació quirúrgica de la gonada contrària al sexe en que definitivament es va a enquadrat al pacient.

Els autors segueixen aquest esquema: A) elecció correcta del sexe, de cara a la inscripció legal al registre; B) Tractament quirúrgic; C) Hormonoteràpia substitutiva; D) Orientació genètica, i E) Psicoteràpia (10).

7. Estats intersexuals: J. Tovar et al. (11). En aquests casos el pediatra ha d'estar en contacte amb l'endocrinòleg, el psicòleg, l'anatomopatòleg i el cirurgià; especialment aquest darrer podrà, per mitjà de reconstruccions plàstiques, adaptar millor el malat al sexe elegit. Convé que siguin explorats abans dels dos anys i que es faci una biòpsia gonadal, amplia i suficient, en forma de tascó, seguint l'eix longitudinal de la gonada.

Si cal fer una clitoriplàstia, es farà abans dels quatre anys i, alhora, s'obrirà el sinus urogenital. Si cal fer una vulvoplàstia o una colpoplàstia, es faran després de la pubertat.

8. L'hermafroditisme veritable: Sobre aquesta matèria hi ha dos treballs importants: El de S. Ferrer Pi et al. (12). Hi ha hermafroditisme veritable si una persona té alhora teixit ovàric i teixit testicular. Els genitals externs poden variar molt, però les gonades poden ésser: a) un testicle normal i un ovari normal: b) un testicle normal i un ovoteste; c) un ovari normal i un ovoteste; d) dos ovotestes. Els cromosomes poden ser XX, XY, o amb anomalies cromosòmiques numèriques o estructurals.

El tractament consistirà en: transformar-lo en un infant sense ambigüetat sexual, de manera que s'apropi el més possible a la normalitat, d'acord amb el sexe que se li ha atribuït i aconseguir que el funcionalisme dels òrgans sexuals s'acosti el més possible a la normalitat. Obtenir una maduració psicosexual unipolar, d'acord amb el sexe genital; cal que des de molt aviat l'infant tingui un sexe ben definit i que sigui educat d'acord amb ell. Es - també molt important la prevenció de tot trastorn psicosexual.

L'altre treball es el de J.M. Ocaña Losa et al. (13). Divideixen als hermafrodites en: 1. laterals, amb un testicle a un costat i un ovari a l'altre; 2. bilaterals, amb un ovoteste a cada costat; 3.unilaterals, tenen un - ovoteste a un costat, i a l'altre, un testicle o un ovari.

Recomanen fer: una història clínica detallada, una bona exploració física, determinacions hormonals, uretrografia, cromosomograma, una exploració quirúrgica i un estudi psicològic.

Cal decidir el sexe aviat, abans dels dos anys. Pensar que hi ha majors possibilitats quirúrgiques i socials vers el sexe femení.

En principi, després dels dos anys, no és aconsellable el canvi de sexe.

A) Si la decisió és per al sexe femení: cap els dos anys, formació d'una neovagina amb el sinus urogenital, abocant-lo al periné, i reparació plàstica del clítoris.

B) Si la decisió és per al sexe masculí: reparació del hipospàdias, extirpació de les estructures femenines i correcció de la criptorquídia, amb - col-locació de pròtesi testicular al costat que no tingui la gonada masculina.

Als pacients hipogonadals o agonadals se'ls prescriurà un tractament substitutiu que faci possible el desenvolupament de les característiques sexuals secundàries aproximadament en el mateix moment i ordre que en l'adolescent normal. Però això es diferirà al màxim en pacients de poca talla, per tal de permetre el màxim temps de creixement abans d'accelerar la maduració òssia i el tancament de les epífisis amb les hormones (estrògens, progestàgens, testosterona).

LES MANIPULACIONS GENETIQUES:

L'any 1975 es reuniren a Pacific Grove (California) científics de setze nacions, i volgueren comprometres a unes normes molt estrictes i severes, per tal de prevenir els grans i nombrosos riscs que aquestes manipulacions poden tenir. Doncs hi ha punts molt discutibles, tant des del punt de vista tècnic con del moral. En quatre dies de converses parlaren d'aquells riscs i dels - molts beneficis que poden obtenir-se d'aquestes manipulacions fetes com cal (14)

El 1980 E. Egozcue (15) deia que la forma de manipulacions genetiques amb més possibilitats és la producció de DNAs recombinats, a base de tècniques microbiològiques i de genètica molècular; cosa que permet aillar un gene i estudiar la seva composició, activitat i formes de regulació. Es poden identificar, aillar i elegir alguns dels genes del genoma humà i transferir-los a un bacteri, estudiar el seu funcionament i obtenir els seus productes; per exemple, fabricació de vacunes, d'altres proteines i d'hormones, etc.

Per aillar i manipular genes cal: I. Tallar al lloc degut el DNA cel.lular; 2)Enganxar els fragments (recombinació); 3. Introduir el DNA híbrid o quimèric en una cèl-lula viva, i 4. Seleccionar les cèl-lules que tenen el DNA híbrid.

El DNA es talla sempre al mateix lloc, amb enzims de restricció; d'aquests enzims en coneixem més de cent.

Per a introduir DNA d'una espècie en cel.lules d'un altra, cal un vehicle capaç de propagar-se a l'organisme receptor. Generalment s'usa com a receptor l'Escherichia coli .

S'ha determinat la seqüència del DNA del virus de la hepatitis B; i el 1980 s'ha aconseguit la síntesi del interferon per l'E.coli.

Es conegut el curs dels processos genètics bàsics; i els coneixements adquirits poden ajudar en moltes coses, per exemple, en la producció industrial farmacèutica.

Fa uns mesos el Dr. Martin Cline (16), professor de la Universitat de Los Angeles (California), ha usat -per primera vegada- l'enginyeria genètica en pacients humans. Introduí genes normals en les cèl-lules de la mèdula òssia de dues noies que tenien betatalasèmia. L'una era de Jerusalem i l'altra de Nàpols, doncs als Estats Units està prohibit fer-ho, però no a Itàlia ni a Israel.

Cal esperar uns mesos per veure el resultat.

Pel que fa a les manipulacions genètiques, diguem sols unes paraules sobre els problemes deontològics. Aquests gairebé no existeixen si la manipulació genètica és feta amb fins honestos i dirigida per científics responsables. Però si no hi ha aquestes condicions pot esdevenir una gran catàstrofe; per exemple introduint en el E. Coli que tots tenim en grans quantitats en els nostres budells els genes que poden produir la toxina botulínica; o fabricant estreptococs o neumocoos resistents als antibiotics, amb el que es podria destruir tota la humanitat en pocs dies.

LA TORTURA:

En un article de la revista "Límites" (17) s'afirmava que hi ha un milió de persones a les presons de tot el món, i que han estat detingudes per les seves idees polítiques o religioses, o per la seva raça , etc. Posa l'exemple que l'any 1970 es van trobar -sota terra- a Bizerta, presoners cecs empresonats quinze anys abans pels francesos; no hi havia cap document sobre ells i ningú sabia quins eren els seus delictes.

Fa uns anys, el rus Alexandre Soljenitsin -premi Nobel de Literatura el 1970- va escriure la seva obra "Archipiélago Gulag", obra que és una acusasió molt greu sobre la tortura a la URSS (18).

Però el més terrible és que a la moderna tortura hi intervenen metges, psicòlegs i altres "tècnics". Per això creiem que es molt encertat el què ha fet el Col-legi de Metges de Barcelona, de posar a l'edició de les "Normes de Deontologia" de 1979 la part IX sobre la turtura i vexació de la persona humana.

Actualment hi ha una entitat que lluita a fons contra la tortura.

Amnistia Internacional: Fundada el 1961, té delegacions a molts paisos i envia observadors als processos sospitosos. Fan un Informe anual on hi consten les infraccions que s'han produit a cada nació; el de 1977, té 277 pagines; el de 1978, en té 328, i el de 1979 222.

A més, Amnistia Internacional fa informes especials; per exemple, el 1976 va fer l'Informe de una unidad de A.I. en la República Argentina" de - 124 pp.; el 1977 va fer la segona edició de "Prisioneros desaparecidos en - Chile" de 128 pag.; el 1979 "Encarcelamiento político en la República Popular China", i el 1980 en va publicar un sobre "Presos de conciencia en la - URSS", amb 223 pp. D'aquesta darrera obra és especialment interesant una -- part que tracta sobre la detenció forçada en hospitals psiquiàtrics (p p. - 185-219).

Diu que entre el dia 1 de juny del 1975 i el 31 de maig de 1979, més - de cent persones foren confinades per la força en hospitals psiquiàtrics , per exercir els seus drets humans més que per motius autènticament mèdics. No s'hi inclouen moltes persones de les que no es té informació suficient. Això ho han dit psiquiatres i pacients que pogueren sortir de la URSS.

A l'agost del 1977 aquest tema fou discutit al VI Congrés de l'Associació Mundial de Psiquiatria, la que ho condemnà, com ho havia fet ja abans , la Federació Mundial de la Salut Mental.

Posa casos en els que ni el jutge, ni el fiscal, ni el defensor, ni l'expert psiquiàtric veieren a l'acusat. Diu que tots els jutjats són declarats culpables. Descriu diferents casos concrets.

Martine Sykes (19) refereix en un article que el 12 d'octubre del 1980 " Amnesty International France" organitzà una conferència sobre: "Tortura i responsabilitat mèdica". El Dr. Roger Lévy digué que hi ha dues classes - de tortura: la clàssica, brutal; i la moderna, científica. En les dues hi - intervenen metges. Cità unes paraules d'Alexandre Soljenitsin: "Si el presoner es desmaia sota els cops i perd el coneixement, el metge els diu : podeu continuar, el ploç és normal; el metge no hi té un paper auxiliar, sinó primordial".

M. Sykes digué que no se'ls deixava dormir, ni menjar, asseure's ni - ajeure's; se'ls priva de tota percepció sensorial. Els psiquiàtres de la - URSS converteixen a una persona normal en un esquizofrènic.

A l'Institut Serbsky de Moscou s'usa l'electroxoc, es provoquen al- lucinacions i es fan -innecesariament- operacions neuroquirúrgiques. Dos metges russos, que es negaren a fer-ho, foren torturats a Siberia.

Al Uruguai, el Dr. Raul Lombardi, tingué de veure com torturaven a la seva esposa.

En un altre article, Claire Brisset (20) denuncia la medicalització creixent de la tortura. A més del què es feia des de fa temps; cops, cremades, - xocs elèctrics, violacions, arrencament de dents i d'ungles, etc., s'hi ha afegit l'anomenada tortura científica o "neta", que no deixa rastres immediats el què fa difícil el comprovar-les: privació sensorial, aïllament, xocs elèctrics, i - especialment- productes químics i medicamentosos. S'han fet molt - a l'Uruguay, d'on han passat als països propers, particularment a l'Argentina; també són molt emprades als hospitals psiquiàtrics de la URSS i de Rumania.

Després de les terribles coses que hem dit, esperem que tots els metges sapiguem veure que la notra professió està en contradicció amb la tortura, com amb moltes altres coses que hem dit abans. I que la missió pròpia del metge - és consolar, calmar i curar els malalts.

R E S U M

El text de la Moral Mèdica de Felix Janer (1781-1865), catedràtic de Clínica Interna del Real Colegio de Medicina y Cirugía de Barcelona, que és una obra sense problemes -com un manual d'urbanitat entre metge i malalt i metges entres ells- es compara amb la complicació cada dia més gran de la deontologia actual. No es parla de l'avortament, l'eutanàsia i altres temes molt estudiats i coneguts.

Consultant els 36 volums del Procés de Nuremberg, que tingué lloc en acabar la segona guerra mundial, s'han escollit dos cassos que s'han cregut dels més interessants entre els molts que hi ha, doncs el pacient de l'un era director d'un hospital txecoeslovac que havia estudiat en quatre facultats de Medicina, i l'altre era director del laboratori de l'Institut Pasteur de París.

Després es comenta el cas dels 425 luètics dels E.U. que estigueren 40 anys sense fer-los cap tractament; experimentació clarament immoral, doncs feia 25 anys que hi havia la penicilina. També es parla de les onze noies esterilitzades al mateix país, sense cap autorització del pacient o familiar.

Llavors es comenta breument del cas de la talidomida.

I seguidament, amb més extensió, es descriu el problema del transexualisme, que va començar el 1952 amb un cas a Dinamarca; i vint anys despres el 1972, la premsa dels E.U. anunciava que en aquest país n'hi havia 500; després s'anaren publicant grups més o menys nombrosos en diferents països. A molts estats, però, no en practicava car no estava permés, ja que -deontologicament- és una cosa molt complicada, en oposició amb altres intervencions que es fan bastant, i de les que es parla a continuació.

Seguint un cert ordre, des de les més senzilles a les més complexes, es fan comentaris al criptorquisme, l'absència i l'aplàsia vaginal, l'esterilitat d'origen tubàric, la infertilitat, la sindrome de feminització testicular o de Morris, els estats d'ambiguetat sexual, els estats intersexuals i els vers hermafroditismes.

Es passa, després, a les manipulacions genètiques, amb la darrera intervenció de Cline, introduint genes normals en la mèdula òssia de dues malaltes amb betatalasemia.

I s'acaba el treball estudiant la relació entre la tortura i el metge; i com vol resoldre aquest gran problema l'Associació anomenada "Amnistia Internacional".

N O T E S

1. Felix JANER. Elementos de Moral Médica, o Tratado de las Obligaciones del Médico y del Cirujano. Barcelona, Verdaguer 1831, 420 páginas.

2. Proces des Grands Criminels de Guerre devant le Tribunal Militaire International. Nuremberg, 14 novembre 1945-1 octubre 1946. Edité à Nuremberg, Allemagne, 1947-1949 XXXVI vols.

3. Obra de la nota 2., Vol. V, pgs. 169-204.

4. Obra de la nota 2., Vol. VI, pags. 313-334.

5. Estado actual del tratamiento del criptorquismo. Revista Diario de Congresos Médicos. X Reunion Anual de la Asociación Española de Pediatria. Granada 2-4 XI 1973. nº 21, 2 XI 1973.

6. Aplasia vaginal congénita y su cirugía reconstructiva. Archivos de la Facultad de Medicina de Madrid, Vol., XXIV, nº 1 - Julio 1973, pags. 35 a 53.

7. Cirugía de la esterilidad de origen tubárico. Jano 28 nov.-4 dic. 1980, nº 447, págs. 59-62.

8. Atlas de cirugia de la infertilidad. Barcelona 176 pags.

9. Sindrome de feminización testicular. Medicina Clínica, Barcelona, Vol. 71 nº 6, 1978, pags. 223-229.

10.Tratamiento de los estados de ambigüedad sexual. Revista de la nota nº 5, pág. 51.

11.Cirugía de los estados intersexuales. Revista de la nota nº 5,pág. 51.

12.Aspectos terapéuticos del hermafroditismo verdadero. Revista de la nota nº 5, p. 55.

13.Hermafroditismo verdadero. Tratamiento. Revista de la nota nº 5.

14.Manipulación genética y experimentación humana. PALMA VALVERDE. Tribuna Médica, Madrid, 21 III 1975, pags. 7-8.

15.Las manipulaciones genéticas . Jano, 13-19 Junio 1980, nº 427, pags. 50 -57

16.Por primera vez en la historia de la medicina. Manipulación genética en seres humanos. Jano, 17-23 oct. 1980 pag. 16.

17.Límites, año 1º nº 12, mayo de 1974, pags. 14-17.

18.Archipiélago Gulag 1918-1956. Barcelona , Plaza & Janés 1973, 531 págs.

19.Docteur Bourreau. "L'Express", edition internationale , nº 1527, 18 X 1980 p. 73-74.

20.Amnesty International dénonce la médicalization croissante de la torture et des exécutions capitales. Le Monde, vendredi 17 oct. 1980, pág. 7 .

APUNTES HISTORICOS SOBRE LA SUBDELEGACION DEL REAL PROTOMEDICATO EN CATALUÑA.

Autor: M. PARRILLA HERMIDA (de Sanidad Militar)

El Protomedicaro comienza en Cataluña según Jordi Gonzalez (1), con el nombramiento por Felipe II en 1.588 del doctor en Artes y Medicina Jerónimo Mediona como Protomédico, que recibe el privilegio de manos del virrey Manrique de Lara; continua funcionando el Protomedicato desde esa fecha, hasta su anulación por primera vez en 1.799 y definitivamente en 1.822.

Divide Jordi, la historia del Protomedicato catalán en dos periodos, el primero desde su iniciación hasta el final del siglo XVII, el segundo desde comienzos del siglo XVIII hasta su anulación.

Durante el periodo de los Austrias, aún a pesar de su imperialismo, se tiene la impresión de que existía una cierta descentralización o autonomía y el Protomedicato poseia una gran independencia, no existe constancia de relaciones con el Real Tribunal de Madrid, ni incluso desde el punto de vista económico; pero en realidad esta misma situación se mantiene durante la primera mitad del siglo XVIII, pues no es hasta 1.759 que se nombra como Protomédico al Dr. D. Miguel de Borbón, que esa autonomía se pierde, creandose como habia ocurrido en Valencia y Galicia (2) subdelegaciones del Protomedicato, dependientes de este y de los Capitanes Generales de las Audiencias de los diferentes Territorios, como posteriormente ocurrió en Aragón y Navarra.

Nuestro presente trabajo consiste en dar a conocer una amplia documentación sobre el tema existente en el Archivo General de Simancas (3).

Un documento firmado en San Lorenzo del Escorial de fecha 21 de noviembre de 1.735, por el Primer Médico de Cámara y por ello Presídente del Real Protomedicato, D. José Cerví y dirigido al Primer Ministro D. José Patiño, dice:

"Señor: en cumplimiento de las ordenes de S.M., que V.E. se ha servido participarme, para que diga mi parecer sobre la pretensión que hace el Dr. D. Baltasar de la Torre y Ocón, Médico de Cámara de S.M. y Protomédico sustituto del Protomedicato de Castilla para la futura de Protomédico de dicho Protomedicato y así mismo sobre la instancia que hace el Dr. D.Tomás Clarassó protomédico sustituto del Protomedicato de Cataluña, para la futura de Protomédico de dicho Principado. Debo decir a V.E. que así uno como otro suplente, son sujetos de experimentada ciencia y acreditada práctica, constandome concurrir en ellos las apreciables prendas de vigilancia e integridad, que han manifestado en muchos años, llevando por mi continuada ausencia el peso de sus empleos respectivos, lo que exactamente han desempeñado y cumplido a satisfacción de sus Tribunales: en cuya atención, soy de parecer que ambos son merecedores de que S.M. se digne concederles la gracia que pretenden, confiriendo al dicho Dr. D. Baltasar de la Torre y Ocón la futura de Protomédico de Castilla y al Dr. D. Tomás Clarassó la de Protomédico de Cataluña. V.E. se servirá poner esta presentación en noticia de S.M. para que resuelva lo que fuese de su Real agrado".

La futura que el diccionario define, como derecho a la sucesión de un - empleo o beneficio antes de hallarse vacante, la hemos visto muy utilizada a partir del siglo XVI de manera especial en las plazas de médicos de los municipios e incluso de algunos hospitales. (4).

Jordi Gonzalez (1.c.) cita a Tomás Clarassó como Protomédico de Cataluña, por esas fechas, sustituyendo a Sebastián Creagh, que fué rebocado en 1.734. Clarassó continuó hasta su fallecimiento en 1.753. En esta fecha y de forma - interina actúa como Protomédico Antonio Plá, con el cargo de teniente de Protomédico.

Ante el incumplimiento de las normas y las pérdidas que suponía no cobrar los derechos de exámen, medias anatas, etc y la petición por las autoridades civiles y eclesiásticas, de extender la jurisdicción del Protomedicato (2), motiva el Real Decreto de 19 de abril de 1.741 firmado en Aranjuez, que dice:

"Por haber enseñado la experiencia, que la extrechez de medios de muchos, la distancia de sus domicilios a la Corte y achaques que padecían otros, los imposibilitaba para venir a examinarse por el Tribunal y a petición del Protomedicato, se concede al Real Tribunal la facultad de subdelegar su poder en los mas acreditados de las provincias y ciudades, que se hallen a mayor distancia de la Corte".

De acuerdo con este Decreto, en 2 de agosto de 1.742 se firma en San Ildefonso por el Real Tribunal el nombramiento de varios delegados, entre ellos el de Cataluña.

Nacen así las Subdelegaciones, que por su caracter penal dirige un magistrado u oidor de la Real Audiencia o Chancillería y que dependen del Capitán General correspondiente; como quiera que al comienzo el oidor estaba autorizado para nombrar los examinadores entre los de la ciudad, es posible que este sea el motivo de que sus nombres se desconozcan, independientemente de la pérdida de documentación, motivada por el incendio de Aranjuez, por nosotros citad (5).

En 1.759 encontramos desempeñando el puesto de Protomédico de Cataluña, al Dr. Don Miguel de Borbón y Berné, habil cirujano y diestro político, nacido en Zaragoza en 1.691, hijo de don Felipe y doña Agueda; estudió en su ciudad natal Humanidades, Filosofía y despues Medicina y Cirugía. Recibió el grado de doctor en las dos facultades en aquella Universidad en 1.719, llegando a ser catedrático de Anatomía y Aforismos en 1.728, hasta que fué jubilado en 1.747. Fué director del Hospital Real y Militar de Zaragoza. Por ultimo el - rey Fernando VI, lo nombró su médico de Cámara y de su esposa la reina Barbara de Braganza. Con este puesto pasó a Madrid, formó parte del Protomedicato como vicepresidente, fué académico de la Real de Medicina (6).

Se nombra al Dr. Borbón Subdelegado del Protomedicato en Cataluña, esta Subdelegación se administra al principio independientemente de la de Castilla, como venía ocurriendo desde 1.588, en tanto las subdelegaciones de Valencia, Galicia, Navarra y Aragón rendían a Madrid cuentas anuales y remitían las cantidades sobrantes, despues de efectuados los pagos del personal.

En 16 de julio de 1.761, el sumiller de Corps, Duque de Losada, comunicaba al presidente del Real Protomedicato D.Manuel de la Raga, que el Rey, en - 20 de julio de 1.760, había decidido, que a la muerte de D. Miguel de Borbón, entren en las arcas del Protomedicato los emolumentos de la Subdelegación de Cataluña, una vez pagados los sueldos del Teniente de Protomédico y de los examinadores (3).

Conviene recordar que Borbón habia sido nombrado vicepresidente del Protomedicato, por la deficiente salud de D. José Siñol, pero tampoco era buena la de Borbón, según nos dice el profesor Riera (7), es posible que por este motivo hubiese nombrado como teniente de protomédico a D. Antonio Plá, que lo había sido con anterioridad a su llegada y con caracter interino.

Según carta de D. Manuel Martinez de la Raga de 24 de marzo de 1.763, el 18 de ese mes había fallecido D. Miguel de Borbón (3). La plaza debía ser muy apetecida, pues existe constancia (3), de que en 26 de mayo la solicitó el segundo médico de la Real Cámara y vicepresidente del Real Protomedicato D. Muzio Zona, de gran prestigio en la Real Casa y que mas tarde al fallecer el Dr. de la Raga, fué primer médico de Cámara y Presidente del Real Protomedicato.

Sustituyó a Borbón a su fallecimiento, el teniente de Protomédico don Antonio Plá (posiblemente con caracter interino), en Madrid lo consideraban como hombre abandonado, pero lo admitieron aún cuando existían algunas dificultades.

En la misma carta de 24 de marzo, ya mencionada el Dr. Martinez de la Raga, hace presente con relación a orden de 1.761, que no puede ponerla en ejecución con la prontitud propia de su obediencia, por falta de facultades y jurisdicción en aquel Principado, gobernado por sus constutuciones y costumbres (nuevamente observamos la autonomía señalada al principio) e indica este inconveniente, para que en su inteligencia se le ordene lo que fuese del agrado de su Magestad.

De momento nada se resuelve o desconocemos se hiciese y el Dr. D. Antonio Plá continúa desempeñando el puesto de teniente de protomédico. El 19 de julio de 1.766, el Duque de Losada (3), se dirige al Rey en escrito que dice:

"Señor en Real Decreto de V.M. a consulta mia de 7 de diciembre de 1.760 se dignó V.M. mandar entre otras cosas, que despues de la muerte de D. Miguel de Borbón entrasen en las Arcas del Tribunal del Protomedicato los emolumentos del de Cataluña. Habiendose verificado la muerte de D. Miguel de Borbón en 18 de marzo de 1.763, presentó D.Muzio Zona instancia a V.M. para que se dignase concederle el Protomedicato de Cataluña vacante por tal fallecimiento y en 6 de mayo de dicho año, se sirviî V.M. declarar, según aviso, que el Marqués de Squilache me comunicó en igual fecha, era vuestra voluntad, se observara lo que tenía resuelto tocante a ese empleo, teniendole representado el Protomedicato que en virtud de la orden de 7 de diciembre de 1.760, en la de haber llegado el caso de fallecer Borbón y en que el producto de dicho Protomedicato de Cataluña, que se derivaba de los exámenes de los facultativos, médicos, cirujanos y boticarios y de las visitas de botica que a estos se hacen, gobernase allí por sus constituciones y privilegios particulares, ignoraba el Protomedicato lo que debía practicar para poner en ejecución la orden de V.M.; pasé al Tribunal una orden en 24 de mayo de este año, comunicandole la orden de que se observara lo que tenía resuelto y dije, que el Protomedicato me expusiese que inconveniente habría en que el Protomedicato de Cataluña se administrase por el de Castilla, como lo eran los de Aragón y Navarra o a lo menos los que podrían ocurrir en que el teniente de Protomédico, que havia y existe en Cataluña supliere las veces de Protomédico y gobernase los ramos de aquel Protomedicato, según sus constituciones y privilegios particulares, debiendose asegurar en uno y otro modo el sobrante para que entrase en las Arcas del Protomedicato según tenía V.M. mandado. En satisfacción a este aviso, me hace el Protomedicato la adjunta representación, en que no encuentra el menor reparo de que el Protomedicato de Cataluña se administre por el de Castilla, como lo es el de Valencia, estableciendose tres examinadores, que con la ma-

yor rectitud gobiernen aquel Protomedicato, según sus constituciones y privilegios".

"Me presentan así mismo los perjuicios graves y acaso irremediables que pudiesen acaecer si dicho Protomedicato fuese dirigido por el solo teniente, a quien en el dia no se causa ningún perjuicio, por haberse extinguido sus facultades, muerto el principal y solo podrían durarle mientras no tome providencia el Protomedicato. Este para ponerla en ejecución necesita Vuestra Real aprobación, para que siendo del agrado de V.M. se administre el Protomedicato de Cataluña según el método de Valencia, guardandose a sus naturales sus constituciones y Privilegios. Y a tal efecto se digne V.M. mandar comunicar al Consejo de la Cámara para que expida las Cédulas convenientes y que se pidan por el Tribunal a fin de que la Audiencia que reside en Barcelona y demas Justicias, la cumplan y auxilien sus efectos"

"Solo me falta decir que para evitar disensiones del Teniente de Protomédico, podría V.M. mandar que en las cuentas, que aquel dé al Tribunal, del tiempo de su vacante, se extienda el mismo ajuste o salario que le hubiese asignado D. Miguel de Borbón, su principal difunto".

Al final de este documento, existe una nota "me conformo en todo lo que propone y así lo mando", rubricado de la Real mano.

Este escrito para su conocimiento es remitido en septiembre de 1.766, al Real Protomedicato.

El Presidente del Real Protomedicato interesa del Fiscal del Tribunal, un informe sobre el asunto, que una vez recibido eleva a la superioridad y que es el origen de la Real Cédula de septiembre de 1.766.

Copiamos el informe del fiscal, tanto por los datos, que facilita como por que en el fondo fué el motivo en la demora del montaje de la Subdelegación del Protomedicato en Cataluña.

"El Dr. D. Tomás Joven de Salas, fiscal del Tribunal del Protomedicato de estos Reinos, Dice: Que por resolución de Vuestra Real Persona, comunicada por el Sumiller de Corps el Duque de Losada en 16 de julio del año pasado de 1.761 Se sirvió mandar que despues de la muerte de D. Miguel de Borbón, se recaudasen en las Arcas los emolumentos del Protomedicato de Cataluña y como en ese Decreto no se dió forma al Tribunal, ni se confirieron las debidas facultades para su ejecución; verificado el caso, se presentó en 24 de marzo de 1.763, que el gobierno de dicho Protomedicato distinto y separado del de Castilla y fundado en as particulares Constituciones y Privilegios de aquel Principado, le constituía en los terminos de la mayor imposibilidad, por cuyo motivo en 27 de junio del presente año de 1.766, en satisfacción del informe que por el mismo sumiller se pidió al tribunal en 25 de mayo del mismo, para que expusiese que inconvenientes podían ocurrir, en que el Protomedicato de Cataluña sea administrado por el de Castilla, como lo son los de Aragón y Navarra o que el teniente de Protomédico supla las veces de Protomédico y gobierne los ramos de aquel Protomedicato, según sus constituciones y privilegios particulares, debiendose asegurar de uno y otro modo el que el sobrante entre en las Arcas según S.M. tenía mandado; expuso entre otras cosas, que sin contravenir a las leyes Municipales y Costumbres de los naturales, podía constituirse la administración con el método propio, para asegurar a los vasallos de los perjuicios a que estan expuestos con el gobierno de un teniente, que es el que de muchos años a esta parte se ha observado y en que no podía el Tribunal conformarse con el celo del verdadero servicio de él. Que las facultades del Protomedicato habían consistido en Cataluña, en examinar los Profesores para que el publico los lograse de probada utilidad y calidades y no quedase ex-

puesto en la materia de la mayor importancia a fraudes y errores que serían consiguientes sin su aprobación, consistiendo los emolumentos y fondos de los depósitos que se hacen para el examen y en los salarios con que contribuyen los boticarios por razón de las visitas a sus boticas; que si el desinteres y honor del teniente de Protomédico, no correspondía a las obligaciones de un cargo tan escrupuloso como poner en sus manos la salud de los vasallos, podían sin duda originarse posibles males y era cosa dura que se fiase a la bondad de un hombre expuesto por su humana condición a errar y quizá a poblar el Principado de facultativos ineptos, con la codicia de aumentar sus emolumentos. Que con esta consideración habia procedido el Tribunal en las Subdelegaciones de su jurisdicción con la precaución de cometerla (por encargarla) a tres facultativos de conocida habilidad y costumbres, como se verifica en la que tiene establecida en el reino de Valencia, pues creia era el medio unico de evitar fraudes y errores a que está mas expuesto uno solo; que con la misma y con la experiencia de ese tenor, se constituyó que el Protomedicato de Aragón se gobierne con ese mejor método de que había resultado una reforma la mas util a la salud pública y el mismo conocimiento se había intentado ya en Catalula con D. Miguel de Borbón (que era Protomédico y no teniente de ese cargo), movido de las repetidas quejas de muchos profesores; que en estos términos juzgaba el Tribunal que en gobernarse los ramos del Protomedicato de Cataluña por el teniente de Protomedicato tenía muchos inconvenientes, como se dejaban expuestos los vasallos al perjuicio de asistirse con facultativos de que no se puede tener la menor satisfacción y que para preservar ese daño será conveniente se constituya un establecimiento con tres médicos que elija el Tribunal, de ciencia y prudencia, para que con un reglamento conforme con las Leyes y Costumbres patrias ejerzan juntos las funciones correspondientes al protomédico y recauden los sobrantes para darles el destino que se sirvió dar S.M. siendo necesario que para poner en práctica lo referido, se sirviese comunicar su Real resolución al Consejo de la Cámara, para que expida las Cédulas convenientes y que se pidan por el Tribunal a fin de que la Audiencia que reside en Barcelona y demas Justicias den los auxilios necesarios".

1.- Y habiendose conformado S.M. en que la administración de dicho Protomedicato se constituya según el método de Valencia, guardando a sus naturales sus constituciones y privilegios, según se ha comunicado al Tribunal por papel de aviso del sumiller de Corps Duque de Losada de 3 de septiembre de este año, en su cumplimiento ha acordado hacer este establecimiento en la forma que se previene, debe dicho Tribunal constituir el gobierno del Protomedicato de Cataluña por medio de tres médicos, que debe elegir uno con el título de teniente de Protomédico y los otros dos con el de examinadores, los cuales ejerceran las funciones que les correspondan juntos en virtud del nombramiento y título del Tribunal, con los salarios o emolumentos y por el tiempo que se señalen a cada uno.

2.- Que estos tres médicos juntos y ante un escribano real, que igualmente debe nombrar el tribunal ejerzan todas las funciones que corresponden al Protomédico, según las Leyes y Costumbres de Cataluña.

3.- Que los examinados deben presebtar al escribano, las informaciones de limpieza de sangre, fé de bautismo y práctica y de las demás calidades que se requieren según las Leyes Municipales de aquel Principado, para ser sometidos a examen y vustas por el teniente y uno de los examinadores, hallandolas conformes, señale el primero, dia y hora para el acto del examen.

4.- Que este, siendo de médico debe hacerse con la precisa concurrencia de los tres y asistencia del mismo escribano, siendo facultativo a cada uno probar al pretendiente su suficiencia, así en lo especulativo, como en lo práctico y concluido dicho acto deberan votar el teniente y examinadores por Letras A y R para que no pueda saber uno lo que vota el otro, quedando aprobado si salen dos AA y reprobado si salen dos BB.

5.- Que en caso de reprobación señalará el teniente el tiempo que se juzgue necesario al pretendiente para que dentro de el se rehabilite y en el nuevo examen que deberá hacerse, se guardará la misma formalidad.

6.- Si el examinandp fuere cirujano o boticario, deberá concurrir uno de estos facultativos al examen, para probar la suficiencia del pretendiente y expondrá su dictamen a los tres médicos, que votaran en la forma propuesta.

7.- El escribano dará fé de lo que resulte de estos actos y según ello despachará el título al pretendiente, en la forma y método observado hasta el presente, el que deberá firmar el teniente y rubricar los dos examinadores, aunque alguno de ellos hubiese sido de voto contrario.

8.- Las visitas en el Principado de Cataluña, se ejecutarán en lo sucesivo por un visitador boticario que nombrará el tribunal y ante un escribano real, sin que los boticarios tengan que contribuir por esta razón con mas emolumentos que los acostumbrados hasta el presente.

9.- El teniente y examinadores deberan recaudar el sobrante delas visitas, satisfechas las dietas y salarios del visitador y escribano, que señalará el tribunal, como los depósitos que hasta el presente se han acostumbrado hacer para los exámenes y bajo las mas formal cuenta darán aviso al Tribunal en cada seis meses de los fondos que existan, deducidos los emolumentos que les correspondan por sus oficios y se señalarán en sus respectivos títulos.

10.- Así en la observancia de lo expuesto, como en lo demás que ocurra para el buen gobierno del Protomedicato de Cataluña, según sus Leyes y Costumbres, deberá el teniente y examinadores estar sujetos a las ordenes del Tribunal.

"Y mediante que para la observancia de lo resuelto por V.R. Persona y del establecimiento que queda referido, en su cumplimiento se hace necesario la Superior Autorización de V.M. en esta atención; suplica a V.M. se sirva mandar se expida Cédula duplicada para que la Audiencia de Cataluña y demás Justicias de aquel Principado observen puntualmente la Real resolución y establecimiento que quedan referidos, dando los Auxilios y despachos que se pidan para su cumplimiento, como procede".

"Otro sí, mediante que en la real resolución comunicada al Tribunal se le previene tambien, que el Dr. D. Antonio Plá que ha ejercido las facultades de teniente desde que murió D. Miguel de Borbón, debe entregar sus emolumentos desde el dia de la vacante, bajo el salario o ajuste que hubiese hecho con este, para ponerlo en práctica; a V.M. suplica se sirva mandar expedir Cédula a cualquiera de las Justicias de Barcelona, para que en esta razón practique las diligencias necesarias para reintegrar a la Real Hacienda de este producto o como mejor sea del agrado de V.M.".

Como consecuencia del informe del Fiscal del Protomedicato, se dictan dos reales Cédulas, una dirigida al Tribunal para que proceda al nombramiento del personal correspondiente a la Subdelegación de Cataluña y otra dirigida al Capitán General del Principado, como Regente de la Audiencia, para que con caracter judicial, se notifique al Dr. D. Antonio Plá, el que proceda a entregar los caudales percibidos durante su época de Teniente de Protomédico.

En Madrid a 11 de diciembre de 1.766 el Real Protomedicato dicta la orden siguiente:

"Nos, el Presidente y Protomédicos del Real Tribunal del Protomedicato de estos Reinos, Alcalde examinadores y Jueces mayores de ellos, de los Médicos,

Cirujanos y Boticarios. Por cuanto Su Magestad (que Dios guarde) por Real Decreto de 29 de agosto pasado de este año, comunicado al Consejo de Cámara, expedido a representación de nuestro Tribunal y en consulta hecha por el excmº Señor Duque de Losada, sumiller de Corps de S.M., se han servido mandar, que el Protomedicato del Principado de Cataluña se administre por nuestro Tribunal, según el método de Valencia, guardando a sus naturales sus Vonstituciones y Privilegios; por tanto y en consideración de que para la administración del dicho Principado está dada por nuestro Fiscal instrucción en nueve capítulos, que su Magestad ha aprobado y de se ha dignado expedir la Real Cédula correspondiente para la ejecución de todo ello; se hace preciso en obedecimiento, del encargo que se hace a nuesto Tribunal elegir personas de inteligencia y entera confianza que desempeñen el asunto como S.M. lo ha resuelto y concurriendo estas circunstancias en los Doctores D. Juan Esteban, D. Pedro Guell y D. Carlos Rosell, médicos de la ciudad de Barcelona, nombramos al primero por Teniente de Protomédicos del referido Principado y a los dos ultimos como examinadores, para que todos tres ejerzan las funciones que corresponden al Protomedicato del mismo Principado, con arreglo en todo ello a los nueve capítulos que comprende la Real Cédula expedida por su Magestad y Señores de su Real Cámara, que original se les entregará para su cumplimiento, reservando por ahora nuestro Tribunal y hasta nueva Orden asignarles el estipendio que por sus oficios han de tener; cuyo cargo dure para el Teniente de Protomédico por el tiempo de nuestra voluntad y a los dos examinadores médicos el de dos años contados desde el dia que juren sus empleos; en consecuencia de lo cual y de que antetodas las cosas presenten en manos del excmº. Señor Marqués de la Mina, Gobernador y Capitán General de la Real Audiencia y Principado de Cataluña y por ante escribano que de Fé los mencionados Doctores D. Juan Esteba, D. Pedro Guell y D. Carlos Rosell, juramento de que bien y fielmente ejercerán sus empleos; les damos por este nuestro despacho facultad para usarlos en la forma y método que se manda en la Real Cedula citada y exhortamos a todos y cualesquiera señores Jueces y Justicias de S. Magestad, así en la referida ciudad de Barcelona, como en las otras Ciudades, Villas y Lugares del expresado Principado de Cataluña, que los tengan y reconozcan como tales nombrados y no los embaracen con pretesto alguno el uso de sus oficios, antes bien los protejan y auxilien, para que en todo se cumpla lo resuelto por S.M.- Dado en Madrid a 11 de diciembre de 1.766.- D.Manuel de la Raga.- D. Muzio Zona.- D. José Amar; de acuerdo con el Real Protomedicato.- Francisco Javier de Quesada.- Escribano".

Consta entre la documentación (3), el acta de juramento y toma de posesión en 26 de diciembre de 1.766 de los tres médicos nombrados, ante el excmº Sr. D. Jaime Miguel de Guzmán, Marques de la Mina, de lo que da fé el escribano público de Barcelona Vicente Gibert; no transcribimos el texto, pues nada añade a lo anteriormente expuesto.

En 30 de diciembre el Capitán General, remite al Presidente del Real Protomedicato, el acta de juramento y toma de posesión.

Parecía natural que con unas normas iguales a las dictadas para las Subdelegaciones del Protomedicato de Valencia, Galicia y Asturias, Navarra y Aragon el Protomedicato de Cataluña, comenzase a funcionar al principio de 1.767; sin embargo se presentan dificultades.

En el documento que hemos transcrito, en que el fiscal informa a petición del Protomedicato y que por este fué aceptado y posteriormente base de la Real Cédula de 24 de octubre de 1.766, se dice "que los examinandos serían médicos, cirujanos y boticarios" es decir, como se venía realizando en las diferentes Subdelegaciones del Tribunal del Protomedicato y en el Central de ls Vorte y cual se realizaba en Barcelona en la época de D. Miguel de Borbón,

cuando la Real Escuela de Cirugía no estaba creada. Pero en 12 de diciembre - de 1.766 se publica una R.O. con el Reglamento del Real Colegio de Cirugía de Barcelona, creado por Pedro Virgili, ya en 1.762 se realizan los primeros exa menes (8) y en el Reglamento de este Centro de 1.764 en su introducción se di ce "ultimamente tuve a bien eximir a este Colegio, Profesores y Discípulos, - de el Tribunal del Protomedicato de Castilla, Protomédico de Cataluña y su Te niente".

Naturalmente, no podía Virgili tolerar la intromisión del Protomedicato; debió existir alguna queja por parte del Colegio de Barcelona en defensa de - sus fueros; en el expediente (3) consta un escrito de fecha de 27 de diciembre de 1.768, dirigido por el Duque de Losada al Presidente del Protomedicato, que dice:

"En 29 de mayo de 1.767 consultó al Rey nuestro señor lo siguiente: Señor. El Duque de Losada.- Habiendose decretado por V.M. a consulta mia de 7 de diciembre de 1.760 (entre otras cosas) que despues de la muerte de D. Miguel de Borbón entrasen en las Arcas del Protomedicato los emolumentos del de Cataluña y habiendose verificado aquel fallecimiento en marzo de 1.763 e impedido los efectos de dicha Real determinación varios recursos, con solo el fin de que se recaudasen los productos de dicho Protomedicato y se asegurasen los venideros con otro método mas conveniente al bien público;hice a V.M. una representación en 19 de julio del año pasado de 1.766 en que propuse a V.M. haciendole relación de lo ocurrido, lo util que sería el que dicho Protomedicato se administrase por el de Castilla, como lo es el de Valencia, estableciendose tres examinadores, que con la mayor rectitud gobernasen aquel Protomedicato, según sus constituciones y privilegios particulares; y que sobre la cobranza de los productos vencidos desde el dia de la vacante debiese estar el Teniente de - Protomédico al mismo ajuste o salario contratado con su principal difunto, en las cuentas que presentase y que a tal fin se dignase V.M. mandar comunicar - su Real resolución al Consejo de la Cámara para que expidiese las Cédulas convenientes y que se pidiesen por el Tribunal a fin de que la Audiencia de Barcelona y demas Justicias la cumpliesen y auxiliasen sus efectos".

"V.M. se digno decretar al margen de dicha representación lo siguiente: Me - conformo en todo con lo que se propone y así lo he mandado".

"Con esa Real determinación que comuniqué al Tribunal del Protomedicato, puso este en ejecución lo que miraba a su cumplimiento pidiendo el fiscal de dicho Tribunal en el Consejo de la Cámara las Cédulas convenientes y dando en Barcelona las disposiciones para el cobro de los productos vencidos de aquel Protomedicato en los años de su vacante y establecimiento aprobado por V.M. para - su administración y exercicio, sin perjuicio de sus constituciones y privilegios particulares".

"Al tiempo de pedirse por el fiscal del Protomedicato las Cédulas en el Consejo de la Cámara, se hubo de padecer algún olvido, respecto a los privilegios con que se halla el Colegio de Cirugía de Barcelona, pues habló del examen de cirujanos juntamente con el de los demas que incumben a todo Protomedicato y en las Reales Cédulas expedidas por el Consejo de la Cámara se comprendió del mismo modo; y aunque su establecimiento en Barcelona era sin perjuicio de las constituciones de allí y privilegios particulares, sin embargo, representó la Audiencia al consejo de la Cámara luego que se le presentaron las Células y - aunque la solicitud del Protomedicaro en Madrid y Barcelona ha sido grande y allí está ya establecido el Tribunal, habiendo aún tenido resolución se hallan en aquel Principal sin facultades para examinar, ni para gobernar los - ramos de aquel Protomedicato, en perjuicio de los fondos de Castilla y bien - público de aquel País".

"Esto me ha representado el Presidente del Protomedicato de Castilla, con una absoluta declaración de que no es, ni fué el animo del Tribunal, querer cosa que se oponga a los Privilegios que V.M. tiene acordados al Colegio de Cirugía de Barcelona, a fin que haga presente a V.M. lo que ejecuto con la suplica de que enterado V.M. de todo, se digne mandar al Consejo de la Cámara prevenga a la Audiencia de Barcelona, de cumplimiento a aquellas Reales Cedulas, sobre el establecimiento de aquellas Reales Cédulas, sobre el establecimiento de su Protomedicato en lo que no se oponga a los privilegios de aquel Colegio de Cirugía y que este quede en posesión de todas sus regalías, sin que pueda ser inquietado de aquel Protomedicato V.M. podrá dignarse mandar en vista de todo, lo que sea mas de su agrado.- Aranjuez 29 de mayo de 1.767".

"A la margen de esta consulta ha puesto S.M. el Decreto siguiente":

"He mandado expedir la sobrecédula, con esclusión del Colegio de Cirujanos; y sobre el método de estudios, examenes y visitas de boticarios que me consulte el Consejo su parecer".

"Lo que participo al Tribunal del Protomedicato para su inteligencia y cumplimiento de cuanto S.M. manda. Dios guarde al Protomedicato muchos años. Palacio a 27 de diciembre de 1.768".

El Duque de Losada.

Tribunal del Protomedicato"

Este documento del Sumiller de Corps, posee a nuestro juicio gran interes; demuestra por una parte, que el Protomedicato con cerca de doscientos años de funcionamiento y disponiendo de autoridad total sobre los tres ramos de la Medicina, defiende sus viejas atribuciones, pero que ante una personalidad como la de Virgili, dispuesto a lograr o iniciar la enseñanza conjunta de la Medicina y Cirugía, la categoría del Protomedicato y su profesorado era inferior al de las Escuelas de Cirugía de Cadiz y Barcelona y aún cuando se tardan años en conseguir que ambos ramos de la medicina se unifique, ya que la primera disposicion no se produce hasta que en 1.829 y por gestión del marqués de la Salud, catedrático de San Carlos y Cirujano de Cámara, se aprueba el Reglamento General para el gobierno y regimen del Cuerpo de Médicos Cirujanos del Ejército, la unificación no se logra.

Con motivo de la Real resolución, mencionada de 27 de diciembre de 1.768, por la que se excluye a los Cirujanos y a su Colegio de la dependencia del Protomedicato, este Tribunal dicta en 22 de agosto de 1.770, por la que se dictan nuevas normas y se nombra personal, se observa en ella, que no se habla mas que de médicos y boticarios y se refiere exclusivamente al Principado de Cataluña. Dada en Madrid en la fecha indicada, dice:

"Respecto de haber muerto el Dr. D. Juan Esteba, teniente de Protomedicato del Principado de Cataluña y tambien el Dr. D. Carlos Rosell, que estaba elegido por uno de los examinadores médicos de dicho Principado; se nombra al Dr. D. Pedro Guell, por Teniente de Protomédico y a los doctores D.Antonio Rigals y D. Rafael Esteba por examinadores médicos para que todos tres ejerzan las funciones del referido Protomedicato, precediendo el juramento regular ante el excmº. Sr. Gobernador y Capitán General de la Real Audiencia de aquel Principado, o del Sr. Regente de ella en caso de ausencia de Su excelencia. Que el estipendio que han de recibir los que han servido dichos empleos ha de ser de quince reales de vellón el Teniente de Protomédico Esteba por cada examen de médico y boticario que haya hecho con el restante trabajo de -

su empleo y ademas los derechos que sus antecesores han llevado por razón de las tasas de cuentas de médicos y boticarios: y los doctores D. Carlos Rosell y D. Pedro Guell que han ejercido el cargo de examinadores perciban otros quince reales cada uno de cada examen a que hayan intervenido. Que esta regla se observe para con los nuevamente electos y que en adelante les suceda sin novedad alguna. Que a los boticarios que se llaman para los examenes de estas Artes se les continue con el mismo estipendio que han percibido hasta aquí y les ha dado dicho Dr. Esteba. Que al boticario que de orden de este ha ejecutado las tasaciones de cuentas de médicos y boticarios se les satisfagan los derechos que le corresponden según estilo. En el caso que el escribano del Protomedicato tenga consignados sus derechos en los depositos de los que se examinan, se le continuen estos según práctica con que no pasen de veinte y cuatro reales por cada examen de médico o de boticario con su cartilla. Que los estipendios que van asignados se paguen del caudal que ha producido el Protomedicato en tiempo del dicho Dr. Esteba, a quien se le abonen las partidas que tenga suplidas de orden de este Tribunal para el gobierno y establecimiento del mismo Protomedicato y de lo que se satisfaga se tomen los recibos correspondientes y el restante caudal que quede del tiempo del dicho Dr. Esteba se envie con cuenta formal de cargo y data para dar el destino que su Magestad tiene mandado. Que el nuevo Teniente de Protomedicato envie a el Tribunal en fin de cada año cuenta formal de cargo y data del producto que haya rendido el Protomedicato en el discurso de él, ya hechas las pagas correspondientes, con atención a lo que va resuelto y que para la ejecución de todo se libte el despacho conveniente.- Madrid 22 de agosto de 1.770.- Señores.- Dr. Amar; Dr. Lope; Dr. Pueyo.- Licenciado Ximenez, escribano".

Existe por fin en el expediente, un oficio de 25 de agosto de 1.770 con el que se remite a D. Pedro Guell el nombramiento de Teniente de Protomédico de Cataluña y con fecha 23 de mismo mes se trasla el nombramiento al Gobernador y Capitán General Conde de Ricla.

En 1.792, se nombra Teniente Protomédico al Dr. D.Ignacio Montaner en el mes de enero; en marzo lo sustituye D. Francisco Llorens; en el año siguiente aparece como Teniente de Protomedicato el Dr. D. Vicente Grasset y en 1.794, lo era D. Gaspar Balaguer.

NOTAS BIBLIOGRAFICAS

1.- JORDI GONZALEZ, R. "Relaciones de los Boticarios catalanes con las Instituciones Centrales".- Barcelona 1.960

2.- PARRILLA HERMIDA, M. "La Subdelegación del Real Protomedicato en Galicia y Asturias. IV Congreso de Historia de la Medicina española. Granada, 1.973.

3.- Archivo General de Simancas. "Gracia y Justicia". Leg. N° 991.

4.- PARRILLA HERMIDA, M. "Médicos titulares de la Coruña. Siglos XVI a XIX. Rúa Médica, años 1.974 a 1.976.

5.- PARRILLA HERMIDA, M. "Apuntes históricos sobre el Protomedicato; antecedentes y organismos herederos" Anales de la Real Academia Nacional de - Medicina, t.- XCIV, 1.977.

6.- CELMA DELGADO, R. "Cirujanos aragoneses" Siglos XVII y XVIII" . Zaragoza 1,964.

7.- RIERA, J. "Cirugía española ilustrada y su comunicación con Europa". Valladolid. 1.976.

8.- USANDIZAGA, M. "Historia del Real Colegio de Cirugía de Barcelona". Barcelona, 1.964, pág. 146.

PENSAMIENTO POLITICO Y JURIDICO EN LA "REPUBLICA ORIGINAL SACADA DEL CUERPO HUMANO" DEL MEDICO DE BALAGUER JERONI DE MEROLA: NUEVAS APORTACIONES.

AUTOR: MANUEL J. PELAEZ DE ALBENDEA

(Facultad de Derecho. Universidad de Barcelona)

Nuestro propósito a la hora de redactar esta comunicación no ha sido otro que el de contribuir de alguna manera a un mayor conocimiento de las teorías jurídico-políticas del médico de Balaguer Jeroni de Merola, tratando de complementar lo ya dicho por E. Tierno Galván (1) en un doble sentido: 1º aportar referencias no conocidas de la segunda parte de su tratado República original sacada del cuerpo humano, que no estudia el profesor madrileño; 2º de manera más específica, estudiar aquellos aspectos jurídicos y políticos silenciados intencionadamente por Tierno, no en función de una coherente yugulación ideológica de determinadas materias, sino en orden a una sistemática en la que lógicamente estos habían de quedar marginados, consecuencia lógica en todo trabajo que pretenda estudiar en particular algunos aspectos de una obra, por ser aquellos los que en el momento de su redacción interesan y no otros, procurando, al mismo tiempo algo que el prof. Tierno ha logrado de manera sobreabundante: no permanecer anclados en la investigación científica comparativa entre lo médico y lo iushistórico en fórmulas caducas y perentoriamente nostálgicas y escleróticas con preconceptos de pretéritas seguridades de quien no ha sido capaz de asumir el riesgo del presente.

Quisieramos situar, antes de nada, a Merola dentro del plano concreto no de la literatura política castellana del XVI -como hace Tierno-, sino de la catalana que es el lugar más adecuado para ubicarle por nacimiento y por adscripción intelectual. Las Adnotationes decisivae ... in curiis gene ralibus Cathaloniae (año 1563) de Bernabeu Serra hacen algunas disgresiones de interés sobre el poder político y el binomio Cortes-corona que sirvieron a Lluís de Peguera (1540-1610) quien, junto a su copiosísima producción iusprivatística, penal y procedimental, publicaría en Barcelona una Práctica, forma y stil de celebrar Corts Generals en Cathalunya. Poco después se imprimiría (a.1644) en la ciudad condal la obra de Joan Pau Xammar Doctrina civilis de antiquitate et religione, regimine, privilegis et praeheminentiis ynclitae Civitatis Barcinonae, un tratado de derecho público significativo desde todo punto de vista en el que se va a pasar revista a la historia jurídica de la ciudad de Barcelona. De la misma forma que Roma es "caput orbis" y para los franceses París es "communis patria", para los catalanes Barcelona también es la patria común de todos los catalanes. Es una defensa de Cataluña en momentos en que las circunstancias para el territorio no eran del todo favorables por la política centralista del conde-duque de Olivares, comentando el autor los acontecimientos de 1641 y la dependencia del Principado de la corona gala (2).

La República original sacada del cuerpo humano cuenta con dos ediciones en pleno siglo XVI, en los años 1587 y 1595, y es -sin duda- la comparación más original entre el cuerpo humano y los órganos políticos del Estado, siguiendo a Platón y a los autores clásicos. La idea romanista del corpus la proyecta

sobre el Estado, sirviéndose de sus conocimientos médicos y jurídicos, indicando que el buen gobierno de la nación se logrará con poder, sabiduría y bondad, y así denota claramente que "los ignorantes tienen por qué aprender y no tienen con qué mandar" (3). Algunos de los aspectos preenunciados por Merola nos recuerdan lo que a posteriori, con una parecida mentalidad, expondrá Diego de Rocabertí en su amplio tratado manuscrito Theatro genealógico de los mayores Reyes y Príncipes de Europa, terminado de escribir en 1629. En él, con un cierto sabor nostálgico de oposición a los Trastámaras, se revela de manera particular la vena nacionalista del escritor, pues recoge y comenta las genealogías de los condes de Urgell y Besalú, junto a las casas reales europeas, resaltando las injusticias cometidas con los Urgell que le llevan a adoptar tonos agrios y doloridos, que luego tacha el autor en su propia redacción todavía legible.

La República original cuenta con dos partes; en una primera se "representa el asiento de la República", estando dedicada la segunda a la polémica de la primacía o aventajamiento entre la Facultad de Derecho y la de Medicina ilustrándolo con algunas menciones concretas que translucen el caso de Barcelona, al mismo tiempo que abunda en precisos comentarios iuspublicísticos. Esta es la problemática que de una manera más específica vamos a contemplar aquí dado que ha sido la no estudiada por Tierno Galván; al ofrecer su unidimensional visión alrededor del entorno concreto de las coordenadas en las cuales enmarcar la "Weltanschaung", integra otras tantas opciones "merolinas" en un doble sentido médico y político, orgánico y humano, no despreciando la funcionalidad histórica que le sirve de base, porque al señalar que el hombre es un ser inteligente estamos afirmando que es un ser de realidades y ser animal de realidades, todos sabemos que -según Zubiri- tiene una connotación más honda de la que a primera vista pudiera entenderse. Este vivir de la realidad quiere decir que la realidad no es mero término sobre el cual recae la aprehensión, sino que de algún modo la inteligencia, al aprehender, no sólo capta desde fuera, sino que se hace como lo aprehendido (4). En este sentido, el cuerpo humano de la República original se proyecta en cuanto realidad corpórea sobre el proyecto de acción histórica del Estado monárquico en su representación parlamentaria, a través de la metáfora entre el cuerpo y los tres brazos:eclesiástico, militar y real (5). Todo ello, por una razón bien sencilla que no pasó desapercibida a Merola: la realidad del hombre es histórica y específicamente prospectiva desde ella misma, en cuanto refluencia histórica de los demás en la constitución de cada individuo, que permite al ser humano capacitarse en la historia, en las edades históricas que la contemporaneidad "merolina" contempla.

Es decir que, en la perspectiva histporica, el phylum humano es prospectivo. ¿A dónde va, pues, Merola al examinar las formas de gobierno? A una concepción antropológica del factum politicum, sin concesiones a lo estático ni al individualismo autónomo y cerrado sino en el contexto histórico de la relación constructiva de la res publica-médica en la respectividad de la experiencia medieval, no estrictamente renacimental. Discrepamos, en este sentido, de Tierno (6). Merola se mueve en esquemas jurídico-políticos tanto del XIV como del XVI. Desconocemos por qué el autor, en la primera parte de su obra, al examinar las distintas funciones y órganos del estado, no hace ni siquiera mención del maestro racional' su no nominación no debe, sin embargo, atisvarse como el ignorante desconocimiento de la importancia pretérita de sus funciones camerales (7).

El planteamiento disquisicional de la segunda parte de la República original, como ya hemos indicado líneas atrás, es claro: "el origen de la Medicina y el derecho civil, y averiguar cuál sea más excelente facultad, si la Medicinal o la legal" (8), aunque el elogio que el autor hace de la medicina, a fuer

de infravaloración del derecho en relación a la misma, ya nos concreta la itinerancia periegrativa o el conductus procesual de toda su tratativa. Merola consta entre los miembros del claustro de catedráticos de la Universidad de Barcelona. La redacción de su obra debió causar tal impacto entre sus compañeros de claustro y erudítos catalanes del momento que aparece precedida, no sólo por el visto bueno -nihil obstat edicional- de fray Jerónimo de Saona, catedrático de Teología de la propia Universidad de Barcelona, por indicación del obispo Juan Dimas Loris, sino también por los elogios de Jeroni Poll, doctor en ambos derechos, de Joaquim de Setantí, Joaquim Centelles, Joan Pere Soler y Jeroni Nicolau. Los conocimientos médicos de Merola son mucho más profundos que los jurídicos, aunque sean abundantes las fuentes literarias y iuspolíticas utilizadas por el autor. Entre las médicas destacan cotínuas menciones de Galeno e Hipócrates, mientras que del resto de los textos usados o indirectamente manejados sobresalen Cicerón, Ovidio, Plinio, Horacio, Platón, Esopo, Aristóteles y algunas tímidas menciones de juristas del XIV y XV, aparte de conocidos autores y obras como Bartolomeo de Cassaneo o el tratado De nobilitate de Tiraquello. El Corpus Iuris de Justiniano no es indicado por el médico letrado más que muy complementariamente en una ocasión (9).

Este planteamiento es perfectamente compatible con una consideración en ocasiones ponderada del derecho: "conviene que la magestad imperial no solamente con armas esté ornada y hermoseada, sino también armada de leyes" (10); no obstante, en la mayor parte de los casos Merola se mueve con esquemas diferentes y el derecho civil es más considerado como una técnica que como una ciencia: "el derecho civil concurre poco con naturaleza y mucho con la arte, y assí el establecimiento de las leyes por avezinarse mucho con la arte, y poco con la naturaleza, viene a no ser tan cierto ni verdadero" (11). Pese a que en Cataluña, en el siglo XVI, la penetración del derecho romano-canónico era un hecho constatable desde centurias atrás (12) a diversos niveles tanto en cuanto a la producción como en la aplicación o en el conjunto homogeneo y erudito de la literatura jurídica, Merola no acusa estas influencias más que mínimamente y desconoce las aportaciones más consolidadas que hasta ahora se han hecho al respecto en el plano de ciencia legal, y eso que, justo en el mismo año de la publicación de la primera edición de su obra se terminaron los trabajos de la comisión elaboradora de la segunda recopilación de Constitucions i altres drets de Catalunya. La impresión de la misma se llevaría a cabo poco después (1588-1589). No obstante, en la segunda edición de la República original no hay alteraciones del texto que denoten su conocimiento, como en la primera versión tampoco se aluden a los trabajos de la misma cuya existencia no le sería difícil de conocer al propio Merola. Por su carácter conservador (13) estaba más próxima a la obra "merolina", pero al mismo tiempo se aparta en cuanto a su concepción realmente distinta por recoger todo un trasfondo de derecho común -ignorado por Merola-. El derecho común en Cataluña en la Edad Moderna estaba -como acabamos de indicar- perfectamente asentado y estos síntomas interaccionales de sedimentación tanto primaria como secundaria no son otros que: 1°) Las traducciones al catalán de textos jurídicos de la recepción, para hacerlos más asequibles en cuanto a su función digeridora en orden a su conocimiento y aplicación. 2°) La redacción de obras jurídicas donde se recoge el contenido concreto o los principios informadores del derecho romano y canónico. 3°) La actividad docente de las Universidades de Lérida y Barcelona. 4°) La discencia de catalanes en las Universidades de Montpellier y Toulouse y en las de Pisa y Bolonia. A finales del XVI aparecen algunos catalanes y mallorquines estudiando en Padua y durante esta centuria y la precedente es mencionada la natio catalana como una de las siete que preveían los estatutos de la Universidad de Perugia, junto a la romana, la del reino de Sicilia, las de las Marcas, la de Tuscia, la alemana y la francesa. 5°) La actuación profesional de los legistas formados en las escuelas jurídicas del Principado o de fuera de él, como abogados, notarios, jueces, oficiales de la corona, etc. Al mismo tiempo, y

siempre referifos a Cataluña, hay que distinguir también a) los efectos etológicos, b) las consecuencias entimemáticas y c) los momentos puntuales de la recepción. A) Dentro de los primeros destacamos: 1°)La formación de un derecho municipal más erudito y no inspirado de manera exclusiva en un fondo consuetudinario. 2°) El desarrollo de ordenamientos jurídicos locales más completos y abarcando un espectro institucional más amplio. B) Las consecuencias entimemáticas no son otras que: 1°) Una complementación del derecho señorial como tal derecho privilegiado. 2°) Desarrollo del derecho territorial emanado del monarca merced a una consolidación de la autoridad real, haciendo desaparecer la idea de la fidelidad monarca-vasallos que es substituída por la noción de naturaleza, concluyéndose que el soberano está por encima del reino. 3°)No obstante, aunque la creación del derecho por el monarca no tiene límites respecto al futuro, el ordenamiento tradicional sólo puede modificarse con el acuerdo de todos -dentro de la concepción estamentalista de la epoca-. Respecto a los momentos puntuales hemos de ubicar los siguientes: 1) La archiconocida y archicitada Constitución de Cortes de 1251 y el Capítol de Cort de 1409, en los que huelga seguir insistiendo. 2) Disposición normativa de Pedro III (1343) en la que se admite el recurso al derecho romano por parte de los tribunales de justicia en lo referente a la legítima que quedará constituída como la cuarta parte de la herencia. 3) La pragmática de Jaime I de 1243 que excluía de los tribunales a quienes hiciesen alegaciones conforme al derecho común. 4) La constitución de Cortes de Pedro III de 1359, indicando que no podría ser abogado, juez o asesor real quien no tuviese cinco libros de derecho civil o los ordinarios de derecho canónico y haya estudiado al menos cinco años en una Universidad. 5) Petición de Cortes de 1416, no traducida en constitución, de uso ponderado del derecho común para no causar excesivo perjuicio al derecho catalán. 6) Constitución de Cortes de 1599.

La ciencia médica supera al derecho por la antiguedad, por la manera de proceder (14) y por el valor del sujeto (15). La teología es superior a ambas ciencias y se lleva la primacía en cuanto a la precedencia de su Facultad sobre las de Derecho y Medicina. La comparación entre médicos, juristas y teólogos brota en su obra con gran sencillez expositiva (16), ligada a la finalidad específica de esas tres Facultades. El fin de la legal es significativo "como se entiende por su oficio, que es hacer una justa distribución y conmutación de los bienes de fortuna dando a cada uno lo que de derecho le conviene" (17). En este sentido, Merola está recogiendo el concepto aristotélico de la justicia como virtud que contiene en sí misma a todas las demás virtudes (18). Por otro lado, "la theología y medicina son arte de la misericordia, y la facultad legal de la justicia" (19) y, al mismo tiempo, "es la theología más excelente, y de más preeminencia que las otras dos (digo la Medicina y el derecho civil), y la Medicina más que la facultad legal, pues los bienes de fortuna son para la salud y para la vida" (20). Sin embargo, la visión que da del jurista puede convertirse por momentos en demasiado restrictiva: un simple oficial de la justicia, lo que no obsta para que en otros pasajes de la República original aparezca con otras connotaciones.

La razón es el alma del derecho, ya que, de la misma forma que el alma proporciona al cuerpo la vida y el movimiento, la razón respecto a la ley le confiere "la vida y el ser", pues "la que no tiene razón no es ley, sino maldad y antojo de tyrano" (21). Esta crítica a la concepción tiránica del poder aflora en otros pasajes de la República original lo que denota la mentalidad liberal-catalanista y práctica de Merola (22) que lo enlaza con los pensadores políticos del XIV y el XV y, al mismo tiempo, le proyecta sobre conceptos que le permiten ponderar la labor de gobierno -en Cataluña- de Felipe II, con destacados elogios "porque siempre se ha ofendido de toda cosa tyránica".

La controvertida polémica jurídica entre la aplicación efectiva y rigurosa del texto de la ley, de un lado, o la equilibrada valoración de los elementos configuradores o principios de inspiración de la norma, la dicotomía entre el rigor iuris y la aequitas refluye en Merola en términos sencillos, pero coherentes, que le llevan a comparar al derecho civil con un inmenso oceano donde penetran "todas las aguas -omnia sunt in iure- fluctuando, hallándose agora en lo alto, agora en lo baxo de las ondas de las opiniones, sin poder sossegarse en la verdadera llanura y rectitud de la verdad" (23). Esta actitud crítica hacia los prácticos del derecho tuvo su exponente en Castilla con el Desir que fue fecho sobre la justicia e pleytos e de la gran vanidad d'este mundo, atribuído a Gonzalo Martínez de Medina y en Valencia y Cataluña en numerosos pasajes de las obras de Eiximenis (24) y San Vicente Ferrer. No obstante, hay circunstancias -en aquellas en que no hay un distingo bipolar entre médicos y juristas- en las cuales estos últimos no son objeto de censura ni de vilipendio, sino de mesurado elogio: "los doctores en Medicina y en Derecho están assentados en el braço real, como cabezas robustas, para governar (sic), modificar y amparar, con su consejo, letras y entendimiento un braço tan débil" (25).

Para terminar nuestra exposición, señalamos que Merola no admite como prueba argumental favorable a la superioridad de los juristas sobre los médicos el que los primeros aleguen el ser también canonistas (26). Si tratan de invocar conclusiones y resoluciones teológicas, "decretadas por la Sancta Iglesia Cathólica y su cabeça el Papa" para establecer una primacía de lo legal sobre lo médico, el autor considera que tales juristas "se acogen a la Iglesia como malhechores, y esto ya no será en razón de letrados sino de canonistas. Que de la misma manera, si nosotros los Médicos, como avemos (sic) profesado la medicina del cuerpo, profesaremos juntamente la del ánima, que es la theología" (27).

Sólo indicar, por último, que la concepción organicista política de la República original no tiene tanta originalidad como el propio Merola pretende atribuirle. Fue común y abundante entre los tratadistas bajomedievales y, contemporáneamente al tratado "merolino", otros autores se plantearon el problema como Alvarez Miraval en De la conservación de la salud del cuerpo y el alma y M.A. de Camos en Microscomía universal del hombre para todos los estados y cada uno de ellos.

1.- En su trabajo "Jerónimo de Merola y su República original sacada del cuerpo humano", publicado por primera vez en la Revista Internacional de Sociología del año 1952 y en (R.Morodo), Estudios de pensamiento político, - Madrid 1976, 37-88. Los caps. XXV, XXVI y XXVII de la República original son recogidos por P. de Vega, en Antología de escritores políticos del siglo de Oro, Madrid 1966, 97-106. Breves noticias sobre Merola las hallamos en F.Torres Amat, Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes, Barcelona 1836 (= Barcelona-Sueca 1973), 415-416. Para conocer el panorama intelectual y el pensamiento político, tanto catalán como castellano de la segunda mitad del XVI, conviene remitirse a los siguientes trabajos: A. Bonet, La filosofía de la libertad en las controversias teológicas del siglo XVI y primera mitad del XVII, Barcelona 1932; J. Beneyto, La penetración de las ideas políticas modernas en España, conferencia pronunciada en la Escuela Diplomática, Madrid 1947; L.Sánchez Agesta, El concepto de Estado en el pensamiento español del siglo XVI, Madrid 1959; J.N. Figgis, Political Thought from Gerson to Grotius (1414-1625), New York 1960; G. Lewy, Constitutionalism and State during the Golden Age in Spain, Ginebra 1960; M. García Pelayo, Del mito y de la razón en el pensamiento político, Madrid 1968; J.Hoffner, Kolonialismus und - Evangelium. Spanische Kolonialethik im Goldenen Zeitalter, Tréveris 1969, 2ª ed.; J.A. Maravall Casesnoves, "Maquiavelo y maquiavelismo en España", Boletín de la Real Academia de la Historia CLXV-2 (1969) 183-218; La oposición política bajo los Austrias, Barcelona 1972; Estado moderno y - mentalidad social (siglos XV-XVII), Madrid 1972, 2 vols.; J.R. Strayer, On the Medieval Origins of Modern State, Princeton 1970; E. Tierno, Escritos (1950-1960), Madrid 1971; A. Negri, Descartes ovvero l'ideologia ragionevole, Milano 1972; A. Prandi, compilación de estudios bajo el título Interpretazioni del Rinascimento, Bologna 1972; H.Mechouclan, Raison et alterité chez Fadrique Furió Geriol, philosophe politique espagnol du XVIe siecle, Paris 1973; C.B. Macpherson, L'individualismo possessivo, Milano 1973 (hay versión castellana de esta obra).

2.- Doctrina civilis, IV, 23 p. 20b.

3.- República original, lib. I°, cap. XXVII.

4.- Cfr. X. Zubiri, "La dimensión histórica del ser humano", Realitas I - (1974) 12; Id., Sobre la Esencia, Madrid 1963, 443-445.

5.- República original, lib. I°, cap. XXXIII. 165r-167r.

6.- Estudios de pensamiento político, 60-61.

7.- Me comunica el prof. J. Banchs que ya en una bula de Benedicto VIII de - 1017 se habla de una institución similar a la del maestro racional, y que semejante cargo de la administración financiera de la corona catalano-aragonesa no tiene su origen en instituciones parecidas del reino de Sicilia -como hasta ahora se venía creyendo-, sino que es detectable en mayor proporción en la Cámara papal a través de su proceso de formación. Eiximenis, por su parte, dice del maestro racional: "Lo quint official principal del príncep és mestre racional, al qual tots los altres qui res reeben per lo Rey deven rentre comptes a ell, no a negun. Aquest offici és de gran dignitat, en quant és en aytal fet proposat als altres officials qui res reeben per lo príncep, axí dins cas del rey com de fora. Aquest ha sobiranament necessaria lealtat e veritat e temor de Déu, emperò per tal quant no ha a fer sinó hoyr lo compte dels altres, nons encal fer lonch tractat" (Dotze del Crestia, vol. II°, ms. 167 del Archivo Episcopal de Valencia,

VI[a] 747, f. 304rb).

8.- República original, lib. II°, título del mismo, 186 r.

9.- República original, lib. I°, cap. XXXIII, 166r.

10.- República original, lib. I°, cap. XXXIII, 166r.

11.- República original, lib. I°, cap. XXXIV, 171r.

12.- Ver una serie de sugerentes puntualizaciones sobre dicho fenómeno en - G.M. de Broca, Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del Civil, y Exposición de las Instituciones del Derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la Jurisprudencia, Barcelona 1918, I, 341-352; E. de Hinojosa, "La admisión del derecho romano en Cataluña", Obras, Madrid 1955, II, 389-404; J.M. Font i Rius, "La recepción del derecho romano en la Península Ibérica durante la Edad Media", Recueil de Mémoires et Travaux, Montpellier 1967, 85-104; L. Figa i Faura, "Mos italicus y los juristas catalanes", Academia Matritense de Notariado 20 (1976) 275-297; S.Sobrequés, Historia de la producció del - dret catala fins al Decret de Nova Planta, Girona 1978, 31-33 y passim; A. Iglesia Ferreiros, "¿El primer testimonio de la recepción del derecho romano en Cataluña?", Revista Jurídica de Cataluña LXXVII (1978) 171-211; J. Egea i Fernández - J.M. Gay i Escoda, "Eficacia de les normes a la tradició jurídica catalana des de la baixa edat mitjana fins al Decret de Nova Planta", Revista Jurídica de Cataluña, n°3, jul-set. 1979, 513-520. Como síntesis de conjunto sobre el problema resultan interesantes - F.Calasso, Introduzione al diritto comune, Milano, 1951; G.Cassandro, - Lezioni di diritto comune, Napoli 1971; H.Valladao, História do Direito (especialmente do Direito Brasileiro), Rio de Janeiro 1977 (3a. ed.); - U. Wolter, Ius canonicum in iure civili, Koln-Wien 1975, matizándolo - con H.E. Feine, Kirchliche Rechtsgeschichte. Die Katholische Kirche, - Koln-Graz, 1964.

13.- R.Gilbert, Historia General del Derecho Español, Madrid, 1978, 331-334 - S.Sobrequés i Vidal, Historia de la producció de dret catala, 72.

14.- República original, lib. II°, cap. X, 228v-240r.

15.- República original, lib. II°, cap. V, 206r-210v.

16.- República original, lib. II°, cap. III, 193v.

17.- República original, lib. II°, cap. III, 192r-v

18.- Etica, 5, 1. Para ponderar y complementar los valores perennes de la justicia aristotélica, ver los comentarios de M. Hambuerger, Morals and Law: The Growth of Aristotle's Legal Theory, New Haven 1951; J.H. Randall, - Aristotle, New York 1960; J. Beneyto, "El pasaje aristotélico Politica VII, 4 en la doctrina medieval española", Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura XX (1944), 197-204; F.Pannaria, "Ritorno ad Aristotele", Scientia XCV (1960) 205-211; T. Sampaio Ferraz, "La noción aristotélica - de justicia", Atlántida VII (1969) 166-194; G. Arago, La Giustizia e le giustizie. Lettura del libro quinto dell'Etica a Nicomaco, Milano 1963; W.F. Hardie, Aristotle's Ethical Theory, oxford 1968.

19.- República original, lib. II°, cap. IV, 206r.

20.- República original, lib. II°, cap. IV, 201 v.

21.- República original, lib. II°, cap. V, 207r.

22.- "Quantas vezes a este Reyno se le quitaran sus leyes y fueros, quantas vezes sus libertades, forçados a poner la cerviz baxo el yugo de las leyes fuera de su naturaleza, sino fuera aver (sic) hecha nuestra República y polycía muy conformes a ella" (República original, lib. I°, cap.XXXIV, 173r). "Porque la honra que se hazía... a los tyranos del mundo era solamente una exterior y simulada reverencia, en la qual no prestara su consentimiento (sic), ni ponía en ello su decreto el coraçón" (lib.II°, cap. XXIV, 303r).

23.- República original, lib. II°, cap. XIX, 272 r. Continúa con su crítica a la justicia en otro pasaje, donde advierte: "Porque aunque dizen que la justitia est constans et perpetua voluntas. Tiene esta definición muchos contrarios, porque si es voluntad, no es perpetua ni firme, y si es firme y perpetua, no veo de qué manera pueda ser voluntad, y no sobre razón, no es sino maldad, antojo y tyranía" (273r).

24.- Regiment de la cosa publica, XXVIII, p. 152 (ed. D. de Molins de Rei, Barcelona 1927) y XXIX, p. 156. Los aspectos iuspolíticos de la obra eximeniana han dado lugar a numerosos trabajos, entre otros los siguientes: W. Bergles, "Die Furstenspiegel des hohen und spaten Mittelalters", Schriften des Reichsinstituts fur altere deutsche Geschich tskunde,Leipzig 1938, II, 15-16, 100-101, 107; T.Carreras Artau, "Fray Francisco Eximenis: su significación religiosa, filosófica, moral, política y social", Anales del Instituto de Estudios Gerundenses I (1946) 270-293; J.Beneyto "La concepción jerárquica de la sociedad en el pensamiento medieval español", Revista Internacional de Sociología V (1947) 177-179; Los orígenes de la ciencia política en España, Madrid, 1949, 170-173 y passim; F. Elías de Tejada, Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval, Barcelona 1950, 139-163; Historia del pensamiento político catalán, III, La Valencia clásica, Sevilla 1965, 89-163; V.Sebastián Iranzo, "La teocracia pontificia en Francisco de Eximenis", Anales del Seminario de Valencia VII (1967) 5-182 (aún siendo muy completo en sus comentarios bibliográficos, se remite casi exclusivamente al Dotze y de éste proporciona pocas referencias de su vol. II° manuscrito); M.J. Peláez, "La sociedad civil en la obra de Francisco de Eximenis", Estudios Franciscanos LXXVIII (1977) 199-221.

25.- República original, lib. I°, cap. XXXV, 173v-174r.

26.- República original, lib. II°, cap. XVI, 261r.

27.- República original, lib. II°, cap. XVI, 261v.

ASPECTOS DE LA MEDICINA HEBREA EN LOS PAISES DE LA CORONA DE ARAGON

Autor: RODRIGO PITA MERCE

EL LEGADO CULTURAL ARABE.

Hacia el año 715 todos los paises que despues formaron la Corona de Aragon estaban conquistados por los musulmanes, que en su correria militar ultrapasaron el Pirineo, ocupan la Narbonense y el Languedoc y con los años van ensanchando su dominio en la Gallia hasta que en Poitiers son parados y derrotados por los francos, con lo que comienza su retroceso y decadencia, en una marcha atras que durará siglos.

Al norte de los Pirineos en territorio que despues seran de la Corona de Aragón el retroceso musulman comienza en firme hacia el 760 y hacia el 800 los francos atacan ya al sur de los Pirineos, tanto en tierras de Aragon como de Cataluña que formaran parte de la Marca Hispanica del reino franco. Gerona y Barcelona son ocupadas definitivamente por los atacantes cristianos que incluso atacan y asaltan a Zaragoza y Lerida que son pronto reconquistadas por los musulmanes, que durante siglos y hasta 1118 ocupan y arabizan a Zaragoza capitalidad de la Frontera Superior musulmana y de todo el Aragon musulman y hasta 1149 ocupan las dos capitalidades musulmanas de Cataluña que son Lerida y Tortosa. Valencia y Mallorca quedan en poder de los arabes hasta bian avanzado el siglo XIII en que Jaime I las conquista, y en todos estos lugares quedan importantes colonias de moriscos musulmanes que hasta el año 1610 permanecen como minoria musulmana en el pais. En realidad, entre poder politico musulman y la influencia cultural arabe irradiada por las minorias moriscas, en tierras de Cataluña, Aragon y Valencia hay unos nueve siglos de influencia cultural musulmana, es decir, desde el 713 y hasta el 1610 con la expulsión de los moriscos.

En las principales ciudades de Aragon, Cataluña y Valencia, así como de las Baleares, habia colonias de judios ya de importancia en epoca romana imperial y en epoca del Bajo Imperio y consiguientemente en el periodo visigotico. La sinagoga de Elche, las inscripciones tardorromanas o visigoticas de Tarragona y de Tortosa, los comentarios del Cantar de los Cantares hechos por el Obispo de Urgel en el siglo VI, las monedas hebreas de Judea aparecidas en las excavaciones de la ciudad romana de Ampurias, las citas de las leyes antijudias de epoca visigotica y otros textos conocidos son pruebas variadas de esta presencia temprana de comunidades judias en el pais antes de la llegada de los musulmanes.

Hay datos concretos sobre medicos de origen judio, que ejercen la profesion medica o escriben de medicina en la Zaragoza musulmana en los siglos X y XI y tambien hay otras referencias parecidas en otras ciudades como Calatayud, Huesca, Valencia, Tortosa, Lerida, etc. en periodo parecido. Los judios ejercen ampliamente como medico en el pais, especialmente en los centros urbanos ya en los siglos de poder politico musulman y en este periodo, ya alcanzan fama como buenos medicos, que curan no solo a judios, sino tambien a otras comunidades etnicas o religiosas existentes en el pais, como eran los arabes, los

berberiscos, los muladies o cristianos musulmanes y los mozarabes o cristianos que vivian entre los arabes, conservando su religion cristiana.

A fines de Octubre de 1149 Ramon Berenguer IV conquista Lerida a los musulmanes, que defienden a Lerida como reino independiente cuyo rey ultimo fue Almutafir Ibn Suleiman que protegia una colonia judia instalada en un barrio judio o call en un lugar fortificado debajo del casillo musulman o subda, barrio judio que se llamaba la Cuirasa dels jueus, barrio judio que sobrevive con sus fortificaciones de epoca arabe bien hasta el año 1200 al menos, sí bien ya en 1173, segun Yitzhak Baer, comienzan los recortes de los derechos de los judios, que ven una de sus sinagogas de Lerida convertida en iglesia cristiana ya en tan temprana epoca, en que ya debia presionarse a los judios para hacerse cristianos. Pero a pesar de todo, los medicos judios de Lerida y de otras ciudades de Cataluña y Aragon, continuaban ejerciendo la medicina entre todas las minorias etnicas, como lo hacian ya en epoca de dominio politico musulman. La formacion cultural y profesional de estos medicos judios de Zaragoza, de Huesca, de Calatayud, de Teruel, de Valencia, de Lerida, de Tortosa, de Balaguer y de muchos otros lugares era arabe y ellos transmitieron esta cultura arabe a otras juderias cercanas como las de Barcelona, Gerona, y otros lugares de la Cataluña Vieja con menor influjo cultural musulman en el pais.

EL MEDICO Y EL REY.

Ya en el siglo XI encontramos medicos judios ejerciendo como medicos de los reyes musulmanes de Zaragoza, Tudela, Lerida o Valencia, o de medicos de sus familiares. A veces alcanzan estos medicos tanta influencia que ostentan otros cargos en la corte musulmana como el ejemplo de Abraham Bar Hiyya que fue cortesano en Zaragoza y ostento el cargo de sahib al surta equivalente a jefe de policia, en la corte del Rey de Lerida.

Despues de la Reconquista Cristiana este sistema de los medicos judios actuando como medicos de los reyes cristianos y de sus cortesanos, sigue sin alteracion durante siglos y muchas veces, estos medicos judios son los personajes mas influyentes en la Corte del Rey de Aragon. Acompañan al Rey en sus viajes por los Reinos, en sus expediciones guerreras y actuan a la vez como medicos, como interpretes de arabe, como consejeros personales, o como asesores financieros. Los cargos de Metge del Rey, Metge de la Casa Real, Metge de la Casa del Senyor Infant, Metgessa de la Reina, Metge de la Casa del Comte d'Urgell, etc., alternan en las citas documentales de medicos judios con otras expresiones mas simples y disimuladas como familiar del Senyor Rey, de la casa del Rei, alfaqui del Rei, etc, pero la mision es siempre la misma, un medico que ejerce como medico personal del Rey y de su familia y le auxilia ya como diplomatico, como interprete, como secretario, como financiero, incluso como adivino o astrologo, ya que de todo hubo. Esta practica aparece ya desde 1135 con Ramon Berenguer IV antes de la conquista de Lerida y de forma seguida continua hasta Fernando el Catolico antes de la expulsion en 1492. Esto tuvo mucha importancia, ya que un Rey que tenia medicos o consejeros judios en su Corte, es logico que no tenia autoridad para ejercer a los medicos judios el ejercicio de la medicina en sus reinos, y así de hecho, los medicos judios, desde en epoca musulmana y de forma seguida ejercieron la medicina fuera del barrio judio hasta su expulsion en 1492.

EL MEDICO EN LA GUERRA.

Aun cuando los medicos judios eran mas amantes de la paz que de la guerra, las circunstancias les obligaban a seguir en las expediciones militares que sus reyes, ya musulmanes, ya cristianos, hacian y actuaban en estas expediciones como medicos del Rey y de su sequito, como medicos militares en general y aun con otras misiones, especialmente como interpretes, como diplomaticos y como consejeros en materia de espionaje o información. Sus multiples conocimientos en materia de idiomas y su mayor cultura general, les permitian en la guerra una lucida actuacion, tanto en su profesión medica, como en otras actividades al maegen de la medicina y son multiples los documentos conocidos en que reyes de la Corona de Aragon, premian a medicos judios por su distinguida actuacion en empresas o campañas guerreras. Medicos judios acompañaron a Jaime I, en sus campañas de conquistas en Mallorca y en Valencia, y le prestaron grandes servicios en materia militar que influyeron decisivamente en sus victorias. Los medicos judios hablaban y escribian perfectamente el arabe, conocian muy bien la cultura arabe y las costumbres y forma de ser de los enemigos musulmanes. Por esto organizaron siempre en colaboracion con otros judios las redes de espionaje o de informacion. Los documentos de la epoca los designan al lado del Rey en las campañas, con denominaciones varias, como las arabes, al tabibun, al hakim o las romances alfaquim, alfaquino, metge, fisic, mestre, maestre, maestro y aun la hebrea de rabbi, segun la epoca, el lugar o las circunstancias.

El medico judio generalmente no ostentaba cargos oficiales ni el el chund o ejercito musulman bajo los reyes musulmanes con la especial excepcion de Abraham Bar Hiyya que fue sahib al xorta y actuo como Jefe de la Guardia Real del rey musulman de Lerida, lo que le valio el apodo de "Sabalsorda", derivado de la denominacion de su cargo oficial. Tampoco era frecuente que en los ejercitos cristianos ocuparan una dignidad o cargo militar, o tuvieran el mando directo de unidades o cuerpos militares. Actuaban oficialmente como medicos o como interpretes, aun cuando de hecho ejercieran funciones de verdadera importancia y responsabilidad al lado del Rey en el mando de las operaciones militares y actuando en el seguito, consejo o estado mayor del Rey en las campañas militares.

LIMITACIONES EN EL EJERCICIO DE LA MEDICINA.

Los impedimentos y limitaciones al ejercicio de la medicina por los judios ya comienzan en los paises de la Corona de Aragon, bajo periodo politico musulmán, especialmente en los periodos que dominaba un mayor fanatismo musulmán y concretamente bajo la influencia almoravide a partir de principios del siglo XI.

Con la conquista de Lerida y Tortosa en 1149 por Ramon Berenguer IV termina la Reconquista en tierras de Cataluña y Aragon y comienza un periodo de tolerancia creciente con los judios, en el que los medicos judios asisten a los cristianos, y que alcanza su punto maximo en el reinado de Jaime I que en su expedicion contra Mallorca en 1229-1232 es auxiliado por medicos, interpretes y consejeros judios (Baer-II). Medicos famosos como Bahya Alconstantini, Solomon Alconstantini o Yosef Almeredí son a la vez que medicos oficiales o altos funcionarios de la Corte Real. (Baer II). En realidad en todos los reinos de la Corona de Aragon los medicos judios disfrutaron de plena libertad para el ejercicio de la medicina, ateniendose a determinadas disposiciones legales emanadas del Rey o de los organos locales y podian asistir tanto a judios, como a cristianos o musulmanes. Los problemas de hecho, comienzan con

las grandes pestes del siglo XIV, en el año 1348 en que hay disturbios con - matanzas y saqueo de judios en Tarrega, Cervera, Barcelona, Montblanc, etc. y en Monzon, Lerida y Huesca, los judios se pueden fortificar dentro de sus varrios murados o vallados y así salvan sus vidas o haciendas. Estos disturbios significan de hecho para muchos medicos judios de las zonas afectadas - una gran limitacion en el ejercicio de la medicina. Uno de ellos, Rabbi Mossé Nathan de Tarrega, famoso mas como banquero y poeta que como médico, huye de Tarrega de donde esta ausente cuatro o cinco años, a pesar de la proteccion del Rey. (Baer-II)

Los terribles acontecimientos del verano de 1391 representan la destruccion de las principales aljamas de la Corona de Aragon, con gran matanza de judios y una masiva conversion forzosa para salvar la vida, de los supervivientes. El 9 de Julio de 1391 es destruida la aljama de Valencia, con unos 250 judios asesinados. Los judios de Sagunto unos dias despues salvan sus - vidas refugiandose en la antigua fortaleza romana. El dia 2 de agosto en Palma de Mallorca son asesinados 300 judios y 800 de ellos de la capital y pueblos cercanos, salvan su vida refugiandose en la fortaleza, protegidos por - las tropas del Rey. Muchos judios salvan tambien la vida embarcandose y huyendo a Africa. Tambien en Tarragona los judios evitan la matanza refugiandose en una fortaleza. El 5 de agosto a pesar de todas las precauciones tomadas por los oficiales reales y gobierno municipal para evitar el tumulto, es asaltado el call de Barcelona donde son asesinados un centenar de judios y otros se refugian en la fortaleza, que es asaltada por las turbas, que el resultado final de 400 judios asesinados en Barcelona, entre ellos un hijo de Hasdai - Crescas y los supervivientes o huyen o rapidamente se hacen cristianos. (Baer II). Sobre el 12 de Agosto estallan los disturbios o el avalot en Gerona donde mueren 14 judios en dicho dia y los disturbios continuan durante semanas. En Lerida estalla el avalot o progrom el 13 de agosto y son asesinados 78 judios y el resto de los judios salva sus vidas haciendose cristianos, la aljama de Lerida desaparece y su sinagoga es transformada en la Iglesia de Santa Maria del Miracle. En Tortosa los judios se salvan refugiandose en la fortaleza, hacia el 14 o 15 de agosto. Cosa parecida sucede en Balaguer donde los judios salvan sus vidas refugiandose en el castillo del Conde de Urgel, refugio en el que continuaban a ultimos de Octubre de 1391, donde tambien se habian - refugiado judios de otros lugares. En Ainsa, Barbastro y Tamarite los judios fueron literalmente sitiados por los alborotadores que rodeaban las murallas del call en cada caso. El barrio judio de Jaca fue destruido por el fuego, de forma intencionada. En enero de 1392 se reproducen los disturbios contra los judios en Aragon. Comienza con unos disturbios en Albarracin donde varios judios son asesinados. En Fraga los judios se salvan durante el disturbio refugiandose en la fortaleza bajo la proteccion de los poderes de la Ciudad, pero el call es asaltado y resultan arruinados. (Baer-II)

Estos sucesos representan por ejemplo para Lerida un periodo de casi - unos diez años en que no hubo judios en dicha ciudad y parece que hasta 1412-1413 no es restaurada la aljama. Esto significa que no habia medicos propiamente judios en Lerida y si alguno ejercia era como converso al cristianismo, mas a la fuerza que voluntariamente.

Despues de la conmocion de 1391 muchos medicos famosos por una u otra - causa se hacen cristianos y abandonan la fe mosaica. Entre otros casos de apostasia podemos citar los muy conocidos de Maestre Astruk Rimoch medico de - Fraga y Joshua Halorki medico de Alcañiz, que en 1413 dirige la Disputa de - Tortosa. En este periodo aparecen las predicas de Vicente Ferrer que fuerzan conversiones en masa en toda España y disminuye asi rapidamente el numero de judios oficiales, y en Castilla las leyes de Valladolid en 1412 prohiben a - los medicos judios que traten a los pacientes cristianos. Estas leyes poco -

despues son vigentes en Mallorca. (Baer-II)

Los acontecimientos sucedidos entre 1391 y 1415, terminan con la mayoria de las juderias de la Corona de Aragon y dan lugar a que disminuya grandemente el numero de judios en todos los reinos de la Corona, y entre los conversos naturalmente hubo muchos medicos. Juderias enteras antes famosas desaparecen como las de Tamarite, Alcolea de Cinca, Maella, etc. pero muchas otras subsisten como las de Zaragoza, Lerida, Huesca, Fraga, Cervera, Tarrega. Santa Coloma de Queralt, la mayoria de ellas tiene supervivencia hasta 1492. (Pita-Escuela)

ACTIVIDADES AL MARGEN DE LA MEDICINA

Revisando los protocolos notariales de muchas ciudades catalanas, en los siglos XIV y XV, vemos muchos documentos otorgados por judios, -muchos de ellos contenidos en los Liber Judeorum-, en los que aparecen medicos judios como prestamistas, haciendo prestamos dinerarios a cristianos, al interes permitido. Era corriente que el medico, ademas de ganar dinero asistiendo a enfermos cristianos, obtuviera lucro haciendo prestamos dinerarios a interes a cristianos y aun interviniendo como socios en contratos mercantiles de comanda o de mera sociedad mercantil con otros judios o cristianos.

Otros judios ocupan cargos importantes en la Aljama, así en Cervera en el siglo XV vemos a varios medicos judios teniendo los cargos de maxima responsabilidad en la Aljama. (Duran). Cosa parecida sucede tambien en la segunda mitad del siglo XV en Huesca y Zaragoza. (Baer-II). Tambien medicos judios actuan en la Corte Real con funciones variadas como interpretes, diplomaticos, militares, vemos uno que actua como astrologo, otros como traductores de libros, como secretarios para redactar escritos en arabe o en hebreo, etc.

La actividad como teologos de algunos medicos judios es muy conocida, ya que aparte de los casos de Astruk Rimoch de Fraga y Joshua Halorki de Alcañiz, ambos polemistas en favor de su nueva religion cristiana, vemos otros que arriesgan su vida defendiendo el judaismo como los medicos de Huesca como el famoso Ishaq Bivago, Ishaq Arrondí, Rabbi Abraham Alitienz y otros que murieron como martires del Judaismo en manos de la Inquisicion a fines del siglo XV.

Tambien hay medicos entre los grandes filosofos judios, especificamente los ejemplos de Hasdai Crescas que vivio en Barcelona, Lerida y Zaragoza a fines del siglo XIV y principios del XV y de Abraham Shalom de Cervera ya de fines del siglo XV, que son dos de los mas grandes pensadores judios de todos los tiempos y figuras señeras de la cultura hebrea en el pais durante la Edad Media.

Son innumerables los casos de medicos judios que escriben ya sobre talmudismo, filosofia, Teologia, que hacen poesias, u otro tipo de obras, tanto en hebreo, en arabe, como en catalan. Citar casos concretos seria muy largo y no es el objeto de este trabajo. El nivel cultural de los medicos judios de Cataluña y Aragon era muy grande en relatividad a su tiempo y al ambiente que les rodeaba. Gran parte de ellos eran rabinos ademas de medicos y entre los mas dedicados a la actividad cultural, vemos una minima dedicacion a las actividades mercantiles, que no obstante no son desdeñadas por otros judios muy cultos, como el riquisimo banquero de Tarrega, Mosse Nathan, que tambien ostento el rabinato, y seguramente era medico, aun cuando no ejercio tal profesion.

Muchos medicos judios que durante el siglo XV ejercen oficialmente como conversos o cristianos, tienen problemas con la Inquisicion y huyen al extranjero, donde llegan a ser medicos famosos, como Luis Saporta de Lerida, catedratico en Montpellier o Gregorio de Tarrega, catedratico en Burdeos.

PROFESIONES SANITARIAS PARALELAS.

Entre los profesionales medicos judios en la Edad Media, encontramos una clara diferenciacion entre el medico y el cirujano y parece que el medico ostenta siempre una categoria cultural y socialmente superior al cirujano en la medicina judia medieval. No obstante ambos tienen la adecuada preparacion profesional y una buena consideracion social.

Existian matronas, todas ellas mujeres muy bien diferenciadas de las mujeres medicas, entre las mujeres judias medievales dedicadas a la medicina. Entre las medicas judias podemos citar a Na Ceti que ejercio en Valencia y Barcelona, y que en 1368 fue Medica de la Reina. Otra mujer que fue medica de la Reina fue Floreta Sinoga de Santa Coloma de Queralt que en 1381 es nombrada Medico Real. Existieron muchas otras mujeres judias con licencia, titulacion y ejercicio de medico en Barcelona por ejemplo en 1388 aparece Na Regina, pero el mayor nucleo de mujeres medico aparece en Lerida en los ultimos años del siglo XIV, poco antes del progrom de 1391 con las mujeres de la familia Gallipapa, que son Na Pla Gallipapa, Na Dolcic Gallipapa, Na Bellaire Gallipapa y Na Perla Gallipapa. (Caredoner-Mujeres). Parece que en la segunda mitad del siglo XIV era bastante comun el ejercicio de la medicina por mujeres judias en algunas ciudades catalanas.

El curanderismo parece que no estaba tan extendido entre los judios como entre los moriscos, o aun entre los cristianos. No obstante hubo astrologos judios en basyante abundancia que tambien se dedicaban a practicas de curanderismo e incluso conocemos el caso de medicos judios, que actuaban como curanderos. El judio siempre es mucho mas culto que el morisco y puede actuar como medico, con el nivel cultural y profesional que la medicina de la epoca exigia, nivel al que raramente llegaban los moriscos y existian en el pais en epoca medieval escasos medicos moriscos y en cambio abundaban bastante mas los moriscos curanderos. No obstante el curanderismo abundaba entre los judios mas de lo que parece y en el año 1400 en una inspeccion hecha por orden del Rey en Calatayud son detectados y sancionados un buen conjunto de judios que ejercian la medicina sin licencia. Alguno de ellos mas que curandero, era un medico forastero inmigrado, no autorizado para ejercer la medicina en Calatayud. Seguramente en los pueblos pequeños, con nucleos de diez o quince familias judias, existia algun judio mas o menos culto y con conocimientos practicos de medicina, que ejercia el curanderismo, pero mas como medico aficionado que como curandero magico.

Tambien habia muchos judios que ejercian como especieros o farmaceuticos y tenian botica abierta muchos de ellos fuera del recinto del barrio judio. Ignoramos si la profesion de especiero ejercida por judios precisaba alguna preparacion cultural o profesional especial y un examen previo con regulación real o municipal. Abundan mucho menos las noticias y referencias de judios especieros que de medicos. Es posible que en la medicina rural el medico, actuara a la vez como espeoiero y tuviera botica abierta al publico, en muchos casos. En Lérida vemos que en el siglo XV y en el siglo XVI son relativamente abundantes los judios conversos que ejercen como especieros y ello seguramente es debido a conversiones forzadas de especieros judios al cristianismo, ante unas ordenanzas de la Paheria que impedian a los especieros judios y moriscos el vender medicinas a los cristianos. Tuvo la profesion de especiero mu-

chas mas limitaciones que la de medico entre los judios medievales del pais, seguramente debido a la creencia popular de que los especieros judios daban pocimas o bebedizos a los cristianos para hacerles pecar contra la religion catolica y separarlos del cristianismo. A esta idea parecen responder algunas disposiciones de las Ordenanzas de la Paheria de Lerida del año 1436.

RELACION DE MEDICOS JUDIOS.

Presentamos en las paginas siguientes una lista o nomina de medicos judios que es de hecho una mera tentativa de un registro que siempre puede ampliarse y que de hecho representa una parte muy pequeña de la realidad de la medicina judia medieval en los reinos de la Corona de Aragon, cuyos documentos o estan mal estudiados en la mayoria de los casos o simplemente se han perdido a lo largo de los siglos.

Por ello no tenemos la pretension de presentar aqui un gran trabajo, sino un simple esbozo de lista, con algunos datos muy breves y sumarios sobre cada medico detectado, en algunos casos del que solo sabemos su denominacion o apodo popular y aun mismo ignoramos su nombre complero y mas aun sus datos biograficos. Hay importantes juderias en los paises de la Corona de Aragon de las que practicamente nada sabemos de sus medicos y asi sucede por ejemplo en Vilafranca del Panades, en Vich, En Berga, en Vendrel, en Arbos, en Alcañiz, en Caspe, en Tamarite o en Alcolea de Cinca, como en Agramunt y aun en Balaguer y todo este trabajo queda por hacer, ya que en ciudades y pueblos de Cataluña y de Aragon fueron abundantes los medicos judios rurales, contratados por los municipios bajo un sueldo o conducta, para actuar con el titulo de Medico Municipal en la asistencia sanitaria de los habitantes del municipio. Seguramente con una mayor investigacion en los archivos y fondos documentales de varias poblaciones, podremos conocer muchos mas datos sobre la medicina hebrea medieval en el ambito rural, ya que ahora substancialmente conocemos datos de los medicos de la Corte Real, los medicos de mas fama y de otros medicos de grandes juderias en ciudades importantes. Nos falta conocer la masa de datos sobre los medicos humildes y en cierta forma ambulantes muchas veces, del ambiente rural. En muchos pueblos el unico judio que en él habitaba era el medico judio contratado por el Municipio para asistir a sus habitantes. Este medico rural estaba de hecho muy desligado de la Comunidad Hebrea, vivia fuera del recinto de un call y tenia pocas ocasiones de hablar en hebreo con sus correligionarios y la mayor parte de su trato era con sus enfermos o vecinos y hablando el catalan medieval del pais. Citamos el caso de Jucef Cavaller medico de Cervera a fines del siglo XV, que para escribir una carta a otro judio de Lerida, lo hace en un raro aljamiado hebrero-catalan, es decir una carta escrita en caracteres hebreos, pero empleando como idioma un pintoresco y original catalan medieval, plagado de locuciones hebreas y que debia ser algo diferente del catalan medieval que dicho medico empleaba con sus enfermos cristianos en Cervera y alrededores.

Presentamos como referencias bibliograficas un conjunto de fuentes principal y esencial, pero existe en realidad una bibliografia mucho mas amplia, la mitad de ella de obras publicadas fuera de España, y que en gran parte hemos utilizado como fuentes de conocimientos, si bien las principales fuentes son las que referenciamos en la sumaria bibliografia esquematizada que citamos al final. Hay dos obras fundamentales que contienen gran cantidad de datos que son las dos del Yitzhak Baer y la de Abraham I. Laredo, sobre todo la Baer I, que es una coleccion de documentos sobre judios de Cataluña y Aragon y Navarra, que dan datos sobre gran numero de medicos. Puede que tenga mayor importancia en otros aspectos la obra de regesta de Jean Regne, pero

cita relativamente escaso numero de medicos, da datos de muchos nombres, pero lamentablemente no da datos profesionales de cada personaje y seguramente cita los nombres de muchos medicos, pero sin expresar su profesion.

Denemos hacer notar que la documentacion en hebreo de cada juderia ha desaparecido en su mayor parte. O se la llevaron los judios al exilio en 1492, o fue destruida en 1391 con los incendios u saqueos de juderias o fue destruida despues de 1492 gracias al celo de la Inquisicion. Tan destruida ha resultado, que salvo rarisimas excepciones, practicamente ha desaparecido y hoy nuestras fuentes de exploracion, son documentos en latin o en catalan medieval o en aragones medieval, la mayor parte provenientes de archivos notariales. Los mas abundantes son los Liber Judeorum o Liber Hebraiorum que son colecciones de asientos notariales de prestamos con interes hechos por judios a cristianos y que da datos personales del nombre y domicilio de judio prestamista y entre ellos cabe destacar los que conocemos en Cervera, Cardona, Seo de Urgel, Tarragona, Puigcerdá, Tarazona, Zaragoza, Barcelona, y entre muchos aparece el nombre de algun medico prestamista o contratante.

1.- Abrayme Abarrale. Fue medico del Obispo de Huesca Vidal de Canellas en el siglo XIII. (Del Arco-Balaguer)

2.- Abraham Abassal. Medico del Rey Pedro III en 1286, procedia de Huesca (Del Arco-Huesca)

3.- Yehuda Abayut. En el año 1485 medico de Calatayud. (Cabezudo-Conversos)

4.- Juça Abazamerro. En 1380 fue medico de Zaragoza. (Laredo)

5.- Rabbi Aaron Abdelhac. En 1282 era medico en Palma de Mallorca. (Laredo)

6.- Jucef Abenafia de Monzon en 1382 era Medico del Rey Pedro IV. (Pita-Escuela).

7.- Jucef Abenafia. En 1386 medico en Barcelona. (Marcó) (Madurell-I)

8.- David Abencaya. Medico de Tarrega entre 1470 y 1480. (Pita-Escuela)

9.- Ezmel Abendat. Medico de Huesca en 1481. (Del Arco-Huesca)

10.- Ezmel Abendent. Medico de Huesca em 1482. Debe ser el mismo anterior. (Del Arco-Balaguer).

11.- Mestre Abencredi. Oriundo de Zaragoza fue medico de Jaime I en 1272. (Regne-505)

12.- Jafuda Abenires. Medico de Pedro III en 1360 y en Valencia. (Marcó)

13.- Israel Abenisrael. Oriundo de Zaragoza, era medico en 1385. (Martinez Loscos). En el año 1384 lo encontramos como medico en Fraga.

14.- Mestre Aben Jacob. En 1320 era medico de Zaragoza.

15.- Rabbi Aazaria Abenjacob en el año 1313 era medico en Zaragoza. (Regne)

16.- Rabbi Salomo Abenjacob. En el año 1302 era medico de Zaragoza. (Regne)

17.- Toni Abenlobel era medico en Zaragoza en el año 1484. (Cabezudo).

18.- Jucef Abenonet. En el año 1359 era medico en Calatayud. (Martinez-Loscos).

19.- Jucef Abençamerro. Medico Real en Zaragoza en 1380. (Baer I.)

20.- Rabbi Yosef Aben Trevi. Asistio al Rey Jaime I en su muerte en 1276. (Rahola)

21.- Salomon Abenvives. Medico de Valencia en 1310. (Regne)

22.- Açach Abenvenist. Médico de Barcelona en 1269. (Regne)

23.- Mestre Abiatar. Apodo de Crescas Abnarrabi, medico de Lerida en 1459. (Pita-Escuela)

24.- Omer Abnacahuel. Médico de Valencia en 1307. (Regne)

25.- David Abnadcar. Medico de Huesca en 1340. (Martinez Loscos)

26.- Vidal Abnadean. Medico del Rey Alfonso II en el 1200. (Baer I).

27.- David Abnadean. Originario de Agramunt, en el año 1210 era medico del Rey Pedro II. (Baer I).

28.- Vidal Abnarrabi. En el año 1429 era medico en Zaragoza, (Cabezudo-conversos).

29.- Cresques Abnarrabi. En 1459 era medico en Lerida y tambien se documenta en 1486. Opero de cataratas al Rey Juan II en Lerida. (Marco)

30.- Dolç Abnarrabi. Hermano del anterior fue medico de Zaragoza en 1483 y 1490. (Cabezudo).

31.- Samuel Abnarrabi. Medico de Zaragoza en 1490. (Cabezudo).

32.- Ishaq Abnarrabi. Medico de Zaragoza en 1490. (Cabezudo).

33.- Vidal Abnarrabi. Medico de Zaragiza en 1490. (Cabezudo).

34.- Omar Abnarranhel. Medico de Vàlencia en 1303. (Regne).

35.- Vidal Abnaxech. Medico de Monzon en 1315. (Regne).

36.- Mestre David Abennazaya. Medico de Tarrega en 1457. (Altisent).

37.- Salomo Abraam. Medico de Arbos en 1335. (Secall)

38.- Salomó Abraha. Cirujano en Valls desde 1342 a 1344. (Secall)

39.- David Abrahe. Médico de Lerida en 1315, que ejercio en Cervera. (Pita-Escuela).

40.- Mestre Abril. Converso que era catedratico de la Escuela de Medicina - del Estudi General de Lerida en 1450. (Lladonosa-Medicina)

41.- Bonafos Abram. Médico de Cervera en 1420. (Pita-Escuela)

42.- Vidal Abulvaca. Medico de Huesca en 1311. (Regne)

43.- Rabbi Acarre. Medico de Zaragoza que en 1380 es medico del Rey Pedro III. (Martinez Loscos).

44.- Rabbi Salomo Ben Adret. Rabbi Mayor de Barcelona hacia 1315, seguramente era medico ya que tradujo obras arabes de medicina. (Baer II)

45.- Cresques Adret. Medico de Cervera que en 1484 es Medico del Rey. (Duran)

46.- Isaac Adret. Medico de Lerida hacia 1320, hermano de Cresques Adret - fue tambien Medico del Rey. (Pita-Escuela)

47.- Abraham Adret. Medico en Santa Coloma de Queralt a fines del siglo XIV en 1492 su viuda liquida una farmacia de su propiedad en Santa Coloma de Queralt. (Segura).

48.- Jaume de Agramunt. Converso que en 1348 era Catedratico de Medicina en el Estudi General de Lleida y escribio un famoso tratado sobre las pesetes de las que murio poco despues. (Pita-Escuela).

49.- Mosse Alazar. Oriundo de Zaragoza en 1330 era medico del Rey Pedro III. (Martinez Loscos)

50.- Moses ben Alazar fue medico de Zaragoza en 1385. (Baer-I)

51.- Samuel Alaçar. Medico del Rey Pedro III en 1330. (Martinez Loscos)

52.- Eleazar Alaçar. Médico de Zaragoza que en 1330 fue Medico del Rey Pedro III. (Martinez Loscos).

53.- Salomo Alatzar. Medico de Zaragoza en 1326. (Mártires Loscos)

54.- Mestres Alazar. Medico de Borja en el año 1331. (Rius).

55.- Mestre Alazar. Se refiere a Eleazar Avenardut, Medico del Rey.

56.- Vidal Albar. Medico de Balaguer en 1390. (Pita-Escuela)

57.- Rabbi Yosef Albo. Nacido en Monreal en 1381, asiste en 1413 a la Disputa de Tortosa y parece que estuvo de medico en Monzon y murio en 1445. Fue un famoso rabino, predicador y discipulo de Hasdau Crescas y Tambien fue medico. (Baer II)

58.- David Ibn Aldaian. Alfaquim de Huesca parece que fue medico de Alfonso II en 1190. (Baer II)

59.- Salomon Alfael. Medico de Huesca en 1190. (Baer II)

60.- Bonanasc Alfaquim. Medico de Cervera en el año 1340 (Duran)

61.- Abraham Alfaquim. Fue medico del Conde de Barcelona Ramon Berenguer IV a mediados del siglo XII. (Baer II)

62.- Bonanasch Alfaquim. Oriundo de Cervera fue medico del Rey Pedro III en el año 1371. (Pita-Escuela)

63.- Rabbi Eliezer Alientenzí. Oriundo de Huesca, primero cirujano, en 1467 se examina de médico y en 1489 era aun medico de Huesca. (Baer II).

64.- Abrahim Alleva. Medico de Zaragoza en 1338. (Martinez Loscos).

65.- Yucef Almali. Médico de Zaragoza en 1397. (Laredo)

66.- Jehuda Almaii. Alfaquim de Alcañiz en 1390. (Regne)

67.- Baron Almelich. Médico de Zaragoza en 1315. (Regne)

68.- Eleazar Almeradi. Medico de Zaragoza en 1290 (Regne)

69.- Jahuda Almeradi. Medico de Zaragoza en 1290, (Regne)

70.- Jucef Almeredi. Medico de Jaime I en 1260, en Zaragoza. (Rahola)

71.- Juce Almerecí. Médico de Egea de los Caballeros en 1492. (Cabezudo-Egea)

72.- Rabbi Abraham Almosnino. Medico de Huesca en 1489. (Baer II)

73.- Jucef Almulí. Médico de Zaragoza en 1326. (Regne)

74.- Sheshet ben Benvenist Almasí. Medico de Barcelona fallecido en 1203. (Rahola)

75.- Abraym Alphahuel. Médico de Huesca en 1307. (Regne)

76.- Abrahim Alleva. Medico de Zaragoza en 1322. (Rius)

77.- Semtob Amariello. Médico de Tarazona en 1391. (Laredo)

78.- Abrahim Anmaran. Cirujano de Huesca en 1338. (Martinez Losocos)

79.- Maestre Uda Anayut. Medico de Calatayud en 1492. (Borras Gualis)

80.- Nacim Anoqua. Médico de Huesca en 1471.

81.- Abu-l-Hasan Salomo Ben Ardut, medico de Huesca en 1215. (Bosch)

82.- Yosef ben Ardut. Rabino y Medico de Alcañiz que en 1413 asiste a la disputa de Tortosa. (Baer II)

83.- Mestre Aro. Oriundo de Tarazona en el año 1360 es medico de Rey Pedro. (Martinez Loscos).

84.- Acach Arrondí. Medico de Huesca en 1480. (Del Arco-Balaguer)

85.- Mossé Arrondi. Medico de Huesca en 1457. (Del Arco-Balaguer)

86.- Rabbi Isaac Arrondi. Medico de Huesca en 1489. (Baer II)

87.- Astruc. Medico de Falset en 1335. (Secall)

88.- Jaffuda ben Astruc, dit Bonsenyor. Medico del Rey Jaime II a principios del siglo XIV.

89.- Bendit Astruc. Medico de Perpiñan en 1379.

90.- Bonjuha Astruch. Medico de Valls entre 1330 y 1357. (Secall)

91.- Mestre Astruch. Medico Municipal de Bagá en 1363. (Serra Vilaro).

92.- Mestre Astruch. En el año 1340 fue medico del Infante Ramon Berenguer. (Rius)

93.- Astruch. Medico de Falset en 1346. (Secall).

94.- Davit Avenacaya. Medico de Tarrega en 1480. (Pita-Escuela)

95.- Mosse Avendaçot. Medico en Barcelona en 1356. (Cardoner-Benvenist).

96.- Esmel Avendavi. Medico de Huesca y de Tudela en 1492. (Cabezudo-Egea).

97.- Mosse Avendavit. Medico de Egea en 1492. (Cabezudo-Egea)

98.- Rabbi Ishaq Avendino. Medico de Belchite en 1412. (Baer-II).

99.- Jucef Aventida. Medico de Monzon en 1381. (Pita-Escuela)

100.- Eleazar Avenardut. Conocido tambien por Mestre Alazar, oriundo de Huesca, fue medico del Rey entre 1326 y 1343. (Cardoner-Avenardut)

101.- Jucef Avenardut. Oriundo de Lerida fue medico de la Reina en 1362. (Cardoner-Avenardut).

102.- Alazar Avenardut. Medico de Huesca en 1415. (Del Arco-Balaguer).

103.- Vidal Avenardut. Medico de Calatayud en 1350. (Martinez Loscos).

104.- Jucef Avenardut. Medico de Huesca que en 1309 estaba en Barcelona y estuvo en la Corte Real como astrologo.

105.- Astruch-Cohen Avenardut. En 1469 era medico de Huesca. (Del Arco)

106.- Mestre Yosef Azan. Medico de Zaragoza en 1492.

107.- Mestre Azarias. De Zaragoza, fue medico del Rey en 1326. (Martinez Loscos).

108.- Rabbi Azaria. Notario y Medico en Zaragoza en 1314. (Regne).

109.- Bonastruc Baso. Cirujano de Zaragoza en 1283. (Regne)

110.- Hayim ben Shemuel Ibn Baca. Medico y traductor en el siglo XIII. (Baer-II)

111.- Yucef Bacon. Medico de Zaragoza que en 1330 aparece como Medico del Rey Pedro III. (Martinez Loscos)

112.- Abu Bakr Muhammad Bageh. Medico en la Zaragoza musulmana hacia el 1115 y en 1118 emigra a Marruecos y muere en Fes en 1138. Escribio en arabe obras de medicina. (Loren)

113.- Mestres Balmanya. Medico en Besalu y Bañolas en el 1360. (Grau)

114.- Jaufre de Barcelona. Medico en Perpignan en 1343. (Baer I)

115.- Açac de Barcelona. Medico originario de Tudela de Navarra que en 1269 es Medico del Rey Jaime I. (Rahola).

116.- Astruch Baró. Medico en Valls entre 1408 y 1410. (Secall)

117.- Bojuha Baró. Medico de Cervera en 1425. (Baer I).

118.- Ben Abba Bari, Jacob. Medico de Zaragoza en epoca arabe. siglo XI.(Loren)

119.- Rabbi Yehuda ben Eliezer ben Batira, medico de Huesca en el año 1207. (Bosch Vila)

120.- Bahir Benalazar. Medico de Cervera en 1453 y era originario de Lerida. (Lladonosa)

121.- Bernat Benet. Converso que fue medico de Lerida en el siglo XVI. (Lladonosa).

122.- Yosef ben Jacluia. Medico de Barcelona en 1315 que fue poeta.

123.- Mestre Bendic. Medico de Barcelona en 1312.

124.- Mestre Benjamin. Medico Municipal de Tarragona en 1477. (Marcó).

125.- Mestre Ben Judá. Nacido en Zaragoza, fue medico municipal de Reus en 1477. (Marcó).

126.- Mestre Benmenuf. Medico de Lerida en 1486. (Lladonosa).

127.- Sheshet Benvenist. Medico nacido en Narbona y fallecido en Zaragoza en 1209. (Martinez Loscos).

128.- Samuel Benvenist. Medico de Zaragoza en 1382. (Cardoner-Benvenist)

129.- Ismel Benvenist. Medico muy afamado de Vilafranca del Panades en 1305. (Laredo)

130.- Sesed Benvenist. Medico Ginecologo de Barcelona en el siglo XIII y que escribio libros medicos en arabe. (Cardoner-Mujeres)

131.- Samuel Benvenist. Medico de Tarragoza que en 1322 es Medico del Rey. (Laredo).

132.- Isaac bon Yosef Benbenist. Nasi i Medico de Jaime I en el siglo XIII. Parece que era originario de Zaragoza.

133.- Rabbi Vidal Benvenist. Medico, Poeta Nasi de Zaragoza que en 1413 asiste a la Disputa de Tortosa. (Marco)

134.- Francesca de Berga. Era de Lerida y en 1338 era comadrona de la Reina y era esposa de Bonanat de Berga. (Cardoner-Mujeres).

135.- Guillem-Gaubert de Beziers, converso, Catedratico del Estudio General de Lerida y medico en 1302 en Lerida. (Lladonosa).

136.- Abraham ben Shem Tov Bibas. Medico de Zaragoza entre 1447-1489. (Loren)

137.- Ibn Biklarisch. Medico originario de Tarragona y que en el siglo XI vivia en Zaragoza bajo dominio musulman. (Martinez Loscos)

138.- Rabbi Abraham Bivago. Medico de Zaragoza que murio hacia el 1480. (Baer I).

139.- Mestre Rabbi Ishaq Bivago. Medico de Huesca entre 1481 y 1489 en que murio quemado vivo por la Inquisicion. (Baer II)

140.- Isaac de Blanes. Medico de Perpignan que en 1385 es Medico del Rey.

141.- Salomon Bofill. Medico de Peralta de la Sal que en 1340 es medico del Rey Pedro IV. (Laredo).

142.- Bonadana. Comadrona originaria de Valencia que en 1381 ejerce en Barcelona. (Cardoner-Mujeres).

143.- Astruc Bonafos. Medico de Barcelona en 1389. (Madurell-I)

144.- Mestre Jucef Bonafos. Medico de Barcelona en 1385. (Madurell-I)

145.- Mestre Bonafos. Medico de Falset en el año 1363. (Secall)

146.- Mestre Jucef Bonafos. Medico de Barcelona en 1346. (Romano)

147.- Isaac Bonafos. Medico y poeta de Cervera en el siglo XV. (Pita-Escuela)

148.- Duran de Bonastre. Cirujano de Calatayud que en 1400 ejercia la cirugia sin licencia. (Piles-Notas).

149.- Mestre Bonnefont. Medico frances exilado y que en 1307 se establece en Monclus. (Regne)

150.- Bernat Bonhora. Converso de Lerida que en el siglo XIV enseño medicina en el Estudio General de Lerida. (Lladonosa).

151.- Bonafos Bonfill. Medico de Besalu en 1350. (Grau)

152.- David-Bonet Bonjorn. En el año 1301 ejercia como medico en Perpignan. (Sobreques)

153.- Astruch Bonsenyor. Medico en San Mateo en el año 1349 (Baer I).

154.- Mestre Astruc Bonsenyor. Ejercia como medico en Tortosa en 1358. (Carreras Candi). Despues fue medico del Rey Jaime I.

155.- Jafuda Bonsenyor. Medico de Barcelona que en 1285 era Secretario del Rey Alfonso II y se distinguio por sus traduciones arabes.

156.- Bonsenyor Brunell. En 1391 era medico de Montblanch. En 1395 fue Medico del Rey Juan I. (Millas-Montblanch)

157.- Atzday Brunell. Medico de Montblanch en 1390. (Millas-Montblanch)

158.- Jahuda de la Caballeria. Medico de Zaragoza en 1331. (Vendrell-Caballeria)

159.- Bonafos de la Caballeria. Medico de Zaragoza muerto en 1407. (Vendrell Caballeria).

160.- Pedro de la Cabra el Viejo. Medico de Zaragoza en el siglo XV. (Loren)

161.- Pedro de la Cabra el joven. Medico de Zaragoza entre 1474-1477. (Loren)

162.- Vidal Cabrit. Cirujano de Gerona en 1326. (Torroella)

163.- Samuel Cabrit. Medico de Bañolas en 1366. (Torroella)

164.- Vidal Cabrit. Medico de Besalu en 1343. (Grau)

165.- Saltell Cabrit. Cirujano de Tarrega en 1362. (Cardoner-Cabrit)

166.- Mosse Cabrit. Medico de Barcelona en 1385-1391. (Cardoner-Cabrit)

167.- Bonjuha Cabrit. Cirujano de Barcelona entre 1349 y 1361. (Cardoner-Cabrit)

168.- Abraham Cabrit. Medico de Perpignan en 1385. (Cardoner-Cabrit)

169.- Isaac Cabrit. Medico de Barcelona en 1385. (Cardoner-Cabrit)

170.- Saltell Cabrit. Cirujano de Gerona en 1351. (Cardoner-Cabrit).

171.- Samuel Cabrit. Medico en Tarrega y en Lerida hacia el 1370 (Pita-Escuela).

172.- Mestre Calab. Medico de Lerida a fines del siglo XV. (Lladonosa)

173.- Sebastian Camo. Medico y Catedratico del Estudio General de Lerida, de origen converso en Lerida en el siglo XV. (Lladonosa)

174.- Isach-Bonjoch Camredo. Medico de Barcelona en 1387. (Madurell-II)

175.- Perfet Cap. Medico de Tarragona entre 1383 y 1388. (Sanchez Real)

176.- Barzelay Caracosa. Medico de Barcelona.

177.- Bendit Caravida. Medico de Barcelona que en 1386 es medico del Rey Don Juan y astrologo del mismo.

178.- Bonjuha Caravida. Medico de Manresa en 1385.

179.- Mair Caravida. Medico de Besalu en 1336. (Sobreques)

180.- Bendit Caravida. Medico y cirujano en 1342. (Cardones-Caravida)

181.- Mosse Caravida. Medico de Barcelona entre 1374 y 1380. (Madurell-I)

182.- Vidal Caravida. Medico de Manresa en 1347

183.- Mosse Caravida. Medico de Valls entre 1353 y 1378. (Secall)

184.- Salomo Caravida. Medico del Rey que en 1338 es enviado a Balaguer para asistir de una enfermedad de impotencia sexual al Conde de Urgel que contrajo matrimonio ya de viejo. Al parecer era de Gerona. (Sobreques)

185.- Salomo Caravida. Hay un medico del Rey entre 1385-1387 de este nombre y que era vecino de Barcelona. Parece que era originario de Gerona y fue medico de Copons. (Cardoner-Caravida).

186.- Sutlam-Mossé Caravida. Medico de Barcelona en 1385. (Madurell-II)

187.- Abraham Carbó. Cirujano de Arbós en 1321. (Regne)

188.- Vidal de Castellfollit. Médico de Cervera en 1334. (Rius)

189.- David des Castlars. Medico de Besalú hacia 1310. (Regne).

190.- Abraham des Castlars. Medico de Besalú entre 1320 y 1326, hijo del precitado David des Castlars. Fue autorizado por el Rey Jaime I a casarse por segunda vez en bigamia segun la ley hebrea, en atencion a sus servicios como Medico del Rey Don Jaime I. (Regne).

191.- Jaheçeceli des Castlars. Hermano del anterior, fue medico en Besalu hacia 1320. (Regne).

192.- Abraham Castlari. Seguramente se refiere esta grafia al antes citado Abraham des Castlars, en una version latina, documentada en 1312.

193.- Jucef Cavaller. Medico de Cervera en 1480. (Duran i Sempere).

194.- Samuel Cavaller. Medico de Cervera en 1485-1489. (Duran i Sempere).

195.- Jafuda Cavatierra. Medico de Huesca que en 1440 fue examinado para ejercer la medicina por el medico Jaume Gisbert de Tortosa. (Carreras Candi-Tortosa).

196.- Sem Tob Cavatierra. Medico de Huesca que en 1440 fue examinado por Jaume Gisbert de Tortosa. (Carreras-Casi-Tortosa).

197.- Salomo Cescaleta. Medico de Barcelona que en 1369 esta en la Corte Real.

198.- Salomo-Vidal Cescaleta. Medico de Manresa en 1391.

199.- Na Ceti. Medica judia que ejercio en Valencia y Barcelona y que en 1368 fue medica de la Reina. (Cardoner-Mujeres).

200.- Ibn Chanah. Medico judio originario de Cordoba donde nace hacia el año 985 y en 1013 va a Zaragoza donde escribio varias obras y muere en el exilio hacia 1040. (Martinez-Loscos)

201.- Rabbi Isaac Cacumbriel. Rabino de Huesca hacia 1489, parece que tambien era medico. (Baer II)

202.- Menahem Codenson. Curandero judio de origen extranjero que en 1346 llega a Tortosa y donde es examinado y admitido como medico. En el año 1354 era Medico Municipal de Tortosa. (Carreras Candi-Tortosa)

203.- Abraham Coffen. Medico de Barcelona en 1391 que se convierte al cristianismo con el nombre de Pere Pujol. (Marco i Dachs)

204.- Bonet Cohen. Cirujano judio de Puigcerdá en 1321. (Regne)

205.- Bonjuha Cohen. Cirujano judio de Puigcerdá en 1321. (Regne)

206.- Lop Camparat. Medico de Zaragoza que en 1389 fue Medico del Rey.

207.- Bahiel Constantiní. Medico de Zaragoza que en 1330 era Medico Real de Pedro III. (Martinez Loscos).

208.- Kafiel Contantini. Medico de Zaragoza en 1333. (Martinez Losocos)

209.- Mossé Constantiní. Medico de Calatayud en 1492. (Borras Gualis).

210.- Isaac Creixes. Medico de Lerida en el siglo XV.

211.- Ismael Crespi. Medico de Valencia en 1302. (Regne)

212.- Mestre Cresques. Medico de Figueres en 1350. (Cardoner-Cabrit).

213.- Samuel Cresques. Medico de Besalu en 1365. (Duran-Schwab).

214.- David Crescas. Medico de Perpignan y despues de Barcelona, que en 1372 es medico del Rey Don Juan.

215.- Sutlam Deuslogar. Medico de Cervera en 1385 y a la vez Secretario de la Aljama (Duran i Sempere).

216.- Mendit Deuslogar. Fisco de Barcelona en 1389. (Madurell-I)

217.- Isaac Deus lo Salv. Medico de Balaguer que fue médico del Conde de Urgel y en 1383 fue medico del Infante Don Martin. (Pita-Lerida)

218.- Benvenist Duran. Medico de Manresa en 1391.

219.- Shimon Duran. Medico de Palma de Mallorca en 1391 que emigra a Argel.

220.- Magistro Deuslogar. Medico de Seo de Urgel en 1366. (Pita-Seo)

221.- Bendit Deuslogar. Medico de Besalu entre 1306 y 1324. (Grau)

222.- Bendit Deuslogar. Medico de Barcelona en 1389. (Madurell II)

223.- Esdra Eleazar. Medico de Zaragoza que en 1387 era Medico Real.

224.- Cresques Elies. Medico de Figueres que en 1342 era Medico del Rey Pedro el Ceremonioso. (Sobreques).

225.- Mestre Enoc. Originario de Navarra, en 1335 era medico de la Reina en Barcelona. (Rius).

226.- Mestre Enoch. Medico de Barcelona que en 1391 se convierte al cristianismo con el nombre de Pere Pujal. (Marco i Dachs)

227.- Manuek Fachol. Mestre especier en Huesca en 1470. (Del Arco).

228.- Yehuda ben Yosef Ibn al Fajarí. Medico de Barcelona del siglo XIII que mas adelante fue medico del Rey de Castilla Fernando III.

229.- Mosse Falco. Medico de Barcelona en 1385. (Madurell-I)

230.- Jaume Falco. Medico de Barcelona converso en 1491. (Sobreques).

231.- Astruc de Falset. Medico de Falset en 1340.

232.- Mestre Farahon. Medico de Zaragoza que en 1361 fue Medico del Rey Pedro III. (Martinez Losocos).

233.- Faron. Curandero que ejerce como oftalmologo sin licencia en Calatayud en el año 1400 y es castigado a una multa. (Piles-Notas)

234.- Ibn Fiel. Medico judio de Zaragoza en el siglo XI. (Loren)

235.- Mestre Goluf. Medico judio de Lerida en 1492. (Lladonosa-Medicina)

236.- Na Pla Gallipapa fue medica de Lerida, autorizada por el Rey Juan I en 1387 para ejercer la medicina en Lerida. Era esposa de Jaffuda Gallipapa. (Cardoner-Mujeres).

237.- Na Bellaire Gallipapa, esposa de Samuel Gallipapa, fue autorizada en 1387 por Juan I para ejercer la medicina en Lerida. (Cardoner-Mujeres)

238.- Perla Gallipapa. Medica de Lerida en 1381 y esposa de Jafuda Gallipapa, medico y escritor en Lerida. (Pita-Escuela).

239.- Na Dolcic Gallipapa. Medica de Lérida en 1384. (Pita-Escuela).

240.- Maimo Gallipapa. Medico de Lérida entre 1381 y 1391, fue a la vez poeta y marido de Na Dolcic Gallipapa. (Pita-Escuela)

241.- Bonet de Gange. Medico de Valls entre 1301 y 1329. (Secall)

242.- Samuel Gasen. Medico de Lerida en 1410. (Pita-Lerida)

243.- Vidal Gateny. Medico de Barbastro que entre 1380 y 1386 fue medico del Rey Pedro IV. (Pita-Escuela)

244.- Davi de Gauge. Medico de Valls entre 1357 y 1380. (Secall)

245.- Abdallah ben Yosef Genschan. Originario de Daroca fue medico y filosofo en Zaragoza y emigro despues a Cordoba donde muere en 1 46. (Loren)

246.- Bonanat Girones. Cirujano de Monzon, que en 1383 era médico del Rey Pedro III. (Martinez Loscos)

247.- Alatzar Golluf. Medico de Lerida que en 1376 era Medico del Rey.

248.- Isaach Gracia. Desde el 1444 al 1446 fue Medico Municipal de Tortosa. (Carreras Candi).

249.- Samuel Gracia. Medico de Arbucias en 1373.

250.- Vidal Gracian. Medico de Daroca que en 1378 era Medico del Rey.

251.- Vidal Gracian. Medico de Burriana que en 1391 fue Medico del Rey.

252.- Vidal Gracian. Medico de Cervera que fue medico de Jaime II en 1327. (Regne).

253.- Eliah Habillo. Medico de Monzon en el siglo XV.

254.- Crescas Ha Cohen. Medico de Cervera que en 1479 fue Medico del Rey. (Duran-Schwab)

255.- Astruc Hasdai, Medico en 1360, en Barcelona. (Baer II)

256.- Abraham Bar Hiyya. Medico en Zaragoza y Lerida en el siglo XI. (Baer-II)

257.- Rabbi Ishaq Ha Cohen Peres. Medico de Gerona en el siglo XIII (Rahola)

258.- Rabbi Yosef Ha Levi. Medico de Monzon en 1413 asiste a la Disputa de Tortosa. (Marcó)

259.- Rabbi Astruc Ha Levi. Medico de Alcañiz que en 1413 asiste a la Disputa de Tortosa. (Marco).

260.- Zerahiya ben Isaq Halevi Gerundí. Nacido en 1130 en Gerona emigra a Provenza y fue medico en Lunel, famoso por sus obras como poeta, talmudista y astrologo. (Feliu Marbres)

261.- Abraham Halleva. Medico de Zaragoza en 1332.

262.- Jehosua Ha Lorquí. Medico de Alcañiz, en 1370 es Medico del Rey. En 1413 es medico del Papa Benedicto XIII y organiza la Disputa de Tortosa. (Baer II).

263.- Aben Jacob. Medico de Zaragoza en 1320. (Martinez Loscos)

264.- Mestre Jucef. Medico de Barbastro en 1348. (Martinez Loscos).

265.- Rabbi Eliezer Ha-Yasis. Medico de Huesca hacia el 1200. (Bosch-Vila)

266.- Mestre Isac. Medico de Castellon de la Plana en 1371. (Magdalena).

267.- Mestre Içac. Medico de Castellon en 1433. (Magdalena)

268.- Mestre Içach. Medico de Tortosa en 1437. (Carreras Candi)

269.- Mestre Isach. Medico de Lerida en 1285. (Regne).

270.- Mestre Ishaq. Medico de Besalu en 1316. (Grau)

271.- Benvenist Izmel. Medico de Barcelona en 1321. (Cardoner-Benvenist)

272.- Mestre Jacob. Medico Municipal de Tortosa en 1367. (Carreras Candi).

273.- Azaria Aben Jacob. Medico de Zaragoza en 1335. (Rius)

274.- Mestre Jaime. Medico de Tauste en 1492. (Cabezudo-Egea).

275.- Mestre Jaffuda. Medico de Solsona en 1481. (Serra).

276.- Jamila. Judia de Calatayud que en 1400 ejercia la medicina sin licencia del Rey. (Piles-Notas).

277.- Mestre Jucef. Medico de Calatayud en 1487. (Regne).

278.- Rabbi Jucen. Medico de Egea de los Caballeros en 1492. (Cabezudo-Egea)

279.- Nadal Labrí. Medico del Rey en 1392.

280.- Abu Ishaq Latrunir. Medico de Huesca en 1215. (Bosch Vila)

281.- Mestre Leo. Cirujano de Calatayud que en 1400 ejerce la medicina sin licencia. (Piles-Notas).

282.- Medico de Montblanch entre 1377 y 1391. (Millas-Montblanch)

283.- Samuel-Astruch Leví. Medico de Bagá en 1410. (Serra).

284.- Astruch-Vidal Levi. Medico de Bagá en 1375. (Serra).

285.- Mestre Levi. Médico de Castellon de la Plana en 1479. (Magdalena)

286.- Josep de Lorca. Medico de Zaragoza en 1352. (Martinez Loscos).

287.- Guillem de Lunell. Medico de Barcelona que en 1386 es astrologo y medico del Rey.

288.- Samuel de Lunell. Medico de Cervera en 1415-1417. (Duran)

289.- Mestre Lupiel. Cirujano de Calatayud en 1485. (Cabezudo-conversos)

290.- Juce Lupiel. Cirujano de Calatayud en 1492. (Borras Gualis)

291.- Belshom Maimó. Medico de Besalú en 1359-1360. (Grau).

292.- Bonsenyor Malet. Medico de Manresa en 1391.

293.- Cresques Malet. Médico de Manresa en 1391.

294.- Cresques Malet. Medico de Perpiñan en 1391.

295.- Salomo de Mallorca. Medico de Palma de Mallorca en 1353. (Marcó).

296.- Bonafeu Mamet. Medico de Valls entre 1328 y 1342. (Secall).

297.- Samuel Aben Manasé. Medico del Rey Pedro II en 1276.

298.- Moises Maymon. Medico de Perpiñan. Medico del Rey en 1373. En 1389 era medico en Barcelona.

299.- Mestre Mayr. Cirujano de Alagón en 1338. (Martinez Loscos).

300.- Isach Mayr. Medico de Fraga en 1383 y despues Medico del Rey. (Martinez Loscos).

301.- Mestre Menahem. Alquimista, astrologo y Medico del Rey en 1345.

302.- Rabbi Menahem. Medico del Rey Pedro III en el año 1371.

303.- Ahin Molho. Médico de Zaragoza en 1483.

304.- Juda Moskoni. Judio griego de Okrida que en 1380 era medico en Palma de Mallorca. (Baer II).

305.- Salomo ben Moshe. Medico e interprete del Rey Jaime I en la conquista de Mallorca.

306.- Bajiel ben Moshe. Medico de Zaragoza en el siglo XIII.

307.- Enoch Mossé. Medico de Barcelona en 1390.

308.- Mestre Mosé. Medico de Barcelona en 1356. (Cardoner-Benvenist).

309.- Mestre Mosse. Judio de Santa Coloma de Queralt que en 1360 era medico en Puigcerdá. (Serra).

310.- Ishaq Nafuci. Medico de Palma de Mallorca que vivio en el siglo XIV que fue medico del Rey. (Marco).

311.- Bonjuha Natzanell. Medico de Barcelona y que entre 1383-1386 fue familiar del Rey D. Juan.

312.- Enoch de Navarra. Medico del Rey.

313.- Rabbi Mose Nazan. Medico de Tarrega que ejercia como Banquero entre 1340 y 1360. (Pita-Escuela).

314.- Juce de Nucerio. Medico de Lerida que en 1334 fue Medico del Rey. (Rius).

315.- Iuce de Nucer. Medico de Valderrobres en 1333.

316.- Mestre Nules. Medico en 1309. (Regne)

317.- Jucef de Orta. Medico de Calatayud en 1327. (Regne).

318.- Joan de Pau. Medico converso de Cervera en 1497 de la familia judia de los Quercy. (Duran).

319.- Bonet Perfet. Medico de Perpiñan en 1270. (Feliu Marbres).

320.- Rabbi Ishaq ben Sesfet Perfet. Nacido en Barcelona en 1326, era medico en Zaragoza en 1373 y en 1391 se hace cristiano como Juan de Valencia y de nuevo judio huye a Argel donde muere en 1391. (Feliu Marbres).

321.- Jucef de Pero. Cirujano de Borja en 1340. (Martinez Loscos).

322.- Moses Porpoler. Medico de Valencia en el siglo XV. (Baer I).

323.- Vidal-Benvenist de Porta. Medico de Jaime I, tradujo libros medicos arabes y hebreos al catalan. (Rahola).

324.- Bonastruc de Porta Nacido en Gerona en 1195 fue medico, poeta y filosofo y muere en Haifa (Israel) hacia el 1270. (Rahola).

325.- Mestre des Portal. Fue medico de Besalú en 1362. (Grau).

326.- Mestre Abraham del Portal. Medico de Camprodon en 1370.

327.- Abraham des Portell. Medico originario de Sarral y que en 1399 ejerce la medicina en Cervera. (Duran). En 1370 estaba en Sarral. (Secall).

328.- Astruch dez Portell. Medico de Sarral que en 1368 era cirujano en dicha localidad. (Secall).

329.- Isach de Portella. Medico de Tarazona en 1296. (Regne)

330.- Samuel de Portella. Medico de Tarazona en 1307. (Regne)

331.- Rabbi Tom Tob Qarqosa. Era medico originario de Monzon que en 1413 asiste a la Disputa de Tortosa. (Marcó).

332.- Menahem de Querci. Medico de Cervera en el siglo XV. (Duran).

333.- Isac-Jacob de Querci. Medico de Cervera en el siglo XV. (Duran).

334.- Jacob-Isac de Querci. Medico de Cervera en el siglo XV. (Duran)

335.- Jaume de Querci. Medico converso de Cervera en el año 1492. Duran)

336.- CresquesOVidal de Quislad. Medico famoso en el año 1315.

337.- Na Regina. Médica judia de Barcelona en 1388. (Cardoner-Mujeres)

338.- Mose ben Ishaq Remos. Nacio en Mallorca muere en 1430 en Palermo y fue medico y poeta. (Feliu y Marbres).

339.- Ishaq Rimok. Medico de Fraga en 1413. (Pita-Escuela)

340.- Astruk Rimok. Medico de Fraga que en 1414 se hace cristiano y se llama Mastre Francesc de Sant Jordi. (Baer II).

341.- Rimok ben Astruk. Hijo del anterior, tambien medico en Fraga, que en 1414 se hace cristiano. (Baer-II).

342.- Vidal Roven. Medico de Barcelona que en el año 1315 ya analizaba la orina en el call de Barcelona. (Regne).

343.- Yosef ben Sabara. Medico de Barcelona.

344.- Leon Sabarra. Medico y cirujano de Calatayud en 1398. (Sobreques)

345.- Selomo ben Sahen. Medico de Egea en 1286. (Regne)

346.- Mestre Salomo. Cirujano de Egea en 1312. (Martinez Loscos)

347.- Mestre Salamo. Medico de Tarragona en 1374. (Sanchez Real)

348.- Abraham Salcey. Medico de Lerida en 1429.

349.- Benvenist Samuel. Medico del Rey Pedro IV en 1353. (Cardoner-Benvenist)

350.- Mestre Samuel. Medico de Valls entre 1400 y 1405. (Secall)

351.- Mestre Samuel. Cirujano de Egea en 1312. (Martinez Loscos)

352.- Samuel. Natural de Huesca fue cirujano en Egea en 1296. (Regne)

353.- Floreta Sanoga. Natural de Sta. Coloma de Queralt, fue medica de la Reina en 1381. (Cardoner-Mujeres).

354.- Vudal Sanoga. Medico de Barbastro en 1330.

355.- Mahir-Caravida Saporta. Medico de Barcelona en 1342. (Cardoner-Caravida)

356.- Luis Saporta. Medico converso de Lerida que en 1492 huye a Francia. (Lladonosa).

357.- Antonio Saporta. Hijo del anterior, converso, y medico, catedratico y Decano de Medicina en Montpelier. (Pita-Escuela).

358.- Odoard Saporta. Especiero converso de Lerida en el siglo XV. (Pita).

359.- Caravida Saragosa. Cirujano de Vallmmoll en el siglo XIV. (Sobreques)

360.- Salomon de Saragosa. Medico judio de Zaragoza que fue medico del Rey San Luis de Francia. (Loren).

361.- Mestre Sasala. Medico de Besalú en 1360-1367. (Grau).

362.- Jucef Satorra. Medico de Barcelona en 1379. (Madurell-I)

363.- Magister Benet Sentou. Medico de Barcelona en 1387. (Madurell-II)

364.- Abraham Shalom. Medico de Tarrega y Cervera entre 1455 y 1490. Fue tambien medico del Rey Juan I. Fue un gran filosofo y teologo autor de la obra "Neve Shalom" (moradas de paz) (Millas)

365.- Mestre Sheshet. Medico, filosofo y poeta en Barcelona entre 1162 y 1192. (Rahola).

366.- Omer Tahuyl. Medico de Valencia en 1317. (Regne)

367.- Abrahim Tahuel. Medico de Valencia en 1326. (Regne)

368.- Gregorio de Tarrega. Medico converso originario de Tarrega que entre 1496 y 1536 fue medico y catedratico en Burdeos. (Pita-Escuela).

369.- Samuel Abba Tibbon. Medico judio aragones del siglo XI. (Loren)

370.- Mestre Todros. Medico de Zaragoza en 1490. (Cabezudo-conversos)

371.- Abraham Toros. Cirujano en 1320. (Regne)

372.- Junez Trigo. Cirujano de Zaragoza que en 1377 es cirujano Real.

373.- Salomo Trigo. Cirujano del Rey en 1377. (Cantera-Bikur Holim)

374.- Salomo de Tudela. Medico Real en 1316. (Martinez-Loscos)

375.- Shem Tob de Tudela. Medico en Tarazona, Valencia y Zaragoza en 1383. (Martinez Loscos)

376.- Abraham Usiello. En el año 1453 es examinado de cirujano en Huesca, donde hace de medico en 1489. (Laredo)

377.- Saul Vadia. Curandero de Calatayud que en 1400 fue sancionado por dar medicinas sin titulo de especiero. (Piles-Notas)

378.- Mestre Vidal. Medico de Barcelona en 1313. (Regne)

379.- Abenvenist Vidal. Medico que era traductor del arabe al romance de textos medicos en el Estudi General de Lerida. (Pita-Escuela)

380.- Cirujano de Barbastro en 1360. (Martinez Loscos)

381.- Mestre Vidal. Medico de Zaragoza que en 1348 era Medico del Rey. (Martinez Loscos)

382.- Rabbi Crescas Vidal. Medico del Rey Jaime II. (Laredo).

383.- Mestre Vidal. Medico de Barbastro en el siglo XIV. Fue tambien Vice-Baile del Rey en Barbastro, (Rius) hacia 1333.

384.- Açach Vivag. Medico de Huesca que en 1489 se hace cristiano con el nombre de Anton Navarro. (Del Arco-Balaguer)

385.- Vidal Xahon. Apotecari o especier de Barcelona en 1325. (Regne)

386.- Abray Xavaxorda. Medico de Huesca en 1313. (Del Arco-Balaguer)

387.- Shem Tov ben Yitzjak. Medico de Tortosa entre 206 y 1266.

388.- Yehuda ben Yitzak. Medico de Barcelona que vivio en el siglo XIII y fue medico del Rey Fernando III el Santo.

389.- Leon Zabarra. Cirujano de Calatayud en el 1400. (Baer I)

390.- Mossé Zarch. Medico municipal de Baga en el 1337. (Serra)

391.- Yosef ben Meir Ibn Zabarra. Medico nacido en Barcelona en 1140, fue medico y poeta. (Enciclopedia Catalana)

392.- Yehuda ben Ishaq ha Levi Ibn Zabbetay. Nacido en Toledo en 1168, fue medico y poeta en Barcelona. (Enciclopedia Catalana)

393.- Yehosua Zatabi. Natural de Jativa, vivio en el siglo XIV, tradujo el Tratado del Asma de Maimonides. (Enciclopedia Catalana)

394.- Yona ben Ishaq Ibn Wiklaris. Farmacéutico en Zaragoza, siglo XII

ABREVIATURAS MAS USADAS

ALTISENT	- Altisent, Agustin - El Monasterio de Poblet y - unos judios prestamistas de la Segarra. (Siglos XIV-XV) Sefarad 1967-2
ARCO	- Ricardo del Arco - La Aljama Judaica de Huesca Sefarad-VII-2- Madrid 1967.
ARCO-BALAGUER	- Ricardo del Arco y Federico Balaguer - Nuevas noticias de la Aljama Judaica de Huesca. Sefarad IX-1949.
BAER-I	- Baer, Fritz (Yitzhak) - Die Juden im christlichen Spanien - Urkunden and Regesten.- Vol I - Berlin 1929.
BAER-II	- Baer, Yitzhak - A history of the jews in christian Spain.- Philadelphia 1978.
CABEZUDO	- Cabezudo Astrain, Jose. La expulsion de los judios Zaragozanos. Sefarad XV-I. 1955. Madrid 1955.
CABEZUDO-CONVERSOS	- Cabezudo Astrain, Jose - Los conversos aragoneses y la Inquisicion. Sefarad 18-Madrid 1958.
CABEZUDO-EGEA	- Cabezudo Astrain, Jose - La expulsion de los judios de Ejea de los Caballeros. Sefarad 1970-2.M-1970.
CARDONER-BENVENIST	- Cardoner Planas A. - El medico judio Samuel Benvenis y su parentesco con Samuel Benvenist de Barcelona. Sefarad I-2. Madrid 1941.
CARDONER-CABRIT	- Los Cabrit en la medicina del siglo XIV. Sefarad XVI-2-Madrid 1956.
CARDONER-CARAVIDA	- Cardoner Planas. A. El medico judio Selomo Caravida y algunos aspectos de la medicina de su epoca. Sefarad III-2-Madrid 1943.
CARDONER-MUJERES	- Cardoner Planas, A. - Seis mujeres hebreas practicando la medicina en el Reino de Aragon. Sefarad IX - Madrid 1949.
DURAN	- Duran i Sanpere, Agusti - Llibre de Cervera-Barcelona 1977.
DURAN-SCHWAB	- Duran Sanpere, Agusti y Schwab, Moise - Les juifs a Cervera et dans d'autres villes catalanes. Sefarad XXXIV-Madrid 1974.
FELIU MARBRES	- Feliu i Marbres, Eduard. - Poemes hebraics de - jueus catalans. (ss.XI-XV)-Barcelona 1976.
GRAU	- Grau Montserrat, Manuel - La Juderia de Besalú (Gerona). Barcelona 1977

LAREDO - Laredo, Abraham, I. - Les noms des juifs du Maroc-Madrid 1978.

LOREN - Loren, Santiago - Historia de la Medicina Aragonesa. Zaragoza 1979.

LLADONOSA-MEDICINA - Lladonosa Pujol, José - La Medicina en Lerida. Lérida 1974

MADURELL - Madurell y Mari , Jose Maria. La contratacion laboral judaica y conversa en Barcelona. (1349-1416) Sefarad. Madrid 1956 y 1957.

MAGDALENA - Magdalena Nomdedeu, Jose Ramon - La aljama hebrea de Castellon de la Plana en la Baja Edad Media, Castellon 1978.

MARCO - Marco i Dachs, Lluis -Els jueus i nosaltres. Barcelona 1977.

MARTINEZ LOSCOS - Martinez Loscos, Carmen - Origenes de la Medicina en Aragon. Zurita 6-7-Zaragoza 1958.

MILLAS - Millas Vallicrosa, Jose M. Literatura Hebraico-española - Barcelona 1968.

MILLAS-MONTBLANC - Millas Vallicrosa, Jose M.- La juderia de Montblanch. Sefarad XXVI. Madrid 1966.

PILES NOTAS - Piles Ros, Leopoldo. Notas sobre judios de Aragon y Navarra. (Ejercicio de la medicina. Fiscalizacion de Recaudaciones) - Sefarad X-1. Madrid 1950.

PITA - Pita Mercé, Rodrigo.-Lerida Judia-Lerida 1973.

PITA-ESCUELA - Pita Mercé, Rodrigo.- La Escuela hebrea de medicina de Lérida. - Barcelona 1981

RAHOLA - Rahola, Carles. El jueus a Catalunya. Barcelona

REGNE - Regne, Jean - History of the jews in Aragon. Jerusalem 1978.

RIUS - Aportaciones sobre medicos judios en Aragon en la primera mitad del siglo XIV. Sefarad-XII-2-Madrid 1952.- Rius Serra, J.

ROMANO - Romano, David.- Documentos hebreos de Cataluña y Mallorca - Sefarad 34-2-Madrid 1974.

SANCHEZ REAL - Sanchez Real, José - La juderia de Tarragona. Sefarad XI-2- Madrid 1951.

SECALL - Secall i Guell, Gabriel - Els Jueus de Valls i la seva epoca - Valls 1980.

SERRA VILARO - Serra Vilaró, Joan.- Baronies de Pinos i Mataplana. Barcelona 1947.

SOBREQUES - Sobreques Vidal, Santiago - Societat i estructura politica de la Girona medieval-Barcelona 1975.

TORROELLA - Torroella, Joan Batista - La jueria de Banyoles. Banyoles 1928.

VENDRELL - Vendrell Gallostra, Francisca - Aportaciones documentales para el estudio de la familia Caballería. Sefarad III-1. Madrid 1943.

EL METGE PIETA LLEIDATA JOSEP ESTADELLA ARNO

Per Octavi Saltor i Soler.

En la història de la Medicina Catalana (majorment en un Congrés celebrat a Lleida) no pot ésser omesa la figura de l'eminent ginecoleg Josep Estadella Arnó (especialitat continuada a Barcelona pel seu fill Salustià, ja finat com, des - prés d'ell, el seu germa Eduard. Interventor que fou de la Delegació d'Hisenda barcelonina). El Dr. Estadella estava mullerat amb l'egrègia i exquisida dama - Julis Larrosa, que el poeta entronitza com a Reina dels Jocs Florals de Barcelo na el 1928. La seva Reina anterior (1927) fou la Srta. Dolors Rodés Cucurny, - de gran cultura musical i literaria, fills del qui fou diputat catalanista per Balaguer (i mistre d'Instrucció Pública del Govern Espanyol) Felip Rodés i Bal drich.

El doctor Estadella fou també polític i esplendid orador parlamentari. Conseller municpal a la seva ciutat de Lleida, diputat provincial, senador del regne i ministre del Treball. Per haver estat donada la noticia arronia (ran del - 18 de Juliol del 1936) de la seva adhesio (entre altres ex-ministres efectiva - ment adherits) al "Movimiento Nacional" i haver-ho hagut de desmentir des de l'Es panya republicana, el doctor Estadella s'expatria a les Valls d'Andorra, on exerci la seva especialitat amb èxit professional i social considerable ; talment que són encara avui molts els ciutadans del Principat d'Andorra (únic país sobira del món on, sense problemes, és exclusivament oficial la llengua catalan) que es mostren orgullosos d'haver estat infantats amb l'assitència del doctor Estadella, ho me, a més, d'una simpatia humana verament desbordant i d'un alt sentit de la cortesia més generosa, sense rancúnies ni reticències.

Literariament, i lleidatanament, Josep Estadella i Arnó s'integra en la tetralogia dels grans poetes Magí Morera i Galicia (també polític catalanista i senador), Màrius Torres i Jaime Agelet i Garriga (dega d'edat dels poetes catalans mort el passat març a Madrid pero enterrat a Lleida, on també havia nascut el 25 de juliol del 1888, any de l'Exposició Internacional de Barcelona). El 1927, el doctor Estadella guanya, alhora, als Jocs Florals de Barcelona, la flor natural (amb "La flor aparaulada") i l'englantine (amb "Mossa de Fraga"). El seguent any (1928) obtingué de nou la flor amb els seus meravellosos "Petits poemes nocturnals" (digne epileg dels antologics "Poemes de la nit" de Josep Carner, que li - valgueren el premi Monserdà el 1922 a la propis J.F. de B.) i la viola, amb "Co lotge blanc" . Consecutivament, fou proclamat "Mestre en Gai Saber". L'any que seguí (1929) el doctor Estadella Llegí, en la festa del primer diumenge de maig el discurs de gracies.

La data de la naixença a Lleida, del doctor Estadella és l'any 1880. La de la mort (ja repatriat a la seva ciutat nadiua), el 1951. Finits els estudis universitaris barcelonins. fou professor a l'Institut de Gijón (Astúries). La seva investidura parlamentaria (com a diputat a Corts per Lleida), consecutiva a la - proclamació de la República, és del 1932. Pero molt abans, en la gloriosa etapa de la Mancomunitat, el Dr. Estadella fou nomenat conseller de la Secció de Beneficència i Sanitat. En les seves actuacions como a home públic, èl Dr. Estadella rendí sempre culte actiu a la seva professió mèdica, amb constant projecció social i socialitzadora, fins a ferlo pioner de millores tècniques i estructural posteriors a ell.

Clourem aquesta evocació del Dr. Josep Estadella amb una indicació sumaria de la seva bibliografia literària més important Campanules (1923) ;"Clarors" - (1925); .Floralesques" (1928) "l'Argell" (1931); "Corrandes i madrigals"; "Flautes al vent" i "Fites". També sóm corrua els accesits guanyats (a part dels quatre premis ordinaris ja ressenyats) als Jocs Florals de Barcelona ; "Gelosia" i "Poemàtica" (1923); "El meu carrer" (1926) i "La calaixera vella" (1927), títols aquests dos darrers, de temàtica i contingut lleidatanissims.

Estadella Arnó, com a ginecoleg, fou missatger innombrable i meritori de múltiple vida; pero també ajudà a ben morir, clínicament i cristianament, a familiars i amics. Al seu recordatori figura trascrita una dècima pròpia (veritable jaculatoria) amb la qual voldríem cloure les present notes, com la millor de les fidels recordances (la de la pregària):

Si vens a pregar per mi
que Déu t'ho pagui, germa.
mes en ma tomba sols hi ha
despulles del cos roí.
la meva anima fugí,
per la Mort alliberada,
i va emprendre la volada
que no finirà mai més.
Si vols adreçar-li un res,
clava els ulls a l'estelada

Arxiver del C.D. des Jocs Florals de Barcelona. Membre numerari de la R.A. de Bones Lletres de Barcelona.

LA MEDICINA EN LAS PARTIDAS DE ALFONSO X : NOTAS PARA SU ESTUDIO MEDICO JURIDICO.

Sixto Sanchez Pérez
Manuel J. Peláez
(Facultad de Derecho. Universidad de Barcelona)

1.- El texto de las Partidas ha suscitado numerosas controversias relacionadas con la estructura y elaboración de la obra así como con aspectos parciales de la misma, que determinan nociones caracterizadas por principios que basculan - desde la elementalidad a ponderados análisis interpretativos-causales de las - formas que feninen los términos concretos de su iter particular a lo largo de la segunda mitad del siglo XIII (1). No vamos aquí a reincidir en errores cometidos en el pasado por un revisionismo no del todo acertado, por cuestiones que afectan tanto al problema de principio como al desarrollo global, sino a tratar de vislumbrar aquellos aspectos médico-jurídicos más significativos que aporte este tecto castellano de compleja autoría(2).

2.- Las partidas se cuestionan las obligaciones del médico y su responsabilidad jurídica, al castigar con la pena de muerte la negligencia o la ignorancia culpable de los que ejercitan la medicina, tanto si los afectados por semejante - práctica son hombres o mujeres como si el mal se produjera "en cabeza, nervios o huesos" (3). Distingue el texto igualmente entre la condición de libertad o servidumbre de la víctima por la acción negligente del médico y la pena apropiada a cada caso: en uno el destierro por cinco años, mientras que en el segundo supuesto contempla un contenido pecuniario de libre arbitrio a determinar por - los jueces legos (4). En el caso de que el cigujano actuara con conocimiento fundado de las consecuencias de su acción médica, en este caso las Partidas le penalizan con la pena capital, lo que no excluye igualmente la responsabilidad penal imputable del farmacéutico que suministrara productos de botica a los enfermos sin el control del médico. ¿Cuál sería en este caso la pena a aplicar al boticario, si produjera la defunción de quien había ingerido dichos fármacos por el - suministrador? Evidentemente no puede ser menor su responsabilidad criminal y su penalización como homicida común (5). Caso diferente es el de quien con alevosia y premeditación vende productos químicos con el objetivo de provocar la muerte de los que lo ingiriesen: el castigo proporcional sera -de igual forma- la muerte violenta con deshonra, tal como se colige que debe ser el echarlo a un foso - de leones y perros hambrientos (6). Esta pena ha de tener un origen romano, que demuestra la urdimbre canónico-romana del texto, por un lado, y por otro, su prefiguración como la más grave pena y ajena, al mismo teimpo, al uso común en el derecho penal castellano bajomedieval.

Recogiendo el espíritu de lo indicado en el párrafo precedente, el texto legal prohibe la venta de hierbas venenosas u otros productos que pudieran proferir la muerte, bien por su ingestión liquida o sólida; sin embargo, si están admitidas las especias que pueden ser tulizadas para la elaboración de contravenenos (7).

A la hora de configurar las obligaciones del médico, las Partidas vislumbran una fuerte incidencia del derecho canónico, que se manifiesta en el partido de anteposición de la salud espiritual a la salud corporal (8). La excomunión es la pena apropiada para el caso de que el médico no tenga en cuenta esta preferencia , desde un punto de vista practico (9).

3.- Al normativizar el texto castellano las obligaciones de la monarquía para con los súbditos, merced a un preconcepto de justicia distributiva, se indica la conveniencia de que el poder público deva construir asilos y centros hospitalarios que acojan a los desamparados y vagabundos (10). La inspiración fundamental de esta norma no es otra que la actitud que la iglesia venía ya mostrando desde la Alta Edad Media, a través del sistema monacal, en las zonas rurales, o a partir del siglo XIII en las áreas urbanas a través de las órdenes mendicantes. Las Decretales Clementinas recogen este sentido funcional-asistencial a desarrollar por las entidades eclesiásticas.

4.- Interés poco común tienen las advertencias de tipo dietético dadas por el texto legal castellano (11). En primer término, se preceptuan la moderación en la bebida y en la comida que debe observarse, y de forma particular refiriendose a los eclesiasticos en razón de su responsabilidad social al estar ordenados in sacris. No puede ser predicada la caridad, la pobreza y la templanza, "con las fases bemejas, comiendo e beviendo mucho" (12). Las razones que aducen en este caso las Partidas están tomadas de San Gregorio, Moralium, 31 y Sta. Tomás, S. Th II^{a} 0 II^{ae} q. 148, a. 6 que recogen conceptos ya explayados por la patrística tanto occidental como oriental y de forma particular por Juan Crisóstomo. Eiximenis describe idénticas consecuencias y prohibiciones para los eclesiasticos, en el Terç del Crestia (13), inspirandose en las Partidas y recurriendo al mismo tiempo a otros textos morales y canónicos. Las recomendaciones son iguales extensivas al entorno de la corona. El monarca ha de ser mesurado en la bebida y en la comida, con un horario, procurando no excederse ni en una ni en otra (14), a la vez que transparentando el origen divino del poder conferido directamente a la máxima autoridad política, por encima del reconocimiento de las realidades comunitarias. Toda la Corte del rey también ha de observar estas reglas elementales, que revierten a su mayor consideracion (15), aparte de las ventajas profilacticas que reporta la sobriedad en el comer y en el beber. La limpieza de los hijos de los reyes trae como consecuencia el que, como medida higiénica necesaria, preventiva de posibles enfermedades "se haya de fazer lavar las manos, antes de comer, proque sean más limpios de las cosas que antes havían tañido" (16). Nos hace intuir en este caso, algo que luego recogerá Erasmo (17) -que indica en su glosa Gregorio López y, más a más, Pasteur. También la prole de los monarcas ha de beber poco y aguado (18). Nos hallamos entre una prevención etílica muy a tener en cuenta respecto del buen desarrollo físico e intelectual de los futuros detentadores de los poderes fácticos. Indica como consecuencia más inmediatas la producción de la gastritis (19), dolor de cabeza (20). desequilibrios nerviosos (21), y la acumulación anormal de humor seroso en la cabida estomacal, acompañado de cirrosis (22). Erasmo, en su Elogio de la locura, XIV, 115 reafirma los males que el alcoholismo produce al individuo, y las Partidas van todavía más lejos al sancionar a los hayos que no vigilen la moderación de los hijos de los reyes con el destierro si estos servidores gozan de un status social determinado o bien con la pena capital si los mismos están adscritos a las clases sociales inferiores de la sociedad castellana de la epoca.

La preocupación legal del Corpus castellano manifiesta un profundo carácter elitista, prueba de ello es que el estamento privilegiado de los caballeros es objeto de normativa específica también en esta materia. Los bellatores -sic oratores- deben comportarse con comedicmiento en su nutrición, máxime en tiempo de guerra (23). En orden a prevenir contra el escorbuto, las Partidas vuelven a inspirarse en el derecho romano en lo referente al abastecimiento alimentario de la armada -lo mismo harán con posterioridad Oldrado de Ponte (24) y Francesco d'Arezzo degli Accolti (25).

5.- El número de leyes dedicadas al tema de los comenterios e inhumación de cadáveres es bastante amplio. En el preámbulo del tit. XIII de la I^{a} Partida de inicio una exposición teológica-filosófica sobre la muerte y el transito de esta vida a la otra, ilustrado con referencias veterotestamentarias. El cementerio es

el ubi adecuado para enterrar los cadáveres (26) y, según este texto normativo, sepultura viene de sepelio. A la hora de enterrar a una persona se deben tener en cuenta varios principios elementales : 1º El ritual mortuorio rezado por un clérigo, que no puede hacer enajenación del mismo a cambio de una cantidad de dinero, so caso de incurrir en simonia que persiguen las Partidas recogiendo el común sentir del -erecho canómico conforme al Decreto de Graciano (c. 15, C.XIII, q. 2 y c. 96, C. 1, q.1), 2º Los lugares adecuados para enterrar los acabamos de indicar y no pueden ser vendidos, conforme s las Partidas, tal y como preceptuaba el maestro en su Concordia (27). 3º Aunque, según la tercera condición, puede enajenarse la sepultura aún no utilizada.

Las sepulturas deben ser construidas proximas a las iglesias, argumentando razones teológicas que justificaban esta medida y no estrictamente por principios profilácticos, aunque al final de la ley 2 de este tit., aunque reconoce la conveniencia prefigurada por los emperadores romanos de alejar los cementerios de los núcleos urbanos en razón de "el fedor dellos non corrompiese el aire, sin matasse los bivos: (28). No obstante, para las Partidas las razones teológicas se situan por encima de las medicas, condicionadas por el precedente normativo primitivo del cap. 18 del Concilio de Braga, donde se dice: "cadavera defunctorum in basilicis sanctorum sepeliri" y en algunos otros cánones altomedievales recogidos en escritos de epoca.

El derecho de enterrar pertenece en exclusiva a la Iglesia (29). En este caso queda una vez más clara de inhibición del poder temporal, que deja -como en otras ocasiones- un margen arbitrario de actuación a las instituciones eclesiasticas para el desempeño de las funciones y competencias que a las mismas colige en aquellos sectores de actividad donde pueda espectrarse una colindancia de cometidos del binomio poder eclesiástico-poder civil.

6.- Las leyes III,IV y V del tit. XXIII de la 2ª Part. nos hablan del embarazo y la paternidad. La ley 3ª tiene un planteamiento estrictamente civilístico del embarazo, siguiendo a Iacopo da Porta Ravennate, el jurista boloñés de reconocida prosa pia, autor de diversos comentarios al Digestum vetus y Dig, novum que sirvieron de inspiración al redactor de las Partidas, mientras que la ley 4°procede a una fijación precisoria del tiempo de embarazo (diez meses como máximo) así como de las presunciones de paternidad conforme al modelo clasico romano. Con posterioridad, Baldo degli Ubaldi en su comentario al Codex (30) glosará ampliamente esta cuestion. Por otro lado, el texto presuntamente alfonsino se remite a constatar una cuestión medica en la ley 5ª - la criatura que nace no teniendo forma humana- con un planteamiento estríctamente jurídico (31) en orden al régimen sucesorio, aunque omitiendo la impostación canonistica que refluye en el texto de Baldo degli Ubaldi en su Lectura ad Decretales (32) referente a la conveniencia de que no fueran bautizados.

Solo una ley, la 7ª del tit. VIII de la 7ª Partida, se plantea el problema del aborto. manifestándose claramente contraria al mismo, a la par que establece su penalización. Distingue varios tipos de abortos: 1º el aborto provocado por ingestión de pócimas y fármacos ("muger preñada, que beviere yerbas a sabiendas, o o-ra cosa cualquier con que echasse de sí la criatura" (33) 2º El aborto forzado" que -e firiesse con ruños en el vientre". 3º El aborto provocado por otros medios ("con otra cosa"). siempre que haya intención de perder la criatura. 4º El marido que golpease a su mujer produciendole al aborto. Las penas asignadas para este tipo de delitos configurados en las Partidas -en la presunción de que la criatura viviese (34)- son varias : 1º La capital; 2º el destierro por cinco años, para el último supuesto de aborto, a una isla.

En relación al aobrto provocado por fuerza, diversos comentaristas del derecho romano y canómico tendrian ocasión de hacer abundamentes puntualizaciones;

en concreto, Cino da Pistola, Baldo degli Ubaldi; Bartolomeo da Saliceto y Alberico da Porta Raventate. Sobre el particular, destacamos que las Partidas no reflejan la influencia del elemento miedo como factor determinante que llevara a la madre al aborto, aspecto tanido en cuenta por estos glosadores que acabamos de indicar. Sobre las heridas causadas a la mujer contamos con interesantes comentarios de Juan Andrés y de Alessandro Tartagni de Imola, en sus Consilia- (35), aparte de los que sobre la pena capital para este supuesto recogerán, bastante tiempo después de la publicación de las Partidas, Angelo Gambiglionibus d'Arezzo y Bartolomeo Saliceto y en el supuesto de que estuviera viva no podemos dejar en el tintero los preclaros y agudos comentarios jurídicos del Abad Panormitano y del ya citado Juan Andrés.

Las penas capital y de destierro las toman las Partidas del Digesto justinianec que a su vez recogia un texto del jurista Trifonic en sus Disputationes, lib 10, comentando un escrito de Cicerón, Pro Cluentic (36), en el que una mujer de Mileto fue condenada a muerte por haberse provocado el aborto con ciertos productos, habiendo recibido previamente una cantidad de dinero de los que heredarían en su lugar. La pena de destierro gue normativizada por Septimio Severo y Antonino Caracalla a través de una Constitutio rescripta que penaba con el destierro temporal a aquella mujer que se provocase el aborto con el fin de no dar un hijo al marido que la había repudiado o del que se había divorciado, a consecuencia de los factores emocionales que ahora la llevaran a odiar a su escónyuge (37). El mismo espíritu resurge también en la Lex Cornelia de Sisariis et veneficiis donde se indica que si la mujer se provocara el aborto sería condenada al destierro por la primera magistratura provincial (38). Igualmente un senadoconsulto estableció el destierro sin capitisdiminutio civil para la mujer que causara la muerte involuntaria del feto a través de la ingestión de productos (39).

7.- No menos importancia tienen las disposiciones de las Partidas sobre prostitución y violación. El planteamiento de la prostitución no nos interesa, dado que su tratativa es rstrictamente moral y -eologica, aplicándose las correspondientes penas (40). En relación a la violación, las Partidas analizan el problema con un molde igualmente jurídico-moral partiendo del precedente romano de la ley "De raptu virginum seu viduarum nec non sanctimonialium" del Codex, 9,13.1, que décadas más tarde de que fueran publicadas las Partidas glosaría muy acertadamente Baldo degli Ubaldi en sus comentarios al Código justinianeo (41), de la misma forma que Bartolomeo Saliceto, en Comm. in Cod. al libro noveno (42), rebosa en agilidad mental y filológico-jurídica al delimitar los elementos constitutivos de la norma romana en orden a su más factual e indeterminante aplicación practica.

8.- Dentro del matrimonio, el problema que tiene una clara relación con la medicona es el de la impotencia, contemplándola ampliamente en sus diversos casos,pero dado que ha sido analiwado en otros lugares hacemos caso omiso de la cuestion (43), no sin perder de nuestro horizonte intelectual las lógicas diferencias que el Código castellano establece entre el hombre y la mumer, fruto claro de la mentalidad de la época en que fue escrito y en función de las diferencias que en relación al sexo se han hecho siempre en nuestra legislación histórica como en el derecho comparado. Las Partidas resultan, sin embargo, mucho mas indulgentes con la mujer que el monje italiano Bretrandus de Turre, autor de una de las más detractoras definiciones del sexo débil que puedan encontrarse en toda la Edad Media - (44).

9.- Nos quedaría para un último lugar el examen detenido del tormento, que excusamos el tratarlo en el texto castellano de una forma rigurosa, ya que ha sido abordado ampliamente por los profesores Fiorelli (45) y Tomás y Valiente (46). El uso -el tormento como recurso judicial aparece ya en el derecho romano (47), de -

donde pasaría a las legislaciones de los reinos medievales de Occidente (48), y tambien, al derecho canónico para los procesos contra los herejes. El primer texto canónico que la establece de un modo expreso es la bula de Inocencia IV, Ad extirpanda (1252), que ordenó a los poderes eclesiásticos el que obligaran a los herejes procesados a confesar sus errores y a delatar a otros herejes que conociesen -por este medio-, tal y como se venían haciendo con los ladrones y homicidas (49). Dentro de los derechos peninsulares, es el derecho real castellano, según Tomás y Valiente, el que más amplia, más dura y más arbitraria - mente (en el sentido de mayor margen de decisión confiado al arbitrio judicial) admitió la tortura (50). ¿Por qué esa mayor dureza del derecho castellano respecto a la tortura? ¿A caso los castellanos eran más feroces, más inhumanos o más insensibles que los arqgoneses o los catalanes? Por supuesto que no, contesta Tomás y Valiente. La explicación es jurídico-política y está en íntima conexion con la curva creciente de absolutismo real en la Corona de Castilla. A medida que crece de hecho el poder real en este reino, se agravan y endurecen los mecanismos represivos y, en particular, la tortura (51). Y es de sobra conocido cómo en Castilla la tendencial real hacia concepciones absolutas se vio perfectamente definida con la recepción romano-canónica y de manera especial -como es lógico suponer- por las Partidas. El poder real crece, de fortalece y se organiza, y la tortura -como institución ya caracterizada en el derecho romano- es plenamente asumida. No deja de llamar la atención el hecho de que, a pesar de este contexto político-jurídico favorable al tormento como medio judicial para investigar el delito y sus autores y cómplices, un autor posterior Domingo de Soto no le diera en absoluto validez como recurso procesal. Y no es el teólogo-jurista salmantino condene expresamente el tormento en el rpocedimiento inquisitorial, pero su actitud en este punto se colige facilmente en su doctrina global y de sus referencias tangenciales. Y así, indicando las facultades o medios que posee el juez en sus pesquisas procesales, indica con lacónica prudencia que "tres son - los caminos que se le abren al Derecho para averiguar los crímenes y para obligar a los culpables a que los confiesen, a saber, el de la denuncia y el de la acusación" (52). En este sentido se puede indicar que Soto sólo desaprueba la tortura indirectamente al no admitir mas medios que los expuestos para arrancar la verdad al reo, sino que también condena toda violencia o presión fisica en el proceso advirtiendo al juez que "peca mucho más gravemente cuando por la fuerza descubre los secretos que si fuera una persona particular; porque siendo defensor y custodio de la justicia, infiere a ésta violencia valiéndose de la autoridad pública. Y así, al descubrir violentamente la manifestación del orimen, no puede condenar al reo en virtud de tal confesión, porque la violencia no engendra derecho alguno" (53). Tanto este autor castellano como los anonimos redactores de las Partidas -hoy por hoy, merced a las tesis del prof. García Gallo, es difícil sostener la autoría o la contemporaneidad de Alfonso X en relación a este código- sabian que las palabras arrancadas en el potro carecian por sí solas de valor probatorio, en cuanto que habian de ser ratificadas posteriormente para proceder a la sentencia definitiva; sin embargo, quedaban ahí las graves consecuencias que a la integridad física del torturado le eran producidas por semejante e inhumano trato, normativizado en los texto legales.

N O T A S

1) Ver , sobre todo, por lo novedosas que resultaban sus tesis, A. García Gallo. "El Libro de las leyes de Alfonso el Sabio. Del Espéculo a las Partidas" Anuario de Historia del Derecho Español (= AHDE) XXI (1951) 345-528; "Los enigmas de las Partidas" , VII Centenario Partidas del Rey Sabio, Madrid 1963, 27-37; "Nuevas observaciones sobre la obra legislativa de Alfonso X" AHDE XLVI (1976) 609-670.

2) En particular hay que detenerse a examinar : J. Corbella Corbella. "Aspectos Médico-legales de las Partidas", Comunicación a la Real Academia de Medicina de

barcelona (Barcelona 1964) en Anales de Medicina y Cirugia XLVI n°192 (1966) 131-140; Id., "La medicina legal española en la Edad Media". Orbe Historico, 1972 n°1 29-39 (especialmente 33-34); J. Galindo Antón. "Consejos higiénico-dietéticos de Alfonso X en Las Partidas" , Medicamenta XX n°240 (1953) 142-144; A Cardoner Planas, "La tortura judicial desde el punto de vista médico" Archivo Iberoamericano de la Medicina II (1950) 265-268; A. Ruiz Moreno. La medicina en la legislación medieval española, Buenos Aires 1946; H. Schipperges, "Las Escuelas de Toledo y su significación para la ciencia occidental", Archivo Iberoamericano de la Medicina XIII (1961) 41-64 ; D.Gracia Guillén - J.L. - Peset, "La medicina en la Baja Edad media latina (siglos XIV y XV)" en P. Laín Entralgo, Historia Universal de la Medicina, III, La Edad Media, Barcelona - 1972, 349.

3) Part. VII 8,6.
4) Part. VII 8,6; VII 15,9 y parcialmente en V, 81,10.
5) Part. VII, 8,6.
6) Part. VII 8,7.
7) Part. VII 5,17.
8) Part. 1,4,37 . Sobre la impronta pormenorizada del ius canonicum en la Part I, ver el trabajo de J. Gimenez y Martinez de Carvajal. "El Decreto y las Decretales fuentes de la I Partida de Alfonso el Sabio" Anthologica Annua 2 (1954) 339-348, que luego desarrolla mucho más ampliamente en "S. Raimundo de Peñafort y las Partidas de Alfonso el Sabio", Anthologica Annua 3 (1955) 202-ss.

9) "Porque las lamas son mejores que los cuerpos o más preciadas" (Part, 1.4.37).

10) Part. II,11,1.

11) J. Galindo Antón, en Medicamenta XX n°240 (1953) 142-144 pasa breve examen, parco también de ideas, al canalizar los consejos médico-dietéticos de Alfonso X. Su estudio es evenemencial, epifenoménico y adiaforo, como el mismo justifica en las palabras introductorias de su broeve trabajo; "en aquellos días de forzosa inactividad (?) solo puede entretenerme leyendo libros viejos" (...)" Habia que pasar el rato y acaso en la biblioteca se encontrase algo que no fuese el tic-tac del reloj de pesas o el chisporroteo del leño ardiendo en el hogar" (...) "Tenia conocimiento de su existencia y eran varios tomos . Decía las Partidas. Acaompañado de un numero que no pasaba de siete" (p. 142, col.1ª). Con estas palabras el autor siente cátedra de cómo ha realizado su trabajo. Admiramos, por otro lado, la valentía del Dr. Galindo ANtón al no ajustarse a ninguan de las formas técnicas de citación de las Partidas.

12) Part. I, 5,36.

13) Cfre. J.J.E. Gracia , "Ways and Means of Drinking Wine According to Francesc Eiximenis (d.1409?)", Traditio XXXII (1976) 369-385.

14) Part. II,5,2.

15) Part. II,7,6.

16) Part. II, 7.5.

17) Vid. M. Bataillon, Erasmo y España, México 1966[2], complementado en sus aspectos filosófico-moral-jurídico-ideológicos por J.A. Maravall, "La idea de - cuerpo místico en España antes de Erasmo" Boletin Informativo del Seminario de Derecho Político de la Universidad de Salamanca 10-12 (1956) 29-44 y en Estudios de Historia del Pensamiento español. Madrid 1967, 177-200; J.L. Abellan. El erasmismo en España. Una historia de la obra España. Madrid 1976.

18) Part. II, 7.6.

19) "Non deven acostumbrarlos (los hijos del rey) a bever vino, mucho a menudo, entre día: que es cosa que daña mucho al estómago, no dexando cocer la vianda" (Part. II,7,6).

20) "Por esta razón misma faze dolor a la cabeça (Part II, 7.6.)

21) "E demás, faze al ome ser muy dormidor, e soñar malos sueños, e romadizar a menudo" (Part. II, 7.6.)

22) "E non deven bever luego que se despertassen, porque quien lo usa, cae por ende en grandes enfermedades: assí como en ydropesia, e endañamiento del celebro, que son enfermeda-es, porque aborrescen los omes mucho a quien las ha "(Part. II, 7.6.)

23) "Comer, bever e dormir son coasa naturales, sin que los omes non pueden bevir Pero destas deven usar en tres maneras. La otra con mesura. La otra apuestamente " (Part. II,21,19).

24) "Consilia n°92 (ed. Roma 1472).

25) "Consilia n°165 (ed. Pavia 1503). Autor de poliédrica cultura, según F. Calasso. Medio Evo del diritto, I, Le Fonti, Milán 1954, 583.

26) "Part. I, 13,1.

27) "Nemo potest dicere, cur pauper vivit? Nemo potest quaeri, quia captivi redempti sunt. Nemo potest accusare, quia templum Dei eadificatum est. Nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis spatia laxata sunt. Nemo potest dolere, quia in sepulcris christianorum requies defunctorus est. In his tribus generibus vasa ecclesiae etiam initiata confringers, conflare, vendere licet" (Decretum, c .70, C. XII, q.2.).

28) Part. I. 13,2

29) Part. 1,13,3 de qua vid. Decretum c.6., c. XVII q.4.

30) C. 9.2.7.

31) J. Corbella en Anales de Medicina y Cirugia XLVI, n°194 (1966) 134 recoge una visión médico-filosófica strictu sensu de esta ley, indicando que es un problema común en la medicina antigua española y proporcionando una intepretación demoniaca para el caso controvertido, ajena, por otra parte, a nuestro modo de ver, a la letra y espíritu de esta ley V, que margina cualquier razón supersticiosa.

32) Ver la ed. de Lyon de 1585, que consideramos la más reciosista para el examen de esta obra de Baldo.

33) Part. VII, 8,8.

34) "Quod vero non formatum puerperium ad homicidium pertinere noluit, profecto nec hominem deputavit, quod tale in utero geritur. Hic de anima questio solet agitari, utrum quicquid formatum non este nec animatum quidem possit intelligit, et ideo non homicidium sit, quia nec examinatum dici potest, si - animam non habebat. Item, si illud informe puerperium iam quidem fuerat, sed adhuc informiter quodammodo animatum (quoniam magna de anima questio non est) precipitanda indiscussa temeritate sententiae, ideo lex noluit ad homicidium

pertinere, quia nondum dici potest anima viva in eo corpore, quod sensu caret" (Decretum, c.8,C. XXXII, q. 2).

35) Lib. IV, consil, 115 (Lyon 1547) . Para otras edd. y mss. de los Consilia de este genial jurista inolense ver Biblioteca Apotolica Vaticana, Lat, - 9428, fols 339r-340v; Biblioteca Nazionale di Firenze, cod. mis. CL, XXXIX, 173 (de qua vid. P.O. Kristeller, Iter Italicum, I. Londres-Leyden 1965, 174b).

36) c. 11,32.

37) "Cicero in oratione pro Cluentic Habito scripsit Milesiam quandam mulierem cum esset in Asia, quod ab haeredibus secundis accepta pecunia partum sibi medicamentis ipsa abegisset, rei capitalis esse demnatam. Sed et si qua visceribum suis post divertium, wuod preagnas fuit, vim intulerit, no iam inimico marito filium proceraret, ut temporali exilio coerceatur, ab optimis imperatoribus nostris rescriptum est" (D. 48.19.39).

38) "Si mulierem visceribus suis vim intulisse quo partum abigeret, constiterit, eam in exilium preases provincias exiget" (D. 48 8.8.).

39) "(...) Sed ex senatus consulto relegari iussa est ea, quae non quidem malo animo, sed malo exemplo medicamentum ad conceptionen dedit, ex quo era quae acceperat decesserit" (D. 48 8.3.)

40) Part VII, 21 1-2.

41) Baldo lo comenta en la IV^{a} parte de sus comentarios al Codex donde hace la exégesis de este libro 9°(ver la ed. de Venecia 1615).

42) El Comentario a C. 9.13.1. lo realizó Saliceto durante su estancia en la Unidad de Padua en 1373, aunque la totalidad de la obra la terminó en Padua en 1400. El Dr. Corbella reproduce aspectos teológicos y morales, pero no los médicos, que aparecen en este texto de las Partidas (Anales de Medicina y Cirugia XLVI, n°194 (1966) 134), sin indicación de las fuentes jurídicas romanas.

43) Entre otros J.Corbella en Anales de Medicina y Cirugia XLVI, n°194 (1966) 138 y mucho más in extenso en J. Maldonado y Fernandez del Torco. "La relación entre el Derecho de las Decretales y el de las Partidas en materia matrimonial" AHDE XV (1944) 589-643; E. Martínez Marcos. Las causas matrimoniales en las Partidas de Alfonso el Sabio. Salamanca 1966, 199 pags.

44) "Quid est mulier? Secundum philosophiam, mulier est humana confusio, insatiabilis bestia, continua collicitudo, indesinens pugna, cotidianum damnum, tempestatis, sollicitudinis impedimentum , incontinentis viri naufragium, - adulteriivas, pretiosum proelium, animal pessimum, pondus gravissimum, aspis insatiabilis, humanum mancipium" (Biblioteca Antoniana di Padova, ms. 208, Scaff. X, Sermones dominicales et de sanctis s. XIV, fol 351r de quq vid. G. Abate - G. Luisetto, Codici e manoscritti della Biblioteca Antoniana, col. Catalogo delle miniature, I, Vicenza 1975, 226).

45) P. Fiorelli, La tortura giudiziaria nel diritto comune, Milán 1953-1954,I,3 100-101, 183,193,197,206,224,256,283-284,311,324; II 67,81,107,124,152,163, 220.

46) F. Tomás y Valiente. La tortura en España. Barcelona 1963; Id., El derecho penal de la monarquía absoluta (siglos XVI, XVII,XVIII) Madrid 1969.

47) Digesto, 48.18. Tambien se admite y regula la tortura en diversas Constituciones imperiales, así como en el Breviario de Alarico, recogido del Código Teodosiano, y en el Liber Iudiciorum (cfr. G. Martínez Diez, "La Tortura judicial en la legislación histórica", AHDE XXXII (1962) 299.

48) Las Partidas lo admiten como una necesidad judicial, al encontrarse profundamente romanizadas por el derecho común.

49) "Teneatur praetere potestas seu rector omnes haereticos quos captos habuerit cogere, citra membri diminutionem et mortis periculum, tanquam vers latrones et homicidas animarum et fures sacramentorum Dei et fidei christianae, - errores suos expresse fateri" (P. Ficrelli, La tortura giudiziaria, I, 79-82).

50) F. Tomas y Valiente. La tortura en España, 220

51) Ibidem 221-223.

52) Domingo de Soto, De justitia et iure. Lib. V,q.6,a.2: "Conceditur id quidem: sed tamen tunc non opus est reum interrogare: nunc autem merita tantum quaerimus quibus potest iudex secretum crimen inquirere; Igitur ad intellectum conclusionis supponendum est (...) tribus viis patere ius ad cognoscenda crimina, compellendosque delictores ut sua propria confiteantur: videlicet via inquisitionis, denuntiationis, et accusationis".

53) Ibidem: "Nam iudex multo gravius mortaliter peccat (...) dum tali vi secreta exprimit, quam si privata esset persona: ec quid cum sit iustitiae patronus et custos, eidem iustitiae authoritate publica vim infert. Quamobrem dum per iniuriam extorsit crimen per illam confessionem non potest reum condemnare: quia ex iniuria nullum nascitur ius". Sobre todos estos problemas iuspenalísticos en - Domingo de Soto, ver S. Sánchez Pérez, Herejía y libertad religiosa en Domingo de Soto como exponente de la escuela teológica-juridica española del siglo XVI Universidad de Salamanca, Facultad de Geografía e Historia Tesis doctoral inédita 1981.

ANTONIO CIBAT Y LA CATEDRA DE FISICA EXPERIMENTAL DE BARCELONA

(UN PROYECTO DE 1807).

J. Riera Palmero
Universidad de Valladolid

Nacido ANtonio Cibat (1) en Cistella (Obispado de Gerona) hacia los años centrales del siglo XVIII, empezó a cursar los estudios de Cirugía y Medicina teórico-práctica, tras haber ingresado primero en Gerona en un colegio de enseñanza mas elementales. Los estudios medico-quirúrgicos los realizó en el Colegio de Cirugía en Barcelona, en el que durante diez años, además de estas materias cursó Fisica Experimental y Lógica. Su paso por el colegio barcelonés puede calificarse de brillante, en él defendió conclusiones públicas de Lógica y Física en presencia de los profesores, cuya actuación mereció unánimemente la calificación de nemine discrepante. La ambición científica de Cibat, tras su dilatada estancia en el Colegio de Barcelona, le lleva al Reino Unido "para perfeccionarse más, sacrificó-así-también su tiempo, quietud y caudales, pasando a Inglaterra en cuya capital estudió Física, Chimica, Cirugía y Medicina Teórico práctica, y concluidos dichos estudios, pasó a la Universidad Marischallana en el mismo Reyno de Inglaterra, a condecorarse con el título de Doctor en Medicina, sujetándose a los exámenes y actos literarios correspondientes, qual titulo se le expidió habiendo completamente desempeñado sus encargos. Después en virutd de sus méritos, y de sus discursos que presentó, que fueron particularmente elogiados, fue admitido a Académico honorario en la Academia Médica Londinense del Hospital Guy'ss. A más de haber a sus expensas hecho dicho viaje, pasó después a Madrid, en donde se dedicó con el mayor esmero, y asistió por el espacio de un año a todas las clases y actos literarios del Real Colegio de Cirugía de San Carlos, atendiendo principalmente a la Chimica y curso Phisico-Fisiológico presentó algunos papeles que merecieron el aprecio de aquel sabio - congreso, y despues se aprobó de médico en el Real Protomedicato de Madrid. (2).

Asimismo sobre Cibat es sumamente aleccionadora la semblanza que traza - Francisco Mollinedo en su informe dirigido a Pedro Custodio Hutierrez: "En su consequencia -refiere aquel- debo decir en obsequio de la verdad y para noticia de la Junta (particular de Comercio) que traté mucho a Cibat en Londres, donde fue testigo de su intensa aplicación y grandes progresos que hizo en Física, Chimica, Cirugía y Medicina con los doctores Huntes, Saunders, Harvey (sic) Poelp y otros profesores de primera nota, estimando todos su talento y principios aventajados en tal manera, que llegaron a pronunciar voluntariamente, que la España según los conocimientos de Cibat, debía tener tan excelente enseñanza en dichas ciencias que no necesitaba envidia Inglaterra que carecía de un - Colegio como el de San Carlos de Madrid(3).

Entre los méritos y distinciones honoríficas de Cibat cabe señalar su vinculación como Académico de Número a la Real Academia de Ciencias y Nobles Artes de Barcelona, sus servicios en calidad de Ayudante de Cirugía en el exercito de Cataluña. participando en la Guerra de Francia (1793-95) siendo finalmente - catedrático del Colegio de Cirugía de Barcelona. Sus memorias presentadas a di-

cho Colegio en las Juntas. Fueron las siguientes "Trismus traumático" leída el 11 de Junio de 1799 y censurada por Francisco Junoy, y "Ensaio experimental sobre las convulsiones" leida asimismo el 9 de enero de 1806, y censurada en esta ocasión por Antonio San German . Se le deben asimismo escritos sobre - las fiebres palúdicas, y una Memoria sobre los efectos que causa el oxigeno del aire atmosférico en la vida y constitución del hombre, publicada en Barcelona en 1805. De sus escritos sobre las ciencias físicas, merecen subrayarse los Elementos de Física Experimental (Barcelona 1804), suya es asimismo una Memoria sobre la fiebre amarilla (Barcelona 1804).

Antonio Cibat, que durante las guerras napoleónicas sirvió en los ejércitos del rey intruso, fue médico de Cámara del mismo, lo cual le obligaría a - expatriarse, de regreso muere en Madrid en 1812. Cibat tiene en su haber el haber protagonizado un proyecto, que si bien no llegó a realizarse, hubiese supuesto la creación de la primera Cátedra de Física Experimental en España, vinculada la Junta Particular de Comercio de Barcelona, tal intento, fue motivo - de una petición del propio Cibat en 1807. Para Cibat en efecto, la Física Experimental, es "numericamente concurrida, no sólo de los que aspiran a ser médico-cirujanos, sino también de las otras varias clases de estudio y de ella surgieron sugetos tan instruidos, que algunos son miembros útiles de la Academia de Ciencias Naturales y Artes de dicha Ciudad (Barcelona), otros han inventado máquinas utilisimas y otros han hecho varios descubrimientos, con que han - perfeccionado las artes y la agricultura". En su petición en favor de la institucionalización de la cátedra de Física Experimental, señala Antonio Cibat, que fue suprimida tal enseñanza del Colegio de Cirugía de Barcelona pero ofreciendo establecerla "en otro parage" propósito que no se ha cumplido.Para Cibat la Real Junta de Comercio que por todos los medios posibles e imaginables fomenta las ciencias útiles, sin duda proporcionaría los caudales necesarios para el establecimiento de esta Cátedra y para el fomento de las ciencias, establecio V (uestra) M(agestad) a costa de los fondos de la Junta las Cátedras de - Química, Mecánica y Tachigrafia y siendo la Física Experimental una ciencia no menos útil que las anteriores y quiza más necesaria, formula Cibat con estos razonamientos a Carlos IV, lleve a cabo tal proyecto.

Los deseos altruistas y eminentemente científicos de Cibat quedan fuera de toda duda, para ello ponía a disposición de la Junta de Comercio de Barcelona los propios libros del peticionario y su gabinete de Física, así dice Cibat: "Penetrado de la necesidad e importancia de que se enseñe en Barcelona la Física Experimental, dispusiera (S.M.) que se estableciese esta Cátedra(...) Como la Junta por las circunstancias de la guerra tal vez no se halle con fondos suficientes para hacerse con un Gavinete (sic) de Física ofrece el exponente (Cibat) ponerlo a sus costas(...). Tambien correra de su cuenta (de Cibat) el pagar a un ayudante que necesita para preparar loas máquinas, y los medios necesarios para hacer los experimentos como también la del maquinista que componga las máquinas que se descompongan".

La enseñanza, es decir el plan de estudios, según la propuesta de Antonio Cibat, sería el siguiente : "El plan de enseñanza (...) seguirá el de sus elementos de Física cuyo primer volumen tiene impreso y publicado, y el segundo concluido, y lo va luego a publicar. Todos los años dará un curso completo de Física Experimental con una introducción a la Historia Natural dando - tres veces a la semana dos horas de lección, y en otro día dos de conferencia. Como el catedrático de Mecánica Estática enseña parte de lo que está comprehendido en sus elementos de Física, para evitar repeticiones molestias y viciosas prescindirá de esta y se ocupará en las demás haciendo todas las aplicaciones posibles a la agricultura y a las artes. Enseñará pues a sus discípulos no sólo las leyes físicas generales y particulares si que también los principios necesarios de Historia Natural para que puedan formarse unos perfectos

naturistas, y si Vuestra Junta (de Comercio de Barcelona) la facilita Sala, y mos medios necesarios, le arreglará en las horas desocupadas, y en los tres meses de vacaciones, un Gavinete (sic) de Historia Natural, que principalmente comprehende aquellas substancias de los tres Reynos que tienen directa o indirecta aplicación a las Artes, a la Agricultura, y demás usos y necesidades de la vida, finalmente el mismo Antonio Cibat renunciaba a cualquier emolumento, postergando su salario hasta que la Junta dispusiese de fondos : Si los fondos de Vuestra Junta de Comercio de Barcelona (refiere Cibat) por las ci-cunstancias de la guerra no se hallan en disposición para poder pagarle, lo que V.M. le señale, hará con gusto el sacrificio de esperar a colocar lo que le corresponda, después que esta se halle concluida.

La anterior exposición de Antonio Cibat fue notificada e informada por el fiscal a la Junta de Comercio el 29 de Junio de 1807, dicha Junta tras recibir el anterior informe, contestaba con fecha 25 de Julio del citado año, en la que alegaba la obligada ausencia de Cibat, y la imposibilidad por tanto de llevar a efecto tal proyecto de crear una cátedra de Física Experimental: Apenas recibida esta orden (de informar la petición de Cibat llegó -qui el mismo Cibat, agraciado desde su representación con el empleo de Cirujano Mayor de Exercito, con cuyo motivo siguió a Alemania para servir este cargo en el que está al mando del Marqués de la Romana. Tal fue el desenlace del ambicioso - proyecto protagonizado por el cirujano Antonio Cibat, de creat la primera cátedra de Física Experimental en España.

NOTAS

(1) Sobre Antonio Cibat Cf. Los documentos reseñados al final de esta nota, asimismo pueden consultarse los siguientes trabajos : Luis Comenga y Ferrer - "La medicina en el siglo XIX. Barcelona (1914); Ferran Soldevila: Barcelona sense Universitat i la Restauracio de la Universitat de Barcelona (1714-1837; Barcelona 1937; M. Usandizaga: Historia del Real Colegio de Cirugía de Barcelona (1760-1843) Barcelona 1964; asimismo pueden encontrarse referencias a Cibat en nuestro libro: Cirugía española ilustrada y su comunicación con Europa, Valladolid, 1976. Estudio particularizado de la obra de Cibat lo constituye el articulo de J.R. Zaragoza:" Una memoria de Cibat sobre el trabajo de los mineros "Medicina Española L. I, 303; 487-97; Valencia 1964. Sobre la Junta Particular de Comercio de Barcelona son clásicos los trabajos entre otros, de A. de Campmany: Memorias Históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua Ciudad de Barcelona, Madrid 1779-1792 4 vols. ; cf. asimismo : A. Ruiz y Pablo: Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (175801847). Barcelona 1919.

(2) Cf. Noticia documental

(3) Ibid., documento número 1

Noticia Documental:

A. G.S. Guerra Moderna, legajo 6562.

1. Informe de Francisco Mollinedo y Pedro Custorido Gutierrez sobre Antonio Cibat y sus cualidades científicas (San Lorenzo, 19 de diciembre de 1796; 1 hoja copia simple).

2. Méritos de Estudios exercicios literarios, grados, empleos,.. del cirujano mayor del Exército Don ANtonio Cibat.... (Barcelona, 2 de Noviembre de 1795;2 hojas impreso).

A.G.S. Consejo Supremo de Hacienda, legajo 265 (31)

3. Don Antonio Cibat, Catedrático del Colegio de Barcelona, sobre que se establece en aquella ciudad, en cátedra de Física experimental a costa de su Junta Particular de Comercio, y que se le nombre director de ella (Año 1807, 5 hojas).

4. Comunicación a la Junta Particular de Comercio de Barcelona sobre la petición de Antonio Cibat (Madrid 5 Junio 1807; 1 hoja).

5. Carta al Sr. D. Manuel de Burgo sobre la petición de Cibat, quien habia marcjado a Alemania, desistiendo de la enseñanza de la Física (Barcelona) 25 de julio de 1807 ; 2 hojas).

6. Oficio de Remisión al Sr. D.M. de Burgo de la representación de Antonio Cibat, Catedrático, del Colegio de Cirugía de Barcelona, en la que solicita se establezca en dicha ciudad una Cátedra de Física Experimental (Aranjuez, 10 de Abril de 1807, 1 hoja).

7. Representación de ANtonio Cibat a S.M. Carlos IV sobre la creación de una cátedra de Física experimental en la ciudad de Barcelona (Madrid 9 de Abril de 1807; 3 hojas, original firmado por Antonio Cibat).

8. Carta de la Junta de Comercio de Barcelona a Antonio Cibat agradeciendo las facilidades que este ofrece para utilizar su colección de instrumentos y su biblioteca (Barcelona, 4 de Marzo de 1806; 1 hoja).

9. Carta de Antonio Cibat al Presidente de la Junta Particular de Comercio de Barcelona, comunicando su imposibilidad de encargarse de la enseñanza de la Fisica Experimental, al haber sido nombrado cirujano mayor del Ejército, viendose privado de residir en Barcelona (Barcelona 1 de junio de 1807; 2 hojas copia) .

A.G.S. Guerra Moderna legajo 6678 folios 254-264.

10. "El Cirujano de Cámara Dn. Antonio Gimbernat" . Acompaño un memorial y relación de méritos del licenciado en Cirugia D. ANtonio Cibat a quien conoce personalmente(...) Informe de Gimbernat y Memoriales de Antonio Cinat, incluye oficios de Antonio Capdevila, documentación del año 1794.

INDICE GENERAL

		Pág.
Montserrat Alabedra i Pons	Antonio Oliveres Franquet	1
Lluis Batlle i Prats	La bilioteca del Mestre Marc Roca Metge de Girona	11
Julia Benet i Figueras	Notes sobre els antics cirurgians Gironins	22
Esteve Busquets i Molas	La Psiquiatria "L'oracioner popular"	34
Manuel Camps i Clemente Manuel Camps i Surroca Dolors Camps i Surroca	La Conducta Médica	39
Manuel Camps i Clemente Manuel Camps i Surroca	El colera dels Anys 1854 i 1855 a Balaguer	48
Manuel Camps i Clemente Manuel Camps i Surroca	La mortalitat en el baix Segre durant els segles XVII,XVIII i XIX	56
Salvador Carrasco Calvo	Evolución o revolucion Social Una Polemica d'Emili Mira al Setminari	75
Jacint Corbella	Notes historiques sobre el coneixement del saturnisme a Catalunya	83
Josep Clara	Girona a Mitjan segle XIX: Les cases de tolerancia	95
Edelmira Domenech	Notes Historiques d'estudis sobre el suicidi a Catalunya en el segle XIX	101
Edelmira Domenech	Dues Notes sobre aplicacions terqpeutiques de la musica a les memories de la reial Academia Medico practica de Barcelona	112
Iris Figuerola i Pujol	Una polemica sobre les atribucions dels metges i cirurgians en el tractament de la rabia a Catalunya durant el segle XVIII	117
Antoni Gelabert i Mas	Tractament de les carnositats de la veixiga al segle XVI als apisos catalans	122

		Pág
Antonio Gelabert i Mas	Contribucio a la fitoterapia urologica popular mallorquina	126
Ramon Jordi i Gonzalez	Bases per un estudi de l'evolucio del medicament a l'hospital de la Sta. Creu (1793-1796) Hospital general de Barcelona (1812-1814) Introduccio.	130
Manuel Grau i Monserrat	Metges Jueus de Besalu (s.XIV-XV) sa Sala, des Portal i Ceret	165
Carlos Ibañez Pina	Epidemia de peste de 1589 en Igualada y sus relaciones con la de Barcelona de 1589 a 1590.	182
Ricard Jorda i Guell	Noticia de l'hospital de Sant Jaume d'Olot durant l'ocupacion napoleonica	194
José Mª Mulet Ortiz	Contribución al estudio de los hospitales medievales de Morella.	201
Josep Lladonosa i Pujol	Documents per a l'estudi de la pediatria als establiments de beneficiencia de la ciutat de Lleida.	204
Joan Parellada i Feliu	Els grans canvis de la deontologia medica en cent-cinquanta anys: des de la moral medica de Feliu Janer	272
M. Parrilla Hermida	Apuntes historicos sobre la subdelegación del real Protomedicato en Cataluña.	283
Manuel J. Pelaez de Albendea	Pensamiento politico y juridico en la "república original sacada del cuerpo humano del Médico de Balaguer Jeroni de Merola: Nuevas aportaciones.	294
Rodrigo Pita Merce	Aspectos de la Medicina hebrea en los paises de la Corona de Aragón	302
Octavi Saltor i Soler	El metge pieta Lleidata Josep Estadella arno	330
Sixto Sanchez Pérez	La medicina en las partidas de Alfonso X: Notas para su estudio Medico juridico.	332
J. Riera Palmero	Antonio Cibat y la catedra de Fisica Experimental de Barcelona	341